PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ 2006
AUTORUL ROMANULUI MĂ NUMESC ROȘU
virtual project
ORHAN PAMUK
Cartea neagră
POLIROM

Cuprins

Prima parte
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX

Partea a doua
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI

XVII

ORHAN PAMUK

Cartea neagră

Traducere din limba turcă și note de
Luminița Munteanu

Orhan Pamuk este câștigătorul Premiului Nobel pentru Literatură în anul 2006. Romanul *Mă numesc Roșu* a câștigat în anul 2003 IMPAC Dublin Literary Award. Opera sa a fost tradusă în mai mult de cincizeci de limbi. În prezent trăiește în Istanbul.

Pentru Aylin

După cum istorisește Ibn Arabi, susținând că se referă la o întâmplare adevărată, un prieten de-al său din tagma dervișilor dăruiți întru totul Domnului ar fi ajuns odată, când a fost înălțat la cer de niște spirite, pe Muntele Qaf, care împresura lumea, și ar fi văzut că muntele era, la rândul său, împresurat de un șarpe. Astăzi se știe că nu există niciun munte care să dea ocol lumii, așa cum nu există nici șarpele încolăcit în jurul lui.

Enciclopedia islamului

Prima parte

I

Când a văzut-o Galip pe Rüya pentru prima oară

Nu te sluji de mottouri, căci ele nimicesc misterul din inima scrierii!
Adli

Dacă trebuie să piară în acest chip, atunci n-ai decât să nimicești misterul; nimicește-l pe profetul mincinos care vinde mistere.
Bahti

Rüya[1] dormea întinsă pe burtă, cufundată în întunericul tihnit și călduț, în povârnișurile, văile umbroase și colinele albastre, moi ale plăpumii cu carouri albastre care se întindea de la un capăt la altul al patului. De afară, răzbăteau primele sunete ale dimineții de iarnă: mașinile și autobuzele vechi, care treceau pe stradă din vreme-n vreme, căldările vânzătorului de *salep*[2], întovărășit de vânzătorul de pogace, care ba poposeau pe trotuar, ba erau săltate de jos, și fluierul agentului din stația de maxi-taxi. În încăpere plutea o lumină plumburie de iarnă, estompată de draperiile bleumarin. Galip[3] s-a uitat, buimac de somn, la capul soției sale, care abia se zărea de sub plapuma albastră: bărbia Rüyei era cufundată în moliciunea pernei. În conturul frunții stăruia ceva ireal, care te îmboldea să te întrebi, temător, ce minuni puteau

să se petreacă atunci în mintea ei. „Memoria, scrisese Celâl într-unul dintre foiletoanele sale, este o grădină.” „Grădinile Rüyei, grădinile Rüyei…”, se gândise Galip la vremea aceea. „Nu te gândi la ele, nu te gândi la ele, căci altfel o să devii gelos.” Galip însă s-a gândit, cu ochii țintă la fruntea soției sale.

Și-ar fi dorit să hoinărească pe sub sălciile, pe sub salcâmii, pe sub trandafirii cățărători, prin soarele din grădina Rüyei – cea cufundată în tihna somnului –, cu porțile ei ferecate. Să hoinărească temându-se, rușinat, de chipurile peste care urma să dea acolo: „Și tu erai pe aici, bună!” Să se plimbe și să se confrunte, curios și întristat, nu numai cu amintiri neplăcute, despre care știa și la care se aștepta, ci și cu umbrele unor bărbați pe care nu-i cunoștea: „Iartă-mă, frate, unde ai întâlnit-o ori unde ai făcut cunoștință cu soția mea?” „La voi în casă, cu trei ani în urmă, într-o revistă de modă pe care a cumpărat-o de la prăvălia lui Alâaddin, în clădirea gimnaziului la care vă duceați amândoi, la intrarea în cinematograful unde obișnuiați să vă țineți de mână…” Nu, la fel de posibil era ca memoria Rüyei să nu fie atât de ticsită și de necruțătoare, sau ca Rüya să fi ieșit acum, cu Galip, la o plimbare cu barca, în singurul ungher însorit din sumbra grădină a memoriei sale.

La șase luni după ce familia Rüyei se mutase la Istanbul, Galip și Rüya se îmbolnăviseră de oreion. La vremea aceea, mama lui Galip, ori Tanti Suzan – frumoasa mamă a Rüyei –, sau ambele, obișnuiau să îi ia de mână pe Galip și pe Rüya și să îi ducă la Bebek sau la Tarabya, pentru a face câte o plimbare cu barca, purtându-i prin autobuze care se zgâlțâiau din toate încheieturile pe drumurile pavate cu piatră cubică. În anii aceia, microbii se bucurau de mare faimă și se socotea că nu leacurile, ci aerul curat al Bosforului urma să le facă bine copiilor bolnavi de oreion. În zori, marea

era liniștită, barca albă, iar barcagiul mereu același, plin de bunăvoință. Mama și mătușa se așezau în partea din spate a bărcii, iar Rüya și Galip în față, alături, pitiți după barcagiul a cărui spinare se ridica și cobora în ritmul vâslelor. Marea – alge, pete de motorină în șapte nuanțe, pietricele mărunte, semitransparente și bucăți de ziar care încă se lăsau citite și la care se uitau ca să vadă dacă nu cumva acolo se afla și articolul lui Celâl – curgea cu încetineală pe sub picioarele și pe sub încheieturile subțiri ale mâinilor lor, care atârnau peste marginea bărcii și care nu se deosebeau unele de altele.

Când o văzuse pe Rüya pentru prima oară, cu șase luni înainte de a face oreion, Galip era așezat pe un taburet urcat pe masa la care obișnuiau să mănânce, și tocmai îl tundea frizerul. Pe atunci, frizerul acela înalt, cu mustață *à la* Douglas, obișnuia să vină la ei acasă de cinci ori pe săptămână, ca să îl radă pe Bunicul. Întâlnirea se petrecuse pe vremea când se făcea coadă la cafea în fața prăvăliei arabului și a prăvăliei lui Alâaddin, când ciorapii de nailon se cumpărau de la contrabandiști, când la Istanbul sporea mereu numărul automobilelor Chevrolet model ’56, când Galip începuse să meargă la școala primară și citea cu mare băgare de seamă articolele pe care le scria Celâl în pagina a doua a gazetei *Milliyet*[4], de cinci ori pe săptămână, sub pseudonimul Selim Kaçmaz, dar nu și pe vremea când învăța să scrie și să citească. Asta pentru că Bunica îl învățase să citească și să scrie cu doi ani în urmă; se așezau amândoi într-un colț al mesei la care mâncau; după ce îl înștiința, cu vocea ei hârâită, despre cea mai mare dintre vrăji – despre felul în care urmau să se îmbine literele între ele –, Bunica pufăia dintr-o țigară Bafra, care nu-i lipsea niciodată, nepotului i se umezeau ochii din pricina fumului, iar calul neobișnuit de mare din *Abecedar* prindea o nuanță albăstruie și se trezea la viață. Calul acela robust,

sub care scria „cal”, era mai mare decât caii slăbănogi pe care-i vedea înhămați la căruța sacagiului șontorog și a negustorului de vechituri, despre care se spunea că era un hoț. Pe atunci, Galip se gândea să împrăștie pe desen, pe calul acela sănătos din carte, un leac fermecat, care să sfârșească prin a-l însufleți, dar mai pe urmă, când s-a dus la școală și a învățat să citească și să scrie pe același *Abecedar* cu cal, pentru că nu i se îngăduise să înceapă școala primară din clasa a doua, a considerat că mai vechea lui dorință fusese lipsită de noimă.

Dacă Bunicul i-ar fi putut aduce atunci, așa cum îi promisese, leacul fermecat care se vindea pe străzi în sticle de culoarea rodiei, Galip și-ar fi dorit să toarne acel elixir pe paginile vechi și prăfuite ale exemplarelor din *L'llustration*[5], care gemeau de zepeline, de tunuri și de morți năclăiți cu noroi din Primul Război Mondial, pe cărțile poștale pe care le trimitea Unchiul Melih de la Paris și din Maroc, pe urangutanul care-și alăpta puiul, peste poza decupată de Vasif din gazeta *Dünya*[6], precum și pe ciudatele chipuri omenești pe care le decupa Celâl de prin gazete. Dar Bunicul nu mai ieșea acum nici măcar ca să se ducă la frizer; stătea toată ziua acasă. Cu toate acestea, duminicile se îmbrăca la fel ca pe vremea când se ducea la prăvălie: cu un vechi sacou englezesc, cu revere ample, la fel de cenușiu ca și barba lui lungă, cu niște pantaloni care îi veneau minunat, cu butoni și, după cum spunea tata, cu o „gravată” împletită, de funcționar. Mama nu spunea „gravată”, ci „cravată”: asta pentru că, pe vremuri, familia Mamei fusese mai cu stare. Apoi, Mama și Tata vorbeau despre Bunicul de parcă ar fi vorbit despre vechile case de lemn cu vopseaua coșcovită, care se prăbușeau rând pe rând, cu fiecare zi care trecea. Dacă, ceva mai târziu, se întâmpla să uite de Bunicul și să înceapă să ridice

vocea unul la altul, se întorceau spre Galip și-i spuneau:

— Hai, pleacă, du-te sus să te joci!

— Să mă duc cu ascensorul?

— Să nu urce singur în ascensor!

— Nu urca singur în ascensor!

— Să mă joc cu Vasif?

— Nu, că se supără!

La drept vorbind, nu se supăra. Vasif era surdomut și pricepea că, în vreme ce mă târâm pe jos, mă jucam, de fapt, de-a „trecătoarea secretă”, și că ajungeam, trecând pe sub paturi, asemenea unui soldat care înaintează tiptil, ca o pisică, prin tunelul săpat de el până la tranșeele inamice, tocmai în fundul peșterii, de parcă aș fi ajuns în tenebrele blocului; pricepea, prin urmare, că nu îmi băteam joc de el, numai că ceilalți nu știau asta, cu excepția Rüyei, care și-a făcut apariția mai târziu. Uneori mă uitam îndelung pe fereastră cu Vasif, la liniile de tramvai. Una dintre ferestrele balconului de beton dădea spre moschee, care se afla la un capăt al lumii, iar alta spre liceul de fete, care se găsea la celălalt capăt al lumii; între cele două ferestre se găseau Secția de Poliție, un castan falnic, colțul și prăvălia lui Alâaddin, care era deschisă tot timpul. Uneori, în vreme ce îi priveam pe cei care intrau și ieșeau din prăvălie ori în vreme ce ne arătam unul altuia mașinile care se perindau prin fața ochilor noștri, Vasif era cuprins brusc de surescitare și scotea un sunet răgușit, înfricoșător, de parcă s-ar fi luptat cu diavolul în vis, așa încât mă speriam, luat pe nepregătite. Atunci, Bunicul, care stătea așezat, cu unicul picior pe care îl mai avea, în fotoliul său scund, ceva mai în spatele nostru, pufăind din țigară și ascultând radioul împreună cu Bunica, de parcă ar fi fost două coșuri de fum așezate față în față, îi spunea Bunicii, care nu îl băga în seamă:

— Iar l-a speriat Vasif pe Galip!

Apoi ne întreba, mai degrabă din obișnuință decât din curiozitate:

— Ia să vedem, câte mașini ați numărat voi?

Dar nici măcar nu ascultau ceea ce le înșiram eu despre numărul mașinilor Dodge, Packard, Desoto și al noilor automobile Chevrolet pe care le văzuserăm.

Bunica și Bunicul pălăvrăgeau neîncetat în timp ce ascultau muzică turcească și muzică europeană, știri și reclame despre bănci, ape de colonie și Loteria Națională, care se transmiteau la aparatul de radio ce rămânea deschis de dimineața până seara și pe care dormea un câine lățos și liniștit, deloc asemănător cu potăile din Turcia. De cele mai multe ori, se plângeau de țigările pe care le țineau între degete, de parcă ar fi vorbit despre o durere de dinți cu care se deprinseseră pentru că nu-i lăsa nicio clipă, dând vina unul pe altul pentru că nu izbutiseră încă să se lase de fumat, pentru ca atunci când vreunul dintre ei se pornea pe tușit, gata-gata să se înăbușe, celălalt să proclame – mai întâi pe un ton triumfător și plin de voioșie, apoi cu îngrijorare și mânie – că avusese dreptate. La puțin timp după aceea însă, ori unul, ori altul izbucnea furios:

— La drept vorbind, doar țigara mi-a mai rămas, așa că fă bine și nu te mai lega de ea, pentru numele lui Dumnezeu!

Adăuga apoi ceea ce citise prin ziare:

— Se zice că face bine la nervi!

Poate că în asemenea împrejurări se mai opreau puțin din sporovăit, dar tăcerile de felul acesta, în răstimpul cărora se auzea tic-tacul ceasului de perete din hol, nu durau niciodată prea mult. Vorbeau în vreme ce foșneau gazetele pe care le tot frunzăreau, ca și după-amiaza, în timp ce jucau dame, vorbeau când veneau cei din bloc să cineze și să asculte radioul împreună, ca și după ce citeau foiletonul lui Celâl din gazetă:

— Dacă i s-ar fi dat voie să-și semneze articolele cu numele lui adevărat, spunea Bunicul, poate că și-ar mai fi băgat mințile în cap!

— Ăsta e om copt! ofta Bunica și punea următoarea întrebare, pe care i-o adresa de fiecare dată cu o expresie de sinceră mirare pe chip, de parcă i-ar fi pus-o atunci pentru prima oară:

— Oare scrie atât de rău pentru că nu-l lasă să-și semneze articolele cu numele lui, sau nu-l lasă să-și semneze articolele cu numele lui pentru că scrie atât de rău?

— Oricum, spunea Bunicul, cu acea alinare pe care o afla, din când în când, ori unul, ori altul dintre ei, de vreme ce nu-l lasă să semneze cu numele lui, puțini pricep că ne face de râs.

— Nu pricepe nimeni, zicea atunci Bunica, pe un ton despre care Galip își dădea seama că nu era foarte sincer. Cine spune că în articolele alea ale lui e vorba de noi?

Atunci, Bunicul spunea, ca un actoraș de mâna a doua care repetă plictisit, cu o vagă senzație de înșelătorie, o propoziție pe care a mai spus-o de nu știu câte sute de ori înainte, referindu-se la unul dintre articolele lui Celâl, pe care acesta avea să îl republice mai târziu, la vremea când primea sute de scrisori pe săptămână de la cititori, cu mici modificări – potrivit unora, pentru că-i secase inspirația, potrivit altora, pentru că nu-și mai găsea timp să lucreze, din pricina femeilor și a politicii, iar potrivit altora, pur și simplu, de lene –, însă de data aceasta sub propria semnătură, devenită faimoasă:

— Dar cine nu știe, pentru numele lui Dumnezeu, că în articolul acela despre bloc vorbește despre blocul nostru?!

Bunica tăcea.

Pe atunci, Bunicul abia începuse să vorbească despre visul acela pe care, mai apoi, urma să îl aibă tot mai des. La fel ca și restul poveștilor pe care și le repetau unul altuia de-a lungul zilei, visul

pe care îl depăna Bunicul din când în când, cu ochii strălucind, era albastru: pentru că, în vis, cădea o ploaie albastru-închis, care nu mai contenea, iar părul și barba Bunicului creșteau neîncetat. După ce asculta răbdătoare povestea din vis, Bunica zicea:

— Mai e puțin și vine frizerul.

Numai că Bunicului nu-i plăcea când venea vorba de frizer:

— Vorbește mult și pune prea multe întrebări!

O dată sau de două ori, după ce se sfârșise discuția despre vis și despre frizer, Galip îl auzise pe Bunicul spunând, cu voce stinsă:

— Ne-am fi construit un alt bloc, în altă parte. Blocul ăsta s-a vădit a fi cu ghinion.

Mult mai târziu, după ce se mutaseră din Blocul Orașul Inimii, pe care îl vânduseră etaj cu etaj, într-un alt bloc și după ce în acesta se statorniciseră, la fel ca și în alte imobile asemănătoare din împrejurimi, mici negustori de confecții, doctorițe care făceau chiuretaje pe furiș și felurite birouri de asigurări, Galip avea să se întrebe curios, ori de câte ori trecea prin fața prăvăliei lui Alâaddin, cu ochii la fațada urâtă și mohorâtă a blocului, la ce făcea Bunicul aluzie. Știind că frizerul îl întreba pe Bunicul, de fiecare dată când îl bărbierea, mai mult din obișnuință decât de curiozitate, despre Unchiul Melih, căruia îi trebuiseră ani de zile pentru a se întoarce în blocul de la Istanbul – mai întâi din Europa și din Africa, apoi de la Izmir („Domnule, când se întoarce feciorul dumneavoastră mai mare din Africa?”) –, la fel de bine cum știa că Bunicului nu-i plăceau nici întrebarea, nici subiectul cu pricina, Galip simțise, încă de pe vremea aceea, că ghinionul la care se gândea Bunicul avea legătură cu faptul că cel mai mare și mai bizar dintre fiii săi își lăsase într-o bună zi nevasta și băiatul, plecând în străinătate, pentru a reveni apoi cu noua soție și noul copil (Rüya).

Când începuse să se construiască blocul, Unchiul Melih se afla încă aici și, așa cum avea să-i povestească Celâl lui Galip peste ani de zile, pentru a se întâlni cu tatăl și cu frații săi, care veneau de la „Farmacia albă” din Karaköy și de la prăvălia de dulciuri din Sirkeci, pe care aveau să o transforme mai târziu în cofetărie, apoi în restaurant, căci nu se puteau lua la întrecere cu negustorul de zaharicale Haci Bekir și cu rahatlocumurile lui și, pe de altă parte, știau că astfel puteau vinde borcanele cu dulceață de gutui, de smochine și de vișine pregătite de Bunica, pe care le înșirau pe rafturi, Unchiul Melih, care nu împlinise încă treizeci de ani, pleca, pe seară, de la birou, unde mai degrabă se dondănea cu lumea și desena cu creionul, pe paginile dosarelor vechi de judecată, corăbii ori insule pustii decât să se ocupe de avocatură, venea la locul unde se ridica construcția din Nișantași, își scotea sacoul și cravata, își sufleca mânecile și se apuca să îi îmboldească la lucru pe muncitorii care, către sfârșitul zilei, o lăsau mai moale. Tot la vremea aceea, Unchiul Melih începuse să spună că trebuia să se ducă cineva în Franța și Germania, ca să învețe cofetăria de tip european, să comande staniol pentru ambalarea castanelor zaharisite, să deschidă, împreună cu francezii, un atelier de săpunuri de baie, care aveau să fie colorate și să facă spumă, să cumpere ieftin mașinile unor fabrici din America și din Europa care, pe atunci, dădeau faliment una după alta, de parcă le-ar fi secerat o molimă, precum și un pian cu coadă pentru Tanti Hâle, și, totodată, să-l ducă pe Vasif cel surd la un orelist și la un neurolog bun. După doi ani, când Vasif și Unchiul Melih plecau la Marsilia cu un vapor românesc („Tristana”), a cărui fotografie, impregnată de mirosul apei de trandafiri, urma să fie văzută de Galip într-una dintre cutiile Bunicii și despre care Celâl urma să citească în tăieturile din ziare ale lui Vasif, peste alți opt ani, că se ciocnise

cu o mină plutitoare și se scufundase în Marea Neagră, blocul era gata, dar încă nu locuiau în el. Când se întorsese singur cu trenul la Sirkeci, la un an de la plecare, Vasif era tot surdomut, „desigur” (acest ultim cuvânt era rostit, ori de câte ori venea vorba despre acest subiect, de Tanti Hâle, cu o intonație a cărei taină și a cărei pricină aveau să-i rămână mult timp nedeslușite lui Galip), numai că strângea în brațe un acvariu cu pești japonezi, care le va ține tovărășie, peste cincizeci de ani, și stră-stră-stră-strănepoților lui și de care, la început, nu se despărțea nicio clipă, la care urma să se uite uneori cu răsuflarea tăiată de emoție, alteori cu lacrimi de tristețe șiroindu-i din ochi. Pe atunci, Celâl și mama lui locuiau încă la etajul al treilea, care urma să-i fie vândut mai apoi unui armean, dar, pentru că erau nevoiți să îi trimită bani Unchiului Melih pentru a-și putea continua peregrinările pe străzile Parisului, menite investigațiilor comerciale, aveau să se mute după aceea mai sus, în mansarda înghesuită și izolată, folosită la un moment dat ca depozit și preschimbată ulterior într-o jumătate de apartament, astfel încât locuința lor să poată fi închiriată. Când scrisorile ticsite de rețete de dulciuri și prăjituri, de formule de săpun și colonie, precum și de fotografiile unor actrițe și balerine care mâncau ori foloseau, așa ceva, precum și pachetele care dădeau la iveală mostre de pastă de dinți mentolată, de maroane și de ciocolată cu lichior, alături de pompieri de jucărie ori de șepci de marinar pe care le trimitea Unchiul Melih de la Paris au început să se rărească, mama lui Celâl și-a propus să îl ia pe acesta și să se mute din nou în casa tatălui ei. Pentru a ajunge să ia această hotărâre și a putea pleca din bloc cu Celâl, pentru a se putea decide să revină în vechea casă de lemn din Aksaray, în care locuiau mama și tatăl ei, care avea o slujbă de mic funcționar la fundațiile pioase, trebuia să izbucnească Războiul Mondial și

să se pomenească, după aceea, cu o carte poștală expediată de Unchiul Melih de la Bingazi, în care se vedeau un minaret ciudat de moschee și un avion. Mai apoi avea să le trimită și alte cărți poștale, în alb-negru, din Maroc, unde urma să se ducă, la multă vreme după acea primă vedere în sepia, în care le scria că drumurile de întoarcere în țară erau minate multă vreme după război. Bunica și Bunicul au aflat astfel, dintr-o carte poștală pe care se vedea imaginea, colorată de mână, a unui hotel colonial în care urma să se desfășoare acțiunea unui film american, în care erau împușcați, de către aceleași dame de consumație, niște negustori de arme și niște spioni, că Unchiul Melih se căsătorise cu o turcoaică pe care o cunoscuse la Marrakeș, că nora lor descindea din stirpea profetului Mahomed – fiind, adică, o *seyyide* – și că era foarte frumoasă. (Când s-a mai uitat o dată la cartea poștală, la multă vreme după aceea, la multă vreme chiar și după ce deslușise care erau țările ale căror drapele fluturau la balcoanele celui de-al doilea etaj al hotelului, Galip a decis, gândind o clipă în stilul la care apela Celâl în ciclul de articole „Tâlharii din Beyoğlu”, că „prima sămânță” a Rüyei fusese aruncată chiar într-una dintre încăperile acelui hotel, de culoarea unei prăjituri cu cremă.) Când Unchiul Melih le-a trimis o carte poștală de la Izmir, la șase luni după cea anterioară, nu le-a venit să-și creadă ochilor, pentru că se îndoiau că avea să se mai întoarcă în Turcia; se zvonea că trecuse la creștinism, alături de proaspăta lui soție, că se alăturaseră amândoi unor misionari care se duceau în Kenya, și că acolo, într-o vale cu lei ce vânau antilope, întemeiaseră biserica unei secte care reunea Semiluna și Crucea. Potrivit veștii aduse de o persoană preocupată, care le cunoștea pe rudele nurorii de la Izmir, Unchiul Melih ajunsese milionar, după ce, în timpul războiului, învârtise tot soiul de afaceri dubioase (comerț cu arme, mită

pentru un rege etc.) prin Africa de Nord; urma să plece cu soția lui, a cărei frumusețe devenise legendară și la ale cărei capricii nu putea decât să cedeze, la Hollywood, pentru a o face celebră; fotografiile nurorii apăreau deja în diverse reviste arabo-franceze ș.a. Or, Unchiul Melih scria în cartea lui poștală, care a circulat prin bloc săptămâni de-a rândul, de la un etaj la altul, și care a sfârșit prin a se zdrențui cu totul după ce fusese răzuită pe alocuri cu vârful unghiei de către cei care voiau să se convingă că era adevărată, așa cum se întâmplă cu banii care par suspecți, că se îmbolnăvise de dorul țării și că, de aceea, luaseră hotărârea de a se întoarce în Turcia. „Acum" erau bine și se ocupau, la Izmir, de afacerile socrului lui Melih, care făcea negoț cu smochine și tutun, potrivit unei viziuni financiare noi, moderne. Cât despre cartea poștală trimisă la puțin timp după aceea, care avea o caligrafie greu de descifrat, aceasta a fost tălmăcită altfel la fiecare dintre etaje, poate și din pricina problemelor legate de cota-parte din bloc, care urmau să antreneze întreaga familie într-o luptă surdă, dar, așa cum se va convinge chiar Galip mai târziu, Unchiul Melih preciza, într-un mod care nu era peste măsură de ocolit, că dorea să se întoarcă la Istanbul și, totodată, că avea o fată, căreia nu se putuse încă decide ce nume să îi pună.

Galip văzuse pentru prima oară numele Rüyei pe una dintre acele cărți poștale pe care Bunica obișnuia să le prindă de rama oglinzii de la bufetul în care erau păstrate serviciile de lichior. Printre pozele acelea cu biserici, poduri, mări, turnuri, vapoare, moschei, deșerturi, piramide, hoteluri, parcuri și animale, care împrejmuiau oglinda impunătoare ca o a doua ramă și care, din vreme în vreme, îl scoteau pe Bunicul din sărite, se găseau și primele fotografii de bebeluș și de țânc ale Rüyei, făcute la Izmir. Pe atunci, Galip era interesat mai degrabă de peștera înspăimântătoare

și somnoroasă, ce te-ndemna la visare, a plasei de țânțari în inima căreia dormea Rüya și de mătușa sa, Seyyide Suzan, care privea cu melancolie spre aparatul de fotografiat, întredeschizând ușor cu mâna peștera în alb-negru și arătând înspre copila ei, decât de Rüya, fata unchiului său („verișoara”, cum se spunea mai nou), despre care se afirma că era de aceeași vârstă cu el. Abia mai târziu avea să priceapă că ceea ce îi îndemna pe toți cei din bloc, bărbați și femei deopotrivă, să se cufunde, preț de o clipă, într-o tăcere profund meditativă la vederea fotografiilor Rüyei, care treceau din mână-n mână, era tocmai frumusețea mătușii sale. La vremea aceea, se vorbea stăruitor despre momentul în care urma să descindă la Istanbul familia Unchiului Melih și despre etajul la care urma să locuiască aceasta, deoarece la moartea mamei lui, care se recăsătorise cu un avocat și, mai apoi, se stinsese de tânără din pricina unei boli pe care fiecare doctor o numea altfel, Celâl fusese nevoit să părăsească dărăpănătura din Aksaray, care colcăia de păianjeni, și, la stăruințele Bunicii, revenise în bloc, aciuindu-se în mansardă. După câtva timp, se străduia să adulmece meciurile trucate, urmărind felurite partide de fotbal pentru gazeta în care urma să își publice apoi primele foiletoane, sub pseudonim, povestea crimele misterioase și pline de dibăcie săvârșite de scandalagiii care-și făceau veacul prin barurile, prin localurile de noapte și prin bordelurile de pe străzile dosnice din Beyoğlu, înflorindu-le cât putea, concepea careuri de cuvinte încrucișate în care numărul pătrățelelor negre îl depășea întotdeauna pe al celor albe, prelua, la nevoie, din mers, foiletonul dedicat practicanților de lupte tradiționale, înlocuindu-l pe venerabilul maestru care îl ratase pentru că nu-și putuse veni în fire după ce se aghesmuise bine cu vin și opiu, scria din când în când la rubricile „Vă descifrăm personalitatea după scris”, „Vă tălmăcim visele”, „Chipul și personalitatea

dumneavoastră", „Zodia dumneavoastră, astăzi" (tocmai de la această rubrică privitoare la zodiac începuse să le transmită salutări personale rudelor, cunoscuților și, potrivit unei afirmații, iubitelor sale) și „Dacă vrei, crede, dacă nu, nu", iar în timpul care îi mai rămânea liber făcea cronica ultimului film american pe care-l văzuse la vreunul dintre cinematografele la care avea, de altfel, intrare liberă; se spunea că, dacă avea să locuiască mai departe singur, în mansardă, se putea chiar însura cândva cu banii câștigați din gazetărie, de vreme ce era atât de muncitor. Pe urmă, când, într-o bună dimineață, a constatat că vechile pietre de pe linia de tramvai erau acoperite cu asfalt, la repezeală, fără nicio noimă, Galip s-a gândit că ceea ce Bunicul numise nenoroc avea, poate, legătură cu strâmtorarea aceea ciudată, cu înghesuiala care domnea în bloc sau cu ceva tulbure și înspăimântător ce aducea cu ea. Când Unchiul Melih s-a întors într-o seară la Istanbul, făcându-și apariția în bloc pe nepusă masă, însoțit de frumoasa lui soție, de frumoasa lui fată, precum și de tot soiul de valize și cufere, de parcă ar fi vrut să arate că își ieșise din fire pentru că nimeni nu-i luase în serios cărțile poștale, s-a statornicit, desigur, în mansarda ocupată de Celâl.

În dimineața în care a întârziat la școală, Galip a visat că întârziase la școală. Se afla într-un autobuz al municipalității, care se îndepărta de școala în care urmau să buchisească ultimele pagini ale abecedarului, alături de o fată frumoasă, cu părul albastru, despre care nu izbutea să își dea seama cine era. Când s-a trezit, a înțeles că nu doar el întârziase la școală, ci și tatăl lui, la serviciu. Așezați la masa la care luau micul dejun, pe a cărei suprafață se răsfrângea soarele strălucitor al zilei și a cărei față de masă aducea cu o tablă de șah, în alb și albastru, Mama și Tata vorbeau despre cei care se mutaseră, cu o seară înainte, la mansardă, de parcă ar fi vorbit despre șoarecii care puseseră

stăpânire pe holul blocului ori despre fantomele și despre spiritele rele ale servitoarei, Esma Hanim. Galip nu voia să se gândească cine erau cei de la mansardă, după cum nu voia să se gândească nici la pricina pentru care întârziase la școală și la rușinea pe care o încerca pentru că întârziase. A urcat la etajul la care locuiau Bunica și Bunicul, unde totul se repeta neîncetat, numai că, taman atunci, frizerul întreba, bărbierindu-l pe Bunicul, care nu arăta prea fericit, despre cei de la mansardă. Cărțile poștale prinse de bufet dispăruseră și, ici-colo, se zăreau lucruri străine și ciudate; stăruia, de asemenea, un miros nou, după care mai apoi avea să se dea în vânt. Dintr-odată, în sufletul său s-a deșteptat o senzație de descurajare, de teamă și de dor: cum erau, oare, țările acelea pe jumătate colorate pe care le văzuse în cărțile poștale? Cum era, oare, frumoasa mătușă pe care o văzuse în fotografii? Își dorea să crească odată și să ajungă bărbat! Când a spus că voia să se tundă, Bunica s-a bucurat foarte mult, numai că frizerul s-a dovedit neînțelegător, la fel ca majoritatea limbuților: nu l-a instalat pe Galip în fotoliul Bunicului, ci pe un taburet așezat pe masa la care mâncau. Mai mult, ștergarul alb pe care-l desprinsese de la gâtul Bunicului pentru a i-l lega la gât lui era peste măsură de mare și, ca și cum n-ar fi fost destul că îl strângea de mai-mai să-l sufoce, îi mai ajungea și până sub genunchi, de parcă ar fi fost o rochie de fetiță.

La multă vreme după aceea, la multă vreme și după ce se căsătoriseră – lucru care se întâmplase, potrivit socotelii lui, la 19 ani, 19 luni și 19 zile de la acea primă întâlnire –, Galip cugeta, în unele dimineți, văzând capul afundat în pernă al soției sale, care dormea alături de el, că albastrul plăpumii așternute peste Rüya îi deștepta aceeași senzație de stingherealã ca și albastrul ștergarului pe care îl desprinsese frizerul de la gâtul Bunicului pentru a i-l pune lui, dar nu-i spusese nimic soției

sale în această privință – poate și pentru că știa că Rüya nu va schimba învelitoarea plăpumii pentru o pricină atât de nelămurită.

Galip s-a ridicat din pat cu mișcări grijulii, ușoare ca fulgul, socotind că ziarul fusese deja strecurat pe sub ușă, dar picioarele nu l-au purtat spre ușă, ci spre toaletă, iar apoi spre bucătărie. Ceainicul nu se afla în bucătărie; a izbutit să găsească infuzorul în camera de zi. Cum scrumiera de cupru era plină ochi cu mucuri de țigară, a cugetat că Rüya stătuse trează până la ziuă, citind un nou roman polițist ori necitind nimic. A găsit ceainicul în baie: neavând suficientă presiune ca să ajungă până la ei, apa caldă era obținută cu unicul ceainic de care dispuneau, căruia nu se învredniciseră încă să-i cumpere o pereche și care înlocuia instrumentul acela înspăimântător numit *chauffe-bain.* Uneori, înainte de a face dragoste, încălzeau apa cuminți și nerăbdători, așa cum făcuseră odată Bunica și Bunicul, ori Mama și Tata.

Dar, cu ocazia uneia dintre gâlcevile care începeau cu „mai lasă țigara aia!”, Bunica, acuzată de ingratitudine, îi spusese Bunicului că nu se ridicase în nicio dimineață din pat în urma lui. Vasif îi privea. Galip asculta și se întreba ce voia să spună Bunica. Mai târziu, Celâl scrisese câte ceva și pe această temă, dar nu în sensul în care vorbise Bunica: „Nu numai obiceiul de a nu aștepta răsăritul soarelui, sculându-te din pat cât încă este beznă, ci și obiceiul ca femeile să se scoale înaintea bărbaților reprezintă o deprindere țărănească”, scrisese el. După ce citise ultima parte a acelui articol, în care Celâl le prezenta cititorilor săi, fără prea mari ajustări, tabieturile Bunicii și ale Bunicului privitoare la sculatul din pat, dimineața (scrumul de țigară de pe plapumă, protezele dentare așezate în aceleași pahare cu periuțele de dinți, privirile care treceau în grabă peste ferpare), Bunica spusese:

— Așa deci, suntem niște țărani!

— Ar fi trebuit să-i dăm să mănânce dimineața ciorbă de linte, ca să priceapă ce înseamnă să fii țăran! zisese Bunicul.

În timp ce clătea cănile, își căuta o furculiță, un cuțit și o farfurie curate, scotea din frigiderul mirosind a păstramă niște telemea și niște măsline, care parcă erau de plastic, și se bărbierea cu apă încălzită în ceainic, Galip se gândea să facă vreun zgomot care să o trezească pe Rüya, dar sunetul acela nu s-a făcut auzit. Pe când stătea așezat la masă, bându-și ceaiul care nu apucase să se infuzeze destul, mâncând felii de pâine uscată și măsline cu cimbru și citind cuvintele toropite de somn din gazeta cu miros de cerneală pe care o luase din fața ușii, pentru a o deschide apoi lângă farfurie, a chibzuit la altceva: în seara aceea s-ar fi putut duce amândoi la Celâl sau la Cinematograful Konak[7]. A aruncat un ochi asupra foiletonului lui Celâl, s-a hotărât să îl citească la întoarcerea de la cinematograf și, după ce a parcurs o propoziție – deoarece ochii stăruiau să citească –, s-a ridicat, lăsând ziarul deschis pe masă, și s-a îmbrăcat cu paltonul. Tocmai era pe cale să iasă din casă, când s-a întors din drum și s-a îndreptat iar spre dormitor. Și-a privit o vreme soția în tăcere, grijuliu, atent, cu mâinile cufundate în buzunarele paltonului, pline de fire de tutun, de mărunțiș și de bilete folosite. Apoi s-a răsucit pe călcâie și a ieșit din casă, trăgând încet ușa în urma lui.

Scările spălate de curând miroseau a praf și a murdărie jilavă. Afară domnea o atmosferă rece și mocirloasă, întunecată de fumul de cărbune și de motorină al coșurilor din Nișantași. A pășit printre grămezile de gunoaie aruncate pe jos, slobozind din gură rotocoale de aburi care se împrăștiau în aerul rece, și s-a așezat la coada lungă din stația de maxi-taxi.

Pe trotuarul de vizavi, un bătrân îmbrăcat cu un sacou căruia îi ridicase reverele, spre a se folosi de

el pe post de palton, își alegea o pogace de la un vânzător, încercând să distingă plăcintele cu brânză de cele cu carne tocată. Galip a zbughit-o brusc de la coadă, a dat colțul, i-a plătit vânzătorului de ziare care își așezase tejgheaua în pragul unei uși, a pliat ziarul *Milliyet,* pe care tocmai îl cumpărase, după care și l-a vârât sub braț. Îl auzise o dată pe Celâl cum o imita, batjocoritor, pe una dintre cititoarele sale, trecută bine de prima tinerețe: „Ah, Celâl Bey, foiletoanele dumneavoastră ne plac atât de mult încât, uneori, nerăbdători să le citim, eu și Muharrem cumpărăm câte două exemplare de *Milliyet* pe zi!” După asemenea maimuțăreli, obișnuiau să râdă cu toții în cor – Galip, Rüya și Celâl. Peste ceva vreme, după ce fusese udat zdravăn de o ploaie murdară, care prinsese să se cearnă fără contenire, după ce urcase în maxi-taxi, îmbulzindu-se laolaltă cu ceilalți călători, și după ce pricepuse că în mașina care mirosea a stofă umedă și a fum de țigară nu urma să se pornească niciun taifas, Galip a împăturit gazeta cu preocupare și plăcere, până când a adus-o la dimensiunea potrivită, și, ca un adevărat împătimit, a privit o clipă gânditor pe fereastră și s-a apucat să citească articolul lui Celâl din ziua aceea.

II

Când s-au retras apele Bosforului

Nimic nu este atât de uimitor ca viața. În afară de scris.
Ibn Zerhani

Ați băgat de seamă că se retrag apele Bosforului? Nu cred. Câți dintre noi mai ajung să citească una-alta și să aibă habar de ceea ce se petrece pe lume în zilele noastre, când ne ucidem unii pe alții cu veselia și exuberanța unor copii care participă la o distracție de bairam[8]? Până și foiletoanele le citim pe crâmpeie, în vreme ce înghiontim cu coatele pe la debarcadere, în așteptarea vapoarelor, sau stăm pe platformele autobuzelor, rostogolindu-ne unii în brațele altora, ori în vreme ce ședem pe scaunele din maxi-taxi, cu literele jucându-ne sub ochi. Am citit știrea care urmează într-o revistă franceză de geologie.

S-ar zice că Marea Neagră se încălzește, iar Marea Mediterană se răcește. Din această pricină, apele mării au prins să inunde magnificele peșteri de pe fundul platformelor marine, care proliferează neîncetat, și, ca urmare a acelorași mișcări tectonice, fundul strâmtorilor Gibraltar, Dardanele și Bosfor a început să se ridice spre suprafață. Unul dintre ultimii pescari de pe țărmurile Bosforului, cu care am stat de vorbă, mi-a spus că barca lui se împotmolește acum în apele în care, odinioară, trebuia să cufunzi un lanț de mărimea unui minaret pentru a putea ancora, și m-a întrebat: „Oare primului nostru ministru nu-i pasă deloc de asemenea lucruri?”

Nu știu. Nu știu decât ce consecințe va avea, în viitorul imediat, acest proces, despre care s-a

precizat că avansează cu o viteză din ce în ce mai mare. Este cât se poate de limpede că, peste puțină vreme, locul acela paradiziac pe care îl numeam odinioară „Bosforul” se va preschimba într-o mlaștină smolită în care vor luci, ca niște spectre care își arată dinții strălucitori, schelete de galioane mânjite cu nămol negru. Nu este greu de presupus că, la capătul unei veri călduroase, mlaștina se va preschimba în noroi și, pe alocuri, se va usca, la fel ca fundul unui pârâu amărât care scaldă un târg mititel, ba chiar că pe povârnișurile străbătute de canale prin care apa se revarsă cu zgomot, ducându-te cu gândul la cascade, drenată fiind de mii de conducte uriașe, vor răsări buruieni și mușețel. În această vale adâncă și sălbatică, în care Turnul Fecioarei se va înălța, înspăimântător, pe o colină, ca un turn adevărat, va miji o viață nouă.

Mă refer la noile cartiere care vor prinde să se ridice pe glodul locului viran numit, cândva, „Bosfor”, sub privirile funcționarilor de la primărie, care vor alerga de colo până colo, cu chitanțele de amenzi în mâini – la *bidonville*-uri, la barăci, la baruri, la localuri de noapte și alte locuri de plăcere, la parcuri de distracție cu furnici și căluți, la cazinouri, la moschei, la lăcașuri de derviși și la cuiburi de facțiuni marxiste, la atelierele de mase plastice ale hoților de buzunare și la făbricuțele unde se vor produce ciorapi de nailon… În această devălmășie de sfârșit de lume se vor ivi câmpii presărate cu schelete de corăbii într-o rână, rămase de la Șirket-i Hayriye[9], alături de capace de sticle de răcoritoare și de meduze. În ultima zi, când apele se vor retrage cât ai clipi din ochi, printre transatlanticele americane eșuate și coloanele ionice căptușite cu licheni vor rămâne schelete celtice și lyciene cu gurile deschise, care se vor ruga unor zei preistorici necunoscuți. Îmi imaginez că această civilizație, care se va înălța printre tezaure bizantine placate cu midii, printre

furculițe și cuțite de argint ori de tinichea, printre butoaie cu vin vechi de o mie de ani și printre sticle de răcoritoare și schelete de galioane, își va extrage energia necesară reaprinderii vetrelor și lămpilor antice din hârbul unui tanc petrolier românesc, a cărui elice a rămas împotmolită într-o mlaștină. Însă lucrul pentru care trebuie, de fapt, să fim pregătiți este o molimă cu totul nouă, care va răbufni printre gazele otrăvitoare ce bolborosesc în subteranele preistorice, printre mlaștini secate, printre trupuri neînsuflețite de delfini, de calcani și de pești-sabie, printre armatele de șoareci care vor afla în această groapă blestemată, scăldată de șuvoaiele de apă, de un verde sumbru, ale canalelor întregului Istanbul, un nou paradis. Știu și avertizez: urgiile care se vor abate asupra acestei zone atinse de boală, care va fi pusă în carantină și înconjurată cu sârmă ghimpată, ne vor afecta, în ziua aceea, pe toți.

Din balcoanele din care contemplam cândva clarul de lună, care făcea ca apele mătăsoase ale Bosforului să strălucească precum argintul, nu vom mai putea distinge decât lumina fumului albăstrui care se va ridica din trupurile morților, incinerați la repezeală din pricină că nu vor mai ajunge să fie îngropați. La mesele la care beam cândva rachiu, adulmecând răcoarea amețitoare a arborilor-lui-Iuda și a caprifoiului de pe malurile Bosforului, ne vom desfăta cu mirosul acela acru, cu iz de mucegai, al morților intrați în putrefacție, care ne va mistui gâtlejul. Pe cheiurile pe care stau acum înșirați, rânduri-rânduri, pescarii, nu se vor mai auzi sunetele odihnitoare iscate de curenții Bosforului și de păsările primăverii, ci urletele celor care vor pune stăpânire pe tot soiul de săbii, de hangere, de iatagane și de arme de foc ruginite, aruncate în mare de teama percheziționilor vechi de o mie de ani, și care se vor năpusti unii asupra altora, terorizați de spaima morții. Seara, când se vor întoarce pe la casele lor, frânți de oboseală,

istanbulezii care locuiau odată în satele de pe malul mării nu vor mai deschide ferestrele autobuzelor pentru a simți mirosul de mușchi; ba dimpotrivă, vor înfunda bucăți de ziare și de cârpe pe la ramele ferestrelor din autobuzele municipalității, cu ochii la întunericul înspăimântător, luminat de flăcări, din vale, spre a împiedica mirosul de mortăciune putredă și de nămol să pătrundă înăuntru. Nu ne vom mai uita, de acum înainte, la serbările de Ziua Marinei din cafenelele de pe țărm, unde petreceam împreună cu vânzătorii de baloane și de halviță, ci la lumina sângerie a minelor zgândărite de copii curioși, care vor sări în aer odată cu ele. Oamenii austrului, care își câștigau odată traiul zilnic adunând monede bizantine și cutii goale de conserve aruncate pe plajă de marea în furtună, își vor scoate de-acum paralele de pe urma râșnițelor de cafea, a ceasurilor cu cuc năpădite de scoici și a pianelor cufundate în întuneric, învelite în armuri de alge, smulse cândva din cuiburile lor de torentele de apă și îngrămădite în adâncurile Bosforului. Într-una dintre acele zile, am să mă strecor, în puterea nopții, printre șirurile de sârmă ghimpată, în acest proaspăt infern, pentru a da de urma unui Cadillac Negru.

Cu treizeci de ani în urmă, pe vremea când nu eram decât un corespondent de presă ageamiu, Cadillacul Negru era mașina de gală a unui bandit (nu-mi vine să-i spun „gangster”) din Beyoğlu, căruia îi urmăream aventurile și îi admiram cele două fotografii istanbuleze, plasate la intrarea într-o speluncă al cărei patron era. La Istanbul nu mai existau decât două echivalente: mașina lui Dağdelen, magnatul căilor ferate de la vremea aceea, și cea a lui Maruf, regele tutunului. Tâlharul nostru, ale cărui ultime ore de viață le-am relatat, vreme de o săptămână, într-o serie de articole, și care a fost preschimbat de noi, gazetarii, într-o adevărată legendă, a fost prins la strâmtoare de

poliție și a plonjat de pe Akinti Burnu în apele întunecate ale Bosforului, cu iubita și Cadillacul lui cu tot – amețit de droguri, potrivit unei afirmații, ori pe deplin conștient, asemenea unui hoț care își mână bidiviul în prăpastie, potrivit altei afirmații. Pot să vă spun fără șovăire, încă de pe acum, unde voi descoperi Cadillacul acela, pe care scafandrii l-au căutat zile întregi printre curenții de pe fundul apei, fără a-l putea găsi, și de care atât gazetele, cât și cititorii au uitat la scurtă vreme după aceea.

Va fi găsit acolo, în adâncurile proaspăt ivitei văi numite odinioară „Bosfor", pe fundul unei prăpăstii mocirloase, însemnate cu încălțări vechi de șapte sute de ani în care și-au făcut sălaș crabii, și cu cizme desperecheate, și cu oase de cămilă, și cu sticle pline de scrisori de dragoste, adresate unor iubite necunoscute – undeva dincolo de povârnișurile căptușite cu păduri de bureți și de midii, în care se văd sclipind diamante, cercei, capace de sticle și brățări de aur, dincolo de laboratorul de heroină încropit în inima unei barje putrede și de duna de nisip cu stridii și minaret marin, udată din abundență de sângele cailor și al măgarilor sacrificați de producătorii clandestini de cârnați.

În vreme ce îl voi căuta, în tăcerea tenebrelor în care voi fi descins purtând în urechi claxoanele mașinilor care alunecă pe banda de asfalt numită altădată Sahil Yolu[10], care va semăna acum mai degrabă cu un drum de munte, am să dau peste scheletele unor uneltitori de la serai, care continuă să rămână în saci, în aceeași poziție chircită în care au fost înecați, precum și peste scheletele unor prelați ortodocși, cu ghiulele atârnate de încheieturile picioarelor, care încă mai țin în mâini cruci și toiege. Când voi zări fumul albăstrui care se va înălța din periscopul folosit în chip de horn al submarinului englezesc care, intenționând să lanseze torpile asupra vaporului Gülcemal, ce

transporta soldați dinspre debarcaderul de la Tophane spre Dardanele, și-a agățat elicea în năvoadele pescarilor și s-a izbit de stâncile acoperite cu licheni, pentru a se prăbuși apoi pe fundul mării, voi pricepe că scheletele englezilor, rămași cu gurile căscate din pricina lipsei de oxigen, au fost date la o parte și că cetățenii noștri, care s-au deprins lesne cu noul lor cămin, produs în docurile de la Liverpool, tocmai își beau ceaiul de seară în căni din porțelan chinezesc, stând, eventual, în fotoliul tapisat cu pluș al căpitanului. Ceva mai încolo, în întuneric, se va afla ancora ruginită a unui cuirasat al Kaizerului Wilhelm; un ecran de televizor placat cu sidef îmi va face cu ochiul. Am să zăresc resturile unei comori genoveze prădate mai înainte vreme, un tun cu țeava scurtă și gura astupată de mâl, icoanele și idolii placați cu midii ai unor state prăbușite și ai unor neamuri dispărute, precum și globurile sparte ale unei lustre de bronz răsturnate cu fundul în sus. Pe măsură ce voi coborî mai în adâncuri, pășind prin mocirlă, printre stânci, voi vedea schelete de sclavi șezând, răbdătoare, lângă vâslele dotate cu lanțuri și privind spre stele. Juguri spânzurate de tufe de alge. Poate că n-o să dau atenție ochelarilor și umbrelelor, dar o să mă uit o clipă, cu băgare de seamă și cu teamă, la cavalerii cruciați așezați, cu toate armele, armurile și calabalâcul lor, pe maiestuoasele schelete de cai care se încăpățânează să rămână în picioare. Atunci voi pricepe înspăimântat că scheletele cruciaților, cu toate simbolurile și armele lor acoperite de mușchi, se aflau în așteptarea Cadillacului Negru, care zace în imediata lor apropiere.

O să mă apropii încetișor, cu teamă, cu deferență, de parcă aș cere dezlegare de la străjerii cruciați aflați prin preajmă, de Cadillacul Negru, luminat nelămurit, la răstimpuri, de o lucire fosforescentă, care nu se știe de unde vine. O să forțez mânerele portierelor, numai că mașina, pe

de-a-ntregul acoperită de midii și de arici de mare, nu mă va lăsa să pătrund în ea, iar ferestrele sale înțepenite, de culoare verzuie, vor refuza să se clintească din loc. Atunci o să-mi scot pixul din buzunar și o să râcâi binișor stratul de alge verzui de pe unul dintre geamuri.

La miezul nopții, când o să aprind chibritul în bezna aceea înfricoșătoare și plină de vrajă, o să zăresc, la lumina metalică degajată de minunatul volan, de kilometrajul nichelat, de vitezometru, scheletul banditului și pe cel al iubitei sale, sărutându-se pe scaunele din față, în vreme ce stau îmbrățișați, cu brațele subțiri, împodobite cu brățări și degetele pline de inele, strâns înlănțuite în jurul trupurilor. Nu numai oasele maxilarelor, ci și craniile lor vor părea că se confundă unul cu altul, într-un sărut fără moarte.

Atunci o să mă întorc, fără a mai aprinde vreun chibrit, spre luminile orașului, aflate în spatele meu, și o să-i spun îndurerat unei iubite de departe, gândind că ceea ce văd este cea mai fericită cale de a întâmpina moartea în clipe de urgie: „Draga mea, frumoasa mea, întristata mea, s-a abătut vremea restriștii asupra noastră, vino, de oriunde te-ai afla – un birou plin de fum de țigară, bucătăria cu iz de ceapă a unei case mirosind a rufe spălate, un dormitor albastru, în dezordine – vino, de oriunde te-ai afla, căci s-a împlinit timpul; a venit, de-acum, vremea să așteptăm moartea strâns îmbrățișați, în tăcerea unei odăi cu draperiile trase, pe jumătate cufundată în întuneric, pentru a uita de înspăimântătoarea catastrofă care se apropie”.

III

Transmite-i salutări Rüyei

Bunicul numea această
comunitate „familie”.
Rilke

Pe când urca treptele clădirii, în drum spre biroul său, aflat pe panta de la Băbiâli, purtând sub braț gazeta din care citise cu putină vreme în urmă, în dimineața zilei în care urma să îl părăsească soția, Galip se gândea la pixul verde pe care îl lăsase să cadă în abisurile Bosforului în timpul uneia dintre plimbările cu barca la care îi scoteau, cu ani în urmă, pe când el și Rüya aveau oreion, cele două mame. În aceeași noapte, avea să își amintească, în vreme ce examina scrisoarea de adio pe care i-o lăsase Rüya, că pixul verde cu care era scrisă epistola era unul dintre nenumăratele pixuri aidoma cu cel căzut în apă. Acesta îi fusese dăruit lui Galip de către Celâl, care băgase de seamă că îi plăcea nespus, ca să se folosească de el vreme de o săptămână. Când Celâl aflase că pixul se făcuse nevăzut, întrebase care anume era locul în care căzuse în mare, iar după ce aflase răspunsul, spusese că „nu se putea socoti că dispăruse”:

— Asta pentru că știm în ce parte a Bosforului a căzut.

Intrând în biroul lui, s-a minunat de faptul că pixul cu care aveau să fie răzuite algele de culoarea fisticului de pe geamul Cadillacului Negru era un alt pix, pe care Celâl urma să îl scoată pe loc din buzunar. Deoarece coincidența unor amănunte care învingeau anii, secolele – întocmai ca întâlnirea monedelor bizantine de pe Olimp cu capacele sticlelor de răcoritoare Olimpos, în valea aceea mocirloasă de pe Bosfor,

prevestită de el – era una dintre cărările bătătorite de care Celâl se folosea bucuros în scrierile sale, cu orice prilej. Desigur, după cum susținea el în timpul uneia dintre ultimele lor întâlniri, dacă nu îl înșela strașnic memoria.

— Când grădina memoriei începe sa se veștejească, spusese Celâl într-una dintre acele ultime seri, tremuri, plin de tandrețe, pentru ultimii copaci și ultimii trandafiri care îți mai rămân în grijă. Îi uzi și îi dezmierzi din zori și până-n seară, ca să nu se usuce și să nu piară: îmi amintesc, îmi amintesc ca să nu uit!

Galip auzise de la Celâl că, la un an după ce Unchiul Melih plecase la Paris și după ce Vasif se întorsese cu acvariul în brațe, Tata și Bunicul se duseseră la biroul de avocatură al Unchiului Melih de la Băbiâli, îi încărcaseră lucrurile și dosarele într-o căruță și le aduseseră în Nișantași, rânduindu-le în mansarda blocului. Ceva mai târziu, când a hotărât să se reapuce de avocatură, după ce se întorsese din Maghreb cu noua și frumoasa lui soție și cu Rüya, după ce pierduse afacerea cu smochine uscate pusă pe picioare împreună cu socrul său la Izmir și după ce refuzase să se implice în prăvăliile cu dulciuri și cu leacuri, ca să nu ruineze și afacerile familiei, și-a mutat lucrurile la noul birou, socotind că acestea aveau să îi impresioneze pe clienții săi. După cum le va povesti Celâl lui Galip și Rüyei peste ani, într-una dintre acele nopți în care evoca zeflemitor trecutul, cu mânie, unul dintre hamalii tocmiți în acest scop, care se specializase în transportul obiectelor fragile, precum frigiderele și pianele, era unul și același cu hamalul care adusese lucrurile în mansardă, cu douăzeci și doi de ani în urmă; scurgerea anilor nu îl făcuse decât să chelească.

La douăzeci și unu de ani de la episodul cu hamalul căruia Vasif îi dăduse un pahar cu apă și pe care îl urmărise apoi cu băgare de seamă, Unchiul Melih fusese de acord să îi cedeze biroul

de avocatură lui Galip, care pe vremea aceea nu îi era încă ginere, ci doar nepot – după tatăl lui Galip, pentru că nu se confrunta cu adversarii clienților săi, ci de-a dreptul cu clienții, după mama lui Galip, pentru că, terminat și ramolit cum era, confunda legile, procesele-verbale de ședință și volumele de jurisprudență cu meniurile restaurantelor și cu orarele vapoarelor, iar după Rüya, pentru că iubitul ei tată intuise din vreme ceea ce urma să se petreacă între fata și nepotul lui –, și astfel, odată cu biroul, acestuia îi reveniseră și vechiturile din el: portretele unor juriști occidentali, cu capetele descoperite, cărora toți le uitaseră numele, după cum uitaseră și de ce erau atât de faimoși, precum și portretele cu fesuri ale unor profesori de la Facultatea de Drept, din urmă cu o jumătate de veac, dosare de judecată în cauze ale căror reclamanți, pârâți și judecători răposaseră de mult, biroul la care lucra Celâl cândva, serile, și la care maică-sa copia, diminețile, tipare de haine și, într-un colț al acestuia, telefonul negru, masiv, care semăna mai degrabă cu un instrument de luptă, greoi și nefericit, decât cu unul de comunicare. Soneria telefonului, care suna singură din vreme în vreme, mai curând te înspăimânta decât te avertiza; receptorul negru ca smoala avea greutatea unei haltere în miniatură, iar când formai numărul se auzea un fel de scârțâit melodios, ca la vechile turnichete ale debarcaderului de la Karaköy-Kadiköy, și uneori făcea legătura cu un cu totul alt număr decât cel dorit.

Când Rüya a ridicat receptorul imediat ce el a format numărul de acasă, Galip s-a mirat:

— Te-ai și sculat?

Era mulțumit că Rüya nu hoinărea prin grădina cu porți ferecate a memoriei ei, ci prin lumea familiară tuturor. Își imagina masa pe care se afla telefonul, camera vraiște, poziția în care stătea Rüya:

— Ai citit ziarul pe care l-am lăsat pe masă? Celâl a scris ceva amuzant.

— Nu l-am citit, a spus Rüya. Cât e ceasul?

— Te-ai culcat târziu, nu? a spus Galip.

— Ți-ai pregătit singur micul dejun, a zis Rüya.

— Nu m-am îndurat să te trezesc, a replicat Galip. Ce-ai visat?

— Azi-noapte, târziu, am văzut un gândac negru pe hol, a spus Rüya.

A adăugat, cu acea degajare specifică unei voci care le dezvăluie marinarilor, prin radio, amplasamentul unei mine plutitoare zărite pe Marea Neagră, dar și cu îngrijorare:

— Între ușa de la bucătărie și caloriferul de pe hol… La ora două… Ceva mare…

O clipă, s-a așternut tăcerea.

— Să sar într-un taxi și să vin repede? a întrebat Galip.

— Când sunt trase draperiile, casa e înfricoșătoare, a spus Rüya.

— Ne ducem diseară la cinema? a întrebat Galip. La Konak. Iar la întoarcere trecem pe la Celâl.

Rüya a căscat.

— Mi-e somn.

— Culcă-te la loc, a spus Galip.

Au tăcut amândoi. Înainte de a închide telefonul, Galip a auzit nedeslușit cum Rüya mai căsca o dată.

Când, în zilele următoare, s-a văzut nevoit să rememoreze de nenumărate ori, iar și iar, acea convorbire telefonică, lui Galip i-a fost cu neputință să decidă nu numai dacă auzise căscatul ei nedeslușit, ci și cât anume ascultase din vorbele pe care le rostiseră. Pentru că modifica mereu și își amintea cu neliniște de spusele Rüyei, se gândea „parcă cea cu care vorbeam nu era Rüya, ci o altă persoană” și își închipuia că acea altă persoană îl înșela. Altă dată avea să creadă că Rüya vorbise așa cum o auzise el, dar că după acea convorbire

telefonică nu Rüya, ci el devenise treptat altcineva. Replăsmuia, cu noua lui identitate, ceea ce socotea că auzise greșit, sau despre care socotea că își amintea greșit. Pentru că în zilele acelea, în care până și vocea lui se auzea de parcă era vocea altcuiva, Galip avea să priceapă foarte bine că, pe măsură ce vorbeau unul cu altul de la cele două capete ale firului, doi oameni se puteau preschimba în niște persoane cu totul diferite de cele care erau în realitate. La început, se gândise, raționând mai simplu, că totul își avea obârșia în vechiul aparat telefonic: asta din cauză că masivul instrument sunase și fusese folosit toată ziua.

După ce a vorbit cu Rüya, Galip a fost căutat la telefon de un chiriaș care avea un litigiu cu proprietăreasa. Apoi, greșeală. Până să-l sune Iskender, au mai fost două „greșeli". O dată l-a căutat cineva care știa că „sunteți rudă cu Celâl Bey" și care îi cerea numărul de telefon al acestuia. Și Iskender – care i-a telefonat după ce fusese sunat de un părinte care îi cerea să îl scape de temniță pe băiatul lui, molipsit de politică, și de un negustor de fier vechi, care îl întrebase de ce trebuia să îi dea judecătorului mita cuvenită înainte de pronunțarea sentinței – voia să ia legătura tot cu Celâl.

Iskender i-a vorbit mai întâi pe fugă despre cei cincisprezece ani care se scurseseră, pentru că fusese coleg de liceu cu Galip și pentru că nu se mai văzuseră niciodată de atunci, l-a felicitat pentru căsătoria cu Rüya și i-a spus, așa cum făcuseră mai multe persoane, că „de fapt, știa că așa avea să se întâmple, în cele din urmă". Acum era producător la o companie de publicitate. Voia să aranjeze o întâlnire între Celâl și niște jurnaliști de televiziune de la BBC, care realizau un program despre Turcia:

— Vor să aibă o întrevedere despre situația din Turcia, în fața camerelor de luat vederi, cu un jurnalist de talia lui Celâl, care a ținut rubrică

vreme de treizeci de ani și care a scris despre tot soiul de lucruri!

Iskender îi povestea, cu amănunte fără noimă, că echipa de televiziune se întâlnise cu politicieni, cu oameni de afaceri și cu sindicaliști, dar că jurnaliștii britanici îl socoteau pe Celâl cel mai interesant dintre toți și voiau neapărat să îl vadă:

— Nu-ți face griji, i-a spus Galip, ți-l găsesc imediat. Se bucura că găsise un pretext să-i telefoneze lui Celâl.

— Cred că sunt două zile de când se tot eschivează ăia de la gazetă, a spus Iskender. De-asta ți-am telefonat ție. De două zile, Celâl e imposibil de găsit la redacție. Pesemne că se petrece ceva.

Celâl se închidea uneori, pentru patru sau cinci zile, într-una dintre casele acelea tainice aflate în cine știe ce colț necunoscut al Istanbulului, ale cărei adresă și telefon le tăinuia față de toată lumea, dar Galip nu avea nicio îndoială că avea să dea de el:

— Nu-ți face griji, a mai spus o dată. Ți-l găsesc imediat! N-a izbutit să-l găsească până la lăsarea serii. De fiecare dată când suna la el acasă sau la ziarul *Milliyet,* Galip își imagina cum își va preface vocea de îndată ce Celâl va ridica receptorul și cum avea să i se adreseze adoptând o altă identitate. (Galip urma să îi spună, cu vocea de care se folosea în serile petrecute împreună – Rüya, Celâl și Galip –, când obișnuiau să îi imite, de parcă ar fi fost la teatrul radiofonic, pe cititorii și pe admiratorii lui Celâl: „Sigur că am sesizat tâlcul aparte al articolului dumneavoastră de astăzi!”) Dar, ori de câte ori telefona la ziar, se alegea cu același răspuns, oferit de aceeași secretară:

— Celâl Bey n-a venit încă.

Singura satisfacție pe care a încercat-o Galip de-a lungul acelei zile, în vreme ce se lupta cu telefonul, a fost sentimentul că izbutise să o

deruteze, cu vocea sa, pe femeia aflată la celălalt capăt al firului.

Tanti Hâle, căreia i-a telefonat târziu, spre seară, socotind că știa unde se afla Celâl, l-a chemat la cină. Când mătușa sa i-a spus „or să vină și Galip și Rüya”, Galip a priceput că din nou le confunda vocile, crezând că vorbea cu Celâl.

— Ce contează, a zis Tanti Hâle, după ce a înțeles eroarea, toți sunteți copiii mei nestatornici, toți sunteți la fel! Urma să-ți dau telefon și ție.

După ce l-a mustrat pe Galip pentru că nu-i mai telefonase de mult ca s-o întrebe de sănătate, așa cum îl mustra pe Kömür, motanul ei cel negru, când își freca ghearele ascuțite de fotolii, i-a cerut ca, venind la cină, să treacă pe la prăvălia lui Alâaddin și să cumpere mâncare pentru peștii japonezi ai lui Vasif: peștii nu mâncau, chipurile, decât hrană adusă din Europa, iar Alâaddin nu le dădea decât hrana cu care erau deprinși.

— Ați citit articolul de azi? a întrebat-o Galip.

— Al cui articol, a întrebat mătușa lui, cu o încăpățânare devenită obișnuință, al lui Alâaddin? Nu, noi nu luăm *Milliyet*-ul decât ca să rezolve unchiu-tău careurile de cuvinte încrucișate și să le foarfece Vasif, ca să-și mai treacă vremea, nu ca să citim articolele lui Celâl, să băgăm de seamă în ce hal a ajuns copilul nostru și să ne amărâm.

— Atunci sunați-o dumneavoastră pe Rüya și invitați-o la cină! a spus Galip. Eu n-o să am prea mult timp la dispoziție.

— Să nu uiți! a zis Tanti Hâle, reamintindu-i lui Galip de sarcina pe care i-o încredințase și de ora mesei.

I-a enumerat apoi, cu vocea unui crainic de radio care citește fără să se grăbească, spre a trezi interesul ascultătorilor, numele populare ale unor jucători de fotbal implicați într-un meci așteptat de zile întregi, pe cei care urmau să vină la masă și a căror formație rămânea întotdeauna neschimbată,

după cum neschimbat rămânea și meniul reuniunilor de familie:

— Mama ta, Tanti Suzan, Unchiul Melih, Celâl, dacă vine, și, desigur, tatăl tău, Kömür, Vasif și Tanti Hâle.

Nu izbucnise în râsul acela înecat de tuse pe care îl lăsa să se audă de obicei pentru a marca echipele, ci închisese telefonul după ce spusese:

— Am să-ți fac plăcintă cu brânză și cu carne.

În vreme ce se uita în gol la telefonul care începuse să sune de îndată ce pusese receptorul jos, Galip și-a reamintit de planurile de măritiș ale lui Tanti Hâle, care dăduseră greș în ultima clipă, dar, dintr-un motiv sau altul, i-a fost cu neputință să își amintească de ciudatul nume al pretendentului la postura de ginere, care îi venise în gând cu puțină vreme înainte. Ca să-și împiedice memoria să se deprindă cu lenea, a chibzuit: „Nu răspund la telefon până când nu-mi aduc aminte de numele care îmi stă pe limbă”. După ce a sunat de șapte ori, telefonul s-a oprit. Când a reînceput să sune, la puțină vreme după aceea, Galip tocmai se gândea la vizita pe care le-o făcuse pețitorul acela cu nume ciudat, însoțit de unchiul și de fratele său mai mare, pentru a o cere în căsătorie pe Tanti Hâle, cu un an înainte de mutarea familiei Rüyei la Istanbul. Telefonul s-a mai oprit o dată din sunat. Când a sunat din nou, afară se întunecase bine, iar obiectele din birou dobândiseră contururi neclare. Lui Galip îi era peste putință să își amintească numele cu pricina, dar se gândea cu teamă la ciudații pantofi pe care îi purta bărbatul în ziua aceea. Omul avea pe față un furuncul.

— Ăștia sunt arabi? întrebase Bunicul. Hâle, tu chiar vrei să te măriți cu arabul ăsta? De unde te cunoaște?

Din întâmplare! Către șapte seara, înainte de a părăsi clădirea, Galip a dat peste numele acela ciudat uitându-se, la lumina lămpilor de pe stradă,

în dosarul unui client care voia să își schimbe numele. În vreme ce se îndrepta pe jos către maxi-taxiul care urma să-l ducă în Nișantași, cugeta că lumea era atât de mare, încât nu putea fi cuprinsă de mintea omenească, iar la o oră după aceea, în vreme ce pășea spre blocul din Nișantași, că ființa omenească sesiza tâlcul ascuns al întâmplărilor…

Blocul din Nișantași, în care locuiau, într-un apartament, Tanti Hâle, Vasif și Esma Hanim, iar în alt apartament, Unchiul Melih și Tanti Suzan (înainte vreme, și Rüya) se afla pe o stradă dosnică. Poate că ceilalți nu vedeau în locul acela „o stradă dosnică”, deoarece se afla la trei străzi și la cinci minute de mers pe jos de colțul cu Secția de Poliție, de prăvălia lui Alâaddin și de strada principală, dar pentru cei care trăiau în cele două apartamente, aflate unul deasupra altuia, strada aceasta, de pe care priviseră de departe, fără prea mare interes, cum cartierul Nișantași se preschimba treptat dintr-un câmp mocirlos și o grădină de legume udată cu apă de la puț într-o stradă pavată cu piatră cubică și, mai apoi, cu dale, ca și celelalte străzi din jur, pe care nu le găseau cu nimic mai presus de ea, nu suferea comparație cu centrul. Atât pe vremea când fuseseră nevoiți să vândă, rând pe rând, apartamentele din Blocul Orașul Inimii, aflat pe strada principală, care reprezenta centrul lor mental, ordonându-le nu doar simetria universului geografic, ci și geografia universului sufletesc, părăsind clădirea care, potrivit lui Tanti Hâle, „domina întregul cartier Nișantași”, și simțind limpede că urmau să se mute în niște prăpădite de apartamente închiriate, cât și pe vremea când abia se mutaseră în blocul dărăpănat, aflat într-un ungher nefericit și mărginaș al simetriei geografice pe care o purtau în minte, expresia „strada dosnică” le era nelipsită de pe buze, poate și pentru a putea profita de prilejul – care nu se cuvenea a fi ratat– de a da vina unii pe alții, exagerând oarecum năpasta care

se abătuse asupra lor. Când se mutase din Blocul Orașul Inimii în apartamentul de pe strada aceea ferită, lucru ce se petrecuse cu trei ani înainte de moartea sa, Mehmet Sabit Bey (Bunicul) se așezase, cu unicul picior pe care îl mai avea, în fotoliul său scund – care, în noul apartament, fusese poziționat în alt unghi față de fereastra ce dădea spre stradă și în același unghi (ca în casa dinainte) față de măsuța grea pe care se afla aparatul de radio –, iar apoi spusese, inspirat poate, într-o oarecare măsură, și de calul numai piele și os înhămat la căruța în care își îngrămădiseră lucrurile în ziua aceea:

— Ia să vedem noi! Coborâm de pe cal și încălecăm pe măgar! Să ne fie cu noroc!

Apoi deschisese aparatul de radio, pe care fuseseră așezate, cu multă vreme în urmă, un milieu și un bibelou reprezentând un câine adormit.

Asta se petrecuse cu șaptesprezece ani în urmă. De îndată ce Galip a zărit însă bine-cunoscutele lumini ale blocului, la ora opt seara, când toate prăvăliile își coborau obloanele, afară de prăvălia florarului, de cea a vânzătorului de semințe și fructe uscate și de cea a lui Alâaddin, în vreme ce prin aerul îmbâcsit de praf, duhnind a gaze de eșapament, a instalații de calorifer, a pucioasă și a lignit se cernea o lapoviță nedeslușită, a fost copleșit, ca de obicei, de sentimentul că amintirile lui în legătură cu acea clădire și cu etajele ei erau mai vechi de șaptesprezece ani. Nu contau lățimea străzii, numele blocului (nimănui nu-i plăcea să rostească acel nume, care conținea prea mulți de „o” și „u”) ori locul în care se găsea el; i se părea că locuiau în acel bloc, în devălmășie, dintr-o vreme aflată în afara timpului. Pe când urca scările, care miroseau întotdeauna la fel (potrivit verdictului dat de Celâl într-un articol ce fusese întâmpinat cu furie, formula mirosului era: iz de „văgăună” amestecat cu miros de piatră umedă, de

mucegai, de ulei încins și de ceapă), Galip trecea grăbit în revistă, rând pe rând, scenele și imaginile mărunte pe care urma să le vadă curând înăuntru, așa cum face un cititor care răsfoiește, cu un simțământ de familiaritate și nerăbdare, paginile unei cărți citite în repetate rânduri.

Având în vedere că este ora opt, o să-l văd pe Unchiul Melih stând în fotoliul Bunicului și recitind ziarele pe care le-a adus de sus, de parcă nu le-ar fi citit și acolo cu puțin timp în urmă, poate și la gândul că „aceeași știre, citită la etajul de jos, ar putea căpăta alt înțeles decât la etajul de sus", sau în ideea de a mai arunca un ultim ochi peste ele „înainte de a pune Vasif mâna pe foarfecă și de a le face ferfeniță". O să mă gândesc că papucul acela nefericit care s-a bâțâit toată ziua în vârful piciorului agitat al Unchiului îmi spune îndurerat, la fel ca în copilărie, cu o enervare și o nerăbdare ce nu vor putea fi curmate niciodată, „mă plictisesc, trebuie să fac ceva, mă plictisesc, trebuie să fac ceva!". O s-o aud pe Esma Hanim, gonită din bucătărie de Tanti Hâle, care vrea să își prăjească plăcintele în legea ei, fără amestecul nimănui, întrebând în vreme ce pune masa, cu țigara Bafra fără filtru – ce nu poate înlocui vechile țigări Yeni Harman[1] – în colțul gurii, „câți suntem în seara asta?", de parcă n-ar ști răspunsul și de parcă ceilalți ar ști ceva ce ea nu știe. O să aud cum Tanti Suzan și Unchiul Melih, care stau de o parte și de alta a radioului, ca Bunica și Bunicul, precum și Mama și Tata, așezați în fața lor, se cufundă o vreme în tăcere la auzul acestei întrebări, pentru ca după aceea Tanti Suzan să se întoarcă spre Esma Hanim și să o întrebe, cu o undă de speranță, „Celâl vine în seara asta?", Unchiul Melih să spună, din reflex, „N-o să-i vină niciodată mintea la cap, n-o să-i vină", iar Tata să anunțe cu satisfacție, mânat de plăcerea și de orgoliul de a-i lua apărarea nepotului său în fața Unchiului Melih și de a lăsa impresia unui mezin

mai responsabil și mai cumpătat decât fratele său mai mare, că a citit în gazetă unul dintre articolele recente ale lui Celâl. Apoi, văzând că, pentru a putea îmbina plăcerea de a-și apăra nepotul în fața fratelui mai mare cu aceea de a face pe savantul în fața mea, Tata rostește câteva cuvinte elogioase, de care Celâl ar fi primul care și-ar bate joc dacă le-ar auzi, cu privire la articolul acestuia, care tratează nu știu ce problemă națională ori nu știu ce problemă de viață, și văzând că Mama („Mamă, măcar tu să nu te amesteci!”) îl aprobă, la rândul ei, pe Tata, clătinând din cap (pentru că și ea își face o datorie din a-l apăra pe Celâl de mânia Unchiului Melih, cu abordări de genul „de fapt, este bun, dar…”), n-o să mă mai pot abține nici eu și, conștient de faptul că ei nu au încercat niciodată delectarea pe care am trăit-o eu și nu au înțeles niciodată tâlcurile pe care le-am desprins eu din scrierile lui Celâl, și că, pe de altă parte, nici n-o vor face vreodată, o să întreb, fără rost, „I-ați citit articolul de astăzi?” O să-l aud atunci pe Unchiul Melih spunând, deși va ține poate tocmai atunci ziarul deschis la pagina la care se află articolul lui Celâl, „Azi ce zi e?” sau „Acum îl pun să scrie zilnic? Nu l-am citit!”, pe Tata zicând „Nu cred însă că este adecvat să folosească un limbaj atât de grosolan la adresa primului-ministru” și pe Mama rostind o frază confuză, de genul „Dar chiar dacă nu îi respectă ideile, ar fi trebuit să aibă măcar respect pentru personalitatea autorului”, din care nu va reieși limpede dacă îi dă dreptate primului-ministru, Tatei ori lui Celâl, iar apoi pe Tanti Suzan care, încurajată de această imprecizie, va redeschide subiectul țigărilor și al tutunului, afirmând că „Ideile lui despre nemurire, și despre necredință și despre tutun te trimit cu gândul la francezi”. Băgând de seamă, așadar, că se reaprinde disputa dintre Esma Hanim care, deși n-a apucat încă să stabilească pentru câte persoane urmează să pună masa, apucă mai întâi fața de

masă de una dintre laturi, lăsând cealaltă latură să plutească prin aer, de parcă ar așterne pe pat un cearșaf mare și curat, și se uită, cu țigara în gură, la pânza care, ce minunat! poposește binișor pe masă, și Unchiul Melih – „Uită-te la țigara matale, îmi stârnește astmul, Esma Hanim!”, „Dacă-i pe-așa, Melih Bey, ia lasă-te mai întâi mata de fumat!” –, o să ies din cameră. În bucătărie, Tanti Hâle, care prăjește plăcinte, în aburul cu miros de aluat, de brânză topită și de ulei încins, asemenea unei vrăjitoare care fierbe cine știe ce într-un cazan, singură, pentru a da la iveală un elixir magic (are un batic pe cap, ca să nu i se ungă părul), îmi va înfunda la repezeală în gură una dintre plăcintele acelea fierbinți, sfârâinde, zicând „Să n-o arăți nimănui!”, de parcă mi-ar da mită pentru a se putea bucura, în schimb, de un interes, de o dragoste aparte și, poate, de un mic sărut, iar apoi mă va întreba „E fierbinte?”, dar eu nu voi fi în stare să spun nici măcar „fierbinte!”, în vreme ce pe obraji mi se vor prelinge lacrimi de durere. O să ies din bucătărie și o să dau de Vasif și de Rüya în camera în care Bunicul și Bunica își petreceau nopțile bântuite de insomnie, învelindu-se cu plapuma albastră pe marginea căreia obișnuiam să stau împreună cu Rüya, făcând lecții de desen, de aritmetică și de citire cu Bunica și în care, după moartea lor, se mutase Vasif, cu dragii lui pești japonezi. Am să mă alătur lor și, ca de obicei, eu și Rüya nu vom vorbi o vreme, de parcă ne-am feri să dăm la iveală faptul că Vasif este surdomut, iar mai apoi vom recrea pentru el, așa cum făceam în copilărie, folosindu-ne de acel limbaj al gesturilor care se statornicise între noi, o scenă dintr-un film vechi urmărit de curând la televizor și, poate pentru că niciunul dintre noi nu a văzut, în ultimele săptămâni, o scenă potrivită pentru așa ceva, vom interpreta o scenă din *Fantoma de la Operă,* care îl entuziasmează de fiecare dată pe Vasif, cu amănunte care să dea impresia că am văzut filmul

de curând. La puțin timp după aceea, pentru că Vasif, care este cel mai înțelegător dintre toți, se va întoarce cu spatele ori se va apropia de dragii lui pești, am să schimb o privire cu Rüya, iar eu, care nu te-am văzut de dimineață și care nu am vorbit cu tine, față în față, de aseară, am să te întreb „Ce faci?”, tu ai să-mi răspunzi, ca de obicei, „Nimic, sunt bine”, eu am să zăbovesc o clipă și am să cuget, grijuliu, la asocierile intenționate și neintenționate presupuse de aceste vorbe și, pentru a masca inutilitatea propriului gând, am să te întreb, de parcă nu aș ști că nu ai început încă traducerea acelui roman polițist pe care spuneai că-l vei tălmăci în turcă într-o zi și că ai dormitat răsfoind romane polițiste vechi, pe care eu nu am ajuns să le citesc niciodată, „Ce ai făcut azi, Rüya, ce ai făcut azi?”

Într-un alt articol, Celâl scria că majoritatea scărilor de bloc de pe străzile dosnice miroseau a somn, a usturoi, a mucegai, a var, a cărbune și a ulei încins, avansând, de data aceasta, o altă formulă. Înainte de a suna la ușă, Galip s-a gândit „O s-o întreb pe Rüya dacă ea a fost cea care a sunat de trei ori în seara aceasta”.

Tanti Hâle a deschis ușa și a întrebat:

— Bine, dar unde este Rüya?

— N-a venit? a întrebat-o Galip. Nu i-ați dat telefon?

— Ba da, dar n-a răspuns nimeni, a zis Tanti Hâle. M-am gândit că i-oi fi dat tu de știre.

— Poate că e sus, la tatăl ei, a zis Galip.

— Unchiul și mătușa ta au coborât de mult, a spus Tanti Hâle.

Au tăcut o clipă.

— E acasă, a spus după aceea Galip. Dau o fugă până acolo, s-o aduc.

— Nu răspundea nimeni la voi la telefon, a spus Tanti Hâle, dar Galip cobora deja pe scară, întorcându-se din drum.

— Bine, dar grăbește-te! a spus Tanti Hâle. Esma Hanim tocmai prăjește plăcintele care-ți plac ție.

Galip a pășit repede, cu pulpanele paltonului, vechi de nouă ani (un alt subiect de articol pentru Celâl), fluturând în vântul rece, care spulbera ninsoarea apoasă. Socotise mai demult că, dacă mergea de-a lungul acelei străzi dosnice și întunecate, la lumina slabă ce răzbătea dinspre apartamentele băcanilor care își încinseseră deja prăvăliile, dinspre apartamentul croitorului cu ochelari care continua să trudească, și dinspre cel al portarului, precum și dinspre reclamele de Coca-Cola și de ciorapi de nailon, distanța dintre blocul în care locuiau unchiul și mătușa lui și blocul în care stăteau ei se putea parcurge în douăsprezece minute. Socoteala lui nu era foarte departe de adevăr. Când s-a întors, străbătând aceleași străzi și aceleași trotuare (croitorul punea altă ață în ac, în vreme ce ținea, pe același genunchi, aceeași bucată de stofă), trecuseră douăzeci și șase de minute. Galip i-a spus lui Tanti Suzan, care i-a deschis ușa, iar apoi le-a comunicat și celorlalți, în vreme ce se așezau cu toții la masă, că Rüya răcise, se îmbolnăvise, că adormise, amețită cum era de nenumăratele antibiotice cu care se trata (înghițise tot ce găsise prin sertare!), că, deși auzise de câteva ori cum suna telefonul, nu avusese destulă putere să se ridice din pat și să răspundă, de atâta oboseală, că era somnolentă și nu avea poftă de mâncare și că le transmitea tuturor salutări din patul în care bolea.

Deși știa că vorbele lui urmau să stimuleze imaginația mesenilor (biata Rüya, aflată pe patul de suferință!), Galip prevăzuse, în egală măsură, că ele aveau să aducă în discuție un nou subiect; au fost evocate, așadar, odată cu pronunția turcizată prin împănarea cu nenumărate vocale, precum și cu modul lor de întrebuințare, nume de antibiotice, de peniciline, de siropuri și pastile de tuse, de

vasodilatatoare sau de analgezice pentru gripă, precum și de vitamine care trebuiau înghițite odată cu acestea, ca frișca de pe cataif. Într-o altă împrejurare, Galip ar fi gustat din plin acea prăznuire creatoare a pronunției și a medicinei diletante, dar purta în minte imaginea Rüyei aflate pe patul de suferință – o imagine despre care nici măcar după aceea nu avea să-și poată da seama dacă fusese naivă ori nefirească. Imaginea Rüyei bolnave, cu piciorul ivindu-se de sub plapumă, ori imaginea agrafelor ei de păr risipite printre cutele cearșafului i se păreau aievea, însă părul răsfirat pe pernă, neorânduiala care domnea printre cutiile cu medicamente, paharul, cana cu apă și cărțile de la căpătâiul ei erau imagini însușite, care urmau un model – unul dintre filmele pe care obișnuia să le maimuțărească Rüya sau cine știe ce roman tradus aiurea în turcă, pe care soția lui le devora de parcă ar fi ronțăit fistic cumpărat de la Alâaddin. Chiar în timp ce răspundea scurt la întrebările legate de „afecțiune”, Galip se străduia, cel puțin la fel de mult ca detectivii din romanele polițiste pe care avea să își dorească, mai târziu, să învețe să-i imite, să realizeze diferența dintre imaginile naive pe care le plăsmuia despre Rüya și imaginile pe care le imita având în vedere altceva.

Da, acum (în vreme ce ei se așezau cu toții la masă), Rüya probabil că dormea; nu, nu îi era foame, nu era nevoie ca Tanti Suzan să se ducă și să-i facă ciorbă; nu voise să o vadă nici doctorul acela căruia îi mirosea respirația a usturoi, iar geanta a tutungerie; nu, nu se dusese nici luna asta la dentist; da, era adevărat, Rüya ieșea foarte rar în ultima vreme, stătea mereu în casă, închisă între patru pereți; nu, azi nu ieșise deloc; ați văzut-o pe stradă? Prin urmare, ieșise la un moment dat, dar nu-i spusese nimic lui Galip; nu, nu-i spusese; unde ați văzut-o? Se dusese la mercerie, la galanterie, trecând prin fața moscheii, ca să cumpere niște nasturi vinețiii, sigur că îi spusese,

pe frigul ăsta, așa răcise pesemne; mai și tușea; de asemenea, fuma; un pachet; da, era albă ca hârtia la față; a, nu, Galip nu știa nici măcar cât de alb era el la față; și când aveau de gând să înceteze cu felul acela de viață nesănătos, el și Rüya.

Palton. Nasture. Ceainic. Mai târziu, după ce se sfârșise interogatoriul de familie, Galip nu avea să-și mai bată prea mult capul pentru a afla de ce îi veniseră în minte cele trei cuvinte. Într-unul dintre articolele sale, conceput cu o mânie barocă, Celâl scrisese că zonele întunecate care sălășluiau în abisurile minții noastre se vădeau mai degrabă în romanele somptuoase și la personajele de film ale ininteligibilei Lumi Occidentale, pe care nu izbuteam deloc să o imităm, decât la noi. (Pe atunci, Celâl tocmai văzuse filmul *Deodată, vara trecută,* în care Elizabeth Taylor și Montgomery Clift nu reușeau cu niciun chip să ajungă în acea zonă întunecată.) Galip avea să priceapă apoi, când va descoperi că își alcătuise un muzeu personal și o bibliotecă a propriei existențe, că mai înainte vreme scrisese, sub înrâurirea unor cărți de psihologie presărate cu detalii obscene, pe care le citise în traduceri prescurtate, articole în care explica totul, inclusiv jalnica noastră viață, prin acele zone întunecate, înspăimântătoare și cu neputință de înțeles despre care vorbea.

Galip tocmai se pregătea să spună, pentru a schimba vorba, „Articolul de astăzi al lui Celâl…”, când, speriat de obiceiul pe care și-l făcuse, a rostit celălalt lucru care i-a venit atunci în minte:

— Tanti Hâle, am uitat să trec pe la prăvălia lui Alâaddin! Tocmai presărau niște miez de nucă, pisat în piulița pe care o aveau ca suvenir de la prăvălia negustorului de dulciuri, peste plăcinta cu dovleac adusă la masă de Esma Hanim – atât de grijulie, încât ai fi zis că aduce un prunc portocaliu, culcat în leagăn. Cu un sfert de secol în urmă, Galip și Rüya descoperiseră că, atunci când coada subțire a pisălogului se izbea de buza

piuliței, aceasta scotea un clinchet ca de clopot: ding-dang!

— Ia nu ne mai înnebuniți de cap cu ding-dangul ăla! Parcă ați fi clopotari!

Doamne, ce greu îmi este să mă stăpânesc! Miezul de nucă „nu ajungea pentru toată lumea”, Tanti Hâle se lăsase cu dibăcie la urmă („Nu mă trage ața”), în vreme ce bolul vinețiu se plimba din mână în mână, dar mai apoi aruncase o privire fugară pe fundul gol al castronului. I-a spus deodată verde-n față unui vechi rival într-ale negustoriei, pe care îl socotea răspunzător nu numai de calicia aceea, ci de toată sărăcia în care se scăldau, că avea să-l reclame la Secția de Poliție. Or, toți se temeau de Secția de Poliție ca de o fantomă bleumarin. După un articol al lui Celâl, în care acesta scrisese că zona întunecată din subconștientul nostru este tocmai Secția de Poliție, fuseseră convocați la procuratură, ea să dea declarații, printr-o hârtie adusă de un polițist. A sunat telefonul, iar tatăl lui Galip a ridicat receptorul, cu aerul cel mai serios din lume. Sună de la Secția de Poliție, s-a gândit Galip. Pentru că, în vreme ce vorbea la telefon, tatăl lui se uita, cu aceiași ochi goi, atât la lucrurile din jur (pentru consolare, tapetul de pe perete era identic cu cel din Blocul Orașul Inimii: muguri verzi care se rostogoleau spre pământ, printre vrejuri de iederă), cât și la cei așezați la masă (Unchiul Melih fusese cuprins de un acces de tuse, Vasif cel surd dădea impresia că asculta convorbirea telefonică, iar părul mamei lui Galip ajunsese să aibă, de atâta vopsit, aceeași culoare cu părul frumoasei Tanti Suzan), iar Galip încerca și el să deslușească, la fel ca toată lumea, după jumătatea de convorbire telefonică pe care o auzea, cine era persoana care constituia cealaltă jumătate – care nu se auzea.

— Nu este aici, doamnă, nu a venit, doamnă, cine sunteți? spunea tatăl lui. Mulțumesc… Eu

sunt unchiul, din păcate nu se află printre noi în această seară…

„Cineva care o caută pe Rüya”, se gândea Galip.

— Cineva care îl căuta pe Celâl, a zis tatăl lui, după ce a pus receptorul în furcă.

Era satisfăcut:

— O femeie în vârstă, o admiratoare, o doamnă, i-a plăcut, se pare, foarte mult articolul din ziar, voia să vorbească cu Celâl, a întrebat de adresa și de numărul lui de telefon.

— Care articol? a întrebat Galip.

— Știi, Hâle, a spus tatăl lui, e foarte ciudat – vocea femeii semăna foarte mult cu vocea ta, foarte mult!

— Bineînțeles că nu e nicio nenorocire dacă vocea mea seamănă cu vocea unei bătrâne! a spus Tanti Hâle.

Și-a lungit deodată grumazul roz, de culoarea plămânilor, care te ducea cu gândul la un gât de gâscă:

— Dar vocea mea nu este, cu siguranță, așa!

— Cum adică, nu este așa?

— Doamna aceea de care spui tu a telefonat și azi-dimineață, a zis Tanti Hâle. Nu avea o voce de doamnă, ci una de zgripțuroaică care se trudește să facă pe doamna. Ba chiar părea să fie o voce de bărbat care încerca să vorbească așa, ca bătrânele.

Tatăl lui Galip a întrebat de unde aflase doamna aceea în vârstă numărul lor de telefon. O iscodise cumva Hâle în această privință?

— Nu, a zis Tanti Hâle, n-am simțit nevoia. Poate că, m-am gândit eu, ne-o fi pus și numărul de telefon la sfârșitul unuia dintre articolele în care își bate joc de noi, așa încât cititorii lui cei curioși să se veselească și mai dihai. Asta pentru că, din ziua în care a transformat rufele murdare ale familiei în subiect de foileton, de parcă ar fi scris un articol despre luptători, nu mă mai miră nimic din ceea ce face Celâl. De fapt, gândindu-mă cât de tare se amărau din pricina lui răposata mama și

răposatul tata, ajung să-mi dau seama că singurul lucru care mi-ar mai putea stârni oarece tulburare cu privire la Celâl nu ar fi atât ideea că le-ar putea dezvălui cititorilor lui numărul nostru de telefon, ca să se distreze, cât dorința de a afla de ce e atât de scârbit de noi, de ani și ani de zile.

— Pentru că e comunist, de-aia e scârbit, a zis Unchiul Melih, aprinzându-și triumfător țigara, deoarece izbutise să-și înăbușe tusea. Lămurindu-se că nu-i puteau duce de nas pe muncitori, așa cum nu puteau duce de nas nici restul lumii, ăia voiau să însceneze o revoluție bolșevică punând la cale o răzmeriță în stilul ienicerilor. Iar el, prin articolele de la rubrica lui, care duhnesc a sânge și a ură, a fost unealta acestei iluzii.

— Nu, a zis Tanti Hâle, nici chiar așa.

— Mi-a spus Rüya, știu, a spus Unchiul Melih. A izbucnit în râs, dar n-a tușit:

— Pentru că s-a lăsat ademenit de promisiunea că, după lovitura aceea de stat, urma să fie numit ministru de externe al regimului bolșevico-ieniceresc pe stil turcesc ori ambasador la Paris, a început să învețe franceza de unul singur, acasă. Nu se poate spune că la început nu m-am bucurat la gândul că acea binecuvântare a revoluției, care n-avea să țină prea mult, urma, cel puțin, să-i fie de folos fiului meu, care nu fusese în stare să învețe nici măcar o limbă străină, pentru că se înhăitase, în tinerețe, cu tot soiul de pușlamale. Dar când a sărit peste cal, nu i-am mai dat voie Rüyei să se vadă cu el.

— Nu s-a întâmplat niciodată așa ceva, Melih! a zis Tanti Suzan. Rüya și Celâl s-au văzut mereu, s-au căutat unul pe altul și s-au iubit ca niște frați buni, nu ca niște frați vitregi.

— Bine, bine, se pare că eu am întârziat, a zis Unchiul Melih. Neputând să amăgească națiunea și armata turcă, a amăgit-o pe sora lui. Așa a ajuns Rüya anarhistă. Dacă Galip, feciorul meu, n-ar fi smuls-o dintre bandiții ăia, din gaura aia de

șoarece, Rüya n-ar mai fi fost acum acasă, în patul ei; cine știe pe unde ar fi umblat!

În momentul în care a cugetat că toți cei de față și-o închipuiau, fugar, pe biata Rüya zăcând în pat, Galip tocmai își privea unghiile și se întreba dacă Unchiul Melih avea sau nu să mai adauge ceva nou la lista pe care obișnuia să le-o înșire o dată la două-trei luni.

— Poate că Rüya ar fi fost la închisoare, pentru că nu e atât de prevăzătoare ca Celâl, a zis Unchiul Melih și, lăsându-se purtat de elanul pe care i-l insufla propria listă, a continuat, fără să ia seama la corul care spunea „Să ne păzească Dumnezeu!”: atunci, Rüya s-ar fi amestecat cu tâlharii ăia, alături, poate, de Celâl. Biata Rüya s-ar fi încurcat cu toți destrăbălării printre care se fofilează, sub pretextul unor reportaje, gangsteri din Beyoğlu, producători de heroină, scandalagii care-și fac veacul prin barurile de noapte, bieloruși care se dau în vânt după cocaină. Am fi fost nevoiți să ne dibuim fata printre englezi veniți tocmai la Istanbul în căutarea unor plăceri deșucheate, printre homosexuali pasionați de meciuri de lupte și de luptători, printre americance care participă la orgiile din hamamuri, printre escroci, printre stele de film care, într-o țară europeană, n-ar fi bune nici de târfe, ca să nu mai vorbim de actorie, printre ofițeri izgoniți din armată pentru insubordonare ori pentru datorii, printre cântărețe bărbătoase cu vocile ruinate de sifilis, printre frumuseți de mahala care se dau drept femei de societate. Spune-i să ia Isteropiramisin.

— Poftim? a zis Galip.

— E cel mai bun antibiotic pentru gripă. Cu Bekozim forte. O tabletă la șase ore. *Cât* e ceasul? S-o fi trezit?

Tanti Suzan a spus că, în orice caz, Rüya dormea la ora aceea. Galip s-a gândit la ceea ce se gândeau cu toții în acea clipă – la Rüya, care dormea în patul ei.

— Nu! a zis Esma Hanim.

Strângea cu mișcări grijulii nefericita de față de masă, care nu era folosită doar în acest scop, ci și drept șervet acoperit de pete, cu ale cărui colțuri obișnuiau să se șteargă la gură după ce isprăveau de mâncat, potrivit unui obicei prost moștenit de pe vremea Bunicului, în ciuda împotrivirii Bunicii.

— Nu, eu nu dau voie să se vorbească în casa asta pe socoteala lui Celâl al meu. Celâl al meu a ajuns om mare!

Potrivit Unchiului Melih, pentru că și fiul său, care avea cincizeci și cinci de ani, era exact de aceeași părere cu Esma Hanim, acesta nu își suna bătrânul tată, în vârstă de șaptezeci și cinci de ani, nu spunea nimănui în care dintre apartamentele sale se afla și, de asemenea, își scotea din priză telefoanele, ale căror numere le tăinuia față de toată lumea, așa încât nimeni din familie – nici măcar Tanti Hâle, care îl ierta întotdeauna prima –, și nu doar tatăl lui, să nu-i poată da de urmă. Galip s-a speriat la gândul că în ochii Unchiului Melih aveau să-și facă apariția câteva lacrimi mincinoase, pricinuite nu atât de tristețe, cât de obișnuință. Dar Unchiului Melih nu i-a trecut prin minte asta, ci un alt lucru de care se temea: tot potrivit unui vechi obicei, el a mai repetat o dată, prefăcându-se că nu băga de seamă diferența de douăzeci și doi de ani dintre Celâl și Galip, că își dorise, de fapt, întotdeauna un fiu ca Galip, nu ca Celâl: un băiat așezat, matur, liniștit, așa ca el…

Cu douăzeci și doi de ani în urmă (așadar, când Celâl avea vârsta lui de acum), pe vremea când trupul i se lungea cu o iuțeală rușinoasă, iar mâinile și brațele i se pierdeau în gesturi de o stângăcie și mai rușinoasă, Galip își imaginase o clipă, auzind pentru prima oară aceste cuvinte și închipuindu-și că ele puteau deveni realitate, cum urma să scape de mesele de seară, plicticoase și fără niciun haz (Mama: „A mai rămas niște mâncare cu ulei de măsline de la prânz, să-ți dau?”

Galip: „Nț, nu vreau!”; Mama: „Tu?” Tata: „Eu, ce?”), pe care le petrecea alături de Mama și de Tata, și în răstimpul cărora fiecare dintre ei se uita într-un punct nemărginit, aflat dincolo de pereții care înconjurau, în unghiuri drepte, masa, și cum se va așeza apoi, seară de seară, la masă cu Tanti Suzan, cu Unchiul Melih și cu Rüya. Mai erau și alte lucruri de care își amintea și care îl umpleau de uimire: în diminețile de duminică, când urca la etajul de sus, ca să se joace cu Rüya („trecătoarea secretă”, „eu n-am văzut”), frumoasa Tanti Suzan, pe care o vedea, chiar dacă numai uneori, în cămașa ei albastră de noapte, devenea mama lui (mai bine), Unchiul Melih, care se dădea în vânt după avocatură și după poveștile din Africa, era tatăl lui (mai bine), iar Rüya, sora lui geamănă, deoarece erau de aceeași vârstă (aici pregeta, indecis, în vreme ce mintea sa analiza înspăimântătoarele consecințe ale acestei împrejurări).

Pe când se strângea masa, Galip a spus că realizatorii de televiziune de la BBC îl căutaseră pe Celâl, dar nu izbutiseră să-l găsească; așa cum se aștepta însă, aceste cuvinte au redeșteptat clevetelile despre Celâl, care le ascundea tuturor adresele și numerele lui de telefon, despre locurile în care se puteau afla apartamentele sale, răspândite în cele patru zări ale Istanbulului, al căror număr stârnea tot soiul de zvonuri, și despre felul în care putea fi găsit. Cineva a spus că afară ningea; s-au ridicat, prin urmare, de la masă și, înainte de a se cufunda în fotoliile lor dintotdeauna, au contemplat strada dosnică, pe care se așternuse un strat subțire de zăpadă, străpungând bezna rece a draperiilor întredeschise cu dosul mâinilor. O ninsoare liniștită, pură. Galip l-a urmat pe Vasif, care s-a retras în camera lui (repetiție a unei scene de care se folosea Celâl nu atât pentru a împărtăși cu cititorii lui nostalgia

„serilor de Ramadan de altădată”, cât pentru a-și bate joc de ei).

Vasif s-a așezat pe marginea patului încăpător, iar Galip s-a postat în fața lui. Vasif și-a trecut mâna prin părul alb, apoi și-a așezat-o pe umărul lui Galip: Rüya? Galip s-a lovit cu pumnul peste piept și s-a prefăcut că tușește de mai-mai să se înăbușe: era bolnavă și tușea! Apoi și-a înclinat capul și și l-a rezemat pe perna pe care o închipuise împreunându-și mâinile: e în pat. Vasif a scos de sub pat o cutie mare de carton: o antologie alcătuită din imagini decupate din ziare și reviste – poate cele mai reușite dintre ele pe care le strânsese timp de cincizeci de ani. Galip s-a așezat lângă el. S-au uitat la niște imagini scoase din cutie la întâmplare, ca și cum lângă Vasif s-ar fi aflat Rüya, ca și cum ar fi râs împreună de ceea ce le arăta el: zâmbetul năclăit de săpun al unui fotbalist celebru care, cu douăzeci de ani în urmă, se mânjise pe față cu spumă, făcând reclamă la o cremă de ras, și care murise mai târziu de hemoragie cerebrală, după ce lovise cu capul o minge venită din corner; cadavrul lui Kasim, liderul Irakului, îmbrăcat într-o uniformă însângerată, după puci; o imagine reprezentând vestita „crimă din Piața Șișli” (un colonel gelos, care pricepuse, după douăzeci de ani, când ieșise la pensie, că fusese înșelat de nevastă, urma să împuște un gazetar fustangiu, pe care îl urmărise mai multe zile, și pe tânăra sa soție, care se afla cu el în mașină, spunea Rüya, cu vocea ei de tip „teatru radiofonic”); în vreme ce primul-ministru Menderes dona o cămilă, destinată sacrificiului, corespondentul de presă Celâl, aflat undeva în spate, privea în altă parte, la fel ca și cămila. Galip tocmai era pe cale să se ridice pentru a pleca acasă, când i-au sărit în ochi două dintre mai vechile articole ale lui Celâl, pe care Vasif le extrăgea cu dibăcie din cutie: „Prăvălia lui Alâaddin” și „Călăul și chipul care plânge”. O pregătire pentru

lectura unei nopți albe! N-a fost nevoie să „mimeze” prea mult pentru a împrumuta articolele de la Vasif. Faptul că refuza cafeaua adusă de Esma Hanim a fost întâmpinat cu înțelegere; prin urmare, expresia care sugera „soția mea este bolnavă acasă” i se întipărise mai mult decât grăitor pe chip. Era în pragul ușii deschise. Până și Unchiul Melih spusese: „Da, să se ducă, să se ducă!”; Tanti Hâle stătea aplecată deasupra motanului ei, Kömür, care revenise de pe strada acoperită de zăpadă; a mai auzit o dată, dinăuntru: „Sănătate, sănătate, transmite-i salutări Rüyei, transmite-i salutări Rüyei!”

Pe drumul de întoarcere, Galip s-a întâlnit cu croitorul, care tocmai își cobora oblonul prăvăliei. S-au salutat la lumina lămpii de pe stradă, de ale cărei margini atârnau mici țurțuri de gheață, și au pășit mai departe amândoi:

— Am întârziat, a spus croitorul, poate și pentru a rupe tăcerea copleșitoare degajată de zăpadă, mă așteaptă soția acasă.

— E frig, a zis și Galip.

Au mers împreună, ascultând scârțâitul zăpezii strivite sub tălpi, până la blocul aflat la colțul străzii – când și-a făcut apariția lumina palidă a veiozei din dormitorul aflat în colțul de sus al blocului. Uneori ningea cu zăpadă, alteori cu întuneric.

Luminile din camera de zi erau stinse, așa cum le lăsase Galip când ieșise din casă, iar cele din hol erau aprinse. Abia intrat în casă, Galip a pus apă la fiert pe aragaz, pentru ceai, și-a scos paltonul și sacoul și le-a agățat în cuier, a intrat în dormitor și și-a schimbat ciorapii umezi. Apoi s-a așezat la masa la care obișnuiau să mănânce și a mai citit o dată scrisoarea pe care i-o lăsase Rüya când îl părăsise. Scrisă cu un pix de culoare verde, era chiar mai scurtă decât își amintea el: nouăsprezece cuvinte.

IV

Prăvălia lui Alâaddin

Dacă am un defect, acela este obiceiul de a divaga.

Biron Pașa

Sunt un scriitor „pitoresc”. M-am uitat prin dicționare, dar n-am izbutit să deslușesc prea bine tâlcul acestui cuvânt; intuiesc doar încotro bate. Am visat întotdeauna să vă povestesc despre alte lucruri. Am visat să vă povestesc despre muschetari călări, despre oști de acum trei sute de ani care zăbovesc, într-o dimineață cețoasă, la hotarele unei câmpii înnegurate, pregătindu-se să se năpustească unele asupra altora, despre nefericiți care își istorisesc poveștile de dragoste prin cârciumi, în nopți de iarnă, despre nesfârșitele aventuri ale unor îndrăgostiți care dispar, pășind pe urmele unei taine, prin orașe cufundate în beznă; Dumnezeu nu m-a binecuvântat însă, prin această rubrică, în care se impune să depăn alt fel de povești, decât cu dumneavoastră, cititorii mei. O s-o scoatem noi la capăt, și de o parte, și de cealaltă.

Poate că, dacă grădina memoriei mele nu ar fi prins să se usuce, nu m-aș fi plâns de această împrejurare, dar, de fiecare dată când iau condeiul în mână, îmi răsar în fața ochilor chipurile dumneavoastră, ale cititorilor, care așteptați iarăși ceva de la mine, precum și urmele propriilor amintiri, care mă părăsesc rând pe rând, în această grădină stearpă. Când nu te confrunți cu o amintire, ci doar cu urma lăsată de ea, pari că te uiți la dâra unei lacrimi, lăsată pe un fotoliu de iubita care te-a părăsit și care nu se va mai întoarce niciodată.

Așa am luat hotărârea să discut cu Alâaddin. Când a aflat că urma să vorbesc despre el în gazetă, dar că mai întâi voiam să avem o întâlnire, m-a întrebat, cu ochii săi negri larg deschiși:

— Frate, asta o să se întoarcă acum împotriva mea?

I-am explicat cu de-amănuntul că nu avea să se petreacă așa ceva. I-am vorbit despre rolul prăvăliei lui din Nișantași în viața noastră. I-am povestit cât de pline de culoare, cât de înmiresmate, cât de vii rămăseseră în memoria noastră, a tuturor, miile, zecile de mii de articole pe care le comercializa în prăvălioara lui. I-am povestit cu câtă nerăbdare așteptau copiii bolnavi, care zăceau acasă, în pat, să se întoarcă mamele lor, plecate să le cumpere de la prăvălia lui Alâaddin daruri, jucării (soldăței de plumb), cărți *(Copilul cu păr roșcat)* sau reviste cu benzi desenate (al șaptesprezecelea număr, în care reînvie Kinowa). I-am povestit că miile de elevi, care învățau la școlile din împrejurimi și care așteptau să sune ultimul clopoțel, visau să intre în prăvălia lui, după ce se auzea acel clopoțel pe care îl scuturaseră de mult în închipuirea lor, și să cumpere napolitane din ale căror ambalaje își făceau apariția fotografii cu fotbaliști (Metin, de la Galatasaray), cu luptători (Hamit Kaplan) sau cu actori de film (Jerry Lewis). I-am povestit că fetele care, înainte de a se duce seara la Școala de Artă, obișnuiau să-și cumpere câte o sticluță de acetonă, ca să-și șteargă oja abia vizibilă de pe unghii, visau peste ani la prăvălia lui Alâaddin ca la un basm îndepărtat, în vreme ce își aminteau, nefericite, de iubirile din prima lor tinerețe, stând în bucătăriile plicticoase ale unor case la fel de plicticoase, înconjurate de copii și nepoți.

Ajunseserăm demult la mine acasă și stăteam așezați unul în fața altuia. I-am spus lui Alâaddin povestea unui pix verde și pe cea a unui roman polițist tradus cu stângăcie, pe care le cumpărasem

cu ani în urmă din prăvălia lui; la sfârșitul celei de-a doua povești, eroina principală, căreia îi dăruisem cartea și la care țineam foarte mult, era sortită să nu mai facă altceva decât să citească asemenea romane polițiste până la sfârșitul vieții. I-am povestit cum se întâlniseră, în prăvălia lui Alâaddin, înainte de prima lor reuniune istorică, niște ofițeri cu dragoste de țară, care plănuiau un complot – o lovitură de stat ce urma să schimbe întreaga istorie a Orientului –, și doi gazetari. I-am povestit cum, într-o seară, în vreme ce avea loc acea întâlnire istorică, Alâaddin, aflat în dosul tejghelei pline de stive de cărți și de cutii, care se ridicau până în tavan, număra, umezindu-și degetele cu salivă, fără a avea habar de ceea ce se petrecea, gazetele și revistele pe care urma să le returneze a doua zi dimineață. I-am povestit de femeile goale, străine ori de prin partea locului, care pozau în revistele expuse în vitrina prăvăliei ori de jur împrejurul trunchiului gros al castanului din fața ușii și care bântuiau visările de noapte ale bărbaților singuratici ce se perindau pe trotuare, duși pe gânduri, asemenea nesățioaselor roabe și neveste de padișah din *O mie și una de nopți.* Venind vorba despre *O mie și una de nopți,* i-am povestit că istoria intitulată astfel nu era depănată în niciuna dintre cele o mie și una de nopți, însă fusese strecurată cu dibăcie între paginile cărții odată cu prima publicare a acesteia în Occident de către Antoine Galland, cu două sute cincizeci de ani în urmă. I-am povestit că, de fapt, povestea nu-i fusese spusă lui Galland de către Șeherazada, ci de către un creștin pe care el îl numea Hanna. I-am povestit că, de fapt, Hanna era un învățat din Alep, pe nume Yohanna Diyab, iar povestea relatată de el era o poveste turcească, și că, în mod foarte probabil, acțiunea ei se petrecea la Istanbul și asta se putea desprinde din amănuntul referitor la cafea strecurat în cuprinsul ei. I-am povestit că, de fapt, îți este cu neputință să-ți dai seama vreodată care

este originalul poveștii și care originalul vieții. Pentru că, de fapt, i-am spus eu, am uitat totul, am uitat totul, am uitat totul. Pentru că, de fapt, i-am spus eu, sunt bătrân, sunt nefericit, sunt iute la mânie și singur, și vreau să mor. Pentru că, de fapt, dinspre Piața Nișantași se auzea zgomotul traficului de seară, iar dinspre radio, o melodie care te îneca în tristețe și lacrimi. Pentru că, de fapt, i-am spus, după ce depănasem toată viața povești, îmi doream să-l ascult și eu pe Alâaddin depănându-mi, rând pe rând, înainte de a muri, poveștile tuturor lucrurilor din prăvălia lui, pe care eu sfârșisem prin a le uita – ale sticlelor de colonie, ale timbrelor fiscale, ale imaginilor de pe cutiile de chibrituri, ale ciorapilor de nailon, ale cărților poștale, ale pozelor cu artiști, ale anuarelor de sexologie, ale agrafelor de păr și ale cărților de rugăciune.

Așa cum se întâmplă cu toți oamenii reali care s-au pomenit în plină poveste plăsmuită, în Alâaddin stăruia o latură ireală, care forța fruntariile lumii, după cum stăruia și o logică simplă, care forța regulile acesteia. Mi-a dezvăluit că era satisfăcut de interesul arătat de presă față de prăvălia lui. De treizeci de ani lucra neabătut, preț de paisprezece ore pe zi, în dugheana lui de la colțul străzii, pentru ca duminica după-amiază, când toată lumea asculta meciurile de fotbal transmise la radio, să doarmă, între două și jumătate și patru și jumătate, acasă. Mi-a spus că se numea, în realitate, altfel, dar că mușteriii lui nu știau acest lucru. Mi-a dezvăluit că nu citea decât gazeta *Hürriyet*[12]. Mi-a explicat că în prăvălia lui nu ar fi putut avea loc întruniri politice, deoarece Secția de Poliție din Teșvikiye se afla chiar peste drum de ea; pe de altă parte, pe el nu îl interesa politica. La fel de puțin adevărat era că număra revistele umezindu-și degetele cu salivă ori că prăvălia lui era un plai de legendă ori de basm. S-a plâns de neînțelegeri, precum cele iscate de faptul

că unii bătrâni nevoiași se minunau cât de ieftine erau ceasurile de jucărie din plastic expuse în vitrină, crezând că erau ceasuri adevărate, și dădeau buzna înăuntru, tulburați. Unii indivizi, care jucau la cursele de cai sau care erau cuprinși de furie constatând că biletele la Loteria Națională, alese cu mâna lor, erau din nou necâștigătoare, făceau scandal, socotind că jocurile cu pricina erau afacerea lui Alâaddin. Nici femeile cărora li se rupeau ciorapii de nailon, nici mamele copiilor cărora li se cojea pielea din pricină că mâncaseră ciocolată autohtonă, nici cititorii care nu vedeau cu ochi buni ideile politice ale gazetelor pe care le citeau nu îi învinovățeau pe producători, ci pe Alâaddin, care nu era decât un instrument umil al acestora. Nu Alâaddin era de vină pentru pachetele în care se găsea vopsea de pantofi cafenie în loc de cafea. Nu Alâaddin era de vină pentru bateriile autohtone, care dădeau pe dinafară și curgeau, mânjind aparatele de radio cu un soi de lichid negru, după prima melodie interpretată de vocea tumultuoasă a lui Emel Saym[13]. Nu Alâaddin era de vină pentru busolele care, ori încotro te-ai fi îndreptat, arătau mereu spre Secția de Poliție din Teșvikiye, în loc să indice nordul. Alâaddin nu era de vină nici pentru pachetul de țigări Bafra din care apăruse scrisoarea unei tinere muncitoare visătoare, cuprinzând declarații de dragoste și propuneri de măritiș, numai că ucenicul de zugrav care desfăcuse pachetul cu pricina venise după aceea la el în fuga mare, nebun de fericire, îi sărutase mâna, îl rugase să-i fie martor la cununie, iar apoi îi ceruse numele și adresa fetei.

Prăvălia lui se afla într-un cartier despre care se spunea odată că era „cel mai bun” din Istanbul, dar mușteriii lui nu încetau niciodată, niciodată să-l uimească. Se mira de domnii cu cravată care nu aflaseră încă ce înseamnă să stai la rând și nu se putea abține să nu-i apostrofeze pe cei care, deși aflaseră acest lucru, nu erau în stare să aștepte.

Pentru că, de fiecare dată când de după colț își făcea apariția autobuzul și în prăvălie năvăleau trei-patru indivizi care răcneau din toți bojocii, ca niște oșteni mongoli puși pe jaf, „Un bilet, un bilet, vai, repede, un bilet", făcând pustiu în jurul lor, renunțase să mai vândă bilete de autobuz. Văzuse perechi căsătorite de patruzeci de ani care se luau la harță când venea vorba să cumpere bilete la Loteria Națională, femei boite care adulmecau treizeci de feluri de săpun pentru a cumpăra apoi un singur calup, ofițeri pensionari care luau la rând o cutie întreagă de fluiere până să cumpere unul, dar se deprinsese cu toți, nu mai punea la inimă. Nu-i mai păsa acum de gospodina căreia îi spunea că nu mai avea niciun număr vechi de unsprezece ani din nu știu ce roman ilustrat, de domnul acela rotofei care, înainte de a cumpăra timbre poștale, le lingea pe dos, ca să vadă ce gust are lipiciul, ori de nevasta măcelarului, care îi aducea înapoi, furioasă foc, garoafa de crepon pe care o cumpărase cu o zi înainte, pretinzând că nu avea niciun miros.

Își înjghebase prăvălia trudind din greu. Vreme de ani de zile legase cu mâna lui vechile reviste de benzi desenate *Texas* și *Tommiks*[14], își deschisese și măturase prăvălia dis-de-dimineață, când tot orașul dormea, își agățase în cârlige, de ușă și de castan, ziarele și revistele, așezase în vitrină cele din urmă noutăți, colindase fiecare cotlon și fiecare prăvălie din Istanbul, ca să poată pune la dispoziția mușteriilor săi cele mai stranii produse, cu gândul că ar fi putut râvni la ele (balerine de jucărie care se roteau când apropiai de ele o oglindă cu magnet, șireturi de pantofi în trei culori, statuete de ipsos ale lui Atatürk, în ochii cărora sclipeau becuri albastre, ascuțitori sub formă de mori olandeze, mici inscripții înrămate cu enunțuri precum „casă de închiriat" și *bismillahirrahmanirrahim*[15], lame de gumă de mestecat cu aromă de brad în ale căror ambalaje se găseau imagini cu păsări, numerotate

de la unu la o sută, zaruri roz pentru table, care nu se găseau de vânzare decât la Bazarul Acoperit, abțibilduri cu Tarzan și cu Barbaros[16], șepci în culorile feluritelor echipe de fotbal – el însuși folosise, vreme de zece ani, una de culoare albastră –, ustensile de fier care aveau la un capăt o lingură de pantofi, iar la celălalt o cheie de desfăcut sticle de răcoritoare), nu răspunsese „nu avem” nici măcar celor mai fanteziste solicitări („Aveți cumva cerneală din aceea albastră care miroase a apă de trandafiri? Aveți inele cântătoare?”); zicea „Aducem mâine”, socotind că, de vreme ce i se adresa întrebarea, exista, cu siguranță, ceva de soiul acela, își nota totul într-un caiet, pentru ca a doua zi dimineață să caute obiectul cu pricina prin oraș, întrebând de el din prăvălie în prăvălie, asemenea unui drumeț pornit pe urmele unei taine, și să îl afle. Fuseseră și vremuri în care făcuse bani, fără prea multă trudă, de pe urma romanelor ilustrate care se vindeau nemaipomenit de bine, ori a benzilor desenate cu *cowboy,* ori a pozelor cu artiști autohtoni ale căror chipuri nu-ți spuneau nimic, dar și zile împovărate de cozi, reci, fără niciun haz, când își pierdea tihna din pricina cafelei și a țigărilor încăpute pe mâna bursei negre. Dacă te uitai din prăvălia lui, nu-ți venea deloc să gândești că oamenii care treceau pe trotuar erau „așa… și așa…”, ci că erau „cutare… cutare…” – ce știu eu –, oameni!

Stăteai și te uitai la ei – indivizii aceia din mulțime, care păreau să aibă, fiecare, o cu totul altă personalitate, erau fascinați de-a valma de câte o cutie de țigări muzicală, își smulgeau unii altora niște stilouri de mărimea degetului mic sosite între timp din Japonia, pentru ca în luna următoare să uite de toate și să înceapă să cumpere cu atâta sârg brichete în formă de revolver, încât Alâaddin să nu le mai poată face față. Apoi se ivea moda portțigaretelor din plastic și toți se apucau să se slujească de portțigarete străvezii, contemplând, cu

desfătarea unor savanți duși cu pluta, catranul acela grețos care ieșea din țigări, după care o lăsau baltă și își cumpărau cu toții – fie ei de stânga ori de dreapta, habotnici ori ba – mătănii de cele mai felurite lungimi și culori, prinzând să frământe la ele oriunde se aflau, pentru ca după ce se domolea și această furtună, înainte ca Alâaddin să fi apucat să dea îndărăt mătăniile care îi mai rămăseseră, să apară o modă a viselor, așa încât toată suflarea făcea coadă la ușa lui, ca să-și poată cumpăra cărțulia cu tălmăcirea acestora. Venea câte un film american, după care toți tinerii își cumpărau ochelari negri, apărea vreo știre în nu știu ce gazetă, după care toate femeile cereau cremă de buze și toți bărbații, tichii potrivite mai degrabă pentru imami; de cele mai multe ori, solicitările se răspândeau ca ciuma, într-un fel cu neputință de priceput. De ce începuseră, oare, mii, zeci de mii de oameni să-și pună, deodată, corăbii de lemn pe aparatele de radio, pe calorifere, la geamurile din spate ale mașinilor, în camere, la serviciu, pe tejghele? Ce să înțelegi din faptul că toată lumea, mame și copii, femei și bărbați, tineri și bătrâni, își cumpăra, mânată de un dor de neînțeles, portretul aceluiași copil, cu chipul trist, de european, și o lacrimă uriașă prelingându-i-se din ochi, pentru a-l atârna apoi pe pereți și pe uși? Nația asta, oamenii ăștia sunt niște… Niște… „ciudați”, am spus eu, rostind cuvântul pe care nu reușea să-l dibuie Alâaddin, „de neînțeles”, am zis eu, „ba chiar de speriat”, am zis, pentru că nu era treaba lui Alâaddin să afle vorbele potrivite, ci a mea. Am tăcut o vreme amândoi.

Mai târziu, când îmi povestea despre gâștele acelea miniaturale, de celuloid, care își bălăbăneau capul și pe care le vânduse ani de-a rândul, despre bomboanele de ciocolată de pe vremuri, de forma unei sticle, în care aflai lichior de vișine și câte o vișină, ori când îmi dezvăluia unde se poate găsi cea mai ieftină șipcă pentru zmeie din Istanbul, am

priceput că între Alâaddin și mușteriii lui exista o legătură cu neputință de descris în cuvinte, chiar de-ar fi fost să o descrie el. Îi era dragă și fetița care venea cu bunica la el la prăvălie ca să-și cumpere un cerc din acelea cu clopoței, îl îndrăgea și pe tânărul cu fața plină de coșuri care punea mâna pe câte o revistă franțuzească, se refugia într-un ungher al prăvăliei și încerca să facă dragoste într-o clipită cu femeia goală tăinuită printre pagini. Îi era dragă și funcționara cu ochelari de la bancă care își cumpăra vreun roman în care se vorbea despre viețile nemaipomenite ale starurilor de la Hollywood, citindu-l noaptea, acasă, pentru ca a doua zi dimineața să spună „Pe ăsta îl aveam acasă” și să dorească să-l înapoieze, dar și bătrâna care îl ruga stăruitor să-i ambaleze posterul cu fata care citea din Coran într-o gazetă fără poze. Cu toate acestea, era vorba de o dragoste rezervată: le înțelegea, poate, într-o oarecare măsură, pe femeia și pe fata care așterneau feluritele tipare luate de prin revistele de modă în mijlocul prăvăliei, ca pe niște hărți, și încercau să se slujească de ele pentru a croi haine, sau îi înțelegea pe copiii care porneau la luptă și își prăpădeau tancurile de jucărie pe care abia le cumpăraseră înainte de a ieși din dugheana lui; avea însă sentimentul că oamenii care îl întrebau de lanterne în formă de creion ori de brelocuri împodobite cu cranii îi transmiteau semne dintr-o lume care îi era cu totul necunoscută și pe care n-o pricepea. Oare ce semn tainic aducea cu el omul acela misterios care venise la prăvălia lui într-o zi de iarnă, pe ninsoare, și îi ceruse stăruitor „Peisajul cu vară”, nu „Peisajul cu iarnă”, folosit de școlari la teme? Două persoane dubioase, care intraseră în prăvălia lui într-o noapte, tocmai când era pe cale să închidă, luaseră la mână, cu grijă, cu afecțiune și cu dibăcie, ca niște doctori care aveau de-a face cu niște bebeluși vii, păpuși de cele mai felurite mărimi, îmbrăcate în haine de gata, care își ridicau și își coborau

mâinile, se uitaseră ca vrăjiți la creaturile acelea roz, care închideau și deschideau ochii, îi ceruseră să împacheteze o păpușă și o sticlă de rachiu și apoi se făcuseră nevăzuți în bezna care pe el îl făcea să se-nfioare. După mai multe întâmplări asemănătoare, Alâaddin visa necontenit păpușile pe care le vindea în cutii și în ambalaje de plastic și își închipuia că noaptea, după ce închidea prăvălia, acestea clipeau din ochi alene și că le creștea părul. Poate că tocmai urma să mă întrebe ce fel de semn era un astfel de vis, numai că se cufundase în tăcerea aceea tristă și neputincioasă care se abate asupra concetățenilor noștri atunci când sunt copleșiți pe neașteptate de sentimentul că au vorbit peste măsură, că i-au reținut prea mult pe cei din jur cu necazurile lor. De data aceasta, am tăcut amândoi, conștienți de faptul că tăcerea nu avea să mai fie tulburată multă vreme.

Mult mai târziu, pe când ieșea din casă, cu aerul că își cere scuze, Alâaddin mi-a spus că, de fapt, eu știam cel mai bine, că urma să scriu așa cum voiam eu. Iubiții mei cititori, poate că într-o bună zi o să pot scrie un articol bun, care să aducă în discuție păpușile despre care vorbea el și visele noastre.

V

Așa este copilăria

Când părăsești pe cineva, invoci o pricină, îi dai glas. Îi recunoști celui cu care vorbești dreptul de a-ți răspunde. Nu poți pleca așa, pe neașteptate. Asta nu este o copilărie.
Marcel Proust

Rüya își scrisese scrisoarea de adio, care se alcătuia din nouăsprezece cuvinte, cu pixul verde pe care Galip dorea să-l aibă întotdeauna la îndemână, lângă telefon. Pentru că nu vedea pixul prin preajmă și pentru că nu avea să dea de el în casă nici după investigații ulterioare, Galip a dedus că Rüya așternuse scrisoarea pe hârtie în ultima clipă, înainte de a ieși din casă; după ce o scrisese, își pusese, pesemne, pixul în poșetă, gândind că ar fi putut avea nevoie de el; asta pentru că stiloul acela mare, pe care îl folosea cu plăcere ori de câte ori se apuca să scrie, cu migală, vreo scrisoare, ceea ce se întâmpla din an în paște (Rüya nu isprăvea niciodată scrisorile; când le isprăvea, nu le punea în plic, iar când le punea în plic, nu ajungea să le mai expedieze), se afla la locul său obișnuit, în sertarul din dormitor. Galip a irosit, cu mici întreruperi, mult timp pentru a-și da seama din ce caiet fusese ruptă hârtia pe care era așternută scrisoarea. Târziu în noapte, a comparat hârtia scrisorii cu paginile caietelor pe care le scotea din sertarul vechiului dulap în care Rüya își amenajase, la sfatul lui Celâl, un modest muzeu al propriului trecut: un caiet de aritmetică din școala primară, în care duzina de ouă era estimată la șase kuruși[17], un caiet de rugăciuni, obligatoriu la ora

de religie, pe ale cărui ultime pagini schițase, de plictiseală, svastici și o caricatură a profesorului ei sașiu, un caiet de literatură (la teză s-ar putea să ne pice *Frumusețe și Dragoste*[18]*)* ale cărui margini erau împodobite cu modele de fuste, precum și cu numele unor vedete internaționale de film, ale unor sportivi și cântăreți autohtoni, care arătau cu toții foarte bine. După aceea, la puțină vreme după ce examinase pentru ultima oară conținutul sertarelor, care îl dezamăgea întotdeauna cu aceeași ușurință, precum și fundul cutiilor, care iscau aceleași asocieri zadarnice, la puțină vreme după ce se uitase pe sub paturi și prin buzunarele veșmintelor Rüyei, care răspândeau același parfum dintotdeauna, de parcă ar fi voit să-l convingă că nu se schimbase absolut nimic, și la puțină vreme după chemarea la rugăciunea de dimineață, când privirile i s-au pironit din nou asupra vechiului dulap, Galip a întins mâna la întâmplare și a dat peste caietul din care fusese ruptă hârtia cu scrisoarea. Cineva smulsese, cu nemiloasă nerăbdare, o foaie de pe la mijlocul caietului pe care Galip îl răsfoise și mai înainte, fără să fie atent la desenele și la conținutul lui (armata noastră a dat lovitura de stat militară din 27 mai[19] pentru că puterea ne-a distrus pădurile; hidra în secțiune seamănă cu vaza albastră din bufetul Bunicii). Un detaliu care nu-l conducea la nicio concluzie, dincolo de nerăbdarea aceea necruțătoare, de asocierile care se năruiau unele peste altele, asemenea pieselor unui joc de domino, așa cum se întâmpla și cu celelalte detalii insignifiante pe care le acumulase de-a lungul nopții, și de tot soiul de revelații mărunte.

Asociere de idei: cu ani în urmă, la gimnaziu, pe când era în aceeași clasă și stătea în aceeași bancă cu Rüya, hidosul profesor de istorie, pe care îl răbdau cu veselie, nu suporta să audă foșnetul paginilor rupte cu înfrigurare din caiete, în tăcerea care se așternea peste clasă când erau luați pe

nepregătite și înlemneau de spaimă la ideea lucrării de control de îndată ce-l auzeau spunând „Scoateți o foaie de hârtie și stiloul”:

— Nu rupeți caietele, striga el, cu vocea lui stridentă, vreau coli de hârtie! Cel care rupe caietele, cel care distruge bunurile acestui popor nu este un turc, ci un degenerat! Am să-i dau nota zero!

O și făcea, de altfel.

O revelație măruntă: în tăcerea nopții, întreruptă cu impertinență de motorul frigiderului, care funcționa cu pauze de neînțeles, Galip a zărit în fundul șifonierului, pe care îl răscolea pentru a nu știu câta oară, printre pantofii cu tocuri înalte de culoare verde-închis pe care Rüya nu și-i luase cu ea la plecare, un roman polițist tradus în turcă. Nu i-ar fi trezit interesul, pentru că în casă se aflau sute de asemenea romane, dar când mâinile lui, care se deprinseseră să răscolească, pe parcursul unei nopți, tot ceea ce aflau și atingeau pe fundul dulapurilor ori prin ungherele sertarelor, au frunzărit fără să vrea cartea aceea neagră, pe a cărei copertă se zărea o bufniță mică și răutăcioasă, cu niște ochi imenși, și-au dat peste o fotografie decupată dintr-o revistă tipărită pe hârtie de bună calitate: un bărbat gol și bine făcut. În vreme ce se uita instinctiv la cumintele „organ bărbătesc” al bărbatului, pe care îl compara cu al lui, Galip s-a gândit: „L-a decupat dintr-o revistă străină cumpărată de la Alâaddin!”

Asociere: Rüya știa că Galip nu se atingea de romanele polițiste, de care avea oroare. Galip nu suporta să-și petreacă vremea în lumea aceea artificială, în care englezii erau cât se poate de englezi, în care grașii erau niște grași desăvârșiți, în care restul persoanelor și obiectelor, vinovați și victime deopotrivă, nu aveau nimic din ceea ce ar fi trebuit să fie ele însele, fie pentru că aduceau cu niște indicii, fie pentru că erau obligate de scriitor să simuleze niște indicii. („Îmi omor și eu

vremea!”, zicea Rüya, înghițind pe nerăsuflate alunele și fisticul pe care le cumpăra de la prăvălia lui Alâaddin, odată cu romanele polițiste.) Galip îi spusese odată Rüyei că dacă avea să se scrie cândva un roman polițist al cărui autor să nu aibă habar cine era ucigașul, acela ar fi putut fi citit. În felul acesta, obiectele și personajele urmau să se poată menține în carte ca atare, fără să îmbrace forma unor indicii și false indicii, sub constrângerea scriitorului omniscient, reflectând ceea ce erau ele în realitate, nu fantasmele scriitorului de romane polițiste. Rüya, care era o mai bună cititoare de romane, îl întrebase pe Galip cum urma să fie stăvilită abundența detaliilor într-un astfel de roman. Pentru că, în romanele de soiul acesta, detaliile urmăreau, toate, un scop bine determinat.

Detalii: înainte de a pleca de acasă, Rüya pulverizase, fără să se zgârcească, din insecticidul pe al cărui flacon se găsea o imagine cu un gândac negru și trei libărci mititele, care îi înspăimântau pe beneficiari, în baie, în bucătărie și pe hol. (încă mai mirosea.) Dăduse drumul la ceea ce ei numeau *„chauffe-bain*-ul electric”, ca să încălzească apă (poate că era cu gândul în altă parte, pentru că joia era ziua în care se dădea apă caldă în bloc), se uitase puțin peste ziarul *Milliyet* și peste cuvintele încrucișate (mototolite), apoi rezolvase o parte din careu, folosindu-se de pixul pe care îl luase cu ea: mausoleu, interval, lună, greu; împărțire, îndrumător, taină, ascultă. Luase micul dejun (ceai, brânză feta, pâine); nu apucase să spele vasele. Fumase două țigări în dormitor și patru în camera de zi. Își luase cu ea doar o parte dintre hainele de iarnă, o parte dintre farduri – despre care spunea că îi strică pielea –, papucii, romanele pe care le citea în ultima vreme, brelocul fără chei – despre care credea că îi aduce noroc și pe care îl ținea atârnat de mânerul sertarului –, colierul de perle – singurul ei obiect de podoabă –, peria de cap cu

oglindă pe dosul mânerului și se îmbrăcase cu paltonul de culoarea părului ei. Pesemne că își pusese lucrurile în valiza de mărime mijlocie (adusă de Unchiul Melih din Maghreb), pe care o împrumutase de la tatăl ei în ideea că urma să le fie necesară într-o călătorie în care nu plecaseră niciodată. Închisese cele mai multe dintre dulapuri (trăgând câte un picior în ușă), împinsese sertarele, își pusese la loc mărunțișurile răspândite peste tot și scrisese scrisoarea de adio dintr-o suflare, fără urmă de șovăire: în coșul de gunoi, ori în scrumiere, nu se găseau niciun fel de ciorne pe care să le fi rupt și azvârlit.

Poate că ceea ce scrisese nici măcar nu se putea numi „scrisoare de adio”. Rüya nu preciza că urma să se întoarcă, dar nu spunea nici că nu avea de gând să se mai întoarcă. Nu părea să se despartă de Galip, ci de casă. În ceea ce îl privea pe Galip, acestuia i se propunea, în câteva vorbe, o complicitate pe care urma s-o accepte de îndată ce afla despre ce era vorba: „O să te descurci tu cu mama și cu tata”. Era o complicitate îmbucurătoare, pentru că nu îl învinuia limpede pentru plecarea ei de acasă; pe de altă parte, indiferent despre ce ar fi fost vorba, era o complicitate cu Rüya. În schimbul ei, Rüya îi făcea o promisiune în cinci cuvinte: „Am să te înștiințez eu”. N-a făcut-o însă toată noaptea.

Țevile de apă și cele de la calorifer au bolborosit până în zori, iscând tot soiul de gemete, chiorăieli și suspine. A nins cu intermitențe. A trecut bragagiul, care nu s-a mai întors pe același drum. Galip a stat ore întregi cu semnătura verde a Rüyei în față. Lucrurile și umbrele din casă au dobândit o altă înfățișare; casa a devenit o altă casă. Lui Galip îi venea să spună „Așadar, de trei ani lustra din tavan aduce cu un păianjen!” A vrut să doarmă, poate și pentru că socotea că avea să viseze frumos, dar n-a putut. Pe parcursul întregii nopți și-a pus la îndoială toate cercetările dinainte,

întrerupându-se la intervale regulate (se uitase, oare, în cutia de pe fundul șifonierului? Se uitase; probabil că se uitase; probabil că nu se uitase; nu, nu se uitase, iar acum trebuia să se uite din nou peste tot) pentru a purcede apoi la noi investigații. Când pricepea, în toiul unei astfel de cercetări deznădăjduite, în vreme ce ținea în mână paftaua învăluită în amintiri a unei vechi centuri a Rüyei ori tocul gol al unor ochelari demult pierduți, că ceea ce făcea era fără speranță și fără noimă (cât de neverosimili erau detectivii desprinși din cărți, cât de optimist era scriitorul care murmura indicii la urechea detectivului!), reașeza, grijuliu, obiectul pe care tocmai îl ținea în mână în locul din care îl luase, asemenea unui cercetător scrupulos care face inventarul unui muzeu, picioarele îl purtau de la sine, cu pași ireali, de lunatic, spre bucătărie, deschidea frigiderul și, după ce scormonea pe rafturile lui fără să ia nimic dinăuntru, se îndrepta spre fotoliul lui drag din camera de zi și se așeza în el, pentru ca puțin mai târziu să reia ceremonialul cotrobăitului.

În vreme ce stătea singur, în noaptea în care fusese părăsit, cufundat în fotoliul din care se uitase, de-a lungul celor trei ani de căsnicie, la Rüya, care ședea în fața lui și citea romane polițiste, bâțâind nerăbdătoare și nervoasă din picioare, trăgându-se de păr, suspinând din greu la răstimpuri, întorcând paginile cărților cu aviditate și desfătare, în mintea lui Galip stăruia una și aceeași imagine. Nu, Galip nu avea în minte simțământul de derizoriu, de înfrângere și singurătate (am o față asimetrică, sunt neîndemânatic, arăt peste măsură de șters, abia de mi se aude vocea!) pe care îl încercase în anii de liceu, când o vedea pe Rüya ducându-se la cofetării care mișunau de gândaci negri, îndrăzneți, ce se plimbau pe mese cufundați în gânduri, însoțită de băieți cu fețele năpădite de coșuri, cărora le dăduseră tuleiele și care se apucaseră de

fumat înaintea lui Galip, sau când, la trei ani după aceea, într-o după-amiază de sâmbătă, urcând la etajul la care locuia ea („Am venit să văd dacă voi aveți etichete albastre!”), o văzuse pe Rüya bâțâind nerăbdătoare din picioare și uitându-se la ceas, în vreme ce se farda în fața oglinzii, la masa de toaletă răvășită a maică-si, sau când, după alți trei ani, aflase că palida și trudita Rüya, pe care de data aceasta nu reușise să o vadă, contractase o căsătorie, care nu era doar politică, cu un tânăr politician, despre care cei din jur socoteau că era foarte cutezător, înzestrat cu spirit de sacrificiu, și ale cărui prime „analize” politice începuseră să apară încă de pe atunci, sub semnătură proprie, în revista *Zorii muncii.* Nu, Galip a avut toată noaptea în fața ochilor imaginea faptului că pierduse o frântură din viață, un prilej ori o distracție: lumina care cădea pe trotuarul alb din fața prăvăliei lui Alâaddin, în timp ce afară ningea.

Era într-o seară de vineri, la un an și jumătate după ce familia Rüyei se mutase la ultimul etaj, adică pe vremea când erau în clasa a treia primară; pe când se înnopta, pe când dinspre Piața Nișantași răzbătea zgomotul mașinilor și al tramvaielor care cutreierau seara de iarnă, începuseră să joace un joc nou, pe care îl descoperiseră amestecând regulile jocurilor „trecătoarea secretă” și „eu n-am văzut”, pe care tot ei le născociseră și ale căror rânduieli le stabiliseră împreună în acele zile: „Am dispărut!” Unul dintre ei intra în apartamentul părinților celuilalt ori al bunicilor, se ascundea într-un ungher și „dispărea”, iar celălalt îl căuta până îl găsea. Jocul acela destul de simplu se adresa răbdării și imaginației celor implicați, pentru că le interzicea să aprindă lumina în încăperile cufundate în întuneric și pentru că nu se limita la un interval de timp definit. Când îi venise rândul să dispară, Galip se ascunsese (cățărându-se mai întâi pe brațul fotoliului, iar apoi, cu grijă, pe spătarul acestuia) în dormitorul Bunicii, pe dulapul

care îi atrăsese atenția într-un moment de creativitate, cu două zile în urmă, și, convins de faptul că Rüya nu avea să-l găsească niciodată acolo, și-o imaginase bâjbâind prin întuneric. Se închipuia în locul Rüyei, care îl căuta, ca să poată pricepe mai bine cum suferea ea de pe urma dispariției lui. Pesemne că Rüya plângea; Rüya se plictisise de atâta singurătate; la etajul de sus, Rüya îl implora pe Galip, cu ochii în lacrimi, să iasă din locul în care se pitise, aflat în cine știe ce odaie dosnică. După multă vreme, după o așteptare care durase cât veșnicia copilăriei, Galip coborâse deodată nerăbdător de pe dulap, fără să-i treacă prin minte că, de fapt, fusese învins de nerăbdare și, obișnuindu-și ochii cu lumina slabă a lămpilor, începuse, de această dată, să o caute el pe Rüya prin bloc. Când, după ce cutreierase pe la toate etajele, o întrebase pe Bunica de ea, cu un ciudat simțământ de irealitate, purtând pe chip o expresie de înfrângere, Bunica, aflată în fața lui, îi spusese:

— Ah, ești plin de praf pe haine! Unde ai fost? Te-au căutat!

Iar Bunicul adăugase:

— A venit Celâl. Rüya s-a dus cu Celâl la prăvălia lui Alâaddin.

Galip fugise îndată la fereastră – la fereastra rece, întunecată, de un albastru-închis: afară cădea o ninsoare apăsătoare și tristă, care te chema afară. Din prăvălia lui Alâaddin, dintre jucării, reviste ilustrate, mingi, yoyouri, sticle colorate și tancuri răzbătea o lumină de culoarea pielii Rüyei, care se reflecta nedefinit pe albul zăpezii așternute pe trotuare.

De-a lungul nesfârșitei nopți, Galip a simțit în el, cu acea neplăcere pe care o încerci în fața unei oale cu lapte care, fierbând, dă în foc pe negândite, nerăbdarea care îl cuprinsese în urmă cu douăzeci și patru de ani, nerăbdarea care îl cuprindea de fiecare dată când își amintea de imaginea pe care o contemplase atunci, în urmă cu douăzeci și patru

de ani: unde se afla fărâma de viață pe care o pierduse? Auzea acum tic-tacurile nesfârșite și zeflemitoare care vegheaseră, vreme de ani și ani, în holul apartamentului Bunicii și al Bunicului, timpul veșniciei – tic-tacurile ceasului de perete cu pendulă pe care îl luase în primele zile ale căsniciei sale din apartamentul lui Tanti Hâle, însuflețit de ideea de a păstra cât mai vii legendele vieții lor de odinioară și amintirile copilăriei, pentru a-l atârna apoi, cu entuziasm și zel nespus, pe un perete care străjuia cuibul propriei sale fericiri. De-a lungul celor trei ani de căsătorie, nu Galip, ci Rüya păruse să se plângă că pierduse bucuria și desfătarea unei vieți necunoscute, care dăinuia într-un loc nedefinit.

Galip se ducea la serviciu dimineața și revenea acasă seara, luptându-se, prin maxi-taxiuri, prin autobuze, cufundat în gloata fără identitate care se întorcea de la lucru, cu tot soiul de coate și picioare necunoscute. În timpul zilei găsea felurite pretexte pentru a telefona o dată sau de două ori de la birou, ceea ce o făcea întotdeauna pe Rüya să se bosumfle, iar seara, când regăsea căldura căminului, izbutea oarecum să ghicească, fără a se înșela prea mult, după numărul și soiul mucurilor de țigări din scrumiere, după poziția obiectelor ori după vreun lucru nou care își făcea apariția în casă, după paloarea chipului Rüyei, ce anume făcuse aceasta peste zi. Dacă ar fi fost să o întrebe de-a dreptul pe soția sa, într-o clipă de fericire exuberantă (o excepție) ori de neliniște covârșitoare, așa cum intenționase să procedeze cu o seară în urmă, cu ce anume se îndeletnicise în timpul zilei, imitându-i astfel pe bărbații din filmele occidentale, amândoi ar fi încercat un sentiment de stânjeneală pricinuită de faptul că Galip pășea pe un tărâm vag și alunecos, care nu era înfățișat limpede nici în filmele occidentale, nici în cele orientale. Galip descoperise existența acelui tărâm tainic, misterios și alunecos, care

făcea parte din viața persoanelor anonime numite „casnice” de statisticile și evidențele birocratice (femeile înconjurate de detergenți și copii, pe care Galip nu le putea compara niciodată cu Rüya) abia după căsătorie.

Galip știa că grădina cu plante misterioase și flori înfricoșătoare care năpădea meleagul acela tainic, alunecos îi era cu desăvârșire inaccesibilă, așa cum inaccesibile îi erau și zonele de neînțeles ce stăruiau în străfundurile memoriei Rüyei. Tărâmul acela interzis constituia subiectul și țelul comun al tuturor reclamelor la săpunuri și la detergenți ori la romane ilustrate, al ultimelor noutăți traduse din revistele străine, al majorității programelor radiofonice și al suplimentelor colorate de prin gazete, dar era cu mult mai îndepărtat, cu mult mai misterios și mai tainic decât ele. Uneori, de pildă, când se întreba, pradă unui imbold obscur, când și cum ar fi putut ajunge foarfecă de tăiat hârtie lângă cratița de cupru pusă pe caloriferul din hol, sau când se întâlnea, în timpul unei plimbări de duminică, cu o femeie despre care știa că se vedea adeseori cu Rüya, dar pe care el nu reușise să o vadă ani de zile, Galip era cuprins de un simțământ de tulburare, de parcă ar fi descoperit un indiciu cu privire la tărâmul alunecos și mătăsos care îi era interzis, de parcă ar fi aflat un semn tainic ivit de pe tărâmul acela oprit, și avea o șovăire, de parcă s-ar fi trezit confruntat cu misterul, de-acum imposibil de tăinuit, al unei secte larg răspândite, care fusese silită să se retragă în clandestinitate. Cel mai înspăimântător i se părea faptul că misterul le atingea pe toate acele persoane fără identitate precisă numite „casnice”, așa cum se întâmpla și cu tainele sectelor interzise, numai că ele se comportau de parcă n-ar fi existat asemenea taine ori ceremonialuri secrete, de parcă n-ar fi existat vinovății, bucurii și istorii din care se împărtășeau împreună, și, mai mult, făceau acest lucru cu

deplină sinceritate, fără a dori să ascundă ceva. Tărâmul acela era deopotrivă ademenitor și respingător, la fel ca taina pe care o ascundeau, sub nenumărate lacăte, eunucii de prin haremuri: poate că nu era înspăimântător precum coșmarurile, de vreme ce toată lumea știa de existența lui, dar pentru că nu fusese înfățișat și nu i se spusese niciodată pe nume, pentru că nu ajunsese să devină niciodată o sursă de mândrie, de încredere și biruință, deși rămăsese la fel de enigmatic și se transmisese din generație în generație, taina lui mocnea de tristețe. Galip se gândea uneori că era vorba de un tărâm afurisit, că aducea cu nenorocul care îi urmărea, vreme de secole, pe toți membrii unei familii, însă, pe de altă parte, văzând că o serie de femei reveneau la blestemul plin de taină, pentru că se căsătoreau, aveau copii sau renunțau brusc să mai lucreze, din motive de neînțeles, își dădea seama că taina sectei cu pricina exercita o anumită forță de atracție; așa încât socotea că observa, la unele femei care își găsiseră, cu mari eforturi, un loc de muncă și care începuseră să lucreze, anumite semne care trădau dorința de a reveni la ceremonialurile secrete pe care le lăsaseră în urmă, la cupele magice, la tărâmurile acelea mătăsoase ori tenebroase pe care el nu avea să le poată deslușì niciodată. Uneori, când Rüya râdea într-un mod care îl uimea și pe el la vreuna dintre glumele lui stupide ori la vreunul dintre jocurile lui de cuvinte, sau când manifesta aceeași voioșie ori de câte ori își trecea el mâinile, stângaci, prin pădurea întunecată a părului ei, a cărui culoare amintea de blana unei maimuțe, cu alte cuvinte, într-unul dintre momentele de intimitate între soți, în care erau date la o parte toate revistele ilustrate și toate ceremonialurile deprinse din ele, întreg trecutul și întreg viitorul, Galip era tentat deodată să-i pună soției sale o întrebare legată de tărâmul misterios, voia să o întrebe ce făcuse, de fapt, acasă, în ziua aceea, la

ora „aceea”, dincolo de spălatul rufelor, de spălatul vaselor, de romanele polițiste și de plimbări (doctorul le spusese că nu puteau avea copii, iar Rüya nu se arătase prea dornică să lucreze). Distanța care se strecura între ei după o astfel de întrebare era însă atât de înspăimântătoare, iar informația pe care o țintea întrebarea atât de străină de cuvintele ce alcătuiau limbajul lor comun, încât i se părea imposibil să întrebe ceva și nu făcea decât să o privească o clipă pe Rüya, aflată în brațele lui, cu ochi goi, nespus de goi.

— Iar te uiți în gol! zicea Rüya. Ești alb la față ca hârtia! zicea Rüya, repetând veselă propozițiile pe care i le adresa mama ei lui Galip pe vremea copilăriei.

După ce a răsunat chemarea la rugăciunea de dimineață, Galip a moțăit puțin în fotoliul din camera de zi. A visat că Rüya, Galip și Vasif discutau despre nu știu ce greșeală, în vreme ce niște pești japonezi se legănau alene într-un acvariu cu apă de culoarea pixului verde; reieșea apoi că nu Vasif, ci Galip era surdomut, dar niciunul dintre ei nu era nespus de trist: în orice caz, totul urma să reintre, curând, pe făgașul firesc.

După ce s-a trezit, Galip s-a așezat la masă și a căutat o foaie de hârtie, așa cum presupunea că făcuse și Rüya cu circa nouăsprezece-douăzeci de ore în urmă. Negăsind hârtie la îndemână – așa cum i se întâmplase și Rüyei s-a apucat să aștearnă pe dosul scrisorii de adio a Rüyei o listă cu persoanele și locurile la care meditase, rând pe rând, toată noaptea. Era o listă enervantă, care se lungea mereu pe măsură ce o compunea, care îl îmboldea la scris pe măsură ce o scria și care îi trezea sentimentul că îi imita pe protagoniștii romanelor polițiste. Numele foștilor iubiți ai Rüyei, ale colegelor ei „haioase” de pe vremea liceului, ale „amicilor” de care pomenea uneori, ale vechilor ei apropiați într-ale „politicii”, precum și ale prietenilor lor comuni, pe care era decis să

nu-i lase să afle nimic până când nu avea să dea de urma ei, îi făceau cu mâna voioase, clipeau răutăcios, îi trimiteau false indicii detectivului ageamiu care era Galip, dintre rotunjimile, coborâșurile, urcușurile vocalelor și ale consoanelor din care se alcătuiau, dintre formele pe care le îmbrăcau – din ce în ce mai grăitoare, din ce în ce mai ambigue. După ce au trecut gunoierii, care au golit cazanele pântecoase lovindu-le stăruitor de buza camionului, Galip a pus lista în buzunarul interior al sacoului pe care urma să-l îmbrace în ziua aceea, ca să n-o mai lungească, iar alături de ea, un pix verde, asemănător cu cel care dispăruse.

Când s-a luminat de ziuă – o lumină de culoarea albastrului zăpezii –, a stins toate lămpile din casă. A scos afară găleata cu gunoi, după ce a mai aruncat o ultimă privire în ea, ca să nu-i trezească suspiciuni portarului, un om curios de felul lui. A pus ceaiul la infuzat, o lamă nouă în mașina de ras, s-a bărbierit, și-a schimbat lenjeria și și-a luat altă cămașă, toate curate, dar necălcate, a făcut ordine prin casă, după ce răscolise prin ea toată noaptea. În articolul lui din ziarul *Milliyet,* pe care i-l strecurase pe sub ușă portarul și pe care îl citea în vreme ce se îmbrăca, Celâl vorbea despre un „ochi” întâlnit la miez de noapte, într-un cartier de la periferie, cu mulți ani în urmă. Galip citise deja articolul, care mai apăruse o dată înainte vreme, dar a simțit iarăși groaza pe care i-o stârnea „ochiul”. În aceeași clipă, a început să sune telefonul.

„E Rüya”, s-a gândit Galip; până să pună mâna pe receptor, era deja cu gândul la cinematograful la care urma să meargă cu Rüya în seara aceea: Konak. N-a avut nicio ezitare când i-a răspuns lui Tanti Suzan, a cărei voce dezamăgitoare răsuna în receptor: da, Rüyei îi scăzuse febra, dormise foarte bine toată noaptea, ba chiar avusese un vis pe care

i-l povestise lui Galip de dimineață. Sigur că voia să vorbească cu mama ei: o clipă!

— Rüya! a strigat Galip întorcându-se spre hol. Rüya, e mama ta la telefon!

Și-a închipuit-o pe Rüya ridicându-se din pat căscând, întinzându-se alene și căutându-și papucii; apoi, a pus repede o altă bobină în aparatul de proiecție din mintea lui: Galip, soțul îngrijorat, se duce din hol în dormitor, să o cheme pe soția lui la telefon, și o găsește din nou în pat, dormind adânc. Pentru a imprima un ritm mai alert celui de-al doilea film și pentru a-i putea oferi lui Tanti Suzan o ambianță și mai convingătoare, a realizat chiar un „efect", străbătând holul de la un capăt la altul. Apoi a revenit la telefon:

— Se pare că a adormit, Tanti Suzan, avea ochii cârpiți de atâta febră, s-a spălat pe față, s-a băgat în pat și a adormit iar!

— Să bea mult suc de portocale! a spus Tanti Suzan, explicându-i, grijulie, unde se puteau găsi, în Nișantași, cele mai bune și mai ieftine portocale roșii, zemoase.

— Poate că diseară ne ducem la Cinematograful Konak, a spus Galip, cu un sentiment de încredere.

— Să nu răcească iar! a spus Tanti Suzan, pentru ca apoi să schimbe o clipă subiectul, socotind că, poate, se amestecase prea mult în treburile lor. Știi, la telefon vocea ta seamănă într-adevăr foarte mult cu vocea lui Celâl. Sau oi fi răcit și tu? Ai grijă să nu iei microbii de la Rüya!

Au închis amândoi telefoanele încetișor, cu același respect, cu aceeași dragoste și discreție, temându-se, parcă, nu numai să nu o trezească pe Rüya, ci și să nu vatăme receptoarele.

Când a reînceput să citească mai vechiul foileton al lui Celâl, de îndată ce a închis telefonul, Galip a decis deodată, bâjbâind prin negurile personalității pe care o adoptase cu puțină vreme în urmă, ale „ochiului" din articol și ale propriilor gânduri: „Desigur că Rüya s-a întors la fostul ei

soț!” S-a mirat că nu-și dăduse seama de acest adevăr evident, tulburat cum fusese toată noaptea de alte năluciri. S-a îndreptat spre telefon, la fel de decis, și l-a sunat pe Celâl. Avea să-i vorbească despre toată acea confuzie mentală și despre consecințele ei, pentru a-i spune apoi: „Acum mă duc să-i caut. Mă tem că atunci când o să dau de ea și de fostul ei soț – ceea ce n-o să-mi ia prea mult timp –, n-am s-o pot convinge să se întoarcă acasă. Tu te pricepi cel mai bine s-o convingi pe Rüya. Ce să-i spun ca să se întoarcă – să se întoarcă acasă („la mine”, era să spună, dar nu putuse rosti aceste cuvinte)? „Mai întâi liniștește-te, urma să-i spună Celâl din toată inima. Când a plecat Rüya? Liniștește-te! Să ne gândim puțin amândoi. Vino la mine, la gazetă.” Dar Celâl nu ajunsese încă nici acasă, nici la gazetă.

Galip plănuia să ridice receptorul din furcă și să-l lase alături de telefon când avea să plece de acasă, dar până la urmă n-a făcut-o: „Dacă Tanti Suzan o să spună «am sunat, am tot sunat și era ocupat!», o să-i zic «probabil că Rüya nu a închis bine telefonul, doar știți că e distrată și uită tot»„.

VI

Vlăstarele Maestrului Bedii

...suspine care tulbură atmosfera de dincolo de timp.

Dante

De când am ajuns să pun, curajos, coloanele acestei rubrici în slujba problemelor cu care se confruntă oamenii din toate zonele, din toate clasele, de toate felurile, primim scrisori interesante. Unii dintre cititorii noștri, care constată că, în sfârșit, adevărurile lor prind glas, nici măcar nu mai au răbdarea cuvenită pentru a le așterne pe hârtie, ci vin în goană la noi, la tipografie, pentru a-și depăna poveștile pe îndelete. Alții, văzând că suntem cuprinși de îndoială în fața întâmplărilor incredibile, a detaliilor înspăimântătoare pe care ni le relatează, ne determină să ne desprindem de la birou și ne îmbie spre obscuritățile mlăștinoase și misterioase ale societății noastre, despre care nu a scris și de care nu s-a interesat nimeni până acum, spre a dovedi realitatea istoriilor pe care ni le destăinuie și realitatea propriilor vieți. Astfel am ajuns în posesia înspăimântătoarei istorii a plăsmuirii manechinelor în Turcia, care a ajuns să fie tăinuită în subterane.

Lăsând la o parte o seamă de detalii „folclorice" cu iz de sat și de bălegar, cum ar fi „sperietoarea", societatea noastră nici măcar nu a avut habar, vreme de secole, de meșteșugul numit „confecționarea manechinelor". Cel care a purces pentru prima dată la această îndeletnicire și a pus bazele acestui meșteșug la noi a fost Maestrul Bedii, care a confecționat manechinele trebuincioase pentru Muzeul Marinei, întemeiat la

porunca sultanului Abdülhamit[20], ca urmare a interesului manifestat de Osman Celâlettin Efendi[21], Prințul de pe vremea aceea, față de o atare întreprindere. Tot Maestrul Bedii a fost și cel care a scris istoria secretă a „meșteșugului manechinelor" pe meleagurile noastre. Potrivit martorilor oculari, primii vizitatori ai muzeului au fost uluiți să constate că în încăperile acestuia își aflaseră locul, în toată splendoarea lor, printre bărcile și galerele sultanatului, levenții și voinicii noștri cu mustăți stufoase, care le dădeau bătăi de cap corăbiilor italiene și spaniole de pe Mediterana cu trei sute de ani în urmă. Se pare că Maestrul Bedii a folosit, la confecționarea acestor prime miracole ale sale, lemn, ipsos, ceară de albine, piele de gazelă, de cămilă și de oaie, precum și păr uman. Confruntat cu aceste alcătuiri miraculoase, plămădite cu mare iscusință artistică, *șeyh-ül-islâm*-ul[22] vremii, un ins îngust la minte, a fost copleșit de mânie; manechinele au fost înlăturate, așadar, din muzeu, deoarece se credea că imitarea atât de desăvârșită a creaturilor Domnului era un mod de a te lua la întrecere cu Dumnezeu, iar printre galere au fost semănate momâi.

Această mentalitate a interdicției, pe care am văzut-o manifestându-se de mii de ori în istoria occidentalizării noastre nedesăvârșite, nu a stins „vâlvătaia meșteșugului" care se stârnise deodată în sufletul Maestrului Bedii. Închipuia, pe de o parte, la el acasă, noi manechine, și se străduia, pe de altă parte, să ajungă la o înțelegere cu autoritățile, astfel încât să-și poată reintroduce în muzeu lucrările, pe care le numea „vlăstarele mele", sau, eventual, să le poată expune în alt loc. Când a eșuat în această încercare, s-a supărat pe diriguitori și pe stat, nu însă și pe proaspăt dobânditul său meșteșug. A continuat să plăsmuiască manechine în pivnița casei sale, unde amenajase un mic atelier. Mai târziu s-a mutat din partea veche a Istanbulului în cartierul Galata, pe

țărmul european, nu numai pentru a evita acuzele de „vrăjitorie, nebunie și erezie” venite din partea vecinilor săi de cartier, ci și pentru că nu mai putea vieții alături de „vlăstarele sale”, care, pe măsura trecerii timpului, deveneau tot mai numeroase, într-o casă modestă de musulman.

Și-a continuat cu pasiune și credință migăloasele întreprinderi în casa aceea stranie din Kuledibi, în care m-a dus și pe mine vizitatorul meu, deprinzându-și, totodată, fiul cu noua meserie, pe care el și-o însușise singur. După o trudă care a durat douăzeci de ani, când, purtați de valul înduioșător al occidentalizării din primii ani ai Republicii, domnii și-au înlocuit fesurile cu pălării de panama, iar doamnele și-au azvârlit cât colo „cearșafurile”[23] de pe ele și și-au pus pantofi cu tocuri, în vitrinele renumitelor magazine cu îmbrăcăminte de pe artera Beyoğlu au început să fie amplasate tot soiul de manechine. La vederea primelor manechine aduse din străinătate, Maestrul Bedii a ieșit din atelierul lui de la subsol și dat fuga într-acolo, socotind că sosise ziua biruinței, așteptată de ani de zile. Numai că pe artera aceea comercială cu șaif numită „Beyoğlu”, care gemea de locuri de distracție, s-a confruntat cu o nouă decepție, care urma să-l azvârle încă o dată – de data aceasta, până la moarte – în tenebrele vieții sale subterane.

A fost refuzat, rând pe rând, de toți proprietarii marilor magazine, de toți negustorii care vindeau haine de gata, costume, fuste, compleuri, ciorapi, paltoane, pălării, de toți vitrinierii care au văzut mostrele aduse de el ori care au venit la atelierul lui din pivniță. Manechinele plăsmuite de el și sugestiile oferite de modelele veșmintelor pe care le purtau acestea nu trimiteau, chipurile, cu gândul la cele occidentale, ci la oamenii de la noi:

— Clientul, îi spusese un proprietar de magazin, nu vrea să umble cu genul acela de palton cu care îi vede încotoșmănați pe concetățenii săi

mustăcioși, crăcănați, oacheși și slăbănogi, pe care îi întâlnește zilnic pe stradă, cu zecile de mii, ci vrea să îmbrace stilul de sacou purtat de un bărbat „frumos”, din cine știe ce țară îndepărtată și necunoscută, așa încât să fie convins că se schimbă și el odată cu sacoul, că poate deveni altcineva.

Un vitrinier versat în asemenea treburi i-a spus Maestrului Bedii, după ce i-a întâmpinat realizările cu admirație, că, din păcate, nevoit cum era să-și câștige existența, nu putea să plaseze în vitrine „turci adevărați, cetățeni autentici”, pentru că turcii nu mai voiau să fie „turci”, ci cu totul altceva. De aceea născociseră povestea cu reforma vestimentației, își răseseră bărbile, își schimbaseră limba și alfabetul. Proprietarul unei prăvălii, căruia îi plăcea să vorbească mai la obiect, i-a spus că mușteriii lui nu cumpărau, de fapt, o piesă de îmbrăcăminte, ci o iluzie. Ceea ce doreau, în realitate, să cumpere era iluzia că puteau fi asemenea „celorlalți” – e vorba de cei care purtau astfel de haine.

Maestrul Bedii nici măcar n-a încercat să realizeze manechine pe potriva acestei noi iluzii. Își dădea seama că nu putea concura cu manechinele importate din Europa, ale căror poziții ciudate și ale căror zâmbete tip „pastă de dinți” se modificau necontenit. De aceea, a revenit la iluziile sale autentice, pe care le abandonase în bezna propriului atelier. În cei cincisprezece ani care s-au scurs până la moartea sa a mai realizat peste o sută cincizeci de manechine, în care zăceau adânc cuibărite înspăimântătoarele iluzii autohtone și care reprezentau, luate fiecare în parte, adevărate capodopere. Fiul său, care s-a abătut pe la noi pe la gazetă, pentru a mă conduce mai apoi în atelierul tatălui dumisale de la subsol, mi-a arătat, unul câte unul, toate manechinele cu pricina și mi-a spus că „esența” noastră – ceea ce ne face să fim „noi” înșine – este cuprinsă în plămădirile acelea stranii, pline de praf.

Ne aflam în pivnița unei case reci și întunecoase, în care descinseserăm după ce străbătuserăm o pantă mocirloasă din Kuledibi și un trotuar ca vai de lume, cu treptele ciuntite. Eram învăluiți din toate părțile de viața încremenită a manechinelor, care încercau să dea senzația că se mișcă, de parc-ar fi dorit să se însuflețească, făcând, fiecare, un alt gest. În pivnița pe jumătate cufundată în întuneric sălășluiau, ascunse în penumbră, sute de chipuri și de ochi plini de înțeles, care își aruncau priviri unii altora ori care se uitau la noi. Unele manechine stăteau jos, altele vorbeau despre Dumnezeu știe ce, în vreme ce altele mâncau ori se rugau; parte dintre ele păreau să sfideze viața de afară, înzestrate cum erau cu un soi de „existență” care, în clipele acelea, mi se părea irezistibilă. Totul era cât se poate de limpede: manechinele aveau un soi de vitalitate care ar fi fost cu neputință de perceput nu numai în vitrinele din Beyoğlu și din Mahmutpașa, ci și în mulțimea care împânzea Podul Galata. Din pielea acelor manechine pline de neastâmpăr și nerăbdare țâșnea, ca un mănunchi de raze, viața. Eram fascinat. Îmi amintesc că m-am apropiat cu teamă, cu tulburare de una dintre alcătuirile aflate lângă mine, că am dorit să profit de vigoarea sa, să răzbat, întinzându-mă spre obiectul cu pricina (un moșneag cufundat în necazurile lui de cetățean), până la taina adevărului, a vieții cuibărite în el, și că l-am atins. Pielea sa rigidă era la fel de înfricoșătoare și de rece ca și încăperea în care zăcea.

— Tata spunea că, înainte de toate, trebuie să fim atenți la gesturile care ne fac să fim ceea ce suntem, mi-a deslușit cu mândrie fiul plăsmuitorului de manechine.

După lungile și trudnicele ore de muncă obișnuia să iasă cu tatăl său din tenebrele de la Kuledibi, pentru a se duce la cafeneaua codoșilor, aflată în Taksim, unde se așeza la o masă care

oferea o priveliște convenabilă, comandând ceai și observând „gesturile” mulțimii din piață. În acei ani, părintele său își dădea seama că era cu putință să schimbe „modul de viață”, istoria, tehnologia, cultura, arta și literatura unui întreg popor, dar socotea improbabil să-i poată schimba gesturile. În vreme ce vorbea despre aceste lucruri, fiul plăsmuitorului de manechine îmi lămurea amănuntele ținutei unui șofer care își aprindea țigara, îmi explica cum și de ce stătea un scandalagiu din Beyoğlu cu brațele depărtate de corp, dar și de ce pășea pieziș, ca un crab, îmi atrăgea atenția asupra bărbiei unui băiat de prăvălie din dugheana unui negustor de năut prăjit, care râdea cu gura larg deschisă, așa cum facem cu toții. Mi-a deslușit, totodată, groaza ce domnea în ochii unei femei care pășea singură pe stradă, cu o plasă în mână, privind drept înainte, precum și pricina pentru care concetățenii noștri se uită mereu în pământ când umblă prin orașe, și mereu spre cer, când umblă pe câmp… A revenit de nu știu câte ori și mi-a atras atenția, o dată și încă o dată, asupra gesturilor acelor manechine aflate în așteptarea veșniciei care urma să le trezească la viață, asupra poziției lor, asupra acelei particularități a ținutei lor care își trăgea sămânța de la „noi”. Intuiam, totodată, că era înzestrat cu iscusința de a învești acele creaturi minunate în straie de foarte bună calitate și de a le expune în vitrine.

Totuși, în manechine, în acele sărmane alcătuiri stăruia ceva care te îmboldea către viața luminoasă de afară. Cum să spun, un soi de latură îngrozitoare, înspăimântătoare, tristă, întunecată! Când fiul plăsmuitorului de manechine a spus „Mai târziu, tatăl meu a sfârșit prin a nu mai iscodi nici măcar gesturile de fiecare zi”, m-am gândit că eu percepusem deja latura aceea înfricoșătoare. Tatăl și fiul prinseseră să bage de seamă treptat că până și mișcările zilnice, pe care eu mă străduiam

să le cataloghez drept „gesturi”, de la ștersul nasului până la râsul în hohote, de la privirile piezișe până la felul de a păși, de la strânsul mâinii până la destuparea unei sticle, se modificaseră, își pierduseră simplitatea de odinioară. Nu mai izbuteau să deslușească, în vreme ce stăteau în cafeneaua codoșilor și urmăreau mulțimile de oameni, pe cine imitau cei de pe stradă, care nu aveau cum să vadă pe altcineva demn de imitat decât pe ei înșiși și pe semenii lor, ori cine le servise drept model al schimbării. Gesturile lor, pe care le numeau „cea mai însemnată comoară a oamenilor de pe la noi”, mișcările neînsemnate ale trupului, săvârșite în viața de fiecare zi, păreau să se modifice încet și substanțial, de parcă s-ar fi supus ordinelor unui „șef” tainic și invizibil – cele vechi dispăreau, iar în locul lor își făcea apariția o serie de mișcări noi, de inspirație necunoscută. Apoi, în vreme ce tatăl său lucra la niște manechine ce înfățișau copii, au sfârșit prin a pricepe totul:

— Din pricina acelor blestemate de filme! a urlat fiul plăsmuitorului de manechine.

Din pricina blestematelor de filme, aduse cu maldărul din Occident, pentru a rula apoi ore în șir prin cinematografe, gesturile oamenilor de pe străzile noastre începuseră să-și piardă simplitatea. Oamenii de la noi prinseseră să se lepede de propriile gesturi și să-și însușească, să imite mișcările altora, cu o iuțeală greu de observat la prima vedere. Nu vreau să lungesc vorba cu amănuntele pe care mi le-a înșirat fiul plăsmuitorului de manechine pentru a-mi demonstra cât de îndreptățită era mânia tatălui său față de mișcările acelea noi, pline de afectare, față de gesturile acelea cu neputință de înțeles; mi-a vorbit, rând pe rând, despre hohotele de râs luate de prin filme, despre toate gesturile deprinse de la alții și nelalocul lor, de la modul de a deschide fereastra la cel de a trânti ușa, de la felul de a lua

în mână ceașca de ceai la cel de a îmbrăca sacoul, despre clătinatul din cap, despre tusea distinsă, despre momentele de furie, despre felul de a clipi din ochi, despre loviturile cu pumnul, despre sprâncenele înălțate jucăuș, despre toate aerele de noblețe ori durităților care ne ucideau candoarea necizelată. Tatăl său nici nu mai voia să vadă gesturile acelea corcite, care își pierduseră simplitatea. Hotărâse să nu mai iasă deloc din atelier, pentru că se temea să nu fie influențat de mișcările noi, mincinoase și să nu distrugă firescul „vlăstarelor" sale; se închisese în pivnița casei și proclamase solemn că „știa, de fapt, de multă vreme, taina și esența care se cereau a fi știute".

Pe când mă uitam la înfăptuirile din ultimii cincisprezece ani de viață ai Maestrului Bedii, am perceput, cu groaza încercată de „copilul sălbatic" care își descoperă, după ani și ani de zile, adevărata identitate, semnificația acelei esențe nedefinite: printre manechinele ce reprezentau bărbați și femei în vârstă, prieteni, rude, cunoștințe, băcani, muncitori, care se uitau la mine, care pășeau spre propria mea viață, care mă reprezentau pe mine, se aflau propriii mei semeni, ba mă aflam chiar și eu, cu viața mea frântă și fără de speranță. Manechinele concetățenilor mei, multe dintre ele învăluite într-o țărână plumburie (printre ele se aflau și gangsteri din Beyoğlu, și tinere cusătorese, și vestitul bogătaș Cevdet Bey[24], și enciclopedistul Selahattin Bey[25], și pompieri, și pitici neîntrecuți, și cerșetori bătrâni, și femei cu burta la gură) îmi evocau, laolaltă cu umbrele lor înfiorătoare, amplificate de lumina slabă, niște zei care sufereau pentru că își pierduseră firescul, niște asceți care se sfârșeau de durere pentru că nu puteau lua locul altcuiva, niște nefericiți care se ucideau între ei pentru că nu se puteau culca și nu puteau face dragoste unul cu altul. La fel ca mine, la fel ca noi toți, și manechinele păreau să fi descoperit într-o bună zi, într-un trecut la fel de

îndepărtat ca Raiul, tâlcul unei existențe nedefinite în care se pomeniseră proiectate din simplă întâmplare, numai că mai apoi uitaseră sensul acela magic. Sufeream pentru această amintire uitată; eram nefericiți, dar, cu toate acestea, ne încăpățânam să rămânem noi înșine. Sentimentul de nefericire și de înfrângere care ni se cuibărise în gesturi, în ceea ce ne făcea să fim noi, în felul de a ne șterge nasul, de a ne scărpina în cap, de a păși și de a privi era, de fapt, tocmai pedeapsa cuvenită pentru încăpățânarea de a rămâne noi înșine. Când fiul Maestrului Bedii a spus, povestindu-mi despre el, „tata a crezut mereu că, într-o bună zi, manechinele sale urmau să-și găsească locul în vitrine", când a spus „tata nu și-a pierdut niciodată speranța că, într-o bună zi, oamenii de la noi urmau să fie suficient de fericiți ca să nu-i mai imite pe alții", m-am gândit că, la fel ca mine, manechinele acelea nenumărate ardeau de nerăbdare să-și părăsească mai degrabă pivnița mohorâtă și mucegăită și să iasă la suprafață, să viețuiască fericite, asemenea nouă, privindu-i pe cei din jur la lumina soarelui, imitându-i, străduindu-se să fie altcineva.

Am aflat mai târziu că dorința nu le-a rămas întru totul neîmplinită! Proprietarul unei prăvălii, dornic să stârnească interesul prin ciudățeniile sale, a cumpărat două-trei „produse" de la atelier, socotind, poate, și că avea să le obțină ieftin. Numai că manechinele pe care le-a târguit și le-a expus el semănau atât de mult, prin poziții și gesturi, cu mușteriii aflați dincolo de vitrine, cu mulțimea care se perinda pe trotuare, erau atât de banale, atât de reale, atât de „dintre noi", încât nu au deșteptat curiozitatea nimănui. Dată fiind această împrejurare, calicul de prăvăliaș le-a hăcuit cu ferăstrăul; după ce întregul care dădea noimă gesturilor a dispărut, brațele și picioarele au sfârșit prin a fi folosite ani de zile, în mica vitrină a

măruntei prăvălii, spre a-i înfățișa gloatei din Beyoğlu umbrele, mănuși, cizme și încălțări.

VII

Slovele din alcătuirea Muntelui Qaf[26]

Trebuie, oare, ca un
nume să aibă vreun
înțeles?
Lewis Carroll

Când a păşit în stradă, la capătul unei nopți de nesomn, Galip și-a dat seama, după luminozitatea ciudată a albului așternut peste plumburiul monoton din Nișantași, că ninsese mai mult decât crezuse el. Mulțimea de pe trotuare nici nu părea să aibă habar de țurțurii ascuțiți, semitransparenți care atârnau de streșinile blocurilor. Intrând la Iș Bankasi[27](Rüya obișnuia să o numească „Banca de Funingine" ori de câte ori își amintea de praful și de fumul din piață, de țevile de eșapament ale mașinilor și de pâcla de un albastru murdar care se revărsa din coșurile caselor), aflată în Piața Nișantași, Galip a aflat că Rüya nu scosese nicio sumă importantă de bani din conturile lor comune în ultimele zece zile, că în bancă nu funcționau caloriferele și că toată lumea era veselă pentru că una dintre tinerele funcționare cu chipurile îngrozitor de sulemenite tocmai câștigase o mică sumă de bani la Loteria Națională. A trecut prin fața vitrinelor aburite ale florăriilor, a pasajelor în care-i vedea intrând pe ucenicii unor negustori de ceai, a Liceului Terakki[28] din Șișli, unde învățase alături de Rüya, precum și pe sub castanii fantomatici, de ale căror ramuri atârnau țurțuri de gheață, și a intrat în prăvălia lui Alâaddin. Alâaddin, care avea pe cap șapca albastră despre care scrisese Celâl într-unul dintre articolele sale, cu nouă ani în urmă, se ștergea la nas.

— Sănătate, Alâaddin, ești bolnav?

— Am răcit.

Galip i-a cerut, pronunțând titlurile distinct, cu mare grijă, câte un exemplar din revistele politice de stânga la care scria pe vremuri fostul soț al Rüyei, fiind fie partizanul, fie adversarul lor. Alâaddin i-a spus, purtând pe chip o expresie copilărească, temătoare, neliniștită, dar nicidecum dușmănoasă, că numai studenții citeau asemenea reviste.

— Ce să faci tu cu ele?

— Rezolv cuvintele încrucișate! a zis Galip.

După ce a slobozit un hohot de râs care demonstra că avea simțul umorului, Alâaddin a spus, cu tristețea unui împătimit al cuvintelor încrucișate:

— În astea nu e nici urmă de cuvinte încrucișate, măi frate! Astea două sunt apărute de curând, le vrei?

— Da, a zis Galip.

Apoi i-a șoptit, de parcă ar fi fost un bătrân care cumpăra niște reviste cu femei goale:

— Învelește-mi-le repede pe toate într-o gazetă!

În vreme ce se afla în autobuzul care se îndrepta spre Eminönü, a simțit că pachetul pe care îl ținea în mână se îngreuna în mod ciudat și a fost cuprins, în mod la fel de ciudat, de un alt simțământ: simțământul că asupra sa se afla ațintit un ochi. Nu era vorba însă de ochiul vreunei persoane din mulțimea aflată în autobuz, deoarece călătorii, care se unduiau de parcă s-ar fi aflat într-o șalupă legănată de o mare învolburată, priveau gânditori străzile pline de nămeți și puzderia de oameni care tălăzuia pe ele. Atunci a băgat de seamă Galip că Alâaddin îi învelise revistele politice într-un număr vechi din ziarul *Milliyet* și că Celâl se uita la el din fotografia aflată într-un colț al gazetei împăturite. Ciudat era faptul că, în ziua aceea, Celâl îi arunca o cu totul altă privire decât de obicei din fotografia pe care o vedea de ani de zile, dimineață de dimineață. Privirea lui

Celâl spunea „te știu și te observ neîncetat!”. Galip a pus degetul pe „ochiul”, care îi citea în suflet, dar i-a simțit, parcă, tot timpul prezența sub deget, în timpul lungului drum cu autobuzul.

Abia ajuns la birou, i-a telefonat lui Celâl, dar n-a dat de el. A scos revistele de stânga, punând grijuliu deoparte hârtia în care fuseseră împachetate, și s-a apucat să le citească atent. La început, revistele i-au readus în minte un sentiment de emoție, de încordare și așteptare pe care îl uitase de mult, precum și amintiri privitoare la izbăvire, la biruință și la sfârșitul lumii, în legătură cu care își pierduse orice speranță, fără a ști când se petrecuse acest lucru. Apoi, după un răstimp destul de lung, în care le-a telefonat unor vechi prieteni ale căror nume le notase pe dosul scrisorii de adio a Rüyei, amintirile sale pierdute i-au părut la fel de ademenitoare și de neverosimile ca filmele pe care le vedea în copilărie la cinematografele de vară înghesuite printre ziduri de moschei și grădini de cafenele. Când se uita la filmele de genul Yeșilçam[29], în alb-negru, Galip fie socotea că nu pricepea deloc ceea ce se petrecea, din pricina vreunui scăderi revoltătoare, de tip cauzal, ce afecta concepția filmelor, fie cugeta că fusese poftit într-o lume plăsmuită din tați bogați și neîndurători, din săraci buni ca pâinea caldă, din bucătari, slugi, cerșetori și limuzine, care sfârșise prin a se transforma în basm, deși la origine nu exista această intenție (Rüya spunea că văzuse mașina Desoto, cu același număr de înmatriculare, și în filmul de dinainte), iar, în vreme ce strâmba din buze la lumea căreia era greu să-i dai crezare, minunându-se de spectatorul de alături, care lăcrima, da, da, tocmai atunci – atenție! – se trezea deodată, în urma unui hocus-pocus pe care nu-l putea pricepe, plângând și împărtășind el însuși necazurile celor buni, triști și ofiliți pe care-i vedea pe ecran, ale eroilor neclintiți, animați de spirit de sacrificiu. Dorind ca, atunci când urma să îi

descopere pe Rüya și pe fostul ei soț, să fie ceva mai bine informat în legătură cu universul politic, de basm în alb-negru, al facțiunilor de stânga, Galip i-a telefonat unui vechi prieten, care colecționa toate revistele de soiul celor pe care le frunzărea el atunci:

— Tot mai aduni reviste, nu-i așa? l-a întrebat Galip cu nădejde. Aș putea să lucrez puțin în arhiva ta, ca să-l apăr pe unul dintre clienții mei, aflat la strâmtoare?

— Sigur, i-a răspuns Saim, cu buna lui credință dintotdeauna, satisfăcut, totodată, că „arhiva" sa avea căutare. Îl aștepta pe Galip în seara aceea, la opt și jumătate.

Galip a lucrat la birou până în faptul serii. L-a mai căutat de câteva ori pe Celâl la telefon, dar nu a izbutit să dea de el. După fiecare convorbire cu secretara, care îi spunea fie că Celâl Bey nu venise „încă", fie că „abia" ieșise, era copleșit de sentimentul că „ochiul" lui Celâl îl urmărea din frântura de gazetă care se afla pe unul dintre rafturile moștenite de la Unchiul Melih. A continuat să simtă prezența lui Celâl în încăpere și în timp ce asculta relatarea unui conflict izbucnit între acționarii unei mici prăvălii din Bazarul Acoperit, istorisit de o femeie și de fiul acesteia, care plesneau de grași ce erau și care se tot întrerupeau unul pe altul (poșeta femeii era doldora de cutii cu medicamente), precum și în timp ce se străduia să-i explice unui polițist de la circulație, cu ochelari negri și care voia să dea statul în judecată pentru că i se calculase greșit pensia, că, potrivit legislației în vigoare, cei doi ani petrecuți la ospiciu nu puteau fi socotiți ani de serviciu.

I-a căutat, rând pe rând, pe prietenii Rüyei. Cu fiecare telefon pe care îl dădea găsea alte pretexte, diferite de cele dinainte. Pe Macide, prietena ei din liceu, a întrebat-o de numărul de telefon al lui Gül[30], pe care urma să o sune în legătură cu un

proces. A aflat apoi de la distinsa servitoare a casei lor de oameni cu stare că Gül, cea cu nume frumos, pe care Macide nu o putea suferi, născuse cu o zi înainte, la spitalul din Gülbahçe, un al treilea și un al patrulea copil, și că, dacă ar fi dat fuga la spital, i-ar fi putut vedea, pe fereastra salonului rezervat sugarilor, între orele trei și cinci, pe drăgălașii gemeni care primiseră numele Hüsün și Aşk[31]. Figen urma să restituie *Ce-i de făcut?* (de Cernâșevski) și romanele de Raymond Chandler pe care le împrumutase de la Rüya și îi ura acesteia însănătoșire grabnică. În ceea ce o privea pe Behiye, nu, Galip se înșela, nu avea niciun unchi care să lucreze la Departamentul Narcotice al Direcției Securității, și, da, Galip nu se înșela, în vocea ei nu se simțea niciun indiciu care să arate că știa ce se petrecea cu Rüya. Ceea ce îl uimea pe Semih era faptul că Galip ajunsese să afle de atelierul subteran de textile: da, muncea acolo cu înfrigurare, alături de o echipă de ingineri și tehnicieni, pentru realizarea primului fermoar turcesc, însă nu, nefiind la curent cu ultima contrabandă de mosoare, despre care se scrisese în presă, nu putea să-i ofere informații juridice – îi transmitea doar Rüyei cele mai calde (așa credea Galip) salutări.

Galip nu a dat de urma Rüyei nici cu prilejul altor telefoane, în timpul cărora și-a preschimbat vocea și a adoptat alte identități. Suleyman, care adusese din Anglia enciclopedii medicale apărute cu patruzeci de ani în urmă și care le vindea colindând din ușă în ușă, fusese cât se poate de deschis când îi spusese directorului de școală care îl chemase repede la telefon că la mijloc se afla o eroare – nu numai că nu avea vreo fată pe care să o cheme Rüya și care să învețe la gimnaziu, dar nici măcar nu avea copii. În același mod, atât Ilyas, care aducea cărbune de la Marea Neagră cu șlepul tatălui său, cât și Asim, importatorul de ascensoare, se folosiseră de cuvântul „vis” cu

deplina simplitate a sincerității, fără a vădi vreun simțământ de îngrijorare ori de vină – primul, când îi spusese că era imposibil să fi uitat caietul în care își nota ceea ce visa la Cinematograful Rüya, deoarece nu fusese la cinematograf de luni de zile și, pe de altă parte, nici nu avea un asemenea catastif, iar al doilea, când îi explicase că nu puteau fi socotiți răspunzători pentru defecțiunile ivite la Blocul Visul, deoarece era pentru prima oară când auzea de strada și de clădirea cu pricina. Cât despre Tarik, care dimineața prepara otravă de șoareci în laboratorul de chimie al tatălui său vitreg, iar noaptea scria poeme despre alchimia morții, acesta a acceptat bucuros solicitarea studenților de la Facultatea de Drept de a rosti o alocuțiune pe tema visului și a misterului visului și a spus că avea să-i aștepte în seara aceea în fața fostei cafenele a codoșilor. În ceea ce îi privea pe Kemal și pe Bülent, aceștia hoinăreau prin Anatolia. Unul dintre ei, preocupat de un anuar pe care urmau să-l editeze producătorii mașinilor de cusut Singer, pornise pe urmele amintirilor unei croitorese din Izmir, care, în urmă cu cincizeci de ani, valsase cu Atatürk, înconjurată de jurnaliști și aplauze, pentru ca apoi să se așeze neîntârziat la mașina ei de cusut cu pedale și să confecționeze, meticuloasă, niște pantaloni de felul celor purtați de europeni. Celălalt străbătea, călare pe un catâr, întreaga Anatolie de est, umblând din sat în sat și din cafenea în cafenea pentru a vinde niște zaruri magice hărăzite jocului de table – zaruri zămislite din femurul moșneagului pe care europenii îl numeau „Moș Crăciun” și care avea o mie de ani.

Galip a ratat celelalte nume de pe lista pe care o întocmise, rătăcind prin negura greșelilor și a confuziilor semănate de telefon, care sporeau și mai mult în zilele cu ploaie ori ninsoare, și, pe de altă parte, nu a izbutit să dea, în paginile revistelor politice pe care le-a parcurs până la lăsarea serii, de numele ori de pseudonimul fostului soț al

Rüyei, în timp ce hoinărea printre numele reale sau false ale celor care migrau de la o facțiune la alta, care se confesau, care fuseseră torturați ori uciși, condamnați la închisoare, asasinați de vreo mână necunoscută, înmormântați, ale celor cărora li se dădea replica la articole, la care se făceau trimiteri și ale căror scrisori vedeau lumina tiparului, ori care schițau caricaturi, scriau poezii și făceau parte din colectivele de redacție.

Când s-a întunecat, a rămas o vreme abătut, neclintit în fotoliul în care se așezase. De dincolo de fereastră, se uita la el chiorâș un corb curios; de afară răzbătea tumultul mulțimii care mișuna pe străzi în serile de vineri. Galip s-a cufundat, încetul cu încetul, într-un somn plăcut și îmbietor. Când s-a trezit, după multă vreme, încăperea era cufundată în întuneric, dar a simțit că asupra lui stăruia ochiul corbului de dincolo de fereastră, așa cum simțise mai înainte și „ochiul" lui Celâl, care îl privea din gazetă. A închis binișor sertarele, pe întuneric, s-a îmbrăcat cu paltonul pe dibuite și a ieșit din birou. Toate lămpile de pe holurile întunecoase ale clădirii erau stinse. Băiatul care îi servea cu ceai tocmai spăla closetele.

Pe când străbătea Podul Galata, așternut cu zăpadă, a simțit cum îl pătrundea frigul; dinspre Cornul de Aur sufla un vânt aspru. A intrat în locanta unui *muhallebici*[32] din Karaköy, ale cărui mese aveau blaturi de marmură, și a mâncat supă de găină cu tăiței și ochiuri, stând pe jumătate răsucit către oglinzile care se reflectau una în alta. Pe singurul perete fără oglindă al localului se găsea o imagine cu un peisaj de munte, inspirat de calendarele cu Pan American și de instantaneele din cărți poștale: muntele cu piscuri albe, care se zărea printre brazi, dincolo de lacul ce lucea ca oglinda, nu îi amintea atât de Alpii din cărțile poștale, care inspiraseră tabloul, cât de Muntele Qaf, pe care îl escalada adeseori cu Rüya în copilărie.

În vagonul funicularului, în vreme ce se îndrepta dinspre Tunel[33] spre Beyoğlu, Galip s-a lăsat antrenat într-o dispută cu un bătrân pe care nu îl cunoștea, referitoare la vestitul accident petrecut în Tunel cu douăzeci de ani în urmă: oare vagoanele săriseră de pe șine, străpungând zidurile și împrejmuirea de sticlă, pentru a nimeri apoi în Piața Karaköy cu exuberanța unor armăsari fericiți care au mâncat jăratic, din pricină că se rupsese cablul care le tracta, ori din pricină că mecanicul era beat? Mecanicul beat era un concetățean al bătrânului necunoscut, de felul său din Trabzon. Pe străzile din Cihangir nu era nici țipenie de om. Saim, care i-a deschis ușa lui Galip, vesel și grăbit, se uita, împreună cu soția lui, la același program de televiziune la care se uitau șoferii și portarii ce obișnuiau să se adune într-o cafenea de la subsol.

În programul intitulat *Cei pe care i-am lăsat în urmă,* se vorbea, pe un ton tânguios, despre vechile moschei, cișmele și caravanseraiuri durate odinioară de otomani în Balcani și încăpute acum pe mâinile iugoslavilor, ale albanezilor și ale grecilor. Pe când Galip se uita la tristele imagini cu moschei de pe ecranul televizorului, stând într-un fotoliu ale cărui arcuri se rupseseră demult și care imita stilul rococo, de parcă ar fi fost un copil din vecini venit să se uite la un meci de fotbal, Saim și soția lui lăsau impresia că îl uitaseră. Saim aducea cu luptătorii aceia medaliați cândva la olimpiade, acum răposați, ale căror poze continuau să rămână atârnate prin dughenele zarzavagiilor, iar nevasta lui, cu un șoarece rotofei și simpatic. În încăpere se găseau o masă veche, cenușie, și o lampă cenușie; pe perete, într-o ramă aurită, atârna portretul unui moșneag care semăna mai degrabă cu nevasta lui Saim (oare o cheamă Remziyei, se întreba Galip, trudit) decât cu Saim; calendarul de la Asigurări, scrumiera de la bancă, bufetul cu serviciile de lichior, cu niște vaze, cu o zaharniță de argint și cu cești le de cafea, precum și

„biblioteca-arhivă”, care ticsea doi pereți cu praf, și cu hârtii, și cu reviste, reviste și iar reviste, și care constituia motivul venirii lui Galip în casa aceea.

Saim își alcătuise biblioteca, cunoscută chiar și cu zece ani în urmă printre colegii zeflemitori de la facultate sub numele de „arhiva revoluționarului”, ca urmare a unei „șovăieli”, după cum se exprimase el însuși, într-un moment de confesiune, neașteptat din partea lui. La mijloc se afla ezitarea celui care se temea să aleagă, însă nu între „două clase”, cum se zicea pe atunci, ci între diverse facțiuni politice.

În anii aceia, Saim lua parte la toate întrunirile, la toate „forumurile” politice, făcea curse între universități și cantine, îi asculta pe toți, urmărea „orice punct de vedere, orice opțiune politică”, găsea o cale de a face rost de tot soiul de publicații de stânga, inclusiv de comunicate multiplicate, de broșuri de propagandă și de anunțuri scrise de mână („Scuză-mă, ai cumva anunțul distribuit de «puriști» la Universitatea Tehnică?”), citindu-le ca un smintit. La un moment dat, când nu mai pridideа cu cititul și când nu apucase încă să opteze pentru vreo „linie politică”, se apucase, pesemne, să strângă la un loc tot ceea ce nu izbutise să parcurgă. În anii care au urmat, ideea de a citi și, apoi, de a lua o decizie și-a pierdut însemnătatea, unicul său obiectiv fiind ridicarea unui baraj (analogia îi aparținea chiar lui Saim, care era inginer constructor) care să zăgăzuiască, spre a nu se irosi în zadar, acel fluviu de „documente” ce nu înceta să se ramifice pe măsura trecerii timpului, iar Saim și-a închinat cu generozitate restul vieții împlinirii unui asemenea țel.

Deoarece, în liniștea care se așternuse după încheierea programului de la televizor, după închiderea aparatului și după întrebările obișnuite despre cum îi mai mergea fiecăruia, cei doi soți îi

aruncau priviri întrebătoare, Galip s-a grăbit să își depene povestea: un student pe care se angajase să-l apere era învinuit de o crimă politică pe care n-o săvârșise el. Da, la mijloc era și o victimă; după jaful unei bănci, pus la cale cu stângăcie de trei tineri neîndemânatici, unul dintre zănaticii care alergau dinspre bancă spre taxiul pe care-l furaseră mai înainte se izbise de o bătrână mărunțică, aflată în mulțimea care trecea pe stradă, preocupată de târguieli. Biata femeie se prăbușise la pământ, dată fiind violența izbiturii, se lovise cu capul de caldarâm și murise pe loc. („Ca să vezi!”, a zis nevasta lui Saim.) În timpul incidentelor nu fusese arestat decât un băiețandru tăcut, „de familie bună”, care avea asupra sa un pistol. Desigur că dorise să le ascundă polițiștilor numele tovarășilor săi, față de care nutrea o admirație și o prețuire nemăsurate, și, ceea ce era și mai uimitor, chiar izbutise acest lucru, în ciuda torturilor la care fusese supus; mai rău era faptul că, prin tăcerea lui, ajunsese să ia asupra lui și moartea bătrânei, de care nu era vinovat, așa cum reieșea din investigațiile întreprinse mai apoi de Galip. Cât despre studentul la arheologie care se izbise de bătrână, pricinuindu-i moartea, pe nume Mehmet Yilmaz[34], acesta fusese ucis cu o rafală de gloanțe, la trei săptămâni după desfășurarea evenimentelor, de către niște indivizi necunoscuți, pe când scria un mesaj cifrat pe zidul unei fabrici situate într-un bidonvil apărut de curând la periferia orașului Ümraniye[35]. Dată fiind situația, era de sperat ca tânărul de familie bună să dezvăluie numele adevăratului vinovat; liderii organizației care pusese la cale jaful susținuseră însă, în mod cu totul neașteptat, la fel ca și poliția, care nu credea că mortul Mehmet Yilmaz era adevăratul Mehmet Yilmaz, că Mehmet Yilmaz se afla printre ei, ba chiar că nu încetase să scrie, cu aceeași neclintire de altădată, în revista pe care o editau. „Acum”, Galip, care se ocupa de procesul cu pricina, nu atât

la dorința tânărului, cât la aceea a tatălui celui implicat, om cu stare și de bună-credință: 1) Voia să arunce o privire peste articolele lui Mehmet Yilmaz, spre a dovedi că nu era vorba de Mehmet Yilmaz, cel dinainte. 2) Voia să deducă, după pseudonimele folosite, cine era persoana care scria la gazetă în locul lui Mehmet Yilmaz, răposatul, folosindu-se de semnătura acestuia. 3) Pentru că situația aceea stranie fusese creată de organizația condusă pe vremuri de fostul soț al Rüyei, așa cum își dădeau seama Saim și soția lui, voia să vadă cum evoluase respectiva facțiune politică în ultimele șase luni. 4) Intenționa să pătrundă temeinic misterul scriitorilor fictivi care concepeau articole în numele celor morți, pe cel al pseudonimelor de care se foloseau și pe cel al persoanelor dispărute.

Au purces îndată la investigație, care îi stârnea entuziasmul și lui Saim. În primele două ore s-au uitat, bând ceai și înfulecând niște felii de chec aduse de femeia al cărei nume îl ghicise Galip (Rukiye), doar la numele și la pseudonimele celor care semnau articole. Mai apoi și-au extins cercetarea și la pseudonimele folosite de cei care se destăinuiau, de cei care muriseră și de membrii colectivelor de redacție ale revistelor; în scurtă vreme, le vuia capul de magia acelei lumi pe jumătate secrete, alcătuită din ferpare, amenințări, confesiuni, bombe, greșeli de tipar, poezii și sloganuri, și care începuse să se cufunde-n uitare încă de când era plină de viață.

Au dat de pseudonime ai căror purtători nu ascundeau faptul că se foloseau de ele, de alte nume create pornind de la pseudonimele respective, ca și de nume rezultate prin descompunerea celor din urmă. Au deslușit acrostihuri, jocuri de litere nelipsite de scăpări, precum și cifruri pe jumătate transparente, despre care nu izbuteau să-și dea seama în ce măsură erau concepute intenționat ori întâmplător în acest chip.

Rukiye se așezase și ea la celălalt capăt al mesei la care stăteau Saim și Galip. În încăpere plutea acea melancolie oarecum nerăbdătoare, oarecum obișnuită, care se potrivea mai degrabă participanților la tombola de la radio, din seara de Anul Nou, ori celor care jucau la „cursele hipice în sală” decât unei investigații ce urmărea să salveze un tânăr învinuit pe nedrept de o crimă sau să ia urma unei femei dispărute. Dincolo de draperiile întredeschise, afară, începuse să fulguiască.

După ce urmăreau satisfăcuți, cu acea tresărire a profesorului răbdător care descoperă un elev nou și strălucit, asistând apoi la izbânzile și la maturizarea sa, aventurile trăite de pseudonime, zigzagurile pe care le descriau printre reviste, urcușurile și coborâșurile lor, ajungeau să afle despre câte cineva că fusese arestat, torturat, condamnat, că dispăruse ori că fusese ucis prin împușcare de către persoane necunoscute, văzându-i pentru prima oară fotografia în vreo revistă, așa încât tăceau o vreme, copleșiți de o tristețe care îi îndepărta de ardoarea investigațiilor, pentru ca apoi să revină la viața din articole, în cuprinsul cărora se confruntau cu cine știe ce alt joc de cuvinte, cu cine știe ce altă coincidență ori ciudățenie.

Potrivit lui Saim, o mare parte dintre numele și protagoniștii despre care citeau în acele articole erau fictive, după cum fictive erau și o serie de demonstrații, reuniuni, comitete generale secrete, congrese de partid clandestine ori jafuri de bănci puse la cale de „numele” cu pricina. Ca să dea un exemplu la limită, a citit istoria unei revolte populare care se petrecuse cu douăzeci de ani în urmă în târgul Küçük Çeruh, situat între Erzincan și Kemah, în Anatolia de Est: în timpul acelei răzmerițe, a cărei desfășurare era relatată pe larg într-una dintre reviste, fusese instituit un guvern provizoriu, se imprimase un timbru roz ce purta pe el imaginea unui porumbel, murise prefectul,

căruia îi căzuse o vază în cap, apăruse un cotidian care publica, de la prima până la ultima pagină, doar poezii, oftalmologii și farmaciștii le distribuiseră sașiilor ochelari pe gratis, se procuraseră lemne pentru soba de la școala primară și tocmai se construia un pod care urma să conecteze așezarea la civilizație, când își făcuseră apariția forțele guvernului kemalist, luând situația în mână înainte ca vacile să apuce să facă praf chilimurile duhnind a picioare, așternute în moscheea din târg, și dispuseseră ca răzvrătiții să fie spânzurați de platanii din piață. Or, după cum demonstra Saim, referindu-se la misterul ascuns în litere și hărți, nu exista niciun târg numit Çeruh, după cum, pe de altă parte, numele celor care se pretindeau a fi moștenitorii acelei revolte, care ar fi străbătut istoria orășelului asemenea unei păsări legendare, erau simple scorneli. Chiar dacă, după un timp, cufundați cum erau în poezia cu rimă și semirimă a acelor nume false, au dat peste un indiciu privitor la Mehmet Yilmaz (în povestea istorisită de Galip era vorba despre o crimă politică petrecută la Ümraniye), din numerele următoare ale revistei n-au mai izbutit să afle deznodământul evenimentelor, așa cum se întâmplase în cazul mai multor povești și știri despre care nu citiseră decât frânturi, de parcă s-ar fi uitat la niște vechi filme autohtone.

La un moment dat, Galip s-a ridicat de la masă și i-a telefonat Rüyei, acasă, spunându-i, cu voce afectuoasă, că avea să lucreze, probabil, la Saim până noaptea târziu, așa încât să nu-l aștepte și să se culce. Telefonul se afla în celălalt capăt al camerei. Saim și nevasta lui i-au transmis Rüyei salutări. Desigur, și Rüya le-a transmis lor același lucru.

La un moment dat, când cei doi bărbați erau cu totul absorbiți de jocul descoperirii numelor plăsmuite, al descifrării lor și al creării unor nume noi, pornind de la literele celor existente, nevasta

lui Saim i-a lăsat singuri în camera năpădită de hârtii, ziare, reviste și comunicate și s-a dus să se culce. Trecuse de mult de miezul nopții; peste Istanbul plutea acea tăcere răspândită de ninsoarea plină de vrajă. Pe când Galip gusta din plin greșelile de tipar și de ortografie ale unei colecții demne de tot interesul („Este cât se poate de incompletă, de insuficientă!", spusese Saim, cu modestia lui dintotdeauna), alcătuită din „piese" care se distribuiau cândva prin cantine studențești ce duhneau a fum de țigară, prin corturi cu grevișți murați de ploaie și prin gări aflate la capătul pământului și care aveau ca numitor comun faptul că fuseseră multiplicate toate la aceeași mașină cu litere șterse, Saim a adus dintr-o cameră alăturată și i-a arătat, cu acel orgoliu specific colecționarului, o operă despre care spunea că era „foarte rară": *Contra lui Ibn Zerhani*[36] *sau urmele de pași ale pelerinului mistic.*

Galip a frunzărit cu atenție paginile dactilografiate ale volumului legat în piele.

— Un prieten, originar dintr-un târg din zona Kayseri, al cărui nume ar trece neobservat pe o hartă a Turciei la scară medie, a spus Saim. În copilărie, a urmat cursuri de religie și de mistică islamică cu tatăl său, care era *șeyh*[37]-ul unui mic așezământ sufit. Peste ani de zile, citind cartea *Adevăratele tâlcuri ale misterului dispărut*, scrisă de Ibn Zerhani, misticul arab din secolul al XIII-lea, și-a făcut tot soiul de însemnări „materialiste" pe marginile paginilor, întocmai așa cum proceda Lenin când îl citea pe Hegel. A trecut apoi aceste însemnări pe curat, adăugându-le nesfârșite paranteze inutile. A conceput pe urmă o lungă lămurire, un gen de comentariu asupra propriilor însemnări, de parcă ar fi fost vorba de gândurile altcuiva, a căror taină, al căror tâlc ar fi cu neputință de descifrat altminteri. A reunit apoi aceste părți disparate și le-a dactilografiat, alături de o „notă a editorului", redactată tot de el, ca și

cum la mijloc s-ar fi aflat, o dată în plus, operele altcuiva. A mai adăugat, la începutul lucrării, treizeci de pagini cu anecdotica propriei biografii religioase și revoluționare. Aspectul cel mai interesant al acestor istorii este relatarea modului în care a descoperit autorul, plimbându-se odată prin cimitirul târgului, în faptul serii, legătura indisolubilă dintre filosofia pe care se întemeiază mistica islamică, numită de occidentali „panteism", și un soi de „filosofie a obiectualității", elaborată de el însuși, ca reacție față de poziția tatălui său *șeyh.* Când, după două decenii, a zărit, în cimitirul în care păștea oi și picoteau fantome, același corb pe care îl mai văzuse cu ani în urmă – știi că, în Turcia, corbii trăiesc mai bine de două sute de ani –, zburând, de data aceasta, printre chiparoșii ale căror trunchiuri deveniseră ceva mai groase, și-a dat seama că, indiferent de ceea ce se petrece cu scăfârlia ori cu picioarele acestei zburătoare înaripate și obraznice numite „gândirea înaltă", trupul și aripile sale rămân mereu aceleași. Tot el a desenat și corbul care se vede pe coperta volumului. Cartea dovedește că orice turc ce aspiră la nemurire trebuie să își fie, concomitent, propriul Johnson, propriul Boswell, propriul Goethe și propriul Eckermann. Există șase dactilograme ale lucrării. Nu cred ca în arhiva Organizației Securității Naționale să existe vreun asemenea exemplar.

Părea că în încăpere stăruia năluca unei a treia persoane, care îi atașa pe cei doi bărbați de autorul cărții pe a cărei copertă se afla zugrăvit un corb, de forța imaginativă a existenței sale triste, șterse, discrete, de viața sa care se scurgea între casa aflată într-un oraș de provincie și mica fierărie moștenită de la tatăl său. Lui Galip îi venea să spună: „Nu există decât o singură poveste – cea pe care o deapănă toate literele, toate cuvintele, toate iluziile de izbăvire, toate amintirile despre tortură și dezonoare, toate scrierile zămislite din bucuria și

din tristețea acestor iluzii și amintiri!” Părea că Saim pusese mâna pe istoria aceea răscolind prin măruntaiele colecției de documente, ziare și reviste pe care o strângea de ani de zile, cu răbdarea unui pescar ce nu ostenește să-și tragă năvodul din mare, că era pe deplin conștient de acest fapt, dar că, în puzderia de materiale pe care le stivuise și le ordonase, pierduse cuvântul care constituia cheia poveștii și, totodată, nu izbutise nici să și-o apropie în toată simplitatea ei.

Când au dat peste numele lui Mehmet Yilmaz, într-o revistă apărută cu patru ani în urmă, Galip a spus că era o pură întâmplare și tocmai se gândea să plece acasă, dar Saim l-a oprit, afirmând că în revistele lui – de-acum le numea „revistele mele” – nu putea exista nimic întâmplător. În cele două ore care au urmat, a descoperit, cu eforturi supraomenești, sărind de la o revistă la alta și făcând ochii mari, de parcă ar fi fost niște proiectoare, că Mehmet Yilmaz se preschimbase mai întâi în Ahmet Yilmaz; într-o altă revistă, pe a cărei copertă se zărea un puț și care abunda în găini și săteni, Ahmet Yilmaz devenise Mete Qakmaz. Saim nu s-a trudit prea mult până să descopere că Mete Qakmaz și Ferit Qakmaz erau, de fapt, una și aceeași persoană; între timp, „semnătura” abandonase operele teoretice și scria texte pentru cântecele care se intonau, pe fondul saz[38] -ului și al fumului de țigară, cu ocazia ceremoniilor comemorative organizate în săli care se închiriau de obicei pentru nunți. Nu zăbovise însă prea mult nici în această postură; se metamorfozase o vreme într-o semnătură care demonstra că toți cei din jur, cu excepția sa, erau polițiști, iar mai apoi într-un economist cu talente de matematician, ambițios și nervos, care descâlcea aiurelile debitate de feluriți academicieni englezi. Calapoadele acestea înnegurate și nefericite erau însă departe de a-i oferi ipostaze în care să aibă răbdarea de a se cantona prea mult. Și-

a regăsit eroul, de parcă l-ar fi pus acolo chiar cu mâna lui, într-o revistă dintr-o altă colecție, apărută cu trei ani și două luni în urmă, pe care Saim a adus-o din dormitor, după ce se strecurase acolo tiptil, mergând în vârful picioarelor: de data aceasta, se numea Ali Harikaülke[39] și prevestea că, în fericitele zile ce aveau să vină, urmau să se schimbe și regulile jocului de șah, pentru că nu mai era nevoie de regi și regine, că țâncii pe nume Ali vor crește lungi și subțiri, deoarece vor fi bine hrăniți, și că, sub imboldul voioșiei pe care avea să le-o insufle fericirea, embrionii vor ședea turcește pe pereți, cu numele întipărite pe chipuri, rezolvând cuvinte încrucișate. Din numărul următor au priceput că Ali Harikaülke nu era decât traducătorul acelui articol. Autorul era, de fapt, un profesor de matematică din Albania. Ceea ce l-a uimit însă pe Galip a fost faptul că, alături de biografia profesorului albanez, a dat peste semnătura strălucitoare a fostului soț al Rüyei, care nu se ascundea în spatele nici unui pseudonim.

— Nimic nu este atât de uimitor ca viața! a zis Saim cu mândrie, într-un moment de derută și tăcere. În afară de scris.

S-a dus din nou, tiptil, în camera de alături și a adus două cutii mari de Sana, pline ochi cu reviste:

— Astea sunt revistele unei facțiuni care întreținea legături cu Albania. Am să îți destăinui un mister ciudat, pe care l-am dezlegat la capătul mai multor ani, deoarece socotesc că se leagă de căutările tale.

A pus iar apă la fiert pentru ceai, a scos din cutii o parte dintre reviste, a dat jos de pe rafturi niște cărți pe care le socotea trebuincioase pentru istoria lui și le-a așezat pe masă.

— Acum șase ani, a început el să povestească, într-o după-amiază de sâmbătă, în timp ce răsfoiam ultimul număr al unei reviste editate de adepții Partidului Muncii din Albania și ai liderului acestuia, Enver Hodja (la vremea aceea existau trei

asemenea publicații, care se dușmăneau de moarte) – este vorba, mai precis, de *Munca poporului* –, întrebându-mă dacă m-ar fi putut interesa ceva în ea, mi-au sărit în ochi o fotografie și un articol; ambele se refereau la o ceremonie organizată cu prilejul celor mai recente primiri în organizație. Nu, ceea ce mi-a atras atenția nu a fost faptul că în țara noastră, în care era interzisă orice formă de activitate comunistă, se vorbea despre membrii unei structuri marxiste, care recitau poeme și cântau la *saz*; toate publicațiile apărute sub egida unor organizații mărunte de stânga, nevoite să aducă la cunoștința opiniei publice faptul că își întăriseră rândurile pentru a putea supraviețui, obișnuiau să publice asemenea articole în fiecare număr. Ceea ce mi-a atras atenția la început a fost faptul că, sub fotografia în alb-negru în care se zăreau posterele lui Enver Hodja și Mao, alături de cei care recitau poeme și de oamenii din mulțime, care trăgeau din țigări cu sete, de parcă ar fi împlinit un ritual sacru, erau menționate cele „douăsprezece" coloane ale sălii. Și mai straniu era faptul că, așa cum se consemna în reportaj, pseudonimele membrilor organizației erau alese întotdeauna din rândul numelor agreate de adepții Alevi[40], ca, bunăoară, Hasan, Hüseyin, Ali, și, totodată, așa cum aveam să descopăr mai pe urmă, dintre numele maeștrilor spirituali Bektași[41]. Dacă n-aș fi știut cât de bine împământenită era odinioară confreria Bektași în Albania, poate că nici n-aș fi luat seama la misterul acesta nemaipomenit, dar eu am mers pe urmele evenimentelor și ale scrierilor legate de ele, așa încât, vreme de patru ani, am citit fără răgaz cărți despre confreria Bektași, despre oastea ienicerilor, despre confreria Hurufi[42] și despre comunismul albanez, izbutind să descifrez istoria unei uneltiri vechi de o sută cincizeci de ani.

Saim a spus „desigur că știi și tu toate astea", după care s-a apucat să depene istoria de șapte sute

de ani a confreriei Bektași, începând tocmai de la Haci Bektaș Veli[43]. A vorbit despre sursele alide[44], sufite și șamanice ale confreriei, despre participarea sa la fondarea și la ascensiunea statului otoman, precum și despre tradițiile revoluționare și contestatare ale oastei centrale a ienicerilor, la a cărei temelie se afla acesta. Dacă stăteai să te gândești că orice ienicer era, totodată, și adept Bektași, pricepeai imediat cum ajunsese taina confreriei, ținută mereu sub obroc, să-și pună amprenta asupra istoriei Istanbulului. Prima alungare din Istanbul a Bektașiilor se petrecuse din pricina ienicerilor: în 1826, cazărmile armatei răzvrătite, care nu izbutise să-și însușească noile tehnici militare ale Occidentului, fuseseră bombardate cu tunurile, la porunca sultanului Mahmut al II-lea, lăcașurile confreriei care asigura unitatea spirituală a ienicerilor fuseseră pecetluite, iar superiorii Bektași surghiuniți din Capitală.

La douăzeci de ani de la prima lor intrare în clandestinitate, Bektașiii reveniseră la Istanbul, de această dată însă sub acoperământul confreriei Nakșibendi[45]. Vreme de optzeci de ani, până după proclamarea Republicii, când Atatürk avea să interzică toate activitățile desfășurate de confreriile mistice, Bektașiii se manifestaseră, aparent, ca niște Nakșibendii, însă continuaseră să viețuiască, între ei, în chip de Bektașii, îngropându-și taina și mai adânc.

Galip se uita la gravura unei ceremonii Bektași, strecurată între paginile unei *Cărți a călătoriei,* scrise în limba engleză, care se afla pe masă și care reflecta mai degrabă imaginația pictorului itinerant decât realitatea, numărând, una câte una, cele douăsprezece coloane despre care era vorba.

— Cea de-a treia revenire în scenă a Bektașiilor, a zis Saim, s-a petrecut la cincizeci de ani de la proclamarea Republicii; de data aceasta însă, nu în straiele confreriei Nakșibendi, ci în cele ale marxism-leninismului…

După o clipă de tăcere, a înșirat totul în detaliu, cu emoție, dând exemple extrase de prin reviste, broșuri, cărți, articole decupate și puse deoparte, fotografii și gravuri. Modul de acțiune, felul de a scrie și de a trăi al adepților era identic, atât în confreria mistică cu pricina, cât și în structura politică la care se referea: toate amănuntele ceremoniilor consacrate primirii de noi membri; perioadele de probă și de mortificare a eului, care precedau acceptarea acestora; patimile pe care le îndura tânărul aspirant în intervalul amintit; respectul față de martirii, de sfinții și de răposații confreriei sau ai organizației, precum și modul de manifestare a acestuia; sensul sacru conferit cuvântului „cale”; rolul „repetiției”, dincolo de natura cuvintelor rostite, în menținerea unității și coeziunii grupului; psalmodierea; recunoașterea reciprocă a adepților aceleiași căi după mustață, după barbă, ba chiar după priviri; muzica interpretată la *saz,* versificația și rimele poemelor recitate cu prilejul ceremoniilor etc. etc.

— Și, ceea ce este cel mai important, admițând că fiecare dintre aceste lucruri nu reprezintă decât o simplă coincidență, a zis Saim, că toate nu sunt altceva decât o festă nemiloasă pe care mi-a jucat-o Dumnezeu în scris, ar însemna, totuși, să fiu orb ca să nu observ că jocurile de cuvinte și de litere preluate de Bektașii de la Hurufii sunt reluate, neîndoielnic, și în revistele acestei organizații.

În tăcerea tulburată doar de fluierele paznicilor din cartierele aflate la mare depărtare, Saim a început să-i înșire lui Galip, încet-încet, de parcă ar fi rostit o rugăciune, jocurile de litere pe care le descoperise, comparând, totodată, tâlcurile ascunse la care trimiteau acestea.

Într-un târziu, pe când Galip șovăia între somn și trezie, între reveriile despre Rüya și amintirea fericitelor zile de odinioară, Saim a abordat aspectul pe care el îl numea „esența și latura cea mai frapantă a problemei”. Nu, tinerii care făceau

parte din acea organizație politică nu știau că, de fapt, erau Bektașii; nu, marea lor majoritate, în afară, poate, de vreo patru-cinci persoane, habar nu avea că întreaga poveste fusese pusă la cale de liderii de rangul al doilea ai Partidului și de câțiva *șeyh-i* Bektași din Albania, în urma unei înțelegeri secrete; nu, acelor tineri de bună-credință, înzestrați cu spirit de sacrificiu, care, intrând în organizație, își schimbaseră cu totul deprinderile de viață și rostul, nici măcar nu le trecea prin minte că unii maeștri Bektași din Albania vedeau în fotografiile realizate în timpul ceremoniilor, al slujbelor religioase, al meselor ori al marșurilor la care participau ei o prelungire a propriei confrerii.

— La început, socoteam, plin de naivitate, că era vorba de o uneltire înspăimântătoare, de o taină de necrezut, că tinerii fuseseră trași pe sfoară cât se poate de urât, a zis Saim. Așa încât, stăpânit de această stare de spirit, mă gândisem să scriu și să public un articol care să demonstreze, cu toate amănuntele de rigoare, prima revelație pe care o aveam de cincisprezece ani încoace; m-am răzgândit însă imediat.

A adăugat apoi, cu urechea ciulită la geamătul slobozit prin ninsoare de un petrolier întunecat ce străbătea Bosforul, făcând să se cutremure ferestrele din tot orașul:

— Pentru că știam, de-acum, că nu avea să se schimbe nimic dacă demonstram că viața noastră este visul altcuiva.

Apoi, Saim i-a depănat povestea tribului Zeriban, care, stabilindu-se pe un munte din estul Anatoliei, unde nici pasărea nu cuteza să se avânte, se pregătise cândva, vreme de două sute de ani, pentru o călătorie care urma să-l poarte spre Muntele Qaf. Oare faptul că ideea pribegiei spre Muntele Qaf, unde oamenii aceia nu aveau să mai ajungă nicicând, fusese preluată dintr-o carte de vise veche de trei sute douăzeci de ani, ori faptul că șeyh-ii[46] lor căzuseră la înțelegere cu otomanii,

astfel încât să nu mai pornească niciodată într-acolo, schimba cu ceva lucrurile? Oare dacă le povesteai bărbaților care, în după-amiezile de duminică, umpleau până la refuz cinematografele din micile târguri anatoliene că preotul intrigant de pe ecran, care încerca să-l facă să soarbă niște vin otrăvit pe neînfricatul războinic turc din filmul istoric pe care tocmai îl urmăreau, era, în realitate, un actoraș devotat trup și suflet islamului, ajungeai la vreun rezultat, dincolo de faptul că le furai oamenilor plăcerea de a se delecta cu gustul mâniei – unica bucurie care le mai rămăsese? Către dimineață, în vreme ce Galip picotea pe divan, Saim a spus că, în timp ce priveau, cu ochii scăldați în lacrimi, fotografiile unor bătrâni *șeyh-i* Bektași care, foarte probabil, se întâlneau în Albania, în sala de conferințe pustie, desprinsă parcă din vise, a unui hotel colonial zugrăvit în alb, de pe la începutul secolului, cu o serie de lideri ai partidului, tinerii turci cărora le erau înfățișate aceste fotografii nici măcar nu știau că, pe parcursul ceremoniilor, nu se dezbătea taina confreriei, ci aveau loc înflăcărate analize marxist-leniniste. Deoarece ignorarea faptului că aurul pe care îl căutau de veacuri nu avea să fie găsit niciodată constituia mai degrabă cauza existenței alchimiștilor decât nefericirea lor. Iluzionistul modern poate să-i dezvăluie mult și bine spectatorului că ceea ce a săvârșit el nu este decât un truc – spectatorul, care l-a urmărit cu răsuflarea tăiată, a fost fericit să poată crede, măcar pentru o clipă, că se găsea în fața unei vrăji, nu a unei păcăleli. Mulți tineri se îndrăgosteau sub înrâurirea unei vorbe auzite în cine știe ce epocă a vieții lor, sub înrâurirea unei povești, a unei cărți pe care o citiseră cândva împreună, se căsătoreau cu persoana iubită stăpâniți de aceeași emoție încercată atunci și își trăiau restul vieții fericiți, fără a ajunge să priceapă vreodată iluzia care stăruia în spatele dragostei lor. Pe când soția sa

aduna revistele împrăștiate pe masă și pregătea masa pentru micul dejun, Saim a spus, citind gazetele din ziua aceea, care fuseseră strecurate pe sub ușă, că faptul de a ști că scrierile, toate scrierile, nu se referă la viață, ci, în cele din urmă, fiecare, la câte un vis, căci nu sunt altceva decât niște scrieri, nu schimba nimic.

VIII

Cei trei muschetari

L-am întrebat cine îi sunt duşmanii.
Mi i-a enumerat. Mi i-a enumerat.
Şi iar mi i-a enumerat.
Convorbiri cu Yahya Kemal

Înmormântarea sa a fost așa cum se temuse el cu douăzeci de ani în urmă și cum scrisese că avea să se petreacă acum treizeci și doi de ani. Eram, cu totul, nouă persoane: doi inși de la un mic adăpost privat destinat oamenilor străzii, aflat în cartierul Üsküdar – un om de serviciu și tovarășul lui de dormitor –, un gazetar ieșit la pensie, pe care îl ajutase în anii cei mai străluciți ai activității sale de foiletonist, două rude derutate, care habar nu aveau de viața și de înfăptuirile răposatului, o cucoană ciudată, care purta o pălărie garnisită cu tul și împodobită cu un ac ce semăna leit cu acele de egretă ale padișahilor de odinioară, imamul, eu și scriitorul mort, întins în sicriu. Deoarece coborârea coșciugului în groapă s-a nimerit să se petreacă în toiul viscolului de ieri, imamul a rostit rugăciunile în pripă; am aruncat la repezeală pământ peste el. Apoi, nici nu știu cum și când, ne-am împrăștiat cât ai clipi din ochi. În stația de tramvai, mică și amărâtă, nu mai era nimeni în afară de mine. Am trecut pe celălalt țărm și am ajuns în Beyoğlu; la Cinematograful Alhambra rula *Femeia de la fereastră,* cu Edward G. Robinson, așa că am intrat și m-am uitat la film cu infinită delectare. Edward G. Robinson îmi place întotdeauna! În filmul de care vorbesc interpreta rolul unui funcționar ratat și al unui pictor amator la fel de ratat, care, însă, pentru a izbuti să o impresioneze pe femeia de care era îndrăgostit, își preschimba veșmintele și personalitatea, lăsând impresia că era un miliardar

ferchez. Joan Bennett, iubita lui, îl înșela. A fost înșelat, s-a amărât, i s-a frânt inima, iar noi am stat și l-am privit cu tristețe.

Când l-am cunoscut pe răposatul (încep acest al doilea paragraf așa cum l-am început și pe primul, folosindu-mă de cuvinte pe care el le repeta adeseori în articolele sale), acesta avea vreo șaptezeci de ani, iar eu, vreo treizeci; amândoi eram gazetari. În ziua aceea, voiam să mă duc în vizită la un prieten, în Bakirköy, așa încât mă aflam în gara Sirkeci și tocmai eram pe punctul de a urca în trenul care se îndrepta spre periferii, când, ce să văd! El stătea la o masă, în restaurantul aflat la marginea peronului, alături de alți doi foiletoniști legendari pe vremea copilăriei și a primei mele tinereți; aveau, fiecare, în față niște pahare cu rachiu. Uimitor nu era că dădeam din întâmplare, în mijlocul gloatei de muritori și al vânzolelii din gara Sirkeci, de niște bătrâni de șaptezeci și ceva de ani, care vieţuiau pe un Munte Qaf al reveriilor mele literare, ci faptul că îi vedeam pe polemiștii aceia care, de-a lungul întregii lor existențe de scriitori, nu încetaseră să se porcăie unul pe altul, bând rachiu la aceeași masă, precum cei trei muschetari care, reîntâlnindu-se după douăzeci de ani, se aghesmuiau cot la cot în cârciuma lui Dumas-tatăl. De-a lungul jumătății de secol pe care o închinaseră scrisului, timp în care dăduseră gata trei padișahi, un calif și trei președinți, cei trei polemiști se învinuiseră reciproc, lăsând la o parte alte câteva învinuiri care, uneori, mai erau și îndreptățite, de ateism, adeziune la ideologia Junilor Turci[47], europenism, naționalism, „francmasonism”, kemalism[48], republicanism, trădare de patrie, „padișahism”, occidentalism, sectarism, furt literar, nazism, iudofilie, arabofilie, armenofilie, pederastie, inconsecvență, fundamentalism islamic, comunism, americanism și, în cele din urmă, de existențialism, subiectul la

modă pe vremea aceea. (Unul dintre ei scrisese atunci că „cel mai mare existențialist” fusese Ibn Arabi și că occidentalii nu făcuseră altceva, după șapte sute de ani, decât să împrumute de la el din răsputeri și să îl imite.) După ce m-am uitat o vreme cu atenție la cei trei polemiști, m-am dus la masa lor, urmându-mi glasul interior, m-am prezentat și am rostit cuvinte de admirație la adresa lor, având grijă ca acestea să aibă o pondere egală pentru fiecare dintre ei.

Aș dori ca cititorii mei să priceapă ce vreau să spun: eram tulburat, eram pătimaș, eram tânăr, eram creativ, eram strălucit, aveam succes și oscilam, indecis, între infatuare și încredere, între o nemărginită bună-credință și viclenie. Dacă nu aș fi fost sincer convins că, deși stăpânit de emoția gazetarului cu cașul la gură, eram, pe atunci, mai citit decât ei, că primeam mai multe scrisori de la cititori, că, de bună seamă, scriam mai bine și că măcar primele două aspecte le erau cunoscute și lor, provocându-le mâhnire, nici măcar nu aș fi cutezat să mă apropii de cei trei mari maeștri ai profesiunii mele.

De aceea, când au strâmbat din nas, am văzut bucuros în gestul lor un semn de biruință. Dacă nu aș fi fost un tânăr foiletonist aureolat de succes, ci un simplu cititor care le adresa cuvinte admirative, s-ar fi purtat, desigur, infinit mai bine cu mine. Inițial, nu m-au poftit să mă așez la masa lor, așa că am așteptat; după ce m-au invitat să stau jos, m-au trimis, la un moment dat, la bucătărie, de parcă aș fi fost chelner, și m-am dus; au vrut să vadă o revistă săptămânală, așa că am alergat la vânzătorul de ziare și le-am adus-o; unuia dintre ei i-am curățat o portocală, altuia i-am ridicat șervetul pe care-l lăsase să cadă din mână, luând-o înaintea lui, și le-am răspuns la întrebări exact așa cum își doreau, cu mare stânjeneală, „domnule, ce păcat că nu știu franceza, seara însă încerc să descifrez, cu dicționarul în mână, *Les Fleurs du*

mal”. Ignoranța de care dădeam dovadă făcea ca victoria mea să fie și mai greu de îndurat, numai că, smerindu-mă peste măsură, mi se mai ușurau păcatele.

Peste ani, ajungând să mă comport și eu la fel cu tinerii gazetari, aveam să-mi dau seama că, în vreme ce discutau între ei și păreau să nu arate nici urmă de interes față de mine, cei trei maeștri voiau, de fapt, să-și pună pecetea asupra mea. Îi ascultam tăcut și plin de deferență: potrivit căror precepte fusese obligat să se convertească la islam un savant atomist german, al cărui nume rămânea stăruitor pe manșetele ziarelor în acele zile? Oare atunci când îl prinsese într-o noapte la strâmtoare, pe o stradă întunecoasă, și îl ciomăgise pe Lastik Sait Bey, care îl învinsese în timpul unei polemici gazetărești, Ahmet Mithat Efendi, fondatorul foiletonismului în Turcia, izbutise să-i smulgă promisiunea că avea să lase baltă gâlceava în care se aventuraseră? Bergson era mistic sau materialist? Ce probe existau că, în străfundul lumii, exista o a „doua lume”, tăinuită cu dichis? Cine erau poeții mustrați în ultimele versete ale celei de-a douăzeci și șasea sure a Coranului pentru că vorbeau despre lucruri în care nu credeau și pe care nu le săvârșiseră ca și cum ar fi crezut în ele și le-ar fi săvârșit? În aceeași ordine de idei, Andre Gide era cu adevărat homosexual, sau doar se prezenta astfel, deși era mort după femei, la fel ca poetul arab Abu-Nuwas[49], știind că subiectul cu pricina avea să atragă atenția asupra lui? Oare Jules Verne descrisese greșit Piața Tophane și Cișmeaua lui Mahmut I[50], în primul paragraf al romanului *Kéraban-le-Têtu,* pentru că apelase la una dintre gravurile lui Melling[51], sau pentru că urmase descrierea din *Voyage en Orient* de Lamartine? Oare, în cel de-al cincilea volum al *Mesnevi*-ului său, Mevlâna[52] preluase istoria

femeii care răposase făcând dragoste cu un măgar în virtutea anecdotei sau a moralei sale?

Deoarece, în vreme ce dezbăteau cu eleganță, cu atenție această ultimă chestiune, ochii le alunecau și înspre mine, iar sprâncenele lor albe desenau semne de întrebare în direcția mea, am spus, la rândul meu, ceea ce gândeam: la fel ca toate poveștile, istoria aceea fusese plasată acolo pentru ea însăși, cu mențiunea că autorul intenționase să ascundă morala în dosul unui văl transparent. Cel la a cărui înmormântare am fost ieri m-a întrebat:

— Fiule, dumneata, când îți scrii articolele, o faci cu gândul la morală sau la distracție?

Pentru a demonstra că aveam idei ferme în toate privințele, m-am agățat de primul răspuns care mi-a venit în minte:

— La distracție, domnule, am zis eu. Nu le-a plăcut:

— Ești tânăr, la începuturile meseriei. Ia să te povățuim noi nițel!

Am sărit imediat de pe scaun, emoționat:

— Domnule, mi-ar plăcea să-mi notez în scris povețele dumneavoastră! am spus, și am dat fuga la casă, tulburat, ca să iau un teanc de hârtii de la patronul cârciumii.

Aș dori să vă împărtășesc dumneavoastră, cititorilor mei, povețele pe care le-am primit de la ei în răstimpul acelui lung taifas de duminică cu privire la arta foiletonului – povețe pe care mi le-am notat, cu cerneala verde a unui stilou smălțuit, pe spatele hârtiilor cu pricina, care aveau imprimat pe cealaltă față numele localului.

Știu că unii cititori se întreabă, nerăbdători, cum se numeau cei trei maeștri, astăzi dați uitării de multă vreme; ei se așteaptă ca, cel puțin, să le șoptesc la ureche numele celor trei polemiști, a căror identitate am izbutit s-o tăinuiesc până în acest punct al articolului, dar n-am s-o fac. Nu pentru a le permite să se odihnească în pace, ci pentru a face distincția între cititorul care merită să

afle această informație și cel care nu o merită. Am să-i desemnez, în acest scop, pe cei trei foiletoniști care nu se mai află printre noi folosindu-mă de pseudonimele la care recurgeau unii padișahi otomani în poemele compuse de ei. Dacă cei care vor fi în stare să afle cine erau padișahii cărora le aparțineau pseudonimele de mai jos vor gândi, mai departe, că există o paralelă între numele padișahilor-poeți și numele maeștrilor mei, vor putea descifra, poate, enigma care nu are, de altfel, nicio însemnătate. Adevărata ghicitoare este însă tăinuită în misterul țesut de mutările poveților, în acea partidă de șah a orgoliilor jucată de învățătorii mei. Pentru că tot nu am izbutit să pătrund farmecul misterului de care vorbesc, mi-am presărat umilele considerații și gânduri printre povețele rostite de maeștrii mei, în paranteze, așa cum procedează nefericiții fără brumă de har care comentează, la rubricile de specialitate ale revistelor, mutările realizate de mari maeștri ai șahului, pe care ei nu sunt în stare să le priceapă.

A: Adli[53]. În ziua aceea de iarnă era îmbrăcat cu un costum crem, din stofă englezească (scriu așa pentru că, la noi, orice stofă scumpă era numită „englezească”), și avea o cravată de culoare închisă. Este înalt, are o mustață îngrijită, dichisită. Poartă baston. Are aspectul unui gentleman englez care a rămas fără parale, dar nu știu dacă se poate să fii gentleman fără să ai parale.

B: Bahti[54]. Și-a slăbit nodul la cravată, iar cravata îi este la fel de strâmbă pe cât de scălâmbă îi arată fața. Este îmbrăcat cu un sacou vechi, pătat, necălcat. I se văd, pe dedesubt, vesta și lanțul ceasului, vârât în buzunarul de la vestă. Este gras, șleampăt. Are întotdeauna în mână o țigară, pe care o numește, drăgăstos, „unicul meu prieten” – una dintre țigările care mai târziu îl vor ucide, după o criză de inimă, trădând astfel prietenia aceea unilaterală.

C: Cemali. Este scund, nervos. Efortul de a arăta curat și ordonat nu-i poate ascunde veșmintele de dascăl ieșit la pensie. Sacou și pantaloni decolorați, ca ai poștașilor, precum și încălțări stil Silmerbank, cu elastic și talpă groasă. Are ochelari cu lentile groase, este foarte miop și se caracterizează printr-o urâțenie care ar putea fi numită „agresivă".

Iată povețele maeștrilor și pateticele mele comentarii: **l. C**: A scrie doar pentru plăcerea de a fi citit înseamnă a-l abandona pe foiletonist în largul mării, fără busolă. **2. B:** Dar foiletonistul nu este nici Esop, nici Mevlâna. Morala reiese întotdeauna din poveste, dar povestea nu reiese din morală. **3.C:** Scrie pe potriva propriei inteligențe, nu pe potriva inteligenței cititorului. **4. A:** Busola este povestea. (Trimitere limpede la **l. C.) 5. C:** Dacă nu pătrunzi misterul istoriei și al cimitirelor noastre, nu poți vorbi nici despre noi, nici despre Orient. **6. B:** Cheia, în privința subiectului Orient-Occident, este tăinuită în următoarele vorbe rostite de Arif cel Bărbos: „O, voi, nenorociți ce priviți spre Occident de pe corabia tăcută ce se îndreaptă spre Orient!" (Arif cel Bărbos era un personaj creat de **B** și fusese inspirat de o persoană reală.) **7. A-B-C:** Procură-ți proverbe, zicători, anecdote, snoave, versuri, florilegii de aforisme. **8. C**: După ce alegi subiectul, cauți aforismul potrivit, care urmează să-ți încununeze articolul, iar după ce alegi aforismul, cauți subiectul care poate fi încununat de el. **9. A:** Nu te așeza la masa de scris înainte de a fi descoperit fraza de început. **10. C:** Să fii stăpânit de o credință sinceră. **11. A:** Chiar dacă nu ești stăpânit de o credință sinceră, cititorul trebuie să fie convins că ești stăpânit de o credință sinceră. **12. B:** Ceea ce numești dumneata cititor nu este decât un copil care ține morțiș să meargă la bâlci. **13. C:** Cititorul nu îl iartă pe cel care îl ia în deșert pe Mahomed, iar Dumnezeu îl osândește cu damblaua. (Sesizând că **11** implică un atac la

adresa sa, **C** face aluzie, referindu-se la un articol al lui **A** despre viața de familie și afacerile lui Mahomed, la ușoara paralizie care afectează colțul gurii acestuia.) **14. A:** îndrăgește stârpiturile, căci și cititorul le îndrăgește. (Răspuns cu subînțeles la **13. C,** cu referire la talia scundă a lui **C.) 15. B:** De pildă, casa aceea misterioasă de stârpituri, aflată în Üsküdar, este un subiect bun. **16. C:** Și luptele tradiționale sunt un subiect bun, dar numai atunci când îl alegi și când scrii despre el de dragul sportului în sine. (Socotind că **15** constituie un atac la adresa sa, face trimitere la zvonurile privind pederastia lui **B,** datorate pasiunii acestuia pentru lupte și foiletoanelor sale pe această temă.) **17. A:** Cititorul este un bun tată de familie, care o duce greu, are mintea unui puști de doisprezece ani, este căsătorit și are patru copii. **18. C:** Cititorul este ingrat ca o pisică. **19. B:** Pisica, animal deștept, nu este ingrată, însă știe că nu trebuie să aibă încredere în scriitorii care îndrăgesc câinii. **20. A:** Ocupă-te dumneata de problemele țării, nu de pisici și câini! **21. B:** Află adresele consulatelor. (Aluzie la bârfele potrivit cărora, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, **C** se adăpa de la sursele Consulatului German, iar **A** de la cele ale Consulatului Britanic.) **22. B**: Intră în polemică, dar numai dacă îl poți răni pe cel cu care te confrunți. **23. A:** Intră în polemică, dar numai dacă îți poți lua și paltonul cu tine. (Aluzie la celebrele vorbe ale lui **B** „Eu nu pot îndura iarna de la Ankara!”, menite să arate că acesta nu participase la Războiul de Independență[55], rămânând în Istanbulul ocupat.) **25. B:** Răspunde la scrisorile cititorilor; altfel, cel care îți scrie își va răspunde singur. **26. C:** Întemeietoarea și maestra noastră este Șeherezada; nu uita că, asemenea ei, tu nu faci altceva decât să strecori povești de câteva pagini printre întâmplările care alcătuiesc ceea ce se numește „viață”. **27. B:** Citește puțin, dar citește cu plăcere, căci astfel ai să pari mai învățat decât

cel ce citește mult, dar cu plictis. **28. B:** Fii întreprinzător, cunoaște oameni, astfel încât să poți scrie despre ei când mor, chiar dacă o s-o faci din amintire. **29. A:** Începe articolele privitoare la decese cu îndurare și nu le sfârși cu injurii la adresa celui mort. **30. A-B-C:** Ferește-te cât poți de următoarele fraze: a) Mai ieri, răposatul era sănătos, b) Avem o meserie ingrată, articolele noastre sunt uitate încă de a doua zi. C) Ați ascultat aseară la radio emisiunea cutare? d) Cum mai trec anii! e) Oare ce-ar fi spus răposatul la ocara asta dacă ar mai fi fost în viață? f) În Europa nu se procedează așa. G) Cu nu știu câți ani în urmă, pâinea costa atât. H) Apoi, întâmplarea aceasta mi-a adus aminte de cele ce urmează. **31. C:** De fapt, cuvântul „apoi" este pentru scriitorii ageamii, care nu-și cunosc meșteșugul. **32. B:** Ceea ce este meșteșug într-un foileton nu este foileton, iar ceea ce este foileton nu este meșteșug. **33. C:** Nu face complimente la adresa minții celor care înăbușă aspirația spre artă, siluind poezia. (înțepătură la adresa lirismului lui **B.) 34. B:** Scrie ușor, căci astfel vei fi citit ușor. **35. C:** Scrie greu, căci astfel vei fi citit ușor. **36. B:** Dacă scrii greu, faci ulcer. **37. A:** Dacă faci ulcer, ajungi artist. (Aici au râs cu toții, după primele cuvinte duioase pe care și le spuseseră.) **38. B:** îmbătrânește mai repede. **39. C:** Îmbătrânește, ca să poți scrie bine în toamna vieții! (Au surâs toți, cu afecțiune.) **40. A:** Trei teme mari, desigur – moartea, dragostea și muzica. **41. C:** Dar trebuie să fi decis înainte ce este dragostea. **42. B:** Caută dragostea. (Le amintesc cititorilor mei că toate aceste povețe erau întrerupte de lungi tăceri, de răstimpuri de încremenire și mutenie.) **43. C:** Ascunde-ți dragostea, pentru că ești scriitor**! 44. B:** Dragostea înseamnă căutare. **45. C:** Ascunde-te, astfel încât să reiasă că ții sub obroc o taină. **46. A:** Dă de înțeles că ascunzi o taină, ca să fii iubit de femei. **47. C:** Fiecare femeie este o oglindă. (Ajunși aici,

m-au servit și pe mine cu rachiu, pentru că mai deschiseseră o sticlă.) **48. B:** Amintește-ți bine de noi! (Desigur că o să-mi amintesc, domnule, am zis eu, și, după cum își vor fi dat seama cititorii mei meticuloși, am scris mai multe articole cu gândul la ei și la poveștile lor.) **49. A:** Ieși pe stradă, uită-te la chipurile oamenilor – iată un subiect bun pentru dumneata! **50. C:** Sugerează că există secrete istorice, dar că, din păcate, nu poți să scrii despre ele. (în acest punct, **C** a depănat o poveste pe care o voi reproduce într-un alt articol – cea a îndrăgostitului care îi spune iubitei sale „eu sunt tu" –, iar eu am intuit taina care îi îmboldise pe cei trei scriitori ce își adresau injurii de o jumătate de veac să se așeze cu plăcere la aceeași masă.) **51. A:** Nu uita, pe de altă parte, că toată lumea ne dușmănește. **52. B:** Poporul ăsta își iubește nespus pașalele, copilăria și mamele, așa că îndrăgește și dumneata aceleași lucruri. **53. A:** Nu te sluji de mottouri, căci ele nimicesc misterul din inima scrierii. **54. B:** Dacă este să piară în acest chip, atunci n-ai decât să nimicești misterul; nimicește-l pe profetul mincinos care vinde mistere. **55. C:** Dacă te slujești de mottouri, nu le lua din cărțile Occidentului, căci scriitorii lor nu seamănă cu noi, așa după cum nu ne seamănă nici eroii lor, și nu le lua sub nicio formă din cărțile pe care nu le-ai citit, pentru că taman asta a făcut Dajjal[56]. **56. A:** Nu uita că ești și diavol, și înger, că ești și Dajjal, și El. Asta pentru că cititorii se plictisesc întotdeauna de personajele pe de-a-ntregul rele, ori pe de-a-ntregul bune. **57. B:** Când cititorul va sfârși prin a pricepe însă că Dajjal i s-a înfățișat sub chipul Lui, când își va da seama, îngrozit, că cel pe care l-a socotit izbăvitor era, de fapt, Dajjal, că a fost amăgit, zău că-ți va face felul neîntârziat, pe o stradă întunecoasă! **58. A:** Da, tocmai de aceea trebuie să ascunzi misterul; ai grijă, nu vinde taina meseriei! **59. C:** Nu uita că taina ta este dragostea. Cuvântul-cheie este

dragostea. **60. B:** Nu, cuvântul-cheie este întipărit pe chipurile noastre. Privește și ascultă. **61. A:** Este dragostea, este dragostea, este dragostea, dragostea!… **62. B:** Nu te teme nici de împrumuturi, pentru că întreaga taină a sărmanului nostru citit și scris, întreaga noastră taină zace ascunsă în oglinda noastră mistică. Știi povestea lui Mevlâna cu „întrecerea pictorilor”? Și el a împrumutat povestea de la alții, numai că el… (Știu, domnule, am spus eu.) **63. C:** Nu uita că, într-o bună zi, când ai să îmbătrânești și ai să te întrebi dacă omul poate fi el însuși, te vei îndoi dacă ai priceput sau nu această taină. (N-am uitat.) **64. B:** Nu uita nici de vechile autobuze, de cărțile scrise în fuga condeiului, de cei răbdători, de cei care au priceput și, deopotrivă, de cei care nu au priceput!

De undeva din gară, sau poate din cârciumă, se auzea un cântec ce glăsuia despre dragoste, despre necazuri, despre pustiul vieții; în acest punct, au uitat de mine și, aducându-și aminte că fiecare dintre ei era o Șeherezadă bătrână și mustăcioasă, au prins să-și spună povești unul altuia, cu prietenie, cu sentimente fraterne, cu tristețe. Iată câteva dintre ele:

Povestea hazlie și patetică a unui foiletonist cu ghinion, care intenționa să scrie istoria preumblării lui Mahomed prin cele șapte caturi ale cerului– singura pasiune a vieții sale pentru a se întrista mai apoi când avea să afle, peste ani de zile, că și Dante zămislise ceva asemănător; povestea unui padișah smintit și pervers care, în copilărie, fugărea ciorile de prin bostane, alături de sora lui; povestea scriitorului care încetase să mai viseze când îi fugise nevasta de acasă; povestea scriitorului care începuse să se considere, deopotrivă, Albertine și Proust; povestea foiletonistului care își schimbase cu totul înfățișarea, devenind sultanul Mehmet Cuceritorul etc., etc.

IX

Mă urmărește cineva

Uneori se cernea ninsoarea, alteori întunericul.
Șeyh Galip

Galip avea să-și amintească de nenumărate ori, de-a lungul acelei zile, ca de singurul amănunt întipărit în memorie al unui coșmar rău prevestitor, de un fotoliu prăpădit pe care îl zărise de dimineață în timp ce cobora spre Karaköy, străbătând străzile vechi și trotuarele înguste, în trepte, din Cihangir, după ce părăsise casa lui Saim, prietenul său arhivist. Fotoliul fusese abandonat în fața obloanelor coborâte ale uneia dintre acele prăvălii ale tapetarilor, meșterilor de linoleumuri, stucatorilor și tâmplarilor, care se întindeau pe pantele abrupte din spatele cartierului Tophane, pe unde hoinărise odată Celâl, pe urmele traficului cu opium și droguri de la Istanbul. Lacul de pe brațe și de pe picioare i se scorojise, pielea de pe scaun era sfârtecată, aducând cu o rană, iar din adâncurile ei se năpusteau disperate niște arcuri ruginite, care aminteau de măruntaiele revărsate ale unui bidiviu cu pântecul despicat.

Pe când descindea în Karaköy, Galip era gata să creadă că pustietatea pantei pe care zărise fotoliul și absența oamenilor din piață (în ciuda faptului că era trecut de ora opt) fuseseră pricinuite de cine știe ce nenorocire, ale cărei semne prevestitoare le aflase toată lumea. Părea că, din pricina urgiei care se apropia, vapoarele ce ar fi trebuit să plece în cursă erau legate unul de altul, debarcaderele se goliseră, iar vânzătorii ambulanți, fotografii la minut și cerșetorii cu chipurile arse de soare de pe Podul Galata aleseseră să-și petreacă ultimele zile în tihnă. În vreme ce se uita la apa murdară, stând rezemat de parapetul podului, Galip și-a amintit de

copiii care se scufundau în apă pentru a scoate la suprafață banii aruncați de turiștii creștini în Cornul de Aur, iar după aceea s-a întrebat de ce nu adusese vorba Celâl, în articolul referitor la ziua în care urmau să se retragă apele Bosforului, de banii cu pricina, care aveau să însemne, peste ani, cu totul altceva.

A urcat în biroul său și s-a apucat să citească ultimul articol al lui Celâl. De fapt, nu era un articol nou – mai fusese publicat o dată, cu ani în urmă. Era un semn limpede că Celâl nu-și mai trimisese demult foiletoanele recente la gazetă, dar putea fi, totodată, un semn misterios, care să indice altceva. Întrebarea plasată la mijlocul articolului, „Vă este greu să fiți dumneavoastră înșivă?", precum și personajul lui Celâl – cel care formula întrebarea –, de meserie frizer, indicau, poate, nu atât sensurile pe care părea să le vizeze acesta, cât alte înțelesuri tainice, ascunse în lumea din afara articolului.

Galip își amintea că Celâl îi spusese odinioară câte ceva în această privință: „Cei mai mulți oameni, spusese Celâl, nu bagă de seamă trăsăturile esențiale ale obiectelor pentru simplul motiv că acestea se află chiar sub nasul lor, în schimb remarcă aspectele secundare, tăinuite prin tot soiul de cotloane și locuri ferite, tocmai pentru că acestea din urmă se află acolo unde se află. De aceea nu indic în mod limpede, în scrierile mele, ceea ce doresc să indic, ci fac în așa fel încât să strecor asemenea lucruri într-un ungher al articolului. Desigur că ungherul în care furișez tâlcul nu este chiar atât de secret, ci doar o ascunzătoare numai bună de păcălit copiii, dar procedez astfel tocmai pentru că, asemenea copiilor, cititorii cred imediat în ceea ce descoperă acolo. Cel mai rău este că gazeta ajunge să fie dată la o parte fără ca oamenii să sesizeze sensul acela mai mult decât limpede, aflat chiar sub nasul lor și prezent în cea mai mare parte a restului articolului,

precum și sensurile ascunse, întâmplătoare, a căror percepție solicită ceva răbdare și inteligență”.

Galip a dat gazeta la o parte și, urmându-și imboldul, s-a dus la sediul ziarului *Milliyet* pentru a-l căuta pe Celâl. Socotea că avea să-l găsească singur în biroul lui, deoarece știa că obișnuia să vină pe acolo la sfârșitul săptămânii, când redacția era pustie. În vreme ce urca panta, plănuia să nu-i spună lui Celâl decât că Rüya era puțin bolnavă. Apoi îi va povesti despre unul dintre clienții lui, care se simțea neajutorat pentru că îl părăsise soția. Ce-ar fi spus, oare, Celâl ascultând o asemenea poveste? Femeia, care era iubită din toată inima de un bun cetățean, căruia îi merge totul din plin, om onest, muncitor, așezat, la locul lui, își părăsea bărbatul pe nepusă masă, abătându-se astfel de la întreaga noastră istorie, de la tradițiile noastre. Ce putea însemna acest lucru? Ce sens tainic vădea el? Ce sfârșit de lume era menit să arate? După ce va asculta cu mare atenție detaliile pe care i le împărtășea Galip, Celâl îi va explica ce anume se afla la mijloc și, pe măsură ce vorbea, lumea avea să se umple de noimă, adevărurile „ascunse” chiar sub nasul nostru aveau să devină simple crâmpeie uluitoare ale unei istorii mai cuprinzătoare, pe care o cunoșteam cu toții dinainte, fără să știm asta, și, astfel, viața avea să se dovedească, la rândul ei, mai ușor de îndurat. În vreme ce se uita la ramurile strălucitoare ale copacilor uzi din grădina Consulatului Iranului, Galip se gândea că și-ar fi dorit să trăiască în lumea deslușită de Celâl, nu în aceea în care trăia el.

Nu a izbutit să se întâlnească cu Celâl în biroul acestuia. Pe birou era ordine, scrumiera era goală, nu se vedea nicio ceașcă de ceai. Galip s-a așezat în fotoliul vinețiu, pe care obișnuia să stea ori de câte ori venea acolo, și a așteptat. Era oarecum încredințat că, peste puțină vreme, urma să audă hohotele de râs ale lui Celâl răsunând din cine știe ce încăpere alăturată.

Pierzându-și treptat această siguranță, și-a amintit de foarte multe lucruri. Prima dată venise la gazetă pe neanunțate împreună cu un coleg de clasă care se va îndrăgosti mai târziu de Rüya, sub pretextul că voia să obțină o invitație la un concurs de genul „Cine știe câștigă", ce urma să fie transmis în direct la radio. (La întoarcere, Galip spusese, rușinat, „Ne-ar fi arătat și tipografia, dar nu avea timp". „Ai văzut pozele cu femei de pe biroul lui?", îl întrebase colegul lui de clasă.) Faptul că atunci când venise pentru prima oară la ziar cu Rüya, Celâl le arătase tipografia („Și dumneavoastră vreți să vă faceți ziaristă, domnișoară?", o întrebase bătrânul maistru pe Rüya, iar Rüya îi pusese lui Galip aceeași întrebare, la întoarcere), precum și faptul că văzuse în biroul acela un fel de încăpere din *O mie și una de nopți,* ticsită de hârtii și de reverii ce închipuiau povești și existențe minunate, pe care el nu și le-ar fi putut imagina niciodată…

Când s-a apucat să scotocească, zorit, pe masa lui Celâl, pentru a descoperi cele mai noi hârtii și povești de acest fel, dar și pentru a afla uitarea, Galip a dat peste scrisori nedeschise de la cititori, peste creioane, tăieturi din ziare (o știre despre o crimă comisă cu ani în urmă de un soț gelos, pe care se zăreau niște semne făcute cu stilou verde), poze cu tot soiul de mutre, decupate de prin reviste străine, portrete, câteva însemnări de mână ale lui Celâl, așternute pe bucățele de hârtie („nu uita de *Povestea Prințului"),* sticle goale de cerneală, chibrituri, o cravată urâtă, cărți simple, de popularizare, despre șamanism, curentul Hurufi și stimularea memoriei, un flacon cu pilule de dormit, medicamente vasodilatatoare, nasturi, un ceas de mână care nu mai funcționa, o foarfecă, niște fotografii care alunecaseră din scrisoarea unui cititor, al cărei plic fusese deschis (într-una dintre ele se zărea Celâl, alături de un ofițer cu chelie; într-o cafenea modestă de țară, doi

practicanți ai luptelor tradiționale și un câine ciobănesc simpatic se uitau fix la aparatul de fotografiat), creioane colorate, piepteni, portțigarete și pixuri de toate culorile…

În pupitrul biroului a găsit două dosare, pe care scria „Folosite” și „Rezerve”. În dosarul cu „Folosite” se aflau dactilogramele articolelor apărute în ultimele șase zile la rubrica lui Celâl, precum și un foileton de duminică, încă nepublicat. Pesemne că articolul de duminică fusese pus în pagină și ilustrat din vreme, pentru că urma să apară în ziarul de a doua zi, apoi ajunsese iar în dosar.

În dosarul cu „Rezerve” n-a găsit decât trei articole. Toate trei apăruseră cu ani în urmă. În mod foarte probabil, având în vedere faptul că un al patrulea articol, care urma să apară luni, se afla în acel moment pe masa zețarului, pe undeva pe la etajele de jos ale clădirii, „rezervele” din dosar erau suficiente până la numărul de joi al ziarului. Oare asta însemna că Celâl plecase în vreo călătorie sau în vreo vacanță fără să spună nimănui nimic? Dar Celâl nu pleca niciodată din Istanbul.

Galip a intrat în încăperea spațioasă a redacției, ca să întrebe de el, iar picioarele l-au purtat către o masă la care stăteau de vorbă doi bărbați în vârstă. Unul dintre ei era un bătrân plin de înverșunare, care scria sub pseudonimul Nești, cunoscut de toată lumea, și care intrase, cu ani în urmă, într-o polemică violentă cu Celâl. Acum continua să scrie, în aceeași gazetă, articole memorialistice străbătute de un moralism furibund, având o rubrică mai puțin importantă și mai puțin citită decât cea a lui Celâl.

— Celâl Bey lipsește de nu știu câte zile! a zis el, cu mutra lui bosumflată de buldog, ce semăna leit cu fotografia care apărea la rubrica lui. Ce legătură aveți dumneavoastră cu el?

Când cel de-al doilea ziarist l-a întrebat de ce îl căuta pe Celâl Bey, Galip tocmai era pe cale să

descopere, prin dosarele răvășite din mintea lui, cine era acesta. Bărbatul cu pricina era Sherlock Holmes-ul cu ochelari negri, vigilentul de la pagina de „diverse”: știa că multe dintre stelele noastre de film care se fandoseau, dându-și aere de mari doamne otomane, lucraseră, cu atâția ori atâția ani în urmă, în casa cu dame de lux de pe cutare stradă dosnică din Beyoğlu, știa că „marea dizeuză” adusă la Istanbul și prezentată ca aristocrată argentiniană, după ce făcuse acrobații prin felurite orașe de provincie din Franța, era, de fapt, o musulmană din Algeria.

— Așadar, sunteți rudă cu el, a zis autorul paginii de „diverse”. Eu știam că Celâl Bey nu mai avea pe nimeni apropiat în afară de răposata lui mamă.

— Ooo! a exclamat polemistul. Dacă n-ar fi existat rudele alea ale lui, Celâl Bey n-ar mai fi fost azi acolo unde este! Avea, de pildă, un cumnat care îl proteja. Era un om cu frica lui Dumnezeu, care îl învățase cum se scrie un articol și pe care, mai pe urmă, l-a trădat. Cumnatul lui frecventa un lăcaș Nakșibendi, ale cărui ritualuri religioase se desfășurau în taină, în fosta fabrică de săpun de la Kumkapi. În fiecare săptămână, după ceremonie, în timpul căreia se foloseau lanțuri, prese de măsline, lumânări și calapoade, bărbatul se ducea la Organizația Securității Naționale și scria câte o informare despre sectanți. Omul voia să demonstreze că adepții confreriei, cu privire la care îi punea la curent pe militari, nu făceau, de fapt, nimic păgubitor împotriva statului. I-a arătat rapoartele informative lui Celâl, pentru ca tânărul său cumnat pasionat de scris să le citească, să afle, să prindă gust de literatură. Mai târziu, când Celâl avea să-și schimbe concepțiile, virând-o de data aceasta la stânga, sub înrâurirea modei, stilul rapoartelor în cauză, pe care le-a exploatat necruțător, va fi contaminat de comparații și aluzii preluate nemijlocit de la Attar, de la Abu Horasani,

de la Ibn Arabi, din traducerile lui Bottfolio. De unde să știe cei care vor vedea mai pe urmă, în comparațiile lui Celâl – iar acestea au întotdeauna la bază aceleași găselnițe stereotipe! –, punți novatoare, care ne conectează la cultura noastră anterioară, că autorul acestor pastișe este cu totul altcineva? Cumnatul iscusit la toate, pe care Celâl a vrut să-l facă uitat, era, de altfel, un adevărat nestatornic: realizase o foarfecă cu oglindă, care le ușura munca frizerilor, perfecționase un instrument de circumcizie care prevenea erorile grave ce întunecau altădată viitorul multora dintre copiii noștri, inventase o spânzurătoare care nu mai provoca suferință, căci în locul funiei bine unse se folosea un lanț, iar în locul scaunului, o suprafață alunecoasă. Pe vremea când avea nevoie de afecțiunea iubitei sale surori mai mari și a cumnatului său, Celâl obișnuia, de altfel, să prezinte cu entuziasm aceste descoperiri la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu.*

— Nu te supăra, dar este exact pe dos! i-a replicat autorul de „diverse”. Pe vremea când lucra la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu,* Celâl era absolut singur. Să vă povestesc o scenă pe care nu am auzit-o de la altcineva, ci la care am fost martor eu însumi.

Era o scenă desprinsă din filmele Yeșilçam, în care erau înfățișați anii de privațiuni și de singurătate ai unor tineri de caracter, care aveau să devină mai târziu oameni de succes. La un sfârșit de an, către miezul nopții, Celâl, tânăr gazetar cu cașul la gură, îi spune mamei sale, în casa lor sărmană din mahalaua sărmanilor, că este invitat la petrecerea de Anul Nou care va avea loc în casa din Nișantași, unde locuiește ramura bogată a familiei. Îl așteaptă o noapte plină de tărăboi și desfătare, în tovărășia veselelor sale verișoare și a verilor săi nestăpâniți, urmând ca mai apoi să dea fuga în oraș, în căutarea cine știe cărui alt loc de distracție. Mama sa croitoreasă, bucuroasă să poată

visa la fericirea fiului ei, îi dă o veste bună: i-a ajustat și i-a dichisit în taină, cu gândul la acea noapte, vechiul sacou al răposatului său tată. În vreme ce Celâl se îmbracă cu sacoul, care îi vine ca turnat (scenă care o face pe femeie să lăcrimeze: „Ești leit taică-tău!”), fericita mamă este ușurată să afle că la petrecere este invitat și prietenul fiului ei, jurnalist ca și el. Jurnalistul cu pricina, care era chiar martorul din povestea noastră, află, odată ajuns cu acesta pe strada plină de noroi, după ce coborâseră împreună scările reci și întunecoase ale casei de lemn, că strâmtoratul Celâl nu este invitat la nicio petrecere de Anul Nou, nici de către rudele sale avute, nici de către altcineva. Mai mult, Celâl trebuie să facă de serviciu la gazetă, în tura de noapte, pentru a putea suporta costul operației la ochi a mamei sale, care ajunsese să-și piardă vederea după ce făcuse mereu croitorie la lumina lumânării.

N-au luat seama la vorbele lui Galip, care, în tăcerea care a urmat, le-a spus că unele amănunte ale poveștii nu se potriveau cu biografia lui Celâl. Da, desigur, era foarte posibil să se fi înșelat cu privire la unele rude sau la unele date; de vreme ce tatăl lui Celâl Bey trăia („Sunteți sigur de asta, domnule?”), era posibil să-i fi confundat între ei pe tată și pe bunic, ori pe soră și pe mătușă, dar se înțelegea că nu aveau nici pe departe intenția de a exagera astfel de neînțelegeri. După ce l-au determinat pe Galip să se așeze la masa lor, l-au servit cu o țigară și i-au pus o întrebare („Ce anume ați spus că îi sunteți exact?”), fără măcar să asculte răspunsul, iar apoi s-au apucat să dea la iveală tot soiul de piese din tolba amintirilor, așezându-le pe o tablă de șah imaginară.

Celâl era atât de cufundat în dragostea nemăsurată a familiei sale, încât în vremurile acelea de deznădejde în care erau interzise orice fel de subiecte, cu excepția problemelor municipalității, rememorarea zilelor copilăriei, pe

care le petrecuse într-un conac mare, unde se găseau tot atâția tei câte ferestre, îi era de ajuns pentru a așterne imediat pe hârtie, cu mare ușurință, câte un articol pe care nu-l pricepeau nici cititorii, nici cei de la cenzură.

Nu, dincolo de gazetărie, relațiile lui Celâl cu cei din jur erau atât de limitate, încât, ori de câte ori se vedea nevoit să participe la vreo reuniune cu mulți invitați, voia să aibă alături un prieten de nădejde, pe care să-l poată imita în toate cele, de la gesturi la vorbe, de la ținuta vestimentară la ceea ce mânca.

Nici vorbă de așa ceva; cum altfel, dacă nu prin ajutorul acordat de rudele sale sus-puse, de aproape ori de departe, care îl protejau arătându-i o afecțiune nemeritată, se putea explica faptul că un tânăr diletant într-ale gazetăriei, a cărui îndatorire era să se ocupe de careurile de cuvinte încrucișate și de „sfaturile” de la rubrica destinată femeilor, ajunsese să se proțăpească, în numai trei ani de zile, la cea mai citită rubrică din țara noastră și, totodată, din Balcani și din Orientul Mijlociu, pentru ca apoi să se apuce să calomnieze senin în dreapta și în stânga?

Celâl luase în tărbacă, la rubrica lui, folosindu-se de un ton batjocoritor, necruțător, lipsit de orice înțelegere, petrecerea organizată cu inima deschisă de către unul dintre oamenii noștri de stat cu vederi înaintate, care, cu prilejul zilei de naștere a fiului său, ce împlinea opt ani, comandase un tort cu frișcă și căpșuni, împodobit cu opt lumânări aprinse, invitându-i la el acasă pe prietenii băiatului, pe o cucoană cu fumuri levantine, care zdrăngăna la pian, precum și pe niște gazetari, cu intenția ca genul acela de ceremonie aniversară – o deprindere cât se poate de umană, una dintre pietrele de temelie ale Civilizației Occidentale – să se încetățenească și la noi, dar acest comportament nu se datora, așa cum s-ar fi putut crede, vreunui considerent ideologic, politic, ori chiar estetic, ci

faptului că gazetarul chibzuise, mâhnit, că nu avusese parte niciodată de afecțiune părintească, ba chiar că nu avusese deloc parte de dragoste.

Faptul că nu i se putea da nicăieri de urmă, că adresele și numerele de telefon pe care le lăsase se dovedeau a fi eronate sau false, se explica prin repulsia bizară, de neînțeles, pe care o încerca față de rudele sale apropiate, față de cele îndepărtate – față de toată lumea la a căror dragoste era incapabil să răspundă. (Galip tocmai întrebase unde l-ar fi putut găsi pe Celâl.)

Nu, motivația faptului că se ascunsese într-un cotlon inaccesibil al orașului și că se izolase de toată lumea era, desigur, cu totul alta: pricepuse, în cele din urmă, că nu avea să se poată izbăvi de necruțătorul sentiment de singurătate care îl învăluia, încă de la naștere, ca un halou al nenorocului de jur împrejurul capului, și nici de boala de a nu se putea apropia de semenii săi; se lăsase pradă resemnării, abandonându-se unei solitudini fără speranță, de care îi era cu neputință să fugă, prin cine știe ce odaie retrasă, asemenea unui bolnav incurabil care se lasă în seama bolii.

Galip vorbea de cartierul în care s-ar fi putut afla odaia aceea retrasă, de faptul că Celâl Bey era căutat de o echipă de televiziune din „Europa”…

— De fapt, i-a tăiat vorba foiletonistul cu polemica, Celâl Bey va fi dat afară curând. Se fac zece zile de când n-a mai trimis niciun articol. Toată lumea vede că foiletoanele pe care le-a lăsat cu titlul de „rezerve” sunt articole vechi de douăzeci de ani, trecute pe curat la mașina de scris!

Așa cum se aștepta și cum își dorea Galip, autorul rubricii de „diverse” l-a contrazis: articolele lui erau citite cu un interes mai mare ca oricând, telefoanele sunau întruna, prin poștă soseau zilnic cel puțin douăzeci de scrisori destinate lui Celâl Bey.

— Da, a zis polemistul, sunt scrisori de ofertă de la târfe, codoși, teroriști, hedoniști, traficanți de stupefiante și foști gangsteri elogiați de el.

— Le deschizi și le citești pe ascuns? a întrebat autorul de „diverse”.

— Ca și tine! a zis polemistul.

Amândoi s-au îndreptat în scaune, ca niște șahiști satisfăcuți de mutările lor de deschidere. Polemistul a scos o cutiuță din buzunarul interior al sacoului. I-a arătat-o lui Galip, cu aerul tacticos al unui scamator care îi arată celui ce îl urmărește un obiect pe care îl va face să dispară în curând:

— Singurul meu punct comun cu Celâl Bey, pe care îl numiți ruda dumneavoastră, este cutia cu medicamente pentru stomac pe care o vedeți. Reduce rapid aciditatea sucului gastric. Nu vreți o pilulă?

Galip a luat o pastilă albă și a înghițit-o, spre a intra în acel joc despre care nu avea cum să știe unde începea și unde se sfârșea, dar la care își dorea să participe.

— V-a plăcut jocul nostru? a spus zâmbind bătrânul foiletonist.

— Încerc să-i ghicesc regulile, a spus Galip suspicios.

— Îmi citiți articolele?

— Le citesc.

— Când luați gazeta în mână, pe care dintre noi ne citiți mai întâi, pe mine sau pe Celâl?

— Celâl Bey îmi este rudă.

— Numai din cauza asta îl citiți pe el primul? a întrebat bătrânul scriitor. Relația de rudenie reprezintă o legătură mai trainică decât un articol bun?

— Și articolele lui Celâl sunt frumoase! a zis Galip.

— Oricine le poate scrie, nu vă dați seama? a spus bătrânul foiletonist. Pe deasupra, mai toate sunt prea lungi pentru niște foiletoane. Pseudopovești. Decorațiuni artistice. Vorbe goale.

Nu e vorba decât de o sumă de șmecherii convenționale, atât și nimic mai mult. Despre amintiri se va vorbi întotdeauna ca despre niște lucruri plăcute, mai dulci decât mierea. Va fi mereu surprins câte un paradox. Se va recurge la acel joc al pretinsei ignoranțe, numit de poeții *divani*[57] „ignoranță asumată". Lucruri care nu s-au petrecut niciodată vor fi istorisite de parcă s-ar fi petrecut cândva, în vreme ce lucruri care s-au petrecut odată vor fi depănate ca și cum nu s-ar fi petrecut nicicând. Dacă nu se va întrezări nimic din toate acestea, inconsistența articolului va fi disimulată de fraze pretențioase, pe care admiratorii le confundă cu frumusețea. Toată lumea are o viață, niște amintiri, un trecut, așa cum are și el. Oricine se poate juca la fel ca el. Chiar și dumneavoastră. Spuneți-mi o poveste!

— Ce fel de poveste?

— Ce vă vine în minte: o poveste oarecare.

— Povestea unui bărbat părăsit, într-o bună zi, de frumoasa sa soție, pe care o iubea foarte mult, a zis Galip. Iar el s-a pornit s-o caute. Ori încotro s-ar fi îndreptat prin oraș, dădea de urmele soției sale, nu însă și de ea…

— Da?

— Atât.

— Nu, nu, trebuie să continue! a zis bătrânul foiletonist. Ce deslușește bărbatul acela în urmele pe care le descoperă prin oraș? Soția lui era cu adevărat frumoasă? La cine a fugit?

— Bărbatul cu pricina părea să descifreze, în urmele descoperite prin oraș, propriul său trecut. Urmele trecutului trăit alături de frumoasa sa soție. Nu știa la cine fugise, ori nu voia să știe, pentru că de fiecare dată când ajungea undeva și dădea peste urmele propriului trecut trăit alături de soția sa, se gândea că bărbatul ori locul către care se îndreptase aceasta se afla, pesemne, chiar în trecutul lui.

— Subiectul este frumos, a zis bătrânul foiletonist. După cum spunea Poe, frumoasa femeie care moare sau care se face nevăzută! Un povestitor trebuie să fie însă mai decis. Asta pentru că cititorul nu are încredere în scriitorul care își lasă șovăielile la vedere. Să sfârșim povestea cu vicleniile lui Celâl… Amintirile: orașul să se confunde cu duioasele amintiri ale bărbatului. Stilul: indiciile cuprinse în amintirile sufocate de cuvinte pompoase să semnaleze neantul. Ignoranța asumată: bărbatul să lase impresia că nu știe la cine a fugit soția sa. Paradoxul: rezultă că persoana la care a fugit soția bărbatului este el însuși. Cum? După cum vedeți, și dumneavoastră puteți scrie asemenea povești. Oricine poate scrie.

— Dar numai Celâl scrie, a zis Galip.

— Bine! De-acum încolo, o să scrieți și dumneavoastră, a zis bătrânul scriitor, cu un aer care punea punct subiectului.

— Dacă îl căutați, uitați-vă peste articolele lui, a zis autorul de „diverse”. Se află într-un loc de care pomenește, în ele. Foiletoanele lui gem de date transmise în dreapta și în stânga, de mici informații cu caracter particular. Înțelegeți?

În replică, Galip i-a povestit că, în copilărie, Celâl îi arăta fraze pe care le compunea folosindu-se de primele și de ultimele cuvinte ale paragrafelor din propriile lui articole. I-a spus că îi arăta combinații de litere pe care le punea la cale pentru a înșela vigilența cenzurii și a procurorului de presă, înlănțuiri pe care le realiza folosindu-se de primele și de ultimele silabe ale frazelor, propoziții alcătuite prin punerea laolaltă a tuturor majusculelor, jocuri de cuvinte menite să o scoată din sărite pe „mătușa noastră”. Autorul de „diverse” l-a întrebat:

— Mătușa dumneavoastră era o doamnă care rămăsese în casa părintească?

— Nu s-a măritat niciodată, a zis Galip.

Era adevărat că Celâl Bey se certase cu tatăl lui din pricina unei probleme legate de nu știu ce etaj?

Galip a spus că aceea era o problemă „foarte veche”.

Era adevărat că unul dintre unchii săi, de profesie avocat, încurca procesele-verbale de ședință, volumele de jurisprudență și legile cu meniurile restaurantelor și orarele vapoarelor?

Potrivit lui Galip, și aceasta putea fi o poveste, la fel ca toate celelalte.

— Nu pricepi, tinere? a spus bătrânul scriitor, pe un ton neplăcut. Astea nu sunt lucruri istorisite de Celâl Bey. Amicul nostru pasionat de detectivistică și de secta Hurufi a descoperit aceste tâlcuri în articolele lui Celâl Bey, scoțându-le apoi la lumină, rând pe rând, cu răbdare de înger, dintre literele printre care le-a tăinuit el.

Autorul de „diverse” a zis că jocurile acelea aveau, poate, vreun sens, că făceau, poate, misterul să vorbească, și că, din pricina legăturii profunde pe care o întreținea Celâl Bey cu misterul, îl așezau, poate, pe acesta mai presus de alți scriitori; trebuia să i se amintească însă și adevărul următor: „Gazetarul care își ia nasul la purtare ajunge să fie îngropat fie prin chetă publică, fie pe cheltuiala primăriei…”

— Poate că, Doamne apără-ne! o fi murit, a zis gazetarul cel bătrân. Nu vă place jocul nostru?

— Ideea că și-ar fi pierdut memoria e poveste ori adevăr? a întrebat scriitorul de „diverse”.

— E și poveste, și adevăr! a zis Galip.

— Toate casele alea de prin oraș ale căror adrese le ținea sub obroc?

— Și cu ele e tot la fel.

— Sau poate că trage să moară, cu moralul la pământ, singur cuc, într-una dintre casele acelea ale lui, a zis foiletonistul. Știți, se dă în vânt și după soiul ăsta de jocuri de-a ghicitul.

— Dacă ar fi fost așa, ar fi apelat la cineva apropiat, ca să-i fie alături, a zis scriitorul de

„diverse”.

— Nu există o asemenea persoană, a zis bătrânul foiletonist. Nu părea să aibă pe nimeni apropiat.

— Oricum, tânărul de față nu e de aceeași părere, a zis scriitorul de „diverse”. Nu ne-ați spus nici măcar cum vă numiți.

Galip le-a spus.

— Spuneți-ne atunci, Galip Bey, a zis scriitorul de „diverse”, nu-i așa că Celâl Bey are pe cineva de care să se simtă suficient de apropiat ca să-i încredințeze cel puțin tainele lui literare și testamentul, în casa în care s-a zăvorât din pricina cine știe cărei crize? Asta pentru că nu este chiar atât de solitar.

Galip s-a gândit:

— Nu este chiar atât de solitar, a zis el apoi, neliniștit.

— Pe cine ar chema la el? a întrebat scriitorul de „diverse”. Pe dumneavoastră?

— Pe sora lui, a zis Galip, fără să stea pe gânduri. Are o soră vitregă, mai mică decât el cu douăzeci de ani; pe ea ar chema-o.

Apoi a cumpănit. Apoi și-a amintit de fotoliul din care țâșneau arcuri ruginite, străpungându-i pântecul. Încă mai reflecta.

— Poate că acum ați început să deprindeți noima jocului nostru, a zis bătrânul foiletonist. Trageți învățăminte și ajungeți să îi simțiți gustul. De aceea am să vă spun fără înconjur: de fapt, toți adepții Hurufi au parte de un sfârșit nefericit. Fazlallah din Astarabad[58], fondatorul sectei Hurufi, a fost ucis ca un câine; l-au legat cu frânghii de picioare și i-au târât trupul neînsuflețit prin tot târgul. Știați că, acum șase sute de ani, și el și-a început lucrarea tot cu tălmăcirea viselor, ca Celâl Bey? Nu își exercita meșteșugul la o gazetă, ci în peștera în care locuia, aflată în afara orașului…

— Cum poate fi înțeles un om, cum pot fi pătrunse tainele unei vieți prin astfel de

comparații? a spus scriitorul de „diverse”. De mai bine de treizeci de ani mă străduiesc să deslușesc tainele inexistente ale bietelor noastre artiste – cele pe care le numim „staruri”, luându-ne după americani. Am aflat abia acum cât de mult se înșală cei care afirmă că oamenii au fost zămisliți sub formă de perechi. Nimeni nu seamănă cu nimeni. Sărăcia fiecăreia dintre bietele noastre fete este croită pe măsura ei. Fiecare dintre stelele noastre este o amărâtă de steluță fără egal, unică, absolut singură pe bolta cerului.

— Cu excepția originalului ei de la Hollywood, a zis bătrânul foiletonist. V-am vorbit de originalele pe care le imită Celâl Bey? Dincolo de cei pe care i-am enumerat deja, a sfeterisit mereu câte ceva de la Dante, de la Dostoievski, de la Mevlâna, de la Șeyh Galip[59].

— Fiecare viață este fără seamăn! a zis foiletonistul. Fiecare poveste este o poveste tocmai fiindcă nu are pereche. Fiecare scriitor este sărman în felul lui.

— Nu sunt de acord! a spus bătrânul foiletonist. Să luăm articolul lui intitulat *Când s-au retras apele Bosforului,* despre care se spune că a plăcut foarte mult. Oare nu este el preluat din cărți vechi de mii de ani în care se istorisește despre semnele sfârșitului lumii, despre zilele de urgie care vor preceda apariția lui Mahdi[60], din Coran – vezi surele despre sfârșitul lumii din Ibn Khaldun[61], din Abu Horasani? A mai adăugat, la toate acestea, povestea unui gangster ordinar. Nu are nicio valoare artistică. Motivul pentru care a fost întâmpinat cu entuziasm de o pătură subțire de cititori, precum și motivul pentru care felurite muieri isterice au dat, în ziua aceea, sute de telefoane la redacție nu are legătură, firește, cu aberațiile debitate în articol. În spatele literelor sunt tăinuite mesaje ascunse, pe care nu le pot pricepe decât discipolii unor secte, care dispun de formulele necesare deslușirii lor, nu

dumneavoastră sau noi. Acești discipoli, răspândiți în toate colțurile țării – jumătate dintre ei sunt târfe, iar jumătate pederești –, telefonează zi și noapte la ziar, văzând în asemenea mesaje niște ordine, asta ca să nu-l putem da afară pe *şeyh*-ul lor, Celâl Efendi, pentru că scrie asemenea aberații. De fapt, întotdeauna îl așteaptă vreo doi-trei inși în fața sediului ziarului. Cum ne-am putea da seama că nu sunteți unul dintre ei, Galip Bey?

— Ne-a plăcut Galip Bey! a zis scriitorul de „diverse”. Am văzut în el ceva din propria noastră tinerețe. Ne-a înfierbântat sângele, până într-atât încât i-am încredințat nenumărate taine. Iată, după asta ne-am putea da seama. Așa cum îmi spunea doamna Samiye Samim, renumita stea de odinioară, în ultimele zile pe care le-a petrecut la azilul de bătrâni: mania numită invidie… Ce s-a întâmplat tinere, pleci?

— Galip Bey, fiule, de vreme ce pleci, răspunde-mi la o întrebare! a spus bătrânul foiletonist. De ce vor redactorii aceia de televiziune să vorbească cu Celâl și nu cu mine?

— Pentru că scrie mai bine decât dumneavoastră, a zis Galip.

Se ridicase de la masă și tocmai ieșea în holul cufundat în tăcere către care dădeau scările. L-a auzit pe bătrânul foiletonist strigând în urma lui, cu o voce puternică, din care nu pierise deloc veselia:

— Chiar ai crezut că pastila pe care ți-am dat-o este un medicament pentru stomac?

Coborând în stradă, Galip s-a uitat în jur cu băgare de seamă. Pe trotuarul de vizavi, la colțul unde tinerii de la Liceul Imam Hatip[62] arseseră cândva, odată cu articolul lui Celâl, o întreagă pagină de ziar, invocând blasfemia, stăteau proțăpiți fără nicio treabă un vânzător de portocale și un bărbat plesuv. În aparență, pe Celâl nu îl aștepta nimeni. A trecut strada și și-a cumpărat o portocală. În vreme ce o descojea și o mânca, l-a

încercat sentimentul că îl urmărea cineva. Revenea dinspre Piața Çağaloğlu, îndreptându-se spre biroul lui; n-a reușit să-și dea seama de ce îl copleșise senzația aceea tocmai atunci; n-a reușit să-și dea seama nici de ce era atât de vie senzația cu pricina în vreme ce cobora panta alene și se uita în vitrinele librarilor. Era ca și cum ar fi avut în ceafă un „ochi", care își făcea vag simțită prezența, nimic mai mult.

Când ochii i s-au întâlnit cu o altă pereche de ochi, într-una dintre vitrinele librarilor – încetinea pasul ori de câte ori trecea prin fața lor –, a fost cuprins de emoție, de parcă ar fi dat peste o persoană apropiată, de a cărei prezență își dădea seama abia atunci cât de mult se bucura. Acolo se găsea editura la care apăruseră mai multe dintre romanele polițiste pe care le citea pe nerăsuflate Rüya. Bufnița aceea răutăcioasă pe care o vedea adeseori pe copertele cărților ei se uita răbdătoare, din mica vitrină a dughenei, la mulțimea de trecători a zilei de sâmbătă și la Galip. Galip a intrat în prăvălie, a cumpărat trei volume dintre cele apărute mai demult, pe care socotea că Rüya nu le citise încă, precum și *Femeia, dragostea și whisky-ul,* despre care se preciza că apăruse în cursul acelei săptămâni, și a cerut să-i fie ambalate. Pe un carton destul de gros, atârnat de rafturile de sus, scria: „Niciuna dintre seriile care apar în Turcia nu a ajuns la numărul 126. Numărul romanelor noastre polițiste este garanția calității lor". Pentru că în prăvălie se comercializau și alte cărți în afară de „Romanele de dragoste" și de seria „Romanelor umoristice Bufnița", apărute sub egida editurii, a cerut o carte despre curentul Hurufi. A primit un răspuns pe potriva așteptărilor, din partea unui bătrân destul de solid, care, din fotoliul său, așezat în dreptul ușii, putea cuprinde cu privirea atât tejgheaua, unde stătea un tânăr palid, cât și mulțimea care se perinda pe trotuarul plin de noroi:

— Noi n-avem așa ceva! Întreabă la prăvălia calicului de Ismail!

Apoi a adăugat:

— Cândva mi-au picat în mână manuscrisele romanelor polițiste pe care le-a tradus din franceză Prințul Osman Celâlettin Efendi, care era și el Hurufi. Știi cum a fost omorât?

Ieșind din prăvălie, Galip s-a uitat pe ambele trotuare, dar nu a văzut nimic demn de atenție: o femeie cu basma, care se uita în vitrina unui vânzător de sendvișuri, alături de un copilaș îmbrăcat într-un ditamai paltonul, două eleve cu ciorapi verzi, de același fel, și un bătrân cu palton cafeniu, care aștepta să treacă strada. Nici nu se pusese însă bine în mișcare, îndreptându-se spre biroul lui, când a simțit din nou în ceafă privirea acelui „ochi”.

Pentru că nu mai fusese urmărit niciodată până atunci și pentru că nu mai avusese nicicând sentimentul că era urmărit, cunoștințele lui Galip despre acest subiect se mărgineau la filmele pe care le văzuse și la scenele de roman polițist pe care i le povestise Rüya. Deși citise foarte puține romane polițiste la viața lui, Galip putea vorbi mult și bine despre ele: se putea plăsmui un roman în care primul și ultimul capitol să fie întru totul identice; se putea scrie o poveste care să nu aibă un „sfârșit” evident, pentru că adevăratul sfârșit era tăinuit în poveste; putea fi închipuit un roman a cărui acțiune să se petreacă între orbi etc. În vreme ce schița asemenea planuri, la care Rüya strâmba din buze, Galip visa că, într-o bună zi, va putea deveni și el un cu totul alt om.

Când a făcut presupunerea că cerșetorul cu picioarele amputate, care se oploșise într-un intrând aflat lângă poarta clădirii de birouri, mai era, pe deasupra, și orb, Galip a ajuns la concluzia că visul urât în care se cufundase bine de tot nu se lega doar de absența Rüyei, ci și de nesomn. Odată ajuns în biroul lui, în loc să se așeze la masă, a

deschis fereastra și s-a uitat afară; a urmărit, pentru scurtă vreme, forfota de pe trotuare. Când s-a așezat la birou, mâna i s-a îndreptat, cu de la sine putere, nu către telefon, ci către dosarul în care își ținea hârtia de scris. A scos din el o coală albă. A scris, fără să stea mult pe gânduri:

„Locuri în care s-ar putea afla Rüya. Casa fostului ei soț. Casa unchiului și a mătușii. Casa lui Banu. O casă «politică». O casă «semipolitică». O casă în care se discută despre poezie. O casă în care se discută despre orice. O altă casă din Nișantași. O casă oarecare. O casă". Ajungând la concluzia că nu putea gândi cum se cuvenea în timp ce scria, a lăsat creionul jos. Când l-a reluat, a șters totul, în afară de „Casa fostului ei soț", și a scris: „Locuri în care s-ar putea afla Rüya și Celâl. Rüya și Celâl, într-una dintre casele lui Celâl. Rüya și Celâl, într-o cameră de hotel. Rüya și Celâl se duc la cinematograf. Rüya și Celâl? Rüya și Celâl?"

Pe măsură ce scria, se asemuia cu eroii romanelor polițiste închipuite de el și, în felul acesta, o simțea pe Rüya apropiindu-se de pragul unei uși ce amintea de omul nou care își dorea să fie, precum și de o lume nouă. Lumea care se întrezărea prin crăpătura ușii era una în care sentimentul că ești urmărit era privit cu detașare. Cel care se socotea urmărit trebuia, cel puțin, să se considere în stare să se așeze la o masă și să înșire pe hârtie, unul sub altul, indicii menite să-i folosească la descoperirea unei persoane dispărute. Galip știa că nu era genul de om care să semene cu personajele din romanele polițiste, dar sentimentul că avea ceva din personalitatea acelor personaje, că putea fi „ca ele" reducea, oarecum, apăsarea exercitată asupra lui de lucrurile și de poveștile care îl înconjurau. Într-un târziu, când ajutorul de chelner cu părul despărțit, uimitor de simetric, de o cărare pe mijloc i-a adus mâncarea pe care o comandase la restaurant, Galip își apropiase atât de

temeinic universul propriu de universul romanelor polițiste, ticsind nenumărate foi de hârtie cu tot felul de indicii, încât i s-a părut că pilaful cu *kebab* și salata de morcovi de pe tava murdară nu mai aduceau deloc cu ceea ce obișnuia el să mănânce, ci cu niște alimente pe de-a-ntregul noi, care i se puneau în față pentru prima oară.

A răspuns la telefonul care a sunat pe când era pe la jumătatea mesei, de parcă s-ar fi aflat în așteptarea unui apel: greșeală. După ce a isprăvit de mâncat și a dat tava la o parte, a telefonat, cu aceeași relaxare, acasă, în Nișantași. În vreme ce telefonul suna prelung, o vedea parcă aievea pe Rüya ridicându-se din pat, acasă, unde revenise trudită; nu s-a pierdut însă cu firea când a constatat ca nu ridica nimeni receptorul. A format numărul lui Tanti Hâle.

Pentru ca mătușa lui să nu mai adauge și alte amănunte la întrebările privitoare la boala Rüyei, la reproșul potrivit căruia, venind să-i viziteze, îngrijorată că Rüya nu vorbea cu ea la telefon de nu știu câte zile, cumnata fusese nevoită să facă cale întoarsă, Galip i-a povestit dintr-o suflare că nu putuseră să-i țină la curent cu cele petrecute pentru că li se stricase telefonul; Rüya se făcuse bine chiar din noaptea aceea, era sănătoasă tun, n-avea nimic, îl aștepta ceva mai încolo pe Galip, într-un taxi marca Chevrolet, model 56, îmbrăcată cu paltonul ei vinețiu și mulțumită de viața pe care o ducea; urmau să se ducă împreună la Izmir, să viziteze un vechi prieten, grav bolnav; vaporul urma să plece în scurtă vreme, Galip telefona dintr-o băcănie aflată în drumul lor; îi mulțumise băcanului care îi permitea să folosească telefonul, în ciuda îmbulzelii din prăvălie; la revedere! Dar Tanti Hâle tot l-a mai iscodit: trăseseră bine ușa după ei, Rüya își luase puloverul de lână verde?

Când l-a sunat Saim, Galip tocmai se mira cât de tare se poate schimba omul uitându-se necontenit la harta unui oraș în care nu pusese

piciorul niciodată. În dimineața aceea, după plecarea lui Galip, Saim își continuase cercetările în arhiva personală și dăduse peste unele indicii care i-ar fi putut fi utile: da, Mehmet Yilmaz, cel care se făcea vinovat de moartea bătrânei, ar fi putut fi încă în viață – bântuia prin oraș ca o stafie, dar nu sub numele de Ahmet Kaçar sau de Haldun Kara, așa cum crezuseră ei la un moment dat, ci sub cel de Muammer Ergener, care nu mirosea deloc a nume de împrumut. Când dăduse peste numele cu pricina într-o revistă care susținea „viziunea diametral opusă", Saim nu se mirase deloc; ceea ce îl descumpănea însă era faptul că o persoană care înfiera aspru, în aceeași revistă, două dintre foiletoanele lui Celâl, sub semnătura Salih Golbași, recurgea la același stil pe care îl folosea Ergener și făcea aceleași greșeli de ortografie pe care le făcea el. După ce chibzuise că numele și prenumele celui în cauză rimau cu numele și prenumele fostului soț al Rüyei, fiind, totodată, alcătuite din aceleași consoane, pentru a le zări apoi într-un număr mai vechi al micii reviste educative *Ceasul muncii,* de data aceasta cu mențiunea „redactor-șef", Saim obținuse, pentru Galip, adresa conducerii revistei, care își avea sediul în afara orașului: „Cartierul Güntepe, str. Refet Bey nr. 13, Sinanpașa, Bakirköy".

Galip a fost cuprins de mirare când, după ce a pus telefonul în furcă, a dat, în *Ghidul orașului,* peste harta cartierului Güntepe, însă nu era vorba despre soiul de mirare care ar fi fost de natură să-l schimbe din creștet până-n tălpi, așa cum și-ar fi dorit el. Cartierul cuprindea toată colina aceea stearpă pe care se ridica micul bidonvil în care se stabiliseră Rüya și soțul ei, spre a face „practică" printre muncitori, după ce Rüya se căsătorise prima oară, cu doisprezece ani în urmă. După cum se putea deduce de pe hartă, colina era împărțită acum în străzi care purtau, fiecare, numele câte unui erou din timpul Războiului de Independență.

Pe una dintre laturile sale se zărea pata verde a unui părculeț, alături de minaretul unei moschei, iar în mijloc, un spațiu definit de micul pătrat al statuii lui Atatürk. Acela era ultimul tărâm la care ar fi putut visa Galip.

După ce a telefonat din nou la gazetă și a aflat că Celâl Bey nu venise „încă", Galip l-a sunat pe Iskender. În timp ce îi spunea că îl găsise pe Celâl, că îi povestise despre echipa de televiziune britanică ce voia o întrevedere cu el, că Celâl nu obiectase prea mult la această idee, doar că era foarte ocupat în acea perioadă, auzea plânsul unei fetițe, care nu părea să se afle prea departe de telefon. Iskender i-a spus că englezii mai rămâneau la Istanbul cel puțin șase zile. Auziseră foarte multe elogii la adresa lui Celâl și era convins că îl vor aștepta; dacă voia, Galip putea să-i caute personal la hotelul Pera Palas.

Coborând panta, după ce lăsase tava pe care îi fusese adusă mâncarea în fața ușii biroului, iar apoi ieșise din clădire, Galip a observat că cerul dobândise o nuanță leșioasă, pe care nu o mai remarcase până atunci. Părea că urma să se cearnă o ninsoare cenușie și că mulțimea de oameni din ziua de sâmbătă va întâmpina această întâmplare ca pe un fapt firesc. Poate și pentru a se obișnui cu ideea, toți pășeau cu ochii ațintiți înainte, fixând trotuarele mânjite cu noroi. Și-a dat seama că romanele polițiste pe care le purta sub braț îi dădeau un sentiment de tihnă. Aveai senzația că oamenii din jur își puteau continua traiul de zi cu zi, că vânzătorii cu haine spălăcite, care umpleau brichete pe la intrările zgârie-norilor, bărbații aduși de spate, care te duceau cu gândul la niște haine vechi, ce-și pierduseră culoarea, ori călătorii care așteptau tăcuți prin stațiile de maxi-taxi respirau în voie, cufundați în existența lor dintotdeauna, numai din pricină că, pe tărâmuri îndepărtate, magice, fuseseră concepute asemenea romane, pentru a fi traduse mai apoi în „limba noastră" de

tot soiul de casnice nefericite, care regretau că nu-și duseseră la bun sfârșit studiile, începute prin licee în care se predau limbi străine.

Când a ajuns la Harbiye și a descins din autobuzul în care urcase la Eminönü, Galip a văzut că în fața Cinematografului Konak se afla un puhoi de oameni. Era gloata care urma să intre la matineul de sâmbătă după-amiază, de la ora 2:45. Cu douăzeci și cinci de ani în urmă, Galip cobora și el scările așternute cu același talaș ca și acum, mergând la matineu cu Rüya și cu alți câțiva colegi de școală, în puzderia de elevi îmbrăcați cu aceleași pardesie și cu chipurile năpădite de coșuri, se uita la afișele „săptămânii viitoare", luminate de lămpi minuscule, și pândea tăcut, răbdător, să vadă cu cine vorbea Rüya. În asemenea împrejurări, avea impresia că „spectacolul-" de dinainte nu mai lua sfârșit odată, că ușile nu se mai deschideau, că nu mai venea odată clipa în care urma să se așeze lângă Rüya, pentru ca apoi să se stingă luminile. Aflând că mai erau bilete pentru 2:45, Galip a fost copleșit de o senzație de libertate. În sala de cinematograf era zăpușeală, după mulțimea de oameni care o eliberase ceva mai devreme. Când s-au stins luminile și au început să ruleze reclamele, Galip și-a dat seama că era pe cale să adoarmă.

Odată trezit din somn, s-a îndreptat în scaun. Pe ecran apăruse o femeie frumoasă, foarte frumoasă, care pe cât era de frumoasă, pe atât era de îndurerată. Apoi a văzut un râu întins și domol, iar după aceea o fermă – o fermă americană, înconjurată de verdeață. Pe urmă, fata aceea îndurerată a început să vorbească cu un bărbat de vârstă mijlocie, pe care Galip nu îl mai văzuse în alte filme. Galip deducea, atât după felul cum vorbeau, cât și după gesturile lor, pline de lentoare și calm, precum și după chipurile lor, că viața le era asaltată de necazuri. Nu numai că înțelegea, știa acest lucru. Viața era plină de necazuri, de

suferințe – suferințe profunde, care veneau una după alta, nici nu te obișnuiai bine cu una, că te și năpădea alta, și care ne făceau chipurile să semene între ele. Chiar dacă păreau să se abată asupra noastră pe neașteptate, știam că se îndreptau spre noi de multă vreme, eram pregătiți pentru a le întâmpina, dar, în ciuda acestui fapt, de îndată ce ne copleșea suferința, ca un vis urât, eram cuprinși de un soi de singurătate: o singurătate fără speranță, de nezdruncinat, pe care am fi fost fericiți s-o împărtășim cu alți semeni. Galip a simțit, preț de o clipă, că suferința lui se confunda cu suferința femeii de pe ecran; sau că nu exista suferință, ci doar o lume comună: o lume așezată, de la care nu așteptai prea mare lucru, dar pe care, pe de altă parte, nu te supărai niciodată, o lume a cărei noimă și a cărei lipsă de noimă erau limitate, o lume care te îndemna la umilință. Pe măsură ce acțiunea filmului continua, iar femeia scotea apă dintr-un puț, conducea o veche camionetă Ford sau culca în pat un copilaș pe care îl luase mai devreme în brațe, vorbindu-i necontenit, Galip se simțea din în ce mai aproape de ea, de parcă s-ar fi contemplat pe sine. Și-ar fi dorit să o strângă în brațe. Ceea ce trezea în el dorința de a o îmbrățișa nu era frumusețea femeii, naturalețea sau spontaneitatea ei, ci credința profundă că viețuiau amândoi în aceeași lume: dacă ar fi îmbrățișat-o, ar fi putut împărtăși acea convingere cu femeia mlădie, șatenă de pe ecran. Galip avea sentimentul că se uita la film de unul singur, că nimeni altcineva nu vedea ceea ce vedea el. Ceva mai târziu, când într-un oraș dogoritor, străbătut de o șosea, a izbucnit un scandal și când acțiunea a prins să se înfierbânte, sub imboldul unui bărbat vioi, sprinten, puternic și cu „personalitate”, Galip a simțit că solidaritatea pe care o împărtășea cu femeia de pe ecran se apropia de sfârșit. Cuvintele care alcătuiau subtitrarea îi străpungeau ochii și percepea neastâmpărul spectatorilor care umpleau

cinematograful până la refuz. S-a ridicat de pe scaun și s-a întors acasă, prin întunericul care se lăsase devreme și prin ninsoarea care se cernea alene.

La mult timp după ce ajunsese acasă, când se întindea pe plapuma cu carouri albastre, șovăind între vis și trezie, și-a dat seama că uitase la cinematograf romanele polițiste pe care i le cumpărase Rüyei.

X

Ochiul

În acea perioadă de activitate a vieții sale, nu a scris
niciodată mai puțin de cinci pagini pe zi.
Abdurrahman Șeref

Întâmplarea pe care o voi relata în cele ce urmează mi-a trecut prin minte într-o noapte de iarnă. Parcurgeam una dintre perioadele mele pesimiste; depășisem anii dificili, de început ai carierei de gazetar, dar ceea ce întreprinsesem pentru a putea rezista cât de cât în profesie îmi secase de mult emoția pe care o trăiam la începuturile carierei. Când îmi spuneam, în nopțile reci de iarnă, „în cele din urmă, am izbutit să țin piept!”, știam că sufletul îmi era pustiu. Pentru că în iarna aceea sufeream de insomnie – o boală care mă va urmări toată viața –, rămâneam peste săptămână la gazetă până târziu, în noapte, uneori cu secretara de serviciu, și concepeam o serie de articole pe care mi-ar fi fost imposibil să le scriu dimineața, în hărmălaia și înghesuiala ce însoțeau fiecare zi. Rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu,* care pe vremea aceea era foarte la modă și prin gazetele ori revistele din Europa, se potrivea mănușă acestor îndeletniciri de noapte. Deschideam câte un ziar apărut în cine știe ce țară din Europa, deja ciuruit după ce se mai decupase din el una-alta, ba de ici, ba de colo, examinam o vreme atent ilustrațiile de la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu* (am socotit întotdeauna inutil să învăț limbi străine, ba chiar am considerat că acest lucru se putea dovedi păgubitor pentru fantezia mea) și așterneam imediat pe hârtie ceea ce îmi sugerau imaginile respective, îmboldit de un soi de frenezie artistică.

În noaptea aceea de iarnă, după ce mă uitasem o clipă la imaginea unui monstru cu o mutră ciudată (avea un ochi în partea de sus a feței, celălalt aflându-se în zona bărbiei), pe care îl văzusem într-o gazetă franțuzească *(L'Illustration),* schițasem, dintr-un foc, un articol despre „ciclopi": rezumasem trecutul bravei creaturi care, în *Dede Korkut*[63] băga spaima în tinerele fete, în epopeea lui Homer lua înfățișarea unor ființe malefice numite Ciclopi, în *Istoria profeților* de Bukhari se confunda cu însuși Dajjal, iar în *O mie și una de nopți* se strecura prin haremurile vizirilor, care se arăta pe neașteptate, învești mântată în vinețiu, înainte de întâlnirea lui Dante cu iubita sa, Beatrice, atât de familiară mie, ațina calea caravanelor în *Mesnevi*-ul lui Mevlâna Celâleddin, iar în romanul *Vathek*[64], pe care eu îl îndrăgesc foarte mult, lua înfățișarea unei negrese, după care scrisesem cu ce anume aducea ochiul acela bizar, unic, așezat în mijlocul frunții, ca un puț întunecat, de ce ne îngrozea, de ce trebuia să ne temem și să ne ferim de el, și adăugasem scurtei mele „monografii" două scurte istorioare, care îmi veniseră în minte atunci, luat cum eram de valul entuziasmului: cea a Ciclopului despre care se pretindea că viețuia într-una dintre mahalalele sărmane de pe țărmul Cornului de Aur, având obiceiul să se cufunde noaptea în apa murdară, mocirloasă, plină de pete de motorină, pentru a se duce Dumnezeu știe unde, și cea a Ciclopului distins – i se spunea „Lordul" –, despre care lumea susținea că se întâlnea cu celălalt, sau că era chiar el în persoană, și care le făcea să leșine de frică pe multe dintre fetele angajate în bordelurile de lux din Pera, de îndată ce își scotea fesul de pe cap, în puterea nopții.

După ce i-am lăsat articolul pictorului, care se dădea în vânt după asemenea subiecte, adăugându-i și o scurtă notă („Te rog, nu le desena mustăți!"), am plecat de la gazetă, puțin după miezul nopții,

și, pentru că nu voiam să revin prea curând în casa mea rece și pustie, m-am hotărât să mă plimb pe străzile aflate în partea veche a Istanbulului. Ca de obicei, eram nemulțumit de mine, dar satisfăcut de articolul și de povestea mea. Socoteam că, dacă puteam visa la acea măruntă biruință a scrisului făcând o lungă plimbare, urma să mă izbăvesc, într-o oarecare măsură, de sentimentul de nemulțumire care se cuibărise în mine ca o boală fără leac.

Am pășit pe străzi lăturalnice, care dădeau una în alta, șerpuind fără nicio noimă, și care deveneau din ce în ce mai înguste, mai neguroase. Am pășit, ascultându-mi zgomotul pașilor, printre ferestrele cufundate în beznă ale unor case întunecate, cu balcoane aplecate spre stradă, care sfârșiseră prin a se apropia unele de altele. Am pășit pe ulițele cufundate-n uitare, pe care până și haitele de câini, paznicii și drogații picotind de somn ori fantomele pregetau să se-avânte.

N-am încercat o prea mare neliniște înainte de a fi copleșit de sentimentul că, de undeva, mă urmărea un ochi. Îmi spuneam că la mijloc se afla o senzație înșelătoare, care se lega de articolul pe care îl schițasem cu puțin timp înainte, pentru că, socoteam eu, nici la fereastra laterală a balconului strâmb care spânzura deasupra uliței înguste, nici în bezna oarbă care stăpânea locul viran aflat alături nu se afla vreun ochi care să mă pândească. Ceea ce simțeam că mă pândea nu era decât o nălucire vagă, așa încât nu am vrut să-i acord niciun fel de atenție. În lungile momente de tăcere în care nu se auzeau decât fluierele paznicilor de cartier și urletele haitelor de câini ce se năpusteau unele asupra altora, prin cine știe ce mahalale îndepărtate, sentimentul că eram urmărit s-a amplificat însă, încetul cu încetul, și a devenit atât de copleșitor, încât, după o vreme, mi-am dat seama că nu mă puteam elibera de acea apăsare

decât comportându-mă ca și cum nici nu ar fi existat.

Mă supraveghea, fără ca măcar să se mai ascundă, un ochi care vedea totul și care mă urmărea pretutindeni! Nu, nu avea niciun fel de legătură cu eroii poveștilor inventate de mine; nu era înspăimântător, urât ori hazos, ca ele; nu era nici străin ori rece; ba chiar, da, avea ceva familiar: ochiul mă cunoștea, așa cum îl cunoșteam și eu pe el. Ne știam de multă vreme, dar pentru a deveni atât de conștienți unul de altul fusese nevoie de sentimentul cu totul aparte pe care îl încercam în acel miez de noapte, de ulița pe care pășeam și de intensitatea vedeniei cu care mă confruntam acolo.

N-o să precizez numele străzii cu pricina, aflată pe colinele Cornului de Aur, pentru că el nu le va spune nimic cititorilor care nu cunosc bine Istanbulul. Este destul să vă imaginați o uliță pavată cu piatră, care, la treizeci de ani de la „experiența metafizică” prin care am trecut, continuă să fie alcătuită din case întunecoase de lemn, rămase, din câte am văzut eu, în mare parte neschimbate, din umbre proiectate de balcoane, din lămpi slabe, a căror lumină este zădărnicită de crengile răsucite ale copacilor. Trotuarele erau murdare și înguste. Zidul unei mici moschei de cartier pătrundea în inima unui întuneric ce părea fără sfârșit. Iar în punctul întunecat către care se prelungeau strada și zidul – perspectiva –, mă aștepta ochiul acela inept (cum altfel aș putea să-l numesc?). Cred că acum ați înțeles despre ce era vorba: „ochiul” nu mă aștepta ca să-mi facă rău – ca să mă înspăimânte, să mă sugrume, să mă înjunghie, să mă ucidă, sau mai știu eu ce să-mi facă –, ci, așa cum am chibzuit mai apoi, ca să mă ajute să pătrund mai grabnic în experiența aceea metafizică, mai aproape de vis decât de realitate.

Nu se auzea niciun sunet. Am simțit din primul moment că experiența pe care o trăiam se lega de ceea ce îmi răpise profesia de gazetar, de pustiul

din sufletul meu. Coșmarurile cele mai autentice sunt acelea pe care le îndurăm când suntem osteniți! Dar nu era un coșmar, era un simțământ mai precis, mai limpede și, într-un anumit fel, matematic. „Știu că sufletul mi-e pe de-a-ntregul pustiu.” Așa gândeam. M-am oprit din mers și, rezemându-mă de zidul moscheii, mi-am spus: „Știe că sufletul mi-e pe de-a-ntregul pustiu”. Știa ce gândeam, știa ce făcusem până atunci, dar nici măcar aceste lucruri nu aveau însemnătate, pentru că „ochiul” îmi arăta altceva, ba chiar un altceva cât se poate de străveziu. Eu îl creasem, iar el mă crease pe mine! Am crezut că gândul acesta nu făcea decât să treacă în goană printr-un cotlon al minții mele, pentru a se face apoi nevăzut, așa cum se întâmplă uneori cu câte un cuvânt aiurea care îți scapă în goana condeiului; el a rămas însă acolo. Prin urmare, am intrat pe poarta pe care mi-o deschisese gândul și am pătruns într-o lume nouă – ca iepurele acela englezesc care se prăbușește în hău, scăpând printr-o văgăună aflată pe câmp.

Eu eram cel care crease, la început, „ochiul”. Asta, desigur, ca să mă vadă și să mă observe. Nu îmi doream să ies din raza privirii sale. Mă formasem sub oblăduirea acelei priviri, din acea privire și eram satisfăcut de ea. Deoarece existam pentru că eram conștient de faptul că mă aflam necontenit sub supraveghere. Aveam, parcă, senzația că dacă nu aș fi fost privegheat de acel „ochi”, aș fi încetat să mai fiu. Era un adevăr atât de limpede, încât uitam că eu însumi îl zămislisem și simțeam recunoștință față de ochiul care mă făcea să exist. Voiam să mă supun poruncilor lui! În felul acesta, urma să pătrund într-o „existență” mai plăcută, numai că era dificil să fac acest lucru; pe de altă parte, dificultatea aceasta era departe de a-mi aduce suferință, era însăși forma vieții – un aspect agreabil, care se cerea acceptat în chipul cel mai firesc cu putință. De aceea, universul reflecției în care m-am cufundat când m-am rezemat de

zidul moscheii nu semăna cu un coșmar, ci cu un soi de fericire țesută din amintiri și imagini familiare, precum tablourile zămislite de pictori inexistenți, ale căror ciudățenii le rezumam la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu.*

M-am pomenit în centrul acelei grădini a fericirii și îmi urmăream gândurile, stând sprijinit de zidul moscheii, în puterea nopții.

Am priceput îndată că ceea ce zăream în inima gândului, sau a nălucirii, a universului meu iluzoriu – spuneți-i cum vreți – nu era un seamăn de-al meu, ci eram chiar eu. Atunci am simțit că privirea mea era, de fapt, privirea „ochiului" pe care îl zărisem ceva mai înainte. Prin urmare, devenisem „ochiul" pe care îl observasem mai devreme și mă contemplam din afară. Nu era însă un sentiment straniu și neobișnuit, nu era deloc ceva înspăimântător. De îndată ce m-am văzut din afară, mi-am amintit și am înțeles că, de fapt, îmi făcusem un obicei din a mă privi din afară. Erau ani și ani de când făceam ordine în mine contemplându-mă din afară. Când mă priveam din afară, îmi spuneam „da, totul este în regulă"; când mă priveam din afară, îmi spuneam „nu semăn destul cu cel căruia doresc să-i semăn". Sau îmi spuneam, de ani de zile, „semăn, dar trebuie să mai depun oarecari strădanii", pentru ca apoi, observându-mă iarăși din afară, să îmi spun, fericit, „da, iată că, în cele din urmă, am ajuns să-i semăn celui căruia doream să-i semăn, da, am ajuns să semăn cu El și am devenit El!".

Cine era „El"? În acest punct al rătăcirii mele prin universul miracolelor, am înțeles mai întâi de ce mi se înfățișase „El" – cel cu care voiam să semăn. Asta pentru că în timpul lungii mele plimbări de noapte, nu-mi dorisem deloc să semăn cu „El", nu imitasem nimic din ceea ce îl definea pe El. Să nu înțelegeți greșit, nu cred că se poate trăi fără a imita pe cineva, fără a-ți dori să fii altcineva, dar în seara aceea, dorința care stăruia în

mine se tocise atât de mult din pricina oboselii, a golului pe care îl simțeam în suflet, încât devenisem pentru prima oară „egalul” Lui, al Celui căruia îi urmam poruncile de ani de zile. Ați fi putut înțelege această egalitate „relativă” fie și numai văzând că nu mă temeam de El, că pătrundeam fără sfială în lumea iluzorie în care mă ademenea. În acea noapte frumoasă de iarnă, eram țintuit de privirea lui, dar, totodată, eram liber. Chiar dacă era vorba de o senzație datorată nu atât voinței și biruinței mele, cât ostenelii și înfrângerii, sentimentul acela de libertate și egalitate deschisese, între El și mine, o poartă a familiarității. (Sinceritatea aceasta se desprinde, cu siguranță, și din stilul pe care îl folosesc.) Astfel, pentru prima oară după mulți ani, El mă făcea părtaș la tainele sale, iar eu îl înțelegeam. Da, vorbeam de unul singur, desigur, dar ce altceva este acest mod de a vorbi dacă nu un mod de a lega prietenie, pe calea șoaptei, cu o a doua, apoi cu o a treia persoană conținută în noi înșine?

O să precizez un amănunt pe care cititorii mei atenți îl vor fi înțeles, pesemne, demult, din permutările realizate între cuvinte: desigur că „El” era „ochiul”. Ochiul era persoana care doream să fiu. Îl zămislisem mai întâi pe „El” – cel care doream să fiu –, nicidecum „ochiul”. Iar „El”, cel care doream să fiu, asmuțise asupra mea privirea aceea înspăimântătoare, sufocantă, îndreptată înspre mine. „Ochiul” care îmi îngrădea libertatea, privirea aceea nemiloasă care vedea și judeca tot ceea ce săvârșeam rămăsese atârnat deasupra capului meu ca un soare blestemat, de care nu mă puteam adăposti nicio clipă. Băgați de seamă, să nu luați de bune vorbele mele și să nu credeți că mă plâng! Sunt satisfăcut de priveliștea plină de strălucire pe care mi-o oferă „ochiul”.

În vreme ce mă contemplam din afară, cufundat în această priveliște geometrică și nespus de pură (era, de fapt, latura ei plăcută), mi-am dat seama

fără întârziere că eu eram cel care îl zămislise, dar nu puteam percepe încă decât în chip nelămurit cum anume o făcusem. Unele semne îmi arătau că îl plăsmuisem din zestrea propriei mele vieți și din propriile mele amintiri. În El, cel pe care doream să-l imit, se vădea înrâurirea posturilor atribuite unor eroi de benzi desenate pe care le citisem în copilărie, a gesturilor studiate adoptate de unii „scriitori" meditativi cărora le văzusem portretele prin diverse reviste străine, precum și a modului în care astfel de persoane maiestuoase pozau în fața fotografilor, așezate în fața bibliotecilor, a meselor lor de scris ori a unor locuri sacre în care își desăvârșiseră gândurile „profunde și pline de tâlc". Desigur că îmi doream să fiu ca ei, dar cât de departe voiam să ajung în această privință? În geografia aceea metafizică am văzut și o seamă de semne descurajante privitoare la natura amănuntelor vieții mele din care fusese plămădit El: un vecin muncitor și înstărit, despre care mama vorbea cu admirație, umbra unui pașă care, occidentalizându-se, se dedicase salvării patriei, năluca unui erou dintr-o carte pe care o citisem de cinci ori, de la cap la coadă, un profesor care ne pedepsea cufundându-se în tăcere, un coleg de clasă care li se adresa părinților cu „dumneavoastră" și care era îndeajuns de bogat pentru a purta zilnic ciorapi curați, eroii deștepți, răzbătători, ageri la limbă din filmele străine care rulau în cinematografele din Șehzadebași și din Beyoğlu, modul în care ciocneau aceștia paharele cu băutură, relaxarea, umorul și, la nevoie, hotărârea de care dădeau dovadă în fața femeilor, scriitori, filozofi, învățați, exploratori celebri, cu biografiile lor, pe care le citisem în enciclopediile consacrate inventatorilor ori în prefețele unor cărți, militari, eroii de poveste care salvau un oraș întreg de urgia apelor, pentru că nu puteau să doarmă noaptea… Aceste persoane mi s-au înfățișat, rând pe rând, în acea lume a miracolelor în care mă

cufundasem, stând rezemat de zidul moscheii, asemenea unor locuri familiare care îmi făceau semn să pășesc pe feluritele tărâmuri desenate pe o hartă. Mai întâi am fost uimit, trăind emoția naivă a celui care zărește pentru prima oară în viață, pe o hartă, strada și mahalaua în care a viețuit ani de zile. Apoi am trăit neplăcerea pe care o încearcă aceeași persoană care, uitându-se pentru prima oară pe hartă, constată cât de mărunte sunt liniile și punctele care marchează clădirile, străzile, parcurile, casele, toate acele locuri încărcate de propriile amintiri, a căror rememorare i-ar lua o viață întreagă, și cât de amărâte, de neînsemnate și de fără înțeles sunt ele în raport cu celelalte linii și semne de pe hartă.

Îl zămislisem din toate acele amintiri și din toți acei oameni deveniți amintire. În privirea „ochiului" pe care și-l ațintea asupra creștetului meu și care se preschimbase acum în propria mea privire stăruia spiritul unui colaj, al unui monstru plăsmuit din toată cohorta de personaje pe care le vedeam și de care îmi aduceam aminte, rând pe rând. Prin privirea aceea mă vedeam acum pe mine și îmi vedeam întreaga viață. Continui să trăiesc, fericit să fiu privegheat de acea privire și să mă pot ordona grației ei, imitându-l pe El, încercând să mă înalț la El prin imitație, nutrind credința că, într-o bună zi, am să devin El, sau, cel puțin, am să pot deveni ca El. Nu, nu trăiesc cu această nădejde – este vorba de nădejdea de a deveni altcineva, de a deveni El. Cititorii mei nu trebuie să creadă că „experiența metafizică" pe care o descriu a fost un fel de trezire, un eveniment edificator, de genul „deschiderii ochilor către adevărurile ultime". Tot ceea ce se afla în lumea miraculoasă în care m-am pomenit cufundat odată sprijinit de zidul moscheii se remarca printr-o geometrie orbitoare, eliberată de vină și păcat, de plăcere și pedeapsă. Avusesem odată un vis în care aceeași stradă și aceeași perspectivă se prelungeau până departe și în care

luna plină, strălucitoare, aninată de cerul acoperit cu același albastru-închis, nocturn, se preschimba, încetul cu încetul, într-un cadran lucitor de ceasornic. Priveliștea pe care o zăream era la fel de limpede, de simetrică și de străvezie ca imaginea pe care o contemplasem în vis. Îți deștepta dorința de a o privi cu nesaț și de a număra, pe rând, amuzantele variații de forme pe care le incorpora și care se zăreau în toată splendoarea lor.

Nu se poate afirma că nu am făcut și acest lucru. Îmi spuneam în sinea mea, de parcă aș fi tălmăcit poziția celor trei pietre ale unui joc pe o suprafață de marmură de culoare albastru-închis: „Eul care stă acum rezemat de zidul moscheii își dorește să fie El”. Bărbatul sprijinit de zidul moscheii vrea să răzbată la El – la cel pe care îl invidiază. În ceea ce îl privește pe El, acesta se preface a nu ști că este o scornire a „eului”, care îl imită. De aceea este, de fapt, atât de cutezătoare privirea „ochiului”. El pare să fi uitat, totodată, că bărbatul rezemat de zidul moscheii este cel care l-a plăsmuit pentru a răzbate până la sine, dar bărbatul rezemat de zidul moscheii își dă seama, vag, de acest adevăr. Dacă ar face un salt, ajungând la El și devenind El, „ochiul” s-ar pomeni, pe de o parte, în impas, ori ar rămâne ațintit în gol, în sensul adevărat al cuvântului, iar pe de altă parte… etc., etc.

Toate aceste lucruri îmi treceau prin minte pe când stăteam rezemat de zidul moscheii. Apoi, „eul” pe care îl contemplam din afară a început să se îndrepte spre casa și spre patul său, pășind de-a lungul zidului moscheii, iar după ce acesta s-a sfârșit, de-a lungul caselor de lemn cu balcoane care își urmau una alteia, a locurilor virane, a cișmelelor, a prăvăliilor cu obloanele lăsate și a cimitirelor.

Nu conteneam să mă simt stăpânit de uimire în vreme ce mă contemplam din afară, încercând acea stupoare de o clipă ce ne invadează atunci când pășim pe o stradă aglomerată, privind neîncetat

chipurile și siluetele umane, și când ne zărim pe neașteptate în vitrina unei prăvălii ori în cine știe ce oglindă generoasă, montată în spatele unui șir de manechine. Dar, așa cum se întâmplă în vis, știam că nu era nimic foarte de mirare în faptul că persoana pe care o priveam din afară eram „eu însumi”. De mirare era doar senzația de apropiere, neverosimil de duioasă, de tandră, de afectuoasă, pe care o încercam față de acel om. Simțeam cât era de fragil, de patetic, de amărât, de neajutorat și de trist; știam însă că nu era nici pe departe așa cum lăsa să pară și îmi doream să-l iau sub aripa mea ocrotitoare, asemenea unui părinte, ba chiar asemenea unui zeu, pe copilul acela înduioșător, pe robul, pe insul acela năpăstuit și cumsecade. Cât despre el, după ce a mers pe jos îndelung (ce gândea, de ce era abătut, de ce era atât de trudit și de înfricoșat?), a ajuns pe strada principală. Din vreme în vreme, se uita gânditor la vitrinele întunecate ale negustorilor de *muhallebi* și ale băcăniilor. Își înfundase mâinile în buzunare. Mai apoi, și-a plecat ochii în pământ. A mers de la Șehzadebași la Unkapani, fără să ia-n seamă autobuzele și taxiurile goale care treceau la răstimpuri pe lângă el. Poate că nici nu avea bani.

Pe când trecea podul de la Unkapani, a privit, o clipă, spre Cornul de Aur; tocmai atunci era coborât, cu ajutorul unor frânghii trase de echipaj, care se deslușea cu greu în întuneric, coșul lung și subțire al unui remorcher ce urma să treacă pe sub pod. În vreme ce urca panta de la Șișhane, a schimbat vreo două-trei vorbe cu un bețiv care străbătea același drum, dar nu a arătat nicio brumă de interes pentru vitrinele bine luminate ale magazinelor de pe Istiklâl Caddesi, cu excepția uneia singure: vitrina unui argintar, pe care a studiat-o pe îndelete. Ce se afla în mintea lui? Și eu mă întrebam acest lucru, tremurând de îngrijorare pentru el și uitându-mă la el cu drag.

Și-a cumpărat țigări și chibrituri de la un bufet din Taksim, a deschis pachetul cu acele gesturi pline de lentoare pe care le observăm adeseori la concetățenii noștri melancolici și și-a aprins o țigară: ah, dâra aceea subțire și înduioșătoare de fum care i se prelingea din gură! Știam totul, cunoșteam totul, văzusem și trăisem de toate, dar eram neliniștit și temător, de parcă m-aș fi aflat pentru prima oară în fața unei vieți de om, a unei ființe umane. Îmi venea să spun „Fii cu băgare de seamă, puștiule!”; îi mulțumeam Domnului că omul pe care îl urmăream ori de câte ori traversa strada, pas de pas, nu dăduse de nicio belea și vedeam semnele unei posibile nenorociri pe străzi, printre fronturile de blocuri cufundate în beznă, la ferestrele oarbe.

Din fericire, a intrat pe poarta unui bloc din Nișantași (numit Orașul Inimii) fără să fi pățit nimic! Când a pătruns în apartamentul său de la mansardă, socoteam că urma să se culce, cu toate necazurile care îi măcinau sufletul și pe care doream să le pricep, cărora doream să le aflu o rezolvare. Dar nu, s-a așezat într-un fotoliu și a răsfoit o vreme gazetele, fumând. Apoi a măsurat camera în lung și-n lat, rătăcind printre felurite lucruri vechi: o masă șchioapă, niște draperii spălăcite, hârtii și cărți. Pe neașteptate, s-a așezat la masă, s-a foit puțin pe scaunul care scârțâia și s-a aplecat în față, pentru a scrie ceva pe o foaie albă de hârtie, cu stiloul pe care tocmai îl luase în mână.

Mă aflam chiar lângă el, de parcă aș fi stat cocoțat pe masa lui în dezordine. Îl urmăream foarte îndeaproape: scria cu băgarea de seamă a unui copil, cu plăcerea tihnită a celui care se uită la un film îndrăgit, dar cu priviri concentrate. Îl urmăream cu mândria pe care o trăiește un tată când se uită la prima scrisoare pe care i-o adresează iubitul său fiu. Către sfârșitul frazelor, își încrețea ușor buzele, iar ochii îi alunecau,

tremurători, pe hârtie odată cu vorbele pe care le înșira. Văzând că era pe cale să umple o pagină, am citit ceea ce scrisese și am tresărit îndurerat.

Nu așternuse pe hârtie cuvinte izvorâte din sufletul său, pe care tânjeam să-l cunosc, ci îmi așternuse propriile fraze – cele pe care le citiți acum. Nu era universul lui, ci universul meu, nu erau cuvintele lui, ci cuvintele mele – cele pe care tocmai le parcurgeți, în mare grabă (luați-o ceva mai domol, rogu-vă!). Am vrut să mă împotrivesc, să-i cer să se folosească de propriile cuvinte, dar, la fel ca în vise, nu puteam face altceva decât să-l privesc: frazele, cuvintele și-au urmat unele altora, făcându-mă să sufăr, fiecare, și mai cumplit.

La un moment dat, când se afla la începutul unui paragraf, s-a oprit o clipă. S-a uitat la mine, a părut să mă vadă și, parcă, ni s-au întâlnit privirile. Știți că în vechile cărți, în vechile reviste se găsesc scene în care scriitorul tăifăsuiește de minune cu propria sa muză; pictorii șugubeți obișnuiesc să plăsmuiască, pe marginile paginilor, imagini care îl înfățișează pe scriitorul cufundat în gânduri și pe micuța, simpatica sa muză, de mărimea condeiului care aleargă pe hârtie, zâmbindu-și unul altuia. Așa ne-am zâmbit și noi. Desigur că mă așteptam, optimist cum eram, ca, după acest schimb de priviri înțelegătoare, lucrurile să se limpezească de la sine. Avea să priceapă adevărul și să scrie povești desprinse din propria lume, care mă făcea peste măsură de curios, iar eu urma să citesc cu nespus nesaț acele dovezi ale faptului că putea să fie el însuși.

Dar nu, nu s-a petrecut deloc așa ceva. După ce mi-a mai zâmbit o dată, fericit, a șovăit emoționat, de parcă tot ceea ce se cerea a fi lămurit fusese lămurit, de parcă ar fi rezolvat o mutare dificilă în timpul unei partide de dame, și a notat în scris ultimele cuvinte, care au cufundat întreaga mea lume într-o beznă de nedeslușit.

XI

Ne-am pierdut memoria la cinematograf

Cinematograful nu compromite doar ochii, ci și mintea copilului.

Ulunay

De cum s-a trezit, Galip și-a dat seama că iar începuse să ningă. Sau poate că își dăduse seama de asta în somn, pentru că auzise tăcerea zăpezii, care acoperea zgomotele orașului, și în vis – visul de care își adusese aminte îndată după ce se trezise, dar pe care îl uitase în timp ce se uita pe fereastră. Se lăsase demult noaptea. După ce s-a spălat cu apa pe care nu izbutise să o încălzească cu *chauffe-bain*-ul, Galip s-a îmbrăcat. A luat o foaie de hârtie și un creion, s-a așezat la masă și a lucrat o vreme la povestea cu indiciile. La destul de multă vreme după ce s-a bărbierit, s-a îmbrăcat cu sacoul din stofă gen ace de brad, despre care Rüya socotea că îi venea bine și care avea o pereche absolut identică în garderoba lui Celâl, apoi și-a pus paltonul cel gros și a ieșit din casă.

Ninsoarea contenise, iar pe mașinile parcate și pe trotuare se depusese un strat de zăpadă de vreo patru degete. Cei care se întorceau de la cumpărăturile de sâmbătă seara, cu tot soiul de pachete în mâini, călcau cu băgare de seamă, de parcă ar fi pășit pe suprafața unei planete cu care abia începeau să se deprindă.

Când a ajuns în Piața Nișantași, s-a bucurat să vadă că strada principală fusese curățată de zăpadă. A cumpărat de la un vânzător de presă, care obișnuia să se așeze noaptea la intrarea într-o băcănie, ziarul *Milliyet* de a doua zi, care zăcea printre reviste cu femei goale și alte publicații scandaloase. A intrat în localul de vizavi, s-a așezat

într-un colț în care nu putea fi zărit de cei care treceau pe stradă și a comandat ciorbă de roșii și chiftele la grătar. În așteptarea mâncării, a pus ziarul pe masă și s-a cufundat în foiletonul de duminică al lui Celâl.

Recitind acel articol, conceput cu ani în urmă, care avea să reapară în gazeta de dimineață, îi veneau în minte, rând pe rând, o serie de fraze așternute pe hârtie de Celâl cu privire la memorie. În vreme ce își sorbea cafeaua, și-a însemnat câteva pasaje din articol. A ieșit din local, după care a găsit un taxi care urma să-l ducă în zona Sinanpașa din cartierul Bakirköy.

În răstimpul lungii sale călătorii, Galip a avut sentimentul că ceea ce contempla pe ferestre nu era nici pe departe Istanbulul, ci un cu totul alt oraș. Trei autobuze ale municipalității se ciocniseră în josul pantei care venea dinspre Gümüşsuyu, ajungând la Dolmabahçe[65], iar în jurul lor se strânsese mai multă lume. În stația de autobuz și în cea de maxi-taxi nu era nici țipenie de om. Ninsoarea se abătuse asupra orașului ca o apăsare, lumina răspândită de lămpi era și mai slabă ca de obicei, forfota care domnea în oraș pe timpul nopții, făcându-l să fie ceea ce era, se stinsese, iar asupra urbei coborâse o noapte medievală, cu porți ferecate și trotuare pustii. Zăpada așternută pe cupolele moscheilor, pe antrepozite, pe bidonviluri nu era albă, ci albastră. În preajma Aksarayului au văzut girofarurile albastre ale unor mașini de poliție, precum și agenți care verificau autobuzele și care aruncau priviri crunte spre prostituatele cu buze vinete și chipuri albastre care își făceau veacul prin zonă, spre tinerii care se dădeau cu *skateboard*-ul la baza zidurilor, ori spre călătorii care se revărsau din terminale. Vârstnicul șofer al taxiului depăna o poveste îndepărtată și de necrezut despre o iarnă îndepărtată și de necrezut, în care înghețase Cornul de Aur. La lumina chioară a Plymouthului model

59, Galip a umplut articolul de duminică al lui Celâl cu cifre, semne și litere, fără a izbuti să ajungă la vreo concluzie. Cum șoferul i-a spus că nu putea să meargă mai departe, a coborât din mașină la Sinanpașa și a pornit pe jos.

Mahalaua Güntepe era mai aproape de strada principală decât își amintea el. Drumul, care trecea printre clădiri de beton cu două etaje, cu aspect de bidonvil și ferestre cu draperiile trase, precum și printre prăvălii cu vitrinele cufundate în întuneric, urca ușor în pantă, pentru a da apoi pe neașteptate într-un mic scuar. În mijlocul acestuia trona bustul lui Atatürk (nu era statuie), al cărui pătrat minuscul îl zărise de dimineață în *Ghidul orașului.* Încrezător în ceea ce își amintea că zărise pe hartă, a pătruns pe o stradă care trecea pe lângă o moschee mărișoară, ale cărei ziduri erau acoperite de sloganuri politice.

Nici măcar nu voia să și-o închipuie pe Rüya în vreuna dintre acele case, parte cu burlanele străpungând ferestrele, parte cu balcoanele ușor înclinate în afară, numai că venind acolo cu zece ani în urmă, tot în puterea nopții, văzuse, de îndată ce se apropiase pe furiș de ferestrele deschise ale unei case, ceea ce refuzase să-și imagineze vreodată, după care făcuse repede cale întoarsă: în seara caldă de august, Rüya, îmbrăcată cu o rochie de stambă fără mâneci, lucra la o masă încărcată cu teancuri de hârtii, jucându-se din când în când cu o șuviță de păr pe care și-o tot răsucea pe deget, în vreme ce bărbatul ei, care stătea cu spatele spre Galip, își amesteca ceaiul cu lingurița, iar un fluture de noapte, care urma să piară în curând, zbura, în cercuri din ce în ce mai neregulate în jurul becului fără abajur ce atârna chiar deasupra capetelor lor. Între cei doi soți se zăreau o farfurie cu smochine și un spray pentru țânțari. Galip își amintea foarte bine de clinchetul pe care îl isca lingurița în ceașca de ceai și de țârâitul greierilor aciuați prin bălăriile din apropiere; cu toate

acestea, când a văzut, pe un stâlp de electricitate pe jumătate îngropat în zăpadă, o tăbliță pe care scria „Strada Refet Bey”, i-a fost cu neputință să-și aducă aminte în ce parte a străzii se găsea casa.

A străbătut strada de două ori, de la un capăt la altul; la unul dintre capetele ei se aflau niște copii care se băteau cu bulgări de zăpadă; capătul celălalt era luminat de un felinar ale cărui raze cădeau asupra unui afiș de cinema în care se zărea o femeie fără nimic aparte, cu ochii înnegurați, astfel încât să pară oarbă. Când a trecut pe stradă a doua oară, și-a amintit, vrând-nevrând, de fereastra pe care, la prima perindare, se prefăcuse, calm, că nu o recunoștea, dat fiind că toate casele erau cu două etaje și niciuna dintre ele nu avea număr, după cum și-a amintit și de mânerul ușii, pe care se codise să-l atingă în urmă cu zece ani, precum și de zidurile netencuite și anoste. Clădirii i se mai adăugase un etaj. Grădina fusese împrejmuită. Locul pământului fusese luat de beton. Etajul de jos era cufundat în beznă. Lumina albăstruie a televizorului, care se strecura printre draperiile trase de la cel de-al doilea etaj, cu intrare separată, precum și fumul de lignit, galben ca pucioasa, care ieșea pe burlanul ce străpungea zidul, spre stradă, ca o țeavă de tun, dădeau de înțeles că oaspetele întâmplător care ar fi bătut la ușa aceea în toiul nopții ar fi putut afla acolo o mâncare caldă, un cămin cald și, de asemenea, niște oameni calzi, care se uitau prostește la televizor.

În vreme ce Galip urca prudent treptele acoperite de zăpadă, din grădina casei alăturate a lătrat, ca o cobe, un câine. „N-o să vorbesc prea mult cu Rüya!”, își spunea Galip în sinea lui, dar nu-și dădea seama prea bine dacă se adresa sieși ori fostului soț, a cărui imagine stăruia în închipuirea lui. Avea să o roage să îi explice motivele care o determinaseră să plece – nedezvăluite în scrisoarea de adio –, iar apoi îi va cere să vină cât mai degrabă acasă, să își ia toate

lucrurile, cărțile, ciorapii desperecheați, cutiile goale de medicamente, agrafele, tocurile în care își ținea ochelarii ei de mioapă, ciocolatele ronțăite pe jumătate, acele de păr, rățuștele de lemn pe care le avea din copilărie. „Mă deranjează nespus de mult tot ceea ce îmi amintește de tine.” Desigur că, neputându-i spune asemenea lucruri în fața individului aceluia, era de preferat să o convingă pe Rüya să se ducă împreună undeva, ca să poată sta de vorbă ca „niște oameni chibzuiți”. Era foarte posibil ca, odată ajunși într-un asemenea loc, să o poată convinge pe Rüya și în privința altor lucruri atunci când avea să vină vorba despre „chibzuință”, dar cum putea să găsească, în mahalaua aceea, un loc în care să se poată duce cu ea, lăsând la o parte cafenelele frecventate numai de bărbați? Sunase de multă vreme la ușă.

Când a auzit mai întâi vocea unui copil („Mamă, ușa!”), iar apoi vocea unei femei, care atrăgea atenția asupra aceleiași realități evidente și care nu putea aduce nicidecum, oricum ai fi luat-o, de aproape ori de departe, cu soția lui – cu cea care îi era iubită de douăzeci și cinci de ani și prietenă de treizeci –, Galip și-a dat seama ce neghiob fusese să creadă că avea s-o găsească pe Rüya acolo. S-a gândit o clipă să o șteargă, dar tocmai atunci s-a deschis ușa. Galip l-a recunoscut pe „fostul soț” de îndată ce l-a văzut, dar acesta nu l-a recunoscut pe el. Era de vârstă mijlocie și de înălțime medie; era așa cum și-l imaginase și, totodată, așa cum nu și l-ar fi putut imagina vreodată.

În vreme ce Galip îi lăsa fostului soț, care încerca să-și deprindă ochii cu întunericul lumii primejdioase de afară, răgazul trebuincios pentru a-și aduce aminte de el, dinăuntru s-au ițit, rând pe rând, capul curios al noii soții, apoi capul unui copil, iar apoi capul unui alt copil:

— Cine e, tată?

Tatăl găsise deja neașteptatul răspuns la întrebarea care i se pusese și trecea printr-un

moment de derută. Galip i-a istorisit dintr-o suflare despre ce era vorba, găsind că acela era singurul prilej de a pleca de acolo înainte de a apuca să intre în casă: își cerea mii de scuze că îl deranja în toiul nopții, dar se afla într-o situație foarte dificilă; venise acolo, urmând să mai revină și cu altă ocazie (însoțit chiar de Rüya), în numele prieteniei care îi lega, pentru o chestiune grabnică – pentru a obține niște informații legate de o persoană și, poate, de un nume. Un student pe care se angajase să-l apere era acuzat de o crimă pe care nu o comisese. Nu, nu se putea spune că la mijloc nu se afla și o victimă, însă cândva, adevăratul asasin, care bântuia prin oraș ca o stafie, sub un nume de împrumut…

Când a izbutit să-și încheie povestea, Galip a fost poftit înăuntru, i s-au dat, în locul încălțărilor pe care tocmai și le scosese, niște târlici care nu îi intrau prea bine în picioare și i-a fost vârâtă în mână o ceașcă de cafea, cu precizarea că tocmai se pusese de ceai. După ce Galip a mai rostit o dată numele bărbatului despre care era vorba (inventase un cu totul alt nume decât cel despre care era vorba, ca să nu lase loc nici unei potriveli), spre a rezuma subiectul, fostul soț al Rüyei s-a așternut pe vorbă. Pe măsură ce acesta vorbea, Galip simțea că poveștile aveau să-l cuprindă precum somnul și că urma să-i fie tot mai greu să se urnească de acolo. Mai târziu, își va aminti cum încercase să se consoleze, la un moment dat cu gândul că, ascultându-l, avea să descopere anumite indicii privitoare la Rüya, dar consolarea lui aducea mai degrabă cu alinarea unui bolnav care leșină înaintea unei operații complicate. După trei ore, când a izbutit să se apropie de ușa care dădea spre stradă, despre care socotea că nu avea să se mai deschidă niciodată, aflase din poveștile fostului soț, care se revărsau ca niște torente fără zăgazuri, cele ce urmează:

Credeam că știm multe lucruri, dar, de fapt, habar nu aveam de nimic. Știam, de pildă, că majoritatea evreilor din Europa de Est și din America descindea din evreii hazari, al căror stat dominase, cu o mie de ani în urmă, regiunea dintre Caucaz și Volga. Știam, totodată, că hazarii erau, de fapt, turci trecuți la iudaism. Ceea ce nu știam însă era faptul că și turcii erau evrei, în aceeași măsură în care evreii erau turci. Ce interesant, ce interesant era să urmărești unduirile celor două seminții-surori, care dădeau senzația că, vreme de douăzeci de secole, dansaseră împreună pe ritmul unei muzici tainice, fără a ajunge să se întâlnească vreodată, date fiind migrațiile, dar atingându-se mereu, ca niște gemeni fără speranță, condamnați să rămână nedespărțiți!

Când a fost adusă o hartă dintr-o încăpere alăturată, Galip s-a trezit brusc din starea de contemplare în care se cufundase ca-ntr-un soi de basm, s-a ridicat în picioare, și-a pus în mișcare trupul moleșit de căldură și a privit uimit săgețile de pe planeta ireală așternută pe masă, trasate cu un pix verde. De vreme ce istoria se exprima prin simetrii incontestabile, se cuvenea să ne pregătim pentru o nefericire ce urma să dureze la fel de mult ca fericirea etc.

Mai întâi, în Strâmtori avea să fie clădit un stat. De data aceasta însă, proaspăt înființata țară nu va mai fi populată de oameni noi, așa cum se petrecuseră lucrurile cu o mie de ani în urmă; oamenii vechi vor fi preschimbați în „oameni noi”, gata să slujească autoritățile. Nici măcar nu era nevoie să-l citești pe Ibn Khaldun ca să presupui că urma să ne fie dizolvată memoria, pentru ca apoi să fim transformați în niște biete ființe atemporale, fără trecut, fără istorie. Se știa că, pentru a ne fi anihilată memoria, copiii turci care studiau în tot soiul de școli obscure deschise de misionari pe străzile dosnice din Beyoğlu și de pe măgurile Cornului de Aur primeau cândva niște

poțiuni de culoare ușor purpurie („Fiți atenți la numele culorii”, a spus mama, care își asculta soțul cu băgare de seamă). Mai apoi, această metodă îndrăzneață a fost socotită prea primejdioasă de către „aripa umanitară” a Occidentului, date fiind neajunsurile sale de ordin chimic, așa că se apelase la metoda „cinematograf-muzică”, mai blândă, dar cu efecte pe termen lung.

Fără îndoială că metoda cinematografului, cu minunatele chipuri de femei desprinse parcă din icoane, cu muzica viguroasă, plină de armonie a orgilor din biserici, cu imaginile repetate, care te trimiteau cu gândul la niște imnuri religioase, cu priveliștile fascinante, strălucitoare oferite de băutură, arme, avioane și veșminte era cu mult mai radicală și mai eficientă decât metodele experimentate de misionari în America Latină și în Africa. (Galip s-a întrebat, curios, cine mai ascultase frazele acelea lungi, despre care se putea deduce că fuseseră concepute dinainte: vecinii de mahala? colegii de serviciu? călătorii fără identitate din maxi-taxiuri? soacra?) La vremea când se deschiseseră primele cinematografe din Istanbul, în cartierele Șehzadebași și Beyoğlu, sute de oameni orbiseră de-a dreptul. Urletele disperate ale celor care se răzvrătiseră, sesizând lucrarea înspăimântătoare la care erau supuși prin sălile de cinematograf, fuseseră amuțite de polițiști și de doctorii de prin casele de nebuni. Copiii care, astăzi, aveau aceeași reacție sinceră nu puteau fi potoliți decât prin aplicarea unor ochelari de siguranță, care să le protejeze ochii smintiți de noile imagini. Însă de fiecare dată se iveau și persoane care nu puteau fi consolate cu atâta ușurință. Văzuse într-un miez de noapte, la depărtare de două mahalale, un tânăr de șaisprezece ani care își slobozea gloanțele în niște reclame, și îl înțelesese pe dată. Un alt tânăr, prins cu niște bidoane de benzină la intrarea într-un cinematograf, le ceruse stăruitor celor care îl

înghionteau să-i dea ochii înapoi; da, ochii aceia cu care putea zări imaginile de odinioară… Gazetele scriseseră despre un copil de cioban din Malatya care se deprinsese, vreme de o săptămână, cu cinematografele, pentru ca apoi să uite drumul spre casă, să uite de tot ceea ce știa înainte vreme și să-și piardă memoria – oare Galip citise despre toate aceste lucruri? I-ar fi trebuit zile întregi ca să depene poveștile tuturor nenorociților care nu se mai puteau întoarce la viețile lor de altădată, din pricină că tânjeau după străzile, după veșmintele, după femeile pe care le văzuseră pe ecrane. Cum numărul celor care se puneau în locul personajelor pe care le văzuseră la cinematograf era mult prea mare pentru a mai putea fi socotit, ei nu puteau fi numiți „bolnavi" ori „vinovați"; ba, mai mult, noii noștri stăpâni și-i asociau în afaceri. Cu toții eram orbi, cu toții, cu toții…

Fostul soț al Rüyei, stăpânul casei, întreba: oare niciun responsabil al statului nu bagase de seamă că prăbușirea Istanbulului se produsese în paralel cu ascensiunea cinematografelor? Întreba, era, oare, o coincidență faptul că, în țara noastră, cinematografele se deschideau întotdeauna pe aceleași străzi pe care se aflau bordelurile? Întreba: de ce erau cinematografele cufundate întotdeauna în beznă, de ce erau atât de întunecoase?

Cu zece ani în urmă, începuse să trăiască acolo, în casa aceea, alături de Rüya, purtând amândoi nume de împrumut și identități false, în numele unei idei în care credeau cu deplină sinceritate (din vreme în vreme, Galip își privea unghiile). Traduceau „în limba noastră" comunicate care soseau din țări în care ei nu fuseseră niciodată și care erau concepute în limbile unor țări pe care nu le văzuseră niciodată, străduindu-se să le facă să semene cu limbile acelor țări, le redactau în cealaltă limbă, le dactilografiau și le multiplicau, pentru a aduce apoi la cunoștința unor oameni pe care nu aveau să-i vadă niciodată profeții politice

formulate de oameni pe care nu îi văzuseră niciodată. De fapt, nu voiau decât să fie altceva, desigur. Și cât de mult se bucurau când aflau că vreo persoană pe care o cunoscuseră de curând le lua în serios numele de împrumut! Se întâmpla uneori ca fie unul, fie celălalt să uite de osteneala orelor petrecute la fabrica de baterii, de articolele pe care le avea de scris ori de comunicatele pe care trebuia să le pună în plicuri și să se holbeze, ore în șir, la noua sa carte de identitate. Le plăcea atât de mult să spună, mânați de elanul tinereții, „M-am schimbat!”, „Acum sunt o cu totul altă persoană!”, încât se puneau reciproc în situația de a rosti astfel de vorbe. Datorită noii lor identități, izbuteau să descopere în lume tâlcuri pe care nu le putuseră desluși până atunci: lumea, în întregul ei, era o enciclopedie cu totul nouă, care se lăsa citită; pe măsură ce o citeau, nu se schimba doar enciclopedia, se schimbau și ei; așa încât, după ce o citeau de la un capăt la altul și după ce o isprăveau, reveneau asupra ei, reluau lumea-enciclopedie de la primul volum și, hoinărind printre pagini, se lăsau purtați de beția noii lor identități, cine știe a câta. (În vreme ce gazda sa hoinărea printre paginile acelei analogii cu enciclopedia, de care nu se folosea pentru prima oară, așa cum se întâmpla și cu celelalte vorbe pe care le folosea, Galip a văzut într-un compartiment al bufetului enciclopedia *Tezaurul științei,* distribuită pe fascicule de una dintre gazete.) Or, acum, după ani de zile, își dădea seama că cercul acela vicios nu era decât o consolare pusă la cale de „ei”: am fi dat dovadă de un optimism inutil dacă am fi socotit că, odată deveniți altcineva, apoi din nou altcineva, apoi, mereu, altcineva și altcineva, am mai fi putut reveni vreodată la fericirea primei noastre identități. Undeva, pe la mijlocul drumului, băgaseră de seamă că, rătăcind mereu printre semne, scrisori, comunicate, imagini, chipuri ori pistoale cărora nu izbutiseră să

le afle vreo noimă, se abătuseră de la calea firească hărăzită unui cuplu. Pe vremea aceea, casa lor era singura locuință de pe colina stearpă. Într-o seară, Rüya își îndesase câteva lucruri într-o sacoșă și se întorsese la căminul ei de odinioară, pe care îl găsea mai sigur, și la familia ei.

Prin urmare, stăpânul casei, ale cărui priviri îi aminteau uneori lui Galip de acel „iepure răutăcios" pe care-l văzuse într-o veche revistă pentru copii și care se ridicase din fotoliul în care stătuse până atunci, pradă violenței propriilor cuvinte, pășind de colo până colo prin încăpere și insuflându-i lui Galip un soi de amețeală somnoroasă, ajunsese la concluzia că, pentru a „le" zădărnici planurile, se impunea să revenim la originea a tot și a toate – să revenim tocmai la obârșii. Galip Bey vedea bine: casa lui era casa unui „mic burghez", sau a unui „reprezentant al clasei de mijloc", sau a „concetățeanului nostru tradițional". Aveau fotolii vechi, îmbrăcate în huse din stambă înflorată, draperii din material sintetic, farfurii emailate decorate pe margine cu fluturi, un „bufet" urât, în care țineau zaharnița, pe care o scoteau pentru musafirii veniți în vizită de sărbători, precum și serviciile de lichior, pe care nu le foloseau niciodată, și niște covoare decolorate, roase. Știa că nevasta lui nu era o femeie învățată, ca Rüya, și că nu avea nimic aparte: era la fel ca maică-sa, simplă, nesofisticată, la locul ei (femeia a zâmbit cu subînțeles, mai întâi către Galip, apoi către propriul soț – un zâmbet a cărui taină a rămas nedeslușită pentru Galip), și îi era verișoară dinspre tată. Copiii erau leit ea. Existența pe care o ducea el era existența la care ar fi visat chiar tatăl său dacă ar fi fost sănătos, dacă nu s-ar fi schimbat. Alegând pe deplin conștient acea viață și trăind-o la fel de conștient, zădărnicea o uneltire care dura de două mii de ani, refuza să fie altcineva, stăruia cu încăpățânare în identitatea lui „nealterată".

Toate obiectele pe care Galip Bey le socotea reunite întâmplător în camera în care se aflau fuseseră, la rândul lor, potrivite pentru a urma același scop. Ceasul de perete fusese ales în mod cu totul special, pentru că într-o casă de soiul acela era necesar un ceas care să ticăie așa cum ticăia el. Televizorul era aprins în permanență, la fel ca felinarul de pe stradă, pentru că în astfel de case televizorul era întotdeauna deschis la asemenea ore, iar milieul de pe el se afla acolo tocmai pentru că pe televizoarele familiilor de acest gen se găseau astfel de împletituri. Dezordinea de pe masă, ziarele vechi azvârlite de-a valma după decuparea cupoanelor, picătura de dulceață de pe marginea cutiei cu ace și ață de cusut, improvizată dintr-o cutie cu bomboane de ciocolată primită în dar, ba chiar și unele lucruri pe care nu le pusese acolo cu mâna lui, ca, bunăoară, o cană cu toarta spartă de copii – aducea cu o ureche –, ori rufele puse la uscat lângă soba aceea înfiorătoare, toate erau rezultatul unui proiect gândit în amănunt. Se oprea *uneori o* clipă și se gândea la ceea ce vorbea cu soția și cu copiii, sau contempla felul în care stăteau așezați la mese, pe scaune, așa cum faci atunci când te uiți la un film, și era foarte bucuros să constate că vorbele și gesturile lor aduceau ca două picături de apă cu vorbele și gesturile specifice unor astfel de familii. Dacă fericirea însemna să poți trăi în mod conștient viața pe care ți-o dorești, el era fericit. În plus, era și mai fericit să știe, pentru că, prin fericirea sa, zădărnicea o uneltire istorică veche de două mii de ani.

Galip, care dorea să vadă în vorbele acelea o frază de încheiere, s-a ridicat, pradă unei senzații de slăbiciune, în ciuda nenumăratelor ceaiuri și cafele băute, și s-a îndreptat clătinându-se spre ușă, spunând că începuse iar să ningă. Gazda s-a strecurat între Galip și paltonul atârnat pe perete și a continuat:

Galip Bey era mâhnit pentru că urma să revină la Istanbul – locul de unde pornise toată acea năruire. Istanbulul era o piatră de încercare: nu doar faptul de a vieţui, ci şi cel de a păşi prin el era o formă de resemnare, o înfrângere, înspăimântătorul oraş colcăia acum de toate acele imagini bolnăvicioase pe care nu le vedeam, la începuturi, decât prin cinematografele cufundate în beznă. Mulţimi deznădăjduite, maşini vechi, poduri care se cufundau, încetul cu încetul, în apă, mormane de tinichele, covoare de asfalt ciuruite, litere uriaşe, fără noimă, afişe ilizibile, panouri sfâşiate, fără înţeles, imagini cu sticle şi ţigări, minarete din care nu mai răsuna nicio chemare la rugăciune, grămezi de pietre, praf şi noroi etc., etc. Nu aveai ce să aştepţi de la o asemenea ruină. Dacă, într-o bună zi, avea să aibă loc o reînviere – deoarece stăpânul casei era sigur că mai existau şi alţii ca el, care se împotriveau prin întreaga lor viaţă –, era încredinţat că ea avea să înceapă din acele locuri – din mahalaua lor privită cu dispreţ şi numită „bidonvil de beton”, tocmai pentru că ea continua să ocrotească giuvaierul nostru nealterat. Se făIea că era întemeietorul unui asemenea cartier, că era un deschizător de drumuri, şi îl poftea pe Galip să se alăture stilului lor de viaţă chiar din acel moment. Putea să rămână acolo peste noapte, ar fi stat cel puţin de vorbă…

Galip se îmbrăcase cu paltonul, îşi luase rămas-bun de la tăcuta mamă şi de la copiii cufundaţi în gânduri, deschisese uşa şi tocmai ieşea din casă. După ce a aruncat o privire zăpezii de afară, gazda sa a rostit, pe un ton sacadat, un cuvânt care i-a plăcut şi lui Galip: „al-bă”. Cunoscuse un *şeyh* care se îmbrăca numai în alb, iar după ce îl cunoscuse avusese un vis pe de-a-ntregul alb. În visul acela pe de-a-ntregul alb, el stătea pe bancheta din spate a unui Cadillac pe de-a-ntregul alb, alături de profetul Mahomed. Pe scaunele din faţă se aflau şoferul, al cărui chip nu se distingea,

și cei doi nepoți ai lui Mahomed, micuții Hasan și Husayn, înveșmântați în straie albe. În vreme ce Cadillacul alb trecea prin cartierul Beyoğlu, care gemea de afișe, reclame, cinematografe și bordeluri, cei doi nepoți se răsuceau spre bunicul lor și își pungeau fețele.

Galip se pregătea să coboare treptele acoperite cu zăpadă, dar gazda sa a continuat: Nu, nu acorda mai multă importanță decât se cuvenea nici viselor. Nu învățase decât să descifreze câteva semne sacre, atât și nimic mai mult. Dorea ca și Galip Bey, și Rüya să tragă foloase de pe urma celor aflate de el. Asta pentru că alții făceau acest lucru.

Îi făcea plăcere să audă acum din gura primului-ministru, reproduse întocmai, o serie de analize politice, de „analize mondiale" pe care el le publicase sub pseudonim cu trei ani în urmă, în cele mai înfierbântate zile ale vieții politice. Desigur că „oamenii" aveau o amplă structură de informații, care monitoriza până și cea mai obscură revistă din țară și care, la nevoie, o prezenta superiorilor. Mai deunăzi, îi picaseră ochii pe un articol al lui Celâl Salik și își dăduse seama că și acesta ajunsese, pe aceleași canale ca și el, la aceleași scrieri, numai că era vorba de un caz fără speranță: degeaba căuta el sentința eronată a unui proces de-acum încheiat în cuprinsul unei rubrici căreia i se vânduse.

Interesante, în ambele cazuri, erau filierele pe care ajunseseră să fie exploatate, de către prim-miniștri și foiletoniști celebri, ideile unui om care credea în ceea ce spunea și căruia unii nici măcar nu-i mai băteau la ușă, socotindu-l terminat, distrus. La un moment dat, se gândise să demonstreze, cuvânt cu cuvânt, cum preluaseră cei doi stimabili unele expresii, ba chiar unele fraze din articolele pe care le publica el pe vremuri în niște reviste fracționiste pe care nu le citea nimeni, îi trecuse prin minte să dezvăluie presei plagiatul acela nelipsit de oarece îndrăzneală, dar condițiile

nu erau încă propice pentru lansarea unei asemenea ofensive. Știa că trebuia să mai aștepte, răbdător, după cum știa, la fel de bine ca pe propriul nume, că oamenii în cauză aveau să-l caute într-o bună zi. Faptul că Galip Bey ajunsese în cartierul acela îndepărtat într-o noapte de iarnă cu ninsoare, pretextând ceva legat de un nume fals, care nu suna deloc convingător, era un semn în această privință; dorea ca Galip Bey să știe că el descifra bine astfel de semne.

Când Galip a reușit să ajungă, în cele din urmă, pe strada poditǎ cu zăpadă, bărbatul tocmai îi punea ultimele întrebări, fără a mai apuca să le dea glas: putea, oare, Galip Bey să deslușească istoria noastră folosindu-se de noua viziune? Dacă nu reușea să ajungă singur la strada principală fără a confunda străzile, accepta să fie însoțit de gazda sa? Când mai putea veni Galip în vizită, urmând același drum? Bine, îi putea transmite multe salutări Rüyei?

XII

Sărutul

Dacă Ibn Ruşd ar putea adăuga, în chip corespunzător,
cititul gazetelor ori al revistelor la clasificarea sa privind
antimnemonicele ori lucrurile care sleiesc memoria…
Coleridge

Cu exact o săptămână în urmă, cineva ți-a transmis salutări. „Desigur că am să-i transmit salutările tale”, am zis eu, dar până să urc în mașină, uitasem. Nu de salutări, ci de bărbatul care ți le-a transmis. Nu spun că aș fi genul de om care să se necăjească pentru atâta lucru. După mine, un soț deștept trebuie să facă uitate toate salutările pe care i le transmit alți bărbați soției sale. Pentru orice eventualitate… Mai ales dacă soția cu pricina este casnică; nefericita pe care o numim „casnică” nu ajunge să vadă, la viața ei, niciun alt bărbat în afara propriului soț, la drept vorbind plictisitor – asta dacă-i lăsăm la o parte pe băcan și pe șmecherul din piață, precum și pe bărbații care fac parte din cercul rudelor. Prin urmare, dacă cineva îi transmite salutări, femeia nu va face decât să se gândească la acea persoană, atât de delicată; unde mai pui că dispune și de timp pentru așa ceva! Într-adevăr, asemenea indivizi sunt cum nu se poate mai delicați! Pentru numele lui Dumnezeu, exista vreo tradiție de soiul ăsta pe timpuri? În minunatele vremuri de odinioară, persoanele delicate obișnuiau, cel mult, să-și transmită „respectele lor”, care se adresau unui harem nedefinit, lipsit de vreo identitate precisă. Tramvaiele de altădată erau mai bune!

Cititorii mei, care știu că sunt necăsătorit, că nu m-am căsătorit și că nu mă voi căsători niciodată, pentru că sunt jurnalist, și-au dat seama, încă de la prima frază, că le-am servit o diversiune. Cine era acel „tu” căruia îi adresam asemenea cuvinte? Hocus-pocus! Bătrânul dumneavoastră foiletonist vă va istorisi despre memoria sa, care se duce, puțin câte puțin, pe apa sâmbetei; vă poftesc să inspirați, alături de mine, parfumul trandafirilor ofiliți din grădina mea, căci astfel veți înțelege mai bine despre ce vorbesc. Nu vă îmbulziți însă prea tare – stați mai la o parte, așa, la vreo doi pași de mine, ca sa ne putem face în voie numărul cu articolul, care nici măcar nu presupune ceva special, fără să ne priceapă cineva șiretlicurile.

Acum vreo treizeci de ani, în primii mei ani de gazetărie, când eram corespondent în Beyoğlu, umblam din ușă în ușă și mă străduiam să pun mâna pe câte o știre. Iscodeam să văd dacă prin cluburile de noapte, printre traficanții de droguri ori printre gangsterii din Beyoğlu nu se consemnase cumva vreo crimă recentă ori vreo poveste de dragoste tragică, urmată de o sinucidere, colindam din hotel în hotel, iar o dată pe lună luam registrele de evidență ale funcționarilor de la recepție, în schimbul a două lire și jumătate, și mă uitam prin ele, ca să văd dacă nu cumva sosise la Istanbul vreun străin faimos, sau dacă nu cumva se ivise vreun occidental demn de interes, pe care să-l pot prezenta cititorilor drept un străin faimos. Pe vremea aceea, nu existau atâtea celebrități ca astăzi; nu venea nimeni la Istanbul. Până și cei pe care îi prezentam ca fiind celebri în gazeta la care lucram, în ciuda faptului că erau cu totul obscuri în țările lor, erau cuprinși de mirare – urmată întotdeauna de infidelitate– când își vedeau fotografia în ziar. Peste ani de zile, una dintre persoanele aflate în această situație avea să se și bucure, de altfel, în țara sa, de renumele și faima

pe care i le prorocisem eu în gazetă: la douăzeci de ani de la apariția știrii potrivit căreia „vestita creatoare de modă, cutare, ne-a vizitat ieri orașul”, persoana în cauză a ajuns, într-adevăr, o celebră creatoare de modă, franțuzoaică și, pe deasupra, și existențialistă, dar nu mi-a adresat niciun cuvânt de mulțumire; occidentala era o mare ingrată.

Într-una din zile, pe când mă îndeletniceam cu celebrități necalificate și cu gangsteri autohtoni (acum sunt numiți „mafioți”), am cunoscut un farmacist în vârstă, care promitea să devină o știre interesantă. Bărbatul la care mă refer suferea de cele două maladii care mă afectează și pe mine acum: insomnie și pierderea memoriei. Aspectul terifiant al îngemănării celor două boli decurgea din faptul că, tocmai când socoteai că îi veniseși de hac uneia dintre ele (golurile de memorie) cu sprijinul celeilalte (de cele mai multe ori, datorită insomniei), lucrurile stăteau, de fapt, tocmai invers: în nopțile de insomnie, amintirile fugeau cu atâta osârdie de bătrân, la fel cum mi se întâmplă și mie acum, încât acesta se socotea cu desăvârșire singur în inima timpului și a nopții, atinse de încremenire, cufundat într-o lume fără identitate, fără personalitate, fără miros, fără culoare – „de cealaltă parte a lunii”, despre care se vorbea mult pe vremea aceea, în articole traduse din tot soiul de reviste străine.

În loc să-și curarisească boala scriind, așa cum fac eu, bătrânul născocise, în laboratorul farmaciei sale, un leac menit să-i vină acesteia de hac. După ce a turnat tacticos, din sticlă în pahar, licoarea rozalie pe care o prezenta opiniei publice în cadrul unei conferințe de presă la care participau două persoane – eu și corespondentul unei gazete de seară, mare consumator de hașiș (cu farmacistul, eram trei) – și după ce a sorbit-o, a sfârșit prin a avea parte de somnul după care jinduia de ani de zile. Opinia publică, emoționată de ideea că, în sfârșit, inventase și un turc ceva, n-a mai ajuns să

afle dacă și memoria lui ajunsese totuna cu amintirile despre Rai, ca și somnul, pentru că bătrânul farmacist nu s-a mai deșteptat niciodată.

Mă tot gândeam, la înmormântarea lui, care a avut loc, cred, peste două zile, ce anume dorea să-și amintească bătrânul. Și acum stau să mă întreb: oare poverile de care se descotorosește memoria noastră pe măsură ce îmbătrânim, ca un animal năbădăios care nu mai vrea să care-n spinare sarcini nemăsurate, sunt cele care îi displac cel mai mult, cele care îi par cel mai greu de îndurat, ori cele care se desprind de ea cel mai lesne?

Cât despre mine, am uitat cum se răsfrânge lumina soarelui asupra trupurilor noastre atunci când se filtrează prin perdelele de tul ale unor odăițe aflate în cele mai minunate cotloane ale Istanbulului. Am uitat la ușa cărui cinematograf trudea un vânzător de bilete la negru care a sfârșit prin a înnebuni după ce s-a îndrăgostit de grecoaica tânără și palidă pe care a văzut-o la ghișeu. Am uitat demult numele dragilor mei cititori care, pe vremea când vă tălmăceam visele în gazeta pe care tocmai o răsfoiți, visau întocmai ca mine, după cum am uitat și misterul pe care li-l împărtășeam pe cale epistolară.

Când, după ani de zile, își îndreaptă din nou privirile către timpul acela pierdut, când caută o creangă de care să se agațe, tulburat de nesomn, foiletonistului nostru îi revine în minte ziua aceea înspăimântătoare pe care a petrecut-o odată pe străzile Istanbulului: cândva, am fost copleșit de dorința de a mă săruta cu cineva – o dorință care pusese stăpânire pe întregul meu trup, pe întregul meu suflet.

Într-o după-amiază de sâmbătă, în timp ce urmăream, într-un cinematograf vechi, un film polițist american *(Felinarul roșu),* mai vechi, poate, decât cinematograful în care mă aflam, am văzut o scenă cu un sărut care, de altfel, n-a durat prea mult. Era o scenă dintre cele mai banale, care

nu se deosebea cu nimic de alte scene asemănătoare din filmele în alb-negru, o scenă pe care cenzorii noștri o limitaseră la patru secunde, dar, nu știu de ce, în mine s-a trezit o dorință atât de intensă de a săruta o femeie la fel ca acolo, pe ecran, de a-i strivi buzele cu buzele mele, da, de ai le strivi cu toată forța de care eram în stare, încât am simțit că mă înăbuș de nefericire. Aveam douăzeci și patru de ani, dar nu apucasem încă să sărut pe nimeni pe buze. Nu, nu se poate spune că nu mă culcam cu felurite femei prin bordeluri, numai că nu doream să le sărut pe buze, după cum nici ele nu obișnuiau să se sărute cu clienții.

Când am ieșit în stradă, filmul nici măcar nu se sfârșise; eram plin de nerăbdare și neliniște, de parcă undeva, într-un ungher al orașului, m-ar fi așteptat o femeie care tânjea să se sărute cu mine. Îmi amintesc că m-am îndreptat în pas alergător spre Tunel, pentru ca apoi să mă întorc grăbit în Galatasaray și să încerc să descopăr deznădăjduit, de parcă aș fi bâjbâit prin întuneric, amintirea vreunui chip, a vreunui zâmbet, ori năluca unei femei. Nu aveam nicio cunoștință, nicio rudă cu care să mă pot săruta; nu nutream deloc speranța de a-mi găsi vreo iubită, căci nu cunoșteam nicio persoană care mi-ar fi putut deveni iubită. Aveam sentimentul că orașul ticsit de lume era pustiu.

Cu toate acestea, nici nu pășisem bine în Taksim, că m-am și pomenit urcând într-un autobuz. Pe vremea când ne părăsise tata, ne bucuraserăm de un oarecare interes din partea unor rude îndepărtate ale mamei; familia aceea avea o fată cu doi ani mai mică decât mine, cu care jucasem, în mai multe rânduri, „nouă pietre”[66]. La o oră după aceea, când am ajuns tocmai în Findikzade, unde locuiau, și le-am sunat la ușă, mi-am amintit că fata pe care plănuisem să o sărut se măritase de multă vreme. Mama și tatăl ei, care, între timp, au răposat, m-au poftit înăuntru. Erau puțin derutați, nu reușeau să-și dea seama ce mă

determinase să trec pe la ei după atâta timp. Am băut ceai și am mâncat covrigi, vorbind ba de una, ba de alta (nici măcar faptul că eram gazetar nu le stârnea interesul – pentru ei, meseria mea era la fel de ordinară ca bârfa) și ascultând meciul de fotbal de la radio. Se așteptau, ca niște oameni de treabă ce erau, să rămân și la cină, numai că eu am bălmăjit ceva și m-am năpustit precipitat în stradă.

Când am ieșit din casă și am simțit aerul rece, dorința de a mă săruta cu cineva nu încetase să mă mistuie din răsputeri: aveam senzația că trupul îmi era rece ca un sloi de gheață, dar, pentru că îmi clocotea sângele în vine și îmi ardea carnea pe mine, încercam o stare de neliniște profundă, insuportabilă. Ajuns la Eminönü, am urcat pe vapor și am trecut pe malul celălalt, în Kadiköy. Avusesem un coleg de liceu care ne tot istorisea aventurile unei fete pupăcioase (adică ale unei fete care avea obiceiul să se sărute cu tot soiul de băieți înainte de măritiș), despre care spunea că locuia în același cartier cu el. Pe când mă îndreptam pe jos spre casa lui din Fenerbahçe, mă gândeam că, chiar dacă fata aceea se mutase de acolo, colegul meu cunoștea, cu siguranță, și alte tinere de felul ei. M-am tot învârtit prin zona în care locuia acesta odinioară, printre construcții impunătoare de lemn, cufundate în întuneric și printre chiparoși, dar n-am izbutit să dau de casa lui. În vreme ce pășeam printre clădirile acelea de lemn, demolate de multă vreme, priveam spre anumite ferestre luminate și îmi închipuiam că acolo locuia fata care urma să se sărute cu mine înainte de a se mărita. „Uite, acolo se află fata care o să se sărute cu mine!”, mă gândeam eu, privind spre câte o fereastră. Între noi nu se afla o distanță prea mare – zidul unei grădini, poarta, niște trepte de lemn –, dar îmi era peste putință să ajung acolo și să mă sărut cu ea; cât de aproape și, totodată, cât de departe era atunci faptul acela misterios, straniu, de necrezut, la fel de magic și de străin ca visul, lucrul acela

înspăimântător și ademenitor, pe care îl cunoștea toată lumea!

Îmi amintesc că, în timp ce reveneam pe țărmul european, mă gândeam ce-ar fi fost dacă aș fi sărutat-o pe una dintre femeile de pe vapor, cu de-a sila ori prefăcându-mă, preț de o clipă, că săvârșisem o confuzie, dar, deși nu sunt genul de om care să despice prea mult firul în patru, nu zăream în jur niciun chip care să se preteze la așa ceva. Și în alte epoci ale existenței mele mi se întâmplase să simt, cu disperare și amărăciune, că, deși vieţuiam în îmbulzeala Istanbulului, orașul era pustiu, cu desăvârșire pustiu, dar senzația de care vorbesc nu mă încercase niciodată cu atâta tărie ca în ziua aceea.

Am rătăcit îndelung pe trotuarele îmbibate de umezeală. Urma să revin, cu siguranță, altă dată, aureolat de glorie și faimă, în orașul pustiu, pustiu ca în palmă, pentru a dobândi ceea ce doream. În clipa aceea însă, foiletonistului dumneavoastră nu îi rămânea altceva de făcut decât să se îndrepte spre casa în care locuia împreună cu mama sa și să se consoleze cu Balzac și cu istoria sa despre bietul Rastignac, într-o traducere turcească. Pe atunci, nu citeam de plăcere – citeam ca un turc adevărat, îmboldit de ceea ce s-ar putea numi sentimentul datoriei, socotind că ceea ce citeam avea să-mi fie de folos cândva. Iar gândul că un lucru urmează să-ți fie de folos cândva nu are cum să salveze prezentul! Prin urmare, la puțină vreme după ce mă închisesem în camera mea, am ieșit din ea nerăbdător. Îmi amintesc că m-am uitat în oglinda de la baie, gândindu-mă că, într-un fel sau altul, te poți săruta și pe tine însuți, iar în timp ce mă holbam la imaginea mea reflectată, mi-au revenit în minte chipurile actorilor din film. De fapt, buzele actorilor (Joan Bennett, Dan Duryea) nu-mi piereau deloc din fața ochilor. Dar nici măcar pe mine nu m-aș fi sărutat – aș fi sărutat, cel mult, oglinda. Am ieșit din baie. Așezată la masă,

printre tipare și bucăți de materiale pe care și le procurase de pe la cine știe ce rudă înstărită a nu știu cărei rubedenii îndepărtate, mama tocmai isprăvea o rochie de seară pentru o nuntă.

M-am apucat să-i spun ceva. Era vorba, pesemne, de tot soiul de povești și de vise legate de ceea ce urma să fac pe viitor, de succesele și aspirațiile mele, dar mama nu mă asculta cu deplină atenție. Mi-am dat seama că ceea ce îi spuneam nu avea nicio importanță; important era faptul că stăteam acasă cu ea, într-o seară de sâmbătă, sporovăind prietenește. M-a cuprins un soi de furie. Nu știu de ce, dar în seara aceea avea părul îngrijit și pieptănat și se dăduse pe buze cu un ruj abia vizibil – un ruj de a cărui culoare cărămizie îmi mai amintesc și astăzi. Rămăsesem cu ochii pironiți asupra buzelor, asupra gurii ei, despre care mi se spunea adeseori că semăna cu a mea.

— De ce te uiți așa de ciudat la mine? a întrebat ea, temătoare.

S-a așternut o lungă tăcere. Am pășit către mama, dar m-am oprit după numai doi pași; îmi tremurau picioarele. Am început să urlu din răsputeri, fără să mă apropii mai mult de ea. Nu-mi mai amintesc prea limpede ce i-am spus, însă s-a pornit pe dată una dintre acele certuri înfiorătoare care izbucneau adeseori între noi. Amândoi am fost cuprinși deodată de teama de a nu fi ascultați de vecini. Trăiam una dintre acele clipe de mânie și libertate în care îi spui celui aflat în fața ta, pe nerăsuflate, tot ceea ce îți vine la gură; în astfel de împrejurări, se mai sparge câte o ceașcă, sau ai senzația că e pe cale să se răstoarne o sobă.

Când m-am repezit afară, cu mare efort, mama plângea, înconjurată de bucăți de pânză, de mosoare și de ace cu gămălie (primele ace cu gămălie turcești au fost realizate la fabrica Ath, în anul 1976). Am rătăcit necontenit pe străzile orașului până la miezul nopții. Am intrat în curtea

moscheii Süleymaniye, am trecut podul Atatürk, am ajuns în Beyoğlu. Aveam senzația că nu eram eu; aveam senzația că mă urmărea un spirit al mâniei și al răzbunării; mi se părea că persoana care trebuia să fiu eu pășea pe urmele mele.

Mă oprisem la un vânzător de *muhallebi* din Beyoğlu, doar ca să mă aflu într-un loc plin de lume; nu mă uitam însă la nimeni, ca să nu mi se întâlnească privirile cu ale altei persoane care, la fel ca mine, se străduia să-și umple acel ceas al veșniciei de sâmbătă seara: asta pentru că oamenii de felul meu se recunosc imediat între ei și se disprețuiesc reciproc. Curând, s-a apropiat de mine o pereche. Bărbatul s-a apucat să-mi spună ceva. Cine era năluca aceea căruntă care se furișa printre amintirile mele?

Era vechiul meu coleg, de a cărui casă nu izbutisem să dau în Fenerbahçe. Se căsătorise, lucra la Căile Ferate ale Statului, îi albise deja părul și își amintea foarte bine de anii aceia de demult. Un vechi prieten întâlnit întâmplător, după multă vreme, care se preface că te găsește interesant, lăsând impresia că nu aveți nici amintiri, nici taine comune, pentru a-i demonstra soției ori prietenului care îl însoțește că și trecutul lui este la fel de interesant, nu-ți poate stârni decât confuzie; așa s-a comportat el cu mine, dar eu nu m-am arătat deloc confuz. Nu am intrat în rolul care face ca doar falsele amintiri să fie vrednice de interes, nu i-am făcut jocul, în care continuam să duc existența mizeră și demnă de milă pe care el o lăsase în urmă.

În timp ce mă înfruptam din budinca de orez neîndulcită, i-am dezvăluit că mă căsătorisem demult, că aveam o meserie bănoasă, că tu mă așteptai acasă, că îmi lăsasem Chevroletul în Taksim, că venisem până acolo să iau niște piept de pui[67], supunându-mă capriciilor tale, că locuiam în Nișantași, că i-aș fi putut lua cu mașina, pe el și pe soția lui, lăsându-i apoi undeva în drum; mi-a

mulțumit, pentru că locuia încă în Fenerbahçe. M-a tras de limbă, la început sfios, pentru că era curios, iar mai apoi, după ce a aflat că erai „de familie bună”, pentru a-i dovedi soției lui că avea relații apropiate cu „familiile bune”; n-am ratat prilejul de a-i spune că își amintea, probabil, de tine. Și-a amintit, satisfăcut. Ți-a transmis respectele lui cele mai profunde. Ieșind de la vânzătorul de *muhallebi,* cu pachetul de piept de pui în mână, l-am sărutat mai întâi pe el, după care am sărutat-o și pe soția lui, cu aerul acela distins, de occidental, pe care l-am deprins din filme. Ce cititori ciudați mai sunteți și dumneavoastră! Ce ciudată este această țară!

XIII

Uite cine a venit!

De mult urma să ne-ntâlnim.
Türkân Şoray

Odată ajuns pe strada principală, după ce a părăsit casa fostului soț al Rüyei, Galip n-a izbutit să găsească nicio mașină în care să poată urca. Autobuzele interurbane care se perindau la răstimpuri, cu o îndârjire de nezdruncinat, nici măcar nu reduceau viteza când treceau pe lângă el. S-a decis să meargă pe jos până la gara din Bakirköy. Până să ajungă la gară, a cărei clădire te trimitea cu gândul la hârburile de frigidere folosite de băcani pe post de vitrine, revăzuse de nenumărate ori în minte, pe când își croia drum prin zăpadă, scena reîntâlnirii cu Rüya și a revenirii la viața lor dintotdeauna; motivul pentru care îl „părăsise" Rüya și care părea foarte simplu, lesne de înțeles, era aproape uitat, dar în viața de zi cu zi pe care, chipurile, o lua de la capăt, nu avea tăria să-i istorisească Rüyei întâlnirea cu fostul ei soț.

Odată urcat în tren, care s-a pus în mișcare la o jumătate de oră după ce a ajuns el la gară, a dat peste un bătrân care i-a depănat o întâmplare trăită cu patruzeci de ani în urmă, într-o noapte de iarnă la fel de geroasă ca aceea. Bătrânul petrecuse, alături de compania lui, o iarnă grea într-un sat din Tracia, în anii plini de lipsuri în care toată lumea aștepta ca războiul să se abată și asupra noastră. Într-o dimineață, toți soldații companiei încălecaseră pe cai, după ce primiseră un ordin secret, plecaseră din sat și, la capătul unui drum lung, care durase toată ziua, se apropiaseră de Istanbul, fără a pătrunde însă în oraș: așteptaseră mai întâi să se lase noaptea, strânși pe colinele

Cornului de Aur. Când viața orașului contenise aproape cu desăvârșire, coborâseră pe străzile cufundate în beznă, la lumina palidă a lămpilor camuflate, și își mânaseră caii în liniște, pe caldarâmurile podite cu gheață, până la abatorul din Sütlüce, unde îi abandonaseră. În zgomotul iscat de tren, Galip distingea cu greu cuvintele și silabele cuvintelor, în vreme ce bătrânul îi istorisea scene desprinse din crudul măcel – caii răsturnați, unul după altul, într-o rână, uimirea animalelor ale căror măruntaie se revărsau din pântece, răspândindu-se pe pavajul însângerat, ca niște arcuri care se iteau dintr-un fotoliu, furia măcelarilor, privirile melancolice ale cailor care așteptau să le vină rândul și asemănarea care se distingea între privirile lor și expresia așternută pe chipurile soldaților ce părăseau orașul în devălmășie, ca niște păcătoși.

În fața gării din Sirkeci nu se afla nicio mașină. Galip s-a gândit o clipă să se ducă la birou și să rămână acolo peste noapte, dar a intuit că un taxi care tocmai vira, schimbându-și direcția de mers, avea să se oprească și să-l ia pe el. Cu mult înainte ca taxiul să se apropie însă de trotuar, un bărbat în alb-negru, cu o servietă în mână, descins din filmele alb-negru, a deschis portiera și a urcat în mașină. După ce l-a luat pe pasager, șoferul a oprit și în fața lui Galip și i-a spus că putea să-l lase în Galatasaray, la fel ca pe „domnul”. Galip a urcat în taxi.

Când a coborât în Galatasaray, îi părea rău că nu vorbise nimic cu bărbatul descins din filmele alb-negru. Privind vapoarele pustii de pe Bosfor, care stăteau priponite de podul Karaköy, cu luminile aprinse, Galip se gândea că i-ar fi putut spune bărbatului: „Domnule, odată, cu ani în urmă, tot într-o astfel de noapte cu ninsoare…” De parcă, dacă s-ar fi apucat de istorisit, ar fi putut duce cu ușurință la bun sfârșit povestea pe care o începuse,

iar bărbatul l-ar fi ascultat cu interesul pe care îl aștepta de la el.

Pe când se uita în vitrina unui magazin de pantofi aflat ceva mai încolo de Cinematograful Atlas (Rüya are numărul treizeci și șapte la pantofi), de el s-a apropiat un bărbat suplu. Avea o servietă din material sintetic, imitație de piele, de felul celor folosite de încasatorii de la gaze, care colindau din ușă-n ușă.

— Îți plac stelele? l-a întrebat acesta.

Își încheiase sacoul până la gât și îl folosea pe post de palton. Galip tocmai se gândea că dăduse peste vreunul dintre colegii de breaslă ai individului care, în nopțile senine, obișnuia să-și instaleze telescopul în Piața Taksim și să-i lase pe curioși să se uite la stele în schimbul a o sută de lire, când bărbatul a scos din servietă un „album”. Galip a văzut în albumul frunzărit de mâna bărbatului fotografiile neverosimile ale unor stele de cinema, tipărite pe hârtie de calitate.

Nu, desigur, nu erau fotografiile unor staruri celebre, ci ale unor sosii de-ale lor, care purtau aceleași haine și aceleași podoabe și, ceea ce era cel mai important, care le imitau posturile, pozițiile, modul de a fuma, de a-și rotunji buzele sau de a și le țuguia, de parcă ar fi fost gata-gata să sărute pe cineva. Pe pagina dedicată fiecăreia dintre stele era lipit numele acesteia, decupat din vreo manșetă de ziar, așa, ca să-ți sară în ochi, alături de o fotografie color, luată din cine știe ce revistă ilustrată; de jur împrejurul paginii erau adăugate felurite poze „atrăgătoare”, în care sosia stelei se căznea să aducă cu originalul ei.

Văzând că fotografiile îi stârniseră interesul, bărbatul cel suplu cu servietă l-a tras pe Galip pe o stradă îngustă și pustie, care dădea spre Cinematograful îngerul Nou, și i-a întins albumul, ca să-l frunzărească singur. Galip le-a examinat cu băgare de seamă, la lumina unei vitrine ciudate, în care erau expuse brațe și picioare, prinse cu fire

subțiri de tavan, alături de mănuși, umbrele, genți și ciorapi, pe toate acele Türkân Şoray[68], ale căror straie de țigănci se înfoiau la infinit în vreme ce dansau, sau care își aprindeau vreo țigară, cu gesturi trudite, pe toate acele Müjde Ar[69] care descojeau banane, aruncau priviri *sexy* către aparatul de fotografiat și râdeau în hohote, fără nicio jenă, pe toate acele Hülya Koçyiğit[70] cu ochelari, care își fluturau prin aer sutienele abia desprinse de la piept, ori care se aplecau în față pentru a spăla niște vase murdare, plângând după aceea îndurerate, pline de tristețe. Posesorul albumului, care îl cerceta pe Galip cu aceeași băgare de seamă ca la-nceput, i-a luat deodată catastiful din mâini, cu fermitatea unui profesor care-și prinde elevul citind o carte interzisă, și l-a îndesat în servietă.

— Să te duc la ele?

— Unde sunt?

— Pari să fii un domn, așa că ia vino să vezi!

În timp ce treceau pe tot felul de străzi dosnice, Galip a spus, ca să opteze pentru cineva, răspunzând astfel întrebărilor insistente ale bărbatului, că îi plăcea Türkân Şoray.

— Este leit ea! a spus bărbatul cu servieta, de parcă i-ar fi dezvăluit o taină. Și ea o să se bucure, o să-i placi mult.

Au urcat la primul etaj, cu iz de praf și stofă, al unei case vechi de piatră, pe care scria „Prietenii” și care se afla lângă Secția de Poliție din Beyoğlu. În prima cameră, cufundată în semiîntuneric, nu se vedea nici urmă de mașină de cusut ori de stofe, dar, din cine știe ce pricină, Galip a fost tentat s-o numească „Croitoria Prietenii”. Cea de-a doua încăpere, scăldată în lumină, în care au ajuns pătrunzând pe o ușă înaltă și albă, i-a amintit lui Galip că trebuia să-l cinstească pe codoș.

— Türkân! a strigat bărbatul, băgând banii în buzunar. Uite, Türkân, a venit Izzet, pe tine te caută!

Două femei care jucau cărți s-au întors, râzând, și s-au uitat la Galip. În cameră, care aducea cu o scenă veche, jalnică de teatru, stăruia aerul acela înăbușitor, adormitor ce domnește în încăperile încălzite cu sobe ale căror hornuri nu trag bine, completat de un miros de parfum la fel de adormitor, și se auzea un zvon obositor de „muzică pop autohtonă”. Pe un divan, o femeie care nu aducea nici cu o stea, nici cu Rüya, răsfoia o revistă umoristică, stând în aceeași poziție în care stătea și Rüya când citea romane polițiste (cu un picior ridicat pe spătarul divanului). Din inscripția „Müjde Ar” care se vedea pe pieptul ei deduceai că Müjde Ar era Müjde Ar. Un bărbat în vârstă, în costum de chelner, adormise la televizor, în fața participanților la o masă rotundă în cadrul căreia se discuta despre însemnătatea istorică mondială a cuceririi Istanbulului.

Galip a izbutit să o compare pe o tânără cu părul făcut permanent, îmbrăcată în blugi, cu o stea de film americană al cărei nume îl uitase, dar nu era foarte sigur că asemănarea era intenționată. Un bărbat care și-a făcut apariția pe cealaltă ușă a camerei s-a apropiat de Müjde Ar și, asemenea celor care nu cred ceea ce au trăit decât dacă află despre întâmplarea cu pricina de pe manșetele gazetelor, a citit anevoie, cu gravitatea unui bețiv, înghițind prima silabă, numele înscris pe cămașa ei.

Galip și-a dat seama, după faptul ca femeia cu haine din „piele de leopard” se apropia de el, ca și după armonia nedeslușită care se simțea în mersul ei, că ea era Türkân Șoray. Poate că, dintre toate, ea semăna cel mai bine cu originalul; își strânsese părul blond, nespus de lung, pe umărul drept.

— Pot să fumez o țigară? l-a întrebat ea, zâmbind plăcut.

Și-a strecurat între buze o țigară fără filtru:

— Îmi dați un foc?

Galip i-a aprins țigara cu bricheta, iar capul femeii a dispărut într-un nor de fum uimitor de dens. Când s-au ivit din perdeaua de fum, în toiul unei tăceri stranii, în care nu se mai auzea vacarmul muzicii, ochii ei cu gene lungi și capul, ca un cap de sfântă răsărit din ceață, Galip s-a gândit că, pentru prima dată în viața lui, se putea culca cu o altă femeie decât cu Rüya. I-a dat banii unui bărbat cu înfățișare de funcționar, care îl numea „Izzet Bey”. După ce au urcat într-o cameră pregătită cu grijă, aflată un etaj mai sus, femeia a strivit țigara neterminată într-o scrumieră cu inscripția Akbank și și-a scos din pachet altă țigară.

— Pot să fumez o țigară? l-a întrebat, cu aceeași voce și aceeași inflexiune.

Zâmbea plăcut, cu țigara în colțul buzelor, pozând la fel ca mai înainte, și aruncându-i o privire plină de semeție.

— Îmi dați un foc?

Observând că iar își înclina capul în același fel, astfel încât să i se vadă sânii, pentru a și-l îndrepta apoi, cu un gest plăcut, spre o brichetă imaginară, Galip și-a dat seama că gestul aprinderii țigării și cuvintele femeii erau preluate dintr-un film cu Türkân Șoray și că el trebuia să joace rolul lui Izzet Günay, actorul principal din același film. Când i-a aprins țigara, capul femeii s-a cufundat din nou în același fum dens, pentru ca apoi ochii ei mari, negri, cu gene lungi să se arate, treptat, din negură. Oare cum putea să sloboadă atâta fum pe gură, câtă vreme așa ceva nu se putea obține decât în studio?

— De ce taci? a zis femeia, zâmbind.

— Nu tac, a zis Galip.

— Arăți ca un șmecher, dar n-oi fi vreun papă-lapte? a zis femeia, cu prefăcută curiozitate și mânie.

A mai rostit o dată aceeași frază, făcând aceleași gesturi. Purta niște cercei mari, care îi atârnau până

la umerii goi.

Până să priceapă, după fotografiile din rama oglinzii montate la noptiera rotundă, tocmai potrivite pentru a fi expuse în hol, la intrare, că Türkân Șoray, care juca rolul unei femei dintr-un club de noapte, purtase modelul acela de rochie din „piele de leopard”, cu spatele gol până la fund, cu douăzeci de ani în urmă, în filmul *Iubita mea cu condicuță*, unde împărțea rolul principal cu Izzet Günay, Galip ajunsese să audă, din gura femeii, și alte vorbe rostite de actriță în filmul cu pricina: (plecându-și capul, ca un copil abătut și răzgâiat, și deschizându-și brusc mâinile, pe care le ținuse până atunci încrucișate sub bărbie): „Acum nu e vreme de dormit; când beau, vreau să mă distrez”; (cu aerul unei femei bune la inimă, care își face griji pentru odrasla vecinilor): „Vino, Izzet, rămâi la mine până se oprește circulația pe pod!”; (ambalându-se brusc): „Kismet era cu tine până mai azi!”; (ca o doamnă): „Mă bucur de cunoștință, mă bucur de cunoștință, mă bucur de cunoștință…”

Galip stătea pe scaunul de lângă ușă; femeia ședea pe taburetul din fața noptierei rotunde, care aducea destul de bine cu originalul ei din film, și își pieptăna părul blond, vopsit. De rama oglinzii era prinsă o fotografie în care se *zărea* și scena care tocmai se petrecea atunci. Spatele femeii era mai frumos decât cel al originalului. S-a uitat o clipă la Galip, pe care îl vedea în oglindă.

— De mult urma să ne-ntâlnim…

— Ne-am și întâlnit de mult, a zis Galip, privind chipul femeii, reflectat în oglindă. Când eram la școală, nu stăteam în aceeași bancă, dar în zilele calde de primăvară, când cineva sfârșea prin a deschide fereastra după lungile ciondăneli din clasă, îți priveam, la fel ca și acum, chipul reflectat în geamul devenit oglindă, din cauza tablei negre care se afla chiar în spatele lui.

— Hmm… De mult urma să ne-ntâlnim!

— Ne-am și întâlnit de mult, a zis Galip. Când ne-am întâlnit prima oară, picioarele tale mi se păreau atât de delicate, atât de fragile, încât mă temeam să nu se frângă brusc, în copilărie, pielea ta părea mai rigidă, dar după ce am terminat gimnaziul, a început să prindă culoare, pe măsură ce creșteai, iar apoi a devenit de o moliciune, de o delicatețe nepământească. În zilele calde de vară, când ne țineam de pozne prin casă, se mai găsea câte cineva care să ne ducă la plajă, iar la întoarcere, în vreme ce pășeam umăr lângă umăr, cu înghețatele cumpărate de la Tarabya în mâini, obișnuiam să ne scrijelim pe brațe tot soiul de litere, râcâind sarea adunată pe ele cu unghiile noastre ascuțite. Îmi plăcea puful de pe brațele tale subțiri. Îmi plăceau picioarele tale colorate în trandafiriu de arșița soarelui. Îmi plăcea părul tău, care mi se răsfira pe față când te întindeai să iei câte ceva de pe raftul de deasupra capului meu…

— De mult urma să ne întâlnim!

— Îmi plăceau urmele pe care ți le lăsa pe spate costumul de baie cu bretele al mamei tale, îmi plăcea cum îți răsuceai părul, dusă pe gânduri, când îți ieșeai din fire, cum îți culegeai firele de tutun de pe vârful limbii când fumai țigări fără filtru – cu degetul mare și cu cel mijlociu, cum întredeschideai ușor gura când te uitai la filme, cum ronțăiai absentă, când citeai, năut și alune prăjite, aflate într-o farfurie la îndemâna ta, ori cum strângeai din ochi, pentru că refuzai să-ți recunoști miopia. Te iubeam stăpânit de neliniște când îmi dădeam seama că, ori de câte ori mijeai ochii și te uitai undeva în zare, plecai, de fapt, în altă parte, te gândeai la altceva. Iubeam, Doamne, cu îndoită spaimă, tot ceea ce știam că se petrecea în mintea ta și, chiar mai mult, ceea ce nu știam!

Observând o vagă îngrijorare pe chipul reflectat în oglindă al lui Türkân Şoray, Galip a tăcut. Femeia s-a lungit pe patul de lângă noptieră.

— Hai, vino, i-a zis ea. Nu merită să te amărăști pentru nimic, pentru nimic, înțelegi?

Dar Galip continua să șadă pe scaun, nehotărât.

— Ori poate nu-ți place Türkân Șoray? a adăugat femeia, cu un soi de gelozie despre care Galip n-a izbutit să-și dea seama dacă era reală sau prefăcută.

— Îmi place.

— Ți-a plăcut și cum am clipit din ochi, nu?

— Mi-a plăcut.

— Ți-a plăcut cum coboram treptele de pe plajă în *Frumoasă, să nu-i fie de deochi,* cum îmi aprindeam țigara în *Iubita mea cu condicuță* și cum fumam cu portțigaretul în *O fată pe cinste,* nu-i așa?

— Mi-a plăcut.

— Hai, dragă, vino atunci!

— Să mai vorbim.

— Despre ce?

Galip cugeta.

— Cum te cheamă, cu ce te ocupi?

— Sunt avocat.

— Aveam și eu un avocat, a zis femeia. Mi-a mâncat toți banii, dar până la urmă tot nu mi-a putut recupera mașina, aia pe care o pusese bărbatu-meu pe numele meu. Mașina era a mea, pricepi, a mea, iar acum a ajuns pe mâna unei boarfe: un Chevrolet 56, roșu-pompier. La ce bun avocatul, dacă nu mi-a putut lua mașina înapoi? Tu poți să-mi iei mașina de la bărbatu-meu?

— Am s-o iau, a zis Galip.

— O iei? a întrebat femeia, plină de speranță. O iei. O iei, iar eu mă mărit cu tine. O să mă scapi de viața asta. De viața din filme, adică. M-am plictisit să fac pe actrița. Lumea asta bătută în cap nu le privește pe actrițe ca pe niște artiste, ci ca pe niște târfe. Eu nu sunt actriță, sunt artistă, pricepi?

— Desigur…

— Te însori cu mine? a întrebat femeia, voioasă. Dacă te însori, o să ne plimbăm cu mașina mea. Te

însori cu mine? Dar trebuie să mă iubești.

— Mă însor.

— Nu, nu, tu trebuie să mă întrebi pe mine… întreabă, „te măriți cu mine?”

— Türkân, te măriți cu mine?

— Nu așa! întreabă din tot sufletul, trăind ce spui, ca în filme! Mai întâi ridică-te în picioare, pentru că nimeni nu pune întrebarea asta stând jos.

Galip s-a ridicat în picioare, de parcă ar fi fost gata-gata să cânte *Marșul independenței*[71].

— Türkân, te măriți cu mine, cu mine?

— Dar nu sunt fecioară, a zis femeia. Am avut un accident.

— În vreme ce călăreai pe cal, ori în vreme ce te dădeai huța pe balustrada scării?

— Nu, în vreme ce călcam rufe. Râzi tu râzi, dar am auzit ieri că padișahul nostru a poruncit să ți se ia capul. Ești însurat?

— Sunt însurat.

— Drept să-ți spun, tot de din ăștia am parte! a zis femeia, pe un ton inspirat din filmul *Iubita mea cu condicuță.* Dar n-are importanță. Importante sunt Căile Ferate ale Statului. Ce zici, ce echipă o să iasă campioană anul ăsta? Ce zici, în ce direcție ar trebui să meargă lucrurile? Ce zici, când or să pună militarii capăt acestei anarhii? Știi, dacă te tunzi, o să-ți șadă mai bine.

— Nu spune nimic legat de persoana mea, a zis Galip. E rușine.

— Dar ce-am mai spus acum? a zis femeia cu falsă uimire, făcând ochii mari și clipind din gene ca Türkân Șoray. Dacă te însori cu mine, îmi scapi mașina? am întrebat. Nu, dacă îmi scapi mașina, te însori cu mine? am întrebat. Să-ți dau numărul de înmatriculare: 34 CG 19 mai 1919[72]. A pornit de la Samsun și a salvat toată Anatolia. Chevrolet 56.

— Vorbește-mi despre Chevrolet! a zis Galip.

— Bine, numai că o să bată imediat la ușă. Se termină „la visite”.

— Se spune „vizită”.

— Poftim?

— Banii n-au nicio importanță, a zis Galip.

— Asta spun și eu, a zis femeia. Chevroletul 56 era roșu ca unghiile mele – exact culoarea asta. Mi s-a rupt o unghie, nu? Poate că și Chevroletul meu s-o fi bușit de ceva. Înainte ca ticălosul ăla cu care o să mă mărit să i-o facă plocon boarfei, veneam aici în fiecare zi cu mașina. Acum însă n-o mai văd decât pe șosele – mașina, vreau să spun. Uneori o zăresc făcând cotul în Piața Taksim, condusă de un șofer oarecare, pentru ca alteori să o văd așteptând călătorii la debarcaderul din Karaköy, cu un alt șofer în ea. Femeia se dă în vânt după mașină și o vopsește în fiecare zi. Într-o zi, îmi văd Chevroletul castaniu, pentru ca a doua zi să ajungă de culoarea cafelei cu lapte, având, de data asta, tot felul de bare nichelate și de faruri. În ziua următoare, se preschimbă într-o mașină de nuntă, împodobită cu flori și cu o păpușă proțăpită pe capotă, pentru ca peste o săptămână să o văd cernită și cu șase polițiști înghesuiți înăuntru, toți cu mustăți negre – ai avut de-a face cu vreo mașină de poliție? Pe ea scrie chiar „poliția”, așa că n-ai cum să te înșeli. Desigur că de fiecare dată îi schimbă numărul de înmatriculare, ca să nu mă prind eu.

— Desigur.

— Desigur, a zis femeia. Polițiștii, ca și șoferii, sunt ibovnicii femeii ăleia, dar parcă încornoratul de bărbatu-meu are habar cum e croită lumea? Într-o zi, m-a lăsat, pur și simplu – dus a fost. Pe tine te-a părăsit vreodată cineva așa, pur și simplu? În cât suntem azi?

— În doisprezece.

— Cum mai trece timpul! Iar tu, ca să vezi, mă tot îmboldești la vorbă. Sau poate că vrei ceva mai aparte? Zi, că-mi placi, ești un domn, la ce te poți aștepta din partea unuia ca tine! Ai mulți bani prin buzunare acum, ești cu adevărat foarte bogat? Sau nu ești decât un zarzavagiu, ca Izzet? Nu, ești

avocat. Pune-mă la încercare cu o ghicitoare, domnule avocat… Bine, atunci am să te pun eu la încercare: ce diferență este între un padișah și podul peste Bosfor?

— Nu știu.

— Dar între Atatürk și Mahomed?

— Nu știu.

— Te dai bătut cu mare ușurință, a zis femeia.

S-a ridicat din oglinda noptierei, în care se privea, și i-a șoptit la ureche răspunsurile, chicotind. Apoi l-a cuprins cu mâinile pe după gât:

— Să ne căsătorim, a murmurat ea. Să ne ducem la Muntele Qaf. Să ne aparținem unul altuia. Să devenim, amândoi, cu totul alți oameni. Ia-mă, ia-mă, ia-mă!

S-au sărutat, cu același sentiment al farsei. Oare femeia aceea avea ceva care să te trimită cu gândul la Rüya? Nu, nu avea, dar Galip era satisfăcut de viața lui. Când s-au rostogolit în așternut, femeia a făcut ceva care i-a adus aminte de Rüya, numai că nu a făcut-o exact ca Rüya. Ori de câte ori se întâmpla ca Rüya să-și strecoare limba în gura lui, Galip era cuprins de neliniște, de parcă soția lui se preschimba, brusc, într-o cu totul altă persoană. Când imitația lui Türkân Șoray și-a vârât limba în gura lui – mai mare și mai greoaie decât a Rüyei cu un soi de simțământ al triumfului, dar cu o anumită blândețe, de parcă ar fi glumit, Galip a simțit că el era cel care devenea o cu totul altă persoană, nu femeia pe care o ținea în brațe, așa încât s-a tulburat și mai tare. Femeia i-a tras un ghiont, cu un aer oarecum poznaș, după care s-au rostogolit amândoi de-a lungul patului încăpător, răvășit, ajungând ba ea deasupra și el dedesubt, ba invers, așa cum se întâmpla în filmele autohtone, care erau departe de a fi realiste.

— Mă amețești de cap! a zis femeia, imitând un model ideal, care nu se afla acolo, și prefăcându-se că era, într-adevăr, amețită.

Dându-și seama că, de la capătul patului, unde se aflau, se puteau zări în oglindă, Galip a priceput de ce simțise ea nevoia minunatei scene în care se rostogoleau prin pat. Pe când se despuia, dezbrăcându-l, totodată, și pe Galip, femeia urmărea satisfăcută scena în oglindă. Au admirat apoi împreună, cu ochii cufundați în oglindă, iscusința femeii, de parcă s-ar fi uitat la o a treia persoană, asemenea membrilor unui juriu care evaluează un participant la exercițiile obligatorii, în timpul unui concurs de gimnastică sau, poate, cu ceva mai multă voioșie decât ei. După aceea, femeia a spus, arcuindu-se odată cu arcurile silențioase ale patului, într-un moment în care Galip nu avea cum să se uite în oglindă:

— Am devenit, amândoi, cu totul alte persoane. Cine sunt eu, cine sunt eu, cine sunt eu? a întrebat ea pe urmă.

Galip nu i-a dat însă răspunsul pe care voia să-l audă; îl năpădiseră gândurile negre. A auzit-o pe femeie murmurând „doi ori doi fac patru, ascultă, ascultă, ascultă” și vorbind la trecutul narativ, de parcă ar fi depănat un basm, de parcă ar fi istorisit un vis, despre nu știu ce padișah și despre sărmanul lui prinț.

— Dacă eu sunt tu și tu ești eu, a spus apoi femeia, în timp ce se îmbrăcau, ce mare scofală dacă tu ai devenit eu, iar eu am devenit tu!

Surâdea, privindu-l cu șiretenie:

— Ți-a plăcut Türkân Şoray?

— Mi-a plăcut.

— Scapă-mă atunci de viața asta, scapă-mă, scoate-mă de aici, ia-mă, să mergem în altă parte, să fugim, să ne căsătorim, să începem o viață nouă!

Din ce farsă, din ce film făcea parte scena aceea? Galip a șovăit. Poate că tocmai asta își dorea femeia. I-a spus că nu-l credea însurat – asta pentru că îi știa ea bine pe bărbații însurați. Dacă se căsătoreau și dacă Galip reușea să-i recupereze

Chevroletul 56, urmau să plece amândoi într-o excursie pe Bosfor, să-și cumpere halviță de la Emirgân, să se uite la mare din dreptul Tarabyei și să mănânce la Büyükdere.

— Nu-mi place la Büyükdere, a zis Galip.

— Atunci îl aștepți degeaba, a zis femeia. N-o să vină niciodată!

— Nu mă grăbesc!

— Eu, da, a zis femeia cu încăpățânare. Mi-e teamă că n-am să-L pot recunoaște când o să se-arate. Mi-e teamă că n-am să-L văd decât după ce o să-L vadă toată lumea. Mi-e teamă să nu rămân la coadă.

— La cine te referi? a întrebat Galip. Femeia a surâs misterios:

— Tu nu te uiți deloc la filme, nu cunoști regulile jocului? Crezi că pe ăia cărora le scapă asemenea vorbe din gură îi mai lasă cineva teferi în țara asta? Eu vreau să trăiesc.

Pe când îi spunea povestea unui prieten de-al ei care dispăruse în mod misterios și care, mai mult ca probabil, fusese căsăpit, cadavrul fiindu-i apoi aruncat în Bosfor, a început să bată cineva la ușă. Femeia a tăcut. În vreme ce Galip ieșea din cameră, femeia a șoptit în urma lui:

— Cu toții suntem în așteptarea Lui, cu toții, cu toții!

XIV

Cu toții suntem în așteptarea Lui

Îmi plac extraordinar de mult lucrurile misterioase.
Dostoievski

Cu toții suntem în așteptarea Lui. Cu toții suntem în așteptarea Lui de ani de zile. Unii dintre noi îl așteaptă cu ochii ațintiți asupra apelor cenușiu-albastre ale Cornului de Aur, tulburați de gloata de pe Podul Galata, alții aruncând lemne în soba care nu răzbește deloc să încălzească cele două odăițe de la Surdibi, alții urcând treptele nesfârșite ale blocului de greci de pe străduța dosnică din Cihangir, alții rezolvând, prin cine știe ce târg izolat din Anatolia, vreun careu de cuvinte încrucișate apărut într-o gazetă de la Istanbul, în așteptarea orei la care urmează să se vadă cu prietenii la cârciumă, alții visând să urce în avioanele despre care se vorbește și ale căror fotografii se văd în jurnal, ori să pășească în saloane luminoase și să poată strânge în brațe trupuri frumoase. Îl așteptăm pășind cu tristețe pe trotuarele pline de mâzgă și cărând după noi pungi de hârtie făcute din gazete citite de o sută de ori, sacoșe de plastic din care se degajă o aromă sintetică ce se transmite merelor puse în ele, pentru că sunt croite din cel mai ieftin material, ori plase de la piață, care ne lasă urme vineții în palme și pe degete. Îl așteptăm cu toții în timp ce ne întoarcem acasă, sâmbătă seara, de la cinematografe, după ce am sorbit nesățioși aventurile unor bărbați care spărgeau sticle și geamuri și ale unor femei minunat de frumoase care-și făceau veacul pe ulița bordelurilor, după ce ne-am culcat cu târfe care n-au făcut decât să ne sporească senzația de singurătate, în vreme ce ne-ntoarcem de la

cârciumi, după ce am fost luați în tărbacă de prieteni pe tema măruntelor noastre fixații, ori de la vreun vecin la care n-am reușit să ascultăm și să ne bucurăm nici măcar de teatrul radiofonic, din pricina unor pușți gălăgioși care nu catadicseau să se culce. Unii dintre noi spun că se va arăta pentru prima oară prin ungherele întunecoase ale mahalalelor de la periferie, unde vlăstarele Lui obraznice obișnuiesc să spargă lămpile de pe străzi cu praștiile, alții – în fața prăvăliilor ținute de păcătoșii care vând bilete la Loteria Națională și la Pronosport, reviste cu femei goale, jucării, tutun, prezervative și tot soiul de flecuri. Toată lumea spune că oriunde, dar absolut oriunde ar fi să se arate pentru prima oară – în prăvăliile vânzătorilor de chiftele, unde copii nevârstnici frământă carnea tocată preț de douăsprezece ore pe zi, în cinematografe, unde mii de ochi se preschimbă într-unul singur, mistuiți de una și aceeași dorință, ori pe coline înverzite, unde ciobani neprihăniți ca niște îngeri se lasă vrăjiți de chiparoșii din cimitire –, norocosul care Îl va vedea primul îl va recunoaște imediat și va pricepe neîntârziat că așteptarea, lungă cât veșnicia și scurtă cât o clipire din ochi, s-a isprăvit și a sosit ceasul izbăvirii.

Coranul este limpede în această privință doar pentru cei care știu să deslușească literele (versetul 97 din sura „Călătoriei în noapte”, versetul 23 din sura „Cetele”, în care Dumnezeu spune că a pogorât „o Carte ce se aseamănă și se repetă” etc.). Potrivit cărții *începutul și istoria,* a lui Mutahhar bin Tahir din Cairo, care a fost plăsmuită la trei sute cincizeci de ani de la pogorârea Coranului, singura mărturie în această privință o constituie vorbele lui Mahomed, potrivit cărora „vă va călăuzi cineva al cărui nume, a cărui înfățișare ori a cărui îndeletnicire vor fi pe potriva alor mele”, ori atestările martorilor aflați la obârșia acestei „tradiții profetice” și a altora asemănătoare. Știm că tot după trei sute cincizeci de ani, de data

aceasta de la zămislirea cărții amintite mai sus, Ibn Battuta[73] preciza succint, în *Cartea călătoriei,* că El era așteptat să apară cu mare cinstire în depozitul din subteranele Mausoleului Stăpânului Timpului, străjuit de șiiții de la Samarra[74]. Iar peste alți treizeci de ani, după cum i-a cerut Firuz Șah[75] să consemneze în scris secretarului său, pe străzile gălbejite și prăfuite de la Delhi hălăduiau mii de nefericiți care se aflau în așteptarea Lui și a tainei uterelor, pe care urma să le-o dezvăluie El. Mai știm că, tot în anii aceia, Ibn Khaldun care, în *Prolegomenele* sale, examina pe rând „tradițiile profetice" privitoare la apariția Sa, excluzându-le pe cele incluse în izvoarele extremiștilor șiiți, stăruia asupra altui aspect: odată cu El avea să se arate și Dajjal, Diavolul sau, dacă este să o spunem în sensul și în limbajul folosit de frânci, Anticristul, pe care El urma să-l ucidă în Ziua Judecății de Apoi și a Izbăvirii.

Ceea ce stârnește mirare este faptul că, în timp ce lumea fantazează și îl așteaptă pe marele izbăvitor, nimeni – de la stimatul meu cititor Mehmet Yilmaz, care îmi scrie despre ceea ce visează el într-un târg izolat din Anatolia, până la Ibn Arabi[76] care, visând același lucru cu șapte sute de ani înainte, a scris *Cartea păsării fabuloase de la Soare-apune,* de la filozoful Al-Kindi[77], care a visat acum o mie o sută unsprezece ani că, urmat fiind de cei pe care îi izbăvise, El sfârșea prin a cuceri Istanbulul din mâinile creștinilor, până la tânăra vânzătoare care visează la El printre mosoare de ață, nasturi și ciorapi de nailon, în prăvălia unui negustor de mărunțișuri din Beyoğlu, aflată pe una dintre străzile dosnice ale visului de mai înainte, împlinit mult mai târziu –, nimeni nu izbutește să-și închipuie cum arată chipul Lui.

Or, pe Dajjal ni-l putem închipui cât se poate de bine: potrivit *Profeților* lui Bukhari, Dajjal are un singur ochi și păr roșcat, iar potrivit *Pelerinajului*

său, identitatea îi este înscrisă pe chip; Dajjal care, potrivit lui Tayalisi[78], este gros la trup, are, potrivit *Cărții Unității Divine* de Hoca Nizamettin Efendi, care și l-a închipuit la Istanbul la o mie de ani după Tayalisi, ochii roșii, fiind, pe de altă parte, uscățiv. În benzile desenate din ziarul *Karagöz,* foarte citit în Anatolia în primii mei ani de gazetărie, în care erau istorisite aventurile unui războinic turc, Dajjal era schițat cu gura strâmbă, pocită. Dajjal, care avea de înfruntat nemaipomenitele vicleșuguri ale războinicului nostru (pe unele dintre ele i le propuneam chiar eu ilustratorului), ce se iubea cu preafrumoasele Constantinopolului încă necucerit de turci, avea fruntea largă, nasul lătăreț și chipul spân. Unii dintre noi consideră că literatura noastră a înregistrat o mare pierdere ca urmare a faptului că Doctorul Ferit Kemal, unicul scriitor autohton care a izbutit să îi dea viața Lui, izbăvitorului pe care îl așteptăm cu toții – spre deosebire de Dajjal, care ne-a stimulat atât de mult imaginația –, și-a conceput lucrarea intitulată *Le Grand Pacha* în franceză și a izbutit să o publice la Paris abia în 1870.

Este o eroare să nu vedem în *Le Grand Pacha,* această operă singulară, care îl descrie pe El în toată autenticitatea Sa, o parte a literaturii turce, pentru simplul fapt că opera este scrisă în franceză, așa cum este regretabil faptul că unele persoane susțin prin diverse reviste orientale, precum *Fântâna monumentală* sau *Marele Orient,* pradă unui sentiment de înfrângere, că fragmentul privitor la Marele Inchizitor din *Frații Karamazov,* cartea romancierului rus Dostoievski, a fost subtilizat din acest scurt tratat. Legenda cărților preluate din Orient în Occident, sau din Occident în Orient, mă trimite cu gândul la următoarele: dacă universul viselor, pe care îl numim lume, este aidoma unei case pe a cărei poartă pătrundem stăpâniți de deruta lunaticului, literaturile, la rândul lor, se aseamănă cu ceasurile de perete

atârnate în odăile acestei case, ale cărei rosturi dorim să le deprindem. Acum:

1. Este absurd să afirmi că unul sau altul dintre ceasurile cu tic-tac aflate în odăile acestei case a viselor arată sau nu ora care se cuvine.

2. La fel de absurd este să afirmi că vreunul dintre ceasurile din odăile cu pricina se află cu cinci ore înaintea altuia, pentru că, potrivit aceleiași logici, se poate, totodată, deduce că același ceas este cu șapte ore în urmă.

3. Este la fel de absurd să chibzuiești că cel de-al doilea ceas îl imită pe primul, pornind de la faptul că, la un timp oarecare după ce unul dintre ceasuri indică ora nouă și treizeci și cinci de minute, un alt ceas din casă indică tot ora nouă și treizeci și cinci de minute.

Cu un an înainte de a lua parte la înmormântarea lui Ibn Rușd[79], la Cordoba, Ibn Arabi, care a dat la iveală peste două sute de lucrări de mistică islamică, se afla la Fes și scria o carte despre felul în care a fost purtat Mahomed la Ierusalim, într-o noapte, pentru ca de acolo să urce la cer pe o scară (în arabă, *mi'râj)* și să contemple fără opreliști Raiul și Iadul – poveste relatată în sura coranică a „Călătoriei în noapte", despre care vorbeam mai sus [zețar, dacă acum depășim coloana, culege jos, nu sus!]. Acum, o pildă privitoare la primul gen de inepție despre care vorbeam mai adineaori este să chibzuiești că fata pe nume Nizam, ivită din reveriile lui Ibn Arabi, este reală, în vreme ce Beatrice este falsă, sau că Ibn Arabi are dreptate, în vreme ce Dante greșește, sau că sura „Călătoriei în noapte" și Locul Călătoriei în noapte sunt adevărate, în vreme ce *Divina Commedia* este falsă, pornind de la faptul că Ibn Arabi istorisește cum a colindat cele șapte caturi al cerului însoțit de călăuza sa și descrie ce anume a văzut acolo și ce a vorbit cu profeții pe care i-a întâlnit în cale, ori de la faptul că a scris cartea cu pricina pe când avea exact 35 de ani (1198).

O pildă privitoare la cel de-al doilea tip de inepție este să spui că Hayy bin Yaqzân[80] se afla cu șase secole înaintea lui Robinson Crusoe, pornind de la împrejurarea că filosoful andaluz Ibn Tufayl istorisește tocmai în secolul al XI-lea povestea unui copil care, ajuns pe o insulă pustie, viețuiește pe ea în deplină singurătate, ajungând să cunoască natura, lucrurile, o gazelă care-l alăptează, marea, moartea și „adevărurile divine”, sau că Ibn Tufayl era cu șase sute de ani în urma lui Daniel Defoe, pentru că cel de-al doilea istorisește despre felurite obiecte și unelte în chip mai amănunțit.

Când a ajuns acasă într-o vineri seara, în luna martie a anului 1761, Haci Veliyüddin Efendi, *șeyh-ül-islâm* în vremea sultanului Murat al III-lea, a fost cuprins de o inspirație neașteptată auzind vorbele lipsite de cinstire și cu totul nepotrivite ale unuia dintre prietenii săi flecari, care, văzându-i deschis impunătorul dulap din odaia de lucru, i-ar fi spus „Hoca Efendi, dulapul ți-e la fel de vraiște ca și mintea”, așa încât s-a apucat să aștearnă pe hârtie un lung *mesnevi* menit să demonstreze, prin comparație, că atât mintea, cât și dulapul său de nuc erau stăpânite de o rânduială desăvârșită. O pildă în ceea ce privește cel de-al treilea soi de inepție este să chibzuiești, pornind de la faptul că Veliyüddin Efendi a demonstrat, cu douăzeci de ani înainte de apariția renumitei opere a filosofului german Kant, care distingea cele douăsprezece categorii ale rațiunii pure, că, la fel ca în dulapul acela impunător cu două uși, patru despărțituri și douăsprezece sertare meșterit de un armean, în mintea noastră sălășluiesc douăsprezece despărțituri în care sunt tăinuite ceasurile, locurile, cifrele, hârtiile și nenumăratele mărunțișuri pe care le numim astăzi „cauzalitate”, „existență”, „necesitate”, și că filosoful german n-a făcut altceva decât să se ia după el.

Dacă Doctorul Ferit Kemal ar fi știut, la vremea când îl înfățișa în toată vigoarea sa pe marele

izbăvitor așteptat de toată lumea, că propriii săi compatrioți urmau să și-l apropie, peste o sută de ani, prin asemenea aiureli, nici măcar nu s-ar fi mirat, pentru că, la drept vorbind, întreaga lui existență a fost învăluită într-un halou de nepăsare și uitare, care l-a abandonat muțeniei unui vis. Astăzi mi-e cu neputință să-mi imaginez altfel chipul lui, pe care n-avem cum să-l vedem surprins în vreo fotografie, decât ca pe un chip nelămurit de nălucă făcută să ne bântuie somnul: era fumător de hașiș. Din lucrarea defăimătoare a lui Abdurrahman Șeref[81], *Noii Otomani și Libertatea,* deducem că i-a transformat în opiomani, așa cum era și el, pe mai mulți dintre pacienții săi parizieni. În 1866 – da, cu un an înaintea celei de-a doua călătorii a lui Dostoievski în Europa –, s-a dus la Paris, mânat de un vag sentiment de revoltă și libertate; i-au apărut vreo două-trei articole în gazetele *Hürriyet* și *Muhbir*[82], însă când Junii Turci s-au reconciliat cu Palatul și au revenit, rând pe rând, la Istanbul, a rămas la Paris. Nu există niciun alt indiciu cu privire la el. Având în vedere faptul că în prefața volumului său se referă la cartea lui Baudelaire *Les paradis artificiels,* este posibil să fi avut cunoștință și despre De Quincey, care mie îmi place foarte mult; poate că s-a implicat și în experimente cu opium, însă din paginile referitoare la El nu răzbat atât indicii privitoare la aceste experimente, cât o logică de fier, atât de necesară nouă astăzi. Scriu articolul de față pentru a aduce în dezbatere această logică și pentru a le prezenta ofițerilor cu vederi patriotice din cadrul forțelor noastre armate irezistibilele idei din *Le Grand Pacha.*

Pentru a pricepe însă această logică este necesar să pătrundem mai întâi în atmosfera cărții. Închipuiți-vă o carte tipărită pe o hârtie destul de groasă, de culoare galben-pai, la Paris, în 1870, de către editorul Poulet-Malassis. Are doar nouăzeci și șase de pagini. A fost ilustrată de un pictor

francez (De Tennielle): închipuiți-vă niște spații, niște obiecte și niște umbre care te poartă cu gândul mai degrabă la străzile Istanbulului de astăzi, cu edificii de piatră, trotuare și pavaje de piatră cubică, decât la Istanbulul acelei epoci, mai degrabă la actualele găuri de șoareci și instrumente de tortură cu suspensie și magnet decât la celulele de piatră și instrumentele de tortură primitive de odinioară.

Cartea începe cu descrierea unei străzi dosnice din Istanbul, în puterea nopții. Nu se aude niciun sunet, în afară de bastoanele paznicilor, care se izbesc de caldarâmuri, și de urletele haitelor de câini, care se încaieră prin mahalale îndepărtate. De la ferestrele caselor de lemn, protejate de grilaje, nu răzbate nicio lumină. Un fuior nedefinit de fum care se strecoară dintr-un horn se amestecă cu ceața fină așternută pe acoperișuri și pe cupole. În această liniște profundă se aud sunetele unor pași care străbat trotuarele pustii. Toată lumea percepe aceste sunete, stranii, noi și neașteptate, ca pe o veste bună – atât cei care se înfofolesc cu nu știu câte pulovere, pregătindu-se să se vâre în așternut, cât și cei care visează deja, acoperiți cu nenumărate rânduri de plăpumi.

A doua zi este o sărbătoare străjuită de soare, departe de melancolia nopții. Toți L-au recunoscut, toți au priceput că este El, toți au simțit că s-a împlinit ceasul veșniciei, împovărat de suferințe, despre care socoteau, în vremurile copleșite de pesimism, că nu avea să se mai arate niciodată. El rătăcește printre caruselele care se rotesc în această atmosferă de voioșie, printre vechi dușmani care își dau mâna, printre copii care se înfruptă cu mere caramelizate și magiun, printre femei și bărbați care se veselesc. Se află mai degrabă în postura unui frate mai mare, care pășește printre alți frați ai săi, decât în postura unui Izbăvitor aflat deasupra tuturor celorlalți, printre nefericiți pe care urmează să-i poarte spre zile minunate, din biruință-n

biruință. Pe chipul lui stăruie, totodată, umbra unei neliniști, a unui gând, a unei intuiții. Tocmai atunci, pe când străbate străzile preocupat, este înhățat de oamenii lui Grand Pacha și azvârlit într-una dintre temnițele acelea reci, cu arcade de piatră, ale orașului. În toiul nopții, Grand Pacha vine să îl viziteze în celulă, cu o lampă în mână, și vorbește cu El toată noaptea.

Cine era Grand Pacha? La fel ca autorul cărții, nici eu nu pot să traduc integral în turcă numele atât de aparte al acestei persoane, pentru că vreau ca cititorul să decidă singur, pe deplin liber. Luând în considerare faptul că este pașă, ne putem gândi la un mare om de stat, la un mare ostaș, sau la orice ostaș de rang înalt. Având în vedere acuratețea judecății sale, ne putem gândi deopotrivă la un filosof sau la o persoană superioară, care posedă un soi de înțelepciune lesne de intuit la oamenii care nu se gândesc atât la sine, cât la stat și la norod, și pe care îi întâlnim adeseori pe meleagurile noastre. Grand Pacha vorbește de-a lungul întregii nopți petrecute în temniță, iar El îl ascultă. Iată raționamentul și cuvintele lui Grand Pacha, care au sfârșit prin a-l reduce la tăcere și a-l convinge și pe El:

1. La fel ca toată lumea, și eu am priceput imediat că tu ești El (începe prin a spune Grand Pacha). N-a fost nevoie să recurg, pentru a pricepe acest lucru, nici la tainele literelor și ale cifrelor, nici la semnele de pe cer ori la cele din Coran, nici la profețiile scrise privitoare la tine, așa cum s-a procedat vreme de sute și mii de ani. Mi-am dat seama că ești El când am văzut bucuria și emoția biruinței oglindite pe chipurile oamenilor. Acum așteaptă să-i faci să uite suferințele și tristețea, să le redai nădejdile spulberate, să-i porți din victorie-n victorie, dar le vei putea oare oferi asemenea lucruri? Cu sute de ani în urmă, Mahomed a izbutit să le redea speranța celor nefericiți, pentru că i-a purtat cu spada din izbândă-n izbândă. Or astăzi,

indiferent de credința noastră, armele vrăjmașilor islamului sunt cu mult mai vajnice decât ale noastre. Nicio izbândă militară nu mai este cu putință! Oare lucrul acesta nu reiese limpede din faptul că toți acei Mahdi falși care s-au dat drept „El" au sfârșit prin a fi zdrobiți și a dispărea după ce au izbutit să le creeze o vreme dificultăți englezilor și francezilor în India și în Africa, deschizând calea unor urgii și mai grozave? (Aceste pagini cuprind comparații de ordin militar și economic, care demonstrează că eventualitatea ca Orientul, și nu numai islamul, să obțină o victorie de anvergură în fața Occidentului a devenit, de-acum, o himeră: Grand Pacha compară cu onestitate nivelul de prosperitate al Occidentului cu mizeria Orientului, așa cum ar face orice politician realist, iar El, pentru că este departe de a fi un șarlatan, ci este El cu adevărat, confirmă, tăcut și melancolic, această viziune deprimantă.)

2. Desigur, însă, că această mizerie dureroasă nu înseamnă că nefericiților nu li s-ar putea dărui speranța unei biruințe (își continuă vorbele Grand Pacha, mult după miezul nopții). Numai că nu le putem declara război dușmanilor noștri „din-afară". Dar cei dinăuntru? Oare la originea mizeriei, a suferințelor noastre nu se aflau păcătoșii care ne îngroșau rândurile, cămătarii, vampirii, tiranii ori cei care, deși aveau alte gânduri, se purtau de parcă ar fi fost mânați de cele mai bune intenții? Bagi și tu de seamă, nu-i așa, că doar declarându-le război vrăjmașilor noștri dinăuntru le-ai putea reda nefericiților tăi frați nădejdea biruinței și a fericirii? Asta înseamnă să pricepi, totodată, că războiul acesta nu se va purta cu ostași eroici și cu gazii, ci cu informatori, cu gealați, cu polițiști și cu torționari. Celor copleșiți de deznădejde trebuie să li se indice un vinovat răspunzător de mizeria lor, astfel încât să fie încredințați că, odată cu zdrobirea lui, va coborî

Raiul pe pământ. De fapt, în ultimele trei sute de ani n-am făcut decât asta. Spre a le putea reda nădejdea fraților noștri, îi arătăm cu degetul pe vinovații care se află printre ei. Iar ei ne cred, pentru că au la fel de multă nevoie de speranță ca de pâinea de fiecare zi. Cei mai inteligenți și mai onești dintre vinovați, băgând de seamă că totul se săvârșește în virtutea acestei judecăți, își mărturisesc greșelile, amplificându-și de zece ori micile păcate – asta când ele există –, înainte de executarea pedepsei, așa încât amărâții lor frați să mai prindă un dram de speranță. Pe unii dintre ei chiar îi grațiem, iar aceștia ni se alătură nouă și pornesc, la rândul lor, la vânătoare de vinovați. Speranța, la fel ca și Coranul, ne menține treză nu numai existența în planul conștiinței, ci și existența lumească, deoarece așteptăm să ne dobândim libertatea și încrederea din același loc din care așteptăm să ne vină pâinea cea de toate zilele.

3. Știu că ești îndeajuns de hotărât pentru a putea împlini toate lucrările dificile care se așteaptă de la tine, îndeajuns de drept pentru a-i putea afla și desprinde din mulțime, fără a clipi din ochi, pe cei vinovați și îndeajuns de puternic pentru a te ocupa de toate aceste îndatoriri, mergând până la a-i pune pe cei vinovați la cazne, deși nu dorești asta în chip nemăsurat, pentru simplul fapt că ești El. Dar cât vei putea amăgi mulțimile cu această speranță? Vor băga de seamă, după o vreme, că lucrurile nu s-au îndreptat. Pentru că pâinea pe care o duci în mâini nu va fi sporit cu nimic, nădejdea legată de tine va prinde și ea să se sleiască. Atunci vor începe din nou să-și piardă credința în carte și în cele două lumi, se vor lăsa pradă celui mai negru pesimism, stricăciunii și mizeriei sufletești pe care o trăiau cu o zi înainte. Cel mai rău va fi faptul că vor prinde să se îndoiască și să se scârbească de tine. Denunțătorii vor începe să aibă remușcări pentru vinovații pe care i-au dat cu plăcere pe mâna gealaților și a

torționarilor tăi, polițiștii și gardienii se vor simți atât de trudiți de pe urma lipsei de noimă a caznelor pe care le-au împlinit, încât nu vor mai afla alinare nici în cele mai noi metode, nici în speranța pe care te-ai străduit să le-o insufli și vor ajunge la concluzia că nenorociții aninați ca niște ciorchini de struguri de stâlpii spânzurătorilor au fost jertfiți zadarnic. Vei vedea că, în acea zi de sfârșit de lume, nu vor mai crede nici în tine, nici în poveștile tale. Vei avea parte însă de lucruri și mai rele: când nu le va mai rămâne nicio poveste în care să creadă cu toții, vor începe să creadă în propria poveste – fiecare își va avea propria poveste, fiecare va dori să-și depene propria poveste. Pe străzile murdare ale orașelor aglomerate, în piețele pline de noroi în care va fi cu neputință să se facă rânduială, milioane de năpăstuiți vor rătăci melancolici, asemenea unor lunatici, purtându-și propriile povești, de parcă le-ar da roată celorlalți cu un halou al nefericirii. Atunci, în ochii lor, tu nu ai să mai fii El, ci însuși Dajjal, iar Dajjal se va confunda cu tine! De data aceasta, nu vor mai dori să creadă în poveștile tale, ale lui Dajjal, ci în poveștile Lui. Dajjal voi fi eu sau altcineva ca mine, care se va întoarce în slavă. Iar el le va spune nefericiților că îi amăgești de ani de zile, că nu le-ai strecurat în suflet nădejde, ci minciună, că, de fapt, nu ești El, ci Dajjal. Poate că nici nu va fi nevoie de așa ceva; cândva, într-un miez de noapte, pe o stradă întunecoasă, fie Dajjal, fie vreun nefericit care va fi ajuns la concluzia că l-ai dus de nas atâta amar de ani își va slobozi revolverul în pieptul tău muritor, socotit, cândva, cu neputință de străpuns de gloanțe. Astfel, pentru că i-ai hrănit cu speranțe și i-ai amăgit ani de zile, trupul tău neînsuflețit va fi găsit într-o noapte pe o stradă plină de noroi, pe unul dintre caldarâmurile acelea mizere cu care începuseși de-acum să te deprinzi și pe care prinseseși să le iubești.

XV

Poveștile de dragoste ale nopții cu ninsoare

Oameni neputincioși și iscoditori de basme, de povești.
Mevlâna

Când l-a zărit din nou pe bărbatul ivit din filmele alb-negru care stătuse alături de el în taxi în timpul drumului de la Sirkeci la Galatasaray, Galip părăsise de curând camera sosiei lui Türkân Şoray. Tocmai se afla în dreptul Secției de Poliție din Beyoğlu și nu se putea decide încotro s-o apuce, când și-a făcut apariția de după colț, pentru a trage apoi la marginea trotuarului, o mașină a poliției al cărei girofar albastru clipea necontenit, așa încât a stat o clipă în cumpănă. L-a recunoscut îndată pe bărbatul care era scos în ghionturi pe portiera din spate a mașinii, ce se deschisese brusc: era flancat de doi polițiști, își pierduse aerul acela numai bun de filmele alb-negru, iar fața lui dobândise o vioiciune care se potrivea cu nuanțele de albastru-marin, vinovate ale nopții. Avea în colțul buzelor o dâră de sânge roșu-închis, pusă în evidență de strălucirea orbitoare a lămpilor ce luminau puternic fațada Secției de Poliție, spre a o feri de orice agresiune neașteptată, dar nu schița niciun gest ca să și-o șteargă. Servieta lui de om de afaceri, pe care o ținea strâns în brațe în vreme ce se aflau în taxi, ajunsese acum în mâna unuia dintre polițiști; bărbatul pășea cu privirile ațintite înainte, cu acea resemnare a celor care și-au recunoscut vina, dar părea să fie, totodată, mai mult decât mulțumit de existența sa. Când l-a zărit pe Galip în fața scărilor de la intrarea în Secția de Poliție, l-a privit o clipă cu o bună dispoziție ciudată, înspăimântătoare:

— Bună seara, domnule!

— Bună seara! a spus Galip, șovăitor.

— El cine e? a întrebat unul dintre polițiști, arătând spre Galip.

Cum bărbatul a fost înghiontit imediat în Secția de Poliție, Galip n-a mai auzit continuarea discuției.

Când a ajuns la bulevard, era trecut de ora unu; încă se mai zăreau trecători pe trotuarele acoperite de zăpadă. „Pe una dintre străzile acelea paralele cu grădina Consulatului Angliei, se gândea Galip, este un local deschis până dimineața, la care obișnuiesc să se ducă și oameni mai scuturați, nu numai țărănoi îmbogățiți peste noapte, care vin tocmai din Anatolia ca să-și pape banii la Istanbul.” Rüya culegea asemenea informații din revistele de artă, care lăsau impresia că vorbeau despre astfel de locuri pe un ton zeflemitor. În fața vechii clădiri a Hotelului Tokathyan, Galip s-a întâlnit cu Iskender. După respirația lui îți dădeai seama că băuse rachiu din belșug: luase echipa televiziunii BBC de la hotelul Pera Palas, îi plimbase pe englezi „ca să-i facă să vadă Istanbulul ca pe un fel de o mie și una de nopți” (câinii care scurmau prin tomberoanele de gunoi, negustorii de hașiș și de covoare, pântecoasele dansatoare din buric, scandalagiii de prin barurile de noapte etc.) și, de asemenea, îi dusese într-un local de noapte, aflat pe o uliță lăturalnică. Un bărbat cu o servietă în mână sărise la harță din pricina unui cuvânt de neînțeles – nu cu ei, ci cu alții din jur –, apoi apăruseră polițiștii, care îl săltaseră, un alt bărbat se cățărase și o ștersese pe fereastră, iar după toată această hărmălaie, la masa lor veniseră și alte persoane care mai erau pe acolo, și astfel începuse o noapte amuzantă, căreia i se putea adăuga acum, dacă dorea, și Galip. După ce s-a perindat în sus și-n jos prin Beyoğlu, împreună cu Iskender, care căuta țigări fără filtru, Galip s-a dus la localul acela de noapte, pe a cărui ușă scria „Club de noapte”.

Galip a fost întâmpinat cu voioșie, nepăsare și zarvă. O femeie frumoasă, care se număra printre jurnaliștii britanici, tocmai spunea o poveste. Orchestra se oprise din cântat, iar scamatorul, care tocmai își începuse numărul, scotea tot soiul de cutii unele din altele și, din acestea, alte cutii. Fata care îl ajuta avea picioarele strâmbe și, ceva mai jos de buric, niște urme de cusături, care proveneau de la o operație de cezariană. Galip a cugetat că femeia n-ar fi putut da naștere unui copil, oricum ar fi fost acela, ci mai degrabă iepurelui somnoros pe care îl ținea în mână. Când, după numărul cu „radioul dispărut", preluat de la Zati Sungur, din cutii au început să se ivească alte cutii, clienții barului de noapte și-au pierdut interesul.

Iskender îi traducea în turcă ceea ce spunea englezoaica, aflată la celălalt capăt al mesei. Galip asculta, pe deplin convins că va putea deduce sensul istoriei, al cărei început îl ratase, după chipul expresiv al celei care o depăna. Din restul de poveste reieșea că o femeie (chiar cea care deapănă povestea, s-a gândit Galip) voia să convingă un bărbat care o cunoștea și o iubea de când avea nouă ani de un adevăr limpede ca lumina zilei, de un tâlc bine definit al unei monede bizantine pe care i-o adusese un scafandru, numai că ochii bărbatului, care nu vedeau nimic în afară de dragostea nutrită față de ea, erau orbi la vraja la care asistaseră împreună; nu reușea decât să scrie poezii, inspirat de iubirea care îl mistuia.

— Astfel, datorită monedei bizantine găsite de scafandru pe fundul mării, cei doi veri au izbutit, în cele din urmă, să se căsătorească. Dar în vreme ce existența femeii, care credea în vraja chipului pe care îl zărise pe monedă, s-a schimbat cu desăvârșire, bărbatul n-a fost în stare să priceapă nimic, a spus Iskender, care îi traducea în turcă vorbele femeii.

Din pricina aceasta, femeia și-a dus existența singură, într-un turn, până la sfârșitul vieții. (Galip s-a gândit că femeia îl părăsise pe bărbat.) Tăcerea „umanitară", plină de respect față de „sentimentele umane", în care s-au cufundat cei aflați la masa aceea lungă de îndată ce a rezultat că povestea se sfârșise, i s-a părut lui Galip deplasată. Poate că nu-și dorea neapărat ca toți cei din jur să se bucure că o femeie frumoasă se lepădase de un bărbat stupid, așa cum se bucura el, dar, pe lângă frumusețea „frumoasei femei", sfârșitul tragic (pentru că se înconjuraseră de tăcerea aceea ipocrită și neroadă, care urma unor cuvinte atât de provocatoare) și dureros al poveștii pe care o ascultase era demn de tot hazul. Când femeia și-a isprăvit povestea, Galip și-a dorit să creadă că aceea care o depănase era nu atât frumoasă, cât plăcută.

Galip a priceput din cuvintele lui Iskender că bărbatul înalt care s-a apucat să istorisească ceva imediat ce a sfârșit ea era un scriitor de al cărui nume mai auzise și înainte, de ici, de colo. Bărbatul, care purta ochelari, le-a spus că ceea ce urma să le povestească se referea tot la un scriitor și i-a avertizat pe cei care îl ascultau să nu confunde identitatea respectivului cu propria sa identitate. Pentru că, în vreme ce rostea aceste cuvinte, scriitorul zâmbea ciudat – oarecum jenat, oarecum dorind să stabilească o relație mai apropiată cu cei aflați la masă –, Galip a rămas nelămurit în privința intențiilor pe care le nutrea.

Potrivit celor relatate de scriitor, bărbatul în cauză scrisese vreme de ani și ani, ferecat în casă de unul singur, romane și povestiri pe care nu le arătase nimănui și pe care, chiar dacă le-ar fi arătat, nu i le-ar fi publicat nimeni. Se consacrase cu atâta devotament îndeletnicirii sale (pe vremea aceea, nici măcar nu era o îndeletnicire), pentru care făcuse o obsesie, încât singurătatea devenise pentru el o deprindere: nu putea ieși în lume, nu

pentru că nu i-ar fi plăcut oamenii ori pentru că ar fi avut ceva împotriva modului lor de viață, ci pentru că nu se putea desprinde cu niciun chip de masa lui de scris, aflată în spatele ușilor închise. Trăind mereu în singurătate, așezat la biroul lui, deprinderile „sociale" ale scriitorului se atrofiaseră atât de mult, încât, dacă se întâmpla să iasă în lume o dată la nu știu cât timp, se simțea cuprins de derută și, retras într-un cotlon, aștepta ora la care îi era îngăduit să revină la masa sa de lucru. După ce petrecea zilnic mai bine de paisprezece ore la birou, către dimineață, la primele ore ale zilei, când în minaretele și pe colinele orașului se auzeau, una după alta, chemările la rugăciunea de dimineață, se vâra în așternut și visa la iubita lui, pe care, în atâta amar de vreme, nu izbutise s-o vadă decât o dată, și atunci din pură întâmplare, dar nu și-o închipuia îmboldit de o „dragoste" sexuală ori de pornirile „sexuale" de care vorbea toată lumea, ci aspirând la o tovărășie ideală, opusă singurătății.

După ani de zile, scriitorul care pretindea că nu cunoștea „dragostea" decât din cărți și că nu încerca cine știe ce emoție în legătură cu sexualitatea a sfârșit chiar prin a se căsători cu nespus de frumoasa femeie la care visa. Căsătoria nu a adus prea multe schimbări în viața lui, după cum nu s-a reflectat nici în cărțile care au început să-i apară în acea vreme. Scriitorul petrecea tot paisprezece ore pe zi de unul singur, la masa de scris, închipuia, cu aceeași răbdare și încetineală, frazele care îi alcătuiau povestirile, stătea ore întregi cu privirile ațintite asupra hârtiilor albe de pe masă, cugetând la amănuntele noilor sale plăsmuiri. Singura schimbare intervenită în viața lui era paralelismul pe care îl simțea în pat, unde se strecura spre dimineață, între visele frumoasei și discretei sale soții, care dormea tăcută, și visele pe care le țesea el, din obișnuință, ascultând chemarea la rugăciunea de dimineață. Pe când se întindea

lângă soția sa și visa, scriitorul avea simțământul că exista o anumită legătură între visele lui și visele ei. Ceva aidoma cu armonia care se strecoară, fără să-ți dai seama, între respirații și care te duce cu gândul la suișurile și coborâșurile unei muzici pline de naturalețe. Scriitorul era mulțumit de noua sa viață, nu-i venea greu să doarmă alături de altcineva după lungii ani de singurătate, îi plăcea să viseze ascultând respirația frumoasei femei și să creadă că visele lor se împleteau.

Când, într-o zi de iarnă, soția lui l-a părăsit fără să invoce vreun motiv prea limpede, pentru scriitor au început vremuri grele. Nu mai izbutea defel să viseze în pat, ca pe timpuri, când asculta chemarea la rugăciunea de dimineață. Himerele pe care le țesea cu ușurință înaintea și în timpul căsătoriei și care îi asigurau un somn tihnit nu se mai înălțau cu niciun chip la nivelul de „credibilitate” ori de „strălucire” pe care și-l dorea. Părea că în reveriile lui stăruia un neajuns, o șovăială a căror taină nu se lăsa deslușită și care îl târa în fundături înspăimântătoare, la fel ca într-un roman căruia nu izbutea să-i dea viață așa cum își dorea. În primele zile de după ce l-a părăsit soția, reveriile scriitorului au înregistrat un asemenea declin, încât el, care izbutea întotdeauna să adoarmă odată cu chemarea la rugăciunea de dimineață, nu mai reușea acum să-nchidă ochii nici după ce ciripeau în copaci primele păsări, nici după ce pescărușii își luau zborul de pe acoperișurile orașului, unde obișnuiau să se adune ciopor la ceas de noapte, nici după ce treceau gunoierii ori primele autobuze ale municipalității. Mai rău era că neajunsul care îi tulbura visele și somnul își făcea simțită prezența și în paginile pe care le scria. Scriitorul băga de seamă că nu mai era în stare să înzestreze cu însuflețirea dorită nici măcar cele mai simple propoziții, chiar de-ar fi fost să le rescrie de douăzeci de ori.

Condeierul s-a trudit nespus să iasă din criza ce se răsfrângea asupra întregului său univers, s-a obligat la o rânduială nouă, riguroasă, s-a sforțat să-și readucă-n minte, rând pe rând, visele de odinioară, spre a le regăsi armonia. La capătul mai multor săptămâni, într-o zi când, abia trezit din somnul tihnit în care se cufundase odată cu chemarea la rugăciunea de dimineață, a început iar să aștearnă pe hârtie fraze înzestrate cu însuflețirea și farmecul pe care și le dorea, a priceput că depășise criza și, totodată, că pentru a izbuti acest lucru recursese la un vicleșug ciudat, pe care îl descoperise fără să-și dea seama.

Bărbatul părăsit de soție, scriitorul care nu putea să viseze ceea ce voia să viseze, își închipuia mai întâi starea sa de odinioară, când nu împărțea patul cu nimeni, iar visele sale nu se împleteau cu visele nici unei femei frumoase. Visa cu atâta încrâncenare și cu atâta tărie personalitatea pe care o lăsase în urmă, încât, în cele din urmă, se substituia persoanei pe care o visa și, în felul acesta, putea adormi liniștit, prinzând să viseze ceea ce visa ea. Deoarece se deprinsese curând cu viața aceea dublă, nici măcar nu mai era nevoie să se sforțeze pentru a visa sau a plămădi cărți. Devenea, pur și simplu, altcineva și, astfel, scria, umplând scrumiera cu mucurile acelorași țigări și bând cafele după cafele cu aceeași ceașcă pe care o folosea altădată, după care se putea cufunda în somn împăcat cu sine, în același pat, la aceleași ore, învăluit în iluzia propriului trecut.

Când, într-o bună zi, soția lui a revenit la el („acasă”, spusese femeia), fără a invoca, din nou, vreun motiv foarte limpede, pentru scriitor a început o altă perioadă grea, cu care iar nu s-a putut acomoda. Asta pentru că în întreaga lui existență se cuibărise iarăși confuzia care îi năpădise visele când fusese părăsit. Se trezea din somnul bântuit de coșmaruri în care se cufunda anevoie și hoinărea zadarnic, asemenea unui bețiv

care a rătăcit drumul spre casă, între vechea și noua lui identitate, neizbutind să-și găsească pacea cu niciuna dintre ele. Într-o dimineață în care era chinuit de insomnie, scriitorul s-a ridicat din pat și s-a îndreptat, cu perna în mână, spre camera cu miros de calorifer și praf în care se aflau masa de scris și hârtiile lui, s-a ghemuit pe micul divan aflat în încăpere și s-a cufundat pe dată într-un somn adânc. Începând din acea dimineață, scriitorul s-a culcat mereu lângă biroul și hârtiile lui, nu lângă tăcuta și misterioasa lui soție, ale cărei vise deveniseră de nedeslușit. De îndată ce se trezea, se așeza la masă, șovăind între vis și trezie, și își continua în tihnă poveștile, care păreau o prelungire a propriilor vise, numai că acum era măcinat de o altă suferință care îi deștepta temeri.

Înainte de a-l părăsi soția, scrisese o carte despre doi oameni care își luau locul unul altuia – o carte despre doi oameni care aduceau unul cu altul, o carte pe care cititorii aveau s-o numească, mai apoi, „istorică”[83]. Când se învăluia în iluzia personalității lui de dinainte pentru a putea adormi și scrie în tihnă, scriitorul devenea cel ce scrisese istoria cu pricina și se pomenea rescriind, cu același freamăt de odinioară, vechea „poveste a asemănătorilor”, căci nu-și putea trăi propriul viitor, așa cum nu putea trăi nici viitorul acelei iluzii. Lumea aceasta, în care totul imita totul, în care toate poveștile și toți oamenii erau, rând pe rând, copia și originalul altor povești și ale altor oameni și în care toate poveștile se deschideau spre alte povești, a început să i se pară, după o vreme, atât de adevărată, încât, socotind că nimeni nu avea să creadă niște izvodiri întemeiate pe un adevăr atât de „limpede”, a hotărât să pătrundă într-o lume fantastică, în care lui să-i facă plăcere să scrie, iar cititorilor, să îl creadă. Pentru a atinge acest țel, scriitorul rătăcea în puterea nopții, în vreme ce frumoasa și misterioasa lui soție dormea tăcută în pat, pe străzile întunecate ale orașului,

prin mahalale dosnice, cu felinare ciobite, prin culoare subterane rămase tocmai de pe vremea Bizanțului, prin cafenele frecventate de fumători de hașiș și de singuratici, prin cârciumi și cluburi de noapte. Cele văzute până atunci îl învățaseră că viața „din orașul nostru” era la fel de reală ca o lume plăsmuită, ceea ce confirma, desigur, ideea că lumea este o carte. Îi plăcea atât de mult să deslușească această viață, să umble zilnic, cu orele, privind îndelung chipurile, semnele și poveștile cuprinse în noile pagini pe care i le punea la îndemână orașul clipă de clipă și să rătăcească dintr-un cotlon în altul, fără nicio țintă, încât acum se temea că nu avea să mai poată reveni niciodată la frumoasa lui soție, care dormea în patul ei, și la propria sa poveste, încă neisprăvită.

Deoarece privea mai degrabă singurătatea decât dragostea, mai degrabă iscusința de a depăna povești decât povestea propriu-zisă, istoria scriitorului a fost întâmpinată în tăcere. Galip s-a gândit că ceea ce le stârnea curiozitatea era mai cu seamă pricina pentru care fusese părăsit scriitorul de către soția sa, căci toți aveau câte o amintire legată de o „părăsire fără motiv”.

Dama de consumație care s-a apucat apoi să spună o poveste a repetat de câteva ori că ceea ce urma ea să istorisească se petrecuse aidoma și a dorit, în mod special, să se asigure că „prietenii noștri turiști” erau informați asupra acestui lucru, deoarece voia ca povestea să constituie o lecție nu numai pentru Turcia, ci pentru întreaga lume. Povestea începea la o dată recentă, în clubul de noapte în care se aflau cu toții în acel moment. Doi veri se revedeau, după mulți ani, în localul cu pricina și, astfel, reînvia dragostea pe care o nutriseră unul față de altul în copilărie. Cum femeia era damă de consumație, iar bărbatul, un scandalagiu („adică un codoș”, a zis femeia, întorcându-se spre „turiști”), între ei nu se punea problema vreunei chestiuni de „onoare”, care să

ducă la împușcarea fetei, așa cum te-ai fi așteptat în asemenea împrejurări. Pe vremea aceea, clubul de noapte era un loc liniștit, așa cum era, de altfel, întreaga țară, tinerii nu se împușcau, ci mai degrabă se sărutau pe străzi, iar la sărbători nu își trimiteau unii altora bombe, ci pachete cu dulciuri. Tânăra și tânărul erau fericiți. Pentru că tatăl fetei murise pe neașteptate, locuiau în aceeași casă, dar dormeau în paturi separate, așteptând cu mare nerăbdare ziua în care urmau să se căsătorească.

Când a sosit ziua aceea, bărbatul a ieșit pe bulevard, după ce se bărbierise pentru nuntă, la vremea când toate damele de consumație din Beyoğlu se dădeau cu sulimanuri, se găteau și se parfumau alături de mireasă, și a picat în mrejele unei femei negrăit de frumoase. Femeia, care i-a luat mințile cât ai zice pește, l-a dus în camera ei de hotel de la Pera Palas și, după ce au făcut dragoste pe săturate, și-a dezvăluit taina: nefericita era copila nelegiuită a șahului Iranului și a reginei Angliei. Venise acolo pentru că Turcia făcea parte dintr-un plan mai amplu, prin care urma să se răzbune pe părinții ei, care, după o noapte de plăcere, o lăsaseră în plata Domnului. Îi cerea scandalagiului nostru să-i facă rost de o hartă: jumătate din ea se găsea la Securitatea Națională, iar cealaltă la Organizația Poliției Secrete.

Tânărul, mistuit de patimă, s-a învoit și a dat fuga la clubul de noapte unde urma să aibă loc nunta; invitații se risipiseră pe la casele lor, iar fata stătea într-un colț și plângea. Mai întâi a consolat-o, iar apoi i-a spus că se afla pe urmele „chestiunii naționale”. Și-au amânat cununia și le-au trimis mesaje tuturor femeilor din cluburile de noapte, dansatoarelor din buric, prostituatelor fără condicuță și țigăncilor de la Sulukule, cerându-le să-i ia la prelucrat, rând pe rând, pe toții polițiștii care se nimereau prin locurile de pierzanie din Istanbul. Când, în cele din urmă, au făcut rost de cele două bucăți și au întregit harta, fata și-a dat

seama că vărul ei o dusese și pe ea de nas, așa cum făcuse cu toate femeile vrednice din Istanbul, și că se îndrăgostise de fata șahului Iranului și a reginei Angliei. S-a autoexilat, prin urmare, și s-a ascuns, întristată, într-o odaie aflată într-un bordel din Kuledibi, unde aveau obiceiul să se aciueze cele mai dezmățate femei și cei mai deșucheați bărbați, luând cu sine harta, pe care o purta lipită de sânul stâng.

Vărul s-a apucat să cerceteze Istanbulul palmă cu palmă, urmând porunca zgripțuroaicei de prințese. Pe măsură ce își continua însă căutările, și-a dat seama că nu o iubea pe cea care îl pusese să caute, ci pe cea pe care o căuta, că nu iubea o femeie oarecare, ci pe cea care era dragostea lui, că nu o iubea pe prințesă, ci pe verișoara copilăriei lui. Când a văzut la ce subterfugii recurgea iubita lui din copilărie, pe care o urmărea printr-o oglindă retrovizoare, pentru a-și „apăra nevinovăția" în fața unui bogătaș cu papion, în bordelul din Kuledibi, pe care sfârșise prin a-l descoperi, a spart ușa și a salvat-o. De atâta suferință, scandalagiului i-a apărut mai apoi pe pleoapa ochiului pe care și-l potrivise la gaura prin care trăsese cu ochiul (la iubita lui care cânta la caval, pe jumătate goală) o ditamai gâlca, de care n-avea să mai scape niciodată. Un semn asemănător al dragostei lor stăruia și sub sânul stâng al fetei. Când au descins la Pera Palas, cu poliția, și au pus mâna pe zgripțuroaică, din sertarele prințesei devoratoare de bărbați s-au ivit pozele a zeci de mii de tineri nevinovați, în pielea goală, surprinși în felurite poziții, tineri pe care îi amăgise rând pe rând, adăugându-i apoi la colecția ei politică. Pe lângă acest larg evantai politic, în sertarele ei se găseau sute de cărți de felul celor arătate la televizor odată cu tot soiul de anarhiști, afișe cu secera și ciocanul și testamentul ultimului padișah poponar, precum și planuri de divizare a Turciei, pe care se afla crucea bizantină. Deși poliția știa cât se poate de

bine că femeia cu pricina adusese anarhia în țară, precum și beleaua sifilisului, afacerea a fost mușamalizată înainte de a ajunge în ziare, deoarece printre fotografiile femeii se găseau multe poze care înfățișau polițiști goi pușcă, așa cum îi făcuseră mamele lor, cu bastoane de cauciuc în mâini. Nu s-a permis decât publicarea unui anunț privitor la nunta celor doi veri, însoțit de o fotografie. Dama de consumație a scos din geantă o tăietură dintr-un ziar, cu fotografia în care se zărea însăși povestitoarea – într-un colț –, îmbrăcată cu un palton cochet, cu guler din blană de vulpe, cu aceiași cercei cu perle pe care îi purta și în seara aceea, și a dat-o să circule din mână-n mână, printre cei de la masă. Ceva mai încolo, băgând de seamă că povestea ei fusese întâmpinată cu oarecare îndoieli, ba chiar, pe alocuri, cu zâmbete, femeia s-a înfuriat și a repetat că toate cele povestite de ea erau adevărate: era de față și fotograful care făcuse multe dintre fotografiile deocheate în care apărea prințesa cu victimele ei. Când femeia de la local i-a spus fotografului cu păr cărunt ce se apropiase de masa lor că „oaspeții noștri" urmau să-i ceară să-i fotografieze, iar apoi să-i lase un bacșiș gras în schimbul unei povești de dragoste izbutite, acesta a început, la rândul său, să depene o poveste:

Cu treizeci de ani în urmă, un om de serviciu care se abătuse pe la studioul lui îl invitase într-o casă din Șișli, situată pe linia tramvaiului. Tânăra femeie – frumoasă și văduvă – care îl întâmpinase pe fotograf acolo, în casa aceea, unde se dusese mânat de curiozitatea de a afla de ce fusese solicitat tocmai el, care era cunoscut drept „fotograf de club de noapte", când avea atâția alți colegi de breaslă mai potriviți pentru petrecerile bogătașilor, îi propusese o „afacere": îi cerea să-i lase în fiecare dimineață, contra unei sume de bani consistente, câte o copie din sutele de fotografii pe

care le făcea, noapte de noapte, prin localurile din Beyoğlu.

Intuind că în spatele „afacerii”, pe care o acceptase, într-o anumită măsură, mânat tot de curiozitate, se afla o „poveste de dragoste”, fotograful decisese să o urmărească, pe cât îi stătea în putință, îndeaproape pe femeia cu păr castaniu și ochi ușor sașii. După primii doi ani, își dăduse seama că femeia nu căuta un bărbat anume, pe care să-l fi cunoscut dinainte ori al cărui portret să-l fi văzut undeva, pentru că nici chipurile, nici vârstele bărbaților pe care îi alegea la răstimpuri femeia, dintre sutele de fotografii pe care le tria în fiecare dimineață, cerându-i să-i facă după ele alte poze, mărite, nu păreau să aibă vreo legătură între ele. În anii care au urmat, femeia a prins să i se destăinuie fotografului, cu acea familiaritate născută din colaborare, dar și cu încrederea pe care ți-o trezește cel ce îți împărtășește tainele:

— Nu-mi mai aduce zadarnic fotografii cu asemenea chipuri goale, cu asemenea priviri fără noimă, cu asemenea fețe fără expresie! spunea ea. Mi-e imposibil să văd în ele vreun tâlc, vreo literă!

Fotografiile ulterioare ale câte unui chip pe care izbutise să deslușească, la prima vedere, un tâlc oarecare (femeia folosea insistent acest cuvânt) o decepționau întotdeauna, iar atunci spunea mereu:

— Doamne Dumnezeule, dacă la atât se mărginește ceea ce putem afla prin localurile de noapte și prin cârciumile bântuite de bărbați triști, melancolici, mă întreb cât de goale or fi privirile acestor oameni când se află la locurile lor de muncă, la tejghelele din prăvălii ori la mesele pe la care își fac veacul funcționarii?!

Nu se poate spune însă că nu dăduseră și peste vreo două-trei cazuri care le treziseră speranțe: o dată, femeia descifrase un tâlc pe chipul zbârcit al unui bătrân, asupra căruia stăruise îndelung și despre care aflaseră mai apoi că era bijutier, numai că tâlcul acela era foarte vechi și încremenit,

încrețiturile de pe frunte și îngrămădeala de litere de sub ochii lui nu constituiau decât ultimul refren al unui tâlc obscur, care se repeta mereu și care, acum, nu mai lumina nimic. La trei ani după aceea, într-o dimineață întunecoasă, pe vremea când dăduseră peste un chip însuflețit de litere tensionate, ce indicau epoca în care trăiau, și măriseră fotografia bărbatului în cauză, despre care aflaseră că era contabil, pentru că se simțeau mișcați de figura lui zbuciumată, femeia îi arătase fotografului, în ziare, o fotografie uriașă a celui care le stârnise interesul: „A sustras douăzeci de milioane”. Chipul contabilului, care privea calm spre cititori, încadrat de niște polițiști mustăcioși, și care se fleșcăise de îndată ce emoția vinovăției, a excepționalului își sleise puterile, era lipsit acum de orice expresie, ca fața unei oi de jertfă, mânjită cu henna.

Desigur că cei care se aflau la masă își dăduseră de multă vreme verdictul, făcându-și semne cu ochiul și șușotind între ei, cum că, de fapt, era vorba de dragostea dintre fotograf și femeie, numai că sfârșitul „poveștii de dragoste” purta pecetea unui protagonist cu totul diferit: în clipa în care zărise, într-o dimineață răcoroasă de vară, într-o fotografie făcută la o masă plină de lume dintr-un club de noapte, un chip incredibil, care strălucea orbitor printre celelalte chipuri lipsite de tâlc, femeia decisese neîntârziat că cercetările ei, care duraseră unsprezece ani, nu fuseseră deloc zadarnice. În fotografiile care înfățișau chipul acela tânăr, nemaipomenit, și care aveau să fie realizate cu ușurință în aceeași noapte, deoarece bărbatul urma să se arate din nou la club, după care aveau să fie mărite, se deslușea un sens foarte firesc, foarte simplu, foarte străveziu: dragostea. Cele trei litere „noi” care intrau în alcătuirea cuvântului „dragoste” se citeau atât de limpede pe chipul curat și deschis al bărbatului de treizeci și trei de ani, despre care aveau să afle mai apoi că

era ceasornicar într-un mic atelier din Karagümrük, încât femeia i-a spus mânioasă fotografului, care nu izbutea să zărească nicio literă, că era orb. Femeia și-a petrecut zilele următoare în același chip – tremurând ca o viitoare mireasă care urmează să i se înfățișeze pețitoarei, suferind încă dinainte, ca o îndrăgostită care știe de la bun început că este condamnată la înfrângere, sau închipuindu-și, până în cel mai mic detaliu, toate posibilitățile de fericire care își puteau afla împlinirea în realitate, atunci când întrezărea o lumină de speranță. În răstimp de o săptămână, în toate ungherele salonului femeii au fost atârnate sute de fotografii de-ale ceasornicarului, realizate sub felurite pretexte și prin diverse vicleșuguri.

Când, după o seară în care fotograful izbutise să facă niște fotografii mai de aproape și mai amănunțite, iar ceasornicarul cu chip neverosimil a încetat să mai calce pe la localul de noapte, femeia parcă a înnebunit. L-a trimis pe fotograf pe urmele ceasornicarului, în Karagümrük, dar bărbatul nu se afla nici la atelier, nici acasă – casă pe care i-o arătaseră cei din cartier. Peste o săptămână, când s-a abătut iar pe acolo, atelierul era „de vânzare, cu afacere cu tot”, iar casa fusese evacuată. Din acel moment, femeia a devenit indiferentă la chipurile pe care i le aducea fotograful, doar „de dragul ei”, și nu se mai uita nici măcar cu coada ochiului la alte fotografii care nu-l înfățișau pe ceasornicar. Când i-a sunat la ușă într-o dimineață vântoasă de toamnă – sosită de timpuriu în anul acela –, având în mână o „piesă” interesantă, care i-ar fi putut trezi curiozitatea, și când portarul blocului, întotdeauna iscoditor, l-a informat cu satisfacție că doamna se mutase în altă parte, la o adresă necunoscută, fotograful a chibzuit, trist, că povestea se isprăvise; poate că din acel moment începea propria sa poveste, pe care urma să o înfiripe cu gândul la trecut.

A dedus însă adevăratul deznodământ al poveștii abia peste ani, după manșeta unui ziar pe care tocmai îl citea dus pe gânduri: „I-a azvârlit acid azotic în față!” Nici numele, nici chipul, nici vârsta femeii geloase care își stropise bărbatul cu acid azotic nu corespundeau cu cele ale doamnei din Șișli; soțul căruia i se aruncase acid azotic în față nu era ceasornicar, ci procuror al Republicii într-un târg din Anatolia, de unde provenea și știrea. Mai mult, niciunul dintre amănuntele oferite de gazetă nu corespundea însușirilor femeii la care visa de atâta amar de vreme ori ale frumosului ceasornicar, dar de îndată ce a văzut cuvintele „acid azotic”, fotograful nostru a intuit că „ei” erau acea pereche; își dăduse seama că erau împreună de ani și ani de zile, că fugiseră amândoi folosindu-se de el și că recurseseră la farsa aceea pentru a îndepărta nu știu câți bărbați nefericiți, așa, ca el. Când a văzut, într-o altă gazetă de scandal cumpărată în ziua aceea, chipul fericit al ceasornicarului, pe de-a-ntregul curățat acum de tâlc și de litere, care se descompuseseră, a înțeles și cât de multă dreptate avea.

Privind îndeosebi fețele gazetarilor străini și băgând de seamă că povestea lui fusese întâmpinată cu prețuire și interes, fotograful a dat la iveală, de parcă ar fi dezvăluit un secret militar, un ultim amănunt, menit să-i încununeze biruința: după ce aceeași gazetă de scandal publicase imaginea aceluiași chip cu trăsăturile descompuse, prezentând-o drept imaginea ultimei victime înregistrate în războiul din Orientul Mijlociu, care dura de nu știu câtă vreme (după alți ani de zile), dedesubtul ei se afla următoarea propoziție grăitoare: „Se spune, așadar, că totul s-a petrecut în numele dragostei”.

Cei aflați la masă i-au pozat veseli fotografului, în grup. Printre ei se aflau și vreo doi-trei gazetari și autori de reclame, pe care Galip îi cunoștea din vedere, un bărbat cu chelie, pe care avea

sentimentul că îl mai întâlnise undeva, precum și câțiva străini, care li se alăturaseră de pe margine. La masă se înstăpânise acel sentiment de prietenie ocazională și de curiozitate ce se naște, preț de o noapte, între oameni care poposesc la același han ori care au trecut împreună printr-un accident mărunt, fără prea mare însemnătate.

Localul se golise simțitor, se așternuse liniștea, iar luminile scenei se stinseseră demult. Galip l-a asemuit cu localul în care se turnase *Iubita mea cu condicuță,* cu Türkân Şoray în rolul femeii din clubul de noapte, și a întrebat un chelner mai în vârstă, pe care tocmai îl chemase la el, dacă așa stăteau lucrurile. Bătrânul chelner a depănat, la rândul lui, o scurtă poveste, poate din pricină că toată lumea se răsucise în momentele acelea spre el, ori poate sub imboldul celorlalte povești la care asistase în tăcere:

Nu, povestea lui nu se referea la filmul acela, ci la un film vechi, turnat în barul de noapte în care se aflau și în care se văzuse de paisprezece ori pe el însuși, în săptămâna în care filmul rulase la Cinematograful Rüya. Când frumoasa femeie care juca în film îi ceruse, alăturându-i-se astfel producătorului, să apară în două-trei scene, chelnerul acceptase cu plăcere solicitarea. Chipul și mâinile chelnerului care își făcea apariția în filmul pe care avea să-l vizioneze la două luni după aceea erau chipul și mâinile lui, însă spatele, umerii și ceafa care se zăreau într-o altă scenă erau departe de a-i aparține, iar amănuntul acesta îl înspăimânta și, totodată, îi stârnea un straniu fior de plăcere, ori de câte ori se vedea pe ecran. Mai mult, nu se putea obișnui defel cu gândul că din gura lui răzbătea vocea altcuiva, ca să nu mai spunem că era vorba de vocea unei persoane pe care avea să o audă adeseori în alte filme. În ceea ce îi privea pe apropiații săi, aceștia nu manifestaseră un prea mare interes față de asemenea substituții onirice care îți făceau părul să

se zburlească și te vârau în ceață, după cum nu pricepuseră nici aspectul numit „truc cinematografic” și nici adevărul cu adevărat important – faptul că, printr-un artificiu mărunt, poți prezenta pe altcineva ca fiind tu însuți și te poți da tu însuți drept altcineva.

Chelnerul așteptase zadarnic, ani de zile, cu speranța că la cinematografele din Beyoğlu avea să ruleze, în săptămânile de vară, în care se programau câte două filme unul după altul, cel în care se ivea, preț de o clipă, și el. Socotea că, dacă ar mai fi putut să vadă o dată filmul, ar fi putut începe o viață cu totul nouă, și asta nu din cauză că s-ar fi confruntat cu propria tinerețe, ci din cealaltă cauză „cunoscută”, pe care apropiații săi nu o pricepeau, dar pe care distinșii meseni aflați acolo ar fi putut-o pricepe.

După ce bătrânul chelner și-a sfârșit povestea, la masă s-a discutat îndelung despre ceea ce ar fi putut să fie „cauza cunoscută”. Potrivit celor mai mulți dintre cei prezenți, cauza era, desigur, dragostea: chelnerul era îndrăgostit de sine, sau de lumea pe care o zărise în sine, sau de „arta cinematografului”. Femeia de la local a pus punct subiectului, afirmând că bărbatul era „homosexual”, la fel ca toți foștii practicanți ai luptelor tradiționale: fusese surprins făcând măscări, gol pușcă, în fața oglinzii, și prinzându-i la înghesuială, prin tot soiul de unghere, pe tinerii de la bucătărie, angajați ca ajutoare de chelner.

Bătrânul cu chelie, despre care Galip avea sentimentul că îl mai întâlnise undeva, a contrazis „prejudecata neîntemeiată” a femeii de la local cu privire la luptători, care practicau un sport specific „strămoșilor noștri”, și s-a apucat să-și enumere propriile observații cu privire la viața de familie exemplară pe care o duceau asemenea oameni de excepție, pe care avusese cândva ocazia să-i urmărească foarte îndeaproape, îndeosebi în Tracia. În acest răstimp, Iskender îi explica lui

Galip cine era bătrânul: îl întâlnise în holul hotelului Pera Palas, când îl căuta pe Celâl – da, poate chiar în seara zilei în care îi telefonase lui Galip –, într-o zi agitată, în vreme ce le făcea gazetarilor englezi programul zilnic, străduindu-se să-i convingă să se țină de el. Bărbatul se alăturase investigațiilor sale, spunându-i că-l cunoștea pe Celâl Bey și că îl căuta și el, într-o chestiune de ordin personal. În zilele următoare, îi ieșise mereu în cale, ba ici, ba colo, și îl ajutase, mulțumită largului său cerc de cunoștințe – era ofițer pensionar –, nu numai să dea de urma lui Celâl, ci și să rezolve o sumedenie de alte mărunțișuri, în beneficiul lui și al gazetarilor englezi. Îi plăcea nespus să îngaime două-trei vorbe în engleza lui căznită, în mod limpede, se număra printre acei pensionari cărora le plăcea să facă ceva util în timpul liber, care doreau să lege prietenii și care cunoșteau, totodată, bine Istanbulul.

Bătrânul a precizat că, după istoria cu luptătorii din Tracia, venise și rândul adevăratei sale povești, așa încât a început s-o depene:

De fapt, era vorba mai degrabă de o întrebare decât de o poveste: un cioban bătrân, revenit acasă pe nepusă masă după ce turma lui de oi se-ntorsese singură în sat, în urma unei eclipse de soare petrecute în miezul zilei, și după ce, mai apoi, își ferecase animalele în staul, își prinsese nevasta, pe care o iubea nespus, cu ibovnicul în pat și, după o clipă de șovăială, le făcuse amândurora de petrecanie cu un cuțit pe care-l avea la-ndemână. Când venise vremea să se dezvinovățească în fața cadiului, după ce se dăduse prins, și spusese că nu-i ucisese pe femeia lui și pe drăguțul acesteia, ci pe o femeie cu drăguțul ei pe care-i văzuse lăfăindu-se la el în pat, dar pe care nici măcar nu-i cunoștea, ciobanul se călăuzea după o judecată foarte simplă: de vreme ce era cu neputință ca „femeia” cu care se luase din dragoste și cu care viețuia de ani de zile, în care credea, pe care o cunoștea, să-i

facă „lui” așa ceva, însemna că atât „el”, cât și „femeia” din pat erau, de fapt, altcineva. Ciobanul se lăsase convins pe dată de această transformare uluitoare, încrezându-se și în semnul neobișnuit pe care i-l dăduse soarele. Desigur că era gata să suporte pedeapsa cuvenită acelei alte identități pe care o adoptase când făptuise omorul și de care-și amintise imediat, însă dorea ca și femeia, și bărbatul pe care îi ucisese în pat să fie priviți ca doi hoți care i se furișaseră în casă, profitând fără rușine de binefacerile așternutului lui. Indiferent de ceea ce avea să se-ntâmple, după ispășirea pedepsei urma să pornească în căutarea nevestei lui, pe care nu o mai văzuse din ziua cu eclipsa, iar după ce va da de urma ei, va purcede la căutarea identității sale pierdute, poate și cu ajutorul nevestei. Ce pedeapsă îi dăduse, oare, cadiul ciobanului?

Ascultând răspunsurile celor care stăteau la masă, Galip se gândea că mai citise sau mai auzise undeva povestea și întrebarea cu pricina, dar nu izbutea deloc să-și amintească unde anume. S-a uitat la una dintre fotografiile pe care le adusese de la baie fotograful, cu intenția de a le-mpărți mesenilor, și a avut, o clipă, senzația că urma să-și dea seama de unde-și amintea de poveste și de bărbatul cu chelie: părea că, în clipa aceea, era gata să-i spună și el bărbatului cine era, de fapt, și că astfel urma să fie dezlegat brusc misterul unui chip greu de deslușit, așa cum se-ntâmpla cu chipurile din povestea fotografului. Când a fost să răspundă el și când a spus că femeia trebuia să-l ierte pe cioban, Galip a simțit că dezlegase taina sensului întipărit pe chipul militarului pensionar: lăsa impresia că atunci când începuse să spună povestea era o persoană, iar atunci când sfârșise de istorisit era o cu totul altă persoană. Ce se petrecuse cu el, ce anume îl schimbase în timp ce-și depăna povestea?

Venindu-i rândul la istorisit, Galip a început să depene povestea de dragoste a unui bătrân gazetar solitar, precizând că o auzise cu ani în urmă de la un foiletonist. Bărbatul cu pricina își petrecuse toată viața făcând traduceri pentru gazetele și revistele de la Bâbiâli și scriind cronici despre cele mai recente filme și piese de teatru. Pentru că era interesat mai degrabă de veșmintele și de podoabele femeilor decât de femei în sine, nu se căsătorise niciodată și trăia singur, alături de un motan care arăta și mai bătrân, și mai singur decât el, într-un mic apartament cu două camere de pe o stradă dosnică din Beyoğlu. Singura zguduire din existența lui, care altfel se scursese fără niciun fel de evenimente, se petrecuse spre amurgul vieții, pe vremea când se pomenise citind o carte în care Marcel Proust pornea în căutarea timpului pierdut și care nu avea să se isprăvească odată cu lectura ei.

Bătrânului gazetar i-a plăcut atât de mult cartea, încât, o vreme, le-a vorbit despre ea tuturor celor pe care-i întâlnea în cale, dar n-a izbutit să dea de nimeni care să-i împărtășească emoția și cu atât mai puțin de cineva care să depună strădania de a citi volumele cărții în franceză și de a le îndrăgi. Prin urmare, s-a închis în sine și a început să-și istorisească sieși, rând pe rând, poveștile și scenele cuprinse în tomurile pe care le citise de nu știu câte ori. Ori de câte ori se confrunta cu vreun necaz de-a lungul zilei, ori de câte ori era nevoit să rabde grosolăniile și cruzimile unor indivizi nesimțitori, lipsiți de delicatețe, ambițioși și, așa cum se întâmpla întotdeauna cu cei de teapa lor, „inculți”, se gândea: „De fapt, eu nu sunt acum aici. Sunt la mine acasă, în dormitor, și încerc să-mi închipui ce face Albertine a mea, care doarme sau care tocmai se deșteaptă în odaia de alături, sau ascult cu nesaț, cu bucurie sunetele ușoare, line ale pașilor Albertinei care, abia trezită din somn, rătăcește prin casă!” În vreme ce pășea pe străzi, nefericit,

își imagina, la fel ca naratorul din romanul lui Proust, că la el acasă se găsea o femeie tânără și frumoasă, că femeia aceea, numită Albertine, a cărei simplă cunoștință ar fi socotit-o, cândva, o fericire, îl aștepta chiar pe el și încerca să presupună ce anume făcea ea atunci. Când revenea în locuința lui cu două camere, unde soba nu ardea niciodată cum trebuia, bătrânul gazetar își amintea cu tristețe de paginile celuilalt volum, în care Albertine îl părăsea pe Proust, simțea în el melancolia casei pustii, își aducea aminte, rând pe rând, până îl podideau lacrimile de melancolie și de bucurie, de parcă ar fi fost, deopotrivă, Proust și iubita sa, Albertine, de lucrurile despre care sporovăiseră cândva râzând, de faptul că o vizita numai după ce suna din clopoțel, de micile dejunuri luate împreună, de nesfârșitele lui accese de gelozie, de reveriile privitoare la călătoria pe care urmau să o facă amândoi la Veneția.

În diminețile de duminică, pe care le petrecea acasă, cu motanul lui, când se mânia pe gazetă, care publica fot soiul de istorii vulgare, și când îi veneau în minte vecinii lui iscoditori, rudele lui îndepărtate, cu obrazul ca tovalul, și cuvintele batjocoritoare rostite de tot soiul de copii obraznici, ascuțiți la limbă, se prefăcea că găsise un inel într-un compartiment al biroului său ros de vreme, se gândea că era vorba de inelul pe care îl descoperise Françoise, servitoarea, în sertarul mesei din lemn de trandafir, unde îl uitase Albertine, apoi se întorcea către servitoarea imaginară și spunea cu voce tare, ca să poată fi auzit de motan: „Nu, Françoise, Albertine n-a uitat de el, n-are rost să i-l trimitem pentru că, oricum, o să se întoarcă acasă foarte curând”.

Țara noastră este atât de lamentabilă, de jalnică pentru că nimeni n-o cunoaște pe Albertine, nimeni nu are idee despre Proust, gândea bătrânul gazetar. Poate că într-o bună zi, când urmau să-și facă apariția niște persoane care să-i înțeleagă pe Proust

și pe Albertine, mustăcioșii și nevoiașii care se perindau pe străzi vor începe să trăiască mai înlesnit, să se cufunde în visare, ca Proust, încercând să învie în fața ochilor fantasmele propriilor iubite, în loc să se taie cu șișurile la primul acces de gelozie. Cât despre scriitorii și traducătorii angajați de gazete pentru că treceau drept oameni cu carte, aceia se vădeau atât de neiscusiți și de nesimțitori tocmai pentru că nu-l citiseră pe Proust, pentru că n-o cunoscuseră pe Albertine, pentru că habar n-aveau că bătrânul jurnalist îl citise pe Proust, pentru că nu pricepeau că el era chiar Proust și Albertine.

Ceea ce stârnea uimire nu era însă faptul că bătrânul și singuraticul gazetar se socotea erou de roman ori scriitor – asta pentru că fiecare turc ce se atașa din toate puterile de o operă occidentală pe care n-o citea nimeni începea, după o vreme, să creadă din toată inima nu numai că citise cartea cu plăcere, ci și că el era cel care o scrisese. Mai apoi, persoana cu pricina ajungea să-i disprețuiască pe cei din jur nu numai pentru că nu citiseră cartea, ci și pentru că nu fuseseră în stare să citească o carte precum cea plăsmuită de el. De aceea, nu atât faptul că gazetarul se socotise ani de zile Proust sau Albertine stârnea mirare, ci faptul că, într-o bună zi, sfârșise prin a da în vileag taina pe care le-o ascundea tuturor.

Poate că taina a ajuns să-i fie destăinuită proaspătului foiletonist din pricina afecțiunii deosebite pe care o nutrea bătrânul gazetar față de el, căci tânărul jurnalist era înzestrat cu un farmec ce te trimitea cu gândul la Proust și la Albertine: avea mustăți pe oală, un trup sănătos, cu proporții clasice, coapse frumoase, gene lungi, și era smead și scund, la fel ca Proust și Albertine; pielea moale, mătăsoasă a chipului său, care aducea cu al unui pakistanez, strălucea intens. Asemănarea se oprea însă aici; ascultând istoria tainelor și a dragostei bătrânului gazetar, tânărul și frumosul foiletonist,

ale cărui afinități cu literatura europeană nu treceau dincolo de Paul de Kock și de Pitigrilli, a râs mai întâi în hohote, pentru ca apoi să spună că avea să evoce povestea aceea interesantă într-unul dintre articolele pe care le publica la rubrica lui.

Bătrânul gazetar, înțelegând greșeala pe care o săvârșise, l-a implorat pe tânărul și frumosul său coleg de breaslă să uite totul, dar celălalt, care continua să râdă, nici măcar nu l-a luat în seamă. Odată întors acasă, bătrânul gazetar a priceput că întreaga sa lume se prăbușise: nu se mai putea gândi acum, stând în casa pustie, nici la geloziile lui Proust, nici la frumoasele vremuri petrecute alături de Albertine, nici la locul în care plecase ea. Dragostea aceea neobișnuită, vrăjită de care știuse și pe care o trăise doar el, dragostea aceea sublimă, care era singura sursă de mândrie a vieții sale și pe care nimeni nu izbutise s-o întineze urma să fie aflată foarte curând de sute de mii de cititori nesimțitori, iar Albertine, căreia îi închinase ani de zile, avea să fie oarecum pângărită. Pe măsură ce se gândea că urma să vadă frumosul nume al Albertinei, la care ținea nespus, pe care era gelos de moarte, care îl făcuse să se prăbușească de nefericire când îl părăsise și a cărei imagine pe bicicletă, la Balbec, când o văzuse pentru prima oară, nu i se mai șterse din minte niciodată, tipărit pe niște bucăți de hârtie pe care netoții de cititori, care nu-și băteau capul decât cu ultimele tâlhării ale primului-ministru și cu neajunsurile celor mai recente programe de radio, le vor așterne după aceea pe fundul coșurilor de gunoi ori pentru a curăța pește, nu-și mai dorea decât să moară.

De aceea, într-un ultim acces de curaj și fermitate, i-a telefonat tânărului foiletonist cu mustața pe oală și pielea mătăsoasă și i-a cerut, pe un ton rugător, să nu amintească niciodată, în cuprinsul vreunuia dintre articolele sale, de Proust și de Albertine, afirmând că „el și numai el” putea pricepe dragostea aceea aparte, fără leac,

împrejurarea aceea umană, gelozia neputincioasă și nesfârșită care se ascundeau în ea. A adăugat apoi, cu o oarecare îndrăzneală:

— În plus, dumneata nici măcar n-ai citit cartea lui Proust!

— Care carte, a cui, de ce? a întrebat tânărul foiletonist, care uitase demult de povestea și de dragostea bătrânului gazetar.

Bătrânul gazetar i-a istorisit iarăși totul, iar tânărul și necruțătorul foiletonist a râs din nou în hohote și i-a spus vesel că da, da, trebuia neapărat să aștearnă pe hârtie povestea aceea. Și asta pentru că se gândea că bătrânul își dorea să-l vadă scriind ceva pe tema cu pricina.

A și făcut-o, de altfel. În articolul respectiv, din care se degaja o atmosferă de poveste, istorisea despre bătrânul gazetar așa cum ați auzit că am făcut-o și eu în povestea pe care tocmai o ascultați: ca despre un bătrân istanbulez singuratic și înduioșător, îndrăgostit de eroina unui roman occidental straniu și care se socotea atât autorul, cât și personajul acestuia. La fel ca adevăratul gazetar, bătrânul din poveste avea și el un motan. Bătrânul gazetar din articol se simțea, la rândul lui, tulburat să constate că era luat peste picior într-o poveste relatată la rubrica unui ziar. Și în povestea din povestea istorisită acolo, bătrânul gazetar își dorea să moară când constata că numele lui Proust și cel al Albertinei apăreau în jurnal. Gazetarii singuratici din povestea din povestea din poveste au prins să se arate, unul câte unul, din puțurile nemărginirii și ale veșniciei, alături de Proust și de Albertine, și să se strecoare în coșmarurile care aveau să bântuie ultimele nopți nefericite ale vieții bătrânului gazetar. Când se trezea în puterea nopții, chinuit de vise rele, acesta nu mai avea nicio dragoste la care să viseze, fericit că nimeni nu știa de existența ei. La trei zile de la apariția necruțătorului articol, când i-a fost spartă ușa, toată lumea și-a dat seama că bătrânul gazetar se

stinsese în somn, pe nesimțite, biruit de fumul răspândit în încăpere de hornul sobei, care refuza să mai ardă. Motanul flămânzise vreme de două zile, însă, cu toate acestea, nu cutezase să se-nfrupte din stăpânul său.

În ciuda nemăsuratei triste ți care plutea asupra poveștii depănate de Galip, aceasta i-a apropiat și i-a înveselit pe ascultători, întocmai ca și celelalte povești. Câteva persoane, printre care și gazetarii străini, s-au ridicat de la masă și au dansat, s-au distrat, au făcut haz, în compania damelor de consumație, pe fondul muzicii care se auzea de la un aparat de radio ascuns vederii, până când s-a golit localul.

XVI

Trebuie să fiu eu însumi

Dacă voiai să fii vesel, sau melancolic, sau dus pe gânduri, sau meditativ, sau rafinat nu trebuia decât să interpretezi acele ipostaze, cu toate amănuntele cuvenite.

Patricia Highsmith

Într-un articol apărut în coloanele acestei rubrici, istoriseam pe scurt, la ani de zile de la consumarea ei, experiența metafizică prin care trecusem într-o noapte de iarnă, cu douăzeci și șase de ani în urmă. După acel lung articol, scris acum unsprezece sau doisprezece ani – nu mai reușesc să-mi dau seama bine (ce păcat că astăzi, când memoria m-a lăsat binișor, nu am la îndemână „arhiva secretă" la care obișnuiesc să recurg în asemenea împrejurări!) –, am primit o grămadă de scrisori de la cititori. Printre scrisorile primite de la cei care, așa cum se întâmplă în general, își ieșiseră din fire pentru că nu scrisesem un articol de felul celor la care se așteptau ei, de felul celor cu care erau deprinși (de ce nu vorbeam, ca de obicei, despre problemele țării, de ce nu descriam, ca de obicei, melancolia străzilor Istanbulului pe vreme de ploaie?), se găsea și misiva unui cititor care „intuia" că îmi împărtășea punctul de vedere într-o altă „chestiune, foarte importantă". Urma să mă viziteze în scurtă vreme și să-mi pună o serie de întrebări privitoare la unele chestiuni „aparte" și „profunde", asupra cărora socotea că aveam aceleași puncte de vedere.

Tocmai eram pe cale să uit de scrisoarea primită de la cititorul în cauză, care îmi scria că era frizer

(și asta era ciudat!), când omul și-a făcut, într-adevăr, apariția la ziar, într-o după-amiază. Tocmai se pagina gazeta, eram pe punctul de a isprăvi niște articole neterminate și de a le trimite jos, la cules, așa că nu era timp de zăbavă. Mă gândeam, pe de altă parte, că frizerul intenționa să-mi vorbească îndelung despre necazurile lui și că avea să mă pună în dificultate, întrebându-mă de ce nu acordam suficient spațiu, în coloanele pe care le aveam la dispoziție, acelor griji fără sfârșit. Ca să scap de el, i-am cerut să vină altă dată. Mi-a amintit că mă prevenise dinainte că urma să-mi calce pragul și mi-a spus că, de fapt, nu avea timp pentru „altă dată”; nu avea să-mi pună decât două întrebări, la care îi puteam răspunde pe loc – la care îi puteam răspunde chiar și pe fugă. Cum îmi făcea plăcere să constat că frizerul intrase neîntârziat în subiect, am solicitat să-mi adreseze întrebările imediat.

— Vă este greu să fiți dumneavoastră înșivă?

În jurul mesei se strânseseră câteva persoane care simțiseră că era rost de ceva ciudat, distractiv, de cine știe ce glumă care urma să stârnească, mai pe urmă, hazul tuturor: tineri gazetari față de care mă purtam ca un frate mai mare, un cronicar de fotbal gras și zgomotos, care îi făcea pe toți să râdă cu bancurile lui… Am răspuns, așadar, printr-una dintre acele glume „inteligente” la care se așteptau de la mine în asemenea situații. După ce mi-a ascultat vorbele cu atenție, de parcă acela ar fi fost răspunsul pe care îl aștepta, frizerul mi-a pus cea de-a doua întrebare:

— Există, oare, vreo cale de a fi doar tu însuți?

De data aceasta nu-mi mai pusese întrebarea ca să-și astâmpere curiozitatea – lăsa impresia că făcea pe mijlocitorul, la dorința altei persoane, al cărei purtător de cuvânt era. În mod limpede, își pregătise întrebarea dinainte și o învățase pe de rost. Efectul glumei pe care o făcusem înainte continua să plutească în aer, se iviseră și ceilalți

colegi, care ne auziseră râsetele, așa încât ce putea fi mai firesc, într-o astfel de situație, decât să plasez o a doua glumă, așteptată cu înfrigurare, o glumă care să nimerească drept la țintă, în loc să lansez un discurs mitologic despre „putința de a fi tu însuți”? Mai mult, prin cea de-a doua glumă sporea și înrâurirea celei dintâi, totul urmând să dobândească apoi turnura unei povești amuzante, care urma să fie depănată după aceea și în absența mea. După cea de-a doua glumă, de care nu-mi amintesc până în ziua de astăzi, frizerul a spus:

— La drept vorbind, pricepusem!

Apoi, dus a fost. Pentru că lumea, la noi, se arată interesată de vorbele cu două înțelesuri doar atunci când cel de-al doilea dintre ele implică un soi de insultă ori de înjosire, puțin mi-a păsat de faptul că frizerul se simțea ofensat. Ba chiar pot spune că l-am privit de sus, așa cum îi privești pe cititorii copleșiți de emoție care îl recunosc pe foiletonistul dumneavoastră într-un closet public și care îl întreabă, în vreme ce se încheie la pantaloni, care este sensul vieții ori dacă este sau nu credincios.

Pe măsura trecerii timpului însă… După cum este de presupus, cititorii amăgiți de această propoziție neterminată, care cred că voi preciza că mi-a părut rău de impertinența mea, că m-am gândit mereu cât de potrivită era întrebarea frizerului, ba chiar că l-am visat într-o noapte și că m-am trezit stăpânit de sentimente de vinovăție ori bântuit de coșmaruri, nu au ajuns încă să mă cunoască. Nici vorbă să mă gândesc la frizer, cu excepția unei singure împrejurări; dar chiar și în acea împrejurare, punctul de plecare al gândurilor mele a fost, de fapt, cu totul altul. Ceea ce mi-a venit în minte atunci a fost continuarea unui alt gând, care mă străfulgerase cu ani în urmă, înainte de a-l fi cunoscut pe el. Ba chiar pot spune că, la început, ceea ce simțeam nici măcar nu putea fi numit gând: în străfundul urechilor – nu, în

abisurile minții, ale sufletului meu – prinsese deodată să se repete un refren care îmi venea în minte, din vreme în vreme, încă din copilărie: „Trebuie să fiu eu, trebuie să fiu eu, trebuie să fiu eu…”

Înainte de culcare, după o zi petrecută în mijlocul oamenilor, printre rude și „tovarăși de muncă”, mă așezam, în puterea nopții, în vechiul fotoliu din camera aflată alături de dormitor și mă uitam în tavan, fumând, cu picioarele întinse pe măsuța joasă. În străfundurile urechii îmi vuiau, ca o durere de cap neplăcută și istovitoare, mai mult, ca o durere perfidă de măsele, vorbele, dorințele, tumultul nesfârșit iscat de cei pe care-i văzusem de-a lungul zilei, reunite parcă, toate, într-un singur sunet. Vechiul „refren”, pe care mă sfiesc să-l numesc „gând”, a revenit ca o reacție la acest vuiet – cum să spun, ca o „contravoce”. Îmi readucea în minte felul meu de a evada, cufundându-mă în propria voce interioară, în propria fericire și tihnă, ba chiar în propriul miros, spre a mă lepăda de vânzoleala fără zăgazuri a gloatei: „Trebuie să fii tu, trebuie să fii tu, trebuie să fii tu!” Atunci am simțit ce fericire era să mă aflu, în miez de noapte, departe de mulțime și de mocirla dezgustătorului vacarm în care își doreau ei (imamul care ținea predica de vineri, profesorii, mătușa, tata, unchiul, politicienii, toată lumea) să mă cufund, să ne cufundăm temeinic, socotind că aceasta este „viața”. Eram atât de fericit să rătăcesc prin grădina propriilor mele reverii, și nu prin cea a basnelor lor plictisitoare și nesărate, încât îmi priveam cu drag până și picioarele subțiri – bietele mele picioare, care se întindeau între fotoliu și măsuță –, îmi sorbeam din ochi până și mâna stângace și urâtă, care ducea la gură țigara al cărei fum se înălța spre tavan. Izbutisem, în patruzeci de ani, să devin eu însumi! Pentru că izbutisem, preț de patruzeci de ani, să devin eu însumi, ajunsesem, în cele din urmă, să mă și

îndrăgesc. Tocmai în clipa aceea de fericire s-a schimbat și tonalitatea „refrenului”. În loc să reia mereu aceleași cuvinte, ca idiotul mahalalei care, în vreme ce se prelinge pe lângă zidul unei moschei, rostește mereu același cuvânt ori de câte ori trece pe lângă o piatră, sau ca un călător în vârstă care, în timp ce se uită pe fereastra unui tren, numără, rând pe rând, stâlpii de telegraf, s-a preschimbat într-un soi de îndârjire care nu mă cuprinsese doar pe mine, ci cuprinsese întreaga „realitate”, cotropind, cu furia și nerăbdarea ei, încăperea veche, sărmană în care mă găseam. De data aceasta, eu eram cel care repeta „refrenul”, cu o furie plină de satisfacție, sub imboldul vehemenței în care mă cufundasem:

Trebuie să fiu eu însumi, repetam, trebuie să fiu eu însumi, fără să-mi pese de ei, fără să-mi pese de vocile, de mirosurile, de dorințele, de iubirile și dezgusturile lor, trebuie să fiu eu însumi, repetam, uitându-mă la propriile picioare, care se lăfăiau satisfăcute pe măsuță, și la fumul de țigară care se ridica spre tavan, pentru că dacă nu pot să fiu eu însumi, voi sfârși prin a deveni ceea ce-și doresc ei, iar eu nu suport deloc ceea ce-și doresc ei, și decât să fiu individul ăla nesuferit pe care și-l doresc ei, mai bine să nu fiu nimic, sau să nu fiu deloc, mă gândeam, deoarece în tinerețe, când mă duceam la mătușa și la unchiul, eram cel la care se uitau lung, sugerând din priviri „păcat că face gazetărie, dar muncește mult, iar dacă muncește în felul ăsta, cu voia lui Dumnezeu, o să și reușească, într-o bună zi”, iar mai pe urmă, după ce mă străduisem ani de zile să nu devin persoana cu pricina, când mă duceam – eu, marele om, de data aceasta – în blocul în care locuia tata cu noua lui soție, eram cel la care se uitau cugetând „a muncit mult și, după ani de zile, a și izbândit, într-o oarecare măsură”, și, ceea ce era mai rău, pentru că nici eu nu mă vedeam altfel, personalitatea aceasta nesuferită se lipea de mine ca o piele urâtă de

carne și, ceva mai târziu, când eram alături de ei, mă surprindeam rostind vorbele acelei persoane, nu vorbele mele, iar când mă întorceam acasă seara, îmi aminteam, rând pe rând, ca să mă supun la cazne, cum rostisem eu vorbele celui care nu doream să fiu și repetam tot soiul de cuvinte banale, până simțeam că mă înăbuș, ca, de pildă, „în ultimul meu articol de duminică am abordat chestiunea următoare", „în articolul meu de mâine scriu și despre cutare", „marțea asta am să scriu un articol lung, în care o să ridic și problema…", așa încât, în cele din urmă, să sfârșesc prin a fi puțin și eu însumi.

Întreaga mea viață era plină de asemenea amintiri neplăcute. În vreme ce stăteam în fotoliu, cu picioarele întinse, mi-am amintit, rând pe rând, de toate clipele în care nu fusesem în stare să fiu eu însumi, ca să încerc și mai multă desfătare de pe urma faptului că puteam fi eu însumi. Mi-am amintit că, în toată perioada stagiului militar, fusesem etichetat drept „o persoană care nu încetează să glumească nici în cele mai dificile situații", pentru că, în prima zi de armată, „camarazii" mei de arme hotărâseră că eram un asemenea gen de om. Mi-am amintit că, ghicind din privirile nenumăraților pierde-vară care fumau în „pauzele de cinci minute" ale filmelor proaste la care obișnuiam să mă duc nu atât pentru a-mi trece vremea, cât pentru a putea fi singur în întunericul răcoros, că vedeau în mine „un tânăr valoros, care promite să înfăptuiască lucruri foarte semnificative", mă comportam „ca o persoană meditativă, cufundată în gânduri foarte semnificative, ba chiar sublime". Mi-am amintit că, în perioadele în care eram absorbiți de planurile unei lovituri de stat militare și încercam să ne închipuim zilele în care urma să preluăm puterea, mă comportam ca o persoană care-și iubește atât de mult poporul, încât nici măcar nu mai poate dormi noaptea de teamă că, dacă puciul

se mai amână mult, necazurile care apasă pe umerii nației se vor prelungi la nesfârșit. Mi-am amintit că, în casele de rendez-vous pe care le frecventam pe ascuns, ferindu-mă de ochii lumii, jucam rolul unui ins deznădăjduit, care trăise de curând o poveste de dragoste îngrozitoare și fără speranță, pentru că târfele se purtau mai bine cu asemenea bărbați. Mi-am amintit că, atunci când era prea târziu pentru a traversa pe celălalt trotuar, treceam prin fața secțiilor de poliție încercând să dau impresia unui cetățean bun și disciplinat. Mi-am amintit cum mă prefăceam că mă distram de minune în vreme ce jucam loto, spre a mă alătura celorlalți, în casa bunicilor, unde mă duceam pentru că, pur și simplu, nu aveam curajul de a petrece singur noaptea aceea îngrozitoare numită Revelion. Mi-am amintit că eram departe de a fi eu însumi în tovărășia femeilor care-mi plăceau, așa încât mă străduiam, față de unele, să dau impresia că nu mă gândeam decât la căsătorie și la lupta pentru existență, față de altele, că eram decis să-mi consacru timpul doar salvării țării, în vreme ce față de altele mă arătam a fi o persoană sensibilă, sătulă de lipsa de sensibilitate și înțelegere atât de larg răspândite în țara noastră, ba chiar un „poet ascuns”, ca să mă folosesc de o expresie comună, pentru că socoteam că așa le surâde lor. Apoi (da, în cele din urmă), mi-am amintit că atunci când mă duceam la frizer, o dată la două luni, eram incapabil să fiu eu însumi cu adevărat – mă imitam pe mine, care eram însumarea tuturor indivizilor pe care-i imitam.

Or, eu mă duceam la frizer tocmai ca să mă eliberez. (Desigur că este vorba de alt frizer decât cel amintit la începutul articolului!) Dar, de îndată ce începeam să-mi privesc în oglindă, alături de frizer, părul care se cerea a fi tuns, capul care purta părul, umerii, pieptul, îmi dădeam seama că cel care stătea pe scaun și pe care îl priveam amândoi în oglindă nu eram eu, ci altcineva. Capul pe care-l

ținea frizerul între mâini în vreme ce mă întreba „cât luăm din față?”, gâtul care purta capul, precum și umerii și pieptul nu erau ale mele, ci ale „foiletonistului Celâl Bey”.

În ceea ce mă privea pe mine, n-aveam nicio legătură cu acel bărbat. Era un adevăr atât de străveziu, încât socoteam că până și frizerul avea să-și dea seama de asta, numai că el habar n-avea. Mai mult, parcă pentru a mă face să simt și mai abitir că nu eram eu, ci „foiletonistul”, îmi punea tot soiul de întrebări, de felul celor care li se pun foiletoniștilor, ca de pildă: „Dacă izbucnește războiul, o să-i batem acum pe greci?”, „E adevărat că nevasta primului-ministru era curvă?”, „Oare vânzătorii de legume să fie ăia care saltă prețurile?” O forță de neînțeles, despre care nu izbuteam să-mi dau seama de unde venea, mă împiedica să răspund la întrebări eu însumi, așa încât foiletonistul pe care-l urmăream în oglindă cu o stranie stupefacție, mormăia în locul meu, cu aerul lui atotștiutor dintotdeauna, ceva de genul: „Pacea este un lucru bun!” sau „Trebuie să fie limpede că prețurile nu scad spânzurând oameni!”

Îmi era silă de foiletonistul care socotea că le știa pe toate și care, atunci când nu știa, știa că nu știa, care învățase, totodată, în același mod atoateștiutor, să privească cu îngăduință atât ceea ce îi lipsea, cât și ceea ce îi prisosea! Îmi era silă și de frizer care, cu fiecare întrebare pe care mi-o punea, mă făcea să fiu în și mai mare măsură „foiletonistul Celâl Bey”! Ajuns în acest punct al amintirilor mele neplăcute, mi-am amintit de frizerul care venise la gazetă pentru a-mi pune ciudatele întrebări de care vorbeam mai sus.

Aflat în acel punct, îmi spuneam, în vreme ce ascultam, la orele târzii ale nopții, stând în fotoliu, cu picioarele întinse pe măsuță, vehemența redobândită a vechiului refren care-mi răsuna în străfundul urechii și care-mi redeștepta amintiri neplăcute, „Da, domnule frizer, omului nu i se

îngăduie cu niciun chip să fie el însuși, omul nu este lăsat să fie el însuși, nu este lăsat niciodată!” Însă vorbele acestea, rostite pe potriva ritmului și a vehemenței refrenului, mă cufundau și mai adânc în tihna în care nu-mi doream decât să pătrund. Am cugetat atunci că în toată povestea cu pricina, în vizita frizerului și în amintirea împrospătată prin mijlocirea altui frizer existau o noimă, un tâlc, ba chiar, cum să spun, „o simetrie misterioasă” despre care vorbeam și în alte articole și pe care nu ar putea-o remarca decât cititorii mei foarte fideli. La mijloc se afla un semn privitor la viitorul meu: împrejurarea de a rămâne singur după o zi, ba chiar după o seară lungă, de a te așeza în propriul fotoliu și de a fi tu însuți seamănă cu revenirea acasă a unui pribeag, după o călătorie lungă și aventuroasă.

XVII

M-ați recunoscut?

Totuși acum, privind în urmă, spre acele vremuri, încerc senzația unei mulțimi care pășește în beznă.

Ahmet Rasim

Când au ieșit din clubul de noapte, povestitorii nu s-au răzlețit imediat – așteptau, sub ninsoarea care se cernea ușor, o altă desfătare, despre care nu izbuteau să-și dea seama ce anume ar fi putut fi, se uitau unii la alții asemenea celor care, după ce au fost martori la un incendiu sau la o crimă, rămân țintuiți locului, doar-doar s-o mai petrece ceva. Bărbatul cu chelie, care își pusese de mult pe cap o ditamai pălăria, a zis:

— Nu este chiar un loc accesibil oricui, Iskender Bey. N-or să salte un asemenea grup de oameni. Nu vreau să-i duc acolo decât pe englezi. Ca să fie la curent și cu acest aspect al țării noastre.

S-a întors spre Galip:

— Desigur că puteți veni și dumneavoastră…

Au luat-o pe jos spre Tepebași, însoțiți de alte două persoane, o femeie care se îndeletnicea cu negoțul de antichități și un bărbat cu mustața tunsă perie, pe care nu-i putuseră evita așa cum făcuseră cu ceilalți și care li se alăturaseră în ultimul moment.

În timp ce treceau prin fața Consulatului American, bărbatul cu pălărie de fetru l-a întrebat pe Galip:

— Ați trecut pe la locuințele lui Celâl Bey din Nișantași și din Șișli?

— De ce? a întrebat Galip, privind de aproape chipul bărbatului, pe care de altfel nu-l socotea prea expresiv.

— Iskender Bey a spus că sunteți nepotul lui Celâl Salik. Nu-l căutați? N-ar fi fost bine să le vorbească englezilor despre problemele țării noastre? Uitați, acum se interesează și lumea de noi.

— Desigur, a zis Galip.

— Aveți adresele lui? a întrebat bărbatul cu pălărie de fetru.

— Nu, a zis Galip, nu le dă nimănui.

— E adevărat că se zăvorăște prin casele alea cu tot soiul de femei?

— Nu, a zis Galip.

— Nu vă supărați, a spus bărbatul. Așa se zice. Câte nu se mai îndrugă! Gura lumii e slobodă. Mai ales dacă ești o adevărată legendă, ca Celâl Bey! Eu îl cunosc.

— Așa?

— Așa. M-a invitat odată într-una dintre locuințele lui din Nișantași.

— Unde era asta?

— Casa s-a demolat demult. Atunci, în faptul serii, în casa aceea de piatră cu două caturi, mi s-a plâns de singurătate. Mi-a spus să-l caut când doresc.

— Dar el vrea să fie singur, a zis Galip.

— Poate că nu-l cunoașteți bine, a zis bărbatul. O voce dinlăuntrul meu îmi spune că așteaptă să-l ajut. Nu-i știți deloc adresa?

— Deloc, a zis Galip.

— Dar nu degeaba socotește fiecare că în el se găsește ceva din sine însuși. O personalitate de excepție! a zis bărbatul cu pălărie de fetru, rezumând situația.

Așa au ajuns să vorbească despre ultimele articole ale lui Celâl. Când au auzit, pe una dintre străzile care dădeau spre Tunel, fluierul unui paznic, care aducea cu cele ce răsunau prin

mahalalele de la periferie, s-au răsucit cu toții și au privit spre trotuarele troienite ale uliței înguste, luminate de o lampă vineție, cu neon; au pătruns pe una dintre străzile care duceau spre Turnul Galatei, iar Galip a avut senzația că etajele superioare ale clădirilor care mărgineau drumul se apropiau unul de altul, asemenea aripilor unei cortine de cinematograf care se închide încetișor. În vârful turnului erau aprinse niște lămpi roșii, care avertizau asupra zăpezii ce urma să cadă a doua zi. Era ora două noaptea și undeva, în apropiere, s-a auzit oblonul unei prăvălii, care era coborât cu zgomot.

După ce au dat roată turnului, au pătruns pe o stradă lăturalnică, pe care Galip nu o remarcase deloc mai înainte, și au pășit pe trotuarele înghețate. Bărbatul cu pălărie de fetru a bătut la poarta veche a unei case modeste, cu două caturi. După multă vreme, la etajul al doilea s-a aprins o lampă și s-a deschis o fereastră, la care s-a ițit un cap albăstrui:

— Deschide poarta, eu sunt, a zis bărbatul cu pălărie de fetru. Avem musafiri din Anglia.

Apoi s-a întors către englezi și le-a zâmbit sfios, rușinat. Și-a făcut apariția un bărbat palid, de vreo treizeci de ani, cu obrazul neras, care a descuiat poarta pe care scria „Atelierul de manechine Merih”. Avea un aer somnoros. Era îmbrăcat cu niște pantaloni negri și cu o bluză de pijama cu dungi albastre. După ce a dat mâna, rând pe rând, cu oaspeții, privindu-i misterios, de parcă i-ar fi fost frați într-un ideal tainic, i-a poftit într-o încăpere bine luminată, care era plină de cutii, matrițe, cratițe, felurite părți de trup omenesc și care duhnea a vopsea. În vreme ce le împărțea niște broșuri scoase la iveală dintr-un cotlon al camerei, s-a apucat să spună, pe un ton monoton:

— Instituția noastră este cel mai vechi atelier de manechine din Balcani și din Orientul Mijlociu. Este un indicator al stadiului pe care l-am atins

astăzi, după o istorie multiseculară, și, în același timp, al nivelului atins de Turcia în materie de industrializare și modernizare. Astăzi, în țara noastră se produc, în proporție de sută la sută, nu numai brațele, picioarele, coapsele…

— Cebbar Bey, a zis bărbatul cu chelie, stânjenit, prietenii noștri nu au venit să vadă locul acesta, ci nivelurile de mai jos, subsolul, au venit să îi vadă, sub îndrumarea dumneavoastră, pe nefericiți, să ne contemple istoria, să-și dea seama ce anume ne face să fim noi înșine.

După ce sutele de brațe, picioare, capete și trunchiuri omenești ce ticseau încăperea spațioasă s-au cufundat, brusc, în întuneric și tăcere, la gestul ghidului care a răsucit, mânios, butonul întrerupătorului, s-a aprins un alt bec, fără abajur, care lumina un mic palier ce ducea spre o scară. În vreme ce coborau cu toții scara de metal, Galip a șovăit o clipă, simțind izul de umezeală care răzbătea de jos. Cebbar Bey s-a apropiat de el cu o degajare uimitoare:

— Nu te teme, aici ai să afli ceea ce cauți! a spus el, cu aerul unui om versat. El m-a trimis; nu vrea sub nicio formă să orbecăi pe căi greșite și să te rătăcești.

Oare rostea cuvintele acelea cu sens nedesluși și pentru urechile celorlalți? Ghidul le-a prezentat manechinele pe care le-au văzut de îndată ce au pătruns în prima încăpere, după ce coborâseră scara:

— Primele opere ale tatei.

În vreme ce se uitau, în încăperea alăturată, luminată de un bec simplu, la niște manechine din perioada otomană, reprezentând marinari, corsari, scribi și un grup de țărani așezați turcește în jurul unei mese așternute pe pământ, ghidul a mormăit iarăși ceva nedesluși. Când au văzut, în altă încăpere, manechinul unei spălătorese, manechinul unui eretic descăpățânat și manechinul unui călău cu mâinile împovărate de uneltele lucrării sale,

Galip a izbutit să distingă pentru prima oară vorbele ghidului:

— Acum o sută de ani, când își plămădea primele opere, pe care le-ați văzut în încăperile dinainte, bunicul nu nutrea decât un gând banal, care ar trebui să stăruie în mințile tuturor: socotea că manechinele expuse în vitrinele magazinelor trebuie concepute după chipul și asemănarea oamenilor de la noi. Nefericitele victime ale uneltirii internaționale, istorice, care nu încetează să se urzească de două sute de ani, l-au împiedicat însă să realizeze acest lucru.

Tot coborând scări și pătrunzând pe uși ce-și urmau una alteia, după ce străbăteai felurite trepte, au văzut sute de manechine, în încăperi din ale căror tavane picura apă și cărora le dădea roată, ca o sfoară de rufe, un cablu electric de care erau atârnate becuri fără abajur. Au văzut manechinul mareșalului Fevzi Çakmak, care în cei treizeci de ani cât fusese șeful Marelui Stat-Major, chibzuise să arunce în aer toate podurile din țară, pentru că se temea mereu ca poporul lui să nu colaboreze cu inamicul, să dărâme minaretele, pentru ca acestea să nu reprezinte niște semnale pentru ruși, și să evacueze Istanbulul, proclamându-l oraș-fantomă, astfel încât, dacă s-ar fi întâmplat să fie cucerit, acesta să devină un labirint prin care să se rătăcească vrăjmașul, după cum au văzut și manechinele unor săteni din regiunea Konya, care, tot căsătorindu-se între ei, sfârșiseră prin a deveni cu toții aidoma – mamă, tată, fiică, bunic, unchi –, precum și manechinele unor negustori de vechituri care, colindând din ușă în ușă, adunau, fără să-și dea seama, toate obiectele vechi ce ne făceau să fim noi înșine. Au văzut manechinele unor actori turci celebri care, neputând fi nici ei înșiși, nici altcineva, le puteau da viață cel mai bine, în filmele în care jucau, eroilor cărora le era cu neputință să fie ei înșiși sau care se interpretau, pur și simplu, pe ei înșiși, manechinele unor netoți

demni de compasiune, care-și închinaseră întreaga viață traducerilor și adaptărilor, spre a aduce știința și arta Occidentului în Orient, manechinele unor idealiști care-și petrecuseră întreaga viață trudind asupra hărților, cu lupele în mâini, spre a putea preschimba ulițele întortocheate ale Istanbulului în bulevarde mărginite de tei, ca la Berlin, în bulevarde în formă de stea, ca la Paris, și în bulevarde cu poduri, ca la Petersburg, și care, după ce închipuiseră întreaga viață trotuare moderne, pe care pașalele noastre ieșite la pensie să-și poată plimba seara câinii, ducându-i în lesă, ca occidentalii, și lăsându-i apoi să se ușureze în voie, muriseră fără a-și fi putut împlini măcar unul dintre visuri și ale căror morminte își pierduseră urma, manechinele unor slujbași din serviciile secrete care fuseseră scoși la pensie cu anticipație pentru că nu urmaseră noile valori internaționale în materie de tortură, dorind să rămână fideli metodelor naționale și tradiționale, manechinele unor negustători ambulanți care își purtau marfa cu prăjinile, pe umeri, și care vindeau bragă, pălămidă și iaurt pe locurile virane din mahalale. În „priveliștile din cafenele", prezentate de ghid cu precizarea că „este vorba de o serie începută de bunicul, îmbogățită de tata și continuată apoi de mine", au văzut șomeri cu capetele înfundate între umeri, norocoși care, jucând dame ori table, reușeau să uite, fericiți, de secolul în care trăiau și de propria lor identitate, precum și cetățeni care, în vreme ce stăteau cu paharele de ceai în mâini și fumau țigări ieftine, priveau țintă către un punct din veșnicie, de parcă s-ar fi trudit să-și amintească rațiunea pierdută a existenței, care erau adânciți în propriile gânduri, ori care jucau cărți și zaruri sau se-mpungeau unii pe alții, pentru că nici măcar în gânduri nu mai erau în stare să se-adâncească.

— Aflat pe patul morții, bunicul sfârșise prin a intui mulțimea forțelor internaționale cu care se lupta, povestea ghidul. Dorind să ne lipsească de

mișcările, de gesturile vieții de zi cu zi – comoara noastră cea mai de preț –, forțele istorice care nu voiau să devenim noi înșine l-au gonit pe bunicul din Beyoğlu, din magazine, de pe Istiklăl Caddesi, din vitrine. Când și-a dat seama, odată cu bunicul, care era în pragul celeilalte lumi, că nu-i rămâneau, pe viitor, decât subteranele, da, subteranele, tata nu apucase încă să descopere că, de-a lungul întregii sale istorii, Istanbulul fusese mereu un oraș subteran. Urma s-o afle mai întâi din propria experiență, apoi din culoarele cu care avea să se pomenească confruntat, pe măsură ce săpa în mocirlă noi încăperi, ca să-și poată așeza manechinele.

În timp ce străbăteau peșteri invadate de mâzgă, care nici nu mai puteau fi numite de-acum încăperi, precum și numeroase paliere, pe măsură ce coborau scări care-i purtau spre culoare subterane, vedeau manechinele a sute de nefericiți. Manechinele înșirate sub lumina becurilor fără abajur îl duceau uneori pe Galip cu gândul la răbdătorii săi concetățeni care, în vreme ce așteptau, într-o stație uitată de autobuz, o mașină care nu avea să vină niciodată, erau înghițiți de praful și noroiul veacurilor, iar alteori la iluzia pe care o încercase pășind pe străzile Istanbulului – la sentimentul că toți nefericiții erau frați. A văzut vânzători de bilete de tombolă, cu pungi în mâini. A văzut studenți zeflemitori și nervoși. A văzut băieți de prăvălie care uceniceau pe lângă vânzători de fistic, dar și ornitofili ori căutători de comori. A văzut manechinele unor inși care îl citeau pe Dante pentru a demonstra că știința și arta Occidentului fuseseră luate pe furiș din Orient, manechinele unor persoane care întocmeau hărți pentru a demonstra că turnurile numite minarete erau semne trimise spre alte lumi, precum și manechinele unor elevi de la Liceul Imam Hatip care, atinși de un cablu de înaltă tensiune, fuseseră cuprinși cu toții de un soi de mahmureală,

pricinuită de curentul albastru, și începuseră să-și „amintească” de unele detalii ale vieții cotidiene de acum două sute de ani. A văzut că manechinele înșirate în încăperile sufocate de noroi erau grupate pe criterii de genul „impostori”, „oameni incapabili să fie ei înșiși”, „păcătoși”, „persoane care li se substituiseră altora”. A văzut soți nefericiți, morți fără tihnă și martiri răsăriți din morminte. A văzut până și persoane misterioase pe ale căror chipuri, pe ale căror frunți se aflau întipărite slove, a văzut învățați care sugeraseră tainele acelor slove, precum și celebrități contemporane care pășeau pe urmele învățaților cu pricina.

Într-un ungher se afla un manechin care îl înfățișa, printre condeieri, desenatori și artiști turci renumiți ai vremurilor noastre, pe Celâl, înveșmântat cu o pelerină de care se folosea cu douăzeci de ani în urmă. Ghidul a spus, în trecere, că scriitorul acela, în legătură cu care tatăl său nutrise cândva mari nădejdi, se folosise de misterul slovelor, deprins de la el, în scopuri ticăloase și că se vânduse în schimbul unor izbânzi ieftine. De gâtul manechinului era agățat, ca o sentință de condamnare la moarte, un articol înrămat referitor la tatăl și la bunicul ghidului, conceput de Celâl cu douăzeci de ani în urmă. Galip simțea în plămâni mirosul de mucegai, care îi ardea gâtlejul, și umezeala răspândită de zidurile încăperilor pline de glod, care fuseseră săpate în pământ clandestin, fără autorizație de la primărie, după procedeul adoptat de mulți proprietari de prăvălii, iar în vremea aceasta ghidul povestea cum, după nenumăratele trădări cu care se confruntase, tatăl său își legase toate speranțele de misterul slovelor, pe care le dibuise și le reunise în timpul călătoriilor sale prin Anatolia, și cum ajunseseră să i se arate, rând pe rând, culoarele subterane care făceau din Istanbul ceea ce era tocmai în zilele în care întipărea misterul pe chipurile manechinelor,

ale nefericiților. Galip a rămas multă vreme nemișcat în fața manechinului lui Celâl – gras, masiv, cu ochi blânzi și mâini mici, delicate. „Din cauza ta n-am izbutit niciodată să fiu eu însumi, îi venea să spună, din cauza ta am crezut în toate poveștile care mă făceau să fiu tu.” A privit manechinul lui Celâl îndelung, cu băgare de seamă, ca un fiu care cercetează cu interes, după ani de zile, o fotografie reușită a propriului tată. Și-a adus aminte că stofa din care erau croiți pantalonii de pe manechin fusese cumpărată cu reducere de la un magazin din Sirkeci, ținut de o rudă îndepărtată, că lui Celâl îi plăcea nespus de mult pelerina aceea, pentru că îl făcea să semene cu eroii din romanele polițiste englezești, că marginile sfâșiate ale buzunarelor sacoului se datorau obiceiului lui Celâl de a-și înfunda mâinile în buzunare, că nu mai văzuse, în ultimii ani, tăieturile de lamă de pe buza inferioară și de pe mărul lui Adam, care-i apăreau după ce se rădea, și că Celâl continua să folosească și acum stiloul pe care îl purta în buzunarul sacoului. Îi era drag și se temea de el; își dorea să fie în locul lui Celâl și fugea de el; îl căuta și voia să-l uite. A pus mâna pe sacoul lui Celâl, de parcă ar fi fost gata să-l ia de guler, de parcă acesta i-ar fi putut împărtăși tâlcul nedescifrat al propriei vieți, o taină pe care Celâl o cunoștea, dar pe care o ascundea în sine, misterul celei de-a doua lumi ascunse în inima lumii, ieșirea dintr-un joc ce începuse ca o glumă, pentru a se transforma apoi în coșmar. De departe, răzbătea vocea ghidului, care trăda acum nu numai obișnuință, ci și emoție:

— Tata plăsmuia cu atâta repeziciune manechine pe ale căror chipuri așternea, cu ajutorul slovelor, sensuri pe care este cu neputință să le mai afli acum pe străzile, în casele ori în societatea noastră, încât nu mai aveam unde să le așezăm în încăperile subterane construite anume pentru ele. Din cauza aceasta, faptul că tocmai la

vremea aceea am descoperit culoarele care ne conectau la subteranele istoriei nu poate fi socotit nicidecum o întâmplare. Tata vedea foarte bine că, de acum încolo, istoria noastră va coborî în subterane, că existența subterană era un semn prevestitor al sfârșitului ruinei de la suprafață și că puzderia de culoare care duceau, rând pe rând, la casa noastră, ori drumurile subterane care gemeau de schelete reprezentau tot atâtea prilejuri istorice care urmau să prindă viață și să dobândească un sens doar în virtutea adevăratelor chipuri de cetățeni plămădite de noi.

Când Galip și-a desprins mâna de pe sacoul lui Celâl, manechinul acestuia s-a clătinat ușor pe picioare, ca un soldat de plumb. Galip s-a dat înapoi cu vreo doi-trei pași și și-a aprins o țigară, gândind că nu avea să uite niciodată imaginea aceea ciudată, îngrozitoare și caraghioasă. Nu avea niciun chef să coboare, alături de ceilalți vizitatori, până la intrarea în orașul subteran „unde, într-o bună zi, manechinele urmau să forfotească la fel de vioaie ca scheletele”.

Prin urmare, în timp ce ghidul le arăta „oaspeților” intrarea în culoarul săpat dinspre celălalt țărm al Cornului de Aur, cu o mie trei sute șase ani în urmă, de către bizantini, care se temeau de atacul lui Attila, unul dintre capete ajungând tocmai pe țărmul pe care se aflau ei, și în timp ce depăna mânios povestea scheletelor pe care le vedeai de îndată ce pătrundeai în deschizătura aceea, înarmat cu o lampă, a comorilor vegheate de acele schelete și ascunse de invadatorii latini cu șase sute șaptezeci și cinci de ani în urmă, a meselor și a scaunelor care nu se mai zăreau dintre pânzele de păianjen, Galip cugeta că citise cu foarte multă vreme în urmă o ghicitoare care făcea trimitere la acele imagini și istorii într-un articol al lui Celâl. Pe când ghidul spunea că tatăl său privea descinderea în lumea subterană ca pe un simbol de neocolit al degradării absolute, pe când arăta

mânios că, după fiecare culoar, după fiecare tunel săpat până departe, în măruntaiele pământului, în Byzantion, în Buzas, în Nova Roma, în Romani, în Țarigrad, în Miklagard, în Constantinopolis, în Cospoli, în Eis tin Polin, ca urmare a unui cerințe inevitabile, la suprafața pământului se produseseră răsturnări de necrezut și că civilizația subterană se răzbuna de fiecare dată pe cea de la suprafață, care o împinsese într-acolo, Galip își amintea că, într-unul dintre articolele sale, Celâl vorbise despre etajele blocului lor ca despre o prelungire a civilizațiilor subterane. Pe când ghidul povestea, copleșit de mânia propriei istorii, că pentru a se implica în acea catastrofă măreață, în acel sfârșit de lume căruia nu i te puteai opune și care era simbolizat de culoarele din adâncuri, tatăl său dorise să umple cu manechine toate culoarele, toate drumurile subterane care gemeau de comori cotropite de șoareci, schelete și păianjeni, că existența tatălui său dobândise un sens nou odată cu reveriile privitoare la petrecerea prilejuită de acea catastrofă măreață, pe când afirma, emoționat, că pășise, la rândul său, pe aceeași cale, prin intermediul propriilor creații, ale căror chipuri le presărase cu slove, Galip era gata să creadă că bărbatul din fața lor cumpăra în fiecare dimineață, luând-o înaintea tuturor, câte un exemplar din gazeta *Milliyet* și că citea cu ciudă, cu invidie, cu dezgust și cu aceeași mânie de care dădea dovadă în acele momente articolul lui Celâl. Când ghidul a precizat că cei ce aveau tăria de a se uita la scheletele strâns înlănțuite ale bizantinilor care, înspăimântați de asediul abbasizilor, coborâseră sub pământ, și ale evreilor care fugiseră de invazia cruciaților, dobândind astfel nemurirea, puteau pătrunde în acel culoar nemaiîntâlnit, de ale cărui tavane atârnau coliere și brățări de aur, Galip și-a dat seama că acesta citise cu atenție ultimele articole ale lui Celâl. În vreme ce ghidul povestea că scheletele genovezilor, ale amalfitanilor, ale

pisanilor care fugiseră de masacrul la care fuseseră supuși cei peste șase mii de italieni din oraș de către bizantini, cu șapte sute de ani în urmă, și scheletele, vechi de șase sute de ani, ale celor care scăpaseră de ciuma adusă în oraș de o corabie de la Marea Azov așteptau răbdătoare sfârșitul lumii, rezemate unul de altul, la mese care fuseseră coborâte sub pământ tocmai pe vremea asediului avarilor, Galip se gândea că și el era înzestrat cu aceeași răbdare de care dădea dovadă Celâl. Pe când ghidul relata că cei care dăduseră buzna, la două sute de ani după aceea, pentru a scăpa de interdicția lui Murat al IV-lea privitoare la cafea, tutun și opium, pe culoarele săpate de bizantini între Sfânta Sofia și Sfânta Irene, spre a putea fugi din calea otomanilor care prăduiau Bizanțul, și care fuseseră prelungite apoi spre Pantokrator, pentru ca mai pe urmă unul dintre capete să ajungă tocmai pe țărmul pe care se aflau ei atunci, fiindcă deveniseră neîncăpătoare, așteptau, sub un strat mătăsos de praf, așternut asupra lor ca omătul, cu mâinile încărcate de râșnițe de cafea, de ibrice, de narghilele, de ciubuce, de pungi cu tutun și cu opium, de cești, să-și facă apariția manechinele care urmau să le arate, într-o bună zi, calea izbăvirii, Galip se gândea că același strat de praf mătăsos avea să acopere, cândva, și scheletul lui Celâl. În timp ce ghidul spunea că nu era exclus să vedem pe culoarele pe care aflaseră cândva refugiu evreii izgoniți din Bizanț, pe lângă scheletul prințului moștenitor al lui Ahmet al III-lea care, la șapte sute de ani de la alungarea evreilor bizantini, fusese nevoit să coboare în subterane, în urma eșecului intrigilor de palat, ori al fetei gruzine care, la un secol după aceea, fugise din harem cu iubitul ei, și tipografi ai zilelor noastre, care tipăreau bani calpi și care tocmai cercetau culoarea bancnotelor umede pe care le țineau în mâini, vreo Lady Macbeth musulmană care, neavând cabină în micul teatru amenajat la subsol, cobora cu un cat

mai jos și își vopsea mâinile într-un roșu aparte, nemaivăzut pe nicio scenă din lume, preparat dintr-un butoi cu sânge de bivol procurat de la măcelarii de contrabandă, ori tineri chimiști care, cuprinși de febra exportului, veghează lângă recipiente de sticlă în care se distilează savuroasa heroină pe care o vor trimite în America, folosindu-se de corăbii bulgărești mâncate de rugină, Galip se gândea că ar fi putut citi asemenea lucruri nu numai în articolele, ci și pe chipul lui Celâl.

Peste mult timp, când au făcut cale întoarsă, după ce ghidul le arătase „oaspeților" săi toate culoarele și toate manechinele, după ce le vorbise despre cel mai mare vis al tatălui său, dar și al lui, despre faptul că, într-o zi caldă de vară, în vreme ce toată lumea de la suprafață avea să picotească, toropită de căldura apăsătoare a amiezii, printre muște, gunoaie și nori de praf, jos, pe culoarele reci, umede și întunecoase din adâncul pământului, îndurătoarele schelete aveau să organizeze, împreună cu manechinele îmboldite de forța vitală a oamenilor de la noi, un festin, o petrecere, o sărbătoare ce urma să celebreze viața și moartea și care avea să treacă dincolo de timp, și de istorie, și de legi, și de opreliști, după ce „oaspeții" își imaginaseră cu teamă groaza și exaltarea care vor însoți trosnetele iscate de cupele și cănile cu vin sparte, de muzică, și de tăcere, și de împerecherea scheletelor și a manechinelor, care vor dansa fericite la sărbătoarea cu pricina, după ce văzuse suferința oglindită pe fețele a sute de manechine care îi întruchipau pe concetățenii săi și ale căror întâmplări ghidul nici măcar nu mai simțise nevoia să le depene, Galip se simțea apăsat de povara poveștilor pe care le auzise și a chipurilor pe care le văzuse. Slăbiciunea pe care o simțea în picioare nu era pricinuită nici de panta abruptă pe care o urcau, nici de osteneala lungii zile pe care o trăise. Simțea cum i se strecura în trup oboseala întipărită

pe chipurile fraților săi, care îi ieșeau în întâmpinare pe treptele alunecoase, luminate de becuri simple, din încăperile umede pe dinaintea cărora se perindau necontenit. Capetele plecate, șalele încovoiate, spinările cocârjate, picioarele strâmbe, suferințele și poveștile concetățenilor săi erau tot atâtea prelungiri ale propriului său trup. Cum avea sentimentul că toate chipurile se confundau cu chipul său, că toate deznădejdile se confundau cu deznădejdea sa, era departe de a dori să le privească, să dea ochii cu manechinele care se apropiau de el pline de viață, dar nu-și putea dezlipi ochii de la ele, așa cum nu te poți îndepărta de propriul geamăn. Galip a încercat să se convingă o vreme, așa cum făcea când citea articolele lui Celâl în prima tinerețe, că dincolo de lumea pe care o vedea se afla o taină elementară, de a cărei înrâurire s-ar fi putut desprinde dacă ar fi izbutit s-o descifreze, un mister care ar fi eliberat ființa umană dacă i s-ar fi aflat rețeta; dar, la fel ca atunci când parcurgea foiletoanele lui Celâl, se cufundase atât de adânc în lumea aceea, încât ori de câte ori se trudea să-i dezlege misterul, se simțea copleșit de neputință și avea sentimentul că redevenise copil, așa cum se întâmplă cu cineva care și-a pierdut memoria: nu știa ce înțeles avea universul pe care-l indicau manechinele, nu știa ce căuta acolo, alături de străinii aceia, după cum nu cunoștea nici sensul slovelor și al chipurilor, și nici taina propriei sale existențe. Mai mult, pe măsură ce se apropia de suprafața pământului, pe măsură ce urca spre catul de sus, avea senzația că începea să uite ceea ce văzuse și aflase acolo, deoarece se îndepărta și mai mult de tainele dosite în abisuri. Când a văzut, într-una dintre odăile de sus, un șir de manechine care înfățișau niște „cetățeni de rând”, asupra cărora ghidul nu a stăruit, a simțit că le împărtășea soarta, că gândea la fel ca ele; toate avuseseră parte cândva de o viață plină de tâlc, numai că, dintr-un motiv neelucidat, sfârșiseră prin

a-și pierde noima, așa cum își pierduseră și memoria. Pentru că se rătăceau ori de câte ori încercau să regăsească acea noimă, ori de câte ori pătrundeau pe culoarele năpădite de păianjeni ale propriei memorii, pentru că nu erau în stare să afle drumul de întoarcere prin bezna oarbă a ulițelor care le împânzeau mintea, pentru că nu izbuteau să găsească niciodată cheia noii vieți, căzută în hăul fără fund al memoriei, erau copleșite de pătimirile neputincioase ale celor care și-au pierdut casa, patria, trecutul, istoria. Suferința pricinuită de depărtarea de casă, de rătăcirea drumului se vădea atât de sfâșietoare, atât de greu de îndurat, încât era preferabil să rabzi și să aștepți resemnat, în tăcere, împlinirea timpului veșniciei în loc să încerci să-ți readuci în minte sensul ori misterul pierdut. Pe măsură ce se apropia de suprafață, Galip simțea însă că nu va mai putea suporta așteptarea aceea sufocantă, după cum simțea și că nu va mai putea găsi liniștea înainte de a afla ceea ce căuta. Nu era, oare, preferabil să fie o imitație de duzină a altcuiva, iar nu cineva care și-a pierdut trecutul, memoria, visele? Ajuns la pragul de la care pornea scara de fier, s-a pus în locul lui Celâl și și-a propus să privească de sus manechinele și gândirea care le zămislise: era vorba de repetarea obsesivă a unei idei aberante; totul era o caricatură ratată, o glumă fără haz, o nerozie lamentabilă, fără cap și fără coadă! Pentru a confirma, parcă, ceea ce chibzuise el, ghidul, care era propria sa caricatură, preciza chiar atunci că tatăl său nu credea în ceea ce se numea „interdicția imaginii în islam”, că ceea ce se numea „gând” nu era decât o formă și că ceea ce văzuseră ei acolo era o înșiruire de forme. Odată ajunși în încăperea în care pătrunseseră prima oară, ghidul le-a explicat că, pentru perpetuarea acelei „reprezentări sublime”, erau nevoiți să facă afaceri și pe piața manechinelor, așa încât îi ruga pe oaspeți să

azvârle câte ceva în cutia verde a milelor, după cum îi lăsa inima.

După ce a aruncat o mie de lire în cutia verde, Galip a dat nas în nas cu femeia care se ocupa de negoțul cu antichități:

— M-ați recunoscut? a întrebat femeia.

Avea o privire ireală, iar pe chip îi stăruia o expresie copilărească, jucăușă:

— S-ar zice că toate poveștile pe care ni le spunea bunica erau adevărate.

Ochii îi luceau în semiîntuneric, ca niște ochi de pisică.

— Poftim? a întrebat Galip, jenat.

— Nu-ți amintești, a zis femeia. Eram în aceeași clasă, la gimnaziu. Belkis.

— Belkis, a zis Galip, dându-și seama imediat că nu-și amintea de niciuna dintre fetele din clasă, în afară de Rüya.

— Sunt cu mașina, a zis femeia. Și eu locuiesc în Nișantași. Te pot lăsa în drum.

Grupul, care ieșise între timp afară, la aer, s-a împrăștiat treptat. Gazetarii englezi s-au îndreptat spre Pera Palas, iar bărbatul cu pălărie de fetru i-a dat lui Galip cartea sa de vizită, rugându-l să-i transmită salutări lui Celâl, după care a dispărut pe străzile din dosul Cihangirului. Iskender a luat un taxi; arhitectul cu mustața tunsă perie a pornit pe jos, alături de Galip și de Belkis. La un moment dat, după ce au trecut de Cinematograful Atlas, cei trei și-au cumpărat niște pilaf de la vânzătorul din colțul străzii și și-au potolit foamea. În drum spre Taksim, s-au uitat la ceasurile care se zăreau în galantarul înghețat al unui ceasornicar, de parcă s-ar fi uitat la niște jucării fermecate. Galip tocmai studia un afiș de film sfâșiat, de culoarea albastrului murdar al nopții, și, în vitrina unui fotograf, portretul unui fost prim-ministru căruia i se făcuse demult felul, când arhitectul le-a propus să-i ducă la Moscheea Süleymaniye: avea de gând să le arate ceva mai interesant decât ceea ce el

numea „iadul manechinelor” – o moschee veche de patru veacuri, care o lua, ușor-ușor, la vale! Au urcat în mașina lui Belkis, parcată pe o stradă ferită din Talimhane, și au pornit la drum, tăcuți. În vreme ce treceau printre înfricoșătoarele case cu două etaje, învăluite în beznă, lui Galip îi venea mereu să exclame: „înspăimântător, înspăimântător!” Fulguia slab și întregul oraș era cufundat în somn.

Când au pătruns în moschee, după ce bătuseră cale lungă, arhitectul și-a dezvăluit propria poveste: lucra în domeniul restaurărilor și al reparațiilor, prin urmare cunoștea culoarele subterane ale moscheilor, așa cum îl cunoștea și pe imam, care era gata să le deschidă toate ușile cu putință în schimbul câtorva kuruși. Odată oprit motorul mașinii, Galip a spus că nu voia să iasă din mașină și că dorea să-i aștepte acolo.

— Ai să îngheți de frig în mașină! i-a spus Belkis. Galip a băgat mai întâi de seamă că îl tutuia, iar mai apoi că, deși frumoasă, paltonul greu cu care era îmbrăcată și basmaua pe care tocmai și-o pusese pe cap o făceau să semene cu una dintre mătușile lui – o rudă de departe. Pasta de migdale cu care obișnuia să-l trateze ruda aceea îndepărtată, la care se duceau în vizită de bairam, era atât de dulce, încât Galip simțea nevoia să bea apă înainte de a mai lua, după multe stăruințe, încă o înghițitură. De ce nu venea și Rüya în vizitele de bairam?

— Nu vreau să vin! a zis Galip, pe un ton plin de hotărâre.

— Dar de ce? a zis femeia. După aceea urcăm și în minaret.

S-a întors către arhitect:

— Putem urca în minaret?

Preț de o clipă, s-a așternut tăcerea. Undeva, nu foarte departe, lătra un câine, iar Galip auzea vuietul orașului îngropat în troiene.

— Inima mea nu face față la scări, a zis arhitectul. Urcați voi.

Cum îi plăcea ideea de a urca în minaret, Galip a sfârșit prin a coborî din mașină. Au trecut prin prima curte, cu arbori încărcați de zăpadă, care străluceau la lumina unor becuri fără abajur, și au pătruns în curtea interioară a moscheii. Când mormanul acela de pietre le-a părut a fi mai neînsemnat decât era în realitate, moscheea a devenit o construcție familiară, care nu izbutea să-și ascundă tainele. Stratul de zăpadă înghețată care acoperea marmura era întunecat și străpuns de cratere, ca suprafața lunii din reclamele la ceasuri străine.

Ca să-și dea importanță, arhitectul s-a apucat să zgândăre lacătul unei uși metalice aflate într-un colț al porticului. În vremea aceasta, povestea că dealul pe care se ridica moscheea și moscheea însăși, cu toată greutatea ei, nu conteneau să alunece, de câteva secole, spre Cornul de Aur, înaintând cu câte cinci-zece centimetri pe an, că, de fapt, ar fi trebuit să ajungă de mult pe țărm, numai că „zidurile de piatră" care jucau între temelii și a căror taină nu fusese deslușită încă, „ansamblul subteran" a cărui tehnică nu fusese încă depășită, „balanța de apă" gândită și potrivită până în cel mai mărunt detaliu și „rețeaua de culoare" calculată cu patru veacuri în urmă îi încetiniseră deplasarea. Când, odată cu lacătul, s-a deschis și ușa care dădea spre un culoar cufundat în beznă, Galip a zărit în ochii strălucitori ai femeii o curiozitate plină de poftă de viață.

— Occidentalii n-au izbutit să descifreze această taină! a zis arhitectul, ca beat, și a pornit-o pe culoar de parcă ar fi fost beat.

Galip a rămas afară. Când s-a ivit imamul, care se desprinsese din umbra coloanelor împodobite cu țurțuri de gheață, tocmai ciulea urechea la sunetele care răzbăteau dinăuntru. Imamul nu părea să se plângă defel că fusese trezit la ora aceea timpurie a

dimineții. După ce a ciulit, la rândul său, urechea la sunetele care se auzeau dinspre culoar, a întrebat:

— Femeia este turistă?

— Nu, a zis Galip, băgând de seamă că barba îl făcea pe imam să arate mai bătrân decât era.

— Și dumneata ești profesor?

— Sunt profesor.

— Ești profesor universitar, ca Fikret Bey!

— Da.

— E adevărat că moscheea se mișcă din loc?

— E adevărat, de-asta am și venit.

— Domnul să vă binecuvânteze! a zis imamul. Avea un aer îngrijorat:

— Femeia a venit cu copilul?

— Nu, a zis Galip.

— Înăuntru, în străfunduri, este pitit un copil.

— Se zice că moscheea ar aluneca de nu știu câte secole, a zis Galip, nesigur pe el.

— Sunt sigur de asta, de altfel este interzis să pătrunzi acolo, numai că eu am văzut o turistă care a intrat cu copil cu tot. După aceea a ieșit singură. Copilul a rămas înăuntru.

— Ar fi fost bine să anunți poliția, a zis Galip.

— Nu era nevoie, a zis imamul, pentru că după aceea au apărut în ziare și poza copilului, și poza femeii: copilul era, chipurile, nepotul împăratului Etiopiei. Să-l scoată odată de-acolo!

— Ce avea copilul pe față?

— Uite, vezi, și dumneata știi, a zis imamul, neliniștit. Nici nu te puteai uita în ochii lui!

— Ce scria pe fața lui? a întrebat Galip, stăruitor.

— Foarte multe lucruri, a zis imamul, pierzându-și siguranța de sine.

— Dumneata știi să citești semnele de pe chipul omului? a întrebat Galip.

Imamul a tăcut.

— Ajunge, oare, să cauți înțelesul de pe chipul unui om ca să poți regăsi un chip pierdut? a

întrebat Galip.

— Asta o știi dumneata mai bine decât mine, a zis imamul, îngrijorat.

— Moscheea este deschisă? a întrebat Galip.

— Abia am descuiat poarta, a zis imamul. Mai e puțin și vine lumea la rugăciunea de dimineață. Du-te.

Moscheea era pustie. Lămpile cu neon nu luminau atât covoarele vinețiii, care se întindeau ca suprafața unei mări, cât zidurile goale. Lui Galip îi înghețaseră picioarele, încălțat cum era doar cu șosetele. A privit spre cupolă, spre coloane, spre mormanul semeț de pietre care se înălța deasupra capului său, dorind să se simtă impresionat, dar n-a încercat decât dorința de a se simți impresionat: o senzație de așteptare, o vagă curiozitate cu privire la ceea ce avea să urmeze… Avea sentimentul că, la fel ca pietrele din care era alcătuită, moscheea reprezenta o structură închisă, greoaie, suficientă sieși. Spațiul ei nici nu te chema spre vreun loc anume, nici nu te trimitea în altă parte. Se putea la fel de bine ca nimic să nu însemne nimic și totul să însemne totul. Preț de o clipă, s-a ivit, parcă, o lumină albastră, apoi a auzit niște bătăi grăbite, care aduceau cu fâlfâitul de aripi al unui porumbel; îndată după aceea însă, totul a revenit la încremenirea tăcută dinainte, aflată în așteptarea unui sens nou. S-a gândit atunci că obiectele și pietrele erau mai „despuiate” decât s-ar fi cuvenit să fie; lucrurile păreau să îl ademenească spre ele, cerându-i: „Conferă-ne un sens!” Când, peste puțină vreme, s-au ivit doi bătrâni care vorbeau în șoaptă și care au îngenuncheat chiar în fața *mihrab*[84]-ului, Galip n-a mai perceput chemarea obiectelor.

Poate că și din această pricină, nu se aștepta să i se mai întâmple ceva nou când a urcat în minaret. Arhitectul i-a spus că doamna Belkis urcase fără să-i mai aștepte, așa încât a început să urce treptele cu repeziciune, dar și-a simțit, nu după multă

vreme, inima pulsând în tâmple și s-a oprit. A început să-l săgeteze o durere în picioare și în șolduri, așa că s-a așezat pe trepte. Se oprea în dreptul fiecărui bec fără abajur care lumina scara, apoi reîncepea să urce. Ajuns undeva în partea de sus, a auzit pașii femeii și s-a grăbit, dar nu a izbutit s-o prindă din urmă decât mult mai târziu, când s-a pomenit în balconul care dădea roată minaretului. A privit alături de ea, îndelung, în tăcere, fără să scoată o vorbă, Istanbulul cufundat în beznă, luminile nelămurite ale orașului, zăpada care continua să se cearnă.

Când a băgat de seamă că bezna prindea să se ridice treptat, orașul lăsa impresia că avea să mai rămână multă vreme învăluit în noapte, ca fața întunecată a unei stele îndepărtate. Apoi s-a gândit, tremurând de frig, ca lumina răsfrântă asupra fumului ce se înălța din coșuri, asupra zidurilor de moschee, asupra mormanelor de beton nu răzbătea din afară, ci dinlăuntrul orașului. Părea că frânturile de oraș pline de suișuri și coborâșuri, presărate cu beton, cu piatră, cu țiglă, cu lemn, cu plexiglas, cu domuri, urmau să se dezvăluie puțin câte puțin, aidoma suprafeței unei planete aflate încă în chinurile facerii, și că flacăra stacojie a misterioasei lumi subpământene se pregătea să țâșnească din tenebre, dar nici acel ceas al nedeterminării n-a durat prea mult. Pe când prindeau să se ivească, rând pe rând, dintre ziduri, dintre hornuri, dintre acoperișuri, literele groase ale reclamelor la țigări și bănci, din megafoanele aflate în imediata lor apropiere s-a auzit vocea metalică a imamului, care rostea chemarea la rugăciunea de dimineață.

În timp ce coborau scările, Belkis l-a întrebat ce făcea Rüya. Galip i-a spus că soția lui îl aștepta acasă; îi cumpărase în ziua aceea trei romane polițiste; Rüyei îi plăcea să stea *trează* noaptea și să citească romane polițiste.

Când Belkis l-a iscodit din nou despre Rüya, se aflau în Muratul[85] impersonal al femeii; îl lăsaseră pe arhitectul cu mustața tunsă perie pe Bulevardul Cihangir, care arăta mereu foarte întins, mereu pustiu, și tocmai pătrundeau în Taksim. Galip i-a spus că Rüya nu lucra nicăieri, că citea romane polițiste și că obișnuia să traducă, din vreme-n vreme, cu mare încetineală, una sau alta dintre cărțile pe care le citea. În timp ce lua virajul spre Piața Taksim, femeia l-a întrebat cum proceda Rüya când traducea, iar Galip i-a spus că lucra „puțin câte puțin”: el se ducea dimineața la birou, iar Rüya făcea ordine pe masa pe care tocmai luaseră micul dejun și se așeza acolo, însă, cum nu o văzuse niciodată trudind la masa aceea, nu-și putea închipui deloc cum proceda. Răspunzând unei alte întrebări, Galip a spus, dus de pe lume ca un lunatic, că, în unele dimineți, pleca de acasă înainte ca Rüya să se fi ridicat din pat. A dezvăluit că, o dată pe săptămână, obișnuiau să se ducă la cină la mătușile lor comune și că, uneori, serile, se duceau la Cinematograful Konak.

— Știu, a zis Belkis. Vă vedeam la cinematograf. În vreme ce tu te uitai la fotografiile de la intrare, mulțumit de viața ta, în vreme ce o purtai pe soția ta, pe care o țineai afectuos de braț, către ușa care ducea la balcon, înconjurat de oameni, ea căuta pe afișele de pe pereți și în mulțimea prin care pășea un chip care să-i deschidă porțile unei alte lumi. Îmi dădeam seama că descifra tâlcul ascuns al chipurilor, că se afla foarte departe de tine.

Galip a tăcut.

— În pauza de cinci minute, în timp ce tu îl chemai la tine pe vânzătorul ambulant care ciocănea în fundul cutiei de lemn cu o monedă și te tot scormoneai prin buzunare după mărunțiș, ca să cumperi ciocolată cu nucă de cocos ori înghețată, dorind să-i faci o plăcere soției tale, ca un soț bun și cuminte, încântat de viața lui, eu

simțeam că ea, care se uita nefericită la reclamele de aspiratoare ori de storcătoare de fructe de pe ecran, scăldată în lumina chioară care domnea în cinematograf, căuta până și în ele semnele unui mesaj magic, menit să o poarte spre un alt tărâm.

Galip tăcea.

— Către miezul nopții, când ieșeau spectatorii de la Cinematograful Konak, rezemându-se mai degrabă de pardesiul ori de paltonul celuilalt decât unul de altul, vă vedeam și pe voi luându-vă de braț și îndreptându-vă spre casă, cu ochii ațintiți înainte.

— În definitiv, a spus Galip, cu o mânie nedefinită, ne-ai văzut o singură dată la cinematograf.

— Nu v-am văzut o singură dată: v-am văzut de douăsprezece ori la cinematograf, de mai bine de șaizeci de ori pe stradă, de trei ori la restaurant și de șase ori prin magazine. Când mă întorceam acasă, îmi imaginam, așa cum făceam și în copilărie, că eu eram fata de lângă tine, nu Rüya. A urmat o clipă de tăcere.

— La școală, a continuat femeia pe când treceau cu mașina prin fața Cinematografului Konak, despre care vorbiseră ceva mai înainte, în vreme ce ea râdea la poveștile pe care le spuneau, în pauze, băieții care-și umezeau și-și pieptănau părul cu pieptenii pe care-i țineau în buzunarul de la spate și care purtau brelocuri agățate de brida de la pantaloni, îmi închipuiam că eu eram cea pe care o priveai cu coada ochiului, fără să ridici capul din cartea de pe bancă, nu Rüya. În diminețile de iarnă visam că fata aceea veselă pe care o vedeam traversând fără să aibă habar dacă trece sau nu vreo mașină, pentru că se afla cu tine, eram eu, nu Rüya. Când vă vedeam, în unele după-amiezi de sâmbătă, mergând către stația de maxi-taxi din Taksim, însoțiți de un unchi care vă tot făcea să mustăciți, îmi imaginam că și eu mergeam în Beyoğlu, alături de tine.

— Cât a durat jocul ăsta? a întrebat Galip, răsucind butonul aparatului de radio din mașină.

— Nu era un joc, a zis femeia, după care a adăugat, în timp ce trecea, fără a încetini, pe lângă strada pe care locuiau ei: nu intru pe strada voastră.

— Mi-am amintit cântecul, a spus Galip, privind spre strada pe care se afla casa lui de parcă s-ar fi uitat la o carte poștală ce înfățișa un oraș îndepărtat. Îl cânta Trini Lopez.

Pe stradă și în zona blocului nu se zărea niciun indiciu care să sugereze că Rüya s-ar fi întors acasă. Dornic să facă ceva cu mâinile, Galip a învârtit butonul radioului. O voce de bărbat, politicoasă și afectuoasă, vorbea despre măsurile pe care trebuia să le adoptăm pentru a ne proteja de șoarecii de câmp cuibăriți în grajdurile noastre.

— Nu te-ai măritat niciodată? a întrebat Galip, în vreme ce mașina pătrundea pe străzile dosnice din Nișantași.

— Sunt văduvă, a spus Belkis. Bărbatul meu a murit.

— Nu-mi amintesc deloc de tine de la școală, a zis Galip, cu o cruzime nejustificată. Îmi vine în minte un alt chip, care aducea cu al tău: Meri Tavași, o evreică grozav de simpatică și de timidă; tatăl ei era proprietarul fabricii de ciorapi Vog, așa că de Anul Nou băieții, ba chiar și profesorii, îi cereau calendare Vog, cu fete care purtau tot soiul de ciorapi, iar ea le aducea, stânjenită.

— În primii ani de căsnicie cu Nihat eram fericiți, a spus femeia, după o scurtă tăcere. El era delicat, tăcut și fuma foarte mult. Duminica răsfoia gazetele, asculta meciul de fotbal de la radio și se străduia să cânte la un flaut pe care, pe vremea aceea, abia îl primise cadou. Nu obișnuia să bea decât foarte puțin, dar, de cele mai multe ori, chipul îi era umbrit de o melancolie mai mare chiar decât cea pe care o vezi pe chipurile celor mai înduioșători dintre beți. Mi-a vorbit, la un

moment dat, cu reținere despre durerile de cap care îl măcinau. Prăsise răbdător, vreme de mai mulți ani, într-un ungher al creierului, o ditamai tumoarea. Știi cum sunt copiii aceia căpoși și tăcuți care țin ceva strâns în mână și care, oricât te-ai strădui tu, refuză să-ți arate ce au acolo; și-a apărat tumoarea cu încăpățânare, așa cum fac asemenea copii, și mi-a zâmbit, când intra în operație, așa cum zâmbesc țâncii ăia când își desfac, în cele din urmă, palma și-ți dau mărgică pe care o țin în căușul ei, după care a murit, discret, pe masa de intervenție.

Au intrat într-un bloc aflat nu foarte departe de locuința lui Tanti Hâle, undeva pe un colț pe lângă care Galip nu trecea foarte des, dar pe care îl știa ca pe propria stradă, și care semăna uimitor de bine, în exterior și la intrare, cu Blocul Orașul Inimii.

— Știam că, prin moartea lui, se răzbuna oarecum pe mine, a continuat femeia, în timp ce se aflau în ascensorul vechi al blocului. Își dăduse seama că, așa cum eu eram imitația Rüyei, el trebuia să fie imitația ta. Asta pentru că, în unele seri, când sugeam mai mult coniac decât era cazul, nu mă mai puteam stăpâni și îi vorbeam îndelung despre Rüya și despre tine.

După o clipă de tăcere, au intrat în casă, iar Galip a spus, de parcă și-ar fi cerut scuze, așezându-se printre lucruri aidoma cu cele din casa lui:

— Îmi amintesc de Nihat de la noi din clasă.

— Ce zici, semăna cu tine?

Galip a făcut o sforțare și a izbutit să scoată la suprafață, din străfundurile memoriei, două-trei scene de pe vremuri: Galip și Nihat sunt învinuiți de profesorul de sport de lene, în timp ce țin în mâini „scutirile de acasă”, care atestă că nu vor putea participa la oră; Galip și Nihat beau apă de la robinetele din toaleta elevilor, care miroase a mortăciune, într-o zi caldă de primăvară; era gras,

stângaci, greoi, lent și nu prea strălucit. Deși animat de bune intenții, Galip nu a simțit niciun fel de simpatie față de seamănul lui, pe care nu izbutea să și-l amintească prea bine:

— Da, a zis Galip. Nihat semăna puțin cu mine.

— Nu semăna deloc, a zis Belkis.

Preț de o clipă, în ochi i s-a ivit o sclipire primejdioasă, la fel ca atunci când Galip o privise cu atenție pentru prima oară.

— Știu că nu semăna deloc. Dar eram în aceeași clasă. Îl puteam face să se uite la mine așa cum te uitai tu la Rüya. În pauzele de prânz, când eu și Rüya, împreună cu ceilalți băieți, stăteam și fumam la locanta Sütiș, unde se mânca *muhallebi,* îl vedeam cum arunca, de pe trotuar, priviri neliniștite spre mulțimea veselă dinăuntru, pentru că știa că mă aflam și eu acolo. În serile triste de toamnă, când se întuneca devreme, mă uitam la copacii dezgoliți de frunze asupra cărora se răsfrângeau luminile palide ale blocurilor și știam că el avea să se gândească la mine, privind aceiași copaci, așa cum te gândeai tu la Rüya.

Când s-au așezat să ia micul dejun, în încăpere tocmai se strecura o rază strălucitoare de soare, ce răzbătea printre draperiile întredeschise.

— Știu cât este de greu să fim noi înșine, a zis Belkis, intrând brusc în subiect, așa cum fac cei care au cugetat îndelung, iar și iar, asupra aceleiași chestiuni. Am înțeles însă acest lucru abia după ce am trecut de treizeci de ani. Înainte de asta, mi se părea că problema se reduce la capacitatea de a fi la fel ca altcineva sau că la mijloc se află, pur și simplu, invidia. În vreme ce urmăream umbrele de pe tavan în miez de noapte, stând întinsă în pat, cu fața în sus, fără să pot adormi, îmi doream atât de mult să mă aflu în locul altcuiva, încât socoteam că m-aș fi putut desprinde, m-aș fi putut elibera de pielea mea, ca o mână care se strecoară dintr-o mănușă, pentru ca apoi să pătrund în pielea altei persoane, doar în virtutea intensității dorinței mele,

pentru a putea începe apoi o viață nouă. Uneori sufeream atât de groaznic gândindu-mă la acea altă persoană, neputându-mi trăi viața de parcă ar fi fost viața ei, încât, stând cufundată în scaunul unui cinematograf ori uitându-mă, în câte o piață aglomerată, la oamenii adânciți în propria lor lume, mă podideau lacrimile.

Femeia plimba, cufundată în gânduri, lama goală a cuțitului pe suprafața feliei subțiri de pâine, care se întărise prin prăjire, de parcă ar fi întins pe ea niște unt:

— Nici acum, după atâția ani, nu reușesc să-mi dau seama de ce nu dorim să ne trăim propria viață, ci vrem să împrumutăm viața altcuiva, a continuat ea. Nici măcar nu pot să spun foarte limpede de ce mi-am dorit cu orice preț să mă aflu în locul Rüyei, și nu în locul cutărei ori cutarei persoane. Ceea ce aș putea afirma este că am socotit, vreme îndelungată, că este vorba de un beteșug care se cade să rămână ascuns. Îmi era rușine de boala mea, de sufletul meu, căzut pradă bolii, de trupul meu, oropsit să poarte boala cu sine. Socoteam că viața mea nu era decât o imitație a „adevăratei vieți” care s-ar fi cuvenit să fie și că, asemenea tuturor imitațiilor, avea în ea ceva scandalos, jalnic, bicisnic. În asemenea momente, nu-mi mai rămânea altceva de făcut decât să-mi imit cu și mai multă râvnă „originalul”, spre a putea scăpa de disperare. Am plănuit la un moment dat să-mi schimb școala, cartierul sau anturajul, dar știam că singurul rezultat al îndepărtării de voi ar fi fost că v-aș fi fixat și mai intens cu gândul. Se întâmpla ca, în câte o după-amiază ploioasă de toamnă, când n-aveam chef de nimic, să stau cu orele țintuită-n fotoliu, privind picăturile de ploaie care se izbeau de geamuri: mă gândeam la voi, la Rüya și la Galip. Mă întrebam, analizând indiciile de care dispuneam, ce făceau Rüya și Galip în acele clipe, așa încât, după o oră-două, îmi venea să cred că nu eu eram cea care stătea în fotoliu, în

camera cufundată-n beznă, ci Rüya, iar gândul acesta îmi producea o plăcere nemaipomenită.

Cum femeia izbutea să zâmbească nestânjenită, de parcă ar fi depănat o istorie minunată privitoare la o cunoștință îndepărtată, aducând, din când în când, ceai sau pâine prăjită de la bucătărie, Galip asculta ceea ce i se povestea fără a încerca nicio stinghereală.

— Boala aceasta a durat până la moartea soțului meu. Poate că nu s-a sfârșit încă, dar acum nu o mai trăiesc ca pe o boală; la capătul zilelor de singurătate și remușcare care au urmat după ce s-a prăpădit el, am ajuns la concluzia că omul nu are cum să fie el însuși. În epoca aceea eram stăpânită de un intens simțământ de regret, care nu era decât o altă variantă a bolii de care sufeream, de dorința de a gusta lucruri pe care le trăisem vreme de ani și ani alături de Nihat, exact în același mod, dar de data aceasta doar ca mine însămi. În toiul unei nopți, când mi-am dat seama că remușcarea avea să-mi mistuie tot restul vieții, mi-a trecut prin minte un gând ciudat: urma să-mi petrec și cea de-a doua jumătate a vieții ca altcineva, deoarece regretam anii în care nu fusesem în stare să rămân eu însămi, tot așa cum îmi petrecusem prima jumătate a vieții fără a fi capabilă să rămân eu însămi, pentru că dorisem să fiu altcineva. Gândul acesta mi s-a părut atât de ridicol, încât groaza și nefericirea din care socoteam că se alcătuiau trecutul și viitorul meu s-au preschimbat pe dată într-un destin pe care-l împărtășeam cu toată lumea și asupra căruia nu doream să mă aplec prea mult. Aflasem acum, așa cum afli un lucru de netăgăduit, pe care nu-l mai uiți niciodată, că nimeni n-ar putea să fie el însuși. Știam că bătrânul pe care-l zăream în mulțime, la coada formată într-o stație de autobuz, adâncit în necazurile lui, continua să poarte în el, la fel de vii ca odinioară, fantomele unor persoane „adevărate”, în locul cărora și-ar fi dorit să se afle cu ani în urmă. Știam

că femeia aceea voinică și sănătoasă, care-și scosese copilul la soare, în parc, într-o dimineață de iarnă, era o victimă – copia unei alte mame care-și scotea copilul în parc. Știam că oamenii triști care se revărsau din cinematografe, duși pe gânduri, ori nefericiții care se foiau fără astâmpăr pe străzile ticsite de lume ori prin cafenelele pline de zarvă erau bântuiți din zori până-n seară de fantomele originalelor în locul cărora și-ar fi dorit să fie.

Fumau amândoi la masa la care luaseră micul dejun. Pe măsură ce femeia vorbea, Galip simțea că, odată cu zăpușeala din cameră, din ce în ce mai apăsătoare, trupul îi era cuprins, treptat, de un somn irezistibil, ca de un simțământ de neprihănire pe care nu-l poți încerca decât în vise. A cerut permisiunea să se întindă pe divanul de lângă calorifer, „ca să tragă un pui de somn”, iar Belkis a început să depene *Povestea Prințului,* despre care socotea că „se lega de toate acele lucruri”.

Da, trăia odată un prinț care descoperise că, în viață, cea mai însemnată problemă era putința ori neputința omului de a fi el însuși; când a prins însă să-și imagineze amănuntele poveștii, Galip a adormit, simțind că se preschimba mai întâi într-un alt om, iar apoi într-un om cufundat în somn.

XVIII

Negura blocului

...priveliștea vechiului conac îmi dădea senzația unui chip omenesc.
Nathaniel Hawthorne

M-am dus să văd clădirea aceea după ani de zile, cândva, în faptul serii. Mai trecusem de multe ori, de foarte multe ori pe strada aceea mereu aglomerată, cu trotuare pe care se hârjoneau, la ceasurile amiezii, elevi de liceu cu serviete în mâini, îmbrăcați neglijent și cu cravate la gât, pentru a le lăsa apoi loc, seara, soților care se întorceau acasă de la slujbă ori casnicelor care ieșeau de la vreo petrecere, dar nu o făcusem niciodată pentru a revedea, la capătul multor ani, casa, blocul acela care însemnase odinioară foarte mult pentru mine.

Era o seară de iarnă. Se întunecase devreme, iar fumul care ieșea pe coșurile caselor se așternuse asupra străzii înguste ca o noapte cețoasă. Nu se vedea lumină decât la două dintre etajele blocului – lămpi gălbejite, anemice, care ardeau în ateliere unde se trudea până la ore târzii din noapte. Restul fațadei era cufundat într-o beznă compactă. Draperiile întunecate ale apartamentelor întunecate erau trase; ferestrele erau pustii și înfricoșătoare, ca ochii orbilor. În comparație cu trecutul, ceea ce vedeam acum era rece, fad și nesuferit. Nici măcar nu puteai să-ți imaginezi că acolo își făcuse veacul altădată, trăind în strânsă comuniune, agitată și zbuciumată, o familie numeroasă.

Am fost satisfăcut de năpasta și de ruina care se cuibăriseră în clădire, ca o pedeapsă pentru păcatele tinereților. Știam că încercam acel sentiment pentru că nu avusesem niciodată parte de fericirea care mi se cuvenea din păcatele cu

pricina, știam că urgia pe care o aveam în fața ochilor îmi dădea simțământul răzbunării, dar altceva îmi stăruia atunci în minte: „Ce s-a întâmplat oare cu misterul pe care îl ascundea puțul acela, devenit mai apoi «văgăuna» blocului, ce s-a petrecut cu puțul și cu ceea ce dăinuia în el?”

M-am gândit la puțul aflat în imediata vecinătate a blocului, la puțul acela fără fund care ne stârnea cândva fiori de teamă pe vreme de noapte – nu numai mie, ci tuturor copiilor, tuturor tinerelor și tuturor adulților care ticseau etajele blocului. Mișuna de lilieci, de șerpi veninoși, de scorpioni și de șoareci, ca un puț de basm. Știam că la puțul acela se refereau Șeyh Galip în *Frumusețe și Dragoste* și Mevlâna în *Mesnevi*-ul său. Uneori era retezată funia de care spânzurau căldările atârnate în el, alteori se spunea că pe fundul lui fără capăt sălășluia un căpcăun, un zdrahon negru, mare cât blocul! Nouă ni se spunea „Copii, să nu vă apropiați de el!” Portarul, care fusese slobozit odată în puț, ancorat de cureaua de la pantaloni, se întorsese din călătoria aceea desprinsă de gravitație pe care o făcuse în nemărginirea timpului întunecat înecat în catran de țigară, care avea să-i smolească plămânii pentru totdeauna, și cu ochii în lacrimi. Știam, de asemenea, că veninoasa vrăjitoare a deșertului care veghea la gura puțului luase chipul frumoasei soții a portarului, după cum știam și că puțul era strâns legat de o taină care stăruia în adâncurile memoriei viețuitorilor din bloc. Se temeau de taina ascunsă în ei așa cum te temi de un păcat care nu are cum să rămână îngropat în trecut pentru totdeauna. În cele din urmă, au uitat de puț și, totodată, de creaturile, de amintirile și de taina care sălășluiau în el, ca niște animale neputincioase care-și acoperă rușinea cu țărână. Într-o dimineață, când m-am deșteptat dintr-un coșmar de culoarea nopții, care forfotea de chipuri omenești fără noimă, am

băgat de seamă că puțul fusese acoperit. Am priceput atunci cu teamă, stăpânit de același simțământ de coșmar care mă urmărise și în somn, că pe locul numit puț apăruse un puț care devenise opusul lui. Acum, oamenii vorbeau despre noul spațiu, ce ne aducea misterul și moartea la ferestre, folosindu-se de cuvinte noi: „văgăuna" blocului, negura blocului…

De fapt, noul spațiu, pe care cei ce trăiau în bloc începuseră să-l numească, cu dezgust și necaz, „văgăuna" sau „negura" (nu „luminatorul", cum îi spuneau ceilalți istanbulezi), nu era, înainte de apariția puțului, nici „văgăună", nici „negură", pentru că la începuturi, pe vremea când se construia, blocul era înconjurat de locuri virane, iar mai apoi nu ajunsese să se numere printre blocurile acelea urâte care mărgineau întreaga stradă, ca un zid murdar. Când, într-o bună zi, terenul de alături de el i-a fost vândut unui antreprenor de construcții, ferestrele de la bucătăriile blocului, care dădeau spre moschee și spre linia de tramvai, spre liceul de fete, spre prăvălia lui Alâaddin și spre puțul de alături, ferestrele coridorului lung, îngust și retras, precum și ferestrele cămărușelor cărora li se conferise, la fiecare dintre etaje, o altă destinație (debara, camera servitoarei, camera copilului, camera oaspetelui nevoiaș, călcătoria, camera mătușii, camera rudei de departe) au ajuns să fie îndreptate către noile ferestre ale blocului-turn de lângă el, aflate la doar trei metri depărtare. În felul acesta, între zidurile de beton care își pierduseră culoarea din pricina murdăriei și între ferestrele care se reflectau una în alta, oglindind, totodată, și etajele de jos, a coborât o atmosferă apăsătoare, lipsită de lumină, de însuflețire, care te ducea cu gândul la nesfârșirea dinlăuntrul puțului.

Porumbeii au descoperit neîntârziat acel hău care-și zămislise, în scurtă vreme, propriul miros – posomorât, greu, învechit. Și-au orânduit cotloane

pe potriva mirosului, a tihnei și a seminției lor, care nu înceta să puiască, îngrămădindu-și nesfârșita mizerie în fața ferestrelor, unde nu ajungea mâna omenească și unde, cu vremea, s-a și ferit să mai ajungă, pe pervazurile ciuntite de timp, prin gâlmele betonului, pe la coturile ulucilor. Din vreme în vreme, li se alăturau pescărușii obraznici, care nu erau socotiți doar vestitorii unor urgii meteorologice, ci și ai altor câtorva rele nelămurite, precum și corbi negri care, rătăcind în miez de noapte, se izbeau de ferestrele oarbe ale puțului întunecat, fără fund… Pe pământul negurei, unde nu puteai răzbate decât trecând, cocârjat, pe poarta scundă de fier (scârțâia ca poarta unei ocne) a apartamentului înăbușitor, cu tavanul jos, locuit de portar – poartă care te ducea cu gândul la intrarea într-o celulă strâmtă de pușcărie –, aflai uneori trupurile moarte, sfârtecate de șoareci ale acestor creaturi. Pe solul acela grețos, pardosit cu o mizerie care nici măcar mraniță nu se putea numi, aflai și alte marafeturi: coji de ouă de porumbel, șterpelite de șoarecii care urcau pe burlane până la caturile de sus și apoi zvârlite în hău, furculițe și cuțite cu ghinion, ce se rostogoliseră de pe fețele de masă înflorate și dintre cutele cearșafurilor îmbibate de somn în golul de culoare verde-închis, ciorapi desperecheați, cârpe de praf, mucuri de țigară, cioburi de geamuri, de becuri și de oglinzi, arcuri de somieră ruginite, păpuși roz, fără brațe, care se încăpățânau să clipească fără speranță, mișcându-și genele de plastic, pagini de reviste și de gazete îndoielnice, rupte cu grijă în bucățele minuscule, mingi sparte, chiloți murdari de copil, fotografii înspăimântătoare, făcute ferfeniță…

Din vreme în vreme, portarul colinda pe la toate etajele cu vreunul dintre aceste obiecte, ținându-l în scârbă de un colț, de parcă ar fi fost vorba de un infractor căruia trebuia să i se stabilească identitatea, dar cei din bloc nu recunoșteau

obiectele îndoielnice care reveneau într-o bună zi, pe nepusă masă, la ușile lor, din mocirla celeilalte lumi: „Nu e al nostru, ziceau ei. A căzut acolo?”

„Acolo” era ca o spaimă de care doreau să fugă și de care nu puteau fugi, de care voiau să uite și de care nu puteau uita. Vorbeau despre „acolo” de parcă ar fi vorbit despre o molimă cumplită: „văgăuna” era o scârnă în care s-ar fi putut rostogoli, întâmplător, și ei, dacă nu băgau bine de seamă, înrâuriți de ghinionul bietelor obiecte pe care le înghițea hăul, era un cuib al răului, strecurat perfid printre ei. Era limpede că țâncii care se îmbolnăveau fără motiv se molipseau de microbii despre care se tot scria în ziare tocmai de „acolo”, după cum tot de „acolo” se molipseau și de teama de stafii și de moarte, despre care aminteau încă de la vârste fragede. Duhorile ciudate care învăluiau uneori clădirea tot de „acolo” se ridicau și se strecurau pe ferestrele întredeschise, la fel ca spaimele; puteai lesne să-ți închipui că ghinionul și ceasul rău izvorau de „acolo”. În mintea celor din bloc, norii urgiilor (falimente, împrumuturi, tați care fugeau de acasă, iubiri, divorțuri, trădări, gelozii, morți petrecute în familie) abătute asupra lor asemenea aburului albastru și greu care se ridica din hău erau, la rândul lor, strâns legați de istoria negurei, precum cărțile ale căror pagini li se învălmășeau în memorie, pentru că voiau să le uite.

Din fericire însă, întotdeauna își face apariția câte cineva care amestecă paginile interzise ale cărților și descoperă, astfel, noi comori: copiii (ah, copiii!), care se înfiorau de teamă în bezna coridorului, unde lampa nu era niciodată aprinsă, ca să nu se irosească „electrica”, obișnuiau să se strecoare printre draperiile trase temeinic și să-și sprijine curioși frunțile de ferestrele întunecate ale „văgăunii” blocului; când gătea pentru toată lumea, la etajul la care locuia Bunicul, servitoarea se folosea de „văgăună” ca să-i anunțe, urlând din

răsputeri, pe cei de la etajele de jos (ca și pe cei din blocurile învecinate), că pusese mâncarea pe masă, iar când nu erau chemați la astfel de mese, mama și fiul surghiuniți la ultimul etaj aruncau, din vreme-n vreme, câte un ochi pe fereastra de la bucătărie, pe care o țineau mereu deschisă, ca să poată iscodi ce se mai urzea pe la etajele inferioare și ce anume se preparase; un surdomut obișnuia să privească, în unele nopți, pe ferestrele negurei, până când era prins asupra „faptei" de către bătrâna lui mamă; servitoarea care, în zilele ploioase, era cuprinsă de jale în cămăruța ei, odată cu ulucile prin care se scurgea apa, obișnuia la rândul ei să viseze privind „acolo", așa cum avea să facă și un tânăr care urma să revină, în anii următori, triumfător, la etajele de care nu mai avea cum să se cramponeze o familie scăpătată.

Să aruncăm și noi o privire, la întâmplare, asupra comorilor pe care le vedeau ei: chipurile șterse ale fetelor și ale femeilor cărora nu li se auzea glasul, întipărite pe geamurile aburite de la bucătărie; spatele îndreptat cu mare încetineală al unei umbre fantomatice care își face rugăciunea într-o odaie întunecoasă; piciorul unei bătrâne odihnind lângă o revistă ilustrată, pe un pat cu plapuma nedesfăcută (dacă așteptați foarte mult, o să vedeți și o mână răsfoind revista și mai apoi scărpinând alene piciorul); fruntea unui tânăr, sprijinită de geamurile reci – un tânăr care s-a hotărât, într-o bună zi, să revină triumfător la puțul fără fund, spre a descoperi misterul ținut sub obroc de către cei din bloc. (Același tânăr o vedea uneori, în vreme ce-și privea propria imagine reflectată în geamul de vizavi, pe fermecător de frumoasa sa mamă vitregă, cufundată, ca și el, în visare, la una dintre ferestrele etajului de jos, aflat chiar în fața lui.) Să adăugăm că aceste imagini erau încadrate de capetele și de trupurile porumbeilor ghemuiți în negură, că totul împrejur era de un albastru-închis, că perdelele care

fluturau, lămpile care clipeau și încăperile luminoase aveau să lase în memoriile nefericite și vinovate care vor reveni apoi asupra acelorași imagini și asupra acelorași ferestre o dâră de culoare portocaliu-deschis. Trăim puțin, vedem puțin, știm puțin; măcar să visăm. Duminică plăcută, dragi cititori!

XIX

Semnele orașului

Oare când m-am trezit azi dimineață eram același?
Iar dacă nu sunt același, întreb: cine sunt eu, pentru Dumnezeu?
Lewis Carroll

Când s-a trezit din somn, Galip s-a pomenit că în fața lui se găsea o cu totul altă femeie. Belkis își schimbase hainele și purta o fustă verde-închis, care îi amintea lui Galip că se găsea într-un loc străin, alături de o femeie străină. Chipul, ca și coafura ei, arătau cu totul altfel decât înainte. Avea părul adunat la spate, ca Ava Gardner în filmul *55 de zile la Peking,* și, totodată, își dăduse pe buze cu același roșu Supertechirama din film. Privind noul chip al femeii, Galip s-a gândit deodată că oamenii îl amăgeau de multă vreme.

La puțin timp după aceea, Galip și-a scos ziarul din buzunarul paltonului, pe care femeia îl așezase, pedantă, pe un portmantou, în dulap, și l-a deschis, cu aceeași pedanterie, pe masa la care luaseră micul dejun. Când a recitit foiletonul lui Celâl, i s-a părut că adnotările pe care și le făcuse mai înainte, cuvintele și silabele pe care le subliniase erau absurde. Era atât de limpede că literele menite să deslușească taina din inima scrierii erau departe de a fi ceea ce păreau, încât a avut o clipă senzația că taina nici măcar nu exista; părea că frazele pe care le citea arătau, concomitent, spre ele însele și spre cu totul alte lucruri. Prin urmare, fiecare frază din articolul de duminică al lui Celâl privitor la personajul care nu putea să comunice umanității ceea ce descoperise din pricină că-și pierduse

memoria îi dădeau impresia că erau frazele unei alte povești, privitoare la o altă stare umană, pe care o pricepea și o cunoștea toată lumea. Faptul acesta era atât de limpede, atât de real, încât nici măcar nu era nevoie să selectezi anumite litere, silabe, cuvinte, pentru ca apoi să le reordonezi. Pentru a desprinde tâlcul „nevăzut", „ascuns" al scrierii n-aveai decât să citești, pur și simplu, articolul cu deplină credință. În vreme ce ochii îi alergau de la un cuvânt la altul, Galip socotea că nu avea să descifreze numai locul și noima ungherului din oraș în care se ascundeau Rüya și Celâl, ci și restul tainelor vieții și ale orașului, dar ori de câte ori ridica ochii de pe articol, ori de câte ori vedea în fața lui noul chip al lui Belkis, îi pierea optimismul. Ca să nu și-l piardă cu totul, a încercat să recitească o vreme, iar și iar, doar articolul cu pricina, numai că, în mod cât se poate de limpede, nu era în stare să dibuiască sensul acela tainic, pe care socotise că avea să-l poată deslușI și afla cu mare ușurință. Simțea, fericit, că se apropia de o lămurire privitoare la misterul vieții și al lumii, însă de îndată ce chibzuia în mod deslușit la taina cu pricina, la ceea ce căuta, de îndată ce dorea să numească aceste lucruri, în fața ochilor săi își făcea apariția chipul femeii care îl urmărea dintr-un colț al camerei. După o vreme, a ajuns la concluzia că putea aborda taina mai degrabă pe cale rațională decât pe calea intuiției și a credinței, așa încât a reînceput să-și facă adnotări pe marginea articolului și să însemneze cu totul alte silabe, cu totul alte cuvinte decât la-nceput. Tocmai se concentra asupra a ceea ce făcea, când Belkis s-a apropiat de el.

— Articolul lui Celâl Salik, a zis ea. Știam că îți este unchi dinspre tată. Știi de ce mi s-a părut atât de înfricoșător, aseară, manechinul lui de sub pământ?

— Știu, a spus Galip. Dar nu îmi este unchi, ci văr.

— Pentru că aducea atât de mult cu el, a zis Belkis. Când ieșeam prin Nișantași cu gândul că urma să te întâlnesc, poate, din întâmplare, nu cu tine mă întâlneam, ci cu el; purta aceleași haine.

— Pelerina lui, veche de nu știu câți ani. Mai demult se îmbrăca des cu ea.

— Încă se mai îmbracă și bântuie prin Nișantași, ca o stafie, a zis Belkis. Ce e cu însemnările alea de pe marginea articolului lui?

— N-au legătură cu articolul, a zis Galip, împăturind gazeta. Se referă la un explorator polar căruia i-a pierit urma. Pentru că a dispărut el, a mai dispărut și altcineva după el. În ceea ce-l privește pe primul dispărut, care a adâncit misterul celui de-al doilea, acesta a continuat să trăiască, zice-se, sub un alt nume, într-un oraș izolat, însă într-o bună zi a fost ucis. Persoana care trăia sub alt nume și care a fost ucisă…

Când a sfârșit povestea, Galip și-a dat seama că va fi nevoit să o mai spună o dată. În vreme ce depăna totul de la capăt, încerca o mânie profundă împotriva tuturor celor care-l puneau în situația de a istorisi, iar și iar, aceeași poveste. „Să fie toți asemenea cu ei înșiși și să nu mai fie nevoie să le îndruge cineva povești!”, îi venea să spună. În timp ce repeta povestea, se ridicase de la masă și își punea la loc, în buzunarul paltonului ponosit, gazeta împăturită.

— Pleci? a întrebat Belkis, plină de sfială.

— Nu mi-am terminat povestea, a zis Galip, furios.

Pe când termina de povestit, Galip avea impresia că fața femeii arăta ca o mască. Dacă i-ar fi smuls masca aceea, cu gura boită în roșu Supertechirama, pe chipul care s-ar fi ivit de sub ea s-ar fi putut desluși întregul tâlc, numai că nu izbutea să decidă care ar fi trebuit să fie tâlcul la care râvnea. Era ca și cum ar fi jucat, de unul singur, jocul „de ce existăm?”, așa cum făcea în copilărie, când simțea că moare de plictiseală. Iar

în timp ce-și făcea de lucru cu jocul, putea să se ocupe de altceva și să-și spună povestea, tot ca în copilărie. I-a trecut o clipă prin minte că Celâl le trezea atât de mult interes femeilor pentru că putea să spună povești și, în același timp, să se gândească la altceva, dar acum Belkis nu se mai uita la el ca o femeie care asculta o poveste depănată de Celâl, ci ca o persoană care nu mai izbutea să-și disimuleze sensul întipărit pe chip.

— Oare Rüya nu-și face griji din cauza ta? a întrebat Belkis.

— Nu, a zis Galip. Am ajuns acasă în toiul nopții de nu știu câte ori. M-am făcut adeseori nevăzut până în zori, din pricina politicienilor dispăruți fără urmă, a escrocilor care semnează chitanțe de împrumut cu nume inventate, a chiriașilor misterioși care se volatilizează înainte de a-și achita chiria ori a nenorociților care se-nsoară a doua oară, folosindu-se de identități false.

— Dar e trecut de ora prânzului, a zis Belkis. Dacă aș fi Rüya și te-aș aștepta acasă, mi-aș dori să-mi telefonezi cât mai repede.

— Nu vreau să telefonez.

— Dacă aș fi fost eu cea care te așteaptă acasă, m-aș fi îmbolnăvit de grijă, a continuat Belkis. Aș fi stat cu ochii țintă pe fereastră și cu urechea ciulită la telefon. Aș fi fost și mai nefericită la gândul că nu-mi telefonezi, deși mă știi nefericită și îngrijorată. Haide, telefonează-i! Spune-i că ești aici, spune-i că ești la mine.

Cum femeia i-a adus receptorul, de parcă ar fi fost o jucărie, Galip a telefonat acasă. Nu i-a răspuns nimeni.

— Nu e acasă.

— Unde este? a întrebat femeia, îmboldită nu atât de curiozitate, cât de instinctul jocului.

— Nu știu, a spus Galip.

A scos ziarul din buzunar, a revenit la masă și s-a apucat să citească din nou articolul lui Celâl. L-a recitit de nenumărate ori, îndelung, până când

cuvintele și-au pierdut înțelesul și au devenit simple forme plămădite din litere. Apoi, Galip a cugetat că și el ar fi putut scrie articolul acela, că ar fi putut scrie articole la fel ca Celâl. Nu după mult timp, și-a scos paltonul din dulap, s-a îmbrăcat, a îndoit ziarul cu grijă, a rupt din el articolul și și l-a pus în buzunar.

— Pleci? a întrebat Belkis. Nu pleca!

În timp ce privea pentru ultima oară strada aceea dosnică, familiară de la ferestrele unui taxi pe care îl dibuise ceva mai târziu, Galip se temea că nu avea să mai poată uita chipul lui Belkis, care stăruia să nu plece, și își dorea ca femeia să-și croiască loc în mintea lui sub un cu totul alt chip, cu o altă poveste. A fost tentat să-i ceară șoferului, ca în romanele polițiste pe care le citea Rüya, „Ia-o pe bulevardul cutare!", dar nu i-a spus decât că mergea la Podul Galata.

Pe când străbătea podul pe jos, îl încerca sentimentul că avea să descopere în curând, în mulțimea zilei de duminică, o taină pe care o căuta de ani de zile și pe care abia atunci își dădea seama că o căuta. Simțea prin toate fibrele, așa cum se întâmplă când visezi, că așteptarea lui nu era decât o amăgire, dar, cu toate acestea, cele două adevăruri contradictorii îi umblau prin minte fără să-l tulbure deloc. Vedea soldați în permisie, pescari, familii însoțite de copii care zoreau să ajungă la vapor. Cu toții viețuiau în inima tainei pe care o deslușea Galip, fără a fi conștienți de ea. Peste puțin timp, când Galip avea să dea de rostul misterului, bărbatul acela pe care-l vedea ducându-se într-o vizită de duminică, cu pruncul în brațe, alături de un alt fiu, încălțat cu șoșoni, ori mama și fata, amândouă îmbrobodite, pe care le zărea într-un autobuz urmau să-și dea seama de adevărul care le rostuia viețile în amănunt, de ani și ani de zile.

Aflat pe pod, pe trotuarul dinspre Marea Marmara, a început să se-ndrepte cu hotărâre spre oameni; i se părea că, astfel, expresia aceea

rătăcită, îmbătrânită, sfârșită de pe chipurile lor se mai limpezea o clipă. Îi aruncau o privire fugară omului care venea spre ei, iar Galip îi privea, la rândul său, în ochi, în față și părea să citească acolo taina pe urmele căreia se afla.

Paltoanele și sacourile celor mai mulți dintre ei erau ponosite și decolorate. Priveau întregul univers, ca și trotuarele pe care pășeau, ca pe ceva banal, dar nu erau temeinic statorniciți în lumea aceasta. Arătau duși pe gânduri, dar dacă îi zgândăreai puțin, în expresia de mască de pe chipurile lor își făcea loc o clipă, înălțându-se din abisurile memoriei, o curiozitate care trimitea la un sens profund, rămas undeva în trecut. „Mi-ar plăcea să-i tulbur! cugeta Galip. Mi-aș dori să le pot depăna *Povestea Prințului*!" Povestea care îi venea în minte atunci era pe de-a-ntregul nouă, simțea că o trăia, că-și amintea de ea.

Majoritatea celor care se perindau pe pod duceau în mâini sacoșe de plastic. În vreme ce se uita, de parcă le-ar fi văzut pentru prima oară, la sacoșele din care se revărsau pungi de hârtie, bucăți de metal ori de plastic, ziare, pachete, Galip a prins să citească atent inscripțiile care se zăreau pe ele; i-a reînviat speranța, deoarece simțea că literele și cuvintele pe care le vedea erau tot atâtea semne ale „celuilalt adevăr" ale „adevărului pur". Dar cuvintele și silabele de pe pungile de plastic se făceau, rând pe rând, nevăzute, după ce străluceau o clipă, însuflețite de un nou înțeles, așa cum pălea, după o sclipire trecătoare, și tâlcul fiecărui chip care trecea pe lângă el. În ciuda acestui fapt, Galip a continuat să buchisească vreme îndelungată: „Negustorul de *muhallebi*... Ataköy… Türksan… Fructele… Ceasul… Seraiurile…"

Zărind pe sacoșa unui bătrân care prindea pește o simplă barză, eliberată de orice literă, a cugetat că nu numai literele, ci și imaginile de pe sacoșe s-ar fi putut lăsa deslușite. A zărit pe o pungă de

plastic chipurile voioase ale unor părinți care priveau lumea plini de speranță, alături de copiii lor, un băiat și o fată; a văzut, pe o altă sacoșă, doi pești; a văzut, pe sacoșe, imagini cu pantofi, hărți ale Turciei, siluete de clădiri, pachete de țigări, pisici negre, cocoși, potcoave de cai, minarete, baclavale, copaci. În mod limpede, toate imaginile indicau un mister, dar care era acela? A observat apoi că pe punga unei bătrâne care vindea hrană pentru porumbei în fața Moscheii Noi se afla o bufniță. Când și-a dat seama că era vorba chiar de bufnița de pe romanele polițiste pe care le citea Rüya, ori, poate, de vreo surată a ei, care se pitea cu șiretenie, Galip a simțit limpede că exista o „mână" care le orânduia pe toate în cea mai deplină taină. Tocmai farsele puse la cale de acea „mână" se cereau a fi scoase la lumină și descifrate, întocmai ca și sensul ei ascuns, dar nimeni, în afară de el, nu dădea doi bani pe așa ceva. Și asta în ciuda faptului că erau cufundați până la gât în sensul, în taina aceea pierdută!

Ca să poată cerceta bufnița mai îndeaproape, Galip a cumpărat o farfurie cu mei de la femeia care aducea a cotoroanță și le-a aruncat grăunțe porumbeilor. Porumbeii negri și urâți s-au năpustit puzderie asupra hranei, vuind ca o umbrelă care se închide. Bufnița de pe sacoșa de plastic era chiar bufnița aflată pe cărțile polițiste citite de Rüya! Galip a fost cuprins de mânie văzând că o mamă și un tată care se uitau, mândri și satisfăcuți, la fetițele lor, în timp ce acestea le aruncau grăunțe păsărilor, nu băgau de seamă bufnița, adevărul acela limpede, celelalte semne, oricare dintre ele – nu băgau de seamă nimic. În sufletele lor nu stăruia nicio fărâmă de neliniște, nicio intuiție nelămurită. Uitaseră. Și-a imaginat că el era eroul romanului polițist pe care-și închipuia că-l citea Rüya pe când îl aștepta acasă. Nodul care se cerea a fi dezlegat se afla între el și mâna ascunsă care așeza totul cu măiestrie spre a indica sensul acela

tainic, dar care, în ciuda a tot și a toate, izbutea să rămână neștiut.

I-a fost de ajuns să vadă, în timp ce se afla prin preajma Moscheii Süleymaniye, un ucenic ce avea asupra lui o imagine înrămată a moscheii, meșteșugită din mărgele mărunte, ca să cugete că lucrurile pe care le exprimau și le ilustrau literele, cuvintele și imaginile de pe sacoșele de plastic erau, la rândul lor, semne, întocmai ca literele, cuvintele și imaginile. Culorile țipătoare ale tabloului erau mai reale decât însăși moscheea. Nu doar inscripțiile, chipurile și imaginile, ci și obiectele, în totalitatea lor, constituiau piese ale jocului jucat de „mâna" ascunsă. De îndată ce și-a dat seama de acest lucru, a dedus că până și numele mahalalei Poarta Ocnei, pe ale cărei ulițe întortocheate tocmai pășea atunci, avea un înțeles anume, pe care nimeni nu apucase să-l remarce; simțea, asemenea unui jucător răbdător ajuns la capătul unei enigme, că totul era pe cale să se așeze în matca sa.

Avea senzația că foarfecile de grădină, șurubelnițele în cruce, semnele de „parcare interzisă", sosierele, calendarele de pe pereții restaurantelor ieftine, un apeduct bizantin de care fuseseră atârnate niște litere de plexiglas, lacătele grele prinse de obloanele închise care pecetluiau prăvăliile pestrițe ori trotuarele strâmbe ale cartierului pe care-l străbătea erau, la rândul lor, semne ale aceluiași înțeles ascuns. Intuia că, dacă ar fi dorit, ar fi putut deslușI acele lucruri, acele semne, întocmai așa cum deslușea și chipurile oamenilor. De vreme ce înțelegea că un clește era semnul „atenției", că măslinele aflate într-un borcan erau semnul „răbdării", că șoferul fericit care se zărea într-o reclamă la cauciucuri de mașini era semnul „apropierii de țintă", a tras concluzia că se apropia, răbdător și atent, de scopul pe care-l urmărea. De jur împrejurul lui erau însă nenumărate semne a căror limpezire se vădea cu

mult mai anevoioasă: cabluri de telefon, anunțul unui specialist în circumcizii, semne de circulație, calupuri cu săpun de rufe, vâsle fără coadă, lozinci politice cu neputință de citit, țurțuri de gheață, numere de abonament la electricitate, săgeți indicatoare, foi albe de hârtie… Acestea puteau să lase impresia că urmau să se lase desțelenite în curând, dar totul era confuz, trudnic, zgomotos. Or, eroii romanelor polițiste pe care le citea Rüya viețuiau într-o lume pașnică și tihnită, îngrădită de sugestiile limitate oferite de propriii lor autori.

Cu toate acestea, Moscheea Ahi Çelebi – semn al unei istorii inteligibile – i-a adus consolare: cu ani în urmă, Celâl scrisese că se visase în moscheea aceea micuță, alături de Mahomed și de niște sfinți. Tălmăcitorul de vise din Kasimpașa la care se dusese ca să-i deslușească visul îi spusese că urma să-nnegrească hârtia până la capătul vieții. Urma să scrie și să izvodească atât de înfrigurat, încât chiar de-ar fi fost să nu mai iasă deloc din casă, avea să-și amintească, la sfârșit, de viața lui ca de o lungă pribegie. Abia mult mai târziu avea să priceapă Galip că articolul cu pricina era, de fapt, o adaptare după un pasaj celebru din cartea lui Evliya Çelebi[86].

Pe când trecea prin fața halei, Galip s-a gândit: „În felul acesta, povestea îmbrăca un anumit sens când o citeam pentru prima oară, pentru ca apoi, când o citeam a doua oară, să dobândească un cu totul alt sens”. Nu avea nicio îndoială că și la a treia, și la a patra lectură, foiletonul lui Celâl urma să îmbrace alte înțelesuri; faptul că istoriile depănate de Celâl indicau de fiecare dată altceva, ca în careurile de cuvinte încrucișate din revistele pentru copii, îi dădea, totodată, sentimentul că, pătrunzând fără oprire pe niște porți care dădeau dintr-una în alta, se apropia de țintă. De aceea, în vreme ce pășea cufundat în gânduri pe ulițele întortocheate ale halei de legume și fructe, și-a

dorit să ajungă undeva unde să poată reciti cât mai repede cu putință articolele lui Celâl.

La ieșirea din hală, a văzut un negustor de vechituri; așternuse un cearșaf mare pe o porțiune goală de trotuar și înșirase pe el niște obiecte care îl fascinau pe Galip, derutat de faptul că vuietul de necrezut și mirosul care domnea în hala de legume nu îi spuneau nimic: două coturi de țeavă, discuri vechi, o pereche de pantofi negri, un suport de lampă, un clește rupt, un telefon negru, două arcuri de somieră, un portțigaret de sidef, un ceas de perete încremenit, bancnote din Bielorusia, un robinet de bronz, un bibelou care înfățișa o zeiță romană, cu niște săgeți în spate – Diana? o ramă fără fotografie, un aparat vechi de radio, două ciocănele de bătut la ușă, o zaharniță.

Galip a rostit numele tuturor marafeturilor, pronunțând cuvintele distinct, rând pe rând, și le-a privit cu băgare de seamă. Ceea ce le conferea magie era, de fapt, modul în care erau etalate, nicidecum esența lor. Bătrânul negustor de vechituri își pusese lucrurile, care altfel puteau fi văzute la orice vânzător de pe stradă, pe patru rânduri de câte patru obiecte, de parcă le-ar fi așezat pe o tablă mare de șah, pregătită pentru jocul de dame. La fel ca în cazul pieselor de pe tabla de dame, care presupuneau un număr redus de careuri, între obiecte exista o oarecare distanță, acestea nu se atingeau între ele, numai că siguranța și simplitatea care se întrevedeau în poziția lor nu păreau să fie deloc rodul întâmplării, ci lăsau impresia că erau intenționate, motiv pentru care Galip și-a amintit deodată de pagina cu teste de vocabular din manualele de limbi străine: și pe asemenea pagini obișnuia să vadă imagini care înfățișau câte șaisprezece obiecte, orânduite în același chip, unul lângă altul, pentru ca apoi să le rostească numele, folosindu-se de cuvintele limbii pe care tocmai o deprinsese. Îi venea să spună,

însuflețit de emoția care îl copleșea cu asemenea prilejuri, „țeavă, disc, telefon, pantofi, clește...”

Ceea ce îl înspăimânta era sentimentul limpede că obiectele pe care le privea indicau și altceva. Uitându-se la robinetul de bronz, avea impresia că acesta indica un robinet de bronz, așa cum se întâmpla în „exercițiile de vocabular”, dar mai apoi intuia, tulburat, că robinetul semnala, în același timp, și altceva. Telefonul negru de pe cearșaf trimitea la noțiunea de telefon, așa cum se întâmpla și cu imaginea telefonului din paginile manualelor de limbi străine – instrumentul acela bine-cunoscut care, după ce era pus în priză și după ce-i era răsucit cadranul, ne punea în legătură cu vocile altor oameni –, dar avea și un alt înțeles, care îi stârnea fiori de neliniște.

Cum putea pătrunde în lumea înțelesurilor secunde, cum putea descoperi taina? Simțea, satisfăcut, că se afla în pragul acelei lumi, dar nu izbutea să facă defel pasul care urma să-l poarte în măruntaiele ei. La sfârșitul romanelor polițiste pe care le citea Rüya, când se limpezea totul, ieșea la lumină și lumea secundă, ascunsă până atunci sub văluri, numai că, în aceeași clipă, prima dintre lumi aluneca în bezna indiferenței. Când Rüya spunea, în toiul nopții, cu gura plină de năutul prăjit pe care-l cumpărase de la prăvălia lui Alâaddin, „Se pare că asasinul era un colonel ieșit la pensie, care se răzbuna astfel pentru insulta care i se adusese”, Galip își dădea seama că soția lui uitase deja toate amănuntele cărții, care gemea de slugi, brichete, mese, cești de porțelan și revolvere englezești, și că avea să rețină doar universul sensului proaspăt și tainic pe care i-l indicau lucrurile și oamenii. Însă lucrurile care, la sfârșitul cărților prost traduse, obișnuiau să o introducă pe Rüya, care i se alătura detectivului, în acel nou univers, nu făceau altceva decât să-i ofere acum lui Galip speranța unei lumi inedite. Spre a putea pătrunde taina unei astfel de lumi, Galip a cercetat

cu băgare de seamă chipul negustorului de vechituri care-și așternuse obiectele magice pe cearșaf, de parcă ar fi fost gata să-i deprindă noima de pe înseși trăsăturile cu care era înzestrat.

— Cât costă telefonul?

— Îl cumperi? a întrebat negustorul prudent, spre a deschide poarta tocmelii.

Neașteptata întrebare privitoare la identitate l-a uimit pe Galip: „Ia te uită, și ei văd în mine un semn al altor lucruri!”, a cugetat el în treacăt. Dar lumea în care dorea el să pătrundă nu era această lume, ci o altă lume, plăsmuită de Celâl vreme de mai mulți ani. A intuit că, numind ani la rând, unul câte unul, tot soiul de obiecte și depănând povești, Celâl nu făcuse altceva decât să înalțe zidurile acelei lumi, în inima căreia se și ascundea, de altfel, iar apoi îi tăinuise cheia. Între timp, chipul negustorului de vechituri, însuflețit o clipă de înfierbântarea tocmelii, revenise la încremenirea de dinainte.

— La ce folosește asta? a întrebat Galip, arătând înspre un suport mic, modest de lampă.

— Este un picior de masă, dar lumea obișnuiește să-l mai împlânte și în capătul stinghiilor de care se atârnă draperiile. Am și ciocănele de ușă.

Ajuns pe Podul Atatürk, Galip a cugetat: „Acum n-am să mă mai uit decât la fețele oamenilor”. Expresia fulgurantă a fiecărui chip care se perinda pe pod i se amplifica o clipă în minte, asemenea semnelor de întrebare din ce în ce mai mari care apăreau în benzile desenate traduse în turcă din alte limbi, pentru ca mai apoi întrebarea să dispară odată cu chipul care se făcea nevăzut, lăsând în urmă o dâră oarecare. La un moment dat, a avut impresia că izbutea să stabilească o anumită conexiune între imaginea orașului, așa cum se zărea ea de pe pod, și înțelesurile acumulate în mintea sa de chipurile omenești, dar la mijloc nu se afla decât o amăgire. Era, poate, cu putință să

observe pe fețele propriilor compatrioți vechimea, neșansa, măreția apusă, melancolia și tragedia orașului, însă acestea erau semnele unei înfrângeri împărtășite, ale unei înfrățiri întru istorie și vină, și nu semnele unei taine țesute înadins. În fuiorul de apă înspumată lăsat în urmă de remorchere, albastrul rece și plumburiu al Cornului de Aur se preschimba într-un maroniu înspăimântător.

La vremea când intra într-o cafenea aflată pe o stradă lăturalnică din spatele Tunelului, Galip zărise deja șaptezeci și trei de chipuri noi. S-a așezat la o masă, mulțumit de cele văzute. I-a cerut ajutorului de chelner să-i aducă un ceai, după care și-a scos, din obișnuință, ziarul vârât în buzunarul paltonului și s-a apucat din nou să citească, iar și iar, articolul lui Celâl. Cuvintele, frazele și literele din care se alcătuia foiletonul nu mai erau deloc noi acum, dar citindu-le, Galip simțea că în cuprinsul lui se confirmau o serie de idei care nu-i trecuseră deloc prin minte până atunci; ideile acelea nu se desprindeau din articolul lui Celâl, ci erau chiar ideile sale, dar, în mod straniu, se regăseau în articolul lui Celâl. Când a sesizat paralelismul care exista între ideile sale și ideile lui Celâl, Galip a încercat un fel de pace sufletească, așa cum i se întâmpla în copilărie, când ajungea la concluzia că putea să imite în mod adecvat o persoană în locul căreia și-ar fi dorit să se afle.

Pe masă se afla o bucată de hârtie răsucită în formă de cornet. După cojile aflate alături de el, se putea deduce că un vânzător ambulant le vânduse semințe de floarea-soarelui ambalate în cornet celor care stătuseră la masă înaintea lui. Galip și-a dat seama, după chenarele imprimate pe ea, că hârtia fusese desprinsă dintr-un caiet de școală. Pe verso se deslușea compunerea unui copil silitor: „6 noiembrie 1972. Unitatea 12. Temă: Casa noastră, grădina noastră. În grădina casei noastre se află patru copaci. Aceștia sunt: doi plopi, o salcie mare și o salcie mică. Tata a ridicat zidurile grădinii din

pietre și din sârmă. Casa este un adăpost care îi apără pe oameni – iarna de frig, vara de cald. Casa ne apără de lucrurile rele. Casa noastră are o ușă, șase ferestre și două hornuri". Galip a văzut casa și copacii din grădină în imaginea colorată în creion care urma după compunere. Țiglele fuseseră schițate mai întâi cu migală, una câte una, pentru ca apoi să fie colorate, nerăbdător, în roșu. A constatat că numărul ușilor, al ferestrelor, al copacilor și al hornurilor care se zăreau în desen se brodea cu al celor amintite în compunere, așa încât a simțit că tihna cuibărită în sufletul lui continua să sporească. Sub înrâurirea ei, a răsucit hârtia pe cealaltă parte, nescrisă, și s-a apucat să aștearnă ceva pe ea în mare grabă. Nu avea niciun dram de îndoială că slovele pe care le înșira printre liniile de pe hârtie priveau lucruri care existau aievea, întocmai ca acelea mâzgălite de copil. Lăsa impresia că-și pierduse de ani de zile limba și cuvintele și că le regăsea mulțumită acelei pagini pe care se afla o temă pentru acasă. Odată ajuns în partea de jos a foii, după ce-și notase pe ea, una sub alta, cu litere mărunte, sugestiile, Galip a cugetat: „Totul era atât de simplu! Ca să fiu sigur că Celâl gândește ca mine, trebuie să văd mai multe chipuri omenești!"

Și-a băut ceaiul, iscodind chipurile mușteriilor din cafenea, apoi a ieșit din nou în aerul rece al străzii. Pe o stradă din spatele Liceului Galatasaray a văzut o femeie bătrână, cu basma, care vorbea singură. A citit pe chipul unei fetițe care se strecura, cocârjată, pe sub oblonul întredeschis al unei băcănii, că toate viețile se aseamănă. Pe chipul unei tinere cu haine decolorate, care pășea uitându-se neîncetat la încălțările ei de cauciuc, ce alunecau pe gheață, se deslușea că știa prea bine ce însemna neliniștea.

După ce a intrat în altă cafenea și s-a așezat la o masă, Galip a scos din buzunar tema pentru acasă și s-a apucat s-o citească repede, de parcă ar fi fost

vorba de articolul lui Celâl. Acum știa foarte bine că, dacă avea să pună stăpânire pe memoria lui, citindu-i și recitindu-i mereu foiletoanele, va putea ghici unde se afla. Prin urmare, pentru a-și însuși memoria lui Celâl, se cuvenea să descopere unde se aflau toate articolele pe care le publicase. Pricepuse de ceva vreme, din tema pe care o citise în repetate rânduri, că muzeul cu pricina trebuia să fie o „casă”: „Un loc în stare să ne apere de lucrurile rele”. Citind mereu tema, simțea cu atâta tărie cum sporea în el un fel de inocență de copil ce poate numi fără teamă obiectele, încât încerca simțământul că ar fi putut spune fără zăbavă unde îl așteptau Rüya și Celâl. Ori de câte ori era cuprins de neastâmpăr, în răstimpul petrecut la masa din cafenea, nu se putea împiedica să nu mâzgălească tot soiul de idei noi pe dosul hârtiei cu tema pentru acasă.

La vremea când ieșea din nou în stradă, Galip sfârșise prin a elimina deja o parte dintre sugestiile pe care el însuși le formulase și prin a conferi întâietate altora. Nu se puteau afla în afara orașului, pentru că Celâl nu putea trăi decât la Istanbul. Nu puteau fi pe țărmul asiatic, pentru că el afirma că acolo nu exista destulă „încărcătură istorică”. Rüya și Celâl nu s-ar fi putut refugia împreună în casele cine știe căror prieteni comuni, pentru că asemenea prieteni nu existau. Nici Rüya nu se putea afla în casa vreuneia dintre prietenele ei, pentru că Celâl n-ar fi putut s-o însoțească într-un asemenea loc. Nu puteau poposi prin camere de hotel, pentru că acestea erau lipsite de amintiri și pentru că un bărbat și o femeie ar fi atras imediat atenția asupra lor, chiar dacă erau frați.

Când s-a așezat în cafeneaua următoare, era, cel puțin, sigur de faptul că se îndrepta în direcția cea bună. Venea din zona aflată în spatele cartierului Beyoğlu și se îndrepta spre Taksim. Spre Nișantași, spre Șișli – spre inima propriului trecut. Și-a adus aminte că, într-unul dintre articolele sale,

Celâl vorbea îndelung despre caii de pe ulițele Istanbulului. L-a văzut, într-o fotografie atârnată pe un perete, pe un vestit practicant al luptelor tradiționale, despre care Celâl îi vorbise cândva pe îndelete. Fotografia în alb-negru fusese desprinsă din paginile de mijloc ale uneia dintre revistele *Hayat*[87] de pe vremuri – pagini care însuflețeau pereții multor zarzavagii, frizeri și croitori –, iar apoi fusese înrămată. Contemplând figura luptătorului medaliat la olimpiadă, care zâmbea cu modestie, stând cu mâinile proțăpite în șolduri, Galip și-a adus aminte că bărbatul pe care-l privea murise într-un accident de circulație. În felul acesta, accidentul de circulație petrecut cu șaptesprezece ani în urmă s-a suprapus peste expresia smerită de pe chipul luptătorului, așa cum se întâmplase adeseori și cu alte imagini pe care le văzuse, iar Galip s-a gândit, vrând-nevrând, că accidentul de circulație nu putea fi decât un semn.

Erau necesare, așadar, asemenea coincidențe care să reunească fapte reale și lucruri imaginare, pentru a deveni apoi semnele unor povești cu totul diferite. Pe când pășea pe o stradă dosnică, îndreptându-se spre Taksim, după ce ieșise din cafenea, Galip medita: „De pildă, uitându-mă la calul acela bătrân și trudit înhămat la căruța aflată lângă trotuarul îngust de pe Strada Hasnun Galip, simt nevoia să mă întorc la amintirea acelui cal vânos pe care l-am văzut în *Abecedar*, pe vremea când învățam să scriu și să citesc cu Bunica. Iar calul acela vânjos din *Abecedar,* sub care scria «cal», îmi aduce aminte de Celâl, care locuia pe atunci la ultimul etaj al blocului din Bulevardul Teșvikiye, precum și de etaj în sine, pe care Celâl îl mobilase pe potriva propriilor amintiri. Mă gândesc, totodată, că etajul acela putea fi un semn în privința locului pe care urma să-l ocupe mai târziu Celâl în viața mea”.

Se scurseseră însă mulți ani de când Celâl eliberase etajul acela. Galip a șovăit, socotind că

era posibil să interpreteze greșit semnele. Nu avea nicio îndoială că s-ar fi rătăcit prin oraș dacă ar fi început să creadă că intuițiile sale l-ar fi putut înșela; cele care îi dădeau tărie erau poveștile – poveștile pe care le descoperea și pe care le deducea, ca un orb care găsește și care recunoaște obiectele pe dibuite. Izbutise să reziste pentru că, rătăcind prin oraș fără istov, de trei zile, fusese în stare să țească o poveste zămislită din semne. Nu se îndoia deloc de faptul că lumea și oamenii care-l înconjurau izbuteau, la rândul lor, să-și țină firea mulțumită poveștilor.

Când a intrat într-o altă cafenea, așezându-se la o masă, Galip a reușit să-și treacă în revistă „propria situație". Cuvintele care înșirau sugestiile pe care le formulase i se păreau la fel de simple și de lesne de înțeles ca și cuvintele ce alcătuiau tema de pe dosul foii de hârtie pe care o purta asupra lui. La televizorul alb-negru aflat într-un colț îndepărtat al cafenelei se zăreau niște jucători de fotbal, care goneau pe un teren acoperit cu zăpadă. Liniile de pe suprafața de joc, trasate cu brichete de cărbune, precum și mingea de fotbal, mânjită cu noroi, erau cernite. Toată lumea se uita la sumbrul meci de fotbal, cu excepția celor care jucau cărți pe mesele fără niciun fel de învelitoare.

Ieșind din cafenea, Galip s-a gândit că taina pe urmele căreia se afla era la fel de simplă ca meciul în alb-negru de la televizor. N-avea altceva de făcut decât să meargă încotro îl purtau pașii, privind stăruitor imaginile și chipurile din jurul lui. Istanbulul gemea de cafenele; puteai străbate orașul de la un capăt la altul, intrând în câte o cafenea la fiecare două sute de metri.

În apropiere de Taksim, s-a pomenit înconjurat brusc de un puhoi de oameni care se revărsau dintr-un cinematograf. Fețele celor care coborau scările pentru a ieși în stradă, privind concentrați înainte, cu mâinile înfundate în buzunare ori ținându-se de braț, erau atât de grăitoare, încât

Galip a cugetat că nici măcar povestea de coșmar pe care o trăia el nu era importantă. Pe chipurile celor aflați în gloata care ieșea de la cinematograf se oglindea acea stare de pace a oamenilor care au ajuns să-și uite propria nefericire pentru că s-au putut cufunda adânc într-o poveste. Se aflau atât acolo, pe strada aceea ca vai de lume, cât și-n povestea în care-și doriseră să se cufunde neîntârziat. Memoria fiecăruia dintre ei, golită cu mult înainte de înfrângeri și amărăciuni, era absorbită acum de o poveste profundă, care avea darul de a alina toate melancoliile și toate amintirile: „Au ajuns să creadă că sunt cu totul alte persoane!”, a cugetat Galip, nostalgic. Și-a dorit un moment să vadă și el filmul pe care-l văzuseră ceva mai înainte cei din mulțime, să se piardă în povestea pe care o depăna și să se poată alege cu o altă identitate. Băga de seamă că oamenii care se risipeau pe străzi reveneau treptat, pe măsură ce priveau în vitrinele banale ale magazinelor, la lumea lor plictisitoare, alcătuită din obiecte mai mult decât familiare. „Îi cuprinde disperarea!”, s-a gândit Galip.

Or, pentru a putea deveni altcineva, ființa umană trebuie să se folosească de toată forța de care dispune. Odată ajuns în Piața Taksim, Galip s-a simțit animat de o hotărâre de nestrămutat, capabilă să-i mobilizeze întreaga voință în vederea împlinirii unui astfel de țel: „Eu sunt altcineva!”, și-a spus în sinea lui. Era un sentiment plăcut – îi dădea senzația că nu numai trotuarul alunecos de sub picioarele lui ori piața înconjurată de reclame la Coca-Cola și la conserve se schimbaseră cu totul din temelii, ci însăși personalitatea sa. Puteai fi încredințat că întreaga lume se schimbase repetând mereu, cu îndârjire, propoziția cu pricina, dar nici măcar nu era nevoie să mergi atât de departe. „Eu sunt altcineva!”, și-a spus Galip în sinea lui. A simțit cu nesaț cum se înălța în el, asemenea unei vieți noi, o muzică plină de amintirile și de

tristețea acelei alte persoane, pe care nu dorea s-o numească. Pe acordurile acestei muzici, Piața Taksim, unul dintre centrele esențiale ale geografiei existenței sale, cu autobuzele care rătăceau ca niște curcani bine îndopați, cu troleibuzele care se mișcau anevoie, ca niște homari duși pe gânduri, și cu ungherele ei nelămurite, decise să rămână mereu cufundate-n beznă, s-a metamorfozat, încetul cu încetul, dobândind aspectul unei piețe „modeme", împopoțonate, dintr-o țară deznădăjduită, scăpătată, în care Galip pășea pentru prima oară. Statuia Republicii, îngropată în zăpadă, treptele acelea grecești, monumentale, care duceau spre nicăieri, precum și clădirea Operei, pe care o văzuse arzând violent, cu zece ani în urmă, nu fără plăcere, au sfârșit astfel prin a deveni, la rândul lor, tot atâtea fragmente reale ale tărâmului fantastic pe care doreau să-l semnaleze. Galip nu a izbutit să zărească, în mulțimea agitată din fața stațiilor de autobuz ori printre cei care urcau, îmbrâncindu-se, în mașini, niciun chip misterios și nicio sacoșă de plastic care să poată fi semnul celei de-a doua lumi – cea disimulată sub văluri.

Nemaisimțind, prin urmare, nevoia de a zăbovi prin cafenele pentru a descifra chipurile oamenilor, s-a îndreptat neîntârziat spre Nișantași, trecând prin Harbiye. Mult mai târziu, când va crede că descoperise locul pe care-l căuta și când va încerca să-și aducă aminte de identitatea pe care o adoptase în timp ce străbătea acel drum, avea să constate în el o anume nesiguranță. „Pe atunci nu reușisem încă să mă conving întru totul că sunt Celâl!", urma să cugete el, înconjurat de tot soiul de articole vechi, de caiete și de tăieturi din ziare care limpezeau trecutul lui Celâl. „Pe atunci nu ajunsesem încă să mă desprind cu totul de mine însumi." În timp ce pășea pe străzi, privea ceea ce i se înfățișa înaintea ochilor asemenea unui călător care ajunge să petreacă o jumătate de zi într-un

oraș pe care nici măcar nu i-a trecut vreodată prin minte să-l viziteze, pentru simplul motiv că i-a întârziat avionul: statuia lui Atatürk atrăgea atenția că acesta era un militar însemnat din istoria țării, lumea adunată ciopor în fața cinematografelor înconjurate de noroi și de lumini pâlpâitoare arăta că oamenii care se plictiseau în după-amiezile de duminică obișnuiau să-și amăgească vremea cu reverii despre alte meleaguri, vânzătorii de sendvișuri și de plăcinte care priveau trotuarele prin vitrinele prăvăliilor, cu ditamai cuțitele în mâini, semnalau că visele și amintirile dureroase se estompau, în timp ce copacii întunecați, dezgoliți de frunze din mijlocul bulevardului sugerau melancolia națională care se abătea și mai aprig asupra cetățenilor de îndată ce se lăsa seara. „Ce fac oamenii, Doamne, în orașul ăsta, pe bulevardul ăsta, la ora asta?!”, a mormăit Galip, dar știa că împrumutase exclamația aceea dintr-un articol mai vechi al lui Celâl, pe care îl decupase cândva din ziar și îl pusese deoparte.

Când a ajuns în Nișantași, se lăsase deja întunericul. Trotuarele înguste fuseseră cotropite de duhoarea pe care o degajau în serile de iarnă, când se bloca traficul, țevile de eșapament ale mașinilor, precum și de fumul care se strecura pe coșurile blocurilor. Galip a inspirat cu plăcere mirosul care îți ardea gâtlejul și pe care, în mod straniu, îl socotea specific cartierului. Odată ajuns la colțul din Nișantași, dorința de a deveni alt om i-a făcut inima să tresalte cu atâta vioiciune, încât i s-a părut că putea să se uite la fațadele blocurilor, la vitrinele prăvăliilor, la panourile băncilor și la literele de neon pe care le văzuse de zeci de mii de ori până atunci ca la niște amănunte pe de-a-ntregul noi. Galip a fost pătruns până în adâncul sufletului, parcă pentru totdeauna, de un fel de sentiment al ușurătății și aventurii, sentiment care transforma cartierul în care trăia de ani de zile într-

un spațiu cu totul diferit de cel pe care-l cunoștea înainte.

În loc să traverseze și să se îndrepte spre casă, a cotit la dreapta, spre Bulevardul Teșvikiye. Era atât de satisfăcut de sentimentul care-l stăpânea și care-i învăluia tot trupul, iar posibilitățile oferite de identitatea pe care tocmai o adoptase i se păreau atât de ademenitoare, încât sorbea din ochi tot felul de imagini inedite, așa cum face un bolnav care abia a ieșit din spital, după ce a viețuit vreme îndelungată închis între patru pereți, mereu aceiași. Îi venea să exclame: „Ai zice că vitrina vânzătorului de *muhallebi,* prin fața căreia trec de ani de zile, aduce cu vitrina orbitoare a unui bijutier! S-ar părea că strada principală este foarte îngustă, iar trotuarele, întortocheate!”

În copilărie, se desprindea de această a doua persoană, cu desăvârșire nouă, lăsându-și în urmă propriul trup și propriul suflet, „Acum trece prin fața Băncii Otomane”, s-a gândit Galip, de parcă ar fi pășit pe urmele proaspetei identități adoptate în copilărie, „Acum trece, fără să întoarcă măcar capul, prin fața Blocului Orașul Inimii, în care au locuit, ani de zile, Mama, Tatăl și Bunicul său. Acum se oprește în fața farmaciei la care este casier fiul femeii care face injecții, după care se uită în vitrină. Acum trece fără teamă prin fața Secției de Poliție. Acum se uită cu drag la manechinele presărate printre mașinile de cusut Singer, de parcă s-ar uita la niște prietene vechi. Acum se îndreaptă, asemenea tuturor persoanelor hotărâte, care au o țintă bine definită, spre inima unui mister, spre inima unei uneltiri puse la cale din aproape în aproape, pe parcursul mai multor ani…”

După ce a trecut pe trotuarul de vizavi și a mai parcurs încă o dată, înapoi, același drum, a traversat din nou și s-a dus până la moschee, trecând printre teii răzleți, precum și pe sub felurite panouri publicitare și pe sub balcoane.

Apoi s-a îndreptat în direcție opusă, străbătând aceleași trotuare, își lărgea treptat „aria de investigație”, revenind, de fiecare dată, în același loc dintr-un punct și mai îndepărtat, aflat în susul ori în josul străzii și, tot de fiecare dată, își întipărea în minte unele amănunte pe care nu apucase să le observe mai înainte, din pricina nefericitei sale identități din trecut: printre ziarele vechi, pistoalele de jucărie și cutiile cu ciorapi de nailon îngrămădite în vitrina prăvăliei lui Alâaddin se găsea un briceag cu piedică, semnul de „sens obligatoriu” care trebuia să indice Bulevardul Teșvikiye indica, de fapt, Blocul Orașul Inimii, feliile de pâine uscată abandonate pe zidul scund al moscheii erau mucegăite, în ciuda frigului, unele cuvinte din sloganurile politice mâzgălite pe o latură a porții liceului de fete erau cu două înțelesuri, din fotografia aflată pe peretele unei săli de clasă în care lumina era aprinsă, Atatürk se uita în aceeași direcție, adică spre Blocul Orașul Inimii, străpungând cu privirea geamurile îmbâcsite de praf, iar o mână ciudată prinsese niște ace de siguranță de bobocii de trandafir expuși în vitrina florăriei. Manechinele arătoase din vitrina unui atelier care confecționa îmbrăcăminte din piele, deschis de curând, priveau tot spre Blocul Orașul Inimii – spre etajul de sus, unde locuise cândva Celâl și unde se mutase mai apoi Rüya, cu părinții.

Galip s-a alăturat manechinelor, privind și el îndelung către ultimul etaj al blocului. Când a simțit, la fel ca ele, că nu făcea decât să imite fantezii țesute în alte țări, așa cum imita și genul acela de eroi suspicioși ce populau romanele polițiste traduse în turcă, pe care el nu le citea niciodată, dar pe care le auzise pomenite de Rüya, gândul că Celâl și Rüya s-ar fi putut afla acolo, la etajul de sus, indicat de manechine din priviri, i s-a părut cât se poate de logic. S-a desprins grăbit din fața blocului și s-a îndreptat spre moschee.

A fost însă nevoit să-și adune toate forțele pentru a face acest lucru. Avea impresia că picioarele lui refuzau să se îndepărteze de Blocul Orașul Inimii, că doreau să pătrundă cât mai repede cu putință în clădire, să urce la ultimul etaj, alergând din răsputeri pe scările bine-cunoscute, să-l îmboldească să ajungă în locul, în punctul acela întunecos și primejdios, ca să-i arate ceva. Galip a refuzat să se gândească la o astfel de scenă. Pe măsură ce se îndepărta de clădire, mobilizându-și toate energiile, avea senzația că trotuarele, magazinele, literele de pe panourile publicitare reveneau la sensurile lor de odinioară – cele pe care le indicau, de ani de zile, semnele de circulație. De îndată ce a priceput că acestea se aflau tot acolo, a fost copleșit de sentimentul catastrofei și al spaimei. Când a ajuns la colțul cu prăvălia lui Alâaddin, i-a fost greu să-și dea seama de ce îl potopea groaza – oare pentru că se apropiase de Secția de Poliție, sau pentru că băgase de seamă că semnul de „sens obligatoriu", de la colț, nu mai arăta acum spre Blocul Orașul Inimii? Încerca o asemenea sfârșeală și o asemenea confuzie mentală, încât simțea nevoia să se așeze undeva și să chibzuiască puțin.

A intrat în vechiul bufet aflat la capătul stației de maxi-taxi care făcea legătura între Teșvikiye și Eminönü, s-a instalat la o masă și a comandat plăcintă și ceai. Ce putea fi mai firesc pentru Celâl, care era atât de atașat de propriul trecut și de propria memorie, pe care acum era pe cale să și-o piardă, decât să reînchirieze ori să cumpere apartamentul în care își petrecuse anii tinereții? În felul acesta, s-ar fi întors triumfător în locul din care fusese alungat, în vreme ce aceia care îl îndepărtaseră cândva de acolo se înjoseau acum, din pricina sărăciei, într-un bloc prăfuit de pe o uliță lăturalnică. Galip socotea că ar fi fost în firea lui Celâl să-și tăinuiască biruința în fața întregii

familii, cu excepția Rüyei, și să-și piardă urma, deși locuia în același cartier, pe strada principală.

În minutele care au urmat, Galip și-a îndreptat întreaga atenție către o familie care abia intrase în bufet – mama, tata, o fetiță și un băiețel, care veneau să cineze acolo duminică seara, după ce ieșiseră de la cinematograf. Părinții erau cam de vârsta lui Galip. Din când în când, tatăl se cufunda în ziarul pe care îl scosese din buzunarul paltonului; mama supraveghea gâlcevile copiilor, care erau din când în când cuprinși de neastâmpăr, făcând tot felul de semne din ochi și din sprâncene, pentru ca apoi mâna ei, care se agita fără răgaz între geanta minusculă și masă, să plaseze tocmai la celălalt capăt al acesteia din urmă felurite obiecte: o batistă pentru nasul băiatului, care curgea, o pastilă roșie în palma deschisă a bărbatului, o agrafă pentru părul fetei, o brichetă pentru țigara tatălui, care tocmai citea articolul lui Celâl, aceeași batistă pentru nasul băiatului, precum și altele asemenea.

Până să-și termine plăcinta și să-și bea ceaiul, Galip și-a adus aminte că bărbatul îi fusese coleg de clasă la gimnaziu și la liceu. Aflat pe picior de plecare, i-a dezvăluit acest lucru, răspunzând astfel unui imbold lăuntric, răstimp în care a zărit pe gâtul și pe obrazul lui drept o urmă de arsură și și-a amintit, totodată, că femeia se numărase printre fetele acelea limbute și descurcărețe care învățau în aceeași clasă cu Rüya, la Liceul Terakki din Șișli. Desigur că în vreme ce adulții vorbeau, în vreme ce se desfășura procesul de rememorare și avea loc un schimb de replici politicoase – timp în care puștii au prins prilejul de a-și regla conturile –, a fost amintit, cu afecțiune, și numele Rüyei, care completa simetria celeilalte căsătorii similare. Galip a spus că nu aveau copii, că Rüya îl aștepta acasă, citind romane polițiste, că urmau să se ducă în seara aceea la Cinematograful Konak, că el tocmai se întorcea acasă, după ce cumpărase bilete

la film, și că în ziua aceea o întâlnise pe stradă, în mod cu totul întâmplător, pe Belkis, o altă colegă de clasă de-a lor: Belkis, știi, Belkis aceea cu părul șaten, de statură mijlocie.

Cei doi soți mărginiți au precizat, cu o siguranță la fel de mărginită, care nu lăsa loc nici unei îndoieli: „În clasa noastră nu era nicio fată care se numea Belkis!” Din vreme în vreme răsfoiau vechile anuare ale școlii, legate în piele, și îi treceau în revistă pe toți colegii, laolaltă cu amintirile și cu poveștile aparte pe care le lăsaseră în urma lor; de aceea erau foarte siguri de ceea ce spuneau.

De îndată ce a ieșit din bufet, înfruntând aerul rece, Galip s-a îndreptat zorit către Piața Nișantași. Pentru că ajunsese la concluzia că Rüya și Celâl urmau să se ducă la Cinematograful Konak duminică seara, la ora 7:15, a pornit-o într-acolo în mare grabă; cei doi nu se aflau însă nici pe trotuare, nici la intrarea în sala de spectacol. În timp ce-i aștepta, a zărit fotografia femeii pe care o văzuse cu o după-amiază înainte la cinematograf, iar în el s-a deșteptat din nou dorința de a fi ea.

Când a ajuns din nou în fața Blocului Orașul Inimii, după ce colindase stăruitor, uitându-se în vitrinele magazinelor și cercetând chipurile oamenilor care se perindau pe trotuare, trecuse deja ceva timp. În fiecare seară, la ora opt, lumina albăstruie a televizorului strălucea în toate clădirile de pe stradă, răsfrângându-se în ferestre, cu excepția Blocului Orașul Inimii. Pe când scruta atent apartamentele întunecate ale blocului, Galip a văzut că de grilajul balconului aflat la ultimul etaj era înnodată o bucată de pânză bleumarin. Cu treizeci de ani în urmă, când întreaga familie locuia acolo, fâșia de pânză, în aceeași nuanță de bleumarin, atârnată de același balcon, reprezenta un semn adresat sacagiului. Omul, care împărțea apă din bidoanele de zinc încărcate în teleguța sa trasă de un cal, își dădea seama, după bucata de

pânză albastră, la care dintre etaje se isprăvise apa de băut și, în funcție de ceea ce îi dezvăluia ea, își căra marfa sus.

Cât despre Galip, acesta a ajuns la concluzia că fâșia de pânză nu putea fi decât un semn, iar în mintea lui s-au ivit felurite idei cu privire la modul în care se cuvenea a fi tălmăcit el. Putea fi un semn că Celâl și Rüya se aflau acolo. Putea fi, totodată, o altă dovadă că Celâl revenise, nostalgic, la unele amănunte ale propriului trecut. Către ora opt și jumătate s-a urnit de pe trotuarul pe care se postase și s-a întors acasă.

Cândva, într-o vreme care nici măcar nu era atât de departe, lămpile și luminile din salonul acela vechi, în care obișnuiau să stea el și Rüya, citind gazete și cărți și trăgând din țigări, erau pline de amintiri cu neputință de îndurat și îngrozitor de triste, ca fotografiile unui Rai dispărut, încăpute apoi pe mâna gazetelor. Prin preajmă nu se vedeau nicio urmă și niciun indiciu care să arate că Rüya s-ar fi întors ori ar fi dat pe-acasă: aceleași mirosuri și umbre care îl salutau cu tristețe pe soțul ostenit, care revenea la căminul lui. Galip a trecut pe lângă lucrurile cufundate-n tăcere, lăsându-le în lumina tristă a lămpilor, și a străbătut holul întunecat, îndreptându-se spre dormitorul la fel de întunecat. Și-a scos paltonul și s-a întins, cu fața în sus, pe patul în care nimerise pe bâjbâite. Fâșiile de lumină răspândite de lămpile din salon și de lămpile de pe stradă, care se strecurau dinspre hol, se preschimbaseră, pe tavanul dormitorului, în umbre diavolești, cu chipuri subțiratice.

La destulă vreme după ce s-a ridicat din pat, Galip știa cu siguranță ce anume avea să facă. A citit în ziar programul de la televizor și a aflat orele de începere a spectacolelor, care nu se schimbau niciodată, precum și titlurile filmelor care rulau la cinematografele din împrejurimi; a aruncat un ultim ochi pe articolul lui Celâl; a deschis frigiderul, a extras, dintre primele semne

de putreziciune, câteva măsline și niște brânză și și-a domolit foamea cu niște pâine uscată. A îndesat la întâmplare tăieturile din ziare într-un plic măricel, pe care-l descoperise în dulapul Rüyei, a scris pe acesta numele lui Celâl și l-a luat cu el. La ora zece și un sfert a ieșit din casă și a început să aștepte în fața Blocului Orașul Inimii, stând, de data aceasta, ceva mai la fereală.

Nu după multă vreme, luminile din scara blocului s-au aprins, iar Ismail, care era portarul imobilului de patruzeci de ani, s-a apucat să deșerte, cu țigara în colțul gurii, cazanele de gunoi pe care le scotea dinăuntru în containerul cel mare așezat lângă ditamai castanul. Galip a traversat.

— Bună ziua, Ismail Efendi. Am venit să-i las plicul acesta lui Celâl.

— Aaa, Galip! a zis bărbatul, bucuros și suspicios, ca un director de liceu care îl recunoaște, după ani de zile, pe unul dintre foștii săi elevi. Dar Celâl nu este aici.

— Știu, știu că este aici, dar n-am să spun nici eu nimănui, a zis Galip, pătrunzând în bloc cu pași hotărâți. Ai grijă, să nu spui altcuiva! Mi-a spus „Lasă plicul ăsta jos, la Ismail Efendi!”

Galip a coborât scările care miroseau, de patruzeci de ani, tot a gaz și a ulei încins și a intrat în apartamentul portarului. Kamer, soția lui Ismail, era așezată în același fotoliu de altădată și se uita la televizorul aflat pe măsuța pe care stătea cândva aparatul de radio.

— Kamer, uite cine a venit, a spus Galip.

— Aaa! a zis femeia.

S-a ridicat din fotoliu și s-au sărutat.

— Ne-ați uitat.

— Se poate să vă uităm?

— Treceți cu toții prin fața porții, dar măcar o dată nu vă abateți și pe aici!

— I-am adus asta lui Celâl, a spus Galip, arătându-i plicul.

— Ți-a zis Ismail?

— Nu, mi-a spus chiar Celâl, a zis Galip. Știu că locuiește aici, dar aveți grijă să nu mai spuneți nimănui.

— Ce să facem, nu spunem, a zis femeia. Așa ne-a atenționat el.

— Știu, a spus Galip. Acum sunt sus?

— Habar n-avem. Vine în toiul nopții, când noi dormim duși, și tot așa și pleacă. Nu-l auzim pe el, îi auzim doar vocea. Îi luăm gunoiul și-i lăsăm gazeta. Uneori gazetele se adună acolo, sub ușă, cu zilele.

— Eu n-am să urc la el, a zis Galip.

A cercetat apartamentul portarului, de parcă ar fi căutat un loc potrivit pentru a lăsa plicul: masa acoperită cu aceeași mușama în carouri albastre, aceleași draperii decolorate care mascau picioarele celor de pe trotuare și roțile pline de noroi ale mașinilor, caloriferul afumat… Galip a văzut cheia la locul ei dintotdeauna – atârnată de cuiul bătut pe muchia raftului aflat deasupra caloriferului. Femeia se reașezase în fotoliu.

— Să-ți fac niște ceai, a zis ea. Stai jos aici, pe marginea patului.

Era cu un ochi la televizor:

— Ce face Rüya Hanim? De ce nu faceți copii?

Pe ecranul televizorului, la care femeia se uita acum fără înconjur, și-a făcut deodată apariția o tânără care aducea cu Rüya, chiar dacă numai de departe: părul, de culoare nedefinită, îi era răvășit și avea tenul alb; în privirile ei stăruia o încremenire copilărească, prefăcută. Se ruja, fericită.

— Frumoasă femeie, a spus Galip, rupând tăcerea.

— Rüya Hanim este și mai frumoasă, a zis Kamer Hanim, în aceeași tăcere.

Au privit-o amândoi cu respect, cu un soi de admirație temătoare. Galip a scos cheia din cui cu o mișcare iscusită și și-a pus-o în buzunar, alături de tema înțesată de indicii. Femeia nu-l văzuse.

— Unde să pun plicul?

— Dă-mi-l mie! a zis femeia.

Galip a observat, pe ferestruica orientată spre poartă, că Ismail Efendi reintra în bloc pentru a aduce cazanele goale de gunoi. Și-a luat rămas-bun de la femeie în momentul în care s-a pus în mișcare ascensorul, făcând lumina să pălească și tulburând, pentru o clipă, imaginea de la televizor. A urcat scările și s-a îndreptat, cu pași răsunători, către ieșire. A deschis poarta și a închis-o pe dinăuntru, cu zgomotul pe care îl isca aceasta în mod obișnuit. A pășit apoi în tăcere înapoi, către scară, și a urcat două etaje în vârful picioarelor, stăpânit de o emoție pe care nu și-o putea controla. S-a așezat pe treptele dintre cel de-al doilea și cel de-al treilea etaj și a așteptat să coboare Ismail Efendi, care lăsa cazanele goale la etajele de sus. Lămpile care luminau scările s-au stins brusc. „Automate!”, a mormăit Galip, cu gândul la cuvântul din copilărie care îl purta spre tărâmuri fermecate și îndepărtate. Luminile s-au aprins din nou. În vreme ce portarul cobora cu ascensorul, Galip a început să urce scările tiptil. Pe ușa de la etajul unde locuiseră cândva părinții lui se afla o placă de bronz cu numele unui avocat. Pe ușa de la etajul unde locuiseră Bunica și Bunicul a văzut plăcuța unui ginecolog; alături se afla un cazan gol de gunoi.

Pe ușa lui Celâl nu se aflau niciun semn și niciun nume. Galip a sunat la ușă, cu iscusința unui încasator sârguincios care vine să aducă factura de la gaze. Când a sunat a doua oară, lumina de pe scară s-a stins. Pe sub ușă, nu se strecura nicio geană de lumină. În timp ce suna a treia și a patra oară, căuta cheia în puțul fără fund al buzunarului; când a sfârșit prin a o găsi, mâna lui nu contenea să apese pe butonul soneriei: „Se ascund undeva înăuntru, într-o cameră!”, s-a gândit el. „Așteaptă în tăcere, așezați în cele două fotolii din salon, față în față!” La început, n-a

reușit să potrivească cheia în broască, „Am luat altă cheie”, era pe cale să spună, dar tocmai atunci cheia s-a așezat în lăcașul ei, cu un straniu sentiment de simetrie și satisfacție, care nu-ți putea stârni decât uimire, așa cum se petrec lucrurile cu o memorie care încurcă totul, pentru a descoperi apoi, într-o străfulgerare de o clipă, odată cu propria-i nerozie, alcătuirea confuză a lumii. Galip a băgat mai întâi de seamă că ușa dădea într-un apartament cufundat în întuneric, pentru ca imediat după aceea, în apartamentul cufundat în întuneric să înceapă să sune un telefon.

Partea a doua

I

Casa fantomă

S-a simțit trist ca o casă pustie.
Flaubert

Telefonul a început să sune la trei-patru secunde după ce se deschisese ușa, dar Galip s-a neliniștit la gândul că ar fi putut exista vreo legătură de ordin mecanic între sonerie și ușă, la fel ca în cazul necruțătoarelor alarme din filmele cu gangsteri. În vreme ce telefonul suna a treia oară, și-a imaginat că Celâl, care se repezea să ajungă la aparat, urma să se izbească de el, orbecăind prin casă; când telefonul a sunat a patra oară, a ajuns la concluzia că în casă nu se afla nimeni, iar când a sunat a cincea oară, că, totuși, nu se putea să nu se afle nimeni, pentru că numai cineva care nutrea convingerea că locuința nu era pustie ar fi putut suna atât de insistent. Pe când suna a șasea oară, Galip bâjbâia după butonul întrerupătorului, închipuindu-și topografia apartamentului fantomatic în care intrase pentru ultima oară cu cincisprezece ani în urmă; a alergat orbește către telefon, izbindu-se și răsturnând tot soiul de lucruri. Când a dibuit, în cele din urmă, receptorul, pe care nu reușea cu niciun chip să-l apuce, trupul lui a descoperit de la sine un fotoliu în care să se așeze.

— Alo?

— Așadar, în cele din urmă ai venit! a spus o voce pe care i-a fost imposibil s-o recunoască.

— Da.

— Celâl Bey, te caut de nu știu câte zile. Îmi cer scuze că te deranjez la ora asta târzie din noapte.

Trebuie să te văd cât mai degrabă.

— Nu vă recunosc vocea.

— Ne-am întâlnit o dată, cu ani în urmă, la balul organizat cu ocazia Sărbătorii Republicii. M-am prezentat atunci, Celâl Bey, dar în mod foarte probabil n-o să-ți amintești de mine. În anii care au urmat, ți-am scris două scrisori, semnate cu nume false, pe care le-am și uitat; una dintre ele cuprindea o ipoteză menită să lămurească taina morții sultanului Abdülhamit. Cealaltă se referea la o uneltire a studenților, cunoscută sub numele de „crima din cufăr". Eu îți sugeram că în afacerea cu pricina era amestecat un agent secret, care mai apoi se făcuse nevăzut, iar dumneata, cu inteligența pătrunzătoare pe care o ai, ai cercetat povestea și ți-ai dat seama despre ce era vorba, după care ai abordat-o într-o serie de foiletoane.

— Da.

— Acum am în față un alt dosar.

— Lăsați-l la redacție.

— Știu că nu te-ai mai dus pe la ziar de multă vreme. Pe de altă parte, nu știu câtă încredere pot avea în cei de acolo, având în vedere povestea asta urgentă.

— Bine, atunci lăsați-mi-l la portar.

— Nu-ți cunosc adresa. Serviciul de informații nu furnizează și adresa o dată cu numărul de telefon. Probabil că telefonul figurează pe un alt nume. În cartea de telefon nu există niciun abonat pe nume Celâl Salik. Există un Celâlettin Rumi, trebuie să fie vorba de vreun pseudonim.

— Cel care v-a dat numărul meu de telefon nu v-a dat și adresa?

— Nu mi-a dat-o.

— De unde ați obținut numărul meu de telefon?

— De la un prieten comun. Aș dori să-ți povestesc și despre asta când o să ne vedem. Te caut de mai multe zile. Am încercat toate căile la care te poate duce mintea. Ți-am descoperit familia. Am vorbit cu mătușa dumitale, care te

iubește foarte mult. M-am dus în câteva cotloane mai retrase ale Istanbulului, despre care știam că-ți plac din articolele pe care le-ai scris mai demult, cu gândul că doar-doar o să te-ntâlnesc – pe străzile din Kurtuluș, din Cihangir, la Cinematograful Konak. În acest răstimp, am aflat că ar vrea să se vadă cu dumneata și o echipă britanică de televiziune, cazată la Pera Palas; și ei te caută, ca și mine. Știai?

— Pe ce temă este dosarul?

— Nu vreau să-ți dau lămuriri la telefon. Dă-mi adresa, pentru că nu este târziu, și am să vin îndată la dumneata. În Nișantași, nu-i așa?

— Da, a spus Galip cu sânge rece, dar asemenea subiecte nu mă mai interesează.

— Poftim?

— Dacă mi-ai fi citit cu atenție articolele, ai fi priceput că nu mă mai interesează genul ăsta de subiecte.

— Nu, nu, este tocmai genul de subiect care ți-ar stârni interesul și despre care ai dori să scrii. O să le povestești despre el și celor de la televiziunea din Anglia. Spune-mi adresa!

— Nu te supăra, a spus Galip, cu o voioșie care l-a uimit și pe el. Am încetat să mă mai întâlnesc cu amatorii de literatură.

A închis telefonul, satisfăcut. Mâna i s-a întins de la sine, a dibuit întrerupătorul lămpii de birou, aflată chiar lângă el, și l-a răsucit. Galip avea să-și amintească mai târziu de uimirea și de teama care l-au cuprins în momentul în care încăperea a fost inundată de o lumină palidă, portocalie, ca un „miraj”.

Camera arăta întocmai ca în urmă cu douăzeci și cinci de ani, când locuia acolo Celâl, pe atunci un tânăr gazetar holtei. Toate obiectele, draperiile, locurile în care erau așezate lămpile, culorile, umbrele și mirosurile rămăseseră exact ca pe vremea aceea. Aveai impresia că unele lucruri noi imitau lucrurile de odinioară, ca să-i joace o festă

lui Galip și să-l convingă că nu trăise jumătatea de secol care trecuse. Când privea însă mai cu atenție, Galip se simțea îndreptățit să tragă concluzia că obiectele nu-i jucau nicio festă și că timpul pe care îl trăise din copilărie până-n acel moment se evaporase, dispărând ca prin farmec. Lucrurile care se iveau deodată din întunericul primejdios erau departe de a fi noi. Vraja care le înzestra cu un aer de noutate se datora faptului că obiectele cu pricina, despre care Galip crezuse că se uzaseră, se făcuseră praf și, poate, dispăruseră, se iveau din nou în fața lui, după ani de zile, cu aspectul pe care-l îmbrăcaseră ultima oară când le văzuse și pe care apoi îl uitase. Aveai sentimentul că mesele vechi, draperiile decolorate, scrumierele murdare, fotoliile obosite refuzaseră să se plece în fața poveștilor și a sorții poruncite de viața și amintirile lui Galip, că, după o zi (ziua în care familia Unchiului Melih venise de la Izmir și se stabilise în bloc), se răzvrătiseră împotriva destinului ce le fusese hărăzit și căutaseră o cale de a-și croi lumea lor aparte. Galip și-a mai dat o dată seama, înspăimântat, că totul era așezat ca în urmă cu patruzeci de ani, pe vremea când Celâl locuia acolo cu mama lui, și ca în urmă cu douăzeci și cinci de ani, când același Celâl viețuia acolo ca tânăr gazetar. Distanța dintre aceeași masă din lemn de nuc, cu picioare în formă de labe de leu, și fereastra ascunsă în dosul aceleiași draperii de culoarea fisticului, aceeași pată de ulei-briantină-păr, care te ducea cu gândul la umbra unui om, de pe spătarul fotoliului acoperit cu aceeași husă de pânză gen Sümerbank (aceiași ogari feroce continuau să gonească, într-o pădure de frunze vinețiii, la fel de înfierbântați ca în urmă cu douăzeci și cinci de ani, pe urmele unor biete gazele), răbdarea setterului desprins din filmele englezești, care contempla mereu aceeași lume din farfuria de aramă așezată în vitrina prăfuită, poziția ceasurilor stricate, a cănilor și a foarfecii de unghii

de pe calorifer – toate păreau să fi fost lăsate acolo chiar de Galip, spre a mai fi contemplate o dată în lumina aceea portocalie. „Nu trebuie decât să ne aducem aminte de unele lucruri – să ne aducem aminte până și de faptul că nu ne-am adus aminte de unele lucruri, ca să sfârșim prin a le regăsi!”, scrisese Celâl într-unul dintre articolele sale recente. Galip își amintea că, după ce familia Rüyei se mutase aici și după ce Celâl fusese îndepărtat din bloc, obiectele își schimbaseră, treptat, locul, se demodaseră, fuseseră înfrânte, pentru ca mai apoi să dispară în anonimat, fără a lăsa niciun fel de urme în memoria lor.

Când a sunat din nou telefonul, s-a întins către el din „vechiul” fotoliu în care stătea, fără a fi apucat încă să-și dea jos paltonul, iar când a ridicat receptorul, care nu-i era deloc străin, a fost convins că putea să imite vocea lui Celâl, fără a se gândi că tocmai asta făcea.

La telefon era aceeași voce de mai-nainte. Răspunzând rugăminții lui Galip, i s-a prezentat, de această dată, lui Celâl recurgând la un nume, și nu la amintiri: Mahir Ikinci[88]. Cuvintele nu i-au trezit lui Galip nicio asociere cu vreo identitate ori cu vreun chip.

— O să fie o lovitură de stat militară. Este vorba de o mică organizație din cadrul armatei. O organizație cu profil religios, o nouă confrerie mistică. Membrii acesteia cred în Mahdi. Sunt încredințați că s-a-mplinit sorocul. Și asta pornind de la foiletoanele dumitale…

— Eu n-am avut nimic de-a face cu asemenea aberații.

— De acord, Celâl Bey, de acord. Acum nu-ți aduci aminte pentru că, așa cum tu însuți scriai, îți pierzi memoria sau, poate, o respingi, și pentru că nici nu vrei să-ți amintești. Aruncă un ochi pe articolele dumitale mai vechi, citește-le, căci așa o să-ți amintești!

— N-o să-mi amintesc.

— O să-ți amintești. Pentru că, așa cum te cunosc eu, nu ești deloc genul de om care să stea liniștit în fotoliu aflând că se pune la cale o lovitură de stat.

— Așa este, nu sunt. Ba chiar pot spune că eu nu mai sunt în mine.

— Am să vin la dumneata îndată. Am să-ți aduc aminte de trecutul dumitale, de amintirile pe care le-ai rătăcit. După aceea ai să-mi dai dreptate și ai să te implici în povestea asta din răsputeri.

— Chiar doream să mă implic, dar nu mă pot întâlni cu tine.

— Eu pot!

— Dacă reușești să-mi afli adresa! Nu ies deloc din casă.

— Uite ce este: în cartea de telefon a Istanbulului sunt trei sute zece mii de numere de abonați. Știu că, ghicind prima cifră, aș putea trece rapid în revistă cinci mii de numere de telefon pe oră. Asta înseamnă că, în cel mult cinci zile, am să-ți aflu adresa și numele fals, care mă face foarte curios.

— Te străduiești degeaba! a zis Galip, încercând să pară sigur de sine. Numărul nu figurează în cartea de telefon.

— Te dai în vânt după numele false. Îți citesc articolele de ani de zile: ești mort după nume fictive, după mici farse, după ghidușii prin care te dai drept altcineva. În loc să faci cerere ca să ți se scoată numele din cartea de telefon, mai degrabă trebuie să-ți fi ticluit, satisfăcut, cine știe ce nume fals. Am început deja să verific unele dintre pseudonimele care-ți plac, ca și unele supoziții de-ale mele.

— Care sunt alea?

Bărbatul le-a enumerat. După ce a închis telefonul și l-a scos din priză, Galip a înțeles că numele acelea, pe care le repetase unul după altul, aveau să i se șteargă din minte fără a lăsa vreo urmă și fără a-i trezi vreo asociere. A scos hârtia pe

care o ținea în buzunarul paltonului și le-a înșirat unele sub altele. Existența unui alt cititor, care urmărea mai îndeaproape decât el articolele lui Celâl și care își amintea mai bine de ele, i s-a părut, o clipă, atât de ciudată, încât a avut sentimentul că trupul său își pierdea realitatea. A simțit, totodată, că s-ar fi putut atașa frățește de un asemenea om, chiar dacă acesta ar fi fost un ins dezgustător. Dacă ar fi putut sta față în față și dacă ar fi putut vorbi cu el despre mai vechile foiletoane ale lui Celâl, fotoliul în care ședea atunci și încăperea ireală ar fi dobândit un sens mai profund.

Galip obișnuia să stea în acel fotoliu încă dinainte de a se arăta aici familia Rüyei, pe vremea când avea șase ani și când îi plăcea să urce de la etajul la care locuia Bunica la etajul holteiului Celâl – Mama și Tata nu prea erau de acord cu asta, în după-amiezile de duminică, când toată lumea asculta meciul de fotbal de la radio (Vasif clătina și el din cap, de parcă ar fi auzit ceea ce se spunea), urmărindu-l cu admirație pe Celâl care, cu țigara în gură, scria în mare viteză, la mașina de scris mecanică, urmarea foiletonului despre un practicant al luptelor tradiționale ce fusese lăsat baltă de maestrul lui capricios. Înainte de a fi evacuat Celâl din apartament, când locuiau cu toții la același etaj cu familia Unchiului Melih și când le cerea voie părinților să urce la etajul de sus, în serile reci de iarnă, nu atât pentru a asculta poveștile din Africa ale Unchiului Melih, cât pentru a le privi pe Tanti Suzan și pe frumoasa Rüya, despre care descoperise de curând că era la fel de frumoasă ca mătușa sa, Galip ședea în același fotoliu, în fața lui Celâl, care asculta poveștile Unchiului Melih, bătându-și joc de ele și făcând tot felul de semne misterioase din ochi și din sprâncene. În lunile următoare, când Celâl se făcuse, deodată, nevăzut și când certurile dintre Unchiul Melih și Tata o făceau mereu pe Bunica să

plângă, când stăteau amândoi singuri, aici, printre lucrurile cufundate-n tăcere, pentru că cineva din casă spusese „Trimiteți-i pe copii sus!”, Rüya se cufunda în același fotoliu, stând cu picioarele spânzurate în aer, iar Galip o privea cu respect, în vreme ce restul lumii se ciondănea, la etajul Bunicii, pe averi, bogății, acțiuni și etaje de bloc. Asta se întâmpla cu douăzeci și cinci de ani în urmă.

Galip a rămas în fotoliu vreme îndelungată, cufundat în tăcere. A întreprins apoi o investigație atentă, pentru a se documenta asupra locului în care s-ar fi putut ascunde Rüya și Celâl, prin celelalte încăperi ale fantomaticului apartament, pe care Celâl îl recrease în numele propriilor amintiri din copilărie și din tinerețe. Concluziile la care a ajuns după două ore, timp în care a rătăcit prin camerele și pe culoarele casei fantomă și în care a scotocit, curios, prin dulap, nu atât ca un detectiv fără voie aflat pe urmele soției sale dispărute, cât ca un împătimit care vizitează, cu emoție, dragoste, admirație și prețuire, primul muzeu consacrat unei teme pe care o îndrăgește nespus:

Având în vedere cele două cești de pe măsuța pe care o răsturnase în vreme ce alerga spre telefon pe întuneric, Celâl aducea acasă și alte persoane. Nu putuse formula însă altă concluzie, gustând din stratul fin de zaț de pe fundul cești lor (Rüya obișnuia să bea cafeaua foarte dulce), pentru simplul motiv că delicatele obiecte se făcuseră praf. Având în vedere cel mai vechi număr din ziarul *Milliyet* – se strânseseră nenumărate gazete, după ce tot fuseseră strecurate zilnic pe sub ușă, Celâl fusese în apartament în ziua în care dispăruse Rüya. Greșelile de tipar din foiletonul intitulat *Când s-au retras apele Bosforului,* care apăruse în ziarul din aceeași zi, fuseseră corectate cu un pix de culoare verde, iar ziarul, cu scrisul nervos, obișnuit al lui Celâl, era așezat lângă vechea mașină de scris marca Remington. În dulapurile

din dormitor și din imediata apropiere a ușii exterioare nu se zărea nicio urmă care să indice că Celâl ar fi purces în vreo călătorie, că ar fi plecat de acasă pentru o perioadă mai lungă. Toată casa arăta asemenea locuinței cuiva care se putea întoarce de la serviciu în orice moment, pentru a-și începe viața banală, de zi cu zi – de la pijamaua soldățească, cu dungi albastre, la încălțămintea cu urme proaspete de noroi, de la paltonul albastru-închis, pe care îl îmbrăca adeseori în anotimpul în care se aflau, până la vesta groasă, de iarnă, și la nenumăratele obiecte de lenjerie intimă (într-unul dintre articolele sale mai vechi, Celâl scria că, după ce trăiseră strâmtorați în copilărie și tinerețe, mulți dintre bărbații care ajungeau oameni cu stare către jumătatea vieții erau cuprinși de boala de a-și cumpăra chiloți și maiouri cu duiumul, pe care nici nu apucau să le folosească), precum și la ciorapii murdari din punga cu lenjerie.

Era dificil, poate, să-ți dai seama în ce măsură fusese imitat decorul de altădată luându-te după amănunte precum cearșaful de pe pat ori prosopul, însă era cât se poate de evident că și în aranjarea încăperilor din restul casei fusese respectat principiul „casei fantomă”. Astfel, în odaia în care copilărise Rüya rămăseseră aceiași pereți zugrăviți în albastru, cărora li se adăuga scheletul copiei patului pe care mama lui Celâl obișnuia să-și așeze o dată ustensilele de croitorie, materialele aduse din Europa și tiparele de îmbrăcăminte pe care i le lăsau doamnele din Nișantași și din Șișli, alături de vreo revistă de modă sau de vreo fotografie care înfățișa modelul pe care și-l aleseseră. În unele cotloane, se acumulaseră mirosuri care purtau toată încărcătura asocierilor de altădată, spre a repeta trecutul – fapt lesne de înțeles dar lucrul acesta se vădea a fi posibil doar pentru că în jur se găsea întotdeauna câte un detaliu vizual menit să le întregească. Galip își dăduse seama că mirosurile nu puteau exista decât prin obiectele care le purtau

în căușul lor când remarcase combinația între mirosul vechiului săpun Puro, pe care îl simțea ori de câte ori se apropia de minunatul divan care era, cândva, patul Rüyei, și mirosul apei de colonie marca Yorgi Tomatis, pe care o folosea odinioară Unchiul Melih și care, între timp, dispăruse. De fapt, în cameră nu se mai găsea nici sertarul în care erau orânduite cărțile colorate, păpușile, agrafele, dulciurile, creioanele și cărțile de colorat care îi erau trimise Rüyei, pe vremuri, de la Izmir, ori care erau cumpărate din Beyoğlu și de la prăvălia lui Alâaddin, nici săpunurile care răspândeau aceleași miresme de jur împrejurul patului Rüyei, nici sticlele de colonie care imitau marca Pe-Re-Ja sau gumele de mestecat mentolate.

Era greu să deduci, pe de altă parte, după decorul acela fantomatic, cât de des trecea, ori cât de mult timp petrecea Celâl pe acolo. Se putea socoti că numărul mucurilor de țigară cu mărcile Yeni Harman și Gelincik[89] care umpleau scrumierele vechi, ce păreau să fi fost lăsate ici și colo la voia întâmplării, aspectul curat al farfuriilor din dulapul de la bucătărie, precum și prospețimea pastei de dinți care se zărea la capătul tubului de Ipana, rămas neastupat după ce fusese stors fără milă, cu acea furie ce se revărsa dintr-un articol scris de Celâl cu ani în urmă împotriva mărcii cu pricina, constituiau, fiecare, tot atâtea piese ale unui inventar supus unei supravegheri permanente, în acel muzeu conceput cu o meticulozitate bolnăvicioasă. Te puteai gândi, totodată, mergând cu raționamentul puțin mai departe, că praful depus la baza globurilor de lampă, umbrele care cădeau pe pereții spălăciți, strecurându-se printre aceleași particule de praf, și chiar formele umbrelor care, în urmă cu douăzeci și cinci de ani, evocau, în reveriile unor copii din Istanbul, pădurile din Africa, deșerturile din Asia Centrală, nălucile și petele estompate ale dihorilor și ale lupilor din basmele cu vrăjitoare și cu demoni

depănate de Tanti și de Bunica, reprezentau o parte a acestei opere noi, fără egal. (Galip cugetase asupra acestui lucru înghițind în sec.) Prin urmare, era cu neputință să ghicești cât de mult trăise cineva în casa aceea orientându-te după picăturile de apă aflate pe muchiile ușilor de la balcon, neînchise bine, picături care se uscau treptat, după smocurile de praf plumburiu care vălureau ca mătasea la baza pereților, ori după scârțâitul sec pe care-l iscau, sub greutatea primului picior ce pășea pe suprafața lor, bucățile de parchet lăsate din pricina căldurii pe care o răspândea caloriferul vechi. Maiestuosul ceas de perete atârnat în fața ușii de la bucătărie – despre care Tanti Hâle repeta adeseori, cu mândrie, că își avea perechea, care ticăia și arăta începutul fiecărei ore, însoțit de același gong vesel, în casa lui Cevdet Bey, unul dintre bogătașii de odinioară – încetase să mai funcționeze, pentru a indica, parcă, ora morții, la fel ca în muzeele închinate lui Atatürk în cele mai felurite locuri din țară, la temelia cărora se afla același tip de atașament nesănătos; Galip n-avea cum să-și dea seama însă la ce nouă și treizeci și cinci de minute făcea aluzie ora zece fără douăzeci și cinci pe care o indica ceasul, a cui moarte o semnala ori ce fel de oră putea fi aceea.

La mult timp după ce fusese asaltat de melancolia și de spiritul vindicativ ce însoțesc sărmanele obiecte care ajung să încapă pe mâna unui negustor de vechituri, pentru că nu mai este loc de ele, și care se îndreaptă, spre a fi date uitării, către cine știe ce meleaguri îndepărtate, legănându-se o dată cu negustorul și cu teleguța lui amărâtă, trasă de o mârțoagă, la mult timp după ce fusese năucit cum se cuvine de povara fantomatică a trecutului, Galip a revenit în hol pentru a cotrobăi prin singurul obiect din casă despre care găsea că era „nou” – dulapul cu geam din lemn de ulm, care ocupa peretele lung dintre toaletă și bucătărie – și printre hârtiile aflate în el. După o

cercetare care nu a durat, de fapt, prea mult, a găsit, pe rafturile aranjate cu aceeași pedanterie bolnăvicioasă care domnea și-n restul casei, următoarele lucruri:

Cupuri din ziare cuprinzând știri și reportaje de presă de pe vremea tânărului corespondent Celâl; cupuri din ziare cu toate articolele în favoarea și în defavoarea lui Celâl; toate foiletoanele și istorioarele publicate de Celâl sub diverse pseudonime; toate foiletoanele apărute sub semnătura originală a lui Celâl; cupuri din ziare, desprinse din rubrici precum *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu, Vă tălmăcim visele, Ziua de astăzi în istorie, întâmplări de necrezut, Vă descifrăm personalitatea după scris, Chipul şi personalitatea dumneavoastră, Ghicitori şi cuvinte încrucişate,* precum și din altele, de același soi; cupuri din ziare cuprinzând toate reportajele al căror erou era Celâl; ciornele unor foiletoane care, din diverse motive, nu mai apăruseră în gazetă; notele lui personale; zeci de mii de articole și de fotografii tăiate, de-a lungul anilor, din ziare, pentru a fi puse deoparte; caiete în care Celâl își notase visele, reveriile, tot felul de amănunte pe care nu trebuia să le uite; mii de scrisori de la cititori, păstrate în cutii de fructe deshidratate, de castane confiate și de încălțăminte; cupuri cu romanele în foileton scrise de Celâl, integral sau în colaborare cu altcineva; copiile a sute de scrisori scrise de Celâl; sute de reviste ciudate, de tratate, de cărți, de broșuri și de anuare editate de școli ori de armată; nenumărate cutii cu chipuri umane decupate de prin gazete și reviste; fotografii pornografice; imagini cu animale și cu gândaci stranii; două cutii mari, înțesate de articole și de alte tipuri de publicații privitoare la secta Hurufi și la știința tălmăcirii literelor; vechi cotoare de bilete de autobuz, de bilete la meciuri de fotbal și de bilete la cinematograf, pe care erau mâzgălite felurite semne, litere și simboluri; fotografii lipite ori

nelipite în albume; premii primite din partea unor asociații ale gazetarilor; bancnote turcești și rusești, din epoca țaristă, ieșite din uz; agende cu numere de telefon și adrese.

De îndată ce a dat peste cele trei agende cu numere de telefon și adrese, Galip a revenit la fotoliul din camera de zi și le-a citit pe rând, pagină cu pagină. După o cercetare care a durat patruzeci de minute, a ajuns la concluzia că persoanele consemnate în ele făcuseră parte din viața lui Celâl între anii ’50 și sfârșitul anilor ’60 și că nu avea cum să-i descopere pe Rüya și pe Celâl la adresele indicate acolo pentru că, în mod foarte probabil, cea mai mare parte a caselor fuseseră demolate, și nici la numerele acelea de telefon care, între timp, se schimbaseră. A făcut o scurtă investigație printre fleacurile aflate pe rafturile dulapului cu geam, iar apoi s-a apucat să citească scrisorile primite de Celâl la începutul anilor ’70, precum și foiletoanele pe care le publicase în aceeași perioadă, pentru a găsi scrisoarea privitoare la „crima din cufăr”, pe care Mahir Ikinci pretindea că i-o trimisese, și, pe de altă parte, foiletoanele pe această temă.

Galip fusese interesat de crima politică numită de gazete „crima din cufăr” pentru că îi cunoștea, din anii de liceu, pe unii dintre cei implicați în evenimente, iar Celâl, pentru că inventivii tineri grupați în jurul acelei facțiuni imitaseră până în cel mai mic amănunt, fără să-și dea seama, un roman de Dostoievski *(Demonii),* într-o țară în care, după cum spunea el, orice lucru nu face decât să imite un alt lucru. În vreme ce răsfoia scrisorile sosite de la cititori în acea perioadă, Galip își aducea aminte de vreo două-trei seri în care Celâl adusese vorba despre subiectul care-l preocupa. Erau zile mohorâte, reci, insipide, care se cereau a fi uitate și care fuseseră uitate: Rüya era măritată cu „băiatul acela bun”, al cărui nume Galip îl uitase, oscilând, în atitudinea față de el, între prețuire și dispreț;

când era răpus de curiozitate, plecând urechea la cleveteli și făcând cercetări cu privire la cei doi – lucru care îi stârnea întotdeauna remușcare mai apoi, reușea să afle mai degrabă ultimele noutăți politice decât detalii privitoare la fericirea sau la nefericirea conjugală a tinerei perechi… Într-o seară de iarnă, în vreme ce Vasif își hrănea în tihnă peștii japonezi (wakini roșii și watonai, ale căror cozi în evantai fuseseră compromise de împerecherile repetate între membrii aceleiași familii), iar Tanti Hâle rezolva un careu de cuvinte încrucișate din ziarul *Milliyet,* aruncând din când în când câte o ocheadă spre televizor, Bunica murise pe neașteptate, cu ochii țintă la tavanul rece din camera de alături, la fel de rece. Rüya, care venise singură la înmormântare, purtând un palton decolorat și un batic și mai decolorat („Așa e mai bine”, spusese Unchiul Melih, care își detesta pe față ginerele venit din fundul provinciei, dând astfel glas gândurilor ascunse ale lui Galip), se făcuse nevăzută îndată ce se sfârșise totul. Într-una dintre nopțile care urmaseră după înmormântare, când se întâlniseră la unul dintre etajele blocului, Celâl îl întrebase pe Galip dacă știa ceva despre „crima din cufăr”, pentru că nu izbutea să se lămurească asupra unui lucru care-i stârnea cea mai mare curiozitate: oare vreunul dintre tinerii aceia vârâți în politică, despre care Galip afirmase că-i cunoștea, citise cartea romancierului rus?

— Pentru că toate crimele, spusese în aceeași noapte Celâl, sunt imitații, la fel ca și cărțile. De aceea nu public volume semnate cu numele meu.

În seara următoare, când se reuniseră din nou în apartamentul răposatei, Celâl continuase, în vreme ce stăteau amândoi la taifas, târziu în noapte:

— Cu toate acestea însă, chiar și cele mai neinspirate crime au o latură originală, care lipsește din cele mai neinspirate cărți!

Celâl cobora, una câte una, treptele care-i adânceau gândurile, apelând la un mod de a

raționa care urma să-i trezească lui Galip în anii următori, pe măsură ce asista la desfășurarea lui, un anumit gust al călătoriei:

— Prin urmare, ceea ce este pe de-a-ntregul imitație nu mai e crimă, ci carte. Crimele care narează cărți și cărțile care narează crime se adresează unui punct comun, care există în fiecare dintre noi, pentru că privesc imitația imitației, după care ne dăm în vânt cel mai mult; pentru că nu poți coborî bâta asupra capului victimei tale decât dacă ajungi să te pui în locul altcuiva. (Asta pentru că nimeni nu suportă să se vadă pe sine în postura de ucigaș.) Creativitatea este cuibărită, de cele mai multe ori, în mânie – în mânia care te face să uiți de toate, dar mânia nu poate purcede la fapte decât apelând la metode deprinse anterior de la alții: cuțite, pistoale, otrăvuri, tehnici literare, formule romanești, versificație, și altele asemenea. „Ucigașul din popor" care spune „Nu eram în firea mea, domnule judecător!" rostește un adevăr bine cunoscut: crima, cu toate amănuntele și ceremoniile ei, este un tip de acțiune care se învață de la alții, adică din legende, din povești, din amintiri, din gazete, pe scurt, din literatură. Până și cea mai banală crimă, bunăoară o crimă săvârșită accidental, din gelozie, este o imitație inconștientă, un mod de a imita literatura. Ce zici, să scriu un articol pe tema asta?

Nu scrisese. Mult după miezul nopții, în vreme ce Galip citea foiletoanele vechi pe care le scosese din dulap, s-au stins, încetul cu încetul, lămpile din salon, ca niște reflectoare proiectate asupra unei cortine de teatru, apoi a icnit frigiderul, ducându-te cu gândul la oboseala tristă a unui camion vechi și prea împovărat, care schimbă viteza pe o pantă abruptă, plină de noroi, după care totul s-a cufundat în beznă. Asemenea tuturor istanbulezilor obișnuiți cu penele de curent, Galip a rămas multă vreme nemișcat în fotoliu, ținând în brațe dosarele doldora de tăieturi din ziare și nutrind speranța că

„acum vine lumina”. A ascultat zgomotele interioare ale blocului, pe care le uitase demult – susurul apei prin calorifere, tăcerea zidurilor, relaxarea parchetului, suspinul robinetelor și al conductelor de apă, tic-tacul înfundat al unui ceas despre care nu mai știa unde se afla, vuietul dătător de fiori care se înălța din „văgăuna” blocului. Când a intrat, orbecăind pe întuneric, în camera lui Celâl, trecuse deja multă vreme. În vreme ce-și scotea hainele de zi și-și punea pijamaua lui Celâl, și-a amintit că în povestea de inspirație istorică pe care o depănase scriitorul acela melancolic, întâlnit cu o seară înainte la barul de noapte, unul dintre personaje se întindea în patul întunecat, tăcut și gol al celuilalt. S-a așezat în pat, dar n-a putut adormi imediat.

II

Nu reușiți să adormiți?

Visele noastre sunt o a doua viață.
Gérard de Nerval

V-ați așezat în pat. V-ați instalat printre lucruri bine cunoscute, printre cearșafuri și pături impregnate de propriul miros și de propriile amintiri, capul dumneavoastră a aflat moliciunea familiară a pernei, v-ați răsucit pe o parte, v-ați înclinat capul înainte, ghemuindu-vă cu picioarele la piept, iar învelitoarea rece a pernei v-a răcorit obrazul; curând, foarte curând o să adormiți și o să uitați de toate, de toate, cufundându-vă în întuneric.

O să uitați de toate; o să uitați de forța necruțătoare a celor aflați mai presus de dumneavoastră, de tot soiul de vorbe nechibzuite, de nerozii, de treburile pe care nu le-ați putut isprăvi la timp, de mărginire, de trădare, de nedreptate, de nepăsare, de cei care vă învinovățesc și de cei care vă vor învinovăți, de strâmtorare, de timpul care trece în goană, de timpul care nu va trece niciodată, de iubirile ratate, de singurătate, de rușine, de înfrângeri, de mizeria propriei ființe, de starea jalnică în care vă aflați, de catastrofe, de toate catastrofele, de toate! Vă bucurați că o să uitați. Sunteți în așteptare.

Alături de dumneavoastră așteaptă, cufundate în întuneric sau semiîntuneric, lucrurile banale care vă însoțesc în viața de zi cu zi: dulapurile, sertarele, caloriferele, mesele, măsuțele, scaunele, draperiile de la geamuri, veșmintele scoase de pe trup și aruncate de-a valma, pachetul de țigări, cutia de chibrituri din buzunarul sacoului, servieta, ceasul.

În vreme ce așteptați, vă ajung la ureche zgomote familiare: o mașină care străbate cartierul, trecând peste pietrele din pavaj pe care le știți pe de rost și spulberând băltoacele de pe marginea drumului, o poartă care se închide undeva în apropiere, motorul frigiderului vechi, câinii care latră la mare depărtare, fluierul de ceață, care răzbate de undeva de pe țărmul mării, oblonul vânzătorului de *muhallebi*, care se închide pe nepusă masă. Aceste sunete, pline de asocieri cu somnul și cu visele, de amintiri care se deschid spre noua lume a fericitei uitări, vă îndeamnă să chibzuiți că totul se află pe calea cea bună, că, peste puțină vreme, veți uita și de ele, ca și de lucrurile din jur și de îndrăgitul dumneavoastră pat, îndreptându-vă spre o altă lume. Sunteți gata.

Sunteți gata; aveți impresia să v-ați detașat de propriul trup, de picioarele și de coapsele la care țineți atât de mult, ba chiar și de brațe și de mâini, care vă sunt mai aproape. Sunteți gata și vă simțiți atât de satisfăcuți de împrejurarea în care vă aflați, încât nu mai încercați nici măcar nevoia de a recurge la sprijinul acestor prelungiri ale propriului trup, conștienți de faptul că, atunci când veți închide ochii, veți sfârși prin a le da curând uitării.

Știți că, sub pleoapele închise, pupilele dumneavoastră s-au desprins considerabil de lumină, prin simpla tresărire delicată a unui mușchi. Aveți senzația că pupilele, care își dau seama, după asocierile de mirosuri și sunete familiare, că totul se află pe calea cea bună, nu vă mai indică acum lumina nedefinită din încăpere, ci nuanțele ca niște focuri de artificii ale unei lumini cuibărite în propria minte, cuprinsă treptat de moliciune și pace; vedeți pete albastre, fulgere albastre, fuioare de fum vinețiu, cupole vinețiu; vedeți albastrul-marin al valurilor unduitoare, movul șters al umbrelor aruncate de cascade, violaceul lavei învolburate care se scurge din gurile vulcanilor, albastrul de Prusia al stelelor

care sclipesc, tăcute. Culorile și formele se repetă în liniște, dispar și apoi reapar, se modifică încetul cu încetul, dezvăluindu-vă scene și momente uitate ori care nu s-au petrecut niciodată, în vreme ce dumneavoastră urmăriți culorile ferecate înlăuntrul propriei minți.

Dar nu reușiți să adormiți.

Oare nu este prea devreme pentru a recunoaște acest adevăr? Reamintiți-vă de lucrurile la care obișnuiați să cugetați când reușeați să adormiți în tihnă; nu, nu de ceea ce ați făcut azi și de ceea ce veți face mâine, ci de clipele plăcute pe care le-ați trăit și care v-au adus uitarea somnului; reveniți, bunăoară, în cele din urmă, de undeva de departe, în vreme ce toată lumea vă așteaptă, și stârniți mare bucurie; nu, nici vorbă să mai reveniți, aveți asupra dumneavoastră o geantă cu obiectele la care țineți cel mai mult și vă aflați într-un tren care se strecoară printre stâlpi de telegraf îmbrăcați în zăpadă; rostiți vorbe iscusite și plasați răspunsuri agere, care vă vin în minte fără trudă, așa încât toți cei din jur își pricep greșelile, sunt reduși la tăcere și vă admiră, chiar dacă o fac în taină; îmbrățișați trupul ființei iubite, iar trupul acesteia îl înlănțuie pe al dumneavoastră; reveniți într-o livadă pe care n-ați izbutit s-o uitați niciodată și culegeți cireșe coapte de pe ramurile copacilor; vine vara, vine iarna, vine primăvara; vine dimineața, o dimineață albastră, o dimineață frumoasă, o dimineață însorită, lucrurile se află pe calea cea bună, o dimineață aducătoare de fericire… Dar nu, nu reușiți să adormiți!

În cazul acesta, procedați ca mine: răsuciți-vă binișor în pat, mișcându-vă alene brațele și picioarele, fără a le tulbura peste măsură, astfel încât capul să vă ajungă în celălalt capăt al pernei, iar obrazul, într-un colț răcoros al acesteia. Apoi gândiți-vă la Prințesa Maria Palaeologina, care, în urmă cu șapte sute de ani, i-a fost trimisă din Bizanț, ca nevastă, suveranului mongol Hülagü[90].

A fost mânată din orașul în care trăiți dumneavoastră – din Constantinopolis – în Iran, pentru a se mărita cu Hülagü, dar Hülagü a murit înainte de a ajunge ea acolo, așa că prințesa s-a măritat cu Abaka, fiul lui, care urmase la tron, și a viețuit cincisprezece ani în seraiul mongolilor din Iran; când soțul ei a fost ucis, a revenit pe aceleași coline pe care vă doriți dumneavoastră acum să adormiți în tihnă. Până să ajungeți să v-o întipăriți temeinic în suflete pe Prințesa Maria, gândiți-vă la tristețea pe care a încercat-o aceasta atât la plecare, cât și la întoarcerea în patrie, la zilele petrecute de ea în mănăstirea pe care a ctitorit-o, la revenirea acasă, pe țărmul Cornului de Aur, pentru a se zăvorî apoi între patru pereți. Gândiți-vă la piticii lui Handan Sultan[91]! Spre a izbuti să-i facă fericiți pe prietenii ei, la care ținea nespus, mama sultanului Ahmet I a ridicat, în Usküdar, o casă pentru pitici, iar aceștia au viețuit aici vreme îndelungată, pentru ca apoi să mestereasca o galeră, tot cu sprijinul sultanei, să o lanseze la apă și să părăsească Istanbulul, îndreptându-se spre un tărâm necunoscut, spre un Paradis ce n-a putut fi localizat pe nicio hartă. Gândiți-vă cât de tristă era Handan Sultan când se despărțea de prietenii ei, în dimineața plecării acestora în pribegie, gândiți-vă la melancolia piticilor care își fluturau batistele de pe galeră, ca și cum ați fi, la rându-vă, gata să plecați din Istanbul peste puțină vreme, despărțindu-vă de cei pe care-i iubiți nemăsurat.

Când nici măcar astfel de lucruri nu mă pot ajuta să adorm, dragi cititori, îmi imaginez un bărbat încordat, în puterea unei nopți pustii, pe peronul unei gări la fel pustii, un peron pe care îl străbate de la un capăt la altul, în așteptarea unui tren care nu mai vrea să sosească; când hotărăsc încotro se va îndrepta bărbatul, mă simt de parcă eu aș fi el. Mă gândesc la cei care trudeau în pasajul subteran de la Silivrikapi, ce urma să asigure pătrunderea în oraș a grecilor care au pus

stăpânire pe Istanbul acum șapte sute de ani. Îmi imaginez uluiala acelui bărbat, care descoperă sensurile secunde ale obiectelor. Mă gândesc la cea de-a doua lume care se dezvăluie în lume, îmi închipui cum am să mă îmbăt de noile sensuri ale lumii celei noi, în vreme ce toate lucrurile din jurul meu își vor revela, încetul cu încetul, sensurile secunde. Mă gândesc la fericita tulburare a celui care-și pierde memoria. Mă gândesc că am fost abandonat într-un oraș fantomă, cu desăvârșire necunoscut; cartierele în care au trăit cândva milioane de oameni, bulevardele, moscheile, podurile, corăbiile, totul, absolut totul este pustiu și, pe măsură ce străbat spațiile fantomatice, fără viață, îmi amintesc cu lacrimi în ochi de trecutul și de orașul meu și mă îndrept, cu mare încetineală, spre cartierul, spre casa mea, spre patul în care mă străduiesc să adorm. Mă gândesc că sunt François Champollion, care se ridică din pat noaptea, pentru a descifra hieroglifele de pe piatra de la Rosetta[92], rătăcind pe culoarele pustii ale minții mele cufundat în gânduri, ca lunaticii duși de pe lume, și care pătrunde pe străzi înfundate, întâlnind tot felul de amintiri sleite. Mă gândesc că sunt sultanul Murat al IV-lea[93], care se-nveșmântă într-o noapte în alte straie, spre a cerceta dacă se respectă interdicția privitoare la consumul de alcool și care, nutrind convingerea ascunsă că nimeni nu-i poate face rău atâta vreme cât este privegheat de străjeri, ascunși la rândul lor sub alte haine, prinde să contemple cu drag viața robilor săi, care picotesc prin moschei, prin prăvălii răspândite ici și colo, încă deschise la ceasul târziu al nopții, ori prin adăposturi încropite în pasaje secrete.

Apoi, în toiul nopții, mă confund cu un ucenic de plăpumar din secolul al XIX-lea, care colindă din poartă-n poartă, spre a le dezvălui în șoaptă meșteșugarilor primele și ultimele silabe ale unui cifru secret, în vederea pregătirii uneia dintre ultimele răzmerițe ale ienicerilor. Sau sunt un

crainic trecut pe la *madrasa*[94], care îi trezește din mutenie și somn, după ani de zile, pe „nebunii întru Domnul” care fac parte dintr-o confrerie mistică interzisă.

Dacă nici așa nu izbutesc să adorm, dragi cititori, mă preschimb într-un îndrăgostit nefericit, care caută chipul iubitei sale pierdute mergând pe urmele amintirilor; deschid poarta fiecărei case din oraș și cercetez urmele trecutului și ale iubitei mele în fiecare încăpere în care se fumează opium, la fiecare șezătoare la care se deapănă povești, în fiecare cămin în care răsună cântece. Dacă, în răstimpul acestui lung periplu, memoria, fantezia și reveriile mele, care mă poartă de colo-colo, nu sfârșesc prin a-și recunoaște, în cele din urmă, înfrângerea, istovite, pătrund, într-una dintre acele clipe de fericită șovăială între somn și trezie, în primul loc cunoscut care îmi iese în cale, în casa vreunei cunoștințe îndepărtate ori în conacul pustiu al vreunei rude apropiate, mă aciuez în ultima dintre încăperile pe care le descopăr deschizând fără oprire felurite uși, de parcă aș căuta cotloanele abandonate ale propriilor mele amintiri, sting lumânarea, mă așez în pat și adorm printre obiecte îndepărtate, străine și ciudate.

III

Cine l-a ucis pe Șams din Tabriz?

Câtă vreme am să te mai caut din casă-n casă, din poartă-n poartă? Câtă vreme am să te mai caut umblând prin cotloane, de pe-o uliță pe alta?
Mevlâna

Când Galip s-a trezit dimineața, relaxat, după un somn lung, lampa atârnată în tavan, veche de șaizeci de ani, era aprinsă, răspândind în jur o lumină de culoarea hârtiei îngălbenite. Galip, care era îmbrăcat cu pijamaua lui Celâl, a stins toate lămpile aprinse din casă, a luat gazeta *Milliyet,* care fusese strecurată pe sub ușă, s-a așezat la masa lui Celâl și s-a apucat s-o citească; observând, în foiletonul din ziua aceea, greșeala de tipar pe care o văzuse sâmbătă după-amiază, când se dusese la redacția ziarului (în loc de „voi înșivă" scriseseră „noi înșine"), mâna lui s-a îndreptat automat către sertar, a dibuit un pix verde și a început să corecteze articolul. Când a isprăvit, s-a gândit că Celâl se așeza acolo, la masă, în fiecare dimineață, îmbrăcat în aceeași pijama cu dungi albastre, făcând corecturi cu același pix, răstimp în care trăgea cu sete din țigară.

Era încredințat că totul se afla pe făgașul cel bun. În vreme ce lua micul dejun, animat de optimismul celui care ia în piept, încrezător, o zi dificilă, după ce a dormit cum se cuvine, era plin de propria-i persoană și avea sentimentul că nu mai era nevoie să fie altcineva.

După ce și-a făcut cafeaua, a așezat pe birou câteva cutii pline cu foiletoanele, scrisorile și tăieturile din ziar pe care le scosese din dulapul de

pe hol. Nu avea nicio îndoială că, dacă citea, plin de nădejde, toate hârtiile pe care le avea în față, concentrându-se asupra lor, urma să dea, în cele din urmă, peste ceea ce căuta.

Citind felurite foiletoane privitoare la viața sălbatică a copiilor de pripas care-și făceau veacul pe pontoanele Podului Galata, despre directori de orfelinate bâlbâiți și cruzi, despre concursul de zbor al constructorilor de minarete, care-și puseseră aripi și-și dăduseră drumul din Turnul Galata de parcă ar fi plonjat în apă, despre istoria pederastiei și despre cei care se îndeletniceau cu un astfel de „comerț" în zilele noastre, Galip a aflat în el răbdarea și băgarea de seamă cuvenite celor așternute pe hârtie. A citit, totodată, cu aceeași conștiinciozitate și aceeași nădejde, amintirile unui ajutor de mecanic din Beșiktaș, care condusese cândva primul Ford model T ce-și făcuse apariția la Istanbul, precum și articole care arătau de ce era nevoie să se ridice în fiecare cartier istanbulez câte un turn cu ceas muzical, cum se explica, din punct de vedere istoric, faptul că în Egipt erau interzise acele scene din *O mie și una de nopți* în care femeile din haremuri se întâlneau cu robi de culoare, ce avantaje prezenta posibilitatea de a urca din mers în vechile tramvaie trase de cai ori care erau motivele care îi îmboldiseră pe papagali să fugă din Istanbul, astfel încât orașul fusese năpădit de ciori și, din această pricină, își făcuseră apariția și ninsorile.

Pe măsură ce citea, își aducea aminte de zilele când parcursese pentru prima oară articolele, își lua, din când în când, notițe pe un petic de hârtie, recitea câte o propoziție, câte un paragraf sau câteva cuvinte, apoi punea la loc în cutie articolul pe care tocmai îl isprăvise, pentru a scoate cu plăcere la iveală un altul.

Soarele nu pătrundea în încăpere doar pe la colțurile ferestrelor. Dăduse draperiile la o parte. Din vârfurile țurțurilor de gheață care atârnau de

acoperișurile blocurilor de peste drum, precum și de pe muchiile streșinilor înfundate cu mizerie și zăpadă se desprindeau picături de apă. Printre triunghiul format de un acoperiș în culoarea țiglei roșii și a zăpezii murdare și dreptunghiul format de un coș lung, care-și slobozea în aer, printre colții întunecați, fumul de lignit, se zărea cerul albastru, strălucitor. Când Galip își pironea ochii obosiți de atâta citit asupra spațiului delimitat de triunghi și de dreptunghi, zărea ciorile care brăzdau azuriul cerului cu zborul lor iute, iar atunci când întorcea din nou capul spre foaia de hârtie din fața lui, se gândea că și Celâl obișnuia să privească-n aceeași direcție și să urmărească zborul acelorași ciori, ori de câte ori ostenea scriindu-și articolele.

Într-un târziu, când soarele ajunsese să se răsfrângă în ferestrele întunecate ale blocului de peste drum, unde fuseseră trase draperiile, optimismul lui Galip a început să se risipească. Poate că faptele, cuvintele, tâlcul continuau să se afle, fiecare, la locul lor, însă Galip simțea cu tristețe că realitatea mai profundă care le ținea legate laolaltă se făcuse nevăzută. Citea cele scrise de Celâl despre feluriți Mahdi, profeți mincinoși ori falși padișahi, despre relația dintre Mevlâna și Șams din Tabriz, despre bijutierul Selâhaddin, de care se apropiase „acest mare poet” după dispariția lui Șams din Tabriz, și despre Çelebi Hüsameddin, care-i luase locul lui Selâhaddin după săvârșirea acestuia din viață. Citea ceea ce scrisese Celâl la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu,* ca să scape de senzația de neplăcere care nu contenea să sporească în el, dar nu-și putea pierde vremea cu povestea poetului Figani[95], care fusese legat de un măgar și plimbat prin tot Istanbulul pentru că scrisese un distih insultător la adresa marelui-vizir de pe vremea sultanului Ibrahim[96], ori cu povestea șeyh-ului Eflâki, care se căsătorise cu fiecare dintre surorile lui, pregătindu-le astfel fără voie moartea. Pe când citea scrisorile pe care le scosese

din cealaltă cutie, a băgat de seamă cu uimire, la fel ca în copilărie, cât de mulți și cât de diferiți erau cei care se interesau de Celâl, însă epistolele celor care cerșeau bani, care se învinuiau reciproc, care îi dezvăluiau că soțiile altor foiletoniști cu care intrase el în polemică erau târfe, care avertizau asupra unor uneltiri puse la cale de confrerii secrete și asupra mitei pe care o pretindeau directorii comerciali ai monopolurilor regionale nu făceau altceva decât să-i întărească sentimentul de neîncredere.

Știa că acesta se lega de faptul că, după ce se așezase la masa de scris, imaginea pe care-o avea cu privire la Celâl începuse, treptat, să se modifice. La orele dimineții, Celâl era cel ale cărui articole le citea de ani de zile, cel ale cărui laturi obscure le aflase și le asimilase de la distanță, ca „laturi obscure", așa cum se-ntâmpla și cu lucrurile și cu obiectele care erau simple prelungiri ale lumii inteligibile. La orele după-amiezii, când ascensorul a început să poarte neobosit femei bolnave și femei însărcinate către cabinetul ginecologului care locuia cu un etaj mai jos și când și-a dat seama că imaginea pe care și-o formase despre Celâl devenise, în mod ciudat, o imagine „lacunară", Galip a simțit că biroul la care stătea, lucrurile care-l înconjurau și încăperea în care se afla erau pe de-a-ntregul schimbate. Lucrurile deveniseră acum semne primejdioase, deloc prietenoase ale unei lumi pline de taine, care nu mai păreau deloc lesne de deslușit.

Pricepând că schimbarea care se petrecuse între timp era strâns legată de ceea ce așternuse pe hârtie Celâl despre Mevlâna, Galip a decis să se concentreze asupra acestui subiect. A scos repede la iveală toate foiletoanele pe care le publicase Celâl despre Mevlâna și s-a apucat să le citească grăbit.

Ceea ce îl atașa pe Celâl de cel mai influent poet mistic care a existat vreodată nu erau poemele

scrise în persană, la Konya, în secolul al XIII-lea, nici versurile convenționale selectate din aceste poeme spre a fi folosite drept pilde de virtute la lecțiile de morală predate în gimnaziu. Nu-i stârniseră interesul nici ceremoniile religioase ale dervișilor Mevlevi, care dănțuiau desculți și înveșmântați în fuste, ceremonii de care turiștii și firmele producătoare de cărți poștale nu se puteau lipsi sub nicio formă, așa cum se întâmplă și cu perlele „rare" care împodobesc prima pagină a unei cărți încropite de un puhoi de condeieri de rând. Celâl fusese entuziasmat, ca de un centru de interes care se cuvenea a fi utilizat și exploatat de un foiletonist, doar de Mevlâna, despre care se scriseseră, de-a lungul a șapte sute de ani, zeci de mii de comentarii, și de confreria care se răspândise după moartea sa. Lui Celâl îi reținuseră atenția relațiile intime, „sexuale și mistice", pe care le întreținuse Mevlâna, în anumite perioade ale existenței sale, cu o serie de bărbați, precum și misterul și consecințele acestora, ale căror ecouri se regăseau și în istoriile țesute în jurul lor.

Mevlâna care, în vreme ce deținea demnitatea de *șeyh* la Konya, pe care o preluase de la tatăl său, era prețuit și îndrăgit nu numai de propriii discipoli, ci de întregul oraș, intrase, la vârsta de patruzeci și cinci de ani, sub înrâurirea unui derviș pe nume Șams din Tabriz, care pribegea din oraș din oraș și cu care nu avea afinități nici în privința erudiției, nici a valorilor împărtășite, nici a viziunii despre viață. Potrivit lui Celâl, comportamentul său era de neînțeles. „Deslușirile" scrise de comentatori de-a lungul a șapte sute de ani, cu scopul de a face relația amintită „inteligibilă", nu constituiau decât un argument în acest sens. După dispariția sau uciderea lui Șams, Mevlâna și-l desemnase ca succesor, în ciuda revoltei celorlalți discipoli, pe un bijutier nespus de ignorant și de șters.

Potrivit lui Celâl, opțiunea sa era un alt semn, de natură să ateste însă starea de spirit și dispoziția sexuală a lui Mevlâna, nicidecum faptul că Șams din Tabriz ar fi dat dovadă de înclinații extatice foarte pronunțate, așa cum se străduia să demonstreze toată lumea. Bunăoară, cel de-al treilea succesor pe care și-l alesese Mevlâna ca „prieten intim" după moartea celui de-al doilea era o ființă atât de comună și de lipsită de strălucire, încât nici măcar nu fusese în stare să-l înlocuiască pe predecesorul său.

Potrivit lui Celâl, faptul că se căutaseră tot soiul de chichițe pentru ca aceste trei relații, care păreau „ininteligibile", să devină „inteligibile", așa cum se procedase vreme de sute de ani, faptul că „succesorilor" le fuseseră atribuite felurite virtuți imaginare, pe care n-ar fi fost în stare să și le asume, ba chiar faptul că fuseseră plăsmuite genealogii măsluite, menite să demonstreze că aceștia proveneau din neamul lui Mahomed ori al lui Ali, așa cum procedaseră unii admiratori, se datora ignorării unui aspect foarte important cu privire la Mevlâna. Celâl se referise la acest aspect, despre care afirma că se reflecta și în opera lui Mevlâna, într-un articol de duminică, a cărui apariție coincisese cu ziua comemorativă care se organiza în fiecare an la Konya. În vreme ce recitea, după douăzeci și doi de ani, acel articol, pe care îl găsise, în copilărie, la fel de plictisitor ca toate scrierile legate de religie și de care nu-și amintea decât datorită seriei de timbre Mevlâna (cele de 25 de kuruși erau roz, cele de 30 albastre, iar cele de 60, care se găseau rar, verzi) emise în acel an, Galip a mai simțit o dată că lucrurile din jurul lui trecuseră printr-o transformare.

Potrivit lui Celâl, faptul că Mevlâna îl înrâurise pe dervișul rătăcitor Șams din Tabriz și că fusese, la rândul lui, înrâurit de acesta de îndată ce îl întâlnise, după cum consemnau, la loc de cinste, comentatorii în diverse cărți și după cum se

relatase de mii de ori, era adevărat. Aceasta nu se întâmplase însă, așa cum se credea, pentru că după acel renumit „dialog” care începuse cu o întrebare pusă de Șams din Tabriz, Mevlâna pricepuse neîntârziat că omul aflat în fața sa era un cărturar. Conversația lor se întemeia pe o banală „parabolă despre umilință”, de felul celor care se văd cu miile chiar și în cele mai serbede scrieri de mistică islamică. Dacă Mevlâna era atât de învățat pe cât se spune, n-ar fi avut cum să fie impresionat de o asemenea parabolă – s-ar fi prefăcut, cel mult, că e cuprins de admirație.

El însă tocmai asta făcuse – se purtase de parcă ar fi aflat în Șams o personalitate profundă, un spirit covârșitor. Potrivit lui Celâl, aceasta se datora faptului că Mevlâna, care avea patruzeci și cinci de ani, simțea într-adevăr nevoia să întâlnească, în acea noapte ploioasă, un astfel de „spirit” – avea nevoie de cineva pe al cărui chip să-și poată zări propriul chip. De aceea, de îndată ce i se încrucișaseră pașii cu Șams, îl făcuse să creadă că el era persoana pe care o căuta și desigur că nu-i fusese deloc greu să-l convingă că el era cu adevărat acea persoană aleasă. Imediat după această întâlnire, petrecută pe data de 23 octombrie 1244, se ferecaseră într-o chilie de la școala coranică și nu mai ieșiseră de acolo vreme de șase luni. După ce ațâța întru câtva, cu băgare de seamă, nedumerirea privitoare la ceea ce făcuseră și vorbiseră cei doi bărbați în răstimpul celor șase luni petrecute în chilie – o întrebare „laică”, pe care adepții Mevlevi nu și-o puneau decât arareori, spre a-i stârni și mai mult pe cititorii cu frica lui Dumnezeu, Celâl trecea la ceea ce constituia adevăratul subiect al articolului său.

Mevlâna căutase, de-a lungul întregii sale vieți, un „altul”, care să-l îmboldească la acțiune și să-i stârnească patima – o oglindă în care să-și reflecte propriul chip și propriul spirit. Din această pricină, ceea ce săvârșiseră și tăifăsuiseră cei doi în chilie

se alcătuia, așa cum se întâmpla și în cazul operelor lui Mevlâna, din faptele, vorbele și vocile unei unice persoane, care îmbrăcase chipurile mai multor persoane, sau ale mai multor persoane care îmbrăcaseră chipul unei singure persoane. Deoarece, pentru a putea îndura admirația discipolilor nerozi care îl înconjurau (și de care nu se putea lipsi) și viața sufocantă a unui oraș anatolian din secolul al XIII-lea, poetul avea nevoie și de alte identități pe care să le păstreze la îndemână, așa cum făcea cu straiele în care se deghiza, pe care le ascundea în dulap și care îi puteau aduce alinare dacă se înveșmânta în ele la timpul potrivit. Celâl susținuse această dorință profundă printr-o imagine împrumutată din alte articole ale sale: „Așa cum se întâmplă cu veșmintele țărănești pe care le tăinuiește în dulap un padișah căruia i s-a urât să domnească peste o țară neroadă, printre lingăi, tirani și linge-blide, pentru a se îmbrăca cu ele noaptea și a se putea ostoi hoinărind pe străzi”.

La o lună după apariția acestui articol, pe care cititorii cucernici îl întâmpinaseră prin amenințări cu moartea, iar cititorii laici, atașați principiilor republicane, prin scrisori de felicitare, așa cum se aștepta Galip, Celâl redeschisese subiectul asupra căruia patronul gazetei îl rugase să nu mai revină.

În cel de-al doilea articol, Celâl începea prin a aborda câteva evenimente fundamentale, cunoscute de toți adepții Mevlevi: ceilalți discipoli, geloși pe faptul că Mevlâna manifesta atâta atașament față de un derviș cu identitate incertă, făcuseră presiuni asupra lui Șams și îl amenințaseră cu moartea. Ca urmare a acestei împrejurări, într-o zi de iarnă cu ninsoare, la 15 februarie 1246 (Galip îndrăgea nespus pasiunea lui Celâl pentru datele exacte, care îl ducea cu gândul la manualele de liceu, pline de greșeli de tipar), Șams se făcuse nevăzut din Konya. Mevlâna, care nu putea să îndure dispariția iubitului său și a celei

de-a doua personalități în care se putea înveșmânta, aranjase, de îndată ce pricepuse dintr-o scrisoare că Șams se afla la Damasc, ca „dragostea sa” (Celâl punea întotdeauna acest cuvânt între ghilimele, pentru a amplifica suspiciunile cititorilor) să fie readusă înapoi; îndată după aceea, îl căsătorise pe Șams cu una dintre fiicele sale adoptive. Numai că, după acest episod, cercul invidiei avea să se strângă din nou în jurul lui Șams și, nu după multă vreme, în cea de-a cincea zi de joi din luna decembrie a anului 1247, acesta avea să fie atacat prin surprindere de un grup de bărbați printre care se găsea și Alâaddin, fiul lui Mevlâna, pentru a fi ucis apoi cu lovituri de cuțit; în aceeași noapte, pe o ploaie murdară și rece, trupul său neînsuflețit fusese zvârlit într-un puț aflat în vecinătatea casei lui Mevlâna.

În rândurile care urmau și care descriau puțul în care fusese rostogolit leșul lui Șams, Galip a dat peste niște amănunte care nu i se păreau deloc străine. Cele scrise de Celâl despre puț, despre cadavrul azvârlit în el, despre singurătatea și tristețea trupului fără viață i s-au părut ceva mai mult decât înspăimântătoare și stranii, așa încât a încercat sentimentul că văzuse cu ochii lui puțul acela vechi de șapte sute de ani în care fusese aruncat hoitul și că recunoștea pietrele, precum și tencuiala specifică zonei Horasanului. În timp ce arunca un ochi peste alte câteva articole, pe care le alesese instinctiv după ce citise de mai multe ori foiletonul dinainte, a descoperit că, aproximativ în aceeași perioadă, Celâl se folosise de o parte dintre frazele la care apelase pentru a descrie puțul într-un alt articol, în care se referea la „văgăuna” unui bloc, reușind să-și mențină același stil în ambele foiletoane.

Galip s-a apucat să studieze articolele îngrămădite pe masă și cu acest ochi, acordând o însemnătate sporită micului joc în care se lăsa

antrenat și pe care nu l-ar fi luat în seamă dacă s-ar fi întâmplat să le parcurgă mai târziu, după ce urma să se cufunde în scrierile lui Celâl despre confreria Hurufilik. Abia atunci și-a dat seama, pe măsură ce citea, de ce se metamorfozaseră lucrurile din jur, de ce dispăruseră înțelesul profund și optimismul care uneau strâns între ele mesele, draperiile, lămpile, scrumierele, scaunele, foarfeca de pe calorifer, toate celelalte fleacuri.

Celâl vorbea despre Mevlâna ca și cum ar fi vorbit despre sine – se punea în locul acestuia, apelând la rocade fascinante între fraze, între cuvinte, care nu săreau în ochi la prima vedere. A constatat încă o dată că Celâl se folosea de aceleași fraze, de aceleași paragrafe, mai mult, de același stil impregnat de tristețe, atât în cele câteva articole referitoare la sine, cât și în articolele „istorice" privitoare la Mevlâna, astfel încât n-a mai avut nicio îndoială asupra substituției de persoană pe care o intuise. Jocul dobândea o latură înfricoșătoare prin faptul că era susținut de subiectele abordate de Celâl în jurnalele sale intime, în ciornele de articole nepublicate, în pălăvrăgelile pe teme istorice, în eseurile despre Șeyh Galip, în tălmăcirea unor vise, în amintirile personale despre Istanbul și în mai multe foiletoane apărute la rubrica sa.

Celâl depănase de sute de ori, la rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu,* poveștile unor regi care se vedeau mereu în postura altor persoane, ale unor împărați chinezi care-și incendiaseră palatele pentru a putea deveni altcineva, ale unor padișahi care aveau boala de a-și schimba veșmintele noaptea și de a-și pierde urma în mijlocul plebei, ținându-se, astfel, departe, cu zilele, de palat și de treburile țării. Dintr-un caiet care fusese abandonat pe la jumătate și în care Celâl notase mici episoade similare, a aflat că într-o zi obișnuită, banală de vară, acesta se imaginase, rând pe rând, în locul lui Leibniz, al lui Cevdet Bey, vestitul bogătaș de

odinioară, al lui Mahomed, al unui patron de gazetă, al lui Anatole France, al unui bucătar de succes, al unui imam vestit prin predicile sale, al lui Robinson Crusoe, al lui Balzac și al altor șase persoane, ale căror nume le șterse apoi, jenat. A privit caricaturile portretelor lui Mevlâna, imprimate pe timbre și pe afișe; a văzut imaginea stângace a unui cufăr pe care scria „Mevlâna Celâl". Un foileton nepublicat începea cu următoarea frază: *„Mesnevi*-ul, despre care se afirmă că ar fi capodopera lui Mevlâna, este, de la un capăt la altul, un plagiat!"

După această frază erau semnalate, cu tot soiul de exagerări, o seamă de similitudini care fuseseră demonstrate de comentatorii din mediile academice, nevoiți să apeleze la un stil care oscila între teama de impietate și grija pentru adevăr. Cutare poveste din *Mesnevi* fusese împrumutată din *Qalila și Dimna*[97], cutare fusese inspirată de *Limba păsărilor* de Attar, ultima istorioară fusese hoțită aidoma din *Layla și Majnun*[98], în vreme ce o alta fusese subtilizată din *Poveștile sfinților*[99]. Galip a văzut că pe lista care continua să înșire izvoarele din care fuseseră însușite poveștile se mai aflau *Istoriile profeților*[100], *O mie și una de nopți* și numele lui Ibn Zerhani. La sfârșitul listei, Celâl adăugase cugetările lui Mevlâna cu privire la poveștile preluate de la alții. Galip le-a citit, cu un pesimism care devenea din ce în ce mai sumbru pe măsură ce afară se întuneca, văzând în ele nu doar gândurile lui Mevlâna, ci și gândurile lui Celâl, care i se substituia lui Mevlâna.

Potrivit lui Celâl, când începea o poveste, Mevlâna, asemenea tuturor oamenilor care nu rabdă să fie multă vreme ei înșiși și care își găsesc tihna doar atunci când își însușesc personalitatea altcuiva, nu putea spune decât ceea ce spunea altcineva. De fapt, pentru toți nefericiții care tânjeau să fie altcineva, depănatul poveștilor era un

vicleșug menit să-i elibereze de propriile trupuri și de propriile spirite plictisitoare. Pentru a putea ticlui o poveste, își dorea să ticluiască o poveste. *Mesnevi*-ul era o compoziție stranie și dezordonată, în care basnele, care nu se sfârșeau niciodată – înainte de a se fi isprăvit prima, începea o a doua, înainte de a se fi isprăvit cea de-a doua, se trecea la o a treia, la fel ca în *O mie și una de nopți*, erau mereu lăsate de izbeliște, asemenea unor identități umane neconsumate, care îți stârnesc repede plictisul. În vreme ce răsfoia volumele *Mesnevi*-ului, Galip a văzut că marginile goale ale paginilor cu povești obscene erau pline de tot felul de desene și că unele pagini erau sufocate de corecturi, care ajungeau până la semne de întrebare, semne de exclamare și mâzgăleli făcute cu un pix verde, mânat de furie. După ce a citit în fugă istoriile relatate în cuprinsul acelor pagini năclăite de cerneală și mizerie, și-a dat seama că Celâl împrumutase din *Mesnevi* mai multe povestiri, pe care el le luase în copilărie și în prima tinerețe drept niște articole de gazetă originale, adaptându-le apoi la Istanbulul contemporan.

Galip și-a adus aminte de serile în care Celâl vorbea ore întregi despre arta epigonilor, afirmând că aceasta reprezenta singurul har care merita să fie adus în discuție; în timp ce Rüya înfuleca grăbită prăjiturile pe care obișnuiau să le cumpere în drum spre casă, Celâl le dezvăluia că își scrisese o bună parte dintre articole, dacă nu pe toate, cu ajutorul altora, adăuga că important nu era „să creezi” ceva nou, ci să poți spune ceva cu totul inedit, modificând un colțișor, o margine a vreuneia dintre capodoperele zămislite înaintea ta, vreme de mii de ani, de mii de inteligențe, și susținea că împrumutase de la alții toate foiletoanele pe care le dăduse la iveală. Ceea ce-l făcea pe Galip să-și piardă de-a binelea credința optimistă în realitatea lucrurilor din cameră, a

hârtiilor de pe masă, zgândărindu-i, totodată, nervii, nu era revelația faptului că unele povești, pe care le învățase pe de rost ani de zile, convins că erau plămada lui Celâl, aparțineau, de fapt, altcuiva, ci faptul că acest adevăr trimitea la o serie de alte posibilități.

I-a trecut prin minte că era posibil ca undeva, într-un alt cotlon al Istanbulului, să se afle o altă locuință și o altă încăpere, mobilate întocmai ca locuința și ca încăperea aceea, care arătau ca în urmă cu douăzeci și cinci de ani. Dacă în încăperea aceea nu se aflau Celâl, care stătea la aceeași masă și depăna povești, și Rüya, care îl asculta cu plăcere, atunci se afla un Galip nefericit, asemenea cu el, care stătea la aceeași masă și care socotea că avea să poată da de urma soției sale dispărute citind fără răgaz o colecție de foiletoane apărute pe vremuri. A cugetat că, așa cum înseși semnele de pe obiecte, din fotografii, de pe sacoșele de plastic erau, de fapt, semne ale altor lucruri, așa cum fiecare dintre articolele lui Celâl îmbrăca un alt sens cu fiecare nouă lectură, viața sa însăși dobândea sensuri diferite ori de câte ori se gândea la ea, așa încât s-ar fi putut rătăci printre aceste sensuri, care își urmau unul altuia ca niște vagoane de tren. Afară se lăsase întunericul, iar în încăpere se acumulase acea lumină sumbră, tangibilă, care te ducea cu gândul la mirosul de mucegai și de moarte din subteranele tenebroase, năpădite de păianjeni. Dându-și seama că nu-i rămânea altceva de făcut decât să citească mai departe, în ciuda ochilor săi osteniți, spre a se putea izbăvi de coșmarul acelei lumi în care se pomenise prăvălit fără voie, de acea lume fantomatică, Galip a aprins lampa de pe masă.

Așa a revenit la puțul plin de pânze de păianjen în care fusese aruncat trupul fără suflare al lui Șams. În continuarea poveștii, poetul era copleșit de durere în fața dispariției „prietenului, a iubitului său”. Nu credea sub nicio formă că Șams fusese

ucis, că leșul lui fusese prăvălit în puț, ba mai mult, se înfuria pe cei care voiau să-i arate puțul aflat chiar sub nasul lui și născocea tot soiul de motive pentru a-și căuta „iubitul” pe alte meleaguri: oare nu era cu putință ca Șams să se fi dus la Damasc, așa cum făcuse și cu ocazia precedentei sale dispariții?

Astfel ajunsese Mevlâna să se ducă la Damasc, astfel prinsese să-și caute iubitul pe străzile orașului. Pătrunsese pe fiecare uliță și în fiecare încăpere, se uitase în fiecare cârciumă, în fiecare cotlon, sub fiecare piatră, vorbise, rând pe rând, cu prietenii de odinioară ai iubitului său, cu persoane cunoscute amândurora, cercetase locurile pe care le-ndrăgea, moscheile, lăcașurile de derviși, totul, astfel încât, după o vreme, căutarea devenise mai importantă decât descoperirea în sine. În acest punct al foiletonului, cititorul se pomenea învăluit în fumul de opium, apa de trandafiri și liliecii unei lumi mistice și panteiste, în care cel căutat îi lua locul căutătorului, în care mersul spre țintă prevala asupra descoperirii, în care dragostea, ca pretext, prevala asupra iubitului ori iubitei dispărute. Se demonstra, pe scurt, că diversele peripeții prin care trecuse poetul pe străzile marelui oraș coincideau cu treptele pe care trebuia să le parcurgă adeptul unei confrerii mistice pentru a se contopi cu „realitatea”, pentru a atinge desăvârșirea; dacă scena stupefacției, în care avea revelația faptului că ființa iubită fugise, și scena plecării pe urmele ei coincideau cu stadiul „evidenței ființei carnale”, scenele în care își făceau apariția foștii prieteni și adversari ai celui drag și în care erau examinate ungherele pe unde călcase o dată ori vechile sale lucruri personale, împovărate de amintiri sfâșietoare, coincideau cu feluritele stadii ale „punerii la încercare/ispitirii”. Scena bordelului îmbrăca semnificația dizolvării propriei personalități în dragoste, după cum scrisorile cifrate descoperite în casa lui Mansur al-Hallaj [101]

după moartea acestuia erau echivalente cu rătăcirea prin Raiul și Iadul scrierilor împodobite cu porecle, capcane literare și jocuri de cuvinte exemplare – cu o rătăcire prin valea misterelor, după cum arăta și Attar. Povestitorii care depănau, rând pe rând, câte o „poveste de dragoste" într-o cârciumă, în puterea nopții, erau inspirați din *Limba păsărilor* de Attar, iar descoperirea făcută de poetul care, năucit de rătăcirea sa stăruitoare printre străzile, prăvăliile și ferestrele orașului încărcat de mistere, sfârșea prin a pricepe că ceea ce căuta el pe Muntele Qaf era, de fapt, propriul sine, nu reprezenta decât o altă pildă de extincție în absolut (disoluție în absolut) preluată din aceeași carte, și așa mai departe.

Lungul foileton al lui Celâl era înnobilat cu versuri demonstrative privitoare la solidaritatea dintre „căutător" și cel căutat, concepute de alți poeți mistici potrivit prozodiei clasice, cărora li se adăuga următorul vers celebru compus de Mevlâna, care ostenise după cercetările întreprinse la Damasc ani de zile – vers transpus în proză de Celâl, care avea oroare de traducerile de poezie[102]: „De vreme ce eu sunt el, ar fi spus poetul într-o bună zi, rătăcind printre misterele orașului, la ce bun, oare, să mai stărui în căutare?" Celâl încheia acest punct culminant al foiletonului evocând o realitate literară care era adeseori invocată cu mândrie de către toți adepții Mevlevi: o dată ajuns în acest stadiu, Mevlâna și-a reunit poemele compuse în răstimpul peregrinării sub titlul *Divanul lui Șams din Tabriz,* trecându-și propriul nume sub tăcere.

Așa cum i se întâmpla și în copilărie, Galip a fost interesat mai degrabă de aspectul de fantezie polițistă al căutărilor și investigațiilor menționate în articol. În această parte, Celâl ajungea la o concluzie care reușea să-i scoată din nou din sărite pe cititorii săi pioși, pe care îi cucerise prin istoriile lui mistice, dându-le, în schimb, satisfacție

cititorilor laici și republicani: „Desigur că cel care a cerut ca Șams să fie ucis și azvârlit în puț a fost însuși Mevlâna!” Celâl își dovedea teza printr-o metodă folosită frecvent de polițiștii și de procurorii turci, pe care îi cunoscuse îndeaproape în anii 1950, pe vremea când era corespondent de presă în Beyoğlu și se ocupa de chestiuni judiciare. După ce arăta, în stilul unui procuror de provincie obișnuit să acuze, că persoana care ar fi avut cel mai mult de profitat de pe urma uciderii iubitului său era însuși Mevlâna, că, în virtutea celor întâmplate, acesta devenise cel mai mare poet sufit în loc să rămână un hoge oarecare, preciza că, la vremea aceea, el trebuia să fi fost persoana care tânjea cel mai intens după o asemenea crimă. Trecea fragila punte juridică, specifică romanelor creștine, dintre a dori și a determina declanșarea evenimentelor, apelând la ciudățenii precum imposibilitatea de a crede în moartea celui dispărut, nebunia, neputința de a se duce la puț și de a privi leșul prăvălit în el, care constituiau tot atâtea manifestări ale sentimentului vinovăției, precum și trucuri bine-cunoscute ale ucigașilor ageamii, pentru ca îndată după aceea să treacă la celălalt subiect, care avea să-l cufunde pe Galip într-o disperare profundă: atunci ce puteau să semnifice, oare, cercetările întreprinse de cel vinovat pe străzile Damascului, prelungite ani de zile, parcurgerea repetată a orașului de la un capăt la altul?

Galip și-a dat seama, după o serie de notițe aflate în caiete și după o hartă a Damascului, pe care o descoperise într-o cutie în care se găseau tichete vechi la meciurile de fotbal (Turcia-Ungaria: 3–1) și bilete de cinema (*Femeia de la fereastră, Întoarcerea acasă),* că Celâl consacrase acestui aspect mult mai mult timp decât lăsa să se întrevadă în articol. Investigațiile întreprinse de Mevlâna la Damasc fuseseră marcate pe hartă cu un pix verde. Dat fiind faptul că nu îl căuta pe

Șams, despre care știa foarte bine că fusese ucis, Mevlâna se îndeletnicea, pesemne, cu altceva în oraș, dar cu ce anume? Pe hartă erau însemnate toate ungherele prin care hălăduise, iar pe dosul acesteia erau notate numele mahalalelor, ale hanurilor, ale caravanseraiurilor și ale cârciumilor prin care călcase. Celâl se străduise să deducă o noimă, căutase o simetrie ascunsă, urmând literele și silabele care alcătuiau numele înșirate unul sub altul, pe o listă care nu se mai sfârșea.

La mult timp după lăsarea întunericului, Galip a găsit, într-o cutie în care Celâl păstra felurite mărunțișuri care îi picaseră în mână pe vremea când pregătea un articol privitor la povestirile cu tentă polițistă din *O mie și una de nopți* („Ali cel zglobiu", „Hoțul cel deștept" și altele), o hartă a orașului Cairo, precum și un *Ghid al orașului,* publicat de Municipalitatea Istanbulului în 1934. Așa cum se aștepta, reperele din *O mie și una de nopți* erau însemnate pe harta orașului Cairo prin săgeți trasate cu un pix de culoare verde. În vreme ce urmărea, pe hărțile confuze, aventurile trăite de săgețile verzi, a avut senzația că vedea, parcă, în același timp, și harta peregrinărilor sale prin Istanbul, care durau de o săptămână. Pentru a se convinge că nu era vorba decât de o simplă iluzie, și-a spus că săgețile verzi se abăteau prin hanuri prin care el nu călcase, prin moschei în care nu intrase ori pe pante pe care nu se abătuse niciodată, numai că și el trecuse pe la hanurile din vecinătate, se dusese pe la moscheile din apropiere ori urcase pantele care se îndreptau, toate, spre aceleași măguri; prin urmare, indiferent de ceea ce indica harta, întregul Istanbul forfotea de oameni porniți într-o călătorie identică, unică.

Astfel a ajuns să alăture hărțile orașelor Damasc, Cairo și Istanbul, așa cum se gândise să procedeze Celâl cu ani în urmă, într-un foileton inspirat de Edgar Allan Poe. Pentru a face acest lucru, s-a văzut nevoit să taie paginile *Ghidului*

orașului, editat de Municipalitate, cu o lamă pe care a luat-o din baie și care, în mod limpede, alunecase peste barba lui Celâl, date fiind firele de păr răzlețe care o incriminau. La început, când a pus cele trei hărți una lângă alta, i-a fost cu neputință să decidă ce anume ar fi putut face cu frânturile acelea minuscule de linii și de semne ale căror dimensiuni nici nu se potriveau, de altfel, între ele. Apoi, așa cum făcea în copilărie când copia, împreună cu Rüya, imagini de prin reviste, le-a suprapus, lipindu-le de ușa cu geam a camerei de zi, și le-a privit în lumina lămpii, care bătea dindărătul lor. După aceea, a întins hărțile pe masă și s-a străduit să vadă în ele niște fragmente al căror rost era să completeze un puzzle, de parcă ar fi contemplat tiparele de haine pe care mama lui Celâl le întindea cândva pe aceeași masă; singurul lucru pe care a izbutit să-l distingă vag pe hărțile așezate una peste alta a fost chipul zbârcit, rodul hazardului, al unui om în vârstă, copleșit de bătrânețe.

A privit acest chip atât de îndelung, încât a ajuns să aibă impresia că-l cunoștea de multă vreme. Sentimentul familiarității și liniștea nopții i-au adus o stare de pace. Pacea pe care o încerca era o senzație dătătoare de încredere, trăită, plănuită parcă dinainte și hărăzită altcuiva. Galip a chibzuit, fără ipocrizie, că era călăuzit de Celâl. Celâl publicase o grămadă de articole în care se referea la tâlcul chipurilor omenești, însă lui Galip nu-i veneau în minte decât niște fraze privitoare la „pacea interioară” care se strecura în sufletul acestuia ori de câte ori se uita la chipurile actrițelor străine. De aceea, s-a decis să scoată din cutie articolele pe care le scrisese Celâl în tinerețe cu privire la cinematografie.

În mai vechile sale articole inspirate de arta cinematografului, Celâl vorbea cu tristețe și dor despre chipurile unor staruri americane, de parcă ar fi evocat niște statui de marmură translucide,

suprafața mătăsoasă a părții nevăzute a unei planete ori cine știe ce basme ușurele, care te îndemnau să visezi la tărâmuri îndepărtate. Citind acele rânduri, Galip a simțit că latura afectivă pe care-o împărtășea cu Celâl, dincolo de persoana Rüyei și de povești, era reprezentată de armonia acelui dor, care aducea cu o melodie diafană, abia perceptibilă; îi plăcea și, totodată, se temea de ceea ce descoperea alături de el pe hărți, pe chipuri, în cuvinte. Voia să pătrundă mai adânc în articolele despre cinematografie, pentru a afla acea muzică, dar s-a sfiit și a șovăit: Celâl nu vorbea deloc în același stil despre chipurile unor actrițe renumite din Turcia; chipurile actrițelor din Turcia îi evocau niște telegrame transmise de pe câmpul de luptă cu o jumătate de secol în urmă, a căror noimă fusese uitată și dispăruse o dată cu cifrul folosit la conceperea lor.

Acum știa foarte bine de ce-și pierduse optimismul care-i învăluia tot trupul la orele dimineții, în vreme ce lua micul dejun și, apoi, în timp ce se așeza la birou: după o lectură de opt ore, imaginea sa despre Celâl se schimbase pe de-a-ntregul și, în felul acesta, el însuși devenise, parcă, o altă persoană. De dimineață, când era încrezător în lume și plin de optimism, socotind, naiv, că lucrând cu răbdare, i se va dezvălui, dintr-odată, o taină fundamentală, pe care i-o ascunsese până atunci, nu tânjea deloc să fie altcineva. Pe măsură ce tainele lumii se îndepărtau însă de el, pe măsură ce lucrurile și obiectele din acea încăpere, pe care fusese convins că o cunoștea, se preschimbau în obiecte de neînțeles, aparținând unei lumi necunoscute, și în hărți ale unor chipuri de nedeslușit, Galip își dorea să se desprindă de persoana care privea întreaga lume cu ochi atât de lipsiți de speranță, de neinteresanți, și să devină altcineva. Când s-a apucat să citească niște articole în care Celâl invoca o serie de amintiri personale, pentru a păși astfel pe urmele ultimului indiciu

care ar fi fost de natură să deslușească legătura sa cu Mevlâna și cu confreria Mevlevilik, în oraș se făcuse vremea cinei, iar luminile albastre ale televizoarelor începuseră să se reverse, pe ferestre, către Bulevardul Teșvikiye.

Celâl se arătase interesat de confreria Mevlevilik nu numai pentru că-și cunoștea cititorii, care urmau să fie captivați de acest subiect, arătând în această privință o pasiune de neînțeles, ci și pentru că tatăl său vitreg făcea parte din confrerie. Galip a priceput, pornind de la existența unui „hm, hm, avocat cocoșat" care frecventa niște ceremonii religioase desfășurate în taină, pe care Celâl le descria cu mânie laică și umor *à la Voltaire,* că bărbatul acela, cu care mama lui sfârșise prin a se căsători pentru că nu izbutea să-și întrețină băiatul și, totodată, să se întrețină pe sine din croitorie, după ce fusese nevoită să se despartă de Unchiul Melih, care nu se mai întorcea o dată din Europa și din Africa de Nord, obișnuia să frecventeze un lăcaș Mevlevi aflat în vecinătatea unei cisterne rămase de pe vremea bizantinilor, pe ulițele din spatele moscheii Yavuz Sultan Selim. Galip a aflat că, pentru a mai câștiga câte un ban, pe vremea când trăia sub același acoperiș cu tatăl său vitreg, Celâl se angajase ca plasator prin cinematografe, se bătuse și luase adeseori bătaie în timpul scandalurilor care se iscau prin sălile întunecoase și aglomerate ale acestora, vânduse limonadă în pauzele filmelor, iar pentru a spori vânzările de limonadă, se înțelesese cu plăcintarul, convingându-l să pună în plăcinte sare și piper; în timp ce citea aceste amănunte, s-a identificat, rând pe rând, cu plasatorul de bilete, cu spectatorii puși pe harță, cu plăcintarul, iar la urmă de tot, ca orice bun cititor, cu Celâl.

I s-a părut, preț de o clipă, că o frază care-l frapase pe când citea un articol memorialistic în cuprinsul căruia Celâl își amintea de zilele petrecute în atelierul cu miros de lipici și hârtie al

unui legător de cărți la care ucenicise după ce-și părăsise slujba de la cinematograful din Șehzadebași cuprindea o premoniție foarte timpurie privitoare la împrejurarea în care se afla el. Era o frază banală, de felul celor de care se foloseau toți scriitorii care-și inventau, în cuprinsul memoriilor, un trecut tragic, spre a se putea mândri cu el: „Citeam tot ce-mi pica în mână”, scria Celâl, iar Galip, care citea tot ceea ce-i pica în mână privitor la Celâl, și-a dat seama că acesta nu se referea la zilele pe care le petrecuse în atelierul legătorului de cărți, ci la el – la Galip.

De câte ori avea să se gândească la acea frază înainte de a porni pe străzi, în miez de noapte, Galip avea să vadă în ea o dovadă a faptului că Celâl era la curent cu ceea ce făcea el atunci. Convingerea aceasta avea să-l determine să privească străduania pe care o depusese vreme de o săptămână ca pe o parte a unei feste pe care i-o jucase Celâl (poate și Rüya), nu ca pe o investigație în răstimpul căreia el fusese cel care pășise pe urmele lui Celâl și ale Rüyei. Pentru că gândul acesta se potrivea cu dorința lui Celâl de a-i manipula pe oameni discret, de la distanță, folosindu-se de mici capcane, confuzii și articole, Galip chibzuia că cercetările întreprinse de el în muzeul viu în care pătrunsese erau, de-acum, semne ale libertății lui Celâl, nicidecum indicii ale propriei sale libertăți.

Își dorea să ajungă mai repede la aer, nu numai pentru că nu mai îndura sentimentul acela sufocant și usturimea din ochii iritați de atâta citit, ci și pentru că nu izbutise să găsească nimic de mâncare în bucătărie. A scos din dulapul aflat lângă ușă paltonul albastru-închis al lui Celâl și s-a îmbrăcat cu el, astfel încât portarul Ismail și nevasta lui, Kamer, să fie convinși că picioarele și paltonul pe care urmau să le vadă ieșind pe poartă, cu ochii cârpiți de somn – asta dacă nu adormiseră deja erau ale lui Celâl. A coborât scările fără să aprindă

lumina și a băgat de seamă că dinspre ferestrele scunde ale apartamentului portarului, care dădeau spre poartă, nu răzbătea nicio geană de lumină. Neavând cheie, nu a închis poarta complet. Când a pășit pe trotuar, a simțit un fior: și-a imaginat că persoana de la telefon, la care se străduia de multă vreme să nu se mai gândească, urma să-și facă apariția de după colț și să se îndrepte spre el; i-a trecut prin minte că în mâna acelei persoane, despre care intuia că nu-i era deloc străină, nu avea să se afle doar dosarul care urma să facă dovada pregătirii unei lovituri de stat militare, ci un lucru și mai înspăimântător, aducător de moarte. Nu se vedea însă nici țipenie de om. În vreme ce umbla pe străzi, i s-a năzărit că era urmărit de vocea de la telefon. Nu, nu se punea în locul altcuiva, în afara propriei persoane. „Văd totul așa cum este", a cugetat el pe când trecea prin fața Secției de Poliție. Polițiștii care stăteau în post în fața secției, înarmați cu arme automate, i-au aruncat priviri somnoroase și suspicioase. Galip a pășit mai departe, uitându-se drept înainte, pentru a evita să citească afișele pe care le zărea pe ziduri, panourile publicitare decorate cu lămpi de neon ce bâzâiau neîncetat și literele de pe lozincile cu iz politic. Toate restaurantele și bufetele din Nișantași erau închise.

După multă vreme, după ce a mers pe jos îndelung, trecând pe sub castani sălbatici, pe sub chiparoși și platani și ascultând sunetele iscate de pașii săi pe trotuarele acoperite de zăpada care continua să se topească, stârnind zgomote întristate prin uluce, precum și gălăgia care răzbătea dinspre cafenelele de cartier, după ce și-a ostoit stomacul în dugheana unui vânzător de *muhallebi* din Karaköy, mâncând carne de pasăre, ciorbă și cataif cu pandișpan și după ce a cumpărat niște fructe de la un fructar și niște pâine și niște brânză de la un bufet, a revenit în Blocul Orașul Inimii.

IV

Povestea celor care nu pot depăna povești

„Da (a spus cititorul binedispus), iată, omul acesta este remarcabil de inteligent, este un geniu; îl înțeleg și îl admir. Și eu am gândit exact același lucru, ba chiar de sute de ori!” Altfel spus, acest individ mi-a reamintit de propria mea inteligență și, de aceea, îl admir.

Coleridge

Nu, cel mai însemnat articol al meu care descifrează misterul în care a fost îngropată întreaga noastră existență, fără ca noi să ne fi dat măcar seama de acest lucru, nu este studiul apărut cu șaisprezece ani și patru luni în urmă, în care puneam în lumină incredibilele asemănări existente între hărțile orașelor Damasc, Cairo și Istanbul. (Cei care doresc pot afla din cuprinsul articolului amintit că Darb el-Mustakim[103], Khan el-Khalili[104] și Marele Bazar de la noi reprezintă, fiecare în parte, tot atâtea semne în calea uitării, plasate în inima orașelor în care se găsesc, după cum pot afla și ce chipuri evocă aceste semne.)

Nu, cea mai „plină de tâlc” istorisire a mea nu este povestea, veche de două sute douăzeci de ani, a Șeicului Mahmut, care a vândut tainele confreriei din care făcea parte unei iscoade france, în schimbul nemuririi, pentru ca apoi să fie cuprins de căință – poveste pe care am istorisit-o cândva, când am pus mâna pe condei, sub imboldul unei emoții asemănătoare. (Cei care doresc să afle cum

s-a trudit șeicul să-i poarte cu vorba pe eroii scăldați în sânge care trăgeau să moară pe felurite câmpuri de luptă, în încercarea de a găsi un ins cu spirit de jertfă care să-i ia locul, asumându-și, totodată, nemurirea cu care fusese înzestrat el, pot afla acest lucru din articolul cu pricina.)

Pe măsură ce-mi aduc aminte de poveștile tâlharilor din Beyoğlu, ale poeților care și-au pierdut memoria, ale scamatorilor, ale cântărețelor cu dublă identitate, ale îndrăgostiților incorigibili despre care vorbeam cândva, îmi dau seama că am omis mereu un subiect pe care astăzi îl socotesc a fi cel mai însemnat, că l-am ratat sau că i-am dat ocol, stăpânit de o reținere ciudată. Dar nu numai eu am făcut asta! Scriu de treizeci de ani și mi-am consacrat timpul din urmă, chiar dacă acesta a fost mai scurt decât răstimpul consacrat scrisului, subiectului de care vorbesc; n-am văzut niciun scriitor, din Orient ori din Occident, care să atragă atenția asupra realității la care mă voi referi în cele ce urmează.

Acum, citind ceea ce voi scrie mai departe, vă rog să vă imaginați, rând pe rând, chipurile la care urmează să mă refer. (La drept vorbind, ce altceva este lectura dacă nu ilustrarea amănunțită, prin litere, a celor depănate de scriitor, pe ecranul cufundat în tăcere al minții?) Închipuiți-vă, pe ecranul alb al minții dumneavoastră, prăvălia unui negustor de ierburi de leac, aflată într-un oraș din răsăritul Anatoliei. Cum în piață nu este prea mare forfotă, frizerul de peste drum, care și-a lăsat afacerea în seama ucenicului său, un pensionar – fratele mai tânăr al frizerului – și un mușteriu din cartier, care s-a abătut pe la prăvălie mai degrabă ca să se afle-n vorbă cu cineva decât ca să facă târguieli, se adună în jurul sobei din prăvălia negustorului de plante, într-o după-amiază rece de iarnă, când întunericul se lasă devreme, și stau la taclale. Își povestesc amintiri din armată, frunzăresc ziare, clevetesc și, din vreme în vreme,

mai și râd; printre ei se găsește însă o persoană care nu se simte tocmai în largul ei, din pricină că sporovăiește și se face ascultată cel mai puțin: fratele frizerului. Și el are în minte basne și lucruri hazlii, numai bune de istorisit, la fel ca ceilalți; dar, deși își dorește atât de mult acest lucru, nu știe să vorbească, să depene povești, să fie strălucitor. Ori de câte ori încearcă să spună și el ceva de-a lungul după-amiezii, ceilalți îi iau vorba din gură, fără ca măcar să-și dea seama de ceea ce fac. Acum vă rog să încercați să vă imaginați expresia care se așterne pe chipul fratelui bărbierului ori de câte ori i se taie vorba, ori de câte ori rămâne cu povestea-n coadă de pește.

Vă rog să vă imaginați o ceremonie de logodnă organizată la reședința familiei unui medic istanbulez care s-a occidentalizat, dar care n-a izbutit să se înavuțească peste măsură; o parte dintre oaspeți, care au pus cu totul stăpânire pe casă, se adună la un moment dat, claie peste grămadă, în camera fetei care tocmai se logodește, mai precis în jurul unui pat pe care zac îngrămădite niște paltoane. Printre ei, se numără o tânără frumoasă și simpatică și doi bărbați care se arată interesați de ea. Unul dintre aceștia nu este peste măsură de chipeș, și nici măcar prea inteligent, dar este întreprinzător și bun de gură. De aceea, fermecătoarea fată pleacă urechea la ceea ce povestește el și îl bagă în seamă, așa cum fac și bărbații mai copți aflați în încăpere. Acum vă rog să vă gândiți la chipul celuilalt tânăr, care este mai deștept și mai sensibil decât tovarășul său flecar, dar care nu știe să se facă ascultat.

Iar acum v-aș ruga să cugetați la trei surori care s-au căsătorit la intervale de doi ani și care s-au reunit în casa mamei lor, la două luni de la căsătoria celei mai mici dintre ele. În vreme ce beau ceai, scăldate în lumina plumburie a unei după-amiezi de iarnă, în casa unei familii de negustori din clasa mijlocie în care se aud tic-

tacurile unui orologiu maiestuos, întovărășit de ciripitul unui canar închis în colivie, cea mai mică dintre surori, întotdeauna veselă și flecară, vorbește cu atâta patimă despre experiența căsătoriei ei, care datează de două luni, povestește cu atâta însuflețire despre tot felul de împrejurări hazoase, încât cea mai mare și cea mai frumoasă dintre ele se gândește cu melancolie că, poate, vieții ei, ori poate soțului ei, îi lipsește ceva, în ciuda faptului că sunt ani de zile de când și ei trăiesc situații similare. Acum vă rog să vă imaginați chipul ei melancolic!

Ați chibzuit? Oare aceste chipuri nu aduc, toate, unul cu altul, în cel mai straniu mod cu putință? Oare nu există, după părerea dumneavoastră, ceva care le face să semene, întocmai ca legătura nevăzută care îi unește pe toți acești oameni în modul cel mai profund cu putință? Chipurile celor tăcuți, ale celor care nu știu să vorbească, ale celor care nu izbutesc să se facă ascultați, ale celor care par neînsemnați, ale celor cu gura pecetluită, ale celor care-și amintesc întotdeauna acasă, după consumarea evenimentelor, care era replica cea mai potrivită la un moment dat, ale persoanelor ale căror povești nu stârnesc curiozitatea celorlalți sunt mai grăitoare, mai încărcate de sensibilitate, nu-i așa? Ai senzația că aceste chipuri sunt însuflețite de literele istoriilor pe care n-au apucat să le rostească, că pe ele se oglindesc semnele tăcerii, ale amărăciunii, ba chiar ale înfrângerii. V-ați zărit printre ele și propriile chipuri, nu-i așa? Cât de învălmășiți, cât de patetici suntem cu toții! Cât de neputincioși suntem, cei mai mulți dintre noi!

Dar, cu toate acestea, n-aș vrea să vă amăgesc: eu nu mă număr printre cei ca dumneavoastră. Cel care poate lua în mână o foaie de hârtie și un condei pentru a da la iveală ceva atrăgător și care-i poate determina și pe ceilalți să citească, într-un fel sau altul, ceea ce a scornit el se poate socoti

izbăvit, într-o oarecare măsură, de această boală. Tocmai din această pricină n-am aflat niciun scriitor care să poată vorbi în mod profund despre împrejurarea umană la care mă refer – poate cea mai însemnată. Acum, ori de câte ori iau condeiul în mână, îmi dau seama că nu există decât un unic subiect: o să mă străduiesc să pătrund poezia tainică a chipurilor noastre, misterul înspăimântător al privirilor noastre, așa încât pregătiți-vă!

V

Enigmele de pe chipuri

În general, cele pe lângă care am trecut fără să le băgăm în seamă au fost chipurile.

Lewis Carroll

Marți dimineața, când s-a așezat la masa pe care zăceau împrăștiate foiletoanele, Galip era mai puțin optimist decât în dimineața de dinainte. După strădunța pe care o depusese de-a lungul unei zile, imaginea pe care o avea în minte cu privire la Celâl se modificase și, parcă din această pricină, ținta cercetărilor sale își pierduse limpezimea. În vreme ce stătea la masă și citea, pentru că nu avea altă soluție decât să formuleze o serie de ipoteze cu privire la locul în care s-ar fi putut ascunde Celâl și Rüya pornind de la articolele și de la notele pe care le scosese din dulapul de pe hol, încerca acea împăcare pe care o simți atunci când săvârșești unicul lucru cu putință în fața unei catastrofe. Pe deasupra, era infinit mai bine să se afle în încăperea aceea în care se simțea fericit cu propriile amintiri, ce începeau tocmai de pe vremea copilăriei, și să citească articolele scrise de Celâl decât să stea în biroul lui prăfuit din Sirkeci și să buchisească contractele unor chiriași care doreau să se apere de agresiunile proprietarilor ori dosarele unor negustori de fier vechi și de covoare care se trăgeau pe sfoară unul pe altul. Trăia acea surescitare caracteristică unui funcționar căruia i s-a încredințat o sarcină mai demnă de interes și care a fost repartizat la un birou mai confortabil, chiar dacă schimbarea survenită în viața sa se datorează unei catastrofe.

Sorbind din a doua cafea din dimineața aceea, a trecut din nou în revistă, pradă aceleiași surescitări, indiciile de care dispunea. Dat fiind faptul că, din câte își amintea el, foiletonul „Scuze și ridiculizări” din ziarul *Milliyet,* care tocmai fusese strecurat pe sub ușă, mai apăruse o dată, cu ani în urmă, se putea trage concluzia că Celâl nu predase duminică niciun articol nou. Era cel de-al șaselea articol de dată mai veche care-i apărea în ziar. Iar în dosarul cu articole de rezervă nu se mai găsea decât un foileton. Aceasta însemna că, dacă Celâl nu avea să transmită la gazetă ceva inedit în următoarele treizeci și șase de ore, rubrica lui urma să rămână neacoperită începând de joi. Pentru că, de treizeci și cinci de ani, își începea ziua, dimineață de dimineață, cu articolul lui Celâl și pentru că, spre deosebire de alți foiletoniști, acesta nu-și lăsase rubrica de izbeliște nici măcar o zi sub pretextul bolii sau al vacanței, Galip trăia acea groază pe care ți-o inspiră o urgie ce se apropie inexorabil ori de câte ori se gândea la golul care s-ar fi putut căsca în pagina a doua a ziarului. Urgia aceea te ducea cu gândul la ziua în care urmau să se retragă apele Bosforului.

Spre a fi pregătit pentru toate indiciile ce i-ar fi putut parveni, a reinstalat telefonul pe care-l scosese din priză cu o seară înainte, când intrase în apartament. A recapitulat ceea ce vorbise la telefon cu vocea care se prezentase drept Mahir Ikinci. Spusele bărbatului cu privire la „crima din cufăr” și la puci îi reamintiseră de o serie de foiletoane mai vechi ale lui Celâl. Le-a scos din cutii, le-a citit cu băgare de seamă și i-au venit în minte unele articole și unele paragrafe ale acestuia cu privire la diverși Mahdi. I-a luat atât de mult timp să descopere datele la care apăruseră foiletoanele și urmele acelor fragmente, risipite prin diverse scrieri, încât, atunci când s-a așezat iar la masă, era atât de obosit, de parcă ar fi trudit o zi întreagă.

În vreme ce îndemna la o lovitură de stat militară în cuprinsul unor foiletoane apărute pe la începutul anilor ’60, Celâl rememora, pesemne, una dintre motivațiile scrierilor lui Mevlâna: un foiletonist care dorește să-și impună o idee în fața unei mase largi de cititori trebuie să știe să readucă la viață acele sedimente de gânduri și amintiri în putrefacție care dormitează în memoria fiecăruia dintre ei ca niște stârvuri de galere dispărute, aflate de secole pe fundul Mării Negre, pentru a le repune apoi pe linia de plutire. Pe când citea poveștile culese de Celâl în acest scop din diverse surse istorice, Galip aștepta, ca orice bun cititor, să se clintească și sedimentele depuse în memoria sa; nu i s-a trezit însă la viață decât imaginația.

Când a citit că cel de-al doisprezecelea imam urma să semene, într-o bună zi, groaza printre bijutierii care se foloseau de balanțe măsluite pe ulițele Marelui Bazar, când a aflat că fiul unui *șeyh,* la care se făcea referire în *Istoria* lui Silâhtar[105] și care fusese proclamat Mahdi de către tatăl său, obișnuia să asedieze fortărețe, urmat de ciobani kurzi și de meșteri în prelucrarea fierului, când a deslușit povestea unui ucenic angajat la spălatul vaselor, care se proclamase Mahdi după ce-l visase pe Mahomed așezat pe bancheta din spate a unui Cadillac strălucitor de alb ce străbătea pavajul îmbâcsit de lături din Beyoğlu, spre a provoca o revoltă a prostituatelor, a țiganilor, a hoților de buzunare, a nevoiașilor, a oamenilor străzii, a copiilor care vindeau țigări și a lustragiilor împotriva marilor gangsteri și a codoșilor, Galip a văzut în culorile lucrurilor pe care le descifra acel roșu-cărămiziu și acel portocaliu al răsăritului care-i defineau propria viață și propriile vise. A dat și peste istorii care nu-i trezeau la viață doar imaginația, ci și memoria: pe când citea povestea falsului Mehmet Vânătorul[106], care, după ce fusese prinț moștenitor și padișah, se proclamase profet, și-a amintit că într-o seară, pe

când Celâl sporovăia despre ceea ce ar fi trebuit să facă pentru a putea pregăti un „fals Celâl”, care să scrie articole în locul lui („cineva care să-și poată însuși memoria mea”, spusese el plin de patos), Rüya, cu privirea ei mereu somnoroasă și optimistă, zâmbise. În aceeași clipă, Galip fusese năpădit de spaimă, simțind că era târât într-un joc primejdios, care ducea spre o capcană mortală.

A recitit numele și adresele din agenda telefonică, comparându-le, rând pe rând, cu numele și adresele din cartea de telefon. A format câteva numere care i-au trezit suspiciunea: unul era al unui atelier de mase plastice din Lâleli; confecționau ligheane de vase, găleți, coșuri de rufe; dacă li se punea la dispoziție o matriță, care urma să le servească drept model, puteau preda, într-o săptămână, sute de exemplare din orice tip de obiect, de orice culoare. La cel de-al doilea număr de telefon a răspuns un copil, care i-a spus că locuia acolo cu tata, mama și bunica, tata nu era acasă și, înainte ca mama să apuce receptorul, neliniștită, fratele mai mare, care nu fusese menționat, s-a vârât și el în vorbă și a precizat că nu se prezentau în fața unor necunoscuți. „Cine sunteți, cine sunteți?”, a întrebat mama, grijulie și temătoare. „Greșeală!”

Când s-a apucat să citească însemnările pe care și le făcuse Celâl pe felurite bilete de autobuz și de cinematograf, se făcuse ora prânzului. Celâl își notase, cu un scris îngrijit, reflecțiile privitoare la o serie de filme, iar în cazul unora dintre ele consemnase și numele actorilor. Galip s-a străduit să deducă din ele o noimă, pornind de la numele subliniate ale unor actori. Și pe biletele de autobuz se zăreau tot soiul de nume și cuvinte; pe un bilet era desenat un chip omenesc, alcătuit din felurite litere ale alfabetului latin. (Dat fiind faptul că era un bilet de 15 kuruși, fusese cumpărat, pesemne, la începutul anilor ’60.) A descifrat slovele de pe bilet, câteva vechi cronici cinematografice, niște

reportaje de început („Vestita artistă americană Mary Marlove s-a aflat ieri în orașul nostru!”), câteva schițe de cuvinte încrucișate, nefinalizate, câteva scrisori de la cititori, alese la întâmplare, și mai multe tăieturi din ziare privitoare la o serie de crime săvârșite în Beyoğlu, despre care Celâl își propusese să scrie la rubrica sa. Cele mai multe dintre crime păreau să se imite una pe alta, nu numai pentru că, în timpul delictelor, se foloseau instrumente tăioase de bucătărie, pentru că faptele se săvârșeau în toiul nopții și pentru că ucigașul, victima, sau amândoi, erau băuți peste măsură, ci și pentru că erau relatate într-un stil care miza pe sentimentalismul bărbaților duri și pe o morală de tipul „acesta este sfârșitul celor care se implică în afaceri necurate!” În cuprinsul unor foiletoane în care relua relatarea acelorași crime, Celâl se folosea de unele tăieturi din gazete privitoare la „Ungherele de excepție ale Istanbulului” (Cihangir, Taksim, Lâleli, Kurtuluș). Dintr-o serie de articole care debutau cu cel intitulat „Primii, în istoria noastră”, Galip și-a amintit că prima carte cu caractere latine din Turcia fusese tipărită în anul 1928 de către Kasim Bey, proprietarul Bibliotecii Cunoașterea. Pe paginile „Calendarelor Cunoașterea, cu precizarea orelor de rugăciune”, care erau rupte zi de zi, existau, în afară de diverse meniuri, care îi făceau mare plăcere Rüyei, de aforismele lui Atatürk, ale unor mari personalități din istoria islamului și ale unor celebrități străine precum Benjamin Franklin și Bottfolio, cadrane care indicau orele de rugăciune. Când a observat, pe câteva asemenea pagini de calendar puse deoparte, niște retușuri făcute în creion de Celâl, care preschimbau cadranele prevăzute cu ace în chipuri omenești rotunde, împodobite cu mustăți lungi sau cu vreun ditamai nasul, și-a făcut niște însemnări pe o foaie de hârtie nescrisă, încercând să se convingă că dăduse peste un alt indiciu. În timp ce mânca pâine, brânză și mere, care-i

serveau drept masă de prânz, privea, cu un interes ciudat, felul în care se înșirau pe hârtie propriile sale însemnări.

Pe ultimele pagini ale unui caiet în care erau notate rezumatele romanelor polițiste *Cărăbușul de aur* și *Cea de-a șaptea literă,* traduse în turcă, și în care se găseau consemnate cifruri și chei de cifruri culese de prin cărți referitoare la Linia Maginot și la felurite iscoade germane, a zărit urma verde, șovăitoare, a unui pix. Urmele acelea aduceau, poate, cu urmele pixurilor verzi care înaintau pe hărțile orașelor Cairo, Damasc și Istanbul, ori poate cu vreun chip, cu niște flori sau, alteori, cu meandrele unui râu subțirel, care șerpuiește pe întinsul unei câmpii. Galip urma să descopere taina liniilor pe cea de-a cincea pagină, acolo unde se sfârșeau sinuozitățile asimetrice și fără noimă de pe primele patru pagini: la mijlocul foii goale de hârtie zăcea o furnică, iar drumul ezitant pe care îl trasase neliniștita vietate fusese marcat cu pixul, care o urma îndeaproape pe pagina albă. În centrul celei de-a cincea pagini, în punctul în care istovita furnică ajunsese să descrie cercuri ezitante, se afla chiar trupul ei uscat, fără viață, care înțepenise o dată cu închiderea caietului. Galip a cercetat să vadă cam câți ani putea să aibă rămășița nefericitei gângănii pedepsite pentru că nu izbutise să ajungă la nicio concluzie, încercând astfel să-și dea seama dacă experimentul acela ciudat avea sau nu vreo legătură cu scrierile lui Celâl și ale lui Mevlâna. În cel de-al patrulea volum al *Mesnevi*-ului, Mevlâna depăna istoria unei furnici care hoinărea pe niște ciorne: vietatea zărea mai întâi, în caracterele arabe, narcise și crini, apoi băga de seamă că grădina de cuvinte era zămislită de condei, apoi vedea că, la rândul lui, condeiul era pus în mișcare de mână și că mâna era pusă la treabă de minte, „și apoi, adăugase Celâl într-unul dintre articolele sale, realiza că mintea aceea era, și ea, îmboldită

de o altă minte”. În felul acesta, fanteziile poetului mistic sfârșeau prin a se amesteca încă o dată cu reveriile lui Celâl. Poate că Galip ar fi izbutit să stabilească o legătură concludentă între unele foiletoane și perioada notițelor descoperite în caiet, numai că pe ultimele pagini ale acestuia nu erau consemnate decât locurile și datele unor incendii care izbucniseră în Istanbulul de altădată, precum și numărul caselor tradiționale de lemn care arseseră în acele împrejurări.

A citit apoi un articol al lui Celâl privitor la urzelile unui ucenic de anticar care colinda, la începutul secolului, din poartă-n poartă, spre a-și vinde cărțile; ucenicul anticarului se ducea zi de zi, cu vaporul, prin conacele avute din câte un alt cartier istanbulez și se târguia pentru cărțile sale, cărate în boccea, cu femei din haremuri, cu bătrâni care nu puteau ieși din casă, cu funcționari care nu-și mai vedeau capul de treburi ori cu flăcăi visători. Adevărații săi mușterii erau însă pașalele cu rang de miniștri cărora nu fi se permitea să se ducă decât la ministere și la conacele în care locuiau, dată fiind interdicția instituită în această privință de sultanul Abdülhamit, care veghea la respectarea ei prin intermediul propriilor iscoade. În vreme ce afla despre felul în care ucenicul anticarului izbutea să aducă la cunoștința pașalelor aflate în funcții de miniștri („cititorii săi”, scrisese Celâl) mesajele strecurate în cuvintele cărților pe care le vindea, lăsându-le să întrevadă tainele adepților Hurufi, fără de care nu era cu putință descifrarea acestora, Galip a cugetat că devenise, treptat, așa cum își dorise: o cu totul altă persoană. După cum știa foarte bine, o dată ce pricepeai că misterele confreriei Hurufi nu erau decât o taină copilărească, întocmai ca taina semnelor și a literelor aflate la sfârșitul unui roman american adaptat, care se petrecea pe mări îndepărtate și pe care i-l dăruise Celâl Rüyei într-o sâmbătă la prânz, când erau copii, puteai deveni cu totul

altcineva dacă le citeai stăruitor, fără răgaz. Tocmai atunci a sunat telefonul, iar persoana care telefona era, desigur, aceeași cu cea care mai telefonase și altădată.

— Mă bucur să constat că ai pus iar telefonul în priză, Celâl Bey! a început vocea, care îi sugera lui Galip un bărbat trecut de vârsta mijlocie. Nici măcar nu voiam să mă gândesc că o persoană ca dumneata s-ar putea rupe de întregul oraș, de întreaga țară, tocmai în zilele noastre, când te poți aștepta oricând la cele mai înspăimântătoare întâmplări.

— La a câta pagină a cărții de telefoane ai ajuns?

— Muncesc intens, dar merge mai încet decât am crezut. Tot buchisind la cifre, cu orele, ajungi să cugeți la lucruri care nu ți-au trecut prin minte niciodată. Am început să văd în cifre formule magice, alcătuiri simetrice, repetiții, matrice, forme. Asta îmi reduce viteza de lucru.

— Și chipuri?

— Da, și chipuri, numai că fețele acelea ale dumitale ies la iveală după aceea, dintr-o serie de combinații între cifre. Pe de altă parte, cifrele nu vorbesc întotdeauna; uneori tac. Alteori simt că cifrele de patru vor să-mi șoptească ceva, pentru că încep să se așeze una după alta. O dată aflate în grupuri de câte două, își schimbă categoria în mod simetric; nici nu te uiți bine la ele și te pomenești că au devenit șaisprezece. În răstimpul acesta, locul pe care-l lasă liber este ocupat de cifrele de șapte care, la rândul lor, intonează melodiile aceleiași ordini. Mi-aș dori să cred că la mijloc nu se află decât niște coincidențe absurde, dar oare Timur Yildirimoğlu[107], care răspunde la numărul 140 22 40, nu te trimite cu gândul la bătălia de la Ankara, din 1402[108], la faptul că Timur cel barbar a luat-o, după biruință, pe soția lui Yildirim în haremul său? Cartea de telefon este ticsită de toată istoria noastră, de întregul Istanbul! Nu pot

frunzări paginile cărții, nu pot răzbate până la dumneata, frământat cum sunt de ideea că am să constat asemenea lucruri; or, știu că numai dumneata vei putea opri această uneltire – cea mai mare cu putință. Numai dumneata poți pune stavilă acestei lovituri de stat militare, Celâl Bey, pentru că săgeata care o va stârni a fost slobozită de propriul dumitale arc!

— De ce?

— Când am vorbit data trecută, nu ți-am spus că oamenii aceștia cred zadarnic în Mahdi, îl așteaptă în van. Nu este vorba decât de o mână de militari care ți-au citit însă o parte dintre articolele apărute cu ani în urmă. Ba chiar au făcut acest lucru convinși, așa cum eram și eu, că ceea ce spuneai acolo era adevărat. Amintește-ți de unele articole pe care le-ai scris în primele luni ale anului 1961, mai uită-te o dată peste pastișa după *Marele Inchizitor,* peste partea finală a acelui articol doct în care explici de ce nu crezi în fericirea reflectată în imaginile de familie de pe biletele de la Loteria Națională („Mama tricotează, tata citește ziarul” – poate chiar articolul tău „băiatul își face lecțiile, așezat pe jos, pisica și bunica picotesc lângă sobă. Dacă toată lumea este atât de fericită, dacă toate familiile sunt ca familia mea, de ce se vând atâtea bilete la loterie?”), precum și la unele articole pe teme cinematografice. De ce-ți băteai joc atât de stăruitor, pe vremea aceea, de filmele autohtone? De ce vedeai, ori de câte ori te uitai la filmele care dădeau glas „sentimentelor noastre” și pe care le urmăreau cu plăcere atâția oameni, buni sau răi, doar aranjamentul din cadru, sticlele de colonie aflate pe noptierele de la capul paturilor, fotografiile înșirate pe piane la care nu cânta nimeni, niciodată, cărțile poștale prinse de marginile oglinzilor, bibelourile cu zăvozi adormiți de pe aparatele de radio ale fiecărei familii?

— Nu știu.

— Ah, cum să nu știi! Pentru a le înfățișa ca semne ale mizeriei și ruinei noastre. La fel ai vorbit și despre fleacurile azvârlite în „văgăuna" blocului, despre familiile care trăiesc laolaltă, în feluritele apartamente ale aceluiași bloc, și despre veri care, din această cauză, se căsătoresc între ei, despre husele care acoperă fotoliile, ca să nu se uzeze; ai zugrăvit toate aceste lucruri ca pe niște indicii demne de milă ale unei degradări imposibil de stăvilit, ale mediocrității în care ne-am cufundat. În așa-numitele „articole istorice" lăsai însă impresia că izbăvirea rămâne întotdeauna posibilă; chiar și în cea mai nefastă dintre zile era posibil să-și facă apariția cineva care să ne scoată din starea vrednică de plâns în care ne găseam. Ivirea sa avea să însemne, de fapt, readucerea la viață a unui izbăvitor ce viețuise cândva înainte vreme, poate chiar cu sute de ani în urmă, reînvierea sa sub o altă identitate; izbăvitorul acela urma să revină la capătul a cinci sute de ani, de data aceasta la Istanbul, în chip de Mevlâna Celâleddin, sau de Șeyh Galip, sau de foiletonist la o gazetă. Pe vremea când vorbeai despre astfel de lucruri, despre melancolia femeilor care făceau coadă la apă pe la cișmelele din mahalale și despre dureroasele strigăte de dragoste scrijelite pe lemnul ce placa spetezele scaunelor din vechile tramvaie, existau niște tineri ofițeri care credeau în ceea ce scriai. Aceștia chibzuiau că, o dată cu venirea unui nou Mahdi, în care își puneau toată credința, melancolia și mizeria la care te refereai urmau să se sfârșească, iar existența noastră avea să-și redobândească rânduiala cât ai bate din palme. I-ai convins! I-ai recunoscut! Ai scris pentru ei!

— Ei bine, și ce vrei acum de la mine?

— Să te văd o dată, atât.

— De ce? De fapt, dosarul, și mai știu eu ce, nici nu există, nu-i așa?

— Când am să te văd, am să-ți explic totul.

— Și numele ți-e fals! a zis Galip.

— Vreau să te văd! a zis vocea, pe tonul prefăcut și, totodată, ciudat de patetic și de convingător adoptat de un actor care exclamă „te iubesc!”. Vreau să te văd! Când am să te văd, ai să-ți dai seama de ce vreau asta. Nimeni nu te poate cunoaște ca mine, nimeni! Știu că îți lași gândurile să rătăcească noapte de noapte, până în zori, bând nenumărate ceaiuri și cafele, pe care ți le pregătești singur, și trăgând din țigările Maltepe, pe care le lași să se usuce pe calorifer. Știu că îți scrii articolele la mașina de scris mecanică, că ți le corectezi cu pix verde, că ești nemulțumit de tine și de viața ta. Știu că în nopțile în care străbați camerele de la un capăt la altul, până dimineața, îți dorești mereu să fii altcineva, dar că, totodată, ți-e cu neputință să te hotărăști asupra identității persoanei căreia ai dori să-i iei locul.

— Am scris mult despre lucrurile astea, a spus Galip.

— Știu, de asemenea, că nu-ți iubești tatăl și că, după ce a revenit din Africa împreună cu noua lui soție, te-a dat afară din mansarda în care te aciuaseși. Știu și despre lipsurile pe care le-ai îndurat în anii în care te întorseseși la mama ta, ah, dragul meu frate! Pe vremea când erai un pârlit de corespondent în Beyoğlu inventai crime care nu s-au săvârșit nicicând! Aveai întâlniri, la Pera Palas, cu starurile imaginare ale unor filme americane care nu s-au turnat niciodată. Ca să poți scrie mărturisirile unui fumător de opium turc, ai fumat tu însuți opium! În timpul unei călătorii pe care ai făcut-o prin Anatolia ca să poți isprăvi un foileton despre luptele tradiționale, apărut apoi sub pseudonim, ai luat-o pe coajă! În cadrul rubricii *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu,* îți povesteai de fapt, înduioșat până la lacrimi, propria viață, dar nimeni nu era în stare să priceapă asta! Știu, de asemenea, că îți transpiră palmele, că ai avut două accidente de mașină, că nu ți-a fost dat să ai niciodată, în

viața ta, încălțăminte în care să nu pătrundă umezeala, că ai fost mereu singur, deși te temi de singurătate. Îți place să urci în minarete, să te cufunzi în reviste pornografice, să te lași iscodit în prăvălia lui Alâaddin, să fii în relații bune cu sora ta vitregă. Cine altcineva ar putea ști toate astea, în afară de mine?

— Foarte multe persoane, a spus Galip. Pentru că toate aceste lucruri pot fi aflate din articolele mele. Poți să-mi spui, totuși, de ce vrei să mă vezi?

— Puciul!

— Închid telefonul!

— Îți jur! a spus vocea, neliniștită și disperată. Dacă reușesc să te întâlnesc, am să-ți explic totul!

Galip a scos telefonul din priză. A luat din dulapul de pe hol un anuar care i se întipărise în minte cu o zi în urmă, când îl zărise pentru prima oară, și s-a așezat în fotoliul în care obișnuia să șadă Celâl când se întorcea acasă seara, frânt de oboseală. Era vorba de *Anuarul Şcolii de Război* pe anul 1947, legat într-o copertă trainică; dincolo de fotografiile și de aforismele lui Atatürk, ale Președintelui, ale Șefului Marelui Stat-Major, ale tuturor comandanților din armată, ale comandantului și ale profesorilor școlii, volumul era plin de fotografiile îngrijite ale elevilor. În timp ce răsfoia paginile, separate prin hârtie pelur, Galip nu-și dădea seama exact de ce dorise cu tot dinadinsul să se uite prin anuarul acela imediat după convorbirea telefonică și se gândea că toate chipurile și toate privirile semănau uimitor de mult între ele, la fel ca și chipiele și accesoriile metalice de la gulere, de altfel. A avut, deodată, senzația că frunzărea o veche revistă de numismatică, găsită prin cutiile prăfuite din fața prăvăliilor anticarilor în care erau expuse, de obicei, cărți banale și ieftine, și că doar niște specialiști ar fi fost în stare să distingă între ele mostrele de monede minuscule, din argint, precum și figurile aflate pe suprafețele lor. A băgat de seamă că în el se înălța

o muzică ce-i ajungea la ureche ori de câte ori mergea pe stradă sau se găsea în sala pentru pasageri a vreunui vapor: îi plăcea să se uite la chipuri.

Pe când întorcea paginile, îi venea în minte senzația pe care o încerca ori de câte ori răsfoia un număr proaspăt apărut al vreunei reviste cu benzi desenate destinate copiilor, care mirosea a cerneală tipografică și a hârtie și pe care o așteptase săptămâni la rând. Desigur că toate lucrurile aveau legătură între ele, după cum scria în cărți. A început să remarce, pe chipurile din fotografii, aceleași expresii însuflețite de câte o strălucire fugară pe care le zărea pășind pe străzi; avea, parcă, senzația că nu-și sătura privirile doar cu chipuri, ci și cu înțelesuri.

Probabil că majoritatea celor care puseseră la cale loviturile de stat militare de la începutul anilor ’60, care se sfârșiseră prin eșecuri, se iviseră dintre tinerii ofițeri ale căror fotografii apăreau în anuar – exceptându-le pe pașalele care nu-și puseseră viața în primejdie, dar care le făcuseră cu ochiul complice, de departe, tinerilor uneltitori. Celâl nu notase și nu mâzgălise însă nimic privitor la acele lovituri de stat pe paginile anuarului ori pe hârtia pelur care le proteja uneori. Unele chipuri erau decorate cu mustăți și cu bărbi, de felul celor pe care obișnuiesc să le deseneze copiii, iar altele erau umbrite ușor, prin înnegrirea pomeților sau a mustăților. Cutele de pe frunțile unora dintre cei fotografiați fuseseră preschimbate-n destine, pe ele se deslușeau slove latine fără noimă, pungile de sub ochii altora erau marcate prin cercuri regulate, care închipuiau literele O și C, în vreme ce capetele le erau împodobite cu stele, coarne ori ochelari. Oasele maxilarelor, oasele frontale și oasele nazale ale tinerilor ofițeri purtau felurite semne, iar pe unele chipuri fuseseră trase linii care încercau să stabilească proporțiile dintre lățime și lungime, nas și buze, frunte și maxilare. Sub unele

fotografii se aflau trimiteri la alte fotografii, de pe alte pagini. Pe fețele mai multor aspiranți la gradul de ofițer fuseseră adăugate coșuri, negi, pete, furuncule, urme de vărsat de vânt și de arsuri. Alături de un chip atât de strălucitor și de curat, încât era cu neputință să-i adaugi vreo linie ori vreo literă, se vedea următoarea propoziție: „Fotografiile retușate ucid spiritele!”

Răsfoind apoi alte câteva anuare, extrase din același ungher al dulapului, Galip s-a pomenit confruntat cu aceeași propoziție; și în fotografiile care îi înfățișau pe studenții de la Școala de Ingineri, pe profesorii de la Facultatea de Medicină, pe deputații care intraseră în Adunarea Națională în 1950, pe inginerii și administratorii care lucraseră la calea ferată Sivas-Kayseri, pe membrii Societății de înfrumusețare a Bursei și pe voluntarii din Izmir Alsancak care participaseră la Războiul din Coreea se zăreau aceleași linii și aceleași umbre, trasate de mâna lui Celâl. Din dorința de a face și mai vizibile literele ce se deslușeau pe cele două jumătăți ale chipurilor, cele mai multe fuseseră despărțite în două printr-o linie dreaptă trasată pe mijloc. Galip întorcea uneori paginile la repezeală, pentru ca alteori să se uite îndelung la câte o fotografie, ca și cum ar fi salvat, în ultima clipă, înainte de a se prăvăli în prăpastia nesfârșită a uitării, vreo amintire care-i revenea în minte năvalnic, ca și cum s-ar fi străduit să ghicească, o dată ajuns la ea, adresa unei case cufundate în beznă, către care fusese purtat pe întuneric. Unele figuri nu te lăsau să întrevezi mai mult decât ceea ce îți arătaseră din primul moment; altele însă începeau să-ți depene imediat o poveste la care nu te-ai fi așteptat deloc, date fiind suprafețele lor neclintite și liniștite. Galip își amintea atunci de unele amănunte – de privirea melancolică a unei chelnerițe care apărea cu totul întâmplător într-un film american pe care îl văzuse cu mulți ani în urmă, de clipele în care se cântase

pentru ultima oară la radio o melodie pe care dorise mereu s-o asculte, dar pe care o ratase de fiecare dată.

La ora când se lăsa întunericul, Galip sfârșise prin a căra în birou toate anuarele, albumele, fotografiile decupate de prin ziare și reviste, precum și cutiile încărcate de poze adunate de ici, de colo, tot ceea ce izbutise să găsească în dulapul din hol, și se uita la ele, exaltat. Vedea chipuri despre care nu era deloc limpede unde, cum și când fuseseră fotografiate: tinere fete, domni cu pălării de fetru, femei cu basmale pe cap, tineri cu figuri inocente, oameni fără iluzii, demult dispăruți. Vedea chipuri nefericite, despre care se putea deduce unde și cum fuseseră fotografiate: doi cetățeni care-l priveau neliniștiți pe primarul lor în timp ce acesta îi înmâna o cerere primului-ministru, sub privirile îngăduitoare ale celorlalți miniștri și ale polițiștilor care asigurau paza; o mamă care izbutise să-și salveze bocceaua cu lucruri și copilul dintr-un incendiu izbucnit la Dereboyu, în cartierul Beșiktaș; femei așezate la coadă ca să cumpere bilete la un film cu egipteanul Abd al-Wahab[109], ce rula la Alhambra; o vestită stea de film și dansatoare din buric, prinsă cu hașiș asupra ei, flancată de agenții de la Secția de Poliție din Beyoğlu; un contabil al cărui chip se golise de orice expresie după ce se descoperise că-și depusese bani în propriul cont. Fotografiile pe care le extrăgea la întâmplare din cutii îi deslușeau parcă ele însele motivele existenței sale și motivele pentru care se ascundea: „Ce poate fi mai grăitor, mai îndestulător, mai neliniștitor decât o fotografie, un document care conservă expresia unui chip uman?”, a chibzuit Galip.

Simțea, pradă unei ciudate melancolii, că până și în spatele celor mai „goale” dintre chipuri, al căror tâlc și a căror profunzime fuseseră ciuntite prin retușuri și prin trucuri fotografice convenționale, stăruia o poveste străbătută de

amintiri și temeri, o taină bine ascunsă, o tristețe care își punea pecetea asupra ochilor, a sprâncenelor, a privirilor, pentru că era cu neputință de transpus în cuvinte. Privind chipul fericit și uluit al unui ucenic de plăpumar care trăsese lozul cel mare la Loteria Națională, privind fotografiile unui funcționar de la asigurări care-și înjunghiase soția și ale reginei frumuseții „de la noi" care, câștigând locul al treilea, „ne reprezentase cel mai bine în Europa", Galip era cât pe ce să izbucnească în plâns.

A observat pe unele chipuri urmele unei tristeți de care amintea și Celâl în articolele lui, ajungând la concluzia că acestea din urmă fuseseră concepute cu ochii la fotografiile care le ilustrau: un articol care evoca rufele atârnate la uscat prin grădinile unor case sărmane, ce dădeau spre niște depozite de fabrică, fusese scris, pesemne, cu ochii la chipul „campionului nostru" la box, categoria amatori, 57 kg; un articol care demonstra că străzile întortocheate ale Istanbulului nu erau întortocheate decât pentru străini avusese ca punct de pornire chipul alb-vinețiu al unei foste cântărețe, în vârstă de 111 ani, care sugera, mândră, că se culcase cu Atatürk; chipurile fără viață, încadrate de bonete, ale hagiilor care călătoriseră într-un autobuz ce îi purtase în hagialâc, pentru a fi apoi implicat într-un accident de circulație la revenirea de la Mekka, i-au amintit lui Galip de un foileton referitor la hărțile și la gravurile care înfățișau vechiul Istanbul. Celâl afirma în acel articol că pe unele hărți erau însemnate locuri în care se găseau comori, în timp ce pe anumite gravuri france se aflau indicații cu privire la unii dintre dușmanii noștri demenți, sosiți la Istanbul pentru a săvârși atentate împotriva padișahilor. Galip a chibzuit că exista, pesemne, o legătură între articolul în cauză, așternut pe hârtie de Celâl într-o perioadă în care stătuse ferecat vreme de mai multe săptămâni la

unul dintre etajele unui bloc tainic aflat într-un cotlon al Istanbulului, fără a se vedea cu nimeni, și hărțile pe care erau trasate felurite linii, cu pixul verde.

S-a apucat să descifreze numele cartierelor de pe hartă. Fiecare cuvânt era atât de încărcat de amintiri, pentru că fusese folosit de mii de ori de-a lungul anilor, încât nu-i mai spunea nimic, așa cum se întâmpla cu vorbe precum „apă" sau „lucru". În ceea ce privește numele cartierelor care aveau un rol mai puțin important în existența sa, acestea îi trezeau diverse asocieri, de îndată ce erau rostite cu voce tare. Galip și-a adus aminte de o serie de articole în care Celâl evoca anumite cartiere istanbuleze. Articolele respective, pe care avea să le scoată mai apoi din dulap, se intitulau, generic, „Ungherele tainice ale Istanbulului", însă, citindu-le, Galip a băgat de seamă că ele erau înțesate mai degrabă de mici istorioare depănate de Celâl decât de ungherele tainice ale Istanbulului. Această deziluzie, pe care altădată ar fi întâmpinat-o cu zâmbetul pe buze, l-a întărâtat, deodată, atât de tare, încât a cugetat mânios că, de-a lungul întregii sale vieți, Celâl nu-și păcălise doar cititorii, ci îl amăgise, cu bună știință, și pe el. Parcurgând articolele, în care se relata o mică gâlceavă ce se stârnise în tramvaiul care făcea legătura între Fatih și Harbiye, despre un copil care fusese trimis la un băcan în Feriköy, unde locuia, și care nu se mai întorsese acasă niciodată, și despre muzica întreruptă de troncăneli care răsuna în prăvălia unui ceasornicar din Tophane, Galip a bombănit, în sinea lui: „Altădată nu mă mai duce el de nas!" Ceva mai târziu, când i-a venit fără voie în minte faptul că Celâl s-ar fi putut ascunde în vreo casă din Harbiye, din Feriköy ori din Tophane, mânia lui nu s-a mai îndreptat spre cel care-l atrăgea într-o capcană, ci spre propria lui minte, care nu era în stare să vadă altceva în articolele lui Celâl decât niște indicii. A fost, prin urmare, scârbit de mintea

sa, incapabilă să trăiască fără povești, așa cum te încearcă scârba față de un copil care nu umblă decât după distracții. A chibzuit îndată că pe lume nu era loc pentru semne, indicii, sensuri secundare și terțiare, mistere ori taine; semnele, în totalitatea lor, erau simple plăsmuiri ale minții, simple proiecții ale fantasmelor lui, care doreau să priceapă și să descopere. L-a cuprins dorința de a vieții tihnit într-o lume în care fiecare lucru să nu facă altceva decât să existe ca atare; într-o asemenea lume, nici articolele, nici literele, nici chipurile, nici lămpile de pe stradă, nici masa lui Celâl, nici dulapul moștenit de la Unchiul Melih, nici foarfeca ce purta urmele degetelor Rüyei și nici pixul nu ar mai fi fost semne îndoielnice ale unei taine care să dăinuie dincolo de el. Cum putea pătrunde, oare, într-un asemenea univers, în care pixul verde să nu mai fie altceva decât un pix verde și în care el să nu-și mai dorească să fie altcineva? Galip s-a uitat la hărțile de pe masă, dorindu-și să se convingă că exista într-o astfel de lume, asemenea unui copil care se visează trăind în țara îndepărtată și străină din filmul pe care tocmai îl urmărește; a avut, o clipă, impresia că zărește chipul unui bătrân, cu fruntea brăzdată de riduri, apoi în fața ochilor lui și-au făcut apariția chipuri de padișahi, care se confundau între ele, a urmărit imaginea care juca înaintea lui de parcă ar fi fost vorba de fața unei persoane cunoscute, poate a unui prinț, dar până să apuce să o distingă, aceasta s-a făcut nevăzută.

Apoi s-a așezat în fotoliu, socotind că s-ar fi putut uita la fotografiile cu chipuri adunate de Celâl vreme de treizeci de ani ca la niște imagini din lumea cea nouă în care năzuia să trăiască. A început să contemple chipurile din fotografiile pe care le extrăgea la întâmplare din cutii, străduindu-se să nu vadă în ele vreo taină ori vreun semn. Procedând astfel, fiecare figură a început să arate ca o simplă descriere a unui obiect fizic prevăzut

cu nas, ochi și gură, la fel ca în fotografiile din actele de identitate ori de domiciliu. Din vreme în vreme, când se întrista, asemenea cuiva care se lasă furat de suferința întipărită pe fața frumoasă și profund expresivă zărită într-un carnet de asigurări pe care tocmai îl ține în mână, își venea în fire și se uita îndată la alt chip, care nu indica nicio suferință și nicio poveste – se indica doar pe sine. Iar ca să nu se lase subjugat de poveștile chipurilor, nu mai citea deloc literele scrise de Celâl pe marginile ori pe suprafețele fotografiilor. Când l-au podidit iar lacrimile, la ora când se aglomera traficul în Piața Nișantași, după ce se uitase îndelung la fotografii și după ce se străduise să nu vadă în ele decât niște hărți de chipuri omenești, izbutise să treacă în revistă doar o mică parte dintre imaginile adunate de Celâl de-a lungul a treizeci de ani.

VI

Călăul și chipul care plângea

Nu plânge, nu plânge, ah, te rog, nu plânge.
Halit Ziya

Oare de ce ne stârnește neliniștea un bărbat înlăcrimat? Putem vedea într-o femeie care plânge un aspect neobișnuit, însă sensibil și trist al vieții noastre cotidiene, așa încât ne lăsăm impregnați de el, cu sinceritate și dragoste. Un bărbat care plânge ne umple însă inima de un sentiment de neputință. Într-un asemenea bărbat, ajuns, parcă, la capătul pământului sau a tot ceea ce se vădește omenește posibil, așa cum se întâmplă la moartea unei ființe dragi, sau, cine știe, în universul în care trăiește el, există o latură care nu se armonizează cu propriul nostru univers – o latură stânjenitoare, ba chiar terifiantă. Cu toții cunoaștem uluirea și teroarea de care suntem cuprinși când întâlnim, pe harta pe care o numim „chip omenesc" și pe care suntem încredințați că o cunoaștem, un tărâm pe de-a-ntregul necunoscut. Am dat din nou, în *Istoria călăilor,* de Kadri din Edirne, peste o poveste relatată în cel de-al șaselea volum al *Istoriei* lui Naima[110] și în *Istoria unui rob personal al sultanului* de Mehmet Halife[111].

Într-o noapte de primăvară, nu cu mult timp în urmă – acum trei secole Kara Ömer, cel mai vestit călău al vremii sale, se apropia călare de fortăreața din Erzurum. Fusese trimis cu douăsprezece zile înainte, printr-un firman care-i fusese înmânat în urma hotărârii padișahului și a sarcinii încredințate de Mai-marele grădinarilor, să-l execute pe Abdi Pașa, guvernatorul fortăreței din Erzurum. Era mulțumit că izbutise să parcurgă în douăsprezece zile drumul de la Istanbul la Erzurum, care, în acel

anotimp, i-ar fi luat unui călător obișnuit o lună; în răcoarea nopții de primăvară uitase de oboseală, dar, în ciuda acestui fapt, era cuprins de o posomoreală pe care nu o încerca de obicei înainte de a purcede la datorie; simțea, parcă, umbra unui blestem sau neliniștea unei șovăieli care urma să-l împiedice să-și împlinească treaba cu cinste, așa cum se cuvenea.

De grea, îndatorirea sa era grea: urma să intre singur în conacul unui pașă pe care nu-l cunoscuse și nu-l văzuse niciodată – un conac plin de oamenii acestuia să-i înmâneze firmanul, să-i facă să simtă, pe Pașă și pe cei dimprejurul lui, prin prezența și siguranța sa de nezdruncinat, cât de zadarnic ar fi fost să se-mpotrivească hotărârii padișahului, iar dacă Pașa avea să întârzie în a simți această zădărnicie, ceea ce era puțin probabil, urma să-l ucidă pe dată, fără a mai zăbovi și fără ca oamenii din alaiul acestuia să voiască a-l învinui. Era atât de hârșâit în asemenea lucruri, încât pricina îndoielii pe care o încerca trebuia să se fi aflat în cu totul altă parte; în cei treizeci de ani de meșteșug, dăduse morții, la poruncă, aproape douăzeci de prinți, doi mari-viziri, șase viziri, douăzeci și trei de pașale, nenumărați oameni cinstiți și pungași, vinovați și neprihăniți, femei, bărbați, copii, bătrâni, creștini, musulmani – peste șase sute de oameni, iar de când își începuse ucenicia și până în clipa aceea, supusese la cazne mii de ființe.

Înainte de a pătrunde în oraș, în acea dimineață de primăvară, călăul a descălecat pe malul unei ape și și-a făcut abluțiunea, însoțit de ciripitul vesel al păsărilor, după care și-a rostit rugăciunea. I se întâmpla foarte rar să se roage Domnului ca treburile lui să-și urmeze mersul firesc. Așa cum se întâmpla însă de fiecare dată, Dumnezeu a primit rugăciunea rostită de sârguinciosul său rob.

Prin urmare, totul s-a petrecut după cum se cuvenea. Pașa, care l-a recunoscut pe călău de cum

l-a văzut, cu lațul lui uns prins la cingătoare și cu boneta roșie așezată pe capul ras cu briciul, a priceput îndată ce nenorocire se abătuse asupra sa, dar nu a iscat niciun fel de greutăți neobișnuite. Poate că, știindu-și vina, se pregătise din vreme pentru soarta care-l aștepta. Mai întâi, a citit firmanul de cel puțin zece ori – cu aceeași atenție, de fiecare dată. (O particularitate care se observă la cei care respectă regulile.) A sărutat firmanul abia citit, purtând pe chip o expresie menită să impresioneze, și și l-a dus la frunte. (O reacție care se observă la cei care cred că îi mai pot mișca pe cei din jur, dar pe care Kara Ömer o socotea prostească.) A spus că voia să citească din Coran și să-și facă rugăciunea. (O dorință care se observă la cei care vor să câștige timp și la cei care sunt cu adevărat credincioși.) După ce și-a făcut rugăciunea, le-a împărțit celor din jur pietrele scumpe, podoabele și inelele pe care le purta, ca să nu-i rămână mai apoi călăului, și le-a spus: „Să vă amintiți de mine”. (O reacție care se constată la cei foarte atașați de lume și la cei care sunt îndeajuns de superficiali ca să nutrească ură față de călăii lor.) Și, asemenea celor care manifestă toate aceste reacții, nu doar una sau câteva dintre ele, a încercat să se ia la harță cu el, rostind tot soiul de sudălmi, înainte de a i se petrece șireangul de gât. După ce a primit însă un pumn zdravăn în falcă, s-a prăbușit și a început să-și aștepte moartea. Plângea.

Plânsul era una dintre reacțiile obișnuite ale victimelor în asemenea împrejurări, dar călăul a văzut ceva atât de neobișnuit pe chipul Pașei, încât, pentru prima dată în cei treizeci de ani de meserie, a avut o clipă de șovăială. A ajuns astfel să facă ceea ce nu făcuse niciodată până atunci: înainte de a-și sugruma victima, i-a acoperit fața cu o bucată de pânză. Era un comportament pe care îl înfierase ori de câte ori îl văzuse la alți confrați, deoarece socotea că, pentru a-și putea face treaba fără preget și fără cusur, un călău

trebuia să-și poată privi victima în ochi până la capăt.

După ce s-a încredințat că Pașa murise, i-a despărțit fără întârziere căpățâna de trup, folosindu-se de un brici special numit „cifru”, și a cufundat-o, cât mai era caldă, în traista din păr de capră, plină cu miere, pe care-o adusese cu sine. Aceasta deoarece, pentru a putea dovedi că își dusese treaba până la capăt, trebuia să transporte capul mortului, fără a-l vătăma în niciun fel, la Istanbul, înmânându-l celor ce urmau să-l identifice. Pe când așeza, cu băgare de seamă, capul în traistă, a observat încă o dată, uimit, privirea aceea înlăcrimată și expresia îngrozitoare, de neînțeles, de pe chipul Pașei, și n-a mai putut s-o uite până la sfârșitul zilelor, care, de altfel, nici nu se afla prea departe.

A încălecat îndată pe cal și a părăsit orașul. În vreme ce era îngropat trupul victimei sale, însoțit de lacrimi și de o ceremonie atât de tristă, încât îți sfâșia sufletul, călăul nu-și dorea altceva decât să se afle la cel puțin două zile depărtare de locul faptei, alături de căpățâna pe care o ducea pe crupa calului. Prin urmare, după o călătorie neîntreruptă care a durat o zi și jumătate, a ajuns la fortăreața din Kemah. Și-a astâmpărat foamea la caravanserai, s-a retras cu traista în chilia lui și s-a culcat, cu gândul să doarmă mult.

Când s-a deșteptat, după un somn adânc, care a durat o jumătate de zi, tocmai se visa în orașul Edirne, pe vremea copilăriei sale; în vis, se apropia de un ditamai borcanul, plin cu dulceață de smochine făcută de mama lui care, fierbând-o îndelung, umpluse de miresme acrișoare nu numai casa și grădina în care locuiau ei, ci întreaga mahala, și pricepea, mai întâi, că mingile acelea mărunte și verzui pe care le socotise a fi smochine erau, de fapt, ochii înlăcrimați ai unui cap tăiat, apoi sălta capacul vasului, stăpânit de sentimentul vinovăției de a fi martor la groaza de neînțeles

oglindită pe un chip care se jeluia pentru că săvârșise ceva oprit, iar când dinăuntru răzbăteau sughițurile de plâns ale unui bărbat în putere, care plângea, era copleșit de o neputință ce-l împietrea.

În cea de-a doua noapte, s-a visat, în toiul somnului, care se petrecea în alt pat, într-un alt caravanserai, la ceas de seară, pe vremea primei sale tinereți: se găsea pe o uliță lăturalnică din Edirne, cu puțin înainte de lăsarea întunericului, și zărea, atenționat de unul dintre prietenii săi, a cărui identitate n-a izbutit s-o ghicească, soarele care apunea la un capăt al cerului, în vreme ce la celălalt capăt al acestuia se înălța chipul alb al unei luni pline, palide. Mai apoi, pe măsură ce apunea soarele, iar afară se întuneca, chipul rotund al lunii se lumina și devenea tot mai limpede, pentru ca nu după multă vreme să-ți dai seama că fața aceea, care strălucea din toate puterile, era un chip omenesc – un chip care plângea. Nu, ceea ce făcea ca străzile din Edirne să se transforme în străzile stingheritoare, fără noimă ale unui alt oraș nu era latura întristătoare a preschimbării lunii într-o față care plângea, ci latura de neînțeles a acestei întâmplări.

În dimineața următoare, călăul a chibzuit că adevărul pe care-l descoperise în puterea nopții era pe potriva amintirilor lui. Văzuse, în răstimpul în care își făcea meseria, chipurile strâmbate de plâns a mii de bărbați, dar niciunul nu-i insuflase vreun sentiment de teamă ori de vinovăție. Împotriva a ceea ce se credea, suferea pentru victimele sale, însă acest sentiment era neîntârziat echilibrat de o logică a dreptății, a necesității, a implacabilului, deoarece era convins că cei cărora le tăia capul, pe care-i sugruma, cărora le frângea gâtul știau întotdeauna mai multe decât călăii lor despre lanțul cauzal care-i purtase spre moarte. Nu exista nimic de neîndurat, de nesuportat în imaginea unui bărbat care mergea la moarte zbătându-se cu lacrimi în ochi, implorând cu mucii la nas,

sughițând, tăvălindu-se pe jos de plâns. Călăul nici nu-i disprețuia pe bărbații care boceau, așa cum făceau unii nerozi care așteptau de la ei atitudini mărețe și vorbe îndrăznețe, ce ar fi urmat să intre-n istorie și-n legendă pentru simplul fapt că li se datorau celor condamnați la moarte, și nici nu se lăsa copleșit de vreun sentiment de compasiune care să-l lege de mâini și de picioare, așa cum făceau nătângii de alt soi, care nu izbuteau să priceapă nicidecum cruzimea întâmplătoare și fără întoarcere a vieții.

Ei bine, ce anume îl lega de mâini și de picioare, în vise? Într-o dimineață însorită și luminoasă, în timp ce trecea printre prăpăstii adânci, mărginite de stânci, cu traista din păr de capră pe crupa calului, a chibzuit că stinghereala care îl paraliza se lega de șovăiala pe care o încercase înainte de a intra în Erzurum și de senzația acelui blestem nedefinit a cărui umbră o simțise în suflet: pe chipul victimei sale, ce se cerea a fi uitat, zărise un mister care îl silise să-i acopere fața cu o bucată de aba, înainte de a o sugruma. În răstimpul acelei zile lungi, călăul nu s-a mai gândit la expresia chipului pe care-l purta pe crupa calului, în vreme ce-și mâna armăsarul printre stânci abrupte, cu forme stranii (o corabie cu pânze, de forma unei cratițe, un leu care avea, drept cap, o smochină), printre brazi și fagi mai străini și mai uimitori ca niciodată și printre pietricelele ciudate, nespus de ciudate, ce alcătuiau prundișul unor pâraie reci ca gheața. Mai uimitoare chiar era lumea – o lume nouă, pe care o redescoperea, pe care o băga de seamă pentru prima oară.

Abia acum observa că toți copacii aduceau cu umbrele întunecate care fremătau printre amintirile lui, în nopțile fără somn. Observa pentru prima oară că ciobanii fără prihană care-și pășteau turmele de oi pe pantele înverzite își purtau capetele pe umeri de parcă ar fi fost niște capete străine. Își dădea seama pentru prima oară că

sătucurile de câte zece case, care se ridicau la poalele munților, te duceau cu gândul la încălțările înșirate rânduri-rânduri pe la ușile moscheilor. Abia acum băga de seamă că munții vineții de la apus, printre care urma să treacă peste o jumătate de zi, și norii care pluteau chiar deasupra lor, desprinși parcă din miniaturi, arătau că lumea era un loc gol – gol ca-n palmă. Simțea că toate plantele, obiectele, animalele temătoare erau vechi ca amintirile, simple ca neputința și înspăimântătoare ca visele rele. Călăul avea impresia că semnele și indiciile al căror mister nu izbutise să-l dezlege se scurgeau împrejurul lui, pe măsură ce înainta spre apus, pe măsură ce umbrele care se alungeau își schimbau înțelesul, asemenea sângelui care se scurge dintr-o strachină crăpată.

Și-a ostoit foamea într-un han la care a ajuns o dată cu lăsarea întunericului, dar și-a dat seama că nu avea să se poată fereca în nicio chilie cu traista pe care-o purta asupra sa, spre a dormi. Știa că nu avea să poată îndura visul acela înfricoșător care urma să se răspândească, puțin câte puțin, în toiul somnului, ca puroiul dintr-o rană deschisă, și chipul acela neputincios din vis care se înveșmânta, noapte de noapte, în straiele unei alte amintiri, pentru a plânge. S-a odihnit o vreme, privind uimit chipurile oamenilor din gloata de la caravanserai, iar apoi și-a continuat drumul.

Noaptea era rece și tăcută; nu adia vântul, nu se clintea nicio frunză, iar calul își dibuia drumul de la sine. A mers înainte vreme îndelungată, fără a vedea nimic și fără a-și frământa capul cu nicio întrebare stingheritoare, la fel ca în fericitele zile de altădată; mai pe urmă avea să cugete că asta se petrecuse din pricina întunericului. Pentru că atunci când s-a ivit luna dintre nori, copacii, umbrele, stâncile s-au preschimbat treptat în tot atâtea semne ale unui mister de nedescifrat. Ceea ce-ți stârnea teama nu avea legătură nici cu pietrele triste de prin cimitire, nici cu chiparoșii

singuratici, nici cu urletele lupilor în noaptea pustie. Ceea ce transforma lumea într-o realitate uimitoare, până într-atât încât să-ți stârnească teama, era, parcă, pornirea ei de a depăna povești. Lumea dădea impresia că voia să-i spună călăului ceva, îi arăta un tâlc, dar vorbele sale dispăreau într-un fel de imprecizie neguroasă, care aducea cu aceea din vise. Către dimineață, călăul a auzit în urechi niște sughițuri de plâns.

Când s-a luminat de ziuă, a socotit că sughițurile nu erau decât un simplu joc al vântului, iscat de curând, care se strecura printre ramurile copacilor, iar apoi a decis că se datorau ostenelii și nesomnului. Către amiază, sughițurile din traista aflată pe cal au devenit atât de neîndoielnice, încât a descălecat, asemenea cuiva care se strecoară din așternutul cald pentru a pune capăt scârțâitului enervant al unei ferestre prost închise, după care a întins și a strâns bine sforile care legau sacul de crupă. Mai apoi, în vreme ce mergea prin ploaia nemiloasă, nu numai că avea să audă sughițurile, dar avea să simtă și lacrimile chipului care plângea.

Când s-a arătat din nou soarele, a priceput că misterul lumii se lega de o taină întipărită pe chipul care plângea. Părea că, înainte vreme, lumea aceea inteligibilă, bine știută și bine cunoscută, era rostuită de un tâlc banal, de o înfățișare banală, pentru ca, după apariția acelei expresii ciudate pe chipul care plângea, înțelesul lumii să dispară, lăsându-l pe călău pradă unei singurătăți înspăimântătoare, așa cum se întâmplă atunci când se dă totul peste cap după ce se sparge, zăngănind, un vas fermecat, ori după ce plesnește o carafă vrăjită, de cleștar. În vreme ce-și usca la soare veșmintele umede, și-a dat seama că, pentru ca totul să revină la rostul de odinioară, trebuia să schimbe expresia pe care o purta pe față, asemenea unei măști, căpățâna din desagă. Pe de altă parte, morala îndeletnicirii sale îi poruncea ca, după

descăpățânare, să ducă la Istanbul, fără a-l vătăma în niciun fel, capul pe care-l înfundase cât mai era cald în traista plină cu miere pe care o purta asupra sa.

Într-o dimineață care urma unei nopți înnebunitoare, pe care o petrecuse treaz, pe spinarea calului, și în răstimpul căreia sughițurile nesfârșite ce răzbăteau din traistă se preschimbaseră într-o melodie care te scotea din minți, călăul a găsit că lumea era atât de schimbată, încât i-a fost greu să se convingă că el era el. Platanii și brazii, drumurile noroioase, cișmelele de prin sate, de lângă care o zbugheau toți cei care îl zăreau – toate i se păreau ivite dintr-o lume pe care nu o cunoștea, pe care nu o știa deloc. I-a fost greu până și să recunoască mâncarea pe care a înfulecat-o în grabă, mânat de o pornire animalică, într-un târgușor de a cărui existență nici măcar nu avusese habar înainte. Când s-a întins sub un copac, în afara târgului, ca să-și lase calul să se odihnească, a înțeles că ceea ce crezuse el odată că era bolta cerului era, de fapt, o cupolă ciudată și albastră, de care nu avusese habar, pe care nu o văzuse niciodată. La asfințitul soarelui, a încălecat pe cal și și-a continuat drumul, dar mai avea de mers cale de șase zile. Acum pricepuse că dacă nu curma sughițurile din traistă, dacă nu schimba expresia chipului care plângea, dacă nu săvârșea lucrătura aceea magică, – ce urma să readucă lumea la vechea ei stare, bine cunoscută, nu va mai ajunge niciodată la Istanbul.

După ce s-a lăsat întunericul, a nimerit peste un puț aflat, la marginea unui sat din care se auzea lătrat de câini și a descălecat. A dat jos traista de pe cal, a desfăcut-o la gură și a scos căpățâna din miere, ținând-o de păr cu băgare de seamă. A spălat-o cu grijă, de parcă ar fi spălat un prunc abia născut, folosindu-se de nenumăratele căldări cu apă pe care le-a scos din puț. După ce i-a șters fața cu un petic de pânză, de la marginea părului până

la orificiile urechilor, s-a uitat la ea, în lumina lunii pline: plângea; nu se vătămase deloc, avea aceeași privire de neîndurat, de neuitat, aceeași expresie de neputință.

A lăsat capul pe marginea puțului, și-a luat uneltele de pe crupa calului – două cuțite speciale și niște drugi de fier cu marginile boante, pe care-i întrebuința la cazne – și s-a întors. S-a apucat să îndrepte mai întâi marginile gurii, folosindu-se de cuțite și răsucind pielea și oasele. După multă trudă, sfâșiase buzele aproape în întregime; izbutise, în schimb, să facă gura să zâmbească, deși imprecis și strâmb. Mai apoi, s-a așternut pe o treabă mai delicată, prinzând să deschidă ochii micșorați de durere. Când, după un efort stăruitor și nespus de istovitor, a ajuns să întindă zâmbetul pe întregul chip, era trudit și se moleșise. Totuși, s-a bucurat să vadă pe piele urma vineție a pumnului pe care i-l trăsese lui Abdi Pașa în falcă. A dat apoi fuga și și-a orânduit uneltele pe crupa calului, însuflețit de bucuria copilărească de a fi readus lucrurile pe făgașul firesc.

Când s-a întors, căpățâna nu mai era în locul unde o lăsase. În prima clipă a socotit că era vorba de o festă jucată de căpățâna care zâmbea. Când și-a dat seama că aceasta căzuse în puț, a dat fuga la cea mai apropiată casă, fără să pregete o clipă, și i-a trezit pe cei dinăuntru, bătând în poartă. A fost destul ca bătrânul tată și copilandrul nevârstnic să-l vadă pe călău în fața lor, ca să se supună ordinelor sale. S-au muncit toți trei până dimineața ca să scoată capul de pe fundul puțului, care nici nu era prea adânc. Când s-a luminat de ziuă, băiatul, pe care îl lăsaseră să atârne în jos, legat de mijloc cu funia folosită de călău la sugrumat, a revenit la suprafață, ținând căpățâna de păr și urlând îngrozit. Aceasta se făcuse praf și pulbere, dar nu mai plângea. Călăul a curățat căpățâna, ușurat, a înfundat-o în traista plină cu miere și s-a îndepărtat mulțumit de satul în care locuiau

bătrânul și copilul, cărora le vârâse în mâini câțiva kurușI.

Pe când răsărea soarele iar păsările ciripeau în copacii ce dădeau în floare, călăul și-a dat seama, stăpânit de o bucurie și o emoție de a trăi largi cât bolta cerului, că lumea revenise la forma sa cea veche, bine-cunoscută. Din traistă nu se mai auzeau sughițuri de plâns. Până să se facă amiază, a coborât de pe cal pe malul unui lac aflat între dealuri împodobite cu brazi și s-a culcat, cu gândul la somnul adânc și netulburat pe care îl aștepta de zile întregi. Înainte de a adormi, s-a ridicat de unde se lungise, a pășit pe malul lacului și, contemplându-și chipul în luciul apei, a mai priceput o dată că toate își urmau mersul firesc.

După cinci zile, când martorii care-l cunoșteau bine pe Abdi Pașa au spus că ceea ce adusese gealatul acela cu sine nu era căpățâna Pașei și că expresia ei zâmbitoare nu le amintea deloc de el, călăul avea să-și aducă aminte de propriul chip fericit, pe care-l privise împăcat în oglinda apei. Nu a răspuns învinuirilor potrivit cărora ar fi pus în traistă și le-ar fi adus căpățâna altcuiva – bunăoară, căpățâna unui cioban neprihănit, pe care l-ar fi ucis în schimbul unei sume de bani primite de la Pașă și căruia i-ar fi stâlcit și vătămat fața, spre a nu i se ghici șmecheria, deoarece știa că nu i-ar fi folosit la nimic. Asta pentru că îl văzuse deja intrând pe ușă pe călăul care urma să-l scurteze de cap pe el.

În ceea ce privește zvonul potrivit căruia în locul lui Abdi Pașa ar fi fost descăpățânat un biet cioban nevinovat, acesta s-a răspândit foarte repede – atât de repede, încât cel de-al doilea călău trimis la Erzurum a fost întâmpinat de Abdi Pașa, care se statornicise în conacul său și care l-a osândit îndată la moarte. Astfel a început răzmerița lui Abdi Pașa, despre care unii pretindeau, luându-se după literele de pe chipul său, că nu era cel

adevărat, răzmeriță care a costat șase mii cinci sute de capete.

VII

Misterul slovelor și pierderea misterului

Mii și mii de lucruri se vor dezvălui
Când se va arăta acel chip ascuns.
Attar

La vremea când în oraș se făcuse ora cinei și când fluierul furios al polițistului din colț contenise, o dată cu fluidizarea traficului în Piața Nișantași, Galip se uita deja de atâta timp la fotografii, încât toată melancolia, tristețea și mâhnirea pe care i le-ar fi putut insufla chipurile concetățenilor săi se sleise; nu-i mai curgeau lacrimi din ochi. La fel se sleiseră și veselia, bucuria și emoția pe care i le-ar fi putut trezi acele chipuri; parcă nu mai aștepta nimic nici de la viață. Se uita la fotografii stăpânit de deplina indiferență a celui care și-a pierdut memoria, speranțele și viitorul; într-un cotlon al minții sale stăruia o tăcere care-i dădea sentimentul că, dacă s-ar fi urnit din loc și aceasta ar fi sporit treptat, ar fi sfârșit prin a-i invada întregul trup. A continuat să privească fotografiile, năpădite acum de firimituri, chiar în timp ce mânca pâine cu brânză, pe care și le adusese de la bucătărie, și în vreme ce-și sorbea ceaiul stătut. Agitația îndârjită, de necrezut a orașului încetase și începeau să se audă sunetele nopții. Îi ajungeau acum la ureche zgomotele produse de motorul frigiderului, de oblonul unui magazin aflat la celălalt capăt al străzii, care tocmai se închidea, de un hohot de râs ce răzbătea dinspre Alâaddin. Din când în când, ciulea urechea la sunetele iscate de cine știe ce pantofi cu toc ce treceau grăbiți pe trotuar; alteori însă, când privea, cu teroare și teamă, cu o uimire care-l obosea și pe el, vreun chip din cine știe ce fotografie, uita până și de tăcere.

A început să cugete, în acel răstimp, la relația dintre tainele literelor și înțelesul chipurilor – nu atât din dorința de a descifra mâzgălelile făcute de Celâl pe fotografiile ce înfățișau felurite chipuri umane, cât din dorința de a-i imita pe eroii romanelor polițiste citite de Rüya. „Pentru a putea fi ca eroii din romanele polițiste, care văd mereu în lucruri niște indicii, este destul să crezi că obiectele din jur îți ascund o taină", se gândea Galip, trudit. A scos din dulapul de pe hol cutia în care Celâl păstra tot soiul de cărți, tratate, tăieturi din ziare și din reviste, precum și sute de ilustrații și de fotografii legate de confreria Hurufi, și s-a așternut pe treabă.

A văzut chipuri zămislite din slove arabe – ochi plăsmuiți din *vav*-uri și din *ayn*-uri, sprâncene făurite din *ze*-uri și din *re*-uri, nasuri urzite din *alef*-uri; Celâl însemnase literele una câte una, cu meticulozitatea unui elev conștiincios care învață vechiul alfabet. A văzut, în paginile unei cărți litografiate, niște ochi alcătuiți din *vav*-uri și din *cim*-uri, care plângeau; punctul de sub *cim* era, de fapt, o lacrimă care se prelingea către partea de jos a paginii. A băgat de seamă că aceleași litere se puteau deslușI cu ușurință într-o fotografie veche, neretușată, în alb-negru, în care urmau forma sprâncenelor, a ochilor, a nasului și a buzelor; Celâl notase dedesubtul ei, cu scris lizibil, numele unui *șeyh* Bektași. A văzut tăblițe cu inscripția „Ah, în virtutea dragostei!", galere scuturate de furtuni, fulgere ce răzbăteau din cer închipuind ochi, priviri și teroare, chipuri pierdute printre ramuri de copaci, bărbi care indicau, fiecare, o cu totul altă literă. A văzut chipuri ofilite, cu ochii scobiți, a văzut inocenți purtând semnele păcatului în colțul buzelor, ce fuseseră însemnate cu litere, și păcătoși ce purtau în cutele frunții povestea înspăimântătorului viitor care-i aștepta. A văzut expresia dusă pe gânduri a unor tâlhari și a unor prim-miniștri condamnați la moarte prin

spânzurare, care priveau spre pământul, pe care nu-l mai puteau atinge cu picioarele, pe deasupra cămășilor lor albe de osândiți și a proceselor-verbale ce le consemnau sentințele; a văzut portretele șterse ale unei vestite actrițe de cinema, trimise lui Celâl de către persoane care o dibuiseră că era femeie ușoară după ochii ei sulemeniți, precum și literele desenate de aceste persoane pe fotografiile unor semeni de-ai ei care se confundau cu feluriți padișahi ori pașale, cu Rudolf Valentino și Mussolini, dar și pe propriile lor fotografii. A văzut în lungile scrisori așternute pe hârtie de unii cititori, pentru a demonstra că aceia dintre ei care descifrau mesajul transmis de Celâl într-un articol privitor la rostul și la sensurile particulare ale literei *h* – ultimul semn al lui Allah aceia care dădeau la iveală simetriile pe care le zugrăvise el de-a lungul unei luni, al unei săptămâni, al unui an folosindu-se de cuvintele „dimineață", „chip", „soare", nu se deosebeau cu nimic de închinătorii la idoli, după cum nici preocuparea pentru litere nu se deosebea de idolatrie, tot atâtea semne ale jocurilor tainice cu litere descoperite de Celâl. A văzut imagini copiate după miniaturile lui Fazlallah din Astarabad, fondatorul confreriei Hurufilik, cărora le fuseseră adăugate slove arabe și latine, cuvinte și litere așternute pe poze de fotbaliști și de actori de cinema strecurate în ambalajele de napolitane și în pachetele cu sacâz colorat, tari ca gumilasticul de încălțăminte, precum și fotografii de ucigași, de păcătoși și de *șeyh*-i, primite de Celâl de la cititori. A văzut sute, mii, zeci de mii de portrete de „cetățeni", ale căror chipuri gemeau de litere; a văzut mii de fotografii de persoane datând din ultimii șaizeci de ani, care-i fuseseră trimise lui Celâl din toate colțurile Anatoliei, din orașele prăfuite, din târguri uitate de lume în care vara crăpa pământul din pricina soarelui arzător și prin care iarna, vreme de patru luni, nu se abăteau decât lupii flămânzi, atât de

mari erau troienele, din sate de contrabandiști aflate la granița cu Siria, în care jumătate dintre bărbați călcaseră pe mine și erau ologi, din sate de munte care așteptau de patruzeci de ani să li se construiască drumuri, din baruri și localuri de noapte care se găseau în marile orașe, din abatoare improvizate în peșteri, din cafenele frecventate de traficanți de țigări și de hașiș, din birourile unor „directori" de halte de cale ferată, din holurile unor hoteluri în care obișnuiau să înnopteze negustorii de vite ori din bordelurile de la Soğukoluk. A văzut mii de fotografii făcute cu aparate dotate cu blițuri și trepiede și împodobite cu mărgele albastre[112], care se găseau instalate în preajma unor birouri oficiale, a clădirilor ce adăposteau prefecturile ori a meselor la care trebăluiau scribii publici, ori cu vechi aparate Leica, pe care fotografii, vârâți sub niște cearșafuri negre, le puneau în funcțiune ca niște alchimiști sau ca niște ursitori, mânuind felurite sticle cu chimicale, capace negre, pompe și foaie. Nu era greu să-ți dai seama că, în timp ce priveau spre obiectiv, cetățenii fotografiați erau stăpâniți de o vagă teamă de moarte, de aspirația nemuririi și de un sentiment al timpului care nu putea decât să-ți stârnească fiori. Galip observa imediat că aspirația aceea profundă se lega de dezastrul, și de moartea, și de neîmplinirea, și de nefericirea ale căror semne le recunoscuse pe chipuri și pe hărți. Avea senzația că, după marea înfrângere care urmase anilor de fericire, trecutul fusese acoperit de un strat nemăsurat de gros de cenușă și praf, răspândite de un vulcan în erupție, iar el era obligat să citească și să deslușească semnele tulburi de pe chipurile lor, spre a putea da la iveală sensul misterios, ascuns și pierdut al amintirilor.

Din datele notate pe dosul lor, se putea deduce că unele fotografii fuseseră expediate la rubrica *Chipul și personalitatea dumneavoastră,* pe care Celâl și-o asumase la începutul anilor '50, alături

de rubrica de cuvinte încrucișate, de rubrica *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu* și de cronicile de film; rezulta că unele dintre ele fuseseră trimise în anii următori, ca urmare a apelului lansat în acest scop de Celâl („Vrem să vedem fotografiile cititorilor noștri și, totodată, să publicăm o parte dintre ele în cadrul acestei rubrici!”), în vreme ce altele reprezentau răspunsuri la o serie de scrisori cărora Galip n-a izbutit să le elucideze pe deplin conținutul. Priveau la aparatul de fotografiat ca niște amnezici care nu bănuiau că nu-și vor mai redobândi niciodată memoria pierdută, de parcă și-ar fi adus aminte de ceva situat într-un trecut îndepărtat sau de parcă s-ar fi uitat la lumina verzuie a unui fulger care lucea vremelnic pe o fâșie îndepărtată de uscat ce se deslușea nelămurit în zare, de parcă și-ar fi contemplat, deprinși cu ceea ce vedeau, propriul viitor, în timp ce acesta se cufunda treptat într-o mlaștină întunecată. Galip simțea cum, într-un cotlon al minții sale, se amplifica tăcerea întipărită pe acele chipuri și, totodată, intuia limpede motivul pentru care Celâl umpluse de litere, de-a lungul anilor, toate acele fotografii, tăieturi din ziare, fețe și priviri, numai că atunci când voia să se folosească de acel motiv ca de o cheie menită să dezlege nodul care lega viața sa de viața lui Celâl și de cea a Rüyei, ca de o cheie menită să-i asigure ieșirea din casa aceea fantomatică și deslușirea poveștii propriului viitor, era cuprins de un fel de încremenire, la fel ca figurile pe care le vedea în fotografii, iar mintea lui, care ar fi trebuit să stabilească conexiuni între evenimente, se pierdea în perdeaua de ceață a unui tâlc ce se afla cuibărit doar printre slove și chipuri. Astfel a început să se apropie de groaza pe care urma să o descifreze pe chipuri și în care urma să se afunde mai apoi încetul cu încetul.

A ales, dintre cărțile litografiate și tratatele pline de greșeli de ortografie care se găseau în cutia lui Celâl, biografia lui Fazlallah, fondatorul și profetul

confreriei Hurufilik, după care s-a cufundat în lectură. Fazlallah se născuse în 1334 în provincia Horasan, la Astarabad, care se afla pe undeva prin apropierea Mării Caspice. La vârsta de șaptesprezece ani se consacrase misticii islamice, plecase în pelerinaj și devenise discipolul unui oarecare Șeyh Hasan. Pe când citea despre felul în care își sporise Fazlallah experiența, colindând din oraș în oraș prin Azerbaidjan și Iran, despre ceea ce vorbise cu feluriți *șeyh*-i la Tabriz, la Șirvan și la Baku, Galip a simțit în el o dorință irezistibilă de a „lua viața de la capăt", așa cum se exprimau cărțile acelea litografiate. Previziunile lui Fazlallah cu privire la propriul viitor și la propria moarte, care urmau să se adeverească mai târziu, i s-au părut împrejurări banale, de felul celor pe care le-ar fi trăit orice om care ar fi purces la noua viață pe care dorea el să o înceapă. Fazlallah devenise faimos după ce tălmăcise două vise. O dată, se visase pe sine și pe profetul Solomon, alături de două pupeze[113]; în timp ce păsările aflate în copac priveau în jos, visele lui Fazlallah și ale profetului Solomon, care dormeau amândoi sub copac, ajungeau să se-mpletească și, astfel, cele două păsări deveneau, la rându-le, una și aceeași pupăză. Cu alt prilej, visase un derviș care urma să-l viziteze în peștera în care se sihăstrise, iar dervișul cu pricina, care venise mai apoi cu adevărat în ospeție, îi mărturisise lui Fazlallah că și el îl visase: în visul său, se aflau amândoi în peșteră, frunzăreau împreună paginile unei cărți și-și zăreau chipurile în buchiile ei, pentru ca atunci când se întorceau unul spre altul și se priveau în față, să-și zărească buchiile cărții întipărite pe chipuri.

După Fazlallah, linia despărțitoare dintre existență și neant era sunetul. Aceasta deoarece la trecerea din lumea invizibilă în lumea materială, orice lucru tangibil putea isca un sunet; pentru a-ți da seama de acest lucru, era suficient să lovești

unul de altul chiar și cele mai „tăcute” obiecte. Forma cea mai evoluată a sunetului era, desigur, „cuvântul”; ceea ce se numea *kelâm*[114] era o lucrare sublimă, ceea ce se numea vocabulă era magie, iar vocabula era alcătuită din slove. Pe chipul omului se puteau deslușI slove, care constituiau chiar esența existenței, sensul acesteia și manifestarea lui Dumnezeu pe pământ. Pe fețele noastre dăinuiau din născare șapte linii, constituite de cele două sprâncene, de cele patru șiruri de gene și de hotarul de la care purcede podoaba capului. Când acestor semne li se adăuga mai apoi, o dată cu maturitatea, linia nasului, „care se dezvăluia târziu”, numărul slovelor ajungea să se ridice la paisprezece, iar când slovele erau socotite de două ori, ca existență iluzorie a liniilor și ca imagine reală a lor, mai poetică decât cealaltă, îți dădeai seama că cele douăzeci și opt de litere prin care se exprima Mahomed și prin care era redat Coranul nu erau deloc întâmplătoare. Când a aflat că, pentru a ajunge la cele treizeci și două de litere folosite de limba persană, pe care Fazlallah o vorbea și în care își scrisese celebra operă intitulată *Cartea eternului,* se impunea ca părul și linia din partea de jos a bărbiei să fie cercetate mai cu de-amănuntul, spre a fi separate și privite ca două slove aparte, Galip și-a dat seama că fețele și părul celor care apăreau în unele fotografii pe care le găsise și le scosese de prin cutii fuseseră despărțite cu o linie pe mijloc, așa cum constatai că procedau actorii filmelor americane din anii 1930, care își ungeau părul cu briantină. Totul părea să fie cât se poate de simplu și, încântat de simplitatea aceasta copilărească, Galip a simțit imediat că înțelegea încă o dată ce anume îl atrăsese pe Celâl la jocurile cu litere.

Întocmai ca „El”, a cărui poveste fusese depănată de Celâl, Fazlallah se proclamase izbăvitor, profet, Mesia cel așteptat de evrei, de a cărui pogorâre din cer se pregăteau creștinii,

Mahdi, cel a cărui venire fusese vestită de Mahomed, și, după ce adunase în jurul său, la Ispahan, șapte persoane care credeau în el, începuse să-și predice credința. Aflând, din cele citite, că, potrivit propovăduirii lui Fazlallah, care pribegea din oraș în oraș, lumea nu era făcută să-și reveleze sensul la prima vedere, că era înțesată de taine și că, pentru a le deprinde, trebuia să deslușești misterul slovelor, Galip a fost cuprins de o anumită pace interioară, de parcă s-ar fi dovedit cu ușurință, așa cum se aștepta el și cum își dorise mereu, că însăși lumea sa era, la rândul ei, înțesată de taine. Simțea, totodată, că tihna pe care o percepea se lega și de simplitatea argumentului care-i era oferit: dacă era adevărat că lumea gemea de taine, lumea aceea ascunsă pe care o indicau și din care făceau parte ceașca de cafea, scrumiera, *coupe-papier*-ul, ba chiar și mâna lui, care se odihnea ca un crab cufundat în gânduri lângă *coupe-papier,* era cât se poate de reală. Rüya sălășluia chiar în acea lume. Galip se afla în pragul acelei lumi. Peste puțină vreme, avea să pătrundă în ea, folosindu-se de taina literelor.

Pentru a izbândi, nu trebuia decât să mai citească puțin, cu băgare de seamă. A recitit fragmentele despre viața și despre moartea lui Fazlallah. A priceput că-și visase moartea și că se dusese la moarte de parcă ar fi fost vorba de un vis. Fusese învinuit de erezie, prins, judecat și spânzurat, pe motiv că nu se închina la Dumnezeu, ci la slove, la oameni și la idoli, că se proclamase Mahdi, că nu credea în sensul adevărat și vizibil al Coranului, ci în propriile sale năluciri, despre care afirma că reprezentau tâlcul ascuns și invizibil al acestuia.

Migrația adepților Hurufi, care se trudeau să dăinuie în Iran după uciderea lui Fazlallah și a celor din preajma sa, către Anatolia, se produsese grație poetului Nesimi, unul dintre succesorii lui Fazlallah. Poetul, care plasase cărțile lui Fazlallah

și manuscrisele privitoare la confreria Hurufilik într-un cufăr verde, ce urma să devină mai apoi legendar printre adepții Hurufi, cutreierase toate orașele Anatoliei și aflase noi susținători prin tot soiul de școli coranice izolate, năpădite de păianjeni, și prin leprozerii invadate de șopârle și, spre a le demonstra succesorilor pe care și-i pregătea că nu doar Coranul, ci întreaga lume era înțesată de taine, recursese la jocuri de cuvinte și de slove pe care le împrumutase din șah, joc pe care îl îndrăgea nespus. Nesimi, care, în două dintre hemistihurile pe care le compusese, compara conturul feței iubitei sale și alunița de pe chipul ei cu litera și punctul, iar litera și punctul, cu buretele și perla de pe fundul mării, care se asemuia pe sine cu un scufundător ce-și pierde viața în vreme ce se află în căutarea perlei, care îl asemuia pe scufundătorul ce se aruncă de bunăvoie în mare, îndreptându-se spre moarte, cu un împătimit ce aleargă spre Dumnezeu și care, închizând cercul, îl compara implicit pe Dumnezeu cu iubita sa, fusese întemnițat la Alep și jupuit de viu, iar după ce fusese spânzurat și lăsat la vedere, trupul său fără suflare fusese sfârtecat în șapte bucăți și îngropat în șapte orașe diferite, în care își găsise adepți și în care își rostise poemele, spre a le servi acestora drept pildă.

Confreria Hurufilik care, sub influența lui Nesimi, se răspândise degrabă pe meleagurile otomane, printre sectanții Bektași, stârnise înflăcărarea sultanului Mehmet Cuceritorul, la cincisprezece ani de la ocuparea Istanbulului. Când ulemalele din anturajul padișahului aflaseră că acesta vorbea, cu scrierile lui Fazlallah în mână, despre misterul lumii, despre întrebările pe care le puneau slovele și despre tainele Bizanțului, pe care le contempla din seraiul în care se stabilise de curând, că făcea cercetări pentru a afla cum de se putea ca fiecare coș de fum, fiecare cupolă, fiecare copac să fie o cheie care să-ți îngăduie să pătrunzi

misterul unei alte lumi, subterane, puseseră la cale o uneltire și făcuseră în așa fel încât adepții Hurufi care izbutiseră să se apropie de sultan să sfârșească arși de vii.

Într-o carte de mici dimensiuni, despre care se putea deduce (sau se dorea să se deducă astfel), potrivit unei note de mână adăugate pe ultima pagină, că fusese tipărită clandestin de o tipografie din Horasan, nu departe de Erzurum, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, Galip a văzut o imagine în care erau înfățișați niște adepți Hurufi care fuseseră descăpățânați și apoi arși pe rug după un atentat eșuat împotriva sultanului Bayezit al II-lea, fiul lui Mehmet Cuceritorul. Pe o altă pagină erau zugrăviți, în același stil naiv și cu aceeași expresie de groază întipărită pe chipuri, niște Hurufii care tocmai erau arși pe rug pentru că se împotriviseră poruncii sultanului Soliman Legiuitorul, care îi osândise la surghiun. În flăcările care le cuprindeau, unduitoare, trupurile, se zăreau slovele *aleƒ* și *lam* din alcătuirea cuvântului „Allah”; și mai ciudat era faptul că din ochii acelor ființe mistuite de flăcări vii țâșneau lacrimi decorate cu O-uri, cu U-uri și cu C-uri, împrumutate din alfabetul latin, care se întovărășeau astfel cu slovele alfabetului arab. Galip afla acolo primul comentariu Hurufi privitor la „Revoluția Alfabetului” din 1928 – la tranziția de la alfabetul arab la cel latin, dar pentru că încă de pe atunci era preocupat de formula tainei care se cerea a fi dezlegată, a stăruit să citească ceea ce aflase în cutie, fără a asocia ceea ce vedea cu vreun sens anume.

A citit nenumărate pagini din cuprinsul unor scrieri ce arătau că particularitatea esențială a lui Dumnezeu este calitatea sa de „comoară ascunsă” – *kenz-i mahfî*[115], de mister. Problema era să afli calea de a pătrunde acel mister. Problema era să pricepi că misterul se reflecta în lume. Problema era să sesizezi că misterul se manifesta

pretutindeni, în fiecare lucru, în fiecare obiect, în fiecare om. Lumea era o mare de indicii; în fiecare picătură a acesteia stăruia un gust de sare, care ducea la misterul din spatele ei. Pe măsură ce citea, cu ochii înroșiți de oboseală, Galip știa că avea să deslușească tainele acelei mări.

Pentru că indiciile sale se găseau pretutindeni și în toate, misterul se afla și el pretutindeni și în toate. Galip vedea cât se poate de bine că, pe măsură ce citea, obiectele care îl înconjurau încetau de a mai fi doar ele însele și deveneau tot atâtea semne ale misterului de care se apropia încetul cu încetul, așa cum se întâmpla, în poeme, cu chipul iubitei, cu perlele, cu trandafirii, cu pocalurile de vin, cu privighetorile, cu părul auriu, cu nopțile și cu flăcările. Faptul că fotoliile vechi, umbrele de pe pereți, înspăimântătorul receptor al telefonului, împovărate de amintirea Rüyei, erau atât de pline de sens și de poveste îi dădea lui Galip sentimentul că intrase, fără să-și dea seama, într-un joc, așa cum simțea uneori și în copilărie; a continuat să înainteze, cu un vag simțământ de nesiguranță, deoarece credea că din jocul acela înspăimântător, în care fiecare om imita un alt om și în care fiecare lucru imita un alt lucru, ar fi putut reieși, tot ca în copilărie, că el putea fi altcineva. „Dacă ți-e frică, aprind lumina”, spunea Galip odinioară, pe vremea când se jucau împreună și când își dădea seama că Rüya era stăpânită de aceeași teamă ca și el. „N-o aprinde”, spunea neînfricata Rüya, care îndrăgea jocul și teama. Galip a citit.

La începutul secolului al XVII-lea, unii dintre Hurufii se stabiliseră prin sate îndepărtate, lăsate de izbeliște de către țăranii care fugeau din calea pașalelor, a cadiilor, a tâlharilor și a imamilor, în timpul revoltelor Celâli[116] care răvășiseră Anatolia. În vreme ce se străduia să deslușească versurile unui poem destul de lung, care zugrăvea viața fericită și plină de sens a satelor Hurufi, Galip și-a

amintit din nou de fericirea zilelor copilăriei, petrecute alături de Rüya.

În vremurile acelea de demult, îndepărtate și fericite, sensul era totuna cu fapta. În vremurile acelea paradiziace, lucrurile cu care ne înțesam casele erau totuna cu ceea ce ne închipuiam noi despre lucrurile cu pricina. Toată lumea știa că uneltele și lucrurile, hangerele și condeiele pe care puneam mâna în perioada aceea minunată erau o prelungire a trupurilor și, deopotrivă, a sufletelor noastre. Pe atunci, când un poet spunea „arbore", toată lumea putea să-și imagineze foarte bine un arbore, toată lumea știa că, pentru ca vorba și arborele din poem să poată indica lucrul și arborele din viață și din grădină nu era nevoie să arăți prea multă iscusință și să numeri frunzele și ramurile copacului. Pe atunci, toată lumea știa că vorbele și lucrurile desemnate de ele erau atât de aproape unele de altele, încât în diminețile în care se lăsa ceața peste satul acela fantomatic îngrămădit între munți, vorbele și lucrurile pe care le desemnau acestea se confundau unele cu altele. Cei care se trezeau din somn în asemenea dimineți albe de ceață nu mai puteau face deosebirea între vis și realitate, între poezie și viață, între nume și oameni. Pe vremea aceea, poveștile și viețile erau atât de adevărate, încât nimănui nu-i trecea prin minte să întrebe care era originalul vieții ori care era originalul poveștii. Visele erau trăite, iar viețile tălmăcite. Pe atunci, chipurile oamenilor erau atât de grăitoare, la fel ca tot ceea ce exista pe lume, încât până și cei care nu știau să scrie și să citească și care erau încredințați că litera *a* era o șapcă, iar litera *alef*[117], o grindă, ajungeau să descifreze de la sine slovele sensului nespus de limpede înscris pe chipurile noastre.

Când a citit despre soarele portocaliu care nu se clintea de la orizont în faptul serii, precum și despre galerele care-și umflau pânzele în bătaia unui vânt ce nu adia defel pe întinderea mării

neclintite, de culoarea sticlei și a cenușii, rămânând mereu în aceeași poziție, deși mergeau tot înainte, la care se referea poetul pentru a înfățișa vremurile acelea îndepărtate și fericite în care oamenii habar n-aveau de timp, și când s-a confruntat cu moscheile orbitor de albe și cu minaretele și mai albe care se înălțau, fiecare, pe țărmul acelei mări ca o altă fata-morgana ce nu avea să piară niciodată, Galip și-a dat seama că visul și traiul în stil Hurufi, tăinuite din secolul al XVII-lea până în zilele noastre, invadaseră și Istanbulul. Aflând cum se legănau peste cupolele Istanbulului, de parcă ar fi rămas atârnate cu veacurile pe bolta cerului, berzele, păsările Anqa[118], albatroșii și păsările Simurgh[119], care băteau din aripi spre zare, strecurându-se printre minaretele albe cu trei balcoane, și cât de distractivă și de amețitoare era fiecare preumblare pe străzile Istanbulului, care nu se întâlneau niciodată în unghi drept, de parcă ar fi fost o călătorie spre eternitate într-o zi de sărbătoare, și cum izbutea drumețul, după asemenea hoinăreli, să perceapă îndată misterul slovelor pe care le purta pe chip și misterul propriei vieți, orientându-se după imaginile pe care le zărea când urmărea cu degetul pe hartă curbele pe care le descrisese umblând pe străzi, și cum toată lumea recita în nopțile calde de vară, sub clarul de lună, până dimineața, poeme ce grăiau despre sensul semnelor și despre semnele sensului, în timp ce gălețile scufundate-n puțuri erau readuse la suprafață, purtând cu ele tot atâtea semne ale misterului și ale stelelor câtă apă rece ca gheața, Galip și-a dat seama atât de faptul că epoca de aur a curentului Hurufi, în forma sa neamestecată, era trăită cândva și la Istanbul, cât și de faptul că anii fericiți pe care-i petrecuse alături de Rüya se sfârșiseră demult. Acea epocă fericită, de aur durase, pesemne, puțin. Deoarece Galip a aflat, citind mai departe, că îndată după epoca de aur,

când misterul era cât se poate de deslușit, tainele deveniseră și mai confuze, așa cum erau acum și Hurufiii din satele-fantomă, că unii dintre aceștia se așteptaseră să fie ajutați de elixirele pe care le preparau din sânge, ouă, excremente și fire de păr, spre a tăinui sensul cu strășnicie, în vreme ce alții săpaseră culoare din casele în care locuiau, aflate în cotloane bine tăinuite ale Istanbulului, spre a-și pune secretele la adăpost. A aflat că literele de pe chipurile unora dintre ei, mai puțin norocoși decât cei care săpaseră coridoare, chipuri strâmbate de strânsoarea ca de cravată a nodului uns, care îl purtau la gât prin copacii în care fuseseră spânzurați după ce fuseseră prinși participând la o răzmeriță a ienicerilor, se sluțiseră și că barzii pribegi care se abăteau în miez de noapte prin lăcașurile de dervișii de la periferie, cu saz-urile în mâini, spre a răspândi în șoaptă tainele Hurufi, se loveau de un zid de desăvârșită neînțelegere. Toate aceste semne confirmau faptul că epoca de aur, trăită și prin cotloanele tainice ori pe străzile misterioase ale Istanbulului, la fel ca în satele pierdute de lume ori în satele-fantomă, fusese curmată de o mare nefericire.

Ajuns la ultima pagină a unei vechi cărți de poezie, care era roasă pe margini de șoareci și care avea în câteva locuri flori de mucegai de culoare verde-albastră și de cea a pietrei vinete, răspândind un miros plăcut de hârtie și umezeală, Galip a dat peste o notă în care se preciza că date mai amănunțite despre aceeași temă se găseau într-un alt tratat. Potrivit unei fraze destul de lungi și de șubrede, tipărită cu litere mărunte și înghesuită de zețarul din Horasan între ultimele versuri ale poemului, ce păstra același metru, și adresele editurii și tipografiei, cărora li se adăugau, pe ultimele pagini, datele la care fusese cules volumul și apoi trimis la tipar, opera respectivă se intitula *Misterul slovelor și pierderea misterului,* apăruse tot în Horasan, aproape de Erzurum, fiind cea de-a

șaptea carte din aceeași serie, era semnată de F. M. [120] al III-lea și se bucurase de elogiile gazetarului istanbulez Selim Kaçmaz[121].

Galip și-a amintit, pradă nesomnului și oboselii care-l năuceau cu închipuiri despre cuvinte și slove, precum și cu reverii despre Rüya, de anii în care Celâl se lansase în gazetărie. Pe atunci, relația lui Celâl cu jocurile de litere și cuvinte nu depășea cadrul salutărilor speciale transmise camarazilor-prietenilor-rudelor și iubitelor lui, la rubricile *Zodia dumneavoastră, astăzi* și *Dacă vrei, crede, dacă nu, nu.* A căutat cu îndârjire tratatul despre care era vorba printre teancuri de hârtii, reviste și gazete. Când a găsit cartea, după ce răvășise zdravăn tot ceea ce se afla în jur, într-una dintre acele cutii în care ajunsese să se uite, într-o oarecare măsură, și de disperare, printre diverse cupuri puse deoparte de Celâl la începutul anilor ’60, printre articole polemice nepublicate și printre mai multe fotografii ciudate, trecuse demult de miezul nopții, iar pe străzile orașului se lăsase liniștea aceea deprimantă și dătătoare de flori care se putea distinge în răstimpurile în care se instaura legea marțială și în care se decreta interdicția de circulație pe timpul nopții.

Lucrarea *Misterul slovelor și pierderea misterului* ajunsese să fie publicată, după ani de zile de la prima apariție, și într-un alt oraș, așa cum se petrecuseră lucrurile și cu alte „opere” similare, despre care se aducea la cunoștință că apăruseră ori că erau pe cale de apariție – în 1962, la Gordes, despre care Galip s-a mirat că avea pe vremea aceea o tipografie – sub forma unui volum ce cuprindea două sute douăzeci de pagini. Pe coperta îngălbenită se zărea un peisaj întunecat, imprimat cu clișee și cerneală de proastă calitate: un drum încadrat, pe ambele laturi, de castani, care se îndrepta spre infinit, dispărând din vedere. În spatele fiecărui castan se găseau litere – litere

înspăimântătoare, care te îmboldeau să te-nfiori de teamă.

La prima vedere, cartea aducea cu una dintre acele lucrări de genul *De ce nu putem ajunge din urmă Occidentul de două sute de ani?* sau *Oare cum să progresăm?*, așternute adeseori pe hârtie în anii aceia de tot felul de ofițeri „idealiști". Ba chiar avea la început o formulă de adresare care amintea de dedicațiile puse în fruntea cărților ce se tipăreau pe cheltuiala autorilor, în târgurile uitate ale Anatoliei: „Elev al Școlii de Război! Tu ești cel care va izbăvi această țară!" Când a început însă să-i răsfoiască paginile, Galip și-a dat seama că se afla în fața unui cu totul alt tip de „operă". S-a ridicat din fotoliu, s-a așezat la biroul lui Celâl, cu coatele sprijinite pe carte, și s-a cufundat, atent, în lectură.

Misterul slovelor și pierderea misterului era alcătuită din trei părți principale, titlurile primelor două dintre ele regăsindu-se în titlul cărții. Prima parte, intitulată „Misterul slovelor", se deschidea cu biografia lui Fazlallah, fondatorul confreriei Hurufilik. F.M. al III-lea adăugase poveștii o dimensiune laică, astfel încât fusese scoasă în evidență mai degrabă personalitatea lui Fazlallah ca raționalist, filosof, matematician și lingvist, decât latura sa mistică. Fazlallah nu fusese numai un profet, un Mesia, un martir, un sfânt, un derviș, ci și, ba poate chiar în mai mare măsură, un filosof cu o gândire subtilă, un geniu; era însă un gen de om „specific nouă". De aceea, încercarea de a explica ideile lui Fazlallah prin influența exercitată asupra sa de panteism, de gândirea lui Plotin, a lui Pitagora, ori de Kabbala, așa cum procedau orientaliștii occidentali, nu însemna altceva decât să-l furi pe Fazlallah prin intermediul gândirii occidentale, căreia acesta i se împotrivise toată viața. Fazlallah era un oriental pur.

Potrivit lui F.M. al III-lea, Orientul și Occidentul își împărțeau cele două jumătăți ale

lumii – erau, fiecare, contrariul, negația, opusul celuilalt, din toate punctele de vedere, întocmai ca binele și răul, albul și negrul, diavolul și îngerul. Era absolut imposibil ca aceste două lumi să se concilieze și să trăiască în pace, așa cum socoteau idealiștii. Întotdeauna se întâmplase ca una dintre ele să dobândească supremația asupra celeilalte, întotdeauna una dintre ele fusese nevoită să joace rolul stăpânului, iar cealaltă, pe cel al sclavului. Pentru ilustrarea acestei nesfârșite dispute între gemeni, erau trecute în revistă o serie de evenimente istorice cu semnificație aparte, de la cel petrecut la Gordium (Kordugüm[122]), al cărui nod (adică „cifru", spunea autorul) fusese dezlegat de Alexandru cel Mare printr-o lovitură de sabie, la Cruciade, de la literele și cifrele cu două înțelesuri, aflate pe ceasul magic trimis de Harun al-Rașid lui Charlemagne, la trecerea Alpilor de către Hannibal, de la biruința islamului în Andaluzia (numeroasele coloane ale moscheii din Cordoba beneficiau de o pagină întreagă) la cucerirea Bizanțului și a Istanbulului de către Mehmet Cuceritorul, care era și el adept Hurufi, de la prăbușirea statului hazar până la înfrângerea otomanilor, mai întâi în fața așezării Doppio (Fortăreața albă)[123], apoi în fața venețienilor.

Potrivit lui F.M. al III-lea, toate aceste realități istorice semnalau un aspect important, asupra căruia Fazlallah se exprimase dinainte în operele sale, într-o formă învăluită. Perioadele în care Orientul și Occidentul își manifestau supremația unul asupra celuilalt nu erau rodul întâmplării, ci își aveau logica lor. Partea care izbutea să vadă, în „respectiva perioadă istorică", lumea ca pe un loc plin de taine, ambiguu, misterios sfârșea prin a o birui și a o strivi pe cealaltă. Cei care vedeau lumea ca pe un loc necomplicat, cu un singur sens, despuiat de orice mister erau osândiți la înfrângere și la urmarea inevitabilă a acesteia, robia.

F.M. al III-lea rezervase cea de-a doua parte a cărții unei analize amănunțite a dispariției misterului. Indiferent dacă se lega de „idea” din filosofia greacă antică, de Dumnezeul creștinismului neoplatonic, de Nirvana indienilor, de pasărea Simurgh a lui Attar, de „iubitul” lui Mevlâna, de „comoara ascunsă” a adepților Hurufi, de „noumena” lui Kant ori de asasinul care bântuia un roman polițist, misterul avea, de fiecare dată, semnificația unui „centru” tăinuit în lume. Prin urmare, spunea F.M. al III-lea, prin pierderea ideii de „mister” la nivelul unei civilizații trebuie să înțelegem faptul că gândirea acesteia și-a pierdut caracterul sistematic, datorită privării sale de „centru”.

În paginile următoare, Galip a dat peste o serie de pasaje al căror sens n-a reușit să-l pătrundă, cu privire la temeiul pentru care fusese nevoit Mevlâna să-l ucidă pe Șams din Tabriz, „iubitul său”, la pricina pentru care se dusese la Damasc, dorind să protejeze misterul „instituit” prin această moarte, la motivul pentru care peregrinările și cercetările întreprinse de el prin oraș nu fuseseră suficiente pentru menținerea ideii de „mister” și la cotloanele prin care se abătuse poetul în răstimpul acestei rătăciri, cu intenția de a descoperi „centrul” pe cale de dispariție al gândirii sale. Scriitorul afirma că săvârșirea unei crime cu autor necunoscut ori dispariția fără urmă constituiau, fiecare în parte, metode utile pentru recuperarea misterului pierdut.

După aceea, F.M. al III-lea se referea la relația „dintre litere și chipuri”, care constituia subiectul cel mai însemnat, din perspectiva adepților Hurufi. Preciza, așa cum procedase și Fazlallah în *Cartea eternului,* că Dumnezeu, care era ascuns, se manifesta pe chipul omului, analiza îndelung liniile înscrise pe suprafața acestuia și stabilea relația dintre ele și literele alfabetului arab. După un șir de pagini naive, în cuprinsul cărora erau

analizate îndelung versurile unor poeți Hurufi precum Nesimi, Rafii, Misali, Ruhi din Bagdad și Gül Baba, era formulată o rațiune: în epocile de fericire și glorie, chipurile noastre, ale tuturor, sunt pline de sens, așa cum este și lumea în care trăim. Le eram îndatorați, pentru acest sens, adepților Hurufi, care vedeau misterul din lume și literele de pe chipurile noastre. Așadar, o dată cu dispariția confreriei Hurufi, dispăruseră atât misterul din lume, cât și slovele de pe chipurile noastre. Chipurile ne erau acum golite, părea cu neputință să mai deslușești ceva pe ele, așa cum se întâmpla odinioară; sprâncenele, ochii, nasurile, privirile, expresiile, chipurile noastre pustii erau lipsite de noimă. Galip era tentat să se ridice de la masă și să-și privească chipul în oglindă, dar a continuat să citească mai departe, cu băgare de seamă.

Faptul că arta fotografică dusese la consecințe înspăimântătoare și obscure pe măsură ce se aplecase spre oameni, mergând până la topografia aceea ciudată care se zărea pe chipurile starurilor de film turcești, arabe și indiene și care te ducea cu gândul la fața nevăzută a Lunii, se lega tot de vidul de pe chipurile noastre. Faptul că oamenii care inundau străzile din Istanbul, din Damasc sau din Cairo aduceau unul cu altul ca niște fantome care gem de plictiseală la miez de noapte, faptul că bărbații plini de-ncruntare aveau, cu toții, același gen de mustață, faptul că femeile, care purtau același gen de broboadă, priveau țintă înaintea lor, în vreme ce pășeau pe trotuarele noroioase, se datorau aceluiași vid. Prin urmare, se impunea să înzestrăm din nou cu sens vidul de pe chipurile noastre, să instituim o nouă ordine, care să urmeze caracterele latine. Cea de-a doua parte a cărții se sfârșea cu îmbucurătoarea înștiințare că acest demers urma să facă obiectul celei de-a treia părți a cărții, intitulată „Descoperirea misterului”.

Galip îl plăcuse pe F.M. al III-lea, care folosea cuvinte cu două înțelesuri și care se juca cu ele,

plin de naivitate copilărească. Exista în el ceva care te trimitea cu gândul la Celâl.

VIII

O lungă partidă de șah

Din vreme-n vreme, Haruri al-Rașid își schimba veșmintele, cutreiera Bagdadul și încerca să afle ce gândeau supușii săi despre el și despre felul în care îi diriguia. În această seară, iarăși…

O mie și una de nopți

Unuia dintre cititorii mei, care nu a dorit să-i fie dezvăluită identitatea, i-a parvenit, pe căi marcate de coincidențe, evoluții inevitabile și trădări, pe care refuză să le dezvăluie – și asta pe bună dreptate! –, o scrisoare care lămurește o serie de aspecte obscure ale uneia dintre perioadele pe care istoria noastră recentă le numește „tranziția spre democrație”. Public la această rubrică scrisoarea amintită, despre care rezultă că i-ar fi fost adresată de dictatorul nostru de la vremea respectivă unuia dintre fiii ori uneia dintre fiicele sale aflate în străinătate, fără să fi intervenit în niciun fel asupra stilului – stilul Pașei:

Cu șase săptămâni în urmă, în noaptea aceea de august, până și încăperea în care s-a săvârșit din viață fondatorul Republicii noastre era atât de încinsă și de înăbușitoare, încât aveai sentimentul că nu doar orologiul aurit, cu postament, care indica ora 9:05 – ora la care s-a stins Atatürk, și care vouă, copiilor, vă stârnea mereu râsul pentru că o deruta pe răposata maică-ta, ci toate ceasurile din Palatul Dolmabahçe și din Istanbul se opriseră, că forfota omenească, gândirea, timpul încremeniseră din pricina înspăimântătoarei arșițe.

La ferestrele dinspre Bosfor, la care obișnuiau să fluture mereu perdelele, nu se simțea nicio mișcare; santinelele înșirate de-a lungul cheiului, în semiîntuneric, împietriseră ca niște manechine, dar parcă nu din pricina ordinului dat de mine, ci din pricina timpului care stătuse-n loc. Simțind că sosise vremea să purced la ceea ce doream să fac demult, fără a mă fi hotărât s-o fac vreodată, m-am îmbrăcat cu straiele țărănești pe care le țineam în dulap. Pentru a-mi face curaj, în timp ce mă strecuram din serai pe Poarta Haremului, care nu mai este folosită astăzi, mi-am adus iarăși aminte că nenumărații padișahi care ieșiseră, în ultimele cinci sute de ani, pe astfel de porți mărginașe, pe porțile din spate ale celorlalte seraiuri din Istanbul – cel de la Topkapi, cel de la Beylerbeyi, cel de la Yildiz făcându-se nevăzuți în mult râvnitele tenebre ale vieții orașului, reveniseră la palat teferi și nevătămați.

Cât de mult se schimbase Istanbulul! Ferestrele Chevroletului meu blindat păreau să împiedice nu doar gloanțele, ci și viața cea adevărată a orașului, a iubitului meu oraș să pătrundă în mașină. După ce m-am desprins de zidurile seraiului, mi-am cumpărat, în timp ce mergeam pe jos spre Karaköy, niște halva; zahărul cu care era preparată fusese ars mai tare decât era cazul. Am vorbit cu feluriți bărbați care jucau table și cărți ori care ascultau radioul prin cafenelele în aer liber. În localurile vânzătorilor de *mukallebi* am văzut prostituate care își așteptau clienții și copii care cerșeau, arătând înspre *kebab*-urile din vitrine. M-am abătut prin curți de moschei, ca să mă pierd în gloata care ieșea de la rugăciunea de dinaintea apusului soarelui, m-am oprit în ceainării familiale, cu grădină, aflate prin mahalale dosnice, am băut ceai alături de cei care zăboveau acolo și am mâncat semințe. Pe una dintre străzile acelea retrase, pavate cu piatră grosolană, am văzut o pereche tânără care se întorcea dintr-o vizită făcută

în vecini: dacă ai ști cu câtă afecțiune se rezema femeia, care avea capul acoperit cu o basma, de brațul soțului ei, care-și purta pe umăr fiul pe jumătate adormit! Mi s-au umezit ochii.

Nu, nu mă întristam pentru fericirea ori pentru nefericirea concetățenilor mei; prilejul de a fi fost martor, chiar și în noaptea aceea de libertate și reverie de care aveam parte, la viețile sărmane, dar nu mai puțin autentice ale concetățenilor mei, îmi redeșteptase sentimentul că mă îndepărtasem de realitate, după cum îmi redeșteptase și tristețea de a păși în afara viselor, precum și teama. Am încercat să mă eliberez de iluzie, ca și de tristețe, contemplând Istanbulul. În vreme ce mă uitam prin vitrinele cofetăriilor sau priveam mulțimea care se revărsa de pe vapoarele liniilor orășenești, revenite din ultimele curse, cu minunatele lor coșuri de fum, ochii nu conteneau să mi se umple de lacrimi.

Se apropia ora la care urma să intre în vigoare interdicția de circulație impusă de mine. O dată ajuns în Eminönü, m-am gândit să mă desfăt pe drumul de întoarcere cu răcoarea apei, așa încât m-am apropiat de un barcagiu, i-am dat cincizeci de kurușși i-am cerut să mă plimbe, iar apoi să mă lase undeva pe celălalt țărm, la Karaköy sau la Kabataș.

— Măi, omule, doar nu ți-ai pierdut mințile! a spus el. Nu știi că Președintele-pașă colindă în fiecare noapte pe la orele astea, cu barca lui cu motor, și-i azvârle în temniță pe toți cei pe care-i vede pe mare?

Am scos un teanc de bancnote roz, despre care știam foarte bine că stârniseră tot soiul de cleveteli din cauză că pe ele era imprimat portretul meu, și i le-am întins, în întuneric.

— Dacă ieșim cu barca ta în larg, îmi arăți și mie vasul Președintelui-pașă?

— Intră sub zdreanță asta și ai grijă să nu te miști! a zis el, arătând, cu mâna în care ținea banii,

spre un loc ferit de sub puntea bărcii. Să ne aibă Domnul în pază!

A prins să vâslească. Habar n-am în ce direcție ne-am îndreptat, înaintând pe marea întunecată – spre Bosfor, spre Cornul de Aur sau spre Marea Marmara. Marea fără valuri era la fel de tăcută ca orașul cufundat în beznă. Din locul în care stăteam culcat simțeam mirosul ceții nelămurite, fine care plutea la suprafața apei. Când s-a auzit, de departe, zgomotul făcut de o barcă cu motor, care se apropia de noi, barcagiul a șoptit:

— Uite, vine! Vine în fiecare noapte!

Când barca noastră s-a ascuns în dosul pontoanelor năpădite de midii, mi-a fost imposibil să-mi iau ochii de la mănunchiul de raze de lumină al unui proiector care se răsucea când la stânga, când la dreapta, rătăcind necruțător peste oraș, peste coastă, peste mare, peste moschei, de parcă ar fi iscodit pe cineva. Am văzut apoi vasul acela alb, mare care se apropia încetișor de noi; pe copastie se deslușea un șir de santinele care purtau veste de salvare și erau înarmate; ceva mai sus, se aflau cabina căpitanului, un grup de oameni și, pe un podium așezat deasupra tuturor, așa-zisul Președinte-pașă. Îi distingeam anevoie silueta pe ambarcațiunea care înainta, din cauză că se găsea în semiîntuneric, în penumbră, dar izbutisem totuși să constat, dincolo de beznă și de ceață, că era îmbrăcat ca mine. I-am cerut barcagiului să-l urmărească, dar degeaba: mi-a spus că tocmai urma să intre în vigoare interdicția de circulație pe străzi, că nu-și putea pune viața în pericol, după care m-a lăsat la Kabataș. M-am întors la serai, străbătând ulițele pustii.

În timpul nopții, m-am gândit la el, la seamănul meu, la falsul pașă, fără să mă intereseze însă cine era sau ce căuta în inima mării; m-am gândit la el pentru că, prin el, mă puteam gândi la mine. Pentru a-l putea urmări mai bine, le-am cerut a doua zi dimineață comandanților responsabili cu

problemele stării de urgență să dispună instituirea interdicției de circulație cu o oră mai târziu; au transmis neîntârziat această dispoziție prin intermediul posturilor de radio, adăugându-i și o cuvântare a mea. Pentru a da senzația unei relaxări, am ordonat, totodată, să fie eliberați o parte dintre deținuți, iar acestora li s-a dat drumul imediat.

Crezi că Istanbulul era mai vesel în cea de-a doua noapte? Da' de unde! Acest fapt demonstrează că infinita melancolie a poporului meu nu-și are obârșia în opresiunea politică, așa cum susțin o serie de autori superficiali, ci într-o sursă mai profundă, indispensabilă. În cea de-a doua noapte, oamenii fumau și beau cafea, mâncau semințe și înghețată și ascultau la aparatele de radio din cafenele, cu aceleași chipuri îngândurate și cu aceeași melancolie, cuvântarea prin care anunțam reducerea perioadei de interdicție; cât erau, însă, de autentici! Eram stăpânit de acea suferință a lunaticului căruia îi este cu neputință să revină printre oamenii adevărați, pentru că, o dată aflat printre ei, nu se mai poate deștepta. L-am aflat pe barcagiu așteptându-mă, nu se știe de ce, la Eminönü. Am ieșit neîntârziat în larg.

De data aceasta, era o noapte vântoasă, iar marea era agitată; Președintele-pașă s-a lăsat așteptat, de parcă ar fi fost tulburat de vreun semn. În vreme ce-i urmăream vasul și îmi contemplam seamănul, de data aceasta din dosul altor pontoane, în spațiul fără fruntarii de la Kabataș, cugetam că era frumos: frumos și autentic (dacă cele două cuvinte pot fi alăturate). Să fi fost cu putință? Căpitanul își întorsese proiectoarele ochilor, pe deasupra celor îngrămădiți în cabina sa, către Istanbul, către oameni și, într-un fel, către istorie. Oare ce vedea?

Am înfundat un teanc de bancnote roz în buzunarul barcagiului, care s-a proțăpit la rame. Am izbutit să-i ajungem din urmă în preajma șantierului naval de la Kasimpașa, după ce

fuseserăm scuturați vârtos de valuri, și i-am privit de departe: au urcat în niște mașini negre și bleumarin, între care se găsea și Chevroletul meu, și au dispărut rapid, îndreptându-se spre tenebrele ce stăpâneau Galata. Barcagiul spunea că eram în întârziere și că se apropia ora interdicției.

Am crezut mai întâi că sentimentul de „irealitate" care mă stăpânea când am pus piciorul pe pământ, după ce ne legănaserăm îndelung pe marea agitată de valuri, era o simplă chestiune de echilibru; nu era însă așa. Pentru că pășind pe străzile care se goleau treptat, pe bulevardele care deveneau tot mai pustii din pricina interdicției mele, am fost invadat atât de brutal de același sentiment al ieșirii din realitate, încât în fața ochilor mei și-a făcut apariția o nălucă despre care socoteam că n-aș fi putut-o vedea decât în vis. Dincolo de haitele de câini, pe drumul care ducea de la Findikli la Dolmabahçe nu era aproape nimeni – cu o excepție: un vânzător de porumb care se tot întorcea să se uite la mine, în timp ce-și împingea grăbit căruciorul, la vreo douăzeci de pași înaintea mea. Îmi dădeam seama după privirile lui că se temea și că fugea de mine și-mi doream să-i spun că lucrul care ar fi trebuit să-l înfricoșeze se găsea, de fapt, dincolo de castanii groși, înșirați rânduri-rânduri de-a lungul drumului; nu puteam însă s-o fac, așa cum mi se întâmpla în vis, când voiam să rostesc ceva; și tot la fel ca în vis, mă temeam pentru că nu puteam să spun ceea ce aveam de spus, sau nu puteam să spun pentru că mă temeam. Iar lucrul de care mă temeam se afla în spatele copacilor care se scurgeau încet pe lângă noi în vreme ce iuțeam pasul, iar vânzătorul iuțea, la rândul lui, pasul, din cauză că-l iuțisem eu; nu știam însă ce anume îmi stârnea frica și, ceea ce era și mai înspăimântător, știam, totodată, că vedenia aceea de spaimă nu era un vis.

A doua zi dimineață, nedorind să mă mai confrunt cu aceleași temeri, am cerut să fie avansată simțitor ora interdicției de circulație și să mai fie eliberați o parte dintre deținuți. Nici măcar n-am catadicsit să dau vreo lămurire în această privință; la radio s-a transmis unul dintre discursurile mele mai vechi. Știam, înarmat cu acea experiență a bătrânilor care au aflat de la viață că nu se va schimba nimic, niciodată, că și de data aceasta urma să văd aceleași imagini pe străzile orașului, și nu m-am înșelat: în unele cinematografe de vară care dispuneau de grădină, spectacolele fuseseră stabilite la ore mai târzii; atât și nimic mai mult. Mâinile vânzătorilor de vată de zahăr, care dobândiseră o tentă roz din pricina colorantului pe care-l foloseau, aveau aceeași nuanță, după cum și chipurile albe ale turiștilor occidentali, care abia îndrăzniseră să iasă pe stradă, în ciuda faptului că erau însoțiți de ghizi, își păstrau culoarea.

L-am găsit pe barcagiul meu așteptându-mă în locul bine știut. Ba pot să spun același lucru și în privința falsului Pașă. La puțină vreme după ce am ieșit în larg, ne-am întâlnit cu el. Aerul era la fel de neclintit ca în prima noapte, însă lipsea ceața aceea ca o părere. Puteam zări, în oglinda încremenită a mării, minaretele și luminile orașului, dar îl puteam zări, tot în ea, și pe Pașă, urcat pe o platformă aflată deasupra cabinei căpitanului: era real. Ba mai mult, ne-a văzut și el, așa cum ne-ar fi putut vedea orice om real în noaptea aceea luminoasă.

Barca noastră a tras la debarcaderul din Kasimpașa, luându-se pe urmele lui. Tocmai sărisem binișor pe uscat, când s-au năpustit asupra mea oamenii lui, care aduceau mai mult cu niște scandalagii culeși de prin barurile de noapte decât cu niște militari, și m-au apucat de brațe: ce făceam acolo, la ora aceea? Le-am spus, neliniștit, că mai era ceva vreme până la intrarea în vigoare a

interdicției de circulație; nu eram decât un biet om de la țară care poposise la un hotel din Sirkeci și ieșisem să mă plimb cu barca, în ultima noapte petrecută la Istanbul, înainte de a mă întoarce în satul meu. Nu avusesem știință de opreliștea Pașei… Însă barcagiul, speriat, i-a povestit totul Președintelui-pașă, care se apropiase, între timp, de noi, flancat de oamenii lui. Deși îmbrăcat în „civil", Pașa semăna și mai mult cu mine, în vreme ce eu semănăm și mai dihai cu un țăran. După ce ne-a mai ascultat o dată, a ordonat: barcagiul putea să plece, iar eu urma să-l însoțesc pe el.

În timp ce ieșeam din port, eu și Pașa stăteam pe bancheta din spate a Chevroletului blindat. Prezența șoferului, despărțit de noi printr-un geam antifonic – un detaliu care-i lipsea Chevroletului meu, și care era la fel de tăcut și de discret ca și mașina, nu îmi diminua, ci, dimpotrivă, îmi sporea sentimentul de singurătate.

— Amândoi așteptam de ani și ani această zi! a spus Pașa, cu o voce despre care socoteam că nu aducea deloc cu a mea. Eu o așteptam știind că o aștept, în vreme ce dumneata o așteptai fără să știi că o aștepți. Niciunul dintre noi nu știa însă că urma să ne întâlnim în felul acesta.

Vorbea cu o voce pe jumătate pătimașă, pe jumătate obosită, nu atât emoționat de faptul că-și putea depăna, în cele din urmă, povestea, cât stăpânit de ușurarea de a o putea, în cele din urmă, isprăvi. Fuseserăm colegi de clasă la Școala de Război. Participaserăm la aceleași cursuri, predate de aceiași profesori. Ne duceam împreună, în aceleași seri reci de iarnă, la aceleași cursuri serale, așteptam împreună, în aceleași zile calde de vară, să curgă apa la robinetele din cazarmă, iar în zilele de permisie ieșeam să ne plimbăm împreună pe străzile iubitului nostru Istanbul. Încă de pe atunci își dăduse seama că lucrurile urmau să ia întorsătura pe care o luaseră acum, chiar dacă nu așa cum se întâmpla acum.

Atunci, pe vremea când duceam amândoi o luptă tainică pentru a lua cea mai bună notă la matematică, pentru a nimeri ținta la exercițiile de tragere, pentru a le câștiga dragostea camarazilor noștri și pentru a lua premiul întâi cu cea mai înaltă mențiune, pricepuse că eu urma să am mai mult succes decât el și că aveam să mă stabilesc în palatul în care răposata ta mamă va fi derutată mai târziu de ceasurile oprite. I-am spus că fusese, pesemne, cu adevărat o luptă „tainică", pentru că eu nu-mi aminteam să mă fi angajat în vreo competiție în anii petrecuți la Școala de Război – așa cum v-am sfătuit adeseori și pe voi să procedați după cum nu-mi aminteam să-l fi avut coleg pe el. Nu și-a pierdut nicidecum cumpătul. Pentru că știa, încă de pe vremea aceea, că eram suficient de încrezător în forțele mele ca să nu bag de seamă nici măcar confruntarea noastră „tainică", pentru că eram cu mult, cu mult deasupra celorlalți elevi, locotenenți, ba chiar căpitani din clasă, se retrăsese, de fapt, din luptă – asta pentru că nu-și dorea să fie o copie ștearsă, o umbră a succesului, de gradul al doilea: voia să fie „autentic", nu să rămână o umbră. În timp ce-mi vorbea despre toate aceste lucruri, eu priveam străzile din ce în ce mai pustii ale Istanbulului, pe ferestrele mașinii despre care îmi dădeam seama, puțin câte puțin, că nu semăna cu Chevroletul meu și, la răstimpuri, îmi răsuceam privirile către picioarele și genunchii noștri, care rămâneau neclintiți, în aceeași poziție, între cele două scaune.

Mi-a spus mai apoi că nu avusese niciun amestec în orânduirea coincidențelor. Nu trebuia să fii proroc pentru a putea presupune, la vremea aceea, că biata noastră nație avea să se mai plece o dată, după patruzeci de ani, în fața unui dictator, că avea să-i închine Istanbulul și că dictatorul cu pricina urma să fie un militar cam de vârsta noastră, după cum nu era greu să deduci că eu

aveam să fiu acela. Prin urmare, întrezărise întreg viitorul încă de pe când era elev la Școala de Război, apelând la un raționament simplu: fie avea să devină o sosie, pe jumătate fantomatică, menită să rătăcească, așa cum făcea toată lumea, între realitate și depersonalizare, între aspectul covârșitor al prezentului și himerele legate de trecut ori de viitor, în Istanbulul ireal al viitorului în care eu urma să joc rolul Președintelui-pașă, fie avea să-și consacre viața căutării unei căi inedite, care i-ar fi îngăduit cel puțin să fie autentic. Când mi-a spus că, pentru a descoperi această cale, săvârșise un delict suficient de însemnat ca să fie dat afară din armată, dar, în același timp, suficient de mărunt ca să nu ajungă la închisoare, că izbutise să fie prins asupra faptului în vreme ce inspecta santinelele de noapte îmbrăcat în uniforma comandantului Școlii de Război, mi-am amintit pentru prima oară de elevul șters care fusese. După ce fusese exmatriculat, se apucase pe dată de comerț.

— Toată lumea știe că, în țara noastră, cel mai simplu lucru este să te îmbogățești! a zis el, mândru.

În ciuda acestei evidențe, aveam atât de mulți săraci din cauză că oamenii de la noi erau instruiți toată viața să fie nevoiași, nu avuți.

După o clipă de tăcere, a adăugat că eu eram, prin urmare, cel care îl învățase să fie autentic:

— Tu, a spus el, insistând asupra acestui cuvânt. Tu, cel despre care am constatat în seara aceasta uimit, după ani de așteptare, că ești mai puțin autentic decât mine. Biet țăran!

S-a așternut o lungă, o foarte lungă tăcere. Simțeam că, îmbrăcat cum eram în straiele pe care mi le pregătise aghiotantul meu, lăudându-se că erau veșmintele unui țăran autentic din Kayseri, nu arătam atât ridicol, cât neverosimil, și că devenisem parte a unui vis, într-un mod pe care nu mi-l doream deloc. Am înțeles totodată, în mijlocul

aceleiași tăceri, că visul meu se alcătuia din imaginile Istanbulului cufundat în întuneric, imagini care se perindau pe dinaintea ferestrelor mașinii asemenea unui film realizat cu încetinitorul: străzi și trotuare pustii, terenuri virane pe care nu se zărea țipenie de om; ora interdicției instituite de mine sosise din nou, iar orașul parcă se golise de suflete.

Colegul meu de clasă îmi demonstrase, după cum îmi dădeam seama acum, că visul plăsmuit de mine se confunda cu orașul; am trecut printre case de lemn care deveneau din ce în ce mai mici și care se pierdeau cu totul sub chiparoșii falnici, prin mahalale de periferie care se întrepătrundeau cu cimitirele, ajungând astfel în pragul tărâmului viselor. Am coborât pante pavate cu piatră cubică, lăsate în seama haitelor de câini ce se încăierau între ei, am urcat povârnișuri abrupte, pe care lămpile de pe ulițe mai degrabă le întunecau decât le luminau. În vreme ce treceam pe străzi fantomatice, cu cișmele zidite, cu ziduri prăbușite, cu hornuri dărâmate, pe care n-aș fi crezut să le văd vreodată altundeva decât în vise, în timp ce priveam, cu o teamă ciudată, moscheile care dormitau în beznă, ca niște uriași din basme, în vreme ce străbăteam piețe cu havuzuri secate, cu statui lăsate-n paragină și cu ceasuri oprite, care îmi dădeau sentimentul că timpul stătuse în loc nu doar în palatul meu, ci în întregul Istanbul, îmi era cu neputință să plec urechea atât la izbânzile negustorești despre care îmi vorbea cu mândrie copia mea, cât și la istoriile pe care mi le depăna, socotind că se brodeau cu împrejurarea pe care o trăiam noi atunci (povestea bătrânului cioban care își prinsese nevasta cu ibovnicul, precum și o poveste din *O mie și una de nopți,* în care Harun al-Rașid se făcea nevăzut). Bulevardul care purta numele și prenumele meu arăta, către dimineață, la fel ca toate celelalte bulevarde, străzi și locuri

virane – mai degrabă ca prelungirea unui vis decât ca o parte a realității.

Tocmai îmi relata un vis numit de Mevlâna „povestea întrecerii între pictori”, când am conceput și am cerut să se transmită la radio, la ceasul când se-ngâna ziua cu noaptea, un comunicat prin care făceam cunoscut că omul acela plin de sine fusese eliberat și că interdicția de circulație pe timp de noapte fusese ridicată – comunicat despre ale cărui dedesubturi te-au iscodit prietenii noștri occidentali. În vreme ce mă străduiam să adorm în patul meu, după noaptea de nesomn pe care o petrecusem, încercam să-mi închipui că în cursul nopții următoare terenurile virane aveau să fie invadate de clădiri, că ceasurile oprite aveau să pornească din nou, că în cafenelele în care lumea ronțăia semințe, pe poduri, pe la porțile cinematografelor avea să înceapă o viață mai adevărată decât himerele și visele. N-am cum să știu dacă fanteziile mi s-au adeverit și dacă Istanbulul s-a preschimbat într-o hartă pe care eu aș putea deveni real, dar înțeleg de la aghiotanții mei că, așa cum se întâmplă întotdeauna, libertatea i-a inspirat pe cei care mă vrăjmășesc mai mult decât visele. Au prins din nou să se-adune prin ceainării, prin camere de hotel, pe sub poduri și să ne joace feste. De atunci, profitorii s-au apucat să acopere zidurile palatului, în puterea nopții, cu tot soiul de inscripții cifrate, al căror înțeles rămâne nedeslușit; acestea n-au însă nicio importanță: de-acum, vremurile în care padișahii își preschimbau veșmintele și se pierdeau în mulțime au apus demult, nu le mai aflăm decât în cărți.

Mai deunăzi, citeam într-o carte – în *Istoria otomană* a lui Hanimer[124] – că ducându-se la Tabriz pe vremea când era prinț, sultanul Selim cel Crunt[125] s-ar fi travestit. Pentru că juca șah nespus de bine, i s-a dus vestea, așa încât tânărul înveșmântat în straie de derviș a fost poftit la serai de către Șahul Ismail, un împătimit al acestui joc.

După o partidă care a durat multă vreme, Cruntul l-a învins. M-am întrebat dacă la ani de zile după aceea, când și-a dat seama că bărbatul care îl dovedise la joc nu era un simplu derviș, ci însuși suveranul otomanilor, Selim cel Crunt, care urma să-i răpească Tabrizul în lupta de la Caldiran[126], Șahul Ismail și-a mai adus aminte de mutările pe care le făcuseră în timpul jocului. Orgoliosul meu imitator își aduce aminte de toate mutările petrecute în timpul jocului nostru. Mai mult, abonamentul pe care-l avea la revista de șah *King and Pawn* pare să se fi isprăvit, pentru că nu-i mai parvine; îți trimit bani în contul tău, la ambasadă, ca să i-l reînnoiești tu.

IX

Descoperirea misterului

Începutul capitolului pe care tocmai l-ai citit îţi desluşeşte textul de pe chip.

Niyazi-i Misri

Înainte de a se apuca să citească cel de-al treilea capitol din *Misterul slovelor şi pierderea misterului,* Galip şi-a făcut o cafea tare. S-a dus la baie şi s-a spălat pe faţă cu apă rece, ca să-i piară somnul, dar s-a abţinut să arunce vreo privire în oglindă. Când s-a reaşezat la biroul lui Celâl, cu ceaşca de cafea alături, era plin de avânt, ca un elev de liceu care se pregăteşte să rezolve o problemă de matematică ce-şi aşteaptă demult dezlegarea.

Potrivit lui F.M. al III-lea, consolidarea celor douăzeci şi nouă de litere ale alfabetului latin prin care a început să se exprime limba turcă după 1928 cu ajutorul liniilor întipărite pe chipul omenesc, într-o epocă în care era aşteptată ivirea unui Mahdi din Anatolia, de pe pământ turcesc, care ar fi urmat să izbăvească întregul Orient, constituia primul pas pe calea redobândirii misterului pierdut. Pornea de la tratate Hurufi cufundate-n uitare, de la cântările religioase ale Bektaşiilor, de la felurite imagini populare anatoliene, de la ruinele fantomatice ale neîntinatelor sate Hurufi, de la tot soiul de figuri desenate pe zidurile lăcaşurilor de dervişi şi ale conacelor stăpânite odinioară de felurite paşale, de la miile de tablouri cu inscripţii caligrafice, pentru a arăta, apelând la exemple în acest sens, ce „valori" dobândiseră anumite sunete în procesul de tranziţie de la limbile arabă şi persană la limba turcă, pentru ca mai apoi să identifice şi să

semnaleze, rând pe rând, cu o certitudine înspăimântătoare, prezența literelor cu pricina în portretele fotografice ale mai multor persoane. Uitându-se la fotografiile acelor oameni, despre care autorul preciza că nici măcar nu era nevoie să observi literele latine pentru a putea deslușì sensul precis și cât se poate de limpede care se afla imprimat pe chipurile lor, Galip a fost străbătut de același fior pe care-l încercase uitându-se la fotografiile scoase din dulapul lui Celâl. După ce a frunzărit paginile pline de fotografii cu clișee de proastă calitate, sub care scria „Fazlallah", „Doi dintre califii lui Fazlallah", „portretul lui Mevlâna, copiat după miniaturi", „Hamit Kaplan, luptătorul nostru medaliat la Olimpiadă", s-a pomenit confruntat cu o fotografie a lui Celâl, făcută pe la sfârșitul anilor 1950, și l-a cuprins spaima. Și pe această fotografie, la fel ca și pe celelalte, erau semnalate câteva litere, despre care se indica, prin intermediul unor săgeți, cum anume se orânduiau și se desenau pe chip. În fotografia respectivă, realizată pe vremea când Celâl avea vreo treizeci și cinci de ani, F.M. al III-lea văzuse litera U la nas, litera Z la ambele colțuri ale ochilor și o literă H așezată-ntr-o rână, de-a curmezișul întregii fețe. După câteva pagini răsfoite la repezeală, Galip a constatat că acestei serii îi fuseseră adăugate imaginile și fotografiile unor *șeyh*-i Hurufi, ale unor imami faimoși, ale unor persoane care răposaseră și care, după ce colindaseră o vreme pe lumea cealaltă, reveniseră la viață, ale unor staruri americane cu „chipuri profund grăitoare", precum Greta Garbo, Humphrey Bogart, Edward G. Robinson și Bette Davis, ale unor călăi celebri și ale unor tâlhari din Beyoğlu, ale căror aventuri le istorisea Celâl în tinerețe. Ceva mai departe, autorul afirma că fiecare dintre literele pe care le consolidase el prin marcarea lor pe chipuri avea două sensuri: sensul propriu, pe care-l îmbrăca în

scriere, și sensul tainic, care se desprindea de pe chip.

Dacă acceptăm că fiecare literă are un înțeles tainic, care trimite la un anumit concept, raționa mai departe F.M. al III-lea, este obligatoriu ca fiecare dintre cuvintele alcătuite din aceste litere să aibă, la rândul său, un sens secundar. În același mod, frazele, paragrafele – pe scurt, tot ceea ce se găsea așternut pe hârtie – erau învestite cu un al doilea sens, secret. Dacă ne gândeam însă că și acest al doilea sens era redat, în cele din urmă, tot prin mijlocirea frazelor, a cuvintelor, adică a slovelor, ieșea la iveală un șir nesfârșit de înțelesuri tainice, în care cel de-al treilea sens, urmând după cel de-al doilea, ori vreun alt sens, care se vădea mai apoi, după un altul, putea fi deslușit pe calea „comentariului". Alcătuirea de care vorbea se asemăna cu nesfârșita rețea de străzi care împresoară un oraș, deschizându-se necontenit una în alta, ori cu niște hărți care aduceau, fiecare, cu alt chip. Așadar, cititorul care pornea să deslușească misterul potrivit propriei cunoașteri, folosindu-se de indicele de care dispunea, era aidoma unui drumeț care descoperea misterul străbătând niște străzi însemnate pe hartă, dar care, pe măsură ce-l descoperea, nu contenea să înainteze, și, pe măsură ce înainta, îl descoperea pe ulițele pe care pășea, pe căile pe care le alegea, pe pantele pe care se cățăra, în propria peregrinare și în propria viață. Izbăvitorul mult așteptat – „El" sau Mahdi – urma „să-și facă apariția" tocmai în acest punct în care cititorii, împătimiții de povești, se rătăcesc pe măsură ce se afundă în abisurile misterului. Drumețul care va primi semnul cuvenit de la Mahdi în mijlocul vieții și al scrierii, în punctul în care se vor întretăia hărțile și chipurile, în oraș și în semne, va reuși să-și afle calea folosindu-se de cheile cuvintelor și de cifrurile care-i stau la îndemână (întocmai ca pelerinul mistic). La fel ca drumețul care-și află drumul

călăuzindu-se după tăblițele indicatoare de pe străzi, de pe bulevarde, afirma F.M. al III-lea, cu o bucurie copilărească! Prin urmare, problema era să poți vedea, în viață, ca și în scriere, semnele pe care urma să le presare Mahdi.

După F.M. al III-lea, pentru a putea rezolva problema amintită, se cuvenea, încă de pe acum, să ne punem în locul Lui, să prevedem modul în care urma să acționeze, adică să-i anticipăm mutările următoare, asemenea unui jucător de șah. Îl ruga pe cititorul care afirma că dorea să anticipeze aceste lucruri alături de el să-și închipuie o persoană care avea posibilitatea să se adreseze întotdeauna, în orice împrejurare, unei mase largi de cititori. „Să ne gândim, bunăoară, spunea imediat după aceea, la un foiletonist." Un foiletonist citit zilnic pe vapoare, prin autobuze, prin maxi-taxiuri, prin cotloanele cafenelelor și prin dughenele bărbierilor, un foiletonist citit de sute mii de oameni din cele patru zări ale țării era un bun exemplu de persoană aptă să răspândească semnele tainice, călăuzitoare ale lui Mahdi. Pentru necunoscători, articolele unui astfel de foiletonist nu vor avea decât un singur înțeles: cel propriu, vizibil. Cât despre cei care-l așteaptă pe Mahdi, care au știință de cifruri și formule, aceștia vor putea deslușI și cel de-al doilea sens, pornind de la cel de-al doilea înțeles al literelor. Bunăoară, dacă Mahdi ar strecura, în cuprinsul articolului său, o frază de genul „Cugetam la aceste lucruri privindu-mă din afară. Cei avizați asupra misterului literelor vor pricepe neîntârziat că fraza cu pricina reprezintă tocmai înștiințarea specială pe care-o așteptau și se vor precipita în aventura care, datorită cifrurilor pe care le stăpânesc, îi va purta către o viață și către o călătorie nouă, cu totul nouă, în vreme ce cititorii obișnuiți vor rămâne să cugete la ciudățenia sensului vizibil al acesteia.

Așadar, titlul celui de-al treilea capitol, „Descoperirea misterului", nu se referea doar la

redescoperirea ideii de mister, care, o dată dispărută, împinsese Orientul la aservire în fața Occidentului, ci și la descoperirea acestor fraze, tăinuite de Mahdi în scrierile sale.

Apoi, F.M. al III-lea trecea în revistă, la modul critic, formulele de cifru propuse de Edgar Allan Poe într-un eseu intitulat „Câteva cuvinte despre scrierile secrete", preciza că, dintre toate acestea, metoda alfabetului cu ordinea literelor modificată era cea mai apropiată de cea folosită de Mansur al-Hallaj în scrisorile sale codificate și de cea la care urma să recurgă Mahdi în scrierile sale, pentru ca în ultimele rânduri ale cărții să comunice, pe neașteptate, următoarea concluzie importantă: punctul de plecare al tuturor cifrurilor, al tuturor formulelor era constituit de literele pe care orice pelerin urma să și le deslușească pe propriul chip. Toți cei care doreau să pornească pe cale, toți cei care doreau să pună temeliile noii lumi trebuiau să-și vadă mai întâi slovele întipărite pe propriul chip. Cartea aceea modestă din mâna cititorului era un ghid care deslușea modul în care puteau fi aflate slovele de pe chipul fiecărui om. Cât despre cifruri și despre formulele de acces la mister, nu se realizase decât o introducere. Plasarea acestora în felurite scrieri avea să-i revină, desigur, lui Mahdi, care urma să se ridice curând, asemenea soarelui pe cer.

Când și-a dat seama că prin cuvântul „soare" era sugerat și numele lui Șams, amantul asasinat al lui Mevlâna, Galip lăsase deja din mână cartea, pe care tocmai o isprăvise, și se îndrepta spre baie. Gândul care îi străfulgerase prin minte în chip nelămurit se preschimbase acum într-o teamă cât se poate de limpede: „Celâl a deslușit demult ceea ce se află întipărit pe chipul meu". Avea sentimentul unei catastrofe, așa cum i se întâmpla în copilărie și în prima tinerețe, când era convins că săvârșise o greșeală, că devenise altcineva, că era implicat într-un mister și când avea impresia că

totul era, de fapt, pecetluit, că ceea ce se petrecuse nu mai putea fi îndreptat. „Acum, am devenit alt om”, a cugetat Galip; gândise acest lucru ca un copil care se joacă și, totodată, ca un om pornit pe o cale fără întoarcere.

Era ora trei și douăsprezece minute; în bloc și în oraș domnea acea liniște plină de vrajă care nu putea fi percepută decât la asemenea ore; poate că era vorba mai degrabă de o senzație de liniște decât de liniște propriu-zisă, pentru că simțea în urechi un vâjâit nelămurit, ca un junghi, care răzbătea, poate, din sala cazanelor, aflată pe aproape, ori poate de la generatorul unei nave de mare tonaj, aflate hăt departe. Demult decisese că sosise vremea, dar, cu toate acestea, s-a mai înfrânat puțin înainte de a trece la fapte.

I-a venit în minte ceea ce încerca să uite de trei zile: dacă Celâl nu izbutise să-și trimită niciun articol inedit la gazetă, rubrica lui urma să rămână neacoperită începând de a doua zi. A refuzat să-și imagineze cum ar fi arătat rubrica aceea goală, după ce ani de zile nu rămăsese nici măcar o dată în voia sorții; avea senzația că, dacă nu urma să-și facă apariția un articol nou, Rüya și Celâl, care râdeau și sporovăiau pe undeva, printr-un ungher tainic al orașului, vor înceta să-l mai aștepte. Pe când citea unul dintre foiletoanele mai vechi ale lui Celâl, pe care-l extrăsese din dulap la întâmplare, cugeta: „Și eu aș fi putut scrie așa ceva!” Dispunea acum de o rețetă; nu, nu era vorba de rețeta pe care i-o furnizase, cu trei zile în urmă, la redacție, bătrânul foiletonist, ci de altceva: „îi cunosc toate articolele, știu totul despre el, am citit, am tot citit!” Dintr-un motiv sau altul, rostise ultimul cuvânt cu voce tare. Citea un alt foileton scos din dulap la întâmplare. Dar nu, ceea ce făcea el nici măcar nu se putea numi citit; trecea în revistă articolul pronunțând cuvintele mașinal, însă mintea lui stăruia uneori asupra sensurilor secunde ale cuvintelor, ale literelor pe care se străduia să le

deslușească și, de obicei, simțea că, pe măsură ce înainta în lectură, se apropia și mai mult de Celâl. Pentru că ce altceva înseamnă lectura dacă nu luarea treptată în stăpânire a memoriei altcuiva?

Acum era pregătit să se așeze în fața oglinzii și să-și deslușească literele întipărite pe chip. S-a dus la baie și s-a privit în oglindă. Apoi, totul s-a petrecut foarte repede.

La multă vreme după aceea, peste multe luni, Galip avea să-și amintească, ori de câte ori se așeza la masă ca să scrie ceva, în aceeași casă, printre lucruri care imitau, cu o coerență și într-o tăcere de nestăvilit, atmosfera ce domnea acolo cu treizeci de ani în urmă, de clipa în care se privise în oglindă, iar în minte avea să-i revină întotdeauna același cuvânt: groază. Or, când se privise prima oară în oglindă, entuziasmat ca de un joc, nu încercase teama pe care i-o evoca acest cuvânt. Pentru că, în prima clipă, se uitase la chipul pe care-l vedea în oglindă, la lumina becului fără abajur, de parcă s-ar fi uitat la chipurile prim-miniștrilor și ale actorilor de cinema cu care era deja deprins, deoarece le vedea mereu prin ziare. Nu-și privise propriul chip ca și cum ar fi descifrat o taină, un joc secret, pe urmele căruia gonea de zile întregi, ci ca și cum ar fi recunoscut un palton vechi, cu care se deprinsese pentru că îl purtase îndelung, sau o dimineață de iarnă ca oricare alta, ca și cum s-ar fi uitat, fără s-o vadă, la o umbrelă veche, pe care o știa ca fiind a sa, îmboldit de un sentiment al destinului. „Pe vremea aceea eram atât de obișnuit să conviețuiesc cu mine însumi, încât nu-mi distingeam chipul”, avea el să chibzuiască mult mai târziu. Însă această indiferență nu durase prea mult. Pentru că, de îndată ce putuse privi chipul pe care îl zărea în oglindă de parcă ar fi privit portretele și fotografiile la care se uita de zile întregi, începuse să distingă umbrele literelor.

Prima ciudățenie pe care a perceput-o a fost faptul că se putea uita la chipul lui de parcă s-ar fi uitat la o foaie de hârtie pe care era mâzgălit ceva, faptul că-și putea vedea fața ca pe o tăbliță cu semne destinate altor chipuri și altor ochi, însă în primul moment nu stăruise prea mult asupra acestor amănunte, fiindcă acum ajunsese să distingă binișor niște litere neîndoielnice, între ochi și sprâncene. Nu după multă vreme, slovele i s-au arătat atât de limpezi, încât îl îndemnau să se întrebe cum de nu le remarcase până atunci. Nu se poate spune că nu i-a trecut prin minte că ceea ce vedea era o amăgire care-și avea obârșia în faptul că cercetase îndelung literele însemnate pe chipurile din fotografii și care făcea parte dintr-un joc al iluziei în care se angajase cu deplină convingere, din simpla deprindere a ochiului, dar de fiecare dată când își ferea ochii din oglindă pentru ca apoi să revină și să se privească din nou în ea, revedea slovele acolo unde le lăsase: acestea se iveau preț de o clipă, pentru a se face după aceea nevăzute, așa cum se întâmpla cu figurile-ghicitoare din revistele pentru copii, care, privite o dată, îți înfățișau ramurile unui copac, pentru ca privite altădată să-ți înfățișeze un hoț pitulat printre ramurile copacului; ele dăinuiau în topografia feței pe care și-o bărbierea, absent, în fiecare dimineață, pe pleoape, pe sprâncene, pe nasul pe care toți adepții Hurufi așezau stăruitor câte un *alef* și pe suprafața numită „ovalul feței”. Aveai impresia că greu era nu să deslușești literele, ci să nu le poți deslușI. Galip încercase să facă și acest lucru pentru a scăpa de masca deprimantă pe care o purta pe față, chemase în ajutor gândul acela înjositor pe care îl păstrase mereu la îndemână, într-un cotlon al minții, în timp ce trecea în revistă, de atâtea zile, imaginile și literatura Hurufi, în vreme ce citea totul cu băgare de seamă, apoi voise să-și pună la lucru scepticismul, care găsea că tot ceea ce se lega de slove și de chipuri era ridicol,

forțat și naiv, însă cutele și liniile de pe chipul său indicau acum cu atâta limpezime o seamă de slove, încât nu se mai putea desprinde din fața oglinzii.

Tocmai atunci a fost luat în stăpânire de acel sentiment pe care, mai apoi, avea să-l numească „groază”. Totul se petrecuse însă atât de repede, văzuse atât de fulgerător slovele și cuvântul pe care-l indicau ele pe chipul său, încât după aceea nu izbutise să-și mai dea seama exact dacă fusese copleșit de groază din pricină că figura lui se preschimbase într-o mască presărată cu semne, sau din pricina sensului înspăimântător pe care i-l indicau literele. Acestea îl trimiteau la un adevăr pe care îl știa de ani de zile, dar pe care dorise să-l uite, de care își amintea, dar de care socotise că nu-și amintea, pe care îl aflase, dar pe care nu-l știa, la un mister de care avea să-și aducă aminte mai apoi, dorind să scrie despre el, în cu totul alte cuvinte. De îndată ce le-a deslușit însă pe chipul său, cu o siguranță care nu lăsa loc nici unei îndoieli, a chibzuit, pe de altă parte, că totul era simplu și inteligibil, după cum și-a dat seama și că știa totul dinainte, nefiind cazul să-și piardă cumpătul. Poate că ceea ce avea să numească ulterior „groază” era tocmai aspectul tulburător al acelui adevăr atât de banal și de străveziu, de felul spaimei care te cuprinde când mintea percepe, într-o străfulgerare neobișnuită, o ceașcă de ceai cu siluetă delicată aflată pe masă ca pe un obiect neverosimil, în timp ce ochiul poate vedea aceeași ceașcă așa cum era ea înainte.

Galip a decis că ceea ce indicau slovele pe care și le zărea pe chip nu era iluzie, ci realitate, așa încât s-a desprins din fața oglinzii și s-a dus în hol. Sesizase acum că sentimentul pe care avea să-l numească mai apoi „groază” nu se lega atât de metamorfozarea chipului său într-o mască, în chipul altei persoane, într-o tăbliță indicatoare, cât de sensul pe care i-l indica tăblița cu pricina. Pentru că, în definitiv, potrivit regulilor

minunatului joc în care se vedea implicat, slovele existau pe chipurile tuturor oamenilor. Era atât de convins de acest lucru, încât putea afla în el o consolare, numai că în vreme ce se uita la rafturile dulapului din hol, în el s-a deșteptat o suferință atât de răscolitoare, i s-a făcut atât de dor de Rüya și de Celâl, încât aproape că îi venea să cadă din picioare. Avea impresia că trupul și sufletul îl părăseau o dată cu păcatele pe care nu le săvârșise, că în memoria sa nu mai stăruia decât taina înfrângerii și a prăbușirii, că întreaga tristețe și amintire a unei istorii și a unui mister pe care toți doriseră să le uite și pe care sfârșiseră prin a le uita, fericiți, rămăseseră să dăinuie în mintea și pe umerii săi.

De fiecare dată când avea să dorească să-și aducă aminte, mai târziu, ce făcuse în cele patru-cinci minute care se scurseseră după ce se uitase în oglindă – pentru că totul se petrecuse foarte repede, avea să-i vină în minte minutul pe care îl petrecuse stând încremenit între dulapul din hol și ferestrele care dădeau spre „văgăuna" blocului, în timp ce respira cu dificultate, copleșit de groază, în timp ce se îndepărta de oglinda pe care-o lăsase în întuneric, în timp ce fruntea i se acoperea de broboane reci de sudoare. A nutrit o clipă iluzia că, dacă s-ar fi așezat din nou în fața oglinzii, ar fi putut îndepărta masca aceea subțire care-i acoperea chipul, așa cum faci atunci când răzuiești coaja unei răni; socotea că nu avea să descifreze slovele de pe chipul care urma să se ivească de dedesubt, așa cum se întâmpla cu literele și cu semnele pe care le vedea, fără a le citi, pe ulițele lipsite de orice trăsătură aparte, în afișele banale lipite pe ziduri ori pe sacoșele de plastic. Spre a-și uita suferința, a încercat să citească un articol pe care îl scosese din dulap, dar acum știa totul, cunoștea toate articolele lui Celâl de parcă le-ar fi scris el însuși. Și-a imaginat, așa cum avea să procedeze adeseori mai apoi, că era orb, sau că

pupilele îi fuseseră înlocuite cu două orificii scobite în marmură, gura, cu gura unui cuptor, iar nările, cu două găuri ruginite lăsate în urmă de niște piroane. Ori de câte ori se gândea la chipul lui, își dădea seama că Celâl observase literele pe care le avea întipărite pe față, că știa că urma să le observe și el într-o bună zi, că se angajaseră în acest joc împreună; mai târziu însă, nu mai avea să fie atât de sigur că în acel prim minut judecase lucrurile cu atâta precizie. Și-ar fi dorit să plângă, dar nu era în stare, și simțea că nu mai putea să respire; din gâtlej i-a scăpat un geamăt dureros, pe care nu a izbutit să și-l controleze; mâna i s-a întins cu de la sine putere către ivărul ferestrei; voia să se uite acolo, în „văgăuna" blocului, în locul acela numit „bezna", în care se descoperise cândva un puț. Intuia că imita, ca un copil, pe cineva a cărui identitate îi rămânea necunoscută.

A deschis fereastra, s-a întins spre întuneric și, sprijinit cu coatele de pervaz, și-a îndreptat fața spre hăul fără fund din care se alcătuia „văgăuna" blocului; de jos, răzbătea o duhoare scârnavă – duhoarea găinațului de porumbei, îngrămădit acolo de mai bine de o jumătate de secol, a feluritelor obiecte aruncate-n genune, a jegului blocului, a fumului care îmbâcsea orașul, a noroiului, a smoalei, a disperării. Oamenii lepădau acolo tot ceea ce voiau să dea uitării. Îi venea să se arunce în tenebrele fără întoarcere ale hăului, în inima amintirilor care nu lăsaseră nicio urmă în memoria celor care locuiseră cândva în bloc, în bezna aceea pe care Celâl o plămădise răbdător, ani de zile, înzestrând-o cu motivul puțului, cu cel al misterului și cu cel al spaimei moștenite din poezia clasică, dar n-a făcut decât să scruteze întunericul, încercând să-și aducă aminte, ca un om beat. Amintirile legate de anii copilăriei, petrecuți acolo alături de Rüya, se împleteau strâns cu acel miros; atât inocentul care era o dată, cât și tânărul plin de bunăvoință, soțul care ducea o viață fericită alături

de soția sa și cetățeanul simplu care viețuia în vecinătatea misterului fuseseră zămisliți în acea duhoare. Dorința de a se afla alături de Celâl și de Rüya se redeșteptase în el cu atâta violență, încât îi venea să urle; avea senzația că jumătate din trup îi era smulsă și purtată departe, într-un loc întunecat, fiindu-i arătată stăruitor în vreme ce se petrecea acest lucru, așa cum se întâmpla în vise, și că nu avea să se poată elibera din această capcană decât dacă ridica vocea și urla. N-a făcut însă decât să se uite în continuare în bezna fără sfârșit, timp în care simțea pe față frigul nopții geroase de iarnă și răceala umedă a zăpezii. Stând cu chipul răsucit spre puțul orb al întunericului, avea sentimentul că suferința prin care orbecăia singur de zile întregi era împărtășită, că aspectul ei înspăimântător sfârșea prin a fi înțeles, că ceea ce avea să numească mai apoi „taina înfrângerii, a mizeriei și a prăbușirii" ieșise la iveală cu mult înainte, așa cum se întâmplase și cu viața sa, pe care Celâl o atrăsese în acea capcană, pusă la cale cu de-amănuntul. A privit îndelung în jos, către locul în care se găsea odinioară puțul fără fund, stând cu jumătate din trup atârnată în afară, pe fereastra care se deschidea spre beznă. Peste mult timp, după ce l-a pătruns bine frigul tăios care îi invada obrajii, gâtul, fruntea, s-a tras înapoi și a închis fereastra la loc.

Ceea ce s-a petrecut apoi a fost clar. Inteligibil și luminos. Când avea să-și amintească, peste multă vreme, de ceea ce făcuse după aceea, până să se crape de ziuă, avea să cugete că totul fusese rațional, necesar și potrivit și, totodată, avea să-i vină în minte senzația de limpezime și de fermitate pe care o trăise în timp ce făcea ceea ce făcea. S-a dus în camera de zi, s-a prăbușit într-un fotoliu și s-a odihnit. A făcut ordine pe masa lui Celâl, a pus, una câte una, hârtiile, tăieturile din ziare și fotografiile în cutiile din care le scosese și le-a așezat din nou în dulap, la locul lor. A strâns nu

numai lucrurile răvășite de el în răstimpul celor două zile de când se afla în apartament, ci și mărunțișurile lăsate de Celâl ici și colo, din pură neglijență, a golit scrumierele pline de mucuri de țigară, a spălat paharele și cănile, a întredeschis ferestrele și a aerisit toată casa. S-a spălat pe față, și-a mai făcut o cafea tare, a pus vechea mașină de scris Remington a lui Celâl pe biroul pe care tocmai îl eliberase de alte lucruri și s-a așezat în fața ei. Hârtia de îndosariat pe care o folosea Celâl de ani de zile se afla în sertar; a scos-o, a pus o foaie în mașina de scris și s-a așternut îndată pe treabă.

A scris aproape două ore, fără să se ridice deloc de la masă. Scria îmboldit de emoția pe care i-o transmitea foaia albă, curată, de hârtie, cu sentimentul că toate se aflau la locul cuvenit. Pe măsură ce atingea clapele mașinii de scris, care săltau iscând o melodie veche, bine-cunoscută, își dădea seama că știuse și meditase demult la ceea ce așternea atunci pe hârtie. Poate că, la răstimpuri, trebuia să mai domolească puțin ritmul, să chibzuiască preț de o clipă, pentru a putea plasa în context cuvântul potrivit, dar scria „fără să se sforțeze”, după cum spunea Celâl, lăsându-se în voia frazelor și a gândurilor.

Și-a început primul foileton cu fraza „M-am privit în oglindă și mi-am deslușit chipul”, al doilea cu „Am visat că, în cele din urmă, am devenit persoana care doream să fiu de ani și ani de zile”, iar al treilea cu referiri la poveștile despre vechiul Beyoğlu. A scris ultimele două articole cu o ușurință mai mare decât pe primul, punând, totodată, în ele o suferință și o speranță mai profunde. Era convins că articolele aveau să fie inserate la rubrica lui Celâl, exact așa cum dorea și cum spera el să se întâmple. A pus pe ele semnătura acestuia, pe care o imitase de mii de ori în perioada gimnaziului și a liceului, pe ultimele pagini ale caietelor de școală.

După ce s-a luminat de ziuă, la ora la care pe stradă trecea camionul de gunoi, însoțit de zgomotul pubelelor care se izbeau de marginile benei, Galip a examinat fotografia lui Celâl din cartea lui F.M. al III-lea. Una dintre fotografiile șterse și decolorate de pe celelalte pagini nu purta nicio mențiune cu privire la identitatea celui care se zărea în ea, așa încât a chibzuit că era vorba despre autorul cărții. A citit cu atenție biografia lui F.M. al III-lea, plasată la începutul volumului; a socotit câți ani ar fi putut să aibă acesta la vremea când se implicase în tentativa de lovitură de stat militară din 1962. Dat fiind faptul că atunci când ajunsese pentru prima oară în Anatolia, fiind trimis în misiune, așadar pe când era locotenent, avusese prilejul să urmărească partidele de tinerețe ale luptătorului Hamit Kaplan, era, probabil, cam de un leat cu Celâl. Galip a luat din nou la rând anuarele Școlii de Război, cu absolvenții din 1944, 1945 și 1946. S-a pomenit confruntat cu mai multe fețe care ar fi putut fi variante de tinerețe ale chipului cu identitate nedefinită din *Descoperirea misterului,* dar particularitatea cea mai evidentă a fotografiei din carte, anume chelia, era mascată în fotografiile tinerilor de caschetele de ofițer.

La ora opt și jumătate, Galip, îmbrăcat cu paltonul și având în buzunarul interior al sacoului cele trei articole împăturite, a ieșit repede pe poarta Blocului Orașul Inimii, ca un părinte de familie grăbit care se duce la serviciu, după care a traversat pe trotuarul celălalt. Nu l-a văzut nimeni, sau dacă a fost să-l vadă cineva, nu l-a strigat. Era senin, cerul avea acea culoare albastră specifică iernii, trotuarele erau acoperite cu zăpadă, gheață și noroi. A intrat în pasajul unde se găsea Frizeria Venus, al cărei frizer venea în fiecare dimineață, în copilăria lui, să-l radă pe Bunicul și la care avea să se ducă în anii următori cu Celâl, și i-a lăsat lăcătușului, aflat în prăvălia din fundul pasajului, cheia de la apartamentul lui Celâl. A cumpărat

gazeta *Milliyet* de la vânzătorul de ziare din colț. A intrat la locanta Sütiș, unde obișnuia Celâl să-și ia micul dejun în unele dimineți, și a comandat ochiuri, smântână, miere și ceai. În timp ce mânca, cu ochii la foiletonul lui Celâl, s-a gândit că și eroii romanelor polițiste pe care le citea Rüya încercau, pesemne, aceleași senzații pe care le încerca el atunci, ori de câte ori izbuteau să înjghebe o istorie coerentă apelând la mai multe indicii. Se simțea ca un detectiv care, după ce aflase cheia plină de sens menită elucidării misterului, urma să deschidă și alte uși, folosindu-se de aceeași cheie.

Foiletonul din gazetă era ultimul dintre cele pe care le văzuse sâmbătă Galip în dosarul cu articole de rezervă al lui Celâl și, la fel ca toate celelalte, mai fusese publicat o dată; Galip nici măcar n-a încercat să elucideze cel de-al doilea sens al literelor din care era alcătuit. Pe când aștepta în stația de maxi-taxi, după ce își luase micul dejun, și-a adus aminte de cel care fusese el cândva și de existența pe care o dusese până de curând: dimineața, citea ziarul în maxi-taxi, se gândea la ora la care avea să se întoarcă acasă, seara, și și-o imagina pe soția lui dormind acasă, în pat. I s-au umplut ochii de lacrimi.

Trecând cu maxi-taxiul prin fața Palatului Dolmabahçe, Galip a chibzuit: „Așadar, este de ajuns să ai revelația faptului că ai devenit cu totul altcineva, pentru a ajunge să crezi că lumea s-a schimbat din temelii.” Ceea ce contempla el pe ferestrele mașinii nu era Istanbulul acela demult știut, ci un alt Istanbul, al cărui mister îl pricepuse de curând și despre care avea să scrie mai târziu.

Redactorul-șef al gazetei era în ședință cu „șefii de serviciu”. Galip a bătut la ușa biroului lui Celâl, a așteptat puțin, după care a intrat. Înăuntru, pe masă, printre lucruri nu intervenise nicio schimbare de la ultima lui vizită. S-a așezat la birou și a început să scormonească prin sertare în

mare grabă. Vechi invitații la cocteiluri inaugurale, comunicate transmise de felurite facțiuni politice, de stânga și de dreapta, tăieturile din ziare pe care le văzuse când venise acolo prima dată, nasturi, cravate, un ceas de mână, sticle goale de cerneală, medicamente și niște ochelari negri, pe care nu-i luase în seamă data trecută… Și-a pus ochelarii negri la ochi și a ieșit din birou. Când a intrat în încăperea spațioasă a redacției, l-a zărit pe bătrânul scriitor și polemist Nești, care lucra la biroul lui. Scaunul pe care stătuse data trecută redactorul rubricii de divertisment, aflat chiar alături de birou, era gol. Galip s-a îndreptat într-acolo și s-a așezat. După o vreme, l-a întrebat pe bătrân:

— Vă amintiți de mine?

— Îmi amintesc! Ești o floare din grădina memoriei mele, a spus Nești, fără să ridice privirile de pe ceea ce citea. Memoria este o grădină, cine a spus asta?

— Celâl Salik.

— Nu, Bottfolio, a spus bătrânul foiletonist, ridicând capul, în traducerea aceea clasică semnată de Ibn Zerhani. Celâl Salik n-a făcut decât să șterpelească de la el, ca de obicei. Așa cum i-ai șterpelit și dumneata lui ochelarii ăștia negri.

— Ochelarii sunt ai mei, a spus Galip.

— Prin urmare, și ochelarii se fac tot sub formă de perechi, ca și oamenii. Ia dă-mi-i puțin să-i văd!

Galip și-a scos ochelarii și i i-a dat. Când bătrânul și i-a pus la ochi, aducea cu un tâlhar legendar al anilor ’50, despre care istorisise și Celâl în articolele sale – cu patronul acela de cazinou, bordel și bar de noapte, care dispăruse cu Cadillacul lui cu tot. S-a întors spre Galip, zâmbind misterios:

— Nu degeaba s-a spus că, din vreme-n vreme, este bine să știi să privești lumea prin ochii altuia. De fapt, abia atunci începi să pricepi misterul lumii și al oamenilor. Ai înțeles? Cine a spus asta?

— F.M. al III-lea, a zis Galip.

— N-are nicio legătură cu el. Ăla nu e decât un zevzec, a zis bătrânul. Un prăpădit, din tagma amărăștenilor… De la cine ai auzit de el?

— Celâl mi-a spus că a fost unul dintre pseudonimele de care s-a folosit vreme îndelungată.

— Prin urmare, când se ramolește binișor, omul nu se mai mărginește doar la renegarea propriului trecut și a propriilor scrieri, ci își mai amintește și de ceilalți de parcă ar fi totuna cu el. Nu cred însă ca abilul nostru Celâl Efendi să se fi zaharisit în așa măsură. Are el o socoteală, de vreme ce a mințit cu bună știință. F.M. al III-lea este o persoană reală, în carne și oase. Acum douăzeci și cinci de ani, eram asaltați, la gazetă, de mormane de scrisori trimise de un ofițer. Când i s-au publicat, de jenă, vreo două-trei misive în coloana rezervată cititorilor, a început să se perinde zilnic pe la ziar, ostentativ, de parcă ar fi făcut parte din redacție. Chiar la epoca aceea a dispărut brusc și nu s-a mai arătat vreme de douăzeci de ani. Acum o săptămână și-a făcut iar apariția, cu chelia lui strălucitoare, pretinzând că venise pe la gazetă ca să mă vadă și că-mi admira articolele. Era vrednic de milă, spunea că s-au arătat semnele.

— Care semne?

— Hai că știi, știi foarte bine! Ori poate că Celâl nu-ți povestește nimic? Despre trucurile cu „s-a împlinit timpul”, „s-au arătat semnele”, „haideți în stradă”, sfârșitul lumii, revoluția, izbăvirea Orientului, și așa mai departe?

— Alaltăieri v-am vorbit de bine cu Celâl în privința asta.

— Unde se pitea?

— Am uitat.

— În biroul celălalt e ședință de redacție, a zis bătrânul foiletonist. Dacă nu predă un articol nou, unchiul dumitale, Celâl, o să fie dat afară. Spune-i că mi se va propune mie să-i preiau rubrica din pagina a doua, dar că am să refuz.

— Alaltăieri, povestindu-mi despre puciul în care v-ați implicat amândoi la începutul anilor 1960, Celâl a vorbit, la rândul lui, cu afecțiune despre dumneavoastră.

— Bărbi! îi e silă de mine, ca de altfel de noi toți, pentru că el a trădat lovitura aia, a spus bătrânul foiletonist.

Cu ochelarii lui negri, pe care nu-i găsea deloc ciudați, ajunsese să semene acum mai degrabă cu un „maestru" decât cu vechii gangsteri din Beyoğlu.

— A trădat puciul! Bineînțeles că dumitale nu ți-a povestit lucrurile așa, ți-a spus că el a pus la cale totul, dar Celâl, unchiul dumitale, s-a implicat în evenimente, ca de obicei, doar atunci când toată lumea începuse să creadă în reușită, înainte de asta, când se constituiseră acele rețele ale cititorilor care s-au răspândit apoi în toate ungherele Anatoliei, când circulau din mână-n mână imagini cu piramide, minarete, simboluri masonice, ciclopi, compasuri misterioase, șopârle, cupole selgiukide, bancnote marcate din Bielorusia ori capete de lup, Celâl nu făcea decât să colecționeze portrete ale cititorilor, așa cum fac copiii care colecționează poze de artiști. Într-o zi, a scornit povestea despre casa cu manechine, în alta a început să vorbească despre „ochiul" care îl urmărea pe străzi înguste, în nopți întunecoase. Ne-am dat seama că voia să ni se alăture și am fost de acord cu acest lucru. Ne spuneam că o să pună coloanele rubricii lui la dispoziția mișcării și că, astfel, o să le atragă atenția unora dintre militari. Dar vezi să nu! Pe vremea aceea, se tot învârteau în jurul nostru o seamă de exaltați, de pierde-vară, de teapa lui F.M. al III-lea al dumitale; primul lucru pe care l-a făcut a fost să-l atragă în mrejele lui. Apoi a intrat în legătură cu o altă grupare obscură, de ale cărei cifruri, formule și jocuri cu litere a profitat din plin. După ce stabilea asemenea relații, văzând în fiecare dintre ele o

nouă victorie, venea la noi și începea să se târguiască în legătură cu fotoliul pe care urma să-l ocupe după revoluție. Pentru a-și spori forța de negociere, susținea că avusese întrevederi cu ultimii supraviețuitori ai unor confrerii mistice, cu cei care-l așteptau pe Mahdi sau cu cei care afirmau că primiseră vești de la feluriții prinți otomani ce zăceau în adormire prin Franța ori prin Portugalia, pretindea că primise scrisori de la persoane fictive, urmând să ni le arate ulterior, că feluriți nepoți de pașale ori de prinți care îl vizitaseră acasă îi lăsaseră manuscrise și testamente înțesate de taine, că veniseră să-l caute la gazetă, în puterea nopții, tot soiul de ciudați. El era cel care-i inventa pe toți indivizii de care vorbea! Pentru că în aceeași perioadă, omul acesta, care nu știa încă franceza cumsecade, răspândise zvonul că după revoluție urma să fie ministru de externe, mi-am spus să dezumflu măcar unul dintre baloanele lansate de el. Pe vremea aceea evoca, în articolele lui, o seamă de scorneli pe care le numea „testamentul unui om malefic, intrat în legendă”, scria stupidități împănate cu profeți, cu așa-ziși Mahdi și cu baliverne despre „sfârșitul lumii”, decurgând dintr-o poveste care urma să scoată la iveală un adevăr necunoscut privitor la istoria noastră. M-am așezat la masă și-am scris un articol care dezvăluia, la rubrica mea, adevărul în toate privințele, aducându-i în discuție și pe Ibn Zerhani și pe Bottfolio. După toate astea, mai era, pare-se, și laș! S-a rupt imediat de noi și s-a alăturat celorlalte grupări. Se spune că, pentru a le demonstra noilor săi amici, care aveau relații mai strânse cu tinerii ofițeri, că persoanele despre care afirmasem eu că erau fictive existau cu adevărat, obișnuia să se deghizeze noaptea și să ia înfățișarea propriilor sale personaje. Umblă zvonul că și-ar fi făcut apariția într-o noapte la porțile unui cinematograf din Beyoğlu, în chip de Mahdi sau de Mehmet Cuceritorul și că ar fi ținut o predică în

fața gloatei uluite, care aștepta începerea filmului, susținând că toată națiia trebuia să-și schimbe înfățișarea și să înceapă o viață nouă; filmele americane ar fi fost la fel de deprimante ca și filmele autohtone, iar acum nu ne mai rămăsese nici măcar șansa de a le imita. Voia să asmuță puhoiul de la cinematograf împotriva producătorilor de pe Strada Yeșilçam, s-o târască pe urmele sale. Nu numai „mic-burghezii în mizerie" care locuiau în casele de lemn dărăpănate din cartierele de la periferie ori de pe străzile noroioase ale Istanbulului, pe care le amintea frecvent în articolele sale, ci întreaga națiune turcă aștepta pe atunci, la fel ca și acum, un „Izbăvitor". Lumea credea, cu aceeași sinceritate și nădejde dintotdeauna, că dacă urma să aibă loc o lovitură de stat militară avea să se ieftinească pâinea, iar dacă păcătoșii urmau să fie puși la cazne aveau să se deschidă porțile Raiului. Dar din cauza bolii lui de a-i atrage pe toți cei din jur, din cauza lăcomiei lui, grupările implicate în mișcare au intrat în conflict, puciul a fost anulat, iar tancurile care se puseseră deja în mișcare în acea noapte nu s-au mai îndreptat spre Casa Radio, ci au făcut cale-ntoarsă, revenind în cazărmi. Consecința: după cum vezi, continuăm să ne târâm și, pentru că ne este rușine de europeni, ne ducem din când în când la vot, ca să putem afirma cu inima împăcată, ori de câte ori își fac apariția niște gazetari străini, că semănăm cu ei, cu europenii. Asta nu înseamnă că am fi disperați și că n-ar exista nicio cale de salvare. O asemenea cale există. Dacă cei de la televiziunea britanică ar fi vrut să stea de vorbă cu mine, nu cu Celâl Efendi, le-aș fi dezvăluit taina modului în care Orientul ar mai putea rămâne încă niște zeci de mii de ani de-acum înainte tot Orient, ba chiar pe deplin fericit. Galip Bey, fiule, băiatul unchiului dumitale, Celâl Bey, este o ființă schiloadă, demnă de milă; n-avem nevoie să dosim prin dulapuri peruci, bărbi false și veșminte de

altădată, așa cum face el, ca să fim noi înșine. Mahmut I obișnuia să se deghizeze seară de seară, dar știi cum se îmbrăca? Își schimba turbanul de padișah cu un fes, la care mai adăuga un baston: atât și nimic mai mult! Nu trebuie deloc să te machiezi ore în șir, seară de seară, să adopți o ținută ciudată, de măscărici, ori veșminte zdrențuite de cerșetor, așa cum face Celâl. Lumea noastră este o lume împlinită, nu una fragmentară. În această lume se cuibărește o altă lume, numai că nu este vorba de o lume ascunsă în spatele imaginilor, al decorurilor, ca lumea occidentalilor, astfel încât, de îndată ce se dau la o parte vălurile, să zărim triumfători realitatea pe care o tăinuiesc. Acesta este însă și misterul nostru; pentru că este greu, foarte greu să-l deprinzi. Cere pătimire. Vin și întreb: câți eroi avem care să știe că ei sunt totuna cu lumea în care caută misterul? Numai când ajungi la o asemenea desăvârșire ai dreptul să te substitui altcuiva, să te deghizezi. Nu împărtășesc cu Celâl, unchiul dumitale, decât un singur sentiment: mi-e milă, la fel ca și lui, de sărmanele noastre staruri de film, care nu pot fi nici ele însele, nu pot fi nici altcineva. Mai mult, mi-e chiar mai milă de nația noastră, care se vede pe sine în aceste staruri. Nația asta avea șansa de a se izbăvi – întregul Orient, chiar, se putea izbăvi, numai că Celâl, unchiul dumitale, fiul unchiului dumitale, a vândut-o în numele ambițiilor lui. Acum, speriat de propria sa operă, fuge de un întreg popor, cu veșmintele alea ciudate pe care le ascunde prin dulapuri cu tot. De ce s-o ascunde?

— După cum știți, a spus Galip, pe străzile orașului se comit zilnic zece-cincisprezece crime cu substrat politic.

— Nu sunt crime cu substrat politic, ci spiritual. În plus, dacă s-au încăierat între ei niște pseudosectanți, niște pseudomarxiști și niște pseudofasciști, ce-are a face Celâl cu ei? Persoana lui nu mai stârnește interesul nimănui. El singur își

cheamă moartea ascunzându-se, în așa fel încât să socotim că e suficient de important ca să-i facă cineva felul. Câtă vreme s-a aflat la conducere Partidul Democrat[127], aveam un redactor bun, docil și temător, care nu se mai află acum printre cei vii; pentru a izbuti să trezească interesul, îi scria zilnic câte o scrisoare de denunț procurorului însărcinat cu presa, pe care o semna cu nume fals și care-l incrimina chiar pe el, în așa fel încât să fie trimis în judecată și să atragă atenția asupra lui. Ca și cum n-ar fi fost destul, pretindea că noi eram cei care mâzgăleam misivele alea. Pricepi? Celâl Efendi, la rândul lui, nu și-a pierdut doar memoria, ci și trecutul – singura sa legătură cu propria țară. Nu întâmplător, nu mai poate scrie nimic nou.

— El m-a trimis aici, a spus Galip.

A scos articolele pe care le avea în buzunarul sacoului.

— Mi-a cerut să las la ziar noile lui articole.

— Ia dă-mi-le să le văd!

În timp ce bătrânul foiletonist parcurgea cele trei articole, fără să-și fi scos ochelarii negri de la ochi, Galip a băgat de seamă că volumul deschis de pe masă era o traducere în turcă, tipărită cu alfabet arab, a *Memoriilor de dincolo de mormânt* de Chateaubriand. Bătrânul foiletonist i-a făcut semn unui bărbat înalt, care tocmai ieșea pe ușă, chemându-l la el.

— Acestea sunt noile articole ale lui Celâl Efendi. Aceeași pasiune pentru ingeniozitate, aceeași…

— Să le trimitem jos, ca să fie culese imediat, a zis bărbatul acela înalt. Și noi, care tocmai spuneam să punem în pagină unul dintre articolele lui mai vechi!

— Am să-i aduc eu, o vreme, articolele, a spus Galip.

— De ce nu se arată deloc? a întrebat bărbatul acela înalt. L-a căutat multă lume zilele astea.

— S-ar zice că noaptea se deghizează amândoi, a zis bătrânul scriitor, făcând un semn spre Galip.

Când bărbatul cel înalt s-a îndepărtat de ei zâmbind, s-a întors spre Galip:

— Nu-i așa că umblați pe tot soiul de ulițe dosnice, bântuite de năluci, purtând haine ciudate, măști, ochelari, și că vă vârâți nasul în afaceri necurate, pășind pe urmele unor taine stranii, ale fantomelor, ale celor care-au răposat acum o sută douăzeci de ani, pătrunzând prin moschei cu minarete prăbușite, prin clădiri în ruină, prin case părăsite, prin lăcașuri de derviși lăsate de izbeliște, printre falsificatori de bani și traficanți de heroină? Pentru că, de când te-am văzut ultima oară, și dumneata te-ai schimbat foarte mult, Galip Bey, fiule. Ești palid, ți s-au dus ochii-n fundul capului, ai ajuns să fii o cu totul altă persoană. Nopțile, la Istanbul, sunt fără sfârșit… O fantomă care nu poate să doarmă, chinuită de mustrări de conștiință pentru păcatele pe care le-a săvârșit… Poftim?

— Aș lua ochelarii, ca să plec, domnule.

X

Se făcea că eram eroul ei

Individualitatea în materie de stil: creația literară începe, neîndoios, prin imitarea unor scrieri anterioare. Este ceva firesc: oare copiii, la rândul lor, nu prind să vorbească imitându-și semenii?

Tahir el-Mevlevi

M-am privit în oglindă și mi-am deslușit chipul. Oglinda era o mare tăcută, iar chipul meu – o foaie de hârtie decolorată, însemnată cu cerneala verde a mării. „Dragul meu, ești alb la față ca hârtia!”, spunea mama ta, frumoasa ta mamă, adică mătușa mea prin alianță, când mă uitam pe vremuri în gol. Mă uitam în gol pentru că mă temeam, fără să știu, de ceea ce era înscris pe chipul meu; mă uitam în gol pentru că mă temeam că n-aveam să te mai aflu în locul în care te lăsasem. În locul în care te lăsasem, printre mese vechi, scaune uzate, lămpi palide, ziare, draperii, țigări. La vreme de iarnă, se făcea seară devreme, ca și întuneric. De cum se întuneca, de cum se ferecau ușile, de cum se aprindeau luminile, mă gândeam la ungherul în care ședeai tu, dincolo de ușa apartamentului nostru; în copilărie, locuiam la etaje diferite, iar apoi, după ce am crescut, în spatele aceleiași uși.

Cititorule, o, cititorule, cititorule care pricepi că vorbesc despre fata care-mi era rudă și care trăia sub același acoperiș, sub același coș de fum cu mine: când vei citi toate acestea, pune-te în locul meu și fii atent la semnele pe care le las în urma mea, pentru că de fiecare dată când vorbesc despre

mine știu că istorisesc despre tine, și de fiecare dată când depăn povestea ta știi, la rândul tău, că vorbesc despre propriile-mi amintiri.

M-am uitat în oglindă și mi-am descifrat chipul. Chipul meu era piatra de la Rosetta, ale cărei cifruri le deslușisem în vis. Chipul meu era o stelă funerară, căreia i se desprinsese turbanul din creștet[128]. Chipul meu era o oglindă de piele, în care cititorul se contempla pe sine; respiram împreună – amândoi, tu și eu – prin porii ei, în vreme ce fumul țigărilor noastre îmbâcsea camera de zi, ticsită de romanele pe care le devorai nesățioasă, în vreme ce motorul frigiderului torcea melancolic în bezna din bucătărie, în vreme ce lumina de nuanța tenului tău răzbătea prin abajurul de carton al lămpii de pe masă – de culoarea unei coperte de carte, pentru a se proiecta mai apoi pe degetele mele vinovate și pe picioarele tale lungi.

Eu eram eroul iscusit și trist al cărții pe care tocmai o citeai; eu eram călătorul care gonea, însoțit de călăuza sa, printre blocuri de marmură, coloane masive și stânci întunecate, către cei osândiți la viața pâlpâitoare din subterane, ori care urca scările ce duceau spre cele șapte caturi ale cerului presărat cu stele; eu eram detectivul imposibil de păcălit care îi spunea iubitei sale, aflate la celălalt capăt al unei punți suspendate peste hău „Eu sunt tu!” și care descoperea urme de otravă în scrumul unei țigări, pentru că era oblăduit de scriitorul care îl crease… Tu întorceai pagina, nerăbdătoare și tăcută. Am săvârșit crime din dragoste, am trecut Eufratul călare pe bidiviul meu, am fost îngropat în piramide, am ucis cardinali.

— Draga mea, despre ce e vorba în cartea aia atât de captivantă?

Tu erai casnică, femeie măritată, cu familie, iar eu eram soțul care tocmai revenise acasă, seara.

— Despre nimic.

Când trecea prin fața casei ultimul autobuz, cel mai gol dintre toate autobuzele, cu pustiul care domnea în el, fotoliile noastre, așezate față în față, vibrau. Te întrebam, în vreme ce tu țineai în mână cartea aceea cu copertă cartonată, iar eu ziarul, pe care nu apucasem încă să-l citesc:

— Dacă eu aș fi fost eroul cărții, m-ai fi iubit?

— Nu vorbi prostii!

În cărțile pe care le citeai tu era întipărită tăcerea crudă a nopții, iar eu știam prea bine ce însemna cruzimea tăcerii.

Mama ei avea dreptate, am chibzuit eu, pentru că fața mea a rămas întotdeauna albă ca hârtia; pe întinderea ei se află cinci litere. Pe calul acela mare din *Abecedar* scria *at,* „cal”, iar pe creangă D, de la *dai,* „ramură”. Doi de D făceau un *Dede,* „Bunic”. Doi de B făceau un *Baba*, „Tată”, în franceză, *Papa.* Mamă, unchi, mătușă, rubedenie. Prin preajmă nu exista niciun șarpe, așa cum nu exista nici vreun munte numit Qaf. Mă zoream la virgule, mă opream la puncte, mă minunam la semnele de exclamare! Ce uimitoare părea lumea în cărți și pe hărți! *Ranger-ul* numit Tommiks locuia în Nevada. Çelik Bilek, eroul din *Texas,* este, iată, aici la Boston, iar Karaoglan, cu sabia lui, este în Asia Centrală. O-Mie-și-Una-de-Fețe, Băutorul-de-Coniac, Rodi, Liliacul. „Alâaddin, ah, Alâaddin, a apărut numărul două sute douăzeci și cinci din *Texas*?” „Ia stați”, zicea Bunica, cea care ne smulgea revistele din mâini ca să le citească și ea, „ia stați! Dacă n-a ieșit ultimul număr din porcăria aia de revistă, vă spun eu o poveste!” Vorbea cu țigara în mână. Noi doi, tu și eu, urcam pe Muntele Qaf, rupeam mărul din copac, coboram pe vrejul de fasole, ne strecuram prin hornuri, urmăream indicii. Cel mai bun în urmărirea indiciilor era, după noi, Sherlock Holmes, apoi urma Fulg Alb, prietenul lui Pekos Bill, iar mai apoi Ali cel Șchiop, dușmanul lui Mehmet cel Subțire. Cititorule, ei, cititorule, urmărești și tu

literele mele? Pentru că, pare-se, nu știam, habar nu aveam că fața mea este o hartă. „Și după aceea, întrebai tu, de pe scaunul așezat în fața Bunicii, după aceea, Bunico, bâțâind din picioarele care nu atingeau pământul, după aceea?”

După aceea, la mult timp după aceea, peste ani de zile, după ce devenisem soțul tău trudit care se întorcea acasă seara de la serviciu, scoteam din servietă revista pe care tocmai o cumpărasem de la prăvălia lui Alâaddin, iar tu o luai și te așezai pe același scaun, bâțâind din picioare la fel de îndârjită ca pe vremuri; eu te priveam cu aceiași ochi goi și mă întrebam, temător: Ce-o fi în capul ei? Ce mister se ascunde în grădina tainică a minții ei, care-mi este oprită mie? Mă străduiam să deslușesc după revista cu fotografii color, uitându-mă peste umărul tău, prin locșorul pe unde se revărsa părul tău lung, taina care te-mboldea să bâțâi din picioare, misterul ascuns în grădina minții tale: zgârie-nori la New York, focuri de artificii la Paris, revoluționari chipeși, milionari hotărâți. (întoarce pagina.) Avioane cu piscine la bord, superstaruri cu cravate roz, genii universale și cele mai recente anunțuri publicitare. (întoarce pagina.) Tinere staruri de la Hollywood, cântărețe rebele, prinți și prințese de renume internațional, (întoarce pagina.) O știre din țară: doi poeți și trei critici au purtat o discuție despre beneficiile lecturii.

Eu tot nu ajungeam să deslușesc misterul, dar tu reușeai să isprăvești careul de cuvinte încrucișate, după multe alte pagini răsfoite, după ce se scurgeau nu știu câte ore și după ce haitele de câini flămânzi se perindau, noaptea târziu, prin fața porții. Zeița sănătății la sumerieni: Bo; câmpie în Italia: Po; un gen de riglă: teu; o notă muzicală: re; fluviu care curge din amonte în aval: alfabet; munte inexistent, pe șesul literelor: Qaf; cuvânt magic: ascultă; teatrul minții: vis[129]; personajul chipeș care se vede în imaginea alăturată: tu știi

întotdeauna, eu nu reușesc s-o brodesc niciodată. Când ridicai capul din revistă, în tăcerea nopții, întrebai, stând cu chipul pe jumătate în lumină, în vreme ce jumătatea cealaltă era o oglindă întunecată: „Oare să-mi tai părul?” Nu reușeam să-mi dau seama dacă întrebarea mi se adresa mie sau frumosului și faimosului personaj din centrul careului de cuvinte încrucișate. O priveam o clipă cu aceiași ochi goi, nemărginit de goi, o, cititorule!

N-am izbutit să te conving niciodată că eu credeam într-o lume fără eroi. N-am izbutit să te conving niciodată că sărmanii scriitori care-i inventau pe acei eroi nu erau niște eroi. N-am izbutit să te conving niciodată că persoanele ale căror fotografii apăreau prin reviste erau din altă plămadă decât noi. N-am izbutit să te conving niciodată că trebuia să te resemnezi cu o existență banală. N-am izbutit să te conving niciodată că în existența aceea banală mi se cuvenea un loc și mie.

XI

Frate al meu

Dintre toți suveranii de care am auzit vreodată, cel care a reușit să se apropie cel mai mult de adevăratul spirit al lui Dumnezeu a fost, după mine, Harun al-Rașid din Bagdad, căruia, după cum știți, îi plăcea să hoinărească deghizat.

Isak Dinesen

După ce a ieșit din clădirea ziarului *Milliyet,* cu ochelarii negri la ochi, Galip nu s-a îndreptat spre biroul lui de avocatură, ci spre Marele Bazar. În timp ce pășea printre dughenele în care se vindeau suveniruri, în vreme ce străbătea curtea Moscheii Nuruosmaniye, s-a simțit atât de copleșit de osteneala orelor de nesomn, încât i s-a părut că întregul Istanbul devenise un cu totul alt oraș. Gențiile de piele, pipele din spumă de mare și râșnițele de cafea pe care le vedea în Bazar nu-l duceau cu gândul la acel gen de obiecte specifice unui oraș pe care oamenii sfârșiseră prin a-l face să semene cu ei înșiși, după ce viețuiseră acolo fără întrerupere vreme de mii de ani, ci la semnele înspăimântătoare ale unui tărâm de neînțeles, în care milioane de oameni fuseseră surghiuniți pe o perioadă determinată. „Ciudat este faptul, cugeta Galip, rătăcit pe străzile fără noimă ale Bazarului, că după ce mi-am deslușit slovele de pe chip, am ajuns să cred, optimist, că de-acum încolo am să pot fi pe de-a-ntregul eu însumi.”

Când a pătruns pe Strada Vânzătorilor de Papuci, tocmai era pe cale că cugete că nu orașul

se schimbase, ci el însuși, numai că, după ce-și descifrase slovele de pe chip, decisese cu atâta fermitate că pricepea misterul orașului, încât faptul acesta nu putea fi adevărat. Mânat de un imbold lăuntric, s-a uitat în vitrina unui negustor de covoare și s-a gândit că mai văzuse și înainte vreme covoarele expuse acolo, că pășise pe ele ani de zile, cu încălțările pline de noroi și cu papucii lui de casă uzați, că îl cunoștea bine pe prăvăliașul vigilent, care-și sorbea cafeaua în pragul ușii, uitându-se la el suspicios, că știa istoria cu iz prăfuit, plină de pungășii, de mici găinării a acelei dughene întocmai așa cum își cunoștea propria viață. A gândit același lucru și atunci când s-a uitat în vitrinele bijutierilor, ale anticarilor și ale negustorilor de încălțăminte. După ce a mai străbătut zorit două străzi, a cugetat, de asemenea, că știa toate soiurile de obiecte care se vindeau în Marele Bazar, de la ibricele de aramă la balanțele cu talere, și că, totodată, îi cunoștea pe toți vânzătorii care lâncezeau în așteptarea mușteriilor, ca și pe toți oamenii care se perindau pe străzi. Întreg Istanbulul îi devenise familiar; pentru Galip, orașul nu mai avea niciun mister de nepătruns. A bătut străzile ca prin vis, stăpânit de pacea pe care i-o insufla acest sentiment. Fleacurile pe care le zărea prin vitrine, chipurile pe care le întâlnea în cale i se păreau, pentru prima dată în viață, deopotrivă descumpănitoare, asemenea celor din vise, și cunoscute, liniștitoare, asemenea chipurilor pe care le zărești la o masă zgomotoasă de familie, la care participă toți cei apropiați. Când trecea prin fața vitrinelor orbitoare ale câte unui bijutier, îi venea în minte că pacea pe care o încerca se lega de taina dezvăluită de slovele pe care și le deslușise, îngrozit, pe chip, dar după ce apucase să buchisească acele slove refuza să mai stăruie cu gândul asupra persoanei triste și nenorocite pe care o lăsase în urmă. Dacă exista ceva care să transforme lumea într-o alcătuire misterioasă, acel

ceva era existența unei a doua persoane, pe care o adăposteai înlăuntrul propriei ființe și alături de care viețuiai de parcă ar fi fost vorba de un frate geamăn. De îndată ce a văzut niște imagini ale orașului într-o sumedenie de cărți poștale viu colorate ce înfățișau Istanbulul, la intrarea într-o dugheană măruntă aflată mai încolo de Strada Cavafilor, unde vânzătorii dormitau fără nicio treabă în fața magazinelor, Galip a decis că persoana cu pricina rămăsese cu mult în urmă; cărțile poștale abundau în imagini atât de cunoscute, atât de desuete și de convenționale ale Istanbulului, încât, privind feluritele instantanee familiare și banale cu vapoare ale liniilor urbane care acostau la Podul Galata, cu turnurile Palatului Topkapi, cu Turnul Fecioarei, a avut senzația că orașul nu-i mai putea ascunde nicio brumă de mister. De îndată ce a pătruns însă pe ulițele înguste ale Bazarului Acoperit, ale cărui vitrine verzui, de culoarea sticlei, se reflectau unele în altele, sentimentul pe care-l încercase mai devreme a dispărut. „Mă urmărește cineva”, s-a gândit el, temător.

Prin preajmă nu se afla nimeni demn de atenție, dar Galip a fost cuprins brusc de un simțământ comparabil cu cel pe care ți-l trezește o catastrofă inexorabilă, ce se apropie treptat. A grăbit pasul. O dată ajuns pe Strada Căciularilor, a cotit la dreapta, a luat-o de-a lungul uliței și a ieșit din Bazar. Avea de gând să treacă prin Târgul Anticarilor fără a slăbi pasul, dar când s-a pomenit în fața Librăriei Alef, al cărei nume i se păruse, ani de zile, cât se poate de comun, i s-a năzărit deodată că la mijloc se afla un semn. Uimitor nu era faptul că dugheana se numea Alef – după numele primei litere a alfabetului arab, din care, potrivit confreriei Hurufi, se iviseră toate literele și, o dată cu ele, întreaga lume, și care era, totodată, prima literă a numelui „Allah”, ci faptul că *alef*-ul din partea de sus a vitrinei librarului era caligrafiat cu litere

latine, exact așa cum prevăzuse F.M. al III-lea. Vrând să vadă în ceea ce se petrecea o simplă întâmplare, nicidecum un semn, Galip și-a fixat privirile asupra prăvăliei deschise de Șeyh Muammer Efendi. Faptul că prăvălia de cărți a *șeyh*-ului Zamani, pe la care se abăteau o dată tot soiul de văduve amărâte și nevoiașe de la periferie, dar și felurite americance amărâte și miliardare, era închisă nu i s-a mai părut a fi semnul unei realități banale, arătând că domnul *șeyh* nu voia să iasă din casă pe frig ori că răposase, ci semnul unui mister ce nu contenea să rămână tăinuit în oraș. „Dacă continui să văd în oraș asemenea semne", a cugetat el, pășind printre nesfârșitele vrafuri de comentarii ale Coranului și de romane polițiste traduse în turcă pe care librarii obișnuiau să le așeze în fața prăvăliilor, „înseamnă că n-am izbutit încă să aflu ce anume m-au învățat slovele de pe chipul meu". Nu aceasta era însă cauza: ori de câte ori îi trecea prin minte că era urmărit, pașii i se iuțeau de la sine, iar orașul se transforma dintr-un ungher pașnic, înțesat de semne și de obiecte bine știute într-o lume înspăimântătoare, plină de primejdii și de taine necunoscute. Galip și-a dat seama că doar dacă mergea repede, foarte repede, mai repede avea să poată lăsa în urmă umbra care se ținea după el și să uite de senzația aceea de mister ce nu-i dădea pace.

A trecut prin Piața Beyazit și a pătruns cu pași repezi pe Bulevardul Făurarilor de Corturi, de acolo a cotit pe Strada Samovarului, pentru că-i plăcea numele ei, a coborât pe Strada Făurarilor de Narghilele, paralelă cu ea, îndreptându-se spre Cornul de Aur, după care a urcat iarăși panta, întorcându-se de data aceasta pe Strada Făurarilor de Piulițe. A văzut ateliere de mase plastice, restaurante ieftine, ateliere de prelucrat arama, lăcătușerii. „Îmi era sortit, așadar, la începutul noii mele vieți, să întâlnesc, mai înainte de toate, aceste ateliere și aceste prăvălii", a cugetat el, cu naivitate

copilărească. A văzut dughene în care se vindeau căldări, ligheane, mărgele, paiete strălucitoare, uniforme de poliție și de armată. S-a îndreptat, la un moment dat, spre Turnul Beyazit, pe care și l-a luat drept reper, s-a întors în punctul din care plecase și s-a îndreptat spre Moscheea Süleymaniye, trecând printre camioane, vânzători de portocale, căruțe, frigidere vechi, teleguțe trase de hamali, mormane de gunoaie și sloganuri cu iz politic, mâzgălite pe zidurile Universității. A pătruns în curtea moscheii, a pășit pe sub chiparoși, iar când i s-au afundat încălțările în noroi, a revenit în stradă, trecând prin zona în care se afla școala coranică, și a înaintat printre casele de lemn cu vopseaua coșcovită care se rezemau una de alta. Îi trecea prin minte că hornurile care se ițeau pe ferestrele de la primele etaje ale acelor case în ruină se întindeau spre stradă ca niște țevi oarbe, sau ca niște periscoape ruginite, sau ca niște înspăimântătoare guri de tun, dar refuza până și să-și amintească de cuvântul „ca", pentru a nu stabili niciun fel de corespondență între ceva și altceva.

Când a prins să-și dea seama că îl obseda numele Străzii Cișmeaua Piticului, pe care cotise ca să iasă de pe Strada Flăcăului, și că la mijloc se putea afla cine știe ce semn, a tras concluzia că străzile pavate cu piatră cubică erau înțesate de capcanele semnelor, așa încât a luat-o pe Bulevardul Capul Prințului. A văzut vânzători de covrigi, șoferi de microbuze care beau ceai și studenți care cercetau afișele de la porțile cinematografelor, mușcând din *lahmacun*[130]-urile pe care le aveau în mâini: trei filme într-un singur spectacol. Două dintre ele erau filme cu karate, în care juca Bruce Lee; pe afișele zdrențuite și decolorate ale celui de-al treilea, beiul selgiukid de frontieră Cüneyt Arian[131] îi nimicea pe bizantini și se culca cu nevestele lor. S-a speriat, de parcă dacă s-ar fi uitat mai stăruitor la chipurile portocalii ale actorilor de film, ce se vedeau în fotografiile de la

intrarea în cinematograf, și-ar fi pierdut vederea, așa că s-a îndepărtat. Pe când trecea pe lângă Moscheea Prințului, s-a străduit să nu se gândească la *Povestea Prințului,* care-i trecea atunci prin minte. Dar semnele misterioase continuau să roiască în jurul lui: panourile de circulație cu marginile mâncate de rugină, inscripțiile contorsionate de pe ziduri, panourile de plexiglas ale restaurantelor și hotelurilor de două parale, afișele unor cântăreți care practicau stilul numit „arabesc" și reclamele companiilor producătoare de detergenți. Deși făcea un efort deosebit și reușea să nu se lase dominat de semne, pe când trecea pe lângă Apeductul Șoimul Cenușiu a văzut cu ochii minții niște prelați bizantini cu bărbi roșcovane, desprinși din filmele istorice pe care le urmărise în copilărie, iar pe când trecea prin fața Bragageriei Fidelitatea și-a amintit cum, cu ani în urmă, într-o seară de bairam, Unchiul Melih, care se amețise după ce băuse nu știu câte pahare de lichior, adusese acolo toată familia cu niște taxiuri închiriate de el, ca să bea bragă, iar aceste reverii deveneau tot atâtea semne ale unui mister rămas undeva departe, în propriul trecut.

Pe când traversa în fugă Bulevardul Atatürk, a decis că dacă mergea repede, mai repede, urma să vadă semnele, imaginile și slovele pe care i le arăta orașul întocmai așa cum erau ele, iar nu ca pe o parte a unui mister, așa cum își dorea el să le vadă. A intrat grăbit pe Strada Tejghetarilor, a trecut pe Strada Cioplitorilor, iar apoi a hoinărit vreme îndelungată fără să se mai uite la numele străzilor. A văzut blocuri dărăpănate, îngrămădite printre case de lemn, cu grilajele balcoanelor mâncate de rugină, camioane model 1950, cu botul țuguiat, copii care se jucau cu roți de căruță, stâlpi de electricitate lăsați într-o rână, trotuare desfundate și lăsate în voia sorții, pisici care scurmau prin cazane de gunoi, bătrâne îmbrobodite care fumau

pe la ferestre, vânzători de iaurt ambulanți, vidanjori, plăpumari.

În timp ce cobora dinspre Bulevardul Negustorilor de Covoare spre Bulevardul Patriei, a cotit brusc la stânga, a traversat de două ori de pe un trotuar pe celălalt, iar în timp ce-și potolea setea cu niște *ayran*[132] în dugheana unui băcan, a cugetat că deprinsese ideea „urmăririi" din romanele polițiste pe care le citea Rüya; știa însă că nu avea să-și poată scoate prea curând din minte această obsesie, așa cum nu-și putuse scoate din minte ideea misterului de neînțeles care se ascundea în inima orașului. A cotit pe Strada Două Turturele iar la prima răspântie a luat-o din nou la stânga; pe Strada Învățatului a început să meargă în pas alergător. A traversat Bulevardul Fevzi Pașa în fugă, pe roșu, strecurându-se printre mașini. Dându-și seama apoi, după tăblița indicatoare, că strada pe care tocmai pătrunsese se numea Casa cu Lei, a fost cuprins, o clipă, de groază: dacă mâna aceea tainică, a cărei existență o adulmecase cu patru zile în urmă, pe când rătăcea prin preajma Podului Galata, continua să semene felurite semne prin Istanbul, spre a le vedea el, misterul de a cărui existență era conștient se afla, pesemne, încă foarte departe.

A trecut prin îmbulzeala din piață, prin fața prăvăliilor în care se vindeau stavrizi, pălămide și calcani și a intrat în curtea Moscheii Fatih[133], spre care se îndreptau toate străzile. Curtea spațioasă era cu desăvârșire pustie, în afara unui bărbat cu barbă neagră și palton negru, care își croia drum prin zăpadă ca un corb. Micul cimitir era și el pustiu. Mausoleul sultanului Mehmet Cuceritorul era încuiat; Galip a privit înăuntru pe ferestre, ascultând freamătul orașului. Zarva iscată de vânzătorii din piață, claxoanele mașinilor, vocile unor copii, răzbătând din grădina unei școli primare aflate undeva departe, izbituri de ciocan, zgomote de motoare, țipetele vrăbiilor și ale

ciorilor îngrămădite pe ramurile copacilor din curte, gălăgia iscată de microbuzele și de motocicletele care treceau pe stradă, larma stârnită de felurite ferestre care se deschideau ori se închideau, de uși, de clădiri, de case, de străzi, de copaci, de parcuri, de mare, de vapoare, de mahalale, de întregul oraș. Mehmet Cuceritorul, bărbatul în locul căruia și-ar fi dorit să se afle Galip în vreme ce îi contempla cenotaful prin geamurile îmbâcsite de praf, intuise misterul orașului pe care îl cucerise cu cinci secole înainte de nașterea lui grație tratatelor Hurufi care-i încăpuseră pe mână și încercase să deslușească, puțin câte puțin, o lume în care fiecare poartă, fiecare coș de fum, fiecare uliță, fiecare pod, fiecare apeduct, fiecare platan indica, de fapt, o altă realitate decât cea pe care o întrupa.

„Oare dacă tratatele și adepții Hurufi n-ar fi căzut pradă focului, în urma unei uneltiri", se întreba Galip în timp ce trecea pe Strada Caligraful Izzet, îndreptându-se spre Zeyrek, „și dacă padișahul ar fi izbutit să pătrundă misterul orașului, ce-ar fi putut el să priceapă străbătând străzile Bizanțului abia cucerit și privind, așa cum privesc eu astăzi, zidurile în ruină, platanii seculari, ulițele prăfuite și maidanele?" Odată ajuns în zona clădirilor vechi și înfricoșătoare ale depozitelor de la Cibali, Galip și-a dat singur răspunsul, pe care îl știa, de fapt, de când își descifrase slovele de pe chip: „Că știa orașul pe care îl vedea pentru prima oară în viața lui de parcă l-ar fi colindat de mii de ori înainte". Uimitor era însă faptul că Istanbulul continua să lase impresia unui oraș cucerit de curând. Galip nu încerca nicidecum sentimentul că mai văzuse cândva, că știa dinainte străzile pline de noroi, trotuarele scurmate, zidurile năruite, copacii plumburii, vrednici de milă, mașinile hârbuite, autobuzele și mai hârbuite, chipurile melancolice care semănau, toate, unul cu altul, câinii costelivi.

În vreme ce pășea pe țărmul Cornului de Aur, printre ateliere, containere goale, muncitori în salopete, care, aflați în pauza de prânz, mâncau chiftele și jucau fotbal prin mocirlă, și apeducte bizantine în ruină, după ce-și dăduse seama că nu putea scăpa de „umbra” lui, de a cărei existență nici măcar nu putea să fie sigur, dorința de a vedea în oraș un spațiu pașnic, însuflețit de imagini familiare, a pus stăpânire pe el cu atâta putere, încât a încercat, așa cum obișnuia să facă în copilărie, să se socotească altcineva – sultanul Mehmet Cuceritorul. După ce a hoinărit vreme îndelungată purtat de această reverie pe care n-o socotea nici nebunească, nici ridicolă, și-a amintit că, potrivit celor consemnate de Celâl în urmă cu mulți ani într-un foileton consacrat aniversării cuceririi orașului, dintre cei o sută douăzeci și patru de suverani care stăpâniseră Istanbulul în cei o mie șase sute cincizeci de ani care se scurseseră de la fondarea urbei de către Constantin, Fatih fusese singurul domnitor care nu simțise nevoia să rătăcească pe străzi deghizat, la adăpostul nopții. „Din motive pe care unii dintre cititorii noștri le cunosc foarte bine”, scrisese Celâl în articolul de care își aducea aminte Galip în timp ce se legăna în același ritm cu mulțimea de călători din autobuzul de pe linia Sirkeci-Eyüp, care se zgâlțâia pe drumurile pavate cu piatră cubică. Aflat apoi în autobuzul care-l ducea spre Taksim, în care urcase de la Unkapani, Galip s-a mirat că persoana aflată pe urmele sale izbutise să schimbe mașina o dată cu el, într-un răstimp atât de scurt; îi simțea acum privirile și mai aproape – chiar în ceafă. După ce a mai schimbat o dată autobuzul în Taksim, i-a venit în minte că, dacă ar fi vorbit cu bătrânul așezat alături de el, s-ar fi putut preschimba într-o altă persoană și, poate, în acest fel, ar fi izbutit să scape de umbra sa:

— Oare o să mai ningă? a zis Galip, cu ochii pe fereastră.

— Cine știe? i-a răspuns bătrânul.

Poate că ar fi urmat să mai adauge și altceva, dar Galip l-a întrerupt:

— Ce fel de semn este ninsoarea asta? Ce vestește zăpada asta? Cunoașteți povestea despre cheie, istorisită de slăvitul Mevlâna? Noaptea trecută mi-a fost dat să visez ceva aidoma. Peste tot domnea un alb fără de prihană – alb ca neaua, alb ca zăpada asta. M-am trezit deodată cu o senzație de frig, de rece ca gheața, și cu o durere ascuțită în piept. Am crezut că aveam pe inimă un bulgăre de zăpadă, am crezut că aveam pe inimă o bucată de gheață, am crezut că aveam pe inimă un bulgăre de cristal, dar nu era așa: pe inima mea se găsea cheia de diamant a poetului Mevlâna. Am luat-o în mână, m-am ridicat în capul oaselor, mi-am spus să deschid cu ea ușa camerei în care mă aflam și, prin urmare, am deschis-o; m-am pomenit însă într-o altă încăpere, iar acolo se afla cineva care dormea într-un pat și care aducea cu mine, dar nu eram eu. Am descuiat ușa acelei încăperi cu cheia aflată pe inima celui care dormea, am lăsat în locul ei cheia mea și m-am pomenit într-o altă încăpere; și în aceea lucrurile s-au petrecut la fel: copii care aduceau cu mine, dar mai frumoase decât mine, chei pe inimile lor… Odaia următoare era la fel ca cea dinainte, care dădea în ea. Mai mult, când m-am uitat mai bine, am văzut că în odăile cu pricina nu mă aflam doar eu: umbre aidoma mie, năluci aidoma mie, care umblau în somn, toate cu chei în mâini… În fiecare încăpere se afla câte un pat și în fiecare pat, câte un bărbat ca mine, care visa! Am priceput că mă aflam în târgul Raiului. Acolo nu se târguiește nimic, nu există bani, nu există mărunțiș; nu sunt decât copii și chipuri. Iei copia care îți convine, ți-o așezi pe propriul chip de parcă ți-ai pune o mască… Dar eu știu că acea copie pe care o caut eu se află în ultima dintre cele o mie și una de camere, a cărei ușă nu poate fi deschisă cu ultima

cheie pe care am dobândit-o, îmi dau seama atunci că aș fi putut deschide ultima ușă cu prima cheie pe care o văzusem, cea rece ca gheața aflată pe pieptul meu, dar unde se găsește acum acea cheie, pe mâna cui, n-am cum să știu care dintre cele o mie și una de încăperi este cea pe care am părăsit-o și în care era așezat patul meu, și astfel, rătăcind din ușă în ușă și din odaie în odaie, lăsând din mână o cheie și luând în mână alta, stăpânit de o părere de rău pustiitoare, cu lacrimi în ochi, cuprins de tulburare în fața fiecăreia dintre copiile cufundate-n somn, îmi dau seama că eu, pe vecie…

— Uite, a zis bătrânul, uite!

Galip a tăcut, uitându-se, din dosul ochelarilor negri, spre locul pe care i-l arăta bătrânul cu degetul. Chiar în fața Casei Radio, pe trotuar, zăcea un om fără viață, iar în jurul lui se vedeau două-trei persoane care țipau și tot soiul de curioși, care se adunaseră degrabă. Cum circulația era blocată, cei așezați pe scaunele autobuzului plin de lume, precum și cei care se țineau de barele de susținere s-au întins către ferestre și s-au uitat cu teamă, cu groază, în liniște la mortul scăldat în sânge.

După ce s-a descongestionat traficul, a domnit multă vreme tăcerea. Galip a coborât din autobuz în fața Cinematografului Konak, a cumpărat din Piața Ankara, aflată la colțul cu Nișantași, macrou sărat, icre, limbă, banane și mere și s-a îndreptat repede spre Blocul Orașul Inimii. Încerca atât de puternic senzația că era altcineva, încât nu-și dorea să fie altcineva. A coborât mai întâi în apartamentul portarului: Kamer Hanim și portarul Ismail stăteau la masa acoperită cu mușama albastră, alături de nepoții lor, și mâncau musaca de cartofi, într-o atmosferă de fericire familială despre care Galip avea senzația că se afla la sute de ani distanță.

— Poftă bună! le-a urat el.

După un moment de tăcere, a adăugat:

— Se pare că nu i-ați lăsat plicul lui Celâl.

— Am tot bătut la ușa lui, dar nu era acasă, a zis nevasta portarului.

— Acum e sus, a spus Galip. Unde e plicul?

— Celâl e sus? a întrebat Ismail Efendi. Dacă urci, lasă-i și factura asta de electrică.

Se ridicase de la masă și își apropia, rând pe rând, facturile aflate pe televizor de ochii miopi. Galip a agățat repede cheia pe care o scosese din buzunar în cuiul bătut pe marginea raftului de deasupra caloriferului. Nu-l văzuseră. După ce a luat plicul și factura, a ieșit.

— Celâl să n-aibă nicio grijă, nu spun nimănui că e aici! i-a spus Kamer Hanim, cu o veselie îndoielnică.

Galip a gustat pentru prima oară după mulți ani plăcerea de a se folosi de vechiul ascensor din Blocul Orașul Inimii; acesta continua să miroasă a ulei de mașină și a lac de mobilă și, totodată, să geamă, ca un bătrân bolnav de șale, atunci când se punea în mișcare. Oglinda în care obișnuia să se privească alături de Rüya, ca să-și măsoare înălțimea, era la locul ei de pe vremuri, dar pentru că s-a temut să nu fie din nou cuprins de groaza literelor, Galip nu și-a privit chipul răsfrânt în ea.

Odată intrat în apartament, nici nu apucase să-și scoată bine paltonul și sacoul pentru a și le atârna în cuier că a și sunat telefonul. Înainte de a ridica receptorul, a dat fuga la baie și s-a uitat vreme de câteva secunde în oglindă, intenționat, cu îndrăzneală, cu hotărâre, pentru a fi gata de orice: nu, nu era o întâmplare, slovele se aflau la locul lor obișnuit, așa cum se afla totul – toată lumea, cu întreg misterul ei. „Știu”, a chibzuit Galip în timp ce ridica receptorul, „știu”. Încă înainte de a răspunde, știa că telefonul venea de la vocea care îi vestise puciul.

— Alo!

— Cum o să te numești de data asta? a întrebat Galip. Ai atât de multe nume false, că am început să le încurc.

— Un început inteligent, a zis vocea.

Avea o siguranță la care Galip nu se aștepta.

— Pune-mi dumneata un nume, Celâl Bey.

— Mehmet.

— Ca Mehmet Cuceritorul?

— Da.

— Bine. Sunt Mehmet. N-am reușit să-ți găsesc numele în cartea de telefon. Dă-mi adresa, ca să vin acolo.

— De ce să-ți dau tocmai dumitale adresa pe care o tăinuiesc față de toată lumea?

— Pentru că sunt un cetățean oarecare, bine intenționat, care dorește să-i comunice unui gazetar faimos dovezile privitoare la iminența unei lovituri militare sângeroase.

— Știi prea multe lucruri despre mine ca să fii un cetățean oarecare, a zis Galip.

— Acum șase ani, în gara din Kars, am întâlnit un cetățean, a spus vocea pe nume Mehmet. Un cetățean oarecare – un parfumier[134] care se ducea la Erzurum, pentru târguieli. În timpul călătoriei, n-am vorbit decât despre tine. Știa de ce primul articol pe care-l semnai cu numele tău adevărat debuta prin *dinle,* „ascultă" – echivalentul turcesc al cuvântului *bişnov* din persană, cu care își începea Mevlâna *Mesnev*i-ul. Își dădea, totodată, seama ce simetrie ascunsă și ce pragmatism se vădeau în faptul că, într-un articol din iulie 1956, comparai viața cu romanele foileton, pentru ca exact un an mai târziu să compari romanele foileton cu viața, deoarece pricepuse, după stilul tău, că tot în anul acela duseseși la bun sfârșit un ciclu de foiletoane despre luptele tradiționale, lăsat neisprăvit de un scriitor venerabil care se supărase pe patron. Știa, de asemenea, că femeia aceea frumoasă despre care vorbeai cu dragoste, cu admirație, cu afecțiune într-un articol din aceeași

perioadă, menit să le ofere un exemplu tuturor femeilor care se simțeau nefericite de pe urma ocheadelor aruncate de bărbați – articol pe care îl începeai cu fraza „uitați-vă cu drag și cu zâmbetul pe buze la femeile frumoase pe care le vedeți pe stradă, așa cum fac europenii, nu cu dezgust și cu sprâncenele încruntate”, era mama ta vitregă, așa cum știa și că peștii evocați într-un articol apărut la șase ani după aceea, în care comparai, în bătaie de joc, niște pești japonezi necăjiți, care-și duceau traiul într-un acvariu, cu membrii acelor familii numeroase ce viețuiau de-a valma în blocurile din Istanbulul sufocat de praf, erau, de fapt, peștii unchiului tău surdomut, în vreme ce familia la care te gândeai era propria-ți familie. Omul acela, care nu numai că nu fusese în viața lui la Istanbul, dar nu călcase niciodată mai la vest de Erzurum, îți știa toate rudele, ale căror nume le trecuseși sub tăcere, știa casele în care locuiai și ulițele din Nișantași, Secția de Poliție din colțul străzii, prăvălia lui Alâaddin de vizavi de ea, curtea cu havuz a Moscheii Teșvikiye, grădinile, locanta Sütiș, unde se mănâncă *muhallebi,* castanii și teii de pe trotuare – le știa tot așa de bine cum știa tot ceea ce se afla în mica lui dugheană de la poalele fortăreței din Kars, în care vindea tot soiul de fleacuri, de la parfumuri la șireturi de pantofi, de la tutun la ace și ață, la fel ca în prăvălia lui Alâaddin. Era la curent și cu faptul că, la doar trei săptămâni de la apariția unui articol în care luai în derâdere concursul de cunoștințe cu o mie și una de întrebări „Pasta de dinți Ipana”, organizat de Radiodifuziunea din Istanbul pe vremea când nu se înființase încă rețeaua națională de radiodifuziune, se pusese o întrebare privitoare la tine în timpul unui concurs, răspunsul corect urmând să fie premiat cu o mie două sute de lire, astfel încât să fii redus la tăcere, dar știa și că nu acceptaseși mita aceea măruntă, așa cum se aștepta din partea ta, și că, în primul articol scris după acel episod, îi

sfătuiseși pe cititori să folosească pastele de dinți americane, ori să-și frece dinții cu săpun cu mentă, pe care ar fi urmat să-l prepare în casă, cu mâinile lor neprihănite. Nu știi, desigur, că parfumierul nostru de bună-credință și-a frecat ani de zile dinții, care aveau să-i cadă mai apoi rând pe rând, cu degetele, apelând la formula fantezistă pe care o sugerai tu în acel articol. În partea care ne mai rămăsese din călătoria cu trenul, am organizat chiar un concurs de cunoștințe intitulat „Subiectul: foiletonistul nostru, Celâl Salik". Am făcut eforturi serioase pentru a-l învinge pe omul acela, a cărui frică majoră era să nu treacă de gara din Erzurum. Da, era un cetățean oarecare, vlăguit de timpuriu, care nu avea destui bani ca să-și pună dinții lipsă din gură și a cărui singură distracție în viață, în afară de articolele dumitale, era să se ocupe de feluritele soiuri de păsări pe care le creștea în niște cuști, în grădină, și să spună povești cu ele. Ai priceput, Celâl Bey, te *știe* până și cetățeanul de rând – ai grijă, nu mai încerca să-i înjosești pe acești oameni! Dar eu te cunosc mai bine decât un cetățean obișnuit, așa încât o să stăm de vorbă până diseară!

— La patru luni după cel de-al doilea articol cu pasta de dinți, m-am mai referit o dată la același subiect, într-un alt articol. În ce fel?

— Ai evocat mirosul de pastă de dinți care emană din fermecătoarele guri ale frumoaselor fetițe și ale frumoșilor băieței când le dau câte un „pupic de noapte bună", seara, înainte de culcare, taților, unchilor dinspre mamă, mătușilor dinspre tată, mătușilor dinspre mamă, unchilor dinspre tată și fraților lor vitregi mai mari. Vorbind cu mănuși, nu era un articol frumos!

— Alte contexte în care am amintit de peștii japonezi?

— Aminteai de pești acum șase ani, într-un articol în care îți doreai moartea și tăcerea, precum și la o lună după aceea, într-un articol în care

afirmai, de această dată, că erai în căutarea ordinii și a armoniei. Ai comparat adeseori casa voastră cu un acvariu. Ai furnizat informații preluate din *Enciclopedia Britannica* cu privire la nenorocirile care s-au abătut asupra peștilor din specia Wakin[135], ca urmare a faptului că aceștia s-au „căsătorit" mereu între ei. Cine ți-a tradus din *Enciclopedie* – sora, nepotul dumitale?

— Secția de Poliție?

— Îți evoca albastrul-marin, bătaia, întunericul, actul de identitate, deruta de a fi cetățean, conductele de apă ruginite, încălțămintea de culoare neagră, nopțile fără stele, fețele îmbufnate, sentimentul unei imobilități metafizice, nenorocul, faptul că erai turc, faptul că se scurgea apa prin acoperișuri și, desigur, moartea.

— Știa și parfumierul toate aceste lucruri?

— Știa mai mult decât atât.

— Ce te-a întrebat parfumierul?

— Omul acesta, care nu văzuse în viața lui un tramvai și care, în mod foarte probabil, nici nu va vedea vreodată, m-a întrebat ce diferență exista între mirosul tramvaielor cu cai și al celor fără cai de la Istanbul. I-am dezvăluit că, dincolo de mirosul de cal și de sudoare, schimbarea esențială, la noile tramvaie, se găsea în altă parte: în mirosul de motor, de ulei și de electricitate. M-a întrebat dacă la Istanbul curentul electric avea sau nu miros. Tu nu scriseseși nimic despre așa ceva, dar el desprinsese această concluzie din articolul tău. Mi-a cerut să-i descriu mirosul de gazetă proaspăt ieșită din tipografie. Răspuns în conformitate cu articolul dumitale din iarna anului 1958: o combinație de mirosuri de chinină, cisternă subterană, pucioasă și vin. Adică ceva care-ți dă o senzație de amețeală. Se pare că ziarul, care ajungea la Kars după trei zile, își pierdea mirosul pe drum. Cea mai grea întrebare pe care mi-a pus-o parfumierul privea mirosul liliacului. Nu-mi aminteam ca tu să fi arătat vreun interes față de

această floare. Potrivit parfumierului, care-mi povestea cu ochi zâmbitori, asemenea unui bătrân căruia-i vin în cap dulci amintiri de pe vremea tinereții, ai fi invocat de trei ori, în răstimpul a douăzeci și cinci de ani, mireasma acestei flori. O dată, pe când depănai povestea unui prinț ciudat, care trăia de unul singur și care semăna groaza în jurul lui, în așteptarea momentului în care urma să urce pe tron, ai fi afirmat că iubita acestuia mirosea a liliac. Iar de două ori – asta se repeta – ai fi scris, inspirat, în mod foarte probabil, de copila vreuneia dintre rudele tale apropiate, că părul – iar în articolul din anul următor, capul – unei fetițe care revenea la școala primară, într-una dintre zilele acelea însorite și melancolice de toamnă care urmau după vacanța de vară, echipată cu un șorțuleț bine călcat, curat și cu o cordeluță imaculată, răspândea mireasmă de liliac. Oare era vorba de o repetiție din viața reală sau de un scriitor care se repeta, „împrumutând" de la sine? Galip a rămas o vreme tăcut.

— Nu-mi amintesc, a spus el, de parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Știu că m-am gândit la articolul privitor la Prinț, dar nu-mi amintesc să-l fi și scris.

— Parfumierul își amintea. În afară de simțul mirosului, mai avea și o bună percepție a spațiului. Pornind de la articolele tale, nu numai că-și închipuia Istanbulul ca pe o aglomerare de mirosuri, ci știa toate cartierele orașului, toate cartierele prin care hoinărișeși tu, toate cartierele pe care le îndrăgeai – pe care le îndrăgeai în taină, toate cartierele pe care le socoteai misterioase; la fel cum nu-și putea imagina însă anumite mirosuri, nu avea nicio idee cu privire la distanța dintre ele. Eu aruncasem, din când în când, câte-o privire prin aceste unghere izolate, încercând să dau de tine, dar pentru că, după numărul tău de telefon, rezulta că te-ai fi ascuns pe undeva prin zona Nișantași-Șișli, nu m-am mai ostenit prea tare de data asta. I-am spus parfumierului să-ți scrie – îți dezvălui

acest lucru pentru că îți va stârni curiozitatea. Avea, pare-se, un nepot care știa să citească și care-i buchisea articolele tale, dar care nu știa să scrie. Bineînțeles că parfumierul nu știa nici să scrie, nici să citească. Ai scris și tu o dată că deprinderea literelor duce la regresul memoriei. Vrei să-ți spun cum am reușit să-l birui pe omul acela care îți știa articolele doar după ureche, în vreme ce trenul nostru tras de o locomotivă cu aburi se apropia, puf-puf, de Erzurum?

— Nu-mi spune.

— Deși își amintea de toate noțiunile abstracte din articolele tale, lăsa impresia că nu reușea defel să-și imagineze sensurile lor. Bunăoară, nu avea nicio ideea despre noțiunea de „împrumut" sau furt literar. Nepotul lui nu-i citea altceva din gazetă în afară de foiletoanele tale, iar el nu avea niciun fel de alte curiozități. Părea să creadă că toate scrierile de pe lumea asta au fost zămislite de una și aceeași persoană sau au fost concepute simultan. L-am întrebat de ce reveneai mereu asupra aceluiași subiect, de ce aduceai mereu vorba despre poetul Mevlâna. A tăcut. L-am întrebat în ce măsură articolul din 1961, intitulat „Misterul operelor secrete", îți aparține dumitale, și în ce măsură lui Poe. L-am întrebat despre dilema privitoare la „originalul poveștii și povestea originalului", punctul culminant al polemicii dumitale cu Nești – parfumierul o numea „sfadă", legată de Bottfolio și Ibn Zerhani. A spus, cu deplină convingere, că slovele sunt originalul a tot ceea ce există. Nu pricepuse nimic, așa că l-am învins.

— Ideile pe care le susțineam în polemica aceea cu Nești, a spus Galip, porneau de la convingerea că slovele sunt originalul a tot ceea ce există.

— Dar aceasta nu este ideea lui Ibn Zerhani, ci a lui Fazlallah. După ce l-ai pastișat pe Marele Inchizitor, ai fost nevoit să-l iei în brațe pe Ibn Zerhani, pentru a nu te pomeni într-o situație delicată. Știu că singurul dumitale scop, când

scriai acele articole, era să-l compromiți pe Neșati în ochii patronului și să determini concedierea lui de la gazetă. I-ai întins mai întâi o cursă, în timpul disputei privitoare la „traducere sau împrumut”, iar apoi l-ai împins pe Neșati, care vedea negru înaintea ochilor de furie, să afirme, din simplă ambiție, că era vorba despre un „împrumut”. Ai lăsat după aceea impresia că, prin această afirmație, ca și prin afirmația că tu ai fi „preluat” ideea de la Ibn Zerhani al tău, care, la rândul lui, ar fi preluat-o de la Bottfolio, el nu făcea altceva decât să sugereze că Orientul n-ar putea fi creator și, prin urmare, îi socotea pe turci inferiori, așa încât ai început să aperi brusc, îndemnându-ți și cititorii să-i scrie patronului gazetei în acest sens, glorioasa noastră istorie și „cultura noastră”. Amărâții de cititori turci, întotdeauna vigilenți față de noile cruciade, față de perverșii care pretind că „marele arhitect turc Sinan era, de fapt, un armean din Kayseri”, n-au pierdut prilejul care li se oferea, așa cum fac întotdeauna, și l-au asaltat pe patron cu scrisori îndreptate „acelui denaturat”, astfel încât bietul Neșati, amețit de dorința de a dovedi furtul tău literar, și-a pierdut slujba și rubrica. Știi că acum, când lucrează la aceeași gazetă cu tine, chiar dacă pe un post inferior, de redactor, te tot vorbește de rău – asta o spun gurile slobode – și-ți sapă groapa?

— Articolele mele despre groapă?

— Este un subiect extrem de vast, atât de vast încât este rușinos să-i pui întrebări legate de el unui cititor fidel ca mine, cu atât mai mult cu cât el rămâne deschis și absolut inepuizabil. N-am să vorbesc despre „puțurile literare” din poezia clasică otomană, despre puțul în care a fost azvârlit trupul neînsuflețit al lui Șams, iubitul lui Mevlâna, despre puțurile colcăind de ginni[136], zgripțuroaice și uriași din *O mie și una de nopți,* la care ai apelat întotdeauna fără sfială, despre „văgăuna” blocului sau despre bezna fără fund în care ne-au fost

rostogolite sufletele, pentru că ai scris mult despre toate aceste lucruri. Ce părere ai însă de ceea ce urmează? În toamna anului 1957 ai scris un articol pedant, mânios și melancolic despre jalnicele păduri de minarete din beton (nu erai foarte revoltat de cele construite din piatră) care ne împresurau orașele ca niște păduri de sulițe ce amenințau noile planuri urbanistice legate de periferii. Evocând, în ultimele rânduri ale acelui articol care a trecut nebăgat în seamă – rândurile la care mă refer fiind și mai puțin băgate în seamă așa cum se întâmpla cu toate foiletoanele tale care depășeau cadrul politicii și al scandalurilor aflate la ordinea zilei, grădina din spate a unei moschei cu minaretul ciuntit aflată într-un cartier de la marginea orașului, năpădită de ciulini asimetrici și de ferigi simetrice, ai menționat și un puț întunecat și orb. Am înțeles că, prin intermediul acelui puț, pe care îl creionai folosindu-te de trei atribute, sugerai cu măiestrie că nu trebuia să ne îndreptăm ochii către înălțimile minaretelor de beton, ci către șerpii și spiritele ce colcăiau prin puțurile tenebroase, secate, din subconștientul trecutului nostru. Faptul că într-un articol conceput cu zece ani mai târziu, de data aceasta într-o noapte de nesomn și nefericire în care te vedeai nevoit să lupți de unul singur cu nălucile mustrărilor de conștiință, consemnai, inspirat de propriul trecut demn de compasiune și de propriii tăi ciclopi, vorbind despre „ochiul” sentimentului de vinovăție care te urmărea nemilos de ani de zile, că acest organ al vederii se găsea „exact în mijlocul frunții, asemenea unui puț întunecat”, nu a fost o simplă întâmplare, ci un imperativ.

Oare vocea, pe care Galip și-o închipuia asociată cu un guler alb, cu o jachetă ponosită și cu un chip fantomatic, potrivea toate acele propoziții din minte, îmboldită de efervescența memoriei, sau le citea de undeva? Galip a stat să chibzuiască. Vocea a interpretat tăcerea lui Galip ca pe un semn

grăitor, așa încât a slobozit un hohot de râs triumfător. Apoi a șoptit, de parcă i-ar fi împărtășit o taină, cu un soi de simțământ fratern, insuflat de împrejurarea că împărțeau, ca și cum ar fi fost vorba de un cordon ombilical care-i lega de aceeași mamă, cele două capete ale aceluiași cablu telefonic, întins ca o frânghie de rufe între stâlpi ruginiți, platani și castani, înfășurat ca o iederă neagră pe zidurile laterale ale blocurilor vechi, cu tencuiala căzută, și strecurat pe sub cine știe ce coline ale orașului ori pe cine știe ce drumuri subterane, ticsite cu monede bizantine și cranii otomane: ținea foarte mult la Celâl, îl stima în mod deosebit, îl cunoștea foarte bine; oare lui Celâl chiar nu-i păsa de toate aceste lucruri?

— Nu știu, a zis Galip.

— Atunci să dăm la o parte telefoanele acestea negre, a zis vocea.

Pentru că soneriile lor, care sunau din când în când cu de la sine putere, mai degrabă îți stârneau spaima decât să te avertizeze, pentru că receptoarele lor de culoarea smoalei erau grele ca niște haltere în miniatură, pentru că atunci când formai numerele dorite bombăneau și scârțâiau, iscând o muzică asemănătoare cu cea a vechilor turnichete de la debarcaderul Karaköy-Kadiköy, făcându-ți legătura cu cine voiau ele, nu cu cine voiai tu.

— Ai înțeles, Celâl Bey? Dă-mi adresa, ca să vin imediat la dumneata.

Galip a șovăit mai întâi, ca un profesor care stă în cumpănă în fața minunățiilor debitate de elevul său minune, apoi a întrebat, mirându-se, la fiecare răspuns, de florile care se deschideau în grădina memoriei sale și, la fiecare întrebare, de nemărginirea grădinii memoriei sale, precum și de capcana în care se afunda puțin câte puțin:

— Ciorapii de nailon?

— Într-un articol din 1958 scriai că, în urmă cu doi ani, adică pe vremea când erai nevoit să-ți

publici articolele sub câteva nume false, nu sub propriul nume, mai precis într-o zi caldă de vară în care te simțeai deprimat de atâta muncă și singurătate, te aflai într-un cinematograf din Beyoğlu (Cinematograful Rüya), în care intraseși pentru a-ți uita nefericirea și a fugi de soarele amiezii, și tocmai urmăreai, cam de pe la jumătate, primul dintre filmele incluse în program, când te speriase un zgomot ce răsuna de undeva din apropiere, pe fondul hohotelor de râs ale gangsterilor din Chicago, „turcizate" de penibilii indivizi din Beyoğlu care le dublau vocile, al focurilor de armă și al zăngănitului de sticle și de geamuri sparte: puțin mai departe de tine, o femeie cu unghii lungi se scărpina pe picioare prin ciorapii de nailon. Când s-a isprăvit primul film și când s-au aprins luminile, ai văzut, cu două rânduri mai în față, o femeie frumoasă și cochetă, care vorbea, în cel mai apropiat mod cu putință, cu fiul ei, isteț și cuminte, în vârstă de vreo unsprezece ani. Ai contemplat îndelung apropierea care domnea între ei, atenția cu care se ascultau și cu care își vorbeau unul altuia. În articolul pe care urma să-l scrii la doi ani după aceea, arătai că, în vreme ce te uitai la cel de-al doilea film, nu erai cu urechea la zăngăniturile de sabie și la zvonul de furtună care răsuna din difuzoare, ci la zgomotul iscat de unghiile lungi și de mâna care rătăcea neliniștită pe picioarele ce cădeau lesne pradă țânțarilor istanbulezi în nopțile de vară, nu te gândeai la uneltirea corsarilor de pe ecran, ci la prietenia care îi lega pe mama și pe fiul pe care îi văzuseși ceva mai înainte. Așa cum relatai într-un articol scris cu doisprezece ani mai târziu, patronul ziarului te mustrase de îndată ce apăruse foiletonul privitor la ciorapii de nailon: nu știai că semnalarea sexualității la femeile căsătorite, cu copii, era o atitudine primejdioasă, foarte primejdioasă, că cititorul turc nu avea să înghită așa ceva, că dacă îți doreai să devii un gazetar de

succes trebuia să fii cu băgare de seamă în privința persoanelor măritate și a stilului pe care îl adoptai în asemenea cazuri?

— Stil? Răspunde pe scurt, te rog!

— Pentru tine, stilul era viața. Pentru tine, stilul era vocea. Pentru tine, stilul erau propriile tale idei. Pentru tine, stilul era adevărata ta personalitate, dar tu nu aveai o singură personalitate, nu aveai două, ci trei…

— Iar acestea?

— Ceea ce numeai tu „personalitatea mea simplă” era prima ta voce: vocea pe care le-o arătai tuturor, cea cu care participai la reuniunile de familie și pe care o puneai să clevetească, alături de ceilalți, la sfârșitul mesei, printre norii de fum împrăștiați de țigări. Amănuntele vieții de zi cu zi se datorau acestei persoane. Cea de-a doua voce era vocea persoanei care ți-ai fi dorit să fii: o mască împrumutată de la cei care stârnesc admirație și care nu-și pot afla pacea în lumea asta, care trăiesc într-o altă lume, care s-au molipsit de vraja altei lumi. Ai scris o dată – iar eu te-am citit cu lacrimi în ochi – că dacă nu te-ai fi deprins să tăifăsuiești în șoaptă cu acest „personaj”, a cărui sosie ți-ai dorit mai întâi să fii, pentru ca mai apoi să vrei să te identifici cu el, dacă nu te-ai fi deprins să repeți, așa cum fac ramoliții care dau glas refrenelor ce ajung să-i obsedeze, jocurile de cuvinte, ghicitorile, ironiile, înțepăturile pe care ți le șoptea el la ureche, n-ai fi putut îndura existența de fiecare zi și te-ai fi oploșit într-un cotlon, așa cum fac nenumărați nefericiți, așteptându-ți moartea. Cât despre cea de-a treia voce, aceasta te purta – pe tine și, desigur, și pe mine – către lumi în care primele două personalități, pe care tu le numeai „stilul obiectiv și stilul subiectiv”, nu aveau cum să pătrundă: aceasta era personalitatea ta întunecată, stilul tău întunecat! Eu știu mai bine decât tine ce scriai în nopțile în care erai prea abătut ca să te mulțumești cu imitația, cu masca,

însă tu știi mai bine ce făceai, frate al meu! O să ne înțelegem reciproc, o să ne aflăm unul pe altul, o să ne deghizăm împreună; dă-mi adresa ta!

— Adresa?

— Orașele se alcătuiesc din adrese, adresele din litere, literele din chipuri. Duminică, 12 septembrie 1963, vorbeai despre Kurtuluș – pe vechiul său nume, Tatavla, mahalaua armenească – ca despre unul dintre cele mai îndrăgite cotloane ale tale. Am citit acest lucru cu plăcere.

— A citi?

— O dată, în februarie 1962, dacă este să furnizăm date mai exacte, într-una din zilele acelea pline de nervozitate în care te pregăteai pentru o lovitură de stat militară care urma să izbăvească țara de mizerie, mai precis într-o seară de iarnă, ai văzut pe o stradă dosnică și întunecoasă din Beyoğlu cum o oglindă mare, cu rama aurită, scoasă spre a fi transportată în altă parte, pentru cine știe ce scopuri ciudate, dintr-un bar de noapte ținut de o dansatoare din buric și de un scamator, a crăpat mai întâi, de frig ori din altă pricină, pentru ca apoi să se facă țăndări sub ochii tăi, iar în clipa aceea ai priceput că nu putea fi o întâmplare faptul că preparatul care preschimba geamul în oglindă se numea în turcă „taină”[137]. După ce ai istorisit această revelație, ai spus, într-un foileton, că a citi înseamnă a privi în oglindă; cei care cunosc „taina” din spatele oglinzii trec dincolo, pe când cei care habar nu au de misterul literelor nu pot afla, în această lume, decât mediocritatea propriilor lor chipuri.

— Care era această tainǎ?

— În afară de tine, doar eu îi mai cunosc esența. Știi și tu că asta nu se poate discuta la telefon. Dă-mi adresa ta!

— Care era această tainǎ?

— Îți dai seama că, pentru a afla taina de care vorbeam, un cititor trebuie să-ți consacre întreaga sa viață? Eu am făcut-o. Pentru a putea intui taina,

am citit tot ceea ce ai zămislit cu atâta naturalețe pe vremea când nu semnai cu numele tău, toate foiletoanele, careurile de cuvinte încrucișate, portretele, reportajele politice și sentimentale pe care le puneai pe socoteala altora, tot ceea ce bănuiam că vei fi scris cândva, zăbovind prin biblioteci publice fără foc, cu paltonul pe mine, cu șapca pe cap, cu mănuși de lână în mâini. Având în vedere că de-a lungul a mai bine de treizeci de ani ai publicat, în medie, ceva mai mult de opt pagini pe zi, fără nicio abatere, este vorba de o sută de mii de pagini, sau de trei sute de volume a câte trei sute treizeci și trei de pagini. Nația asta ar trebui să-ți ridice o statuie, fie și numai pentru așa ceva.

— Și ție, pentru că le-ai citit, a zis Galip. Statuie?

— În timpul uneia dintre călătoriile mele prin Anatolia, pe când așteptam, în parcul unui târg al cărui nume l-am uitat, aflat în piața orașului, să se apropie ora de plecare a autobuzului, s-a așezat lângă mine un tânăr și ne-am așternut pe taifas. Am discutat mai întâi despre statuia lui Atatürk, care arăta cu degetul spre autogară, de parcă ar fi vrut să spună că singurul lucru care îți rămânea de făcut în orășelul acela deprimant era să pleci de-acolo. Apoi, aducând eu vorba despre asta, am vorbit despre un articol de-al tău privitor la statuile lui Atatürk, al căror număr depășea zece mii în întreaga țară. Scriai că, într-o noapte de sfârșit de lume, toate statuile acelea crunte ale lui Atatürk urmau să prindă viață, în vreme ce întunericul de pe bolta cerului avea să fie sfâșiat de trăsnete și de fulgere, iar pământul avea să se cutremure. Potrivit celor scrise de dumneata, statuile urmau să se urnească, treptat, din loc – unele dintre ele în veșminte occidentale pline de găinați de porumbei, altele în uniforme de mareșal împodobite cu medalii, altele călare pe armăsari înspăimântători, cabrați și înzestrați cu ditamai mădularul, altele cu joben și cu pelerine de stafii aveau să coboare de

pe soclurile lor împodobite cu fiori și coroane uscate, cărora le dăduseră ocol ani de-a rândul autobuze vechi și prăfuite, căruțe trase de cai și roiuri de muște și în jurul cărora se adunaseră, cântând *Marșul independenței,* soldați în uniforme duhnind a transpirație și eleve de la liceul de fete duhnind a naftalină, pentru a se face apoi nevăzute în beznă. Tânărul pătimaș care ședea lângă mine citise și el la vremea cuvenită articolul în care arătai că, în acea noapte de sfârșit de lume, în timp ce pământul avea să se cutremure iar cerul să fie sfâșiat ca un zăbranic, sărmanii noștri concetățeni urmau să audă, din spatele ferestrelor ferecate ale caselor, vuietul ce răzbătea de afară, ciulind urechea la zvonul de cizme și de potcoave din bronz și marmură ce se perindau pe caldarâmul mahalalelor de la periferie, și se aprinsese atât de tare, încât îți scrisese de îndată o scrisoare în care te întreba, nerăbdător, când avea să sosească ziua Judecății de pe Urmă. Dacă spusele lui sunt adevărate, i-ai trimis un răspuns scurt și i-ai cerut o fotografie de legitimație, iar după ce ai primit-o, i-ai împărtășit o taină „care urma să fie semnul că ziua aceea sosise”. Nu, taina pe care i-ai dezvăluit-o lui nu era „taina aceea”; pentru că tânărul, care părea să fi suferit o decepție după ce așteptase ani de zile în parcul acela cu havuz secat și gazon jumulit, mi-a dezvăluit taina ta, care ar fi trebuit să fie personală. Îi deslușiseși în scris cel de-al doilea tâlc al unora dintre slove și îi ceruseși să privească ca pe un semn o frază pe care urma s-o întâlnească într-o bună zi într-una dintre scrierile tale. Citind acea frază, tânărul nostru urma să-ți descifreze articolul cifrat și să treacă la acțiune.

— Care era fraza?

— ”Întreaga mea viață era plină de asemenea amintiri neplăcute.” Asta era fraza. Nu reușesc să-mi dau seama dacă a inventat-o el sau dacă ai scris-o tu, dar întâmplarea a făcut ca în zilele din urmă, când vorbeai despre regresul, ba chiar

despre ștergerea totală a memoriei, să citesc fraza cu pricina, precum și alte fraze cunoscute, într-unul dintre mai vechile tale articole, republicate deunăzi. Dă-mi adresa, ca să-ți explic mai repede ce semnificație are acest fapt!

— Alte fraze?

— Dă-mi adresa! Dă-mi adresa, pentru că acum știu că nu te interesează alte fraze, și nici alte povești. Ți-ai pierdut în asemenea măsură speranța în legătură cu această țară, încât nu te mai interesează nimic. Ești pe cale să te prăpădești de râs, lipsit cum ești de prieteni, de tovărășie, și copleșit de singurătate, în gaura de șoarece în care te-ai ascuns dezgustat. Dă-mi adresa, ca să-ți spun în ce cotlon din târgul anticarilor poți să dai peste niște arbitri de lupte tradiționale pasionați de elevii de la Liceul Imam Hatip, care fac schimb de fotografii cu autografe primite de la tine, și de băieți nevârstnici. Dă-mi adresa, ca să-ți arăt niște gravuri ce îi înfățișează „în exercițiul funcțiunii" pe ultimii opt padișahi otomani, care obișnuiau să-și înțolească nevestele din harem cu straie de târfe occidentale și apoi să se vadă cu ele într-un ungher tainic al Istanbulului. Știai că boala asta, care pretindea nenumărate veșminte și podoabe, era numită în croitoriile și în bordelurile de lux din Paris „mania turcească"? Știai că într-o gravură înfățișându-l pe Mahmut al II-lea, deghizat în alte haine, în vreme ce se împerechează cu Bezmiâlem Valide Sultan, cea mai iubită dintre soțiile sale, pe o stradă întunecoasă din Istanbul, padișahul este încălțat, direct pe piciorul gol, cu cizmele purtate de Napoleon în campania din Egipt, iar Bezmiâlem Valide Sultan – bunica dinspre tată a Prințului nostru, a cărui poveste o îndrăgești atât de mult și, totodată, cea care a dat numele unei corăbii otomane – este zugrăvită cu o cruce făurită din rubine și diamante, pe care o poartă fără nicio sfială?

— Cruce? a spus Galip cu un soi de voioșie, simțind pentru prima oară de când îl părăsise soția, adică de șase zile și patru ore, că era satisfăcut de viață.

— Știu că nu era o întâmplare faptul că exact sub foiletonul tău din data de 18 ianuarie 1958, compus din câteva rânduri în care trăncăneai despre geometria egipteană timpurie, despre algebra arabă și despre neoplatonismul siriac, pentru a demonstra că, din punct de vedere formal, crucea este opusul semilunei, negația și „negativul" ei, se găsea o fotografie din care rezulta că Edward G. Robinson, care mie îmi plăcea foarte mult în calitatea sa de „dur al cinematografiei și al scenei, morfolitor de trabuce", se căsătorise cu Jane Adler, o desenatoare de modă din New York, și care prezenta proaspăta pereche în umbra unei cruci. Dă-mi adresa dumitale! În săptămâna următoare, ai susținut că educarea copiilor noștri în spiritul spaimei față de cruce și al emoției față de semilună îi târa, la vârsta maturității, către un soi de sfială, așa încât nu mai puteau descifra chipurile magice de la Hollywood, și către un soi de incertitudine sexuală, care îi determina să creadă că orice femeie cu chipul rotund ca luna plină era ori mama, ori mătușa lor, iar pentru a-ți demonstra ideea, ai afirmat că la eventualele incursiuni care aveau să se facă prin dormitoarele școlilor-internat gratuite, în nopțile ce urmau zilelor în care se predaseră Cruciadele la orele de istorie, aveau să fie descoperiți sute de elevi care își udaseră paturile. Asta nu este nimic – dă-mi adresa, ca să-ți aduc toate poveștile despre cruce din gazetele de provincie pe care le-am descoperit făcând investigații prin biblioteci, ca să-ți citesc articolele! Un condamnat la moarte care a revenit din lumea de dincolo după ce s-a rupt frânghia unsă cu grăsime pe care o avea în jurul gâtului vorbește despre crucile pe care le-a întâlnit în

timpul scurtei călătorii pe care a făcut-o în Iad, *Curierul de Erciyes,* Kayseri 1962; editorialistul nostru l-a informat astăzi pe Președinte, printr-o telegramă, că folosirea semnului (.) în locul binecunoscutei litere în formă de cruce ar fi mai potrivită pentru educația națională de pe teritoriul Turciei, *Konya verde*, Konya 1951, iar dacă îmi dai adresa, am să-ți mai furnizez și multe alte exemple… Nu spun să le folosești ca materiale în scrierile dumitale, pentru că știu că îi detești pe foiletoniștii care privesc viața ca pe un material de lucru. Am să-ți aduc îndată documentele pe care le am acum în față, clasate în cutii; o să le citim împreună, o să râdem împreună, o să plângem împreună. Haide, dă-mi adresa ta, ca să-ți aduc poveștile apărute prin gazetele din Iskenderun despre bărbații din oraș a căror bâlbâială nu dispare decât în localurile de noapte, pentru că nu le pot destăinui decât damelor de consumație cât de mult își detestă tații; dă-mi adresa, ca să-ți aduc prorocirile de dragoste și de moarte ale unui chelner care recită poeme necunoscute de Omar Khayyam, pentru că sunt suflete gemene, deși nu știe să scrie și să citească și deși nu știe cumsecade nici măcar turca, ce să mai vorbim de persană; dă-mi adresa, ca să-ți aduc visele unui gazetar și tipograf din Bayburt care, înțelegând că urma să-și piardă memoria, a scris până în noaptea morții sale, pe ultima pagină a gazetei al cărei proprietar era, foiletoane în care dezvăluia tot ceea ce știa – toată viața și tot ceea ce îi rămăsese în minte; știu, fratele meu, că printre trandafirii ofiliți din grădina aceea vastă, printre frunzele desprinse din copaci, lângă puțul secat despre care se povestește în ultimul vis, ai să dai și peste propria ta poveste. Știu, de asemenea, că pentru a-ți salva memoria de la sleire ai luat medicamente care subțiază sângele, ai zăcut în pat zile întregi, cu picioarele proptite de perete, ca să ți se irige creierul și știu, totodată, că îți extragi amintirile, una câte una, din puțul acela

secat și ingrat. În vreme ce stai culcat pe divan sau pe pat, cu capul roșu ca sfecla atârnat în jos, îți aduci aminte, după mari sforțări, de data de 16 martie 1957 – „La 16 martie 1957, pe când mâncam împreună cu restul colegilor de la gazetă la locanta Vilâyet, unde se vând chiftele, le-am vorbit acestora despre măștile pe care le poate așterne invidia pe chipul omului!” Și mai știu că după aceea spui, sforțându-te din nou, „Da, da, când m-am dezmeticit, în mai 1962, după o repriză de dragoste incredibilă, petrecută în miezul zilei, într-o casă aflată pe una dintre străzile din spatele Bulevardului Kurtuluș, i-am spus femeii care stătea culcată lângă mine, goală, că alunițele mari de pe pielea ei semănau cu cele de pe pielea mamei mele vitrege”, numai că imediat ești copleșit de îndoiala aceea pe care o numești „neiertătoare” – oare ei să-i fi spus asta, sau poate femeii cu pielea albă din casa aceea de piatră, prin ale cărei ferestre întredeschise, care refuzau să se închidă pe deplin, răzbătea vuietul nesfârșit al Târgului Beșiktaș, sau poate femeii cu ochii înrourați care, doar pentru că te iubea atât de mult, a plecat o dată din casa aceea cu o singură cameră care dădea spre copacii dezgoliți de frunze din Parcul Cihangir, ducându-se să-ți cumpere o brichetă tocmai din Beyoğlu și asumându-și astfel riscul de a întârzia acasă, unde o așteptau soțul și copiii ei, pentru a veni în întâmpinarea insistențelor tale de om răsfățat, în privința cărora nici măcar nu-ți mai amintești de ce te încăpățânai atât, așa cum aveai să scrii mai târziu într-unul dintre articolele tale? Dă-mi adresa, ca să-ți aduc un medicament european de ultimă oră, Mnemonics, care dilată cât ai clipi din ochi vasele de sânge din creier, înfundate din pricina nicotinei și a amintirilor neplăcute, transpunându-ne neîntârziat în viața de zi cu zi a Raiului pierdut. După ce vei începe să-ți torni în ceai, în fiecare dimineață, nu câte două picături, așa cum scrie în

prospect, ci câte douăzeci de picături din poțiunea aceea ușor purpurie, ai să-ți aduci aminte de mai multe clipe pe care le-ai uitat pentru totdeauna, sau pe care ai uitat chiar că le-ai uitat, exact așa cum se întâmplă când redescoperi, în dosul unor dulapuri vechi, creioanele colorate, pieptenii și bilele purpurii cu care te jucai în copilărie. Dacă-mi dai adresa ta, ai să-ți aduci aminte că pe chipurile noastre, ale tuturor, se deslușesc niște hărți, așa cum ai să-ți aduci aminte și de articolul tău în care aceste hărți apar înțesate de semnele cotloanelor cu neputință de uitat ale orașului în care trăim, precum și de motivul pentru care ai așternut pe hârtie acel articol. Dacă-mi dai adresa dumitale, ai să-ți amintești de ce te-ai văzut nevoit să depeni, la rubrica dumitale, renumita poveste a întrecerii dintre pictori, scrisă de Mevlâna. Dacă îmi dai adresa dumitale, ai să-ți aduci aminte și de ce ai scris foiletonul acela de neînțeles în care afirmai că nu va exista niciodată o singurătate fără speranță, pentru că până și în epocile noastre de adâncă singurătate ne vor însoți femeile din propriile reverii, ba mai mult, femeile acelea, care vor simți întotdeauna, din instinct, că nutrim astfel de vise, ne vor aștepta, ne vor căuta, iar unele dintre ele chiar ne vor afla. Dă-mi adresa ta, ca să-ți amintesc de toate lucrurile de care nu izbutești să-ți amintești; fratele meu, acum pierzi, încetul cu încetul, întreg Raiul și întreg Iadul în care ai viețuit și la care ai visat. Dă-mi adresa, ca să vin imediat și să te izbăvesc, înainte ca memoria ta să se cufunde pe deplin în puțul fără fund al uitării. Știu totul despre tine, am citit tot ceea ce ai scris: n-ai să afli pe nimeni, în afară de mine, care să te ajute să replăsmuiești acea lume și să rescrii articolele acelea magice care planează deasupra întregii țări – ziua, ca niște vulturi de pradă, noaptea, ca niște năluci viclene. Când am să vin la tine, ai să reîncepi să așterni pe hârtie articolele pline de vrajă care domolesc fierbințeala din inimile

copilandrilor în cafenelele din cele mai îndepărtate sate ale Anatoliei, care îi fac pe învățătorii și pe elevii din vârf de munte să verse puhoaie de lacrimi, care retrezesc emoția de a trăi în tinerele mame ce-și așteaptă moartea, citind fotoromane prin case aflate pe străzile dosnice ale unor târguri amărâte. Dă-mi adresa ta: o să tăifăsuim amândoi până în zori și ai să-ți regăsești dragostea de țară, de oameni, așa cum ai să-ți regăsești și trecutul pierdut. Gândește-te la nefericiții fără speranță care-ți scriu din sate de munte îngropate în nămeți, pe unde mașina poștei nu se abate decât o dată la cincisprezece zile, gândește-te la cei descumpăniți care îți scriu pentru a-ți cere părerea înainte de a se despărți de logodnice, înainte de a pleca în pelerinaj sau înainte de se duce la vot, ori de câte ori sunt alegeri, gândește-te la elevii nefericiți care te citesc la ora de geografie, stând în ultima bancă, la sărmanii funcționari de la birourile de dactilografiat acte, care își aruncă ochii pe foiletoanele tale așezați la birourile lor înghesuite prin cine știe ce ungher, în așteptarea zilei când vor ieși la pensie, la nenorociții care, dacă n-ar exista ceea ce scrii, n-ar găsi niciun alt subiect de conversație, seara, la cafenea, în afară de programele de la radio. Gândește-te la cei care te citesc prin stații de autobuze coapte de soare, prin sălile de așteptare ale cinematografelor murdare și copleșite de melancolie ori prin tot soiul de gări uitate de lume. Cu toții așteaptă un miracol de la tine, cu toții! Ești obligat să le oferi minunea pe care și-o doresc. Dă-mi adresa, căci vom împlini mai bine acest lucru în doi. Scrie, de dragul lor, că se apropie ziua izbăvirii, scrie că zilele în care așteaptă să curgă apa, făcând coadă pe la cișmelele din mahalale, cu bidoane de plastic în mâini, se vor sfârși curând; scrie că liceenele fugite de-acasă ar putea deveni vedete de film, fără a eșua prin bordelurile din Galata, scrie că, în urma unui miracol care se va vădi foarte curând, biletele

cumpărate la Loteria Națională nu vor mai fi necâștigătoare, scrie că bărbații beți nu-și vor mai bate nevestele seara, la întoarcerea acasă, scrie că după ziua aceea uimitoare, trenurilor de periferie li se vor adăuga vagoane goale, scrie că, într-o bună zi, în piețele tuturor orașelor vor cânta mici orchestre, la fel ca în Europa; scrie că, într-o bună zi, toți vor deveni faimoși, toți vor deveni eroi, că într-o bună zi, foarte curând, ca prin minune, toți vor izbuti să le privească pe femeile cu care se vor culca ca pe niște fecioare angelice și ca pe niște surori, dincolo de faptul că se vor putea culca cu orice femeie – inclusiv cu propria mamă. Scrie că, în cele din urmă, au fost descoperite documentele secrete care deslușesc misterul istoric ce ne poartă de nu știu câte veacuri spre mizerie, scrie că este pe cale să treacă la fapte organizația celor care cred, organizație care cuprinde, ca un năvod, întreaga Anatolie, scrie că s-a lămurit cine sunt poponarii, popii, bancherii și boarfele care au pus la cale urzeala internațională ce ne condamnă la existența asta mizerabilă, precum și cine sunt colaboratorii lor de prin partea locului. Arată-le cine le sunt vrăjmașii, astfel încât să se simtă ușurați că au izbutit să afle pe cineva care poate fi învinuit de nefericirea și sărăcia în care viețuiesc; fă-i să intuiască ce anume ar putea săvârși pentru a se mântui de acești vrăjmași, astfel încât, atunci când vor tremura din toate încheieturile de necaz și mânie, să poată visa că, într-o bună zi, vor înfăptui un lucru măreț, o faptă mare; explică-le temeinic că responsabili de întreaga obidă care le macină viețile sunt tocmai acești vrăjmași, ca să încerce mulțumirea sufletească de a pune în spinarea altora păcatele pe care le-au săvârșit ei înșiși. Fratele meu, știu că ai parte de un condei în stare să întrupeze toate visele, toate poveștile – cu mult mai grele decât primele miracolele cele mai incredibile. Vei plămădi toate aceste vise folosindu-te de cuvintele miraculoase pe care le

vei extrage din puțul fără fund al memoriei tale și de nemaipomenitele tale aduceri-aminte. Dacă parfumierul nostru din Kars a putut citi, vreme de ani și ani, cu deplină încredere, poveștile privitoare la străzile pe care ți-ai petrecut copilăria, lucrul acesta s-a întâmplat pentru că a reușit să perceapă visele strecurate printre rânduri; dă-i visele înapoi! Ai scris cândva articole care i-au făcut pe nenorociții din țara asta să se înfioare, care i-au făcut să palpite, care le-au tulburat memoria și i-au îmboldit să întrezărească minunatele zile ale viitorului, de parcă le-ar fi adus aminte de zilele de sărbătoare de altădată, străbătute de călușei și de scrâncioburi. Dă-mi adresa ta, căci vei scrie din nou asemenea lucruri! Ce altceva se poate obține, în această țară blestemată, de la cei ca tine, în afara scrisului? Știu că nu scrii decât din neputință – pentru că nu-ți rămâne nimic altceva de făcut. Ah, sunt ani de zile de când cuget, și nu puțin, la momentele tale de neputință: te uitai la portretele Pașei și la fotografiile cu fructe atârnate prin prăvăliile fructarilor și te cuprindea mâhnirea; vedeai frați de-ai tăi, cu priviri aspre, demni de milă, care jucau șaizeci și șase cu tot soiul de cărți jilave prin cafenelele jegoase de la marginea orașului, și te năpădea tristețea. Când vedeam mame însoțite de copii care se îndreptau diminețile, la ceasul când se-ngâna ziua cu noaptea, spre coada de la Cooperativa de Carne și Pește, pentru a face târguieli ieftine, când, în călătoriile mele anatoliene, trenul trecea pe lângă mici maidane pe care se instalau, în zori, târgurile meșteșugarilor, când ochii mi se ațînteau, în după-amiezile de duminică, asupra taților de familie care așteptau să treacă vremea nesfârșitei plictiseli, lâncezind și fumând alături de soțiile și de copiii lor în parcuri mustind de noroi, fără copaci și fără verdeață, mă întrebam ce ai fi gândit dumneata cu privire la toate aceste lucruri. Știam că, dacă ai fi văzut măruntele priveliști care mi se înfățișau mie,

le-ai fi așternut poveștile pe foile tale albe de hârtie care sug cerneala, de îndată ce ai fi revenit acasă, în mica ta odăiță, seara, și te-ai fi așezat la biroul tău vechi, numai bun pentru țara asta patetică și uitată de lume. Mi te închipuiam aplecat asupra hârtiei, în puterea nopții, apoi ridicându-te de la masă, bântuit de disperare și tristețe, deschizând frigiderul și aruncând o privire în el, distrat, așa cum scriai cândva, fără să distingi nimic, fără să vezi nimic, fără să iei nimic, și, după aceea, dând o raită prin toate camerele, adâncit în gânduri, ca un lunatic, ori învârtindu-te în jurul mesei. Ah, fratele meu, erai singur, erai abătut, erai melancolic! Te rog, dă-mi adresa sau, cel puțin, răspunde-mi! Am să-ți povestesc cum am văzut slovele – ca niște păianjeni mari și morți – întipărite pe chipurile elevilor de la Școala de Război pe care i-am întâlnit pe vaporul care se îndrepta spre Yalova și cum băieții aceia falnici au fost cuprinși de o neliniște minunată, copilărească când s-au pomenit singuri cu mine în toaleta puturoasă a vaporului. Am să-ți povestesc despre un vânzător de loz în plic orb, care umbla cu scrisorile primite de la tine prin buzunare și care cerea să fie citite cu voce tare la cârciumă de îndată ce dădea pe gât un pahar cu rachiu, spre știința celor care aflați la masă cu el, despre felul în care le atrăgea atenția, mândru, asupra misterului deprins de la tine, intervenind de fiecare dată în timpul lecturii, ca și despre faptul că îl punea pe băiatul lui să-i citească în fiecare dimineață gazeta *Milliyet,* ca să descopere fraza ce urma să întregească misterul. Pe scrisorile primite de el se găsea ștampila poștei din Teșvikiye. Alo, mă asculți? Răspunde măcar, zi că ești acolo! Doamne! Îți aud respirația – aud respirația ta! Ascultă – sunt fraze pregătite dinainte, cu mare grijă, așa că ascultă-le cu atenție: când ai dezvăluit de ce ți se păreau atât de delicate și de fragile coșurile subțiri ale vechilor vapoare de pe Bosfor,

care slobozeau în aer nori de fum melancolici, mi-am dat seama ce voiai să spui. Când ai mărturisit că, ori de câte ori participai la nunți de provincie la care femeile dansau cu femeile și bărbații cu bărbații, încercai deodată o senzație de sufocare, mi-am dat seama ce voiai să spui. Când ai arătat cum se preschimba în lacrimi, de îndată ce reveneai în camera ta, în toiul nopții, sastiseala care te năpădea când pășeai printre casele de lemn dărăpănate, împletite cu cimitirele, din cartierele de la periferie, mi-am dat seama ce voiai să spui. Mi-am dat seama ce voiai să spui și când ai descris tăcerea care s-a abătut asupra bărbaților noștri de îndată ce s-au ivit pe ecran picioarele lungi și subțiri, precum și chipul trist al unei actrițe americane de mâna a treia, care juca rolul „roabei frumoase" într-un film de genul celor cu Hercule, cu Samson ori cu istoria Romei, care rulau pe la cinematografele vechi, ale căror porți erau flancate de tot felul de tânci ce vindeau numere vechi, citite din revistele *Teksas* și *Tommiks* – ai scris că tăcerea aceea ți-a frânt inima, că îți doreai să mori. Cum? Tu mă înțelegi pe mine? Răspunde, nesimțitule! Eu mă număr printre cititorii aceia neverosimili cu care orice scriitor ar fi fericit să se-ntâlnească, măcar o dată în viață! Dă-mi adresa, ca să-ți aduc fotografiile unor liceene care te admiră. O sută douăzeci și șapte de poze – am adresele unora dintre ele, în vreme ce de la altele am cuvinte admirative, consemnate în registre de sondaje. Treizeci și trei dintre ele poartă ochelari, unsprezece, aparate de îndreptat dinții, șase au gâtul lung, ca de lebădă, iar douăzeci și patru au coadă de cal, așa cum îți place ție. Toate te iubesc, toate sunt moarte după tine. Îți jur! Dă-mi adresa, ca să-ți aduc lista unor femei care au crezut sincer când scriai, într-un foileton de pe la începutul anilor '60, conceput de parcă mai curând ai fi vorbit cu cititorii, „Ați ascultat aseară la radio? Eu m-am gândit mereu la ceva anume, ascultând

emisiunea «Cei ce iubesc și cei ce sunt iubiți» „, că „ceva-ul” la care te gândeai când afirmai acest lucru erau ele însele. Știai că ai admiratoare și în cercurile din înalta societate, așa cum ai și în orașele de provincie, în căminele unor funcționari, printre nevestele de ofițeri ori printre elevele pătimașe și nevrotice? Dacă-mi dai adresa, îți pot aduce fotografiile unor femei de-ale noastre, care nu se deghizează doar la balurile acelea jalnice din înalta societate, ci și în viața particulară, în cea reală – îți pot aduce fotografii cu asemenea femei, învești mântate în straiele cu care se deghizează. Ai scris cândva, pe bună dreptate, că la noi nu există viață particulară, ba chiar că nu suntem în stare să pricepem nici măcar sensul acestei noțiuni pe care o întâlnim în romanele traduse în turcă și în știrile cu caracter de divertisment preluate din revistele străine, însă văzând aceste fotografii, cu femei purtând cizme cu tocuri înalte și măști de diavol… Oh, haide, te implor, dă-mi adresa ta: am să-ți aduc și o colecție de chipuri incredibile, de cetățeni de pe la noi, adunată vreme de douăzeci de ani; am pozele unor îndrăgostiți geloși, care și-au aruncat unii altora în față apă tare și care au fost fotografiați imediat după consumarea faptului, fotografiile, cu barbă și fără, ale unor reacționari derutați, prinși în timp ce participau la ceremonii secrete, cu chipurile însemnate de slove arabe mâzgălite cu vopsea, fotografiile unor rebeli kurzi ale căror chipuri arse cu napalm s-au pustiit de litere, precum și fotografiile făcute la mătrășirea unor violatori, spânzurați discret prin târguri de provincie, pe care am izbutit să le obțin tocmai din dosarele de execuție, ungând cu mărinimie în dreapta și-n stânga. Nici vorbă să scoată cineva limba când îi frânge grumazul funia unsă cu grăsime, așa cum se arată în caricaturi! Doar că literele se deslușesc mai limpede pe chipurile spânzuraților. Acum știu și ce dorință tainică exprimai când explicai, într-unul dintre mai

vechile tale articole, de ce preferai sentințele de condamnare la moarte și călăii din vechime. Știu cât ești de interesat de cifruri, de jocurile de cuvinte, de scrierile secrete, după cum știu și în ce veșminte te deghizezi noaptea, pierzându-ți urma printre noi, ca să reinstitui misterul pierdut. Știu și ce feste îi jucați avocatului, bărbatul surorii tale vitrege, ca să vă puteți întâlni, bătându-vă joc de tot și de toate, până în zori, ca să puteți depăna cea mai naivă, cea mai pură istorie, menită să ne facă să fim ceea ce suntem. După cum știu și câtă dreptate ai avut când le-ai spus cititoarelor furioase, care răspundeau la articolele în care îți băteai joc de avocați, că nu despre ele era vorba. Dă-mi odată adresa! Știu, de asemenea, pe de-a rândul, ce semnificație au câinii, craniile, caii și cotoroanțele care hoinăresc prin visele tale, așa cum știu și ce articole de dragoste ți-au inspirat micile imagini cu femei, pistoale, hârci, fotbaliști, steaguri ori flori pe care obișnuiesc să și le lipească șoferii într-un colț al oglinzii retrovizoare. Știu și o parte dintre frazele-cheie pe care le-ai plasat pateticilor tăi admiratori, ca să-i duci cu vorba, după cum știu și de ce nu te desparți niciodată de caietele în care sunt așternute aceste fraze și de straiele tale istorice…

Mult mai târziu, după ce pusese încet receptorul în furcă și scosese telefonul din priză, după ce își vârâse nasul prin caietele, hainele vechi, dulapurile și articolele lui Celâl, asemenea unui lunatic aflat în căutarea propriilor amintiri, pe când se cufunda într-un somn lung și adânc, îmbrăcat în pijamaua lui Celâl și așezat în patul acestuia, ascultând zgomotele serii, care răzbăteau dinspre Piața Nișantași, Galip și-a dat seama încă o dată că cea mai plăcută latură a somnului, dincolo de putința de a uita de înduioșătoarea distanță dintre cel care ești și cel al cărui loc ai vrea să crezi că-l vei lua într-o zi, era posibilitatea de a combina în tihnă cele auzite cu cele niciodată auzite, cele văzute cu

cele niciodată văzute și cele știute cu cele niciodată știute.

XII

Povestea a pătruns în oglindă

Stăteau așezați undeva împreună, Când, reflectat și reflectare, au pătruns în oglindă.

Șeyh Galip

Am visat că, în cele din urmă, am sfârșit prin a deveni persoana care doream să fiu de ani și ani de zile – tocmai la mijlocul vieții numite „vis”[138], în pădurea de blocuri a orașului cufundat în mocirlă, undeva, printre străzi întunecate și chipuri și mai întunecate. Dormeam, răpus de osteneala nefericirii, când te-am întâlnit pe tine. Pricepeam că urma să mă iubești chiar dacă nu puteam fi altcineva; pricepeam, privindu-mi fotografia din cartea de identitate, că trebuia să mă accept, resemnat, așa cum eram; pricepeam cât de van era să te zbați pentru a deveni altcineva; poate într-un vis, poate într-o poveste… Pe măsură ce pășeam împreună, străzile înnegurate și casele înspăimântătoare care spânzurau deasupra noastră se făceau nevăzute; pe măsură ce pășeam împreună, trotuarele și prăvăliile prindeau formă.

Câți ani au trecut de când am descoperit amândoi, tu și eu, jocul acesta magic, cu care urma să ne petrecem adeseori timpul de-a lungul existenței? O dată, într-un ajun de bairam, când mamele noastre ne-au dus la raionul de copii al unui magazin de confecții (în acele vremuri fericite, minunate, „raioanele noastre” nu se separaseră încă în raioane pentru femei și raioane pentru bărbați) și când ne-am pomenit întâmplător între două oglinzi de mărimea unui stat de om, așezate față în față, într-un cotlon cufundat în semiîntuneric al prăvăliei, mai plictisitoare decât

cea mai plictisitoare oră de religie, ne-am văzut imaginile micșorându-se, pentru a se întrepătrunde apoi și a se înmulți nebănuit.

La doi ani după aceea, am băgat de seamă că pe coperta ultimului număr al *Săptămânii copiilor,* pe care o buchiseam făcând haz de cunoștințele noastre care își trimiseseră fotografiile la Clubul „Prietenii animalelor", dar păstrând tăcerea la rubrica „Mari inventatori", era desenată o fată care citea revista pe care tocmai o țineam noi în mâini, așa încât ne-am uitat cu atenție la revista din mâna fetei și ne-am dat seama că imaginile se multiplicau și se întrepătrundeau: fata de pe coperta revistei pe care o ținea în mână fata de pe coperta revistei pe care o ținea în mână fata de pe coperta revistei pe care o ținea în mână fata de pe coperta revistei pe care o țineam noi în mână era una și aceeași cu fata roșcată care ținea în mână *Săptămâna copiilor,* numai că și fata, și revista erau din ce în ce mai mici, cu fiecare imagine.

La fel se petreceau lucrurile – mai pe urmă, când ne înălțaserăm și ne înstrăinaserăm unul de altul – și pe un borcan cu pastă de măsline, care apăruse pe piață de curând și pe care îl vedeam doar duminică dimineața, pe masa la care luați voi micul dejun, pentru că la etajul nostru nu mânca nimeni așa ceva. Pe eticheta de pe borcanul căruia i se făcea reclamă la radio – „Oo, văd că mănânci caviar!", „Nu, este Pasta de măsline Ender!" – era zugrăvit un mic dejun într-o familie fericită, fără cusur, alcătuită din mamă, tată, băiat și fată. La vremea când ai văzut, pentru că ți-am arătat eu, că și pe masa desenată pe etichetă se afla exact același borcan, și că acela era un al doilea borcan, și că borcanele cu pastă de măsline, ca și familiile fericite, se făceau din ce în ce mai mici, până când nu mai puteau fi zărite cu ochiul liber, amândoi știam începutul basmului pe care-l voi depăna mai departe; nu însă și sfârșitul.

Fata și băiatul erau rude. Creșteau în același bloc, tropăiau pe aceleași scări, înfulecau aceleași zaharicale și aceleași mărci de rahat. Își făceau lecțiile împreună, se îmbolnăveau de aceleași boli și se jucau de-a v-ați ascunselea, ca să se sperie unul pe altul. Erau de aceeași vârstă. Se duceau la aceeași școală și la aceleași cinematografe, ascultau aceleași programe de radio și aceleași discuri, citeau revista *Săptămâna copiilor,* dar și aceleași cărți, scormoneau prin aceleași dulapuri și aceleași cufere, din care se revărsau fesuri, șaluri de mătase și cizme. Într-o zi, în timpul unei vizite făcute la bloc de fiul mai mare al unchiului, după ale cărui povești se dădeau în vânt, au înhățat o carte pe care o văzuseră la el și au prins s-o citească.

Cartea, de ale cărei cuvinte vechi, expresii pompoase ori locuțiuni persane fata și băiatul au râs mai întâi, a bătaie de joc, de care s-au plictisit și pe care au aruncat-o cât colo, pentru ca mai apoi s-o ia din nou în mâini și să-i întoarcă paginile, curioși, gândind că poate cuprindea vreo ilustrație cu oameni puși la cazne, cu cine știe ce trup gol pușcă ori vreo imagine subacvatică, și abia după aceea să se apuce s-o citească cu adevărat, era, de altfel, foarte groasă. Undeva, pe la începutul ei, se afla însă o scenă de dragoste atât de minunată, încât băiatul și-a dorit să se afle el în locul eroului cărții. Dragostea era zugrăvită atât de încântător, încât băiatul și-a dorit să poată fi și el la fel de îndrăgostit ca tânărul din scrierea aceea. Prin urmare, când a priceput că și el începea să vădească semnele dragostei, despre care își imagina că urmau să fie descrise mai apoi în carte (nerăbdarea din timpul mesei, tot felul de motive născocite pentru a se duce la fată, neputința de a înghiți un pahar cu apă, în ciuda faptului că-i era sete), în acea clipă magică când se uitau amândoi la paginile cărții pe care o țineau fiecare de câte o margine, băiatul și-a dat seama că-i era dragă fata.

Bine, dar despre ce era vorba în povestea din cartea pe care o citeau amândoi, ținând-o fiecare de câte o margine? În povestea ale cărei întâmplări se petreceau în vremuri străvechi se istorisea despre o fată și despre un băiat născuți în același trib. Fata și băiatul, Frumusețe și Dragoste, care viețuiau la hotarul unui deșert, veniseră pe lume în aceeași noapte, avuseseră parte de același dascăl, se plimbaseră pe buza aceluiași havuz și sfârșiseră prin a se îndrăgosti unul de altul. Peste ani și ani, când flăcăul o peții se pe fată, mai-marii tribului îi puseseră condiția de a purcede în Ținutul Inimilor, pentru a aduce de acolo *kimya*[139]. O dată pornit la drum, tânărul se confruntase cu nenumărate necazuri: se prăvălise într-un puț și devenise robul unei vrăjitoare boite, fusese amețit de miile de copii și chipuri pe care le văzuse într-un alt puț, căzuse pradă farmecelor fetei stăpânitorului Chinei, socotind că aceasta aducea cu iubita sa, scăpase din puțuri, fusese întemnițat în felurite cetăți, fusese urmărit, îi urmărise, la rândul său, pe alții, se luptase din greu cu iarna, pribegise, se lăsase purtat de urme și de semne, se cufundase în misterul slovelor și istorisise ori ascultase povești. În cele din urmă, Stihan, care îl urma îndeaproape, schimbându-și mereu înfățișarea, și care îl izbăvise de tot felul de belele, i-a spus: „Tu ești iubita ta, iar iubita ta ești tu; încă n-ai priceput acest lucru?” Abia atunci și-a adus aminte tânărul de modul în care se îndrăgostise de fată, citind împreună aceeași carte, pe vremea când buchiseau sub oblăduirea aceluiași dascăl.

În cartea pe care o citeau ei atunci se găsea povestea unui padișah pe nume Hürrem Șah și a unui tânăr frumos pe nume Cavid, de care padișahul era îndrăgostit, dar tu ai priceput, desigur, înaintea sărmanului padișah cu sufletul tulburat, că, în povestea depănată în carte, îndrăgostiții urmau să se îndrăgostească unul de altul pe când citeau o altă poveste de dragoste –

cea de-a treia. Și îndrăgostiții din cea de-a treia poveste de dragoste se îndrăgosteau în vreme ce citeau o altă poveste de dragoste, după cum și îndrăgostiții din cartea pe care o citeau ei se îndrăgosteau citind o altă poveste de dragoste.

Când am descoperit, ani de zile după ce fuseserăm împreună la magazinul de confecții, după ce citiserăm *Săptămâna copiilor* și după ce ne uitaserăm la borcanul cu pastă de măsline, că toate aceste istorii de dragoste înfloreau una din alta, la fel ca grădinile memoriei noastre, alcătuind un șir nesfârșit de povești ale căror porți se deschideau una spre alta și erau legate între ele, tu fugiseși deja din casa pe care o împărțeam amândoi, iar eu mă închinasem poveștilor și propriei mele povești. Toate poveștile de dragoste, care se petreceau fie la Damasc, în deșerturile Arabiei, fie în Horasan, adică în stepele Asiei, fie la Verona, la poalele Alpilor, fie la Bagdad, pe malurile Tigrului, erau întristătoare, grele de melancolie, înduioșătoare. Și mai înduioșător, în ceea ce le privea, era faptul că toate îți rămâneau cu ușurință în minte și că te puteai pune, cu la fel de multă ușurință, în locul celui mai simplu, celui mai năpăstuit, celui mai nefericit dintre eroii care le populau.

Dacă, într-o bună zi, cineva va așterne pe hârtie povestea noastră de dragoste – poate chiar eu, despre care n-am izbutit încă să ghicesc cum se va isprăvi, nu știu dacă cititorul se va putea pune neîntârziat în locul unuia dintre protagoniști, așa cum am făcut eu când am citit acele povești îndepărtate de dragoste, sau dacă povestea noastră va sfârși prin a rămâne întipărită în memoria cuiva, dar pentru că în asemenea cărți se află întotdeauna fragmente care diferențiază între ele personajele și poveștile, făcându-le să fie unice, mi-am propus să fac și eu oarecari pregătiri în acest sens:

Te iubeam când, aflați împreună într-o vizită, într-o încăpere al cărei aer apăsător dobândise o

tentă albăstruie din pricina fumului de țigară, vedeam cum pe chipul tău se așternea, puțin câte puțin, expresia aceea care sugera „eu nu sunt aici”, în vreme ce ascultai atentă, în puterea nopții, povestea unui băsnuitor așezat la trei pași de tine; iubeam expresia de înfrângere care ți se oglindea pe chip în vreme ce căutai, vrând-nevrând, la capătul unei săptămâni de trândăveală, o centură printre cămășile, puloverele verzi și cămășile tale de noapte vechi, pe care nu te-ndurai să le arunci, și remarcai învălmășeala de necrezut care domnea în dulap, al cărui conținut se zărea prin ușa deschisă; te iubeam când te hotărai, entuziastă, să te faci pictoriță, într-o zi din copilăria noastră comună, și, așezându-te cu Bunicul la masă, învățai să desenezi copaci și râdeai, fără să te înfurii, la înțepăturile Bunicului, care n-aveau nicio legătură cu subiectul; îți iubeam stupoarea jucăușă ivită pe chip când ușa de la maxi-taxi s-a închis peste paltonul tău vinețiu, al cărui capăt a rămas atârnând în afară, și când ai văzut că moneda de cinci lire pe care o țineai în mână până de curând cădea pe jos și se rostogolea frumos, descriind un arc de cerc fără cusur, către rigola de la marginea trotuarului; te iubeam când, într-o zi strălucitoare de aprilie, ai ieșit pe micul balcon al apartamentului nostru, ți-ai dat seama că batista pe care o atârnaseși acolo de dimineață încă nu se uscase și că, prin urmare, soarele te amăgise, și te iubeam când, imediat după aceea, ai ciulit urechea, melancolică, la țipetele copiilor, care răzbăteau dinspre terenul aflat în spatele clădirii; te iubeam când mi-am dat seama, cu teamă, în timp ce istoriseai altcuiva un film la care fuseserăm împreună, cât de deosebită era memoria ta de memoria mea și cât de aparte era ceea ce îți aminteai tu de ceea ce îmi aminteam eu; te iubeam; te iubeam când te-am văzut retrăgându-te într-un ungher și citind, fără a mă lăsa să intuiesc acest lucru, perlele așternute pe hârtie de un

profesor care publicase o droaie de articole despre divorțurile în familie și despre căsătoriile între rude, într-o gazetă doldora de ilustrații, și când am văzut nu ce anume citeai, ci cum îți ieșea ușor în relief buza superioară, asemenea eroinelor lui Tolstoi; te iubeam când te priveai în oglinda ascensorului, de parcă ai fi privit pe altcineva, și când, după aceea, răscoleai neliniștită prin geantă, în căutarea unui fleac de care tocmai îți amintiseși atunci; te iubeam când mă uitam cum te încălțai în grabă cu pantofii cu tocuri înalte, care te așteptau cu orele – unul, asemenea unei corăbii delicate cu pânze, lăsate într-o rână, celălalt asemenea unei pisici gheboase, așa cum îți contemplam și mișcările pline de măiestrie pe care le făceau după alte câteva ore, când reveneai acasă, coapsele și picioarele tale, înainte de abandona încălțările în seama aceleiași singurătăți noroioase și asimetrice de dinainte; te iubeam când fixai cu privirile mucurile de țigară și bețele de chibrituri mistuite, cu măciuliile negre încovoiate fără speranță, care se revărsau din scrumieră, în timp ce gândurile tale triste se îndreptau în cine știe ce direcție; te iubeam când ne întâlneam pe aceleași străzi pe care le străbăteam mereu, când ne întâlneam, o clipă, într-o lumină cu totul nouă și într-un ungher cu totul inedit, de parcă soarele ar fi răsărit în dimineața aceea de la apus – te iubeam pe tine, nu străzile; în noaptea aceea de iarnă în care se topeau nămeții, înfrânți de vântul de sud-vest care se pornise să sufle dintr-odată și în care se curățau de mizerie norii adunați deasupra Istanbulului, nu iubeam Uludağul, pe care mi-l arătai de dincolo de antene, de minarete și de insule, ci te iubeam pe tine, care te înflorai, cu capul vârât între umeri; te iubeam când te uitai cu tristețe la calul bătrân și trudit al sacagiului, înhămat la căruța grea, încărcată cu bidoane de zinc; te iubeam când îți băteai joc de cei care spuneau „Nu le dați bani cerșetorilor, pentru că, de fapt, sunt foarte bogați”

și când râdeai fericită după ce descopereai câte o scurtătură și ne readuceai pe trotuar înaintea restului mulțimii, în vreme ce gloata abia-abia ieșea din cinematograf, urcând unduitoare la suprafața pământului pe scări labirintice; te iubeam când, după ce mai rupeai o filă din calendarul *Cunoaşterea, cu precizarea orelor de rugăciune,* filă care ne apropia pe amândoi de moarte, citeai cu o voce gravă și melancolică, de parcă ai fi descifrat un semn al morții spre care ne îndreptam, meniul zilei, propus în partea de jos a paginii – năut cu carne, pilaf, murături și compot asortat, și când spuneai „cu respectele producătorului, Monsieur Trellidis", după ce mă învățai, răbdătoare, că tubul de anșoa marca Vulturul se deschidea desprinzându-i mai întâi garnitura de etanșare și după aceea răsucindu-i capacul până la capăt; te iubeam cu neliniște când băgăm de seamă, în diminețile de iarnă, că fața ta avea paloarea de un alb stins a cerului ce se întindea deasupra orașului, așa cum te iubeam și în copilărie, când te urmăream cum treceai în fugă, veselă și nebunatică, de pe un trotuar pe celălalt, strecurându-te printre mașinile care se revărsau pe fluviul bulevardului; te iubeam când, aflată în curtea moscheii, te uitai atentă și zâmbitoare la un corb poposit pe sicriul de pe *musalla taşi*[140], te iubeam când imitai, cu vocea aceea deprinsă de la teatrul radiofonic, certurile dintre părinții tăi; te iubeam când îți luam, grijuliu, capul în palme și când vedeam în ochii tăi, plin de temeri, încotro se îndrepta viața noastră; te iubeam când, după nu știu câte zile, îți vedeam inelul, despre care nu izbuteam să pricep de ce îl lăsaseși acolo, așezat tot lângă aceeași vază; te iubeam când, după ce făceam dragoste îndelung, asemenea unor păsări legendare care își luau, încet-încet, zborul, îmi dădeam seama, în cele din urmă, că și tu participai, cu glumele și creativitatea ta, la sărbătoarea aceea încărcată de solemnitate; te iubeam când îmi arătai

steaua desăvârșită din inima vreunui măr, pe care nu-l tăiai vertical, ci transversal; te iubeam, te iubeam când vedeam, la vremea prânzului, pe biroul meu, câte un fir din părul tău, despre care nu reușeam să-mi dau seama cum ajunsese acolo, și când realizam întristat, în timpul câte unui drum pe care îl făceam împreună, cât de puțin se asemănau mâinile noastre, așezate una lângă alta, printre alte mâini atârnate de barele de susținere ale autobuzului ticsit de lume, te iubeam de parcă mi-aș fi recunoscut propriul trup, de parcă mi-aș fi căutat propriul suflet, care mă părăsea, de parcă aș fi priceput, cu amărăciune și bucurie, că eram altcineva; te iubeam cu neputința, mâhnirea și gelozia care m-au cuprins într-un fapt de seară, la ceasul când pe cer se buluceau stoluri de ciori bezmetice, când s-a întrerupt, brusc, curentul, când întunericul din casă făcea, treptat, schimb de locuri cu lumina de afară și când am zărit pe chipul tău misterios și melancolic aceeași expresie misterioasă și aceeași privire tristă pe care le vedeam ori de câte ori ne uitam la vreun tren despre care nu știam încotro se îndrepta.

XIII

Nu sunt nebun, sunt doar unul dintre cititorii tăi fideli

Mi-am făcut din el oglindă.
Süleyman Çelebi

Galip s-a trezit din somnul în care se cufundase miercuri seara, după două zile de nesomn, joi spre dimineață, însă nu se poate spune că era vorba tocmai de o trezire. Așa cum avea să-și amintească peste multă vreme, când încerca să priceapă, rând pe rând, întâmplările pe care le trăise și gândurile care-i trecuseră prin minte, în intervalul dintre ora patru dimineața, când s-a ridicat din pat, și ora șapte, când a ascultat chemarea la rugăciunea din zori, pentru a se culca apoi din nou, se afla printre „miracolele ținutului legendar dintre somn și trezie", pe care Celâl îl evocase adeseori în articolele sale.

La fel ca majoritatea celor care se trezesc în toiul unui somn adânc în care s-au cufundat după o lungă perioadă de nesomn și sfârșeală, la fel ca majoritatea nenorociților și a trudiților care se deșteaptă în alte paturi decât ale lor, i-a fost greu să-și amintească unde se aflau patul, camera și casa în care dormise sau cum ajunsese acolo, dar nici n-a făcut eforturi prea mari pentru a depăși descumpănirea aceea fascinantă care-i stăpânea memoria.

Prin urmare, văzând cutia cu lucrurile folosite de Celâl pentru a se deghiza chiar lângă biroul acestuia, unde o lăsase înainte de culcare, Galip n-a fost nici pe departe tulburat și s-a apucat să scoată din ea, rând pe rând, tot soiul de obiecte bine-cunoscute: un melon, turbane de padișah, caftane, bastoane, cizme, cămăși de mătase pline de pete, bărbi false, de felurite mărimi și culori,

peruci, ceasuri de buzunar, rame de ochelari fără lentile, bonete, fesuri, centuri de mătase, pumnale, accesorii purtate de ieniceri, apărători de încheietură, precum și un morman de mărunțișuri care se puteau procura de la prăvălia vestitului Erol Bey din Beyoğlu – cel care le furniza veșminte și echipament cineaștilor turci care turnau filme istorice. A încercat apoi, reînsuflețind parcă o amintire îndepărtată, împinsă într-un cotlon ascuns al memoriei sale, să și-l închipuie pe Celâl hoinărind noaptea prin Beyoğlu, îmbrăcat cu asemenea straie. Așa cum se întâmpla însă și cu acoperișurile albăstrui, cu ulițele amărâte și cu oamenii fantomatici din visul pe care îl avusese cu puțin timp în urmă și care continua să-i stăruie în minte, a avut senzația că scenele cu Celâl rătăcind deghizat făceau parte dintr-una din acele legende ale „ținutului dintre somn și trezie", ca niște minuni care nu erau nici misterioase, nici reale, nici inteligibile, dar nici pe de-a-ntregul ininteligibile. În vis se afla în căutarea unei adrese dintr-un cartier care se găsea, concomitent, la Damasc, la Istanbul și la poalele fortăreței din Kars și izbutea să găsească îndată, fără prea mare greutate, ceea ce căuta, așa cum se întâmpla în cazul cuvintelor ușoare din rebusurile ce apăreau prin publicațiile de divertisment.

Pentru că purta încă în minte acel vis, Galip s-a bucurat când a văzut pe birou carnetul burdușit de adrese, copleșit de sentimentul pe care ți-l trezesc coincidențele, de parcă s-ar fi pomenit față în față cu semnele lăsate de o mână iscusită și tainică, sau cu urmele unui Dumnezeu jucăuș, care se ascunde ca un copil. A citit zâmbind adresele din carnet, mulțumit de faptul că viețuia în această lume, și frazele așternute în dreptul lor. Cine putea ști câți entuziaști și admiratori nu așteptau, în cele patru zări ale Anatoliei și ale Istanbulului, ziua în care urmau să descopere acele fraze în articolele lui Celâl; poate că unii dintre ei le și descoperiseră

deja. Galip a încercat să-și amintească, prin începătoșarea somnului și a viselor: oare dăduse peste astfel de fraze și în foiletoanele apărute mai înainte vreme, le citise și cu ani în urmă? Chiar dacă nu-și amintea să le fi citit pe unele dintre ele, știa cu certitudine că le auzise de nenumărate ori din gura lui Celâl, așa cum se întâmpla, bunăoară, cu afirmația: „Ceea ce face ca miracolul să fie miraculos este tocmai banalitatea lui, iar ceea ce face ca banalul să fie banal este tocmai aspectul său miraculos”.

Deși nu izbutea să-și dea seama dacă citise unele fraze ori dacă le auzise rostite de Celâl, își aducea aminte că îi atrăseseră atenția în altă parte, așa cum se întâmpla, de pildă, cu următorul vers așternut pe hârtie de Șeyh Galip cu două sute de ani în urmă – vers prin care acesta zugrăvea anii de școală ai celor doi copii, Frumusețe și Dragoste:

„Taina este suverană, trudește pentru ea.“

Își amintea că pe unele dintre ele nu le auzise și nu le citise nici la Celâl, nici în altă parte, dar acestea îi păreau atât de familiare, încât parcă le-ar fi citit atât în articolele lui Celâl, cât și în altă parte. Așa se întâmpla, de pildă, cu următoarea frază, care urma să constituie un semnal pentru Fahrettin Dalkiran, stabilit în Beșiktaș Serencebey: „Pentru că are o judecată suficient de sănătoasă ca să-și poată imagina că, în ziua aceea de sfârșit de lume, când mai mulți oameni visează să-și bată învățătorii până la sânge sau, mai simplu, să-și ucidă tații cu plăcere, geamănul lui dispărut, cu care așteaptă, curios, să se întâlnească de ani de zile, nu i se va arăta decât sub înfățișarea morții, domnul s-a retras demult din lume și a ajuns să nu mai scoată deloc capul din casă, despre care nimeni nu știe unde se află”. Cine era „domnul”?

Când era pe cale să se lumineze de ziuă, Galip a pus din nou telefonul în priză, mânat de un instinct, s-a spălat, și-a astâmpărat foamea cu ceea ce a izbutit să găsească prin frigider și, curând

după ce s-a auzit chemarea la rugăciunea de dimineață, s-a vârât în așternutul lui Celâl și s-a culcat din nou. Cu puțin timp înainte de a adormi, pe când hoinărea prin „ținutul dintre somn și trezie”, pe un meleag care se găsea mai aproape de reverie decât de nălucire, era copil și tocmai ieșise la o plimbare cu barca pe Bosfor, alături de Rüya. În barcă nu se aflau nici mătuși, nici mame, nici măcar barcagiul, iar faptul că era absolut singur cu Rüya îi dădea un sentiment de nesiguranță.

Când s-a trezit, suna telefonul. Până să ajungă la el, Galip trăsese deja concluzia că persoana care telefona nu era Rüya, ci aceeași voce care îi telefona mereu. Auzind în receptor o voce de femeie, a șovăit.

— Celâl? Celâl, tu ești?

Era vocea unei femei nu foarte tinere, care nu-i spunea nimic.

— Da.

— Dragule, dragule, unde ești, pe unde ești, te caut de nu știu câte zile, te tot caut, ah!

Ultima exclamație s-a lungit, transformându-se în sughiț, apoi în sughițuri și într-un fel de plâns.

— Nu-mi dau seama cine sunteți, după voce, a zis Galip.

— ”Voce”! a zis femeia, imitând tonul lui Galip. „Voce”! Mă numește „voce”! Am ajuns să fiu o „voce”!

După un moment de tăcere, i-a explicat, cu siguranța unui jucător care crede în cărțile pe care le are în mână, adoptând un ton pe jumătate confidențial, pe jumătate orgolios:

— Sunt Emine.

Cuvântul nu i-a sugerat lui Galip nicio asociere de idei.

— Da.

— Da? Altceva nu ai de spus?

— După atâția ani… a mormăit Galip.

— Dragule, după atâția ani, în sfârșit, după atâția ani! Știi cum m-am simțit când ți-am citit

articolul din gazetă și am văzut că mi te adresezi mie? De douăzeci de ani aștept ziua asta! Știi cum m-am simțit când am citit fraza aia pe care o aștept de douăzeci de ani? Mi-am dorit să le-o strig tuturor în față, să le-o destăinui tuturor. Parcă înnebunisem; mi-a fost greu să mă stăpânesc, am plâns. Știi, Mehmet a fost scos la pensie, pe motiv că s-ar fi amestecat în povestea aia cu revoluția. Iese însă în fiecare dimineață, mereu are câte ceva de făcut. Am zbughit-o din casă imediat ce-a ieșit el. Am dat o fugă în Kurtuluș, pe ulicioara noastră, dar acolo nu mai era nimic, nu mai era nimic! Se schimbase totul, se demolase totul, nimic nu mai era ca pe vremuri. Casa noastră dispăruse. Am început să plâng, țintuită în mijlocul străzii. Oamenilor li s-a făcut milă de mine și mi-au dat un pahar cu apă. M-am întors imediat acasă, mi-am făcut valiza și am plecat *înainte* să se-ntoarcă Mehmet. Dragule, dragul meu Celâl, spune-mi cum să te găsesc! De șapte zile umblu pe drumuri, stau prin camere de hotel, mă aciuez ca o nepoftită prin casele unor rude îndepărtate, față de care nu pot să-mi ascund rușinea. Am dat telefon la gazetă de nu știu câte ori și mi-au spus că habar n-au de tine. Ți-am căutat rudele, care mi-au spus același lucru. Am sunat la acest telefon, dar nu mi-a răspuns nimeni. Nu mi-am luat de acasă decât câteva mărunțișuri, nici n-am vrut să-mi iau altceva. Pesemne că Mehmet mă caută ca un descreierat. I-am lăsat o scurtă scrisoare, fără să-i deslușesc nimic. Nu știe de ce-am plecat de-acasă. Nimeni nu știe, n-am spus nimănui; nu mi-am dezvăluit nimănui taina – singura mândrie a vieții mele, dragostea, dragostea noastră, iubitul meu! Ce-o să fie acum? Mi-e frică. Sunt singură! Nu mai am niciun fel de responsabilități. De-acum n-ai să te mai amărăști că iepurașul *tău* cel rotofei trebuie să se ducă acasă, pentru a ajunge la cină și a i se alătura soțului. Copiii au crescut, unul e în Germania, celălalt e militar. Am să-ți dedic ție

toată viața, tot timpul meu, tot ceea ce am! Am să-ți calc, am să-ți fac ordine pe birou – oh, printre articolele alea! am să-ți schimb fețele de pernă; nu te-am văzut niciodată decât în locul ăla în care ne-ntâlneam, unde nu erau niciun fel de obiecte, niciun dulap; sunt atât de curioasă să-ți văd adevărata casă, lucrurile, cărțile! Unde ești, dragul meu? Cum să dau de tine? De ce nu ți-ai cifrat adresa în foileton? Dă-mi adresa ta! Și tu te-ai gândit, și tu te-ai gândit ani de zile, nu-i așa? *Vom* fi iar doar noi amândoi, în casa aceea de piatră cu o singură cameră, după-amiaza, când soarele se strecoară printre frunzele teilor, reflectându-se pe fețele noastre, pe cești de ceai, pe mâinile care se recunosc unele pe altele… Dar, Celâl, casa aia nu mai este! A fost demolată, a dispărut, nu mai sunt nici armenii, nici prăvăliile alea vechi… Nu știai? Ai vrut să mă duc acolo și să plâng, ai vrut să bocesc? De ce nu ai scris asta în articol? Tu, care poți așterne pe hârtie orice, ai fi putut strecura și o asemenea înștiințare. Vorbește o dată cu mine, după douăzeci de ani, vorbește! Tot îți mai transpiră mâinile când ți se face rușine, tot îți mai apare, când dormi, expresia aia copilărească pe chip? Spune… Spune-mi „draga mea”… Cum să te-ntâlnesc?

— Stimată doamnă, a spus Galip cu băgare de seamă, stimată doamnă, am uitat totul. A fost o confuzie, sunt nu știu câte zile de când nu mai dau niciun articol la gazetă. Iar cei de acolo îmi republică articolele de acum treizeci de ani. Ați înțeles?

— Nu.

— N-am vrut să transmit niciun semn, nicio frază, și așa mai departe, dumneavoastră ori altcuiva. Nu mai scriu. Ca urmare, cei de la ziar îmi republică foiletoanele mai vechi. Așadar, fraza aceea se găsea într-un articol de acum treizeci de ani.

— Minciună! a strigat femeia. Minciună! Mă iubești. M-ai iubit foarte mult. Ai vorbit mereu despre mine în articolele pe care le-ai scris. Când ai evocat cele mai frumoase locuri ale Istanbulului, ai descris strada pe care se afla casa în care ne iubeam noi, Kurtulușul nostru, ai vorbit despre cuibușorul nostru, nicidecum despre o garsonieră banală! Ceea ce vedeai din grădină erau teii noștri. Când aminteai de iubirea lui Mevlâna, cu chipul rotund ca luna plină, nu făceai, de fapt, literatură, ci o desenai pe iubirea ta cu chipul ca luna plină, adică pe mine… Ai vorbit și despre buzele mele roșii ca cireșele, și despre sprâncenele mele arcuite ca semiluna – eu ți-am inspirat toate aceste comparații. Știu că ceea ce numeai tu „petele” de pe suprafața Lunii, când au ajuns acolo americanii, erau, de fapt, alunițele de pe obrazul meu. Dragul meu, ai grijă, să nu te mai lepezi de asta niciodată! „Înspăimântătoarea adâncime a puțurilor întunecate” se referea, de fapt, la ochii mei negri – mulțumesc, am plâns când am citit! Locul despre care afirmai „m-am întors în acel bloc” era, desigur, casa noastră cu două etaje, dar ca să nu-și dea nimeni seama de dragostea noastră oprită și tainică, te-ai văzut nevoit să descrii cuibușorul acela ca pe o clădire cu șase etaje și cu ascensor, aflată în Nișantași; știu! Asta pentru că noi ne-am întâlnit acolo, în casa aia din Kurtuluș, acum optsprezece ani. Exact de cinci ori! Te rog, nu nega, știu că mă iubești.

— Stimată doamnă, după cum spuneați și dumneavoastră, totul s-a petrecut foarte demult… a zis Galip. Nu-mi mai amintesc nimic, uit totul, puțin câte puțin.

— Dragul meu, dragul meu Celâl, nu poți fi tu ăsta! Nu-mi vine să cred. Oare te ține cineva cu forța acolo, te obligă să vorbești? Ești singur? Spune pur și simplu adevărul, spune că m-ai iubit ani de zile, iar asta e de ajuns. Am așteptat optsprezece ani, o să mai aștept încă o dată pe atât.

Spune-mi măcar o dată, spune măcar o dată că mă iubești! Bine, cel puțin spune că atunci m-ai iubit, „atunci te-am iubit”, spune, și am să închid telefonul pentru totdeauna.

— Te-am iubit.

— Spune-mi „draga mea”…

— Draga mea…

— Ah, nu, nu așa, spune din tot sufletul!

— Stimată doamnă, vă rog! Trecutul să rămână trecut. Am îmbătrânit și eu, poate că nici dumneavoastră nu mai sunteți tânără. Nu sunt nici pe departe omul la care visați dumneavoastră. Vă rog, să uităm mai repede această eroare publicistică, această festă pe care ne-a jucat-o neglijența.

— Doamne! Și ce-o să se-ntâmple cu mine?

— O să vă întoarceți acasă, la soțul dumneavoastră. Dacă vă iubește, o să vă ierte. Inventați o poveste, căci dacă vă iubește o s-o creadă imediat. Întoarceți-vă cât mai repede acasă, înainte de a-l supăra pe soțul dumneavoastră, atât de iubitor și de fidel.

— Aș vrea să te mai văd o dată, după optsprezece ani.

— Nu mai sunt omul care eram cu optsprezece ani în urmă, stimată doamnă.

— Ba nu, ai rămas același! Doar îți citesc articolele! Știu totul despre tine. Ce mult, ce mult m-am gândit la tine! Spune-mi: acea zi a izbăvirii nu este departe, nu-i așa? Cine este izbăvitorul acela? Și eu îl aștept. „El” ești tu. Știu asta. O știu mulți alți oameni, nu numai eu. În tine se află întregul mister. N-ai să vii călare pe un cal alb, ci cu un Cadillac alb. Toți visează asta. Celâl, dragul meu, ce mult te-am iubit! Aș vrea să te mai văd măcar o dată, de departe: să te pot privi măcar o dată de departe, într-un parc, în Parcul Maçka. Vino la ora cinci în Parcul Maçka!

— Stimată doamnă, îmi cer scuze, dar am să închid telefonul. Înainte de asta, o să vă rog ceva,

ca un bătrân care s-a retras din toate cele, bazându-mă pe dragostea dumneavoastră, pe care n-am meritat-o niciodată. Spuneți-mi, vă rog, de unde aveți numărul meu de telefon? Aveți vreuna dintre adresele mele? Este foarte important pentru mine.

— Dacă îți spun, îmi dai voie să te mai văd măcar o dată?

S-a așternut un moment de tăcere.

— Am să-ți dau, a spus Galip.

A urmat un alt moment de tăcere.

— Mai întâi, dă-mi tu adresa la care stai, a spus femeia, șireată. Ca să-ți spun deschis, nu mai am încredere în tine, după atâția ani.

Galip a chibzuit. De la celălalt capăt al firului se auzea respirația nervoasă a unei femei – ba chiar a două femei, a cugetat el care-i evoca o locomotivă cu aburi obosită, și, ceva mai de departe, o muzică nedefinită, care provenea de la un aparat de radio: genul acela de muzică prezentată în programele de radio drept „muzică populară turcească", care-l ducea cu gândul mai degrabă la ultimii ani de viață și la ultimele țigări ale Bunicii și ale Bunicului decât la dragoste, despărțire și suferință. Galip a încercat să-și imagineze o încăpere în care se găseau un aparat mare, vechi de radio – într-un ungher îndepărtat – și, de asemenea, o femeie cu respirația sacadată și cu ochii în lacrimi, care ședea cu receptorul în mână, într-un fotoliu răpănos din celălalt capăt al aceleiași încăperi, dar în loc de asta a văzut în fața ochilor odaia în care lâncezeau și fumau o dată Bunica și Bunicul, aflată cu două etaje mai jos decât cel la care locuiau ei: se juca acolo cu Rüya de-a „eu n-am văzut". Galip tocmai începuse să spună, după un moment de tăcere, „adresele…", când femeia a țipat din răsputeri:

— Nu, nu-mi spune! Ascultă și el. E și el aici. Mă forțează să vorbesc. Celâl, dragul meu, nu-i spune adresa la care stai, căci o să te găsească și o să te omoare! Ah, oh, ah!

Galip a auzit în receptorul pe care îl ținea strâns lipit de ureche tot soiul de zgomote ciudate, înspăimântătoare, metalice, precum și niște troncăneli de neînțeles, care însoțeau ultimele gemete; și-a închipuit o luptă, presărată cu ghionturi. Tocmai atunci s-a auzit un pocnet puternic: ori trăsese cineva cu pistolul, ori căzuse pe jos receptorul devenit motiv de dispută. Îndată după aceea s-a așternut tăcerea, dar nu era o tăcere deplină; auzea dinspre aparatul de radio, care continua să cânte, vocea lui Behiye Aksoy – „muieraticule, muieraticule, muieraticule", cânta ea – și hohotele femeii care plângea într-un ungher la fel de îndepărtat ca aparatul de radio. Acum percepea, de undeva din apropiere, respirația persoanei care pusese mâna pe receptor, dar aceasta n-a rostit multă vreme nimic. „Aranjamentul vocal" s-a prelungit mult timp. La radio începuse un alt cântec, dar respirația din receptor și sughițurile monotone ale femeii continuau să se audă la fel ca mai-nainte.

— Alo! a spus Galip, când și-a ieșit bine din fire. Alo! Alo!?

— Eu sunt, eu, a spus în cele din urmă o voce bărbătească.

Era vocea pe care-o asculta de nu știu câte zile – vocea dintotdeauna.

Rostise vorbele cu maturitate, cu sânge rece, de parcă, dintr-un motiv sau altul, voia să-l liniștească pe Galip și să încheie un subiect neplăcut.

— Emine mi-a mărturisit ieri totul. Am găsit-o și am adus-o acasă. Celâl Efendi, mi-e scârbă de tine, o să te fac fărâme!

A adăugat cu o voce impersonală, ca un arbitru care deslușește sfârșitul neplăcut, departe de a satisface pe cineva, al unui joc ce a durat mult, foarte mult:

— O să te omor! S-a așternut tăcerea.

— Ce-ar fi să mă asculți și pe mine, a spus Galip, cu acea deprindere specifică meseriei.

Articolul a apărut din greșeală, era unul dintre foiletoanele mele mai vechi.

— Las-o baltă, las-o! a spus Mehmet (care-i era numele de familie?). Am ascultat și adineaori, am stat chiar prea mult să ascult asemenea basne. Nu de asta am de gând să te omor; măcar de-ai merita să mori doar pentru așa ceva! Știi de ce am să te omor?

Nu întreba însă ca să primească un răspuns de la Celâl – sau de la Galip, pentru că părea să-și fi pregătit demult replica. Galip l-a ascultat din simplă obișnuință.

— Nu pentru că ai trădat acțiunea militară menită să ducă la maturizarea bietei noastre țări, nici pentru că, în vreme ce ofițerii aceia curajoși și bărbații aceia bravi, plimbați de la Ana la Caiafa, care inițiaseră o acțiune patriotică ajunsă mai apoi de râsul lumii din pricina ta, se angajau în acea aventură, în vreme ce oamenii pe care i-ai luat mai apoi în tărbacă și pe care, pe deasupra, i-ai mai și aţâţat cu articolele tale, îți deschideau ușile, plini de respect și admirație, și îți dezvăluiau planurile loviturii de stat, tu, așezat în fotoliu, te lansai în reverii rușinoase și perfide, ba chiar le câștigai încrederea și reușeai, plin de șiretenie, să-ți realizezi fanteziile printre acești patrioți modești, în ale căror case te strecurai – am s-o scurtez, nici pentru că ai dus-o de nas pe sărmana nevastă-mea care, în epoca aceea, când toată lumea era cuprinsă de febra revoluției, trecea printr-o criză, nu, am să te omor pentru că ne-ai amăgit pe toți, ai amăgit o țară întreagă – ți-ai travestit visele rușinoase, fanteziile absurde și minciunile fără scrupule în glume simpatice, în finețuri înduioșătoare și în vorbe bine ticluite și ni le-ai vârât pe gât tuturor, întregii nații și, în primul rând, mie, timp de ani și ani de zile. Acum mi s-au deschis ochii. E cazul să li se deschidă și celorlalți, îți amintești de parfumierul a cărui poveste ai ascultat-o în bătaie de joc – o să-l răzbun și pe omul acela, pe care ai

să-l uiți râzând. În această săptămână în care am colindat orașul palmă cu palmă ca să dau de urma ta, mi-am dat seama că ăsta este singurul lucru care trebuie făcut. Pentru că atât poporul ăsta, cât și eu trebuie să uităm ce am aflat de la tine. Doar tu ai scris că trebuie să ne lăsăm scriitorii în seama somnului nesfârșit din puțul fără fund al uitării, la trecerea primei toamne de la funeraliile lor.

— Sunt sincer de acord cu tot ce spui, a răspuns Galip. Nu ți-am dezvăluit că, după aceste ultime articole, pe care le-am scris pentru a scăpa de ultimele resturi ale memoriei mele, care se golește serios, o să mă retrag definitiv din povestea cu scrisul? Ce-ar fi să te întreb, cu această ocazie, cum ți s-a părut foiletonul meu de astăzi?

— Ticălosule, știi tu ce înseamnă responsabilitatea, ce înseamnă atașamentul, ce înseamnă cinstea, ce înseamnă spiritul de sacrificiu? Oare îți spun ceva cuvintele astea, dincolo de pornirea de a-ți bate joc de cititori ori de a-i transmite nu știu ce semnal distractiv vreunui sărman pe care l-ai dus cu prețul? Știi ce înseamnă fraternitatea?

Galip era gata să răspundă „Știu!”, nu atât pentru a-l apăra pe Celâl, cât pentru plăcerea pe care i-o producea ultima întrebare, dar cel aflat la celălalt capăt al firului, Mehmet – care Mehmet să fi fost acest Muhammed[141]? se lansase, plin de zel, într-o ploaie de injurii violente și dureroase.

— Taci, ajunge! a spus după aceea, când a sfârșit cu blasfemiile.

În tăcerea care a urmat, Galip și-a dat seama că i se adresase soției lui, care continua să plângă într-un colț al încăperii. A auzit vocea femeii, care îi explica ceva, și radioul, pe care tocmai îl închidea cineva.

— Pentru că știai că ea este verișoara mea dinspre tată, ai scris tot felul de articole prețioase, care minimalizau poveștile de dragoste în familie, a continuat vocea care spunea că este Mehmet.

Deși știai că jumătate dintre vlăstarele acestei țări sunt căsătorite cu verii lor dinspre mamă, iar cealaltă jumătate cu verișoarele lor dinspre tată, ai așternut pe hârtie articole rușinoase, în care îți băteai joc fără sfială de căsătoriile între rude. Nu, Celâl Efendi, nu m-am însurat cu această femeie pentru că n-am avut, la viața mea, ocazia de a cunoaște alte fete, pentru că mă temeam de toate femeile, afară de cele care-mi erau rude, pentru că am crezut că n-o să mă poată iubi ori că n-o să mă poată suporta niciuna, răbdătoare, în afară de mama, de mătușile și de verișoarele mele. Îți poți imagina ce înseamnă să iubești o fată cu care te-ai jucat încă din copilărie? Îți poți imagina ce înseamnă să iubești doar o femeie, o singură femeie, toată viața? Am iubit-o pe această femeie, care plânge acum din cauza ta, vreme de cincizeci de ani. O iubesc încă din copilărie, înțelegi, încă o iubesc! Tu știi ce înseamnă să iubești? Știi ce înseamnă să te uiți la cineva care te întregește de parcă ți-ai vedea propriul trup în vis? Știi tu ce înseamnă dragostea? Oare cuvintele astea au însemnat vreodată ceva pentru tine, dincolo de faptul că reprezentau un material potrivit pentru un număr scriitoricesc rușinos, plin de iscusință, destinat proștilor tăi de cititori, care erau demult pregătiți să se lase convinși de basmele tale? Mi-e milă, te disprețuiesc, îmi pare rău pentru tine. Ai reușit să faci și altceva în viață, lăsând la o parte împrejurarea că te-ai jucat cu vorbele și ai dat roată cuvintelor? Răspunde!

— Dragă prietene, a zis Galip, asta mi-a fost meseria.

— ”Asta mi-a fost meseria”! a strigat vocea de la celălalt capăt al firului. Ne-ai înșelat, ne-ai păcălit, ne-ai umilit pe toți! Credeam atât de mult în tine, încât după ce îți citeam câte un articol plin de măreție care îmi demonstra neîndurător că întreaga mea viață nu fusese decât o paradă de mizerii, un șir de nerozii și decepții, un iad plin de

coșmaruri și o capodoperă a banalității, zămislită din gesturi jalnice, din meschinării și locuri comune, îți mai dădeam și dreptate. Mai mult, în loc să chibzuiesc că eram înjosit, că eram privit de sus, mă simțeam mândru că avusesem ocazia să cunosc, să întâlnesc o persoană cu idei atât de grandioase și cu un condei atât de ascuțit, ba chiar că ne aflaserăm cândva împreună în barca aceleiași lovituri de stat, care se scufundase de îndată ce fusese lansată la apă. Ticălosule, te admiram atât de mult, încât atunci când arătai că lașitatea – nu numai lașitatea mea, lașitatea întregii națiuni – era responsabilă de întreaga mizerie a vieții mele, mă întrebam cu amărăciune de ce eram laș, de ce, din ce pricină mă deprinsesem cu lașitatea, iar pe tine, despre care astăzi știu că ești mult mai laș decât mine, te priveam ca pe un monument de curaj. Mă închinam ție cu atâta osârdie, încât pentru a descoperi miracolele pe care le tăinuiau scrierile tale – pentru că de-acum nu mai manifestai niciun fel de interes pentru noi, citeam de sute de ori articolele în care povesteai amintiri banale de tinerețe, deloc deosebite de ale tuturor celorlalți, sau vorbeai despre scările întunecoase, mirosind a ceapă prăjită, ale unui bloc vechi în care îți petrecuseși copilăria, ba chiar despre visele tale împovărate de năluci și vrăjitoare ori despre absurdele experiențe metafizice prin care trecuseși, o puneam și pe soția mea să le citească iar seara, după ce discutam amândoi cu orele despre articolul din ziua respectivă, cugetam că singurul lucru de necrezut era sensul tainic din cuprinsul lui și căutam să mă conving pe mine însumi că și pricepeam acel sens tainic, care nu avea nicio noimă.

— N-am vrut niciodată să prilejuiesc asemenea sentimente de admirație, l-a întrerupt Galip.

— Minciuni! De-a lungul întregii tale vieți de scriitor, te-ai străduit să-i vânezi pe cei ca mine. Le-ai răspuns la scrisori, le-ai cerut fotografii, le-ai

analizat scrisul, te-ai prefăcut că le împărtășești taine, fraze, cuvinte magice…

— Tot ce am făcut era destinat poveștii cu revoluția. Totul era menit zilei în care urma să vină sfârșitul lumii, să se arate Mahdi, totul țintea ceasul izbăvirii…

— Și după aceea? După ce ai renunțat la povestea asta?

— Ei, în virtutea acestui fapt, cititorii cu pricina ar fi putut și ei să creadă în ceva, în cele din urmă.

— Credeau în tine, iar tu te dădeai în vânt după asta… Ascultă, te admiram atât de mult, încât atunci când îți citeam un articol strălucit săream în sus de bucurie, îmi țâșneau lacrimile din ochi, nu mai aveam stare, umblam încoace și-ncolo prin cameră, pe străzi și visam la tine. Nici asta nu era nimic; mi te imaginam cu atâta intensitate, mă gândeam atât de mult la tine, încât, de la un anumit punct, aveam senzația că linia despărțitoare dintre personalitățile noastre se făcea nevăzută în ceața și negura care-mi stăpâneau reveriile. Nu, nu mă pierdeam niciodată cu firea în așa măsură încât să socotesc că eu scrisesem acele articole. Nu uita că nu sunt nebun, sunt doar unul dintre cititorii tăi fideli. În mod ciudat, aveam însă impresia că îmi adusesem și eu contribuția la zămislirea strălucitelor fraze, a subtilelor descoperiri și idei pe care le așterneai pe hârtie. De parcă, dacă n-aș fi fost eu, n-ai fi izbutit să creezi asemenea miracole. Nu, nu mă înțelege greșit; nu vorbesc despre ideile pe care le-ai preluat de la mine ani de zile, pe care mi le-ai furat fără să simți măcar o dată nevoia de a-mi cere permisiunea. Nu vorbesc nici despre ideile pe care mi le-a insuflat confreria Hurufi, nici despre descoperirile cuprinse în ultima parte a cărții mele, pentru a cărei publicare am trecut prin nesfârșite necazuri. La drept vorbind, acestea îți aparțineau. Ceea ce vreau să-ți explic este, pur și simplu, sentimentul că am gândit

împreună, că am avut și eu o oarecare contribuție la succesul tău. Pricepi?

— Pricep, a zis Galip, am și scris ceva asemănător…

— Da, chiar în articolul acela faimos, republicat printr-o coincidență nefericită, numai că nu pricepi deloc; pentru că, dacă ai fi priceput, mi te-ai fi alăturat. De-asta am să te ucid, uite de-asta! Pentru că, deși nu pricepi niciodată, lași întotdeauna impresia că ai priceput, pentru că, deși nu te afli niciodată alături de vreunul dintre noi, ai reușit să ni te vâri în suflete cu nerușinare, astfel încât am ajuns să te visăm noaptea. După ce urmărisem ani de-a rândul, cu nesaț, tot ceea ce scriai, pentru a mă convinge că îmi adusesem și eu contribuția la articolele tale sclipitoare, încercam să-mi aduc aminte uneori dacă, în anii aceia fericiți în care legasem prietenie cu tine, am fi putut cugeta ori discuta amândoi despre subiecte asemănătoare cu cele la care te refereai tu. Mă gândeam atât de stăruitor la acest lucru, mi-l închipuiam cu atâta forță, încât aveam senzația că elogiile nemaipomenite care ți se aduceau când făceam cunoștință cu vreunul dintre admiratorii tăi mi se adresau, de fapt, mie; mi se părea că eram și eu la fel de vestit ca tine. Aveam impresia că bârfele care circulau pe seama vieții tale misterioase și tainice demonstrau că nici eu nu eram o persoană de rând, sau că cel puțin o parte din magia aceea divină care stăruia în tine mi se transmisese și mie; eram, parcă, și eu un personaj de legendă, la fel ca tine. Eram cuprins de emoție: datorită ție, deveneam altcineva. O dată, în primii ani, când i-am auzit pe doi cetățeni care țineau niște ziare în mâini discutând despre tine pe un vapor al liniilor orășenești, mi-a venit să strig „Eu îl cunosc pe Celâl Salik, ba chiar foarte bine”, gustându-le din plin uluirea și admirația, și să le vorbesc despre tainele pe care le împărtășeam cu tine. În anii următori, această dorință a devenit și mai

mistuitoare: îmi venea să spun neîntârziat „Domnilor, sunteți foarte aproape de Celâl Salik, ba mai mult, ba mai mult – Celâl Salik sunt eu!”, ca să nu mai văd, pe cine știe unde, doi cetățeni care obișnuiau să te citească și care tocmai erau adânciți într-o discuție despre tine. Ideea aceasta mi se părea atât de amețitoare, atât de cutremurătoare, încât, ori de câte ori mă gândeam s-o exprim cu voce tare, inima începea să-mi bată nebunește, gata-gata să-mi spargă pieptul, fruntea mi se acoperea de broboane de sudoare și, pe măsură ce chibzuiam că urma să văd venerația întipărită pe chipurile acelor indivizi stupizi, îmi venea să leșin de plăcere. Dacă n-am rostit niciodată o asemenea frază în gura mare, victorios și fericit, asta s-a întâmplat pentru că mi se părea destul să-mi treacă prin minte, nicidecum pentru că o socoteam absurdă ori exagerată. Pricepi?

— Pricep.

— Îți citeam articolele triumfător, având senzația că eram la fel de inteligent ca tine. Eram convins că nu te aplaudau doar pe tine, ci și pe mine! Ne eram alături unul altuia, pentru că ne situam pe o cu totul altă poziție decât gloata. Te înțelegeam foarte bine. Și eu ajunsesem să detest, la fel ca tine, mulțimile de oameni care se buluceau pe la cinematografe, pe la meciurile de fotbal, pe la târguri, pe la bâlciuri. Mă gândeam că nu se vor maturiza niciodată, că vor face mereu aceleași tâmpenii, că se vor încrede mereu în aceleași basme, că până și în clipele de nevoință și mizerie care îți frâng inima și îți storc lacrimi de compasiune, clipe în care îți par a fi cei mai neprihăniți oameni de lume, sunt în același timp și victime, și vinovați, sau cel puțin complici. Ți se acrise și de impostorii așteptați în chip de izbăvitori, și de ultimele tâmpenii ale celor mai recenți prim-miniștri, și de loviturile de stat militare, și de democrațiile, și de torturile, și de cinematografele prostimii. De asta te iubeam. De-a

lungul anilor, n-am ostenit să rostesc ceea ce gândeam, de fapt, mișcat, ori de câte ori îți citeam foiletoanele: „Uite, de-asta îl iubesc eu pe Celâl Salik!”; te iubeam stăpânit de o emoție cu totul nouă de fiecare dată, cu lacrimile șiroind pe obraji. Ieri, când ți-am demonstrat, glăsuind ca o privighetoare, că îmi aminteam de fiecare dintre vechile tale articole, ți-ai fi putut imagina că ai un asemenea cititor?

— Poate, puțin…

— Ascultă atunci… Cândva, într-un moment îndepărtat al jalnicei mele vieți, într-unul dintre momentele neinteresante, banale ale acestei lumi groaznice, când mi-am prins degetul în ușa unui maxi-taxi pe care mi-o închisese în nas un mitocan, ori când m-am văzut nevoit să rabd fandoselile unui individ de două parale, în vreme ce-mi puneam la punct hârtiile necesare pentru o mică suplimentare a pensiei, adică exact în toiul mizeriei în care mă zbăteam, m-am pomenit agățându-mă deodată, ca de un colac de salvare, de gândul următor: „Ce-ar fi făcut Celâl Salik în situația asta? Ce-ar fi spus? Oare mă comport așa cum s-ar comporta el?” În ultimii douăzeci de ani, întrebarea aceasta s-a transformat într-o adevărată boală. Jucam *halay*[142] la nunta vreunei rude, ca să nu stric atmosfera, sau câștigam la șaizeci și șase și râdeam în hohote, la cafeneaua din cartier, unde obișnuiam să mă duc ca să-mi mai omor timpul, și mă trezeam întrebându-mă pe neașteptate: „Oare Celâl Salik face vreodată așa ceva?” Asta era de-ajuns ca să-mi compromită toată seara, toată viața. Mi-am petrecut toată viața întrebându-mă „Oare ce-ar fi făcut acum Celâl Salik?”, „Oare ce face acum Celâl Salik?”, „Ce gândește acum Celâl Salik?”. Dacă lucrurile s-ar fi limitat la asta, tot ar fi fost bine. Mă mai obseda însă și următoarea întrebare: „Oare ce gândește Celâl Salik despre mine?” Timp de ani și ani, îmi puneam la lucru logica, până într-atât, încât să ajung la concluzia că

nu ți-ai aduce aminte de mine, că nu te-ai gândi la mine, că nici măcar nu ți-ar trece prin minte să faci așa ceva, după care întrebarea dobândea o altă formă: „Dacă m-ar vedea în halul ăsta, ce-ar crede Celâl Salik despre mine?” Ce-ar spune Celâl Salik dacă m-ar vedea cum fumez dimineața după micul dejun, încă îmbrăcat în pijama? Oare ce-ar gândi Celâl Salik dacă ar auzi că m-am luat la harță, pe vapor, cu un pierde-vară care o deranja pe doamna aceea cu fustă scurtă aflată lângă el? Ce-ar simți Celâl Salik dacă ar ști că i-am decupat toate foiletoanele și că le păstrez în niște clasoare marca ONKA? Oare ce-ar spune Celâl Salik dacă ar afla ce gândesc despre el, dacă ar ști tot ce cred eu despre viață?

— Dragul meu cititor și prieten, a zis Galip, spune-mi, de ce nu m-ai căutat măcar o dată în atâția ani?

— Crezi că nu m-am gândit niciodată la așa ceva? Dar mă temeam. Nu mă temeam că m-ai fi putut înțelege greșit, că m-aș fi simțit umilit lângă tine, că nu m-aș fi putut abține și te-aș fi lingușit, așa cum se întâmplă în asemenea situații, că ți-aș fi întâmpinat cu venerație până și cele mai banale cuvinte, de parcă ar fi fost vorba de niște mari miracole, sau că aș fi râs în hohote când nu era cazul și când nu ți-ai fi dorit nici pe departe s-o fac, socotind că asta era dorința ta. Mă aflam dincolo de asemenea scene, pe care mi le imaginasem de mii de ori, rând pe rând.

— Ești prea inteligent ca să-ți amintești de asemenea scene, a spus Galip cu afecțiune.

— Mă temeam de întâlnirea cu tine, mă temeam că după ce urma să rostesc, cu inima deschisă, tot soiul de cuvinte admirative și lingușitoare, de felul celor pe care le-am înșiruit, nici tu, nici eu nu aveam să mai aflăm nimic de spus, nimic de istorisit.

— După cum ai văzut însă, n-a fost deloc așa, a zis Galip. Uite ce plăcut sporovăim amândoi!

S-a așternut tăcerea.

— Am să te omor, a spus vocea. Am să te omor! Din cauza ta n-am putut să fiu niciodată eu însumi.

— Omul nu poate fi niciodată el însuși.

— Ai scris mult pe această temă, dar nu poți s-o percepi așa cum o percep eu, n-ai cum să pricepi acest adevăr așa cum îl pricep eu… Ceea ce numeai tu „mister” era tocmai faptul că pricepeai despre ce era vorba fără să fi priceput – faptul că așterneai pe hârtie adevărul fără să-l fi priceput. Pentru că n-ai cum să descoperi adevărul fără a putea să fii tu însuți. Și chiar dacă îl descoperi, înseamnă că atunci când ai făcut-o n-ai fost tu însuți. Cele două aspecte nu pot fi concomitent adevărate. Pricepi paradoxul?

— Eu sunt, deopotrivă, eu însumi și altcineva, a spus Galip.

— Nu, n-o spui din toată inima, a zis bărbatul aflat la celălalt capăt al firului. Uite, tocmai din pricina asta o să mori. Ești convingător, la fel ca în articolele pe care le scrii, dar nu crezi ce spui și reușești să convingi tocmai pentru că nu crezi ce spui. Cei pe care sfârșești prin a-i convinge sunt însă copleșiți de teamă când își dau seama că ai izbutit să faci acest lucru fără să crezi în cuvintele tale.

— Teamă?

— Mi-e frică, nu pricepi, de ceea ce numești tu mister, de indefinitul, de farsa acelei escrocherii numite scris, de chipurile întunecate ale literelor. De-a lungul anilor, simțeam, citindu-ți articolele, că mă găseam și aici, în locul în care le citeam, în fotoliu sau la masă, cât și în cu totul altă parte, undeva lângă cel care depăna poveștile cuprinse în ele. Știi ce înseamnă să simți că ești împins să crezi în ceva de către persoane care nu cred defel în acel lucru? Să știi că celor care te-au convins de un lucru le este, de fapt, imposibil să creadă? Nu mă plâng că, din cauza ta, n-am putut fi eu însumi. Viața mea săracă și demnă de milă s-a îmbogățit,

am ieșit din tenebrele plictisitoare ale propriei mele insipidități și, astfel, am devenit tu, dar nu eram sigur nici măcar de realitatea aceea magică pe care o numeam „tu”. Nu știu, dar știam fără să știu. Oare faptul acesta poate fi numit „a ști”? Când femeia cu care eram căsătorit de treizeci de ani mi-a lăsat pe masă o scrisoare lapidară și a dispărut fără să-mi dea nicio explicație, știam, într-o oarecare măsură, încotro o apucase; se pare însă că nu știam că știam. Fiindcă nu știam, am cutreierat orașul în lung și-n lat, căutând-o pe ea, nu pe tine. Dar căutând-o pe ea, te căutam, fără să-mi dau seama, tot pe tine, pentru că încercând să dezleg misterul Istanbulului, stradă cu stradă, aveam în minte, încă din prima zi, un gând înfricoșător: „Oare ce-ar fi spus Celâl Salik dacă ar fi aflat că m-a părăsit soția pe negândite?” Am decis că împrejurarea pe care o trăiam era „o împrejurare pe potriva lui Celâl Salik”. Voiam să-ți destăinui totul. Mă gândeam că era exact genul de subiect pe care-l căutam fără spor de ani de zile și care se preta la o discuție cu tine. M-am lăsat dus atât de departe de acest entuziasm, încât am avut curajul, pentru prima oară după mulți ani, să te caut; nu reușeam însă deloc să dau de tine, dispăruseși, nu erai de găsit nicăieri. Știam, dar nu știam. Aveam numerele de telefon pe care le obținusem de-a lungul anilor, cu gândul că poate-poate urma să te caut într-o bună zi. Am sunat la numerele respective, dar nu te-am găsit. Le-am telefonat rudelor tale, mătușii, care te iubește foarte mult, mamei tale vitrege, care a făcut o pasiune pentru tine, tatălui tău, care nu-și poate înfrâna interesul în ceea ce te privește, unchiului – toți erau foarte preocupați de soarta ta, dar tu parcă intraseși în pământ. M-am dus la redacția ziarului *Milliyet,* dar nu te aflai nici acolo. La redacție mai erau și alte persoane care te căutau – Galip, soțul surorii tale și vărul tău, care voia să te întâlnești cu niște realizatori de televiziune englezi. L-am

urmărit, mânat de instinct. Mă gândeam că flăcăul acela visător, cu capul în nori, ar fi putut să știe unde-și avea sălașul Celâl. El știe, îmi spuneam eu, și, în plus, știe că știe. L-am urmărit prin Istanbul ca o umbră. Am trecut împreună pe tot soiul de străzi, am intrat prin hanuri de piatră, prin prăvălii vechi, prin pasaje acoperite cu sticlă, prin cinematografe murdare, am colindat Marele Bazar palmă cu palmă, ne-am dus prin cartierele desfundate de la periferie, am trecut pe poduri, am pătruns prin cotloane cufundate în beznă, prin mahalalele neștiute ale Istanbulului, ne-am afundat în praf, în noroi, în jeg – el mergea în față, iar eu în spatele lui, la o oarecare depărtare. Nu ajungeam nicăieri, așa încât continuam să rătăcim. Mergeam de parcă am fi cunoscut întregul Istanbul, dar nu recunoșteam niciun loc. L-am pierdut, l-am regăsit, iar l-am pierdut; iar l-am găsit, apoi iar l-am pierdut și, în cele din urmă, a dat el de mine, într-un local de noapte improvizat. Toți cei care ne aflam acolo, împrejurul mesei, am spus câte o poveste. Îmi place să spun povești, dar nu are cine să mă asculte. De data asta, eram ascultat. La mijlocul poveștii pe care o depănam, în vreme ce privirile curioase, nerăbdătoare ale ascultătorilor mei se străduiau să descifreze sfârșitul acesteia după expresia chipului meu, așa cum se întâmplă mereu în asemenea împrejurări, iar eu mă temeam ca deznodământul poveștii să nu mi se citească pe față, în timp ce șovăiam între poveste și asemenea gânduri, mi-am dat seama că nevasta mea fugise la tine. „Știam, cred, că a fugit la Celâl”, m-am gândit eu. Se pare că știam, dar nu știam că știam. Ceea ce căutam era, pesemne, tocmai această stare de spirit. Izbutisem, în cele din urmă, să pătrund pe o poartă care se deschidea spre sufletul meu – să pătrund într-o lume nouă. Izbutisem, după ani de zile, să fiu, deopotrivă, eu și altcineva, așa cum voisem de la bun început, îmi venea, pe de o parte, să plasez o minciună de genul „am citit această

poveste într-un foileton”, însă intuiam, pe de altă parte, că ajunsesem să mă cufund, în cele din urmă, într-o pace pe care o căutam de ani de zile. Pacea asta, blestemată să fie ea! aducea cu sentimentul pe care îl încercam, îngrozit, când străbăteam Istanbulul stradă cu stradă, când treceam pe trotuarele pestrițe, pline de noroi, prin fața prăvăliilor, când contemplam tristețea întipărită pe chipurile concetățenilor mei, când îți citeam articolele mai vechi, în speranța de a afla unde să te găsesc. Dar de-acum îmi sfârșisem povestea și îmi dădusem seama unde se dusese soția mea. Și mai înainte, în vreme ce ascultam istoriile depănate de chelner, de fotograf, de scriitorul acela înalt de stat, întrevăzusem înfricoșătoarea concluzie care se desprindea din ceea ce pricepusem cu puțin timp în urmă. Fusesem păcălit, fusesem amăgit de-a lungul întregii mele vieți! Doamne, Doamne! Îți spun ceva aceste cuvinte?

— Îmi spun.

— Ascultă, atunci. Am ajuns la concluzia că „misterul” pe urmele căruia ne tot pui să gonim de ani de zile este, după cum știai și tu fără să știi, după cum scriai și tu fără să pricepi, următorul: în țara asta, nimeni nu poate fi el însuși! În țara celor înfrânți și zdrobiți, a exista înseamnă a fi altcineva. Sunt altcineva, prin urmare exist! Bine, și dacă acel altcineva în locul căruia tânjesc să mă aflu nu este nici el altcineva? Tocmai aceasta este chestiunea în privința căreia spuneam că am fost înșelat, că am fost păcălit. Pentru că omul în care credeam și pe care îl citeam eu nu ar fi pus niciodată stăpânire pe soția cuiva care i se închina orbește. Pe când mă aflam în localul acela, în puterea nopții, îmi venea să le strig tuturor târfelor, chelnerilor, fotografilor și soților înșelați care stăteau împrejurul mesei, depănând povești: „O, voi, cei înfrânți! O, voi, cei zdrobiți! O, voi, cei blestemați! O, voi, cei uitați! O, voi, cei

neînsemnați! Nu vă temeți, nimeni nu este el însuși, nimeni! Așa se întâmplă și cu regii, cu cei fericiți, cu padișahii, cu oamenii faimoși, cu starurile, cu bogătașii în locul cărora doriți să vă aflați. Eliberați-vă de ei! Căci astfel, în absența lor, voi veți fi cei care veți descoperi povestea pe care v-o oferă ei în chip de taină. Ucideți-i! Zămisliți-vă propria taină, descoperiți-vă propriul mister! Pricepi? N-am să te ucid sub imboldul mâniei și al setei animalice de răzbunare, asemenea majorității soților înșelați, ci pentru că refuz să pătrund în lumea cea nouă în care vrei să mă atragi. Atunci, întreg Istanbulul, toate slovele, precum și semnele și chipurile pe care le-ai presărat prin articolele tale vor ajunge să-și dobândească adevăratul mister. „Celâl Salik a fost împușcat!", vor scrie gazetele. „Crimă misterioasă." „Crimă de neînțeles", care nu va fi elucidată niciodată. Poate că rostul inexistent al lumii noastre se va pierde în mare măsură, poate că la Istanbul se va isca o tulburare asemănătoare cu cea care va însoți sfârșitul lumii și sosirea lui Mahdi, despre care vorbeai tu, dar pentru mine, ca și pentru mulți alții, momentul acesta va însemna și descoperirea misterului pierdut. Pentru că nimeni nu va izbuti să deslușească taina din spatele acestei afaceri. Ce altceva ar putea însemna asta decât descoperirea – redescoperirea – misterului, despre care vorbeam în modesta mea carte, tipărită cu ajutorul tău, mister pe care îl știi și tu foarte bine?

— Nu este deloc așa, a zis Galip. Ia comite tu o crimă misterioasă, pe potriva dorinței tale, și ai să vezi cum ei, fericiții și zdrobiții, nerozii și uitații, își vor da de îndată mâna și vor născoci o poveste care va demonstra că nu există nimic misterios în istoria cu pricina. În povestea respectivă, pe care o vor crede la fel de repede pe cât de repede o vor născoci, moartea mea va deveni o parte nesemnificativă a unei uneltiri oarecare. Înainte de a apuca să fiu dus la groapă, toată lumea va fi de

părere că asasinarea mea nu este decât consecința unui complot care ne pune în pericol integritatea națională, sau al unei aventuri amoroase umbrite de gelozie, care dura de ani de zile. „Ucigașul era, probabil, unealta traficanților de droguri sau a participanților la puci", va spune toată lumea; „se pare că asasinatul a fost înfăptuit de confreria Nakșibendi și de samsarii dragostei, grupați într-o organizație, se pare că treaba asta murdară a fost pusă la cale de nepoții ultimului padișah și de cei care ne-au incendiat drapelul, se pare că în această farsă erau implicați cei care au pus gând rău democrației și Republicii noastre, precum și cei care pregătesc ultima Cruciadă!"

— Trupul unui foiletonist celebru, descoperit într-o postură misterioasă, în mijlocul Istanbulului, pe un trotuar plin de noroi, printre grămezi de gunoaie, resturi de zarzavaturi, hoituri de câini și bilete la Loteria Națională… Cum altfel li se poate explica acestor nefericiți că trebuia să descoperim acest mister care continua să rătăcească, deghizat, printre noi – un mister aflat undeva în adâncuri, în trecutul nostru, printre sedimentele propriilor amintiri, printre cuvinte și fraze, pe țărmul uitării?

— Îți spun din experiența mea de treizeci de ani într-ale scrisului, a spus Galip, că nu-și vor aminti nimic, nimic! În plus, nu e deloc foarte sigur că o să mă găsești și că o să reușești să mă omori așa, cât ai bate din palme. Ai să reușești, cel mult, să mă rănești degeaba, unde nu e cazul. Apoi, în vreme ce tu ai să primești o bătaie soră cu moartea la Secția de Poliție – ca să nu mai vorbesc de tortură, eu am să devin un adevărat erou, într-un mod pe care nu ți-l dorești deloc, și am să fiu nevoit să suport neroziile primului-ministru, care va veni să-mi ureze însănătoșire grabnică. Fii sigur, nu merită efortul! Oamenii nu mai vor să creadă că în spatele lumii dăinuie o taină la care le va fi imposibil să ajungă.

— Și cine îmi va dovedi că întreaga mea viață n-a fost o amăgire, o glumă proastă?

— Eu! a spus Galip. Ascultă…

— *Bișnov*? Nu, nu vreau…

— Crede-mă, și eu am crezut, așa cum ai crezut și tu…

— Să cred! a strigat intenționat Mehmet. Să cred ca să salvez sensul propriei mele existențe, dar ce se va întâmpla cu ucenicii de plăpumari care se trudesc să deslușească, silabă cu silabă, rostul pierdut al vieții lor, folosindu-se de cifrurile furnizate de tine? Ce se va întâmpla cu fecioarele romantice care, în vreme ce-și așteaptă logodnicii ce nu vor mai veni niciodată din Germania, și nici nu le vor chema vreodată acolo, nu pot visa la mobilierul, la storcătoarele de fructe, la lămpile în formă de cap de pește și la cearșafurile cu dantelă pe care le vor folosi în zilele paradiziace pe care le-ai promis decât în virtutea articolelor tale? Ce se va întâmpla cu vânzătorii de bilete de autobuz ieșiți la pensie care au izbutit să-și zărească pe chipuri, prin metoda deprinsă din foiletoanele tale, planurile apartamentelor intabulate în care vor locui când vor ajunge în Rai, și cu funcționarii de la cadastru care au reușit să socotească, inspirați de scrierile tale, folosindu-se de știința cronogramelor, ziua în care se va arăta, pe străzile pavate cu piatră grosolană, Mahdi, cel care ne va izbăvi pe toți, și cu încasatorii de la gaze, și cu vânzătorii de covrigi, și cu negustorii de haine vechi, și cu cerșetorii – vezi că nu pot scăpa nicicum de cuvintele tale, și cu parfumierul nostru din Kars, cu cititorii tăi, cu jalnicii tăi cititori, care își vor da seama, datorită ție, că tocmai ei sunt pasărea legendară în căutarea căreia se află?

— Uită-i! a spus Galip, de teamă ca vocea de la telefon să nu mai lungească automat lista. Uită-i, uită-i pe toți, nu te mai gândi la ei! Gândește-te la ultimii padișahi otomani care hoinăreau pe străzi deghizați. Gândește-te la metodele tradiționale ale

bandiților din Beyoğlu care, atașați fiind de principiile lor, își supuneau victimele la cazne înainte de a le ucide, cu gândul că poate mai aveau ceva bani, aur sau taine nedezvăluite, gândește-te la motivul care-i determină pe retușorii de la gazete, puși să coloreze cu pensula originalele în alb-negru ale unor fotografii cu moschei, dansatoare, poduri, femei frumoase și fotbaliști din Turcia, decupate din reviste precum *Hayat, Ses, Pazar, Posta,* 7 *Gün, Yelpaze, Peri, Revü, Hafta*[143], urmând ca mai apoi să fie atârnate pe pereții celor două mii cinci sute de frizerii, să zugrăvească întotdeauna cerul în albastru de Prusia și pământul mocirlos în verdele gazonului din Anglia. Gândește-te la cuvintele turcești care trebuie combinate pentru a putea afla sutele de mii de cuvinte în stare să descrie cele o mie și una de surse ale mirosurilor de pe scările întunecoase și înspăimântătoare ale blocurilor noastre, precum și zecile de mii de amestecuri diferite care decurg din aceste mirosuri.

— Ah, scriitor ticălos!

— Gândește-te cât mister ascunde faptul că primul vapor cu aburi cumpărat de turci din Anglia se numea Swift. Gândește-te la setea de ordine și simetrie a unui caligraf stângaci care a lăsat în urmă un manuscris de trei sute de pagini și care, pentru că era pasionat de ghicitul în cafea, a desenat imaginile pe care i le dezvăluia zațul rămas pe fundul miilor de cești de cafea pe care le-a băut de-a lungul vieții, notând totodată pe marginile acestora, cu scrisul lui minunat, ceea ce-i dezvăluiseră sorții.

— Dar de data asta n-o să mă mai amăgești!

— Gândește-te că, atunci când sutele de mii de puțuri săpate prin grădinile orașului nostru vreme de două mii cinci sute de ani vor fi astupate cu beton și piatră, care vor alcătui fundațiile blocurilor ce urmează să se ridice, scorpionii, broaștele, lăcustele, galbenii strălucitori, mai mici

ori mai mari, bătuți în Lycia, în Frigya, la Roma, la Bizanț, în Imperiul Otoman, rubinele, diamantele, crucile, picturile, icoanele interzise, cărțile, tratatele, planurile care indică amplasamentul unor comori îngropate, craniile nenorocite ale victimelor unor crime cu făptași necunoscuți…

— Iar povestea cu trupul lui Șams din Tabriz azvârlit în puț, ai?

— …betonul, fiarele, apartamentele de bloc, ușile, portarii în vârstă, parchetul cu interstiții care amintesc de niște unghii murdare, mamele îndurerate, tații furioși, dulapurile cu uși care nu se închid, surorile, surorile vitrege care se vor îngrămădi deasupra lor…

— Ești Șams din Tabriz? Ești Dajjal? Mahdi?

— …vărul căsătorit cu sora vitregă, ascensorul hidraulic, oglinda din ascensor…

— Da, da, ai scris despre toate astea!

— …ungherele tainice pe care le descoperă și în care se joacă copiii, cuverturile de zestre, cămașa de mătase cumpărată de la un negustător chinez de bunicul bunicului, pe când acesta era guvernator la Damasc, și de care nu s-a atins încă nimeni…

— Mă duci de nas, nu?

— …gândește-te la tot misterul vieții noastre! Gândește-te cât mister ascunde faptul că gealații de pe vremuri obișnuiau să numească „cifru” briciul acela ascuțit cu ajutorul căruia retezau capetele victimelor lor, după execuție, spre a le expune apoi pe „piatra pildei”. Gândește-te la înțelepciunea colonelului pensionar care a redenumit piesele de șah urmând structura unei familii turcești lărgite: a numit regele „mamă”, regina „tată”, nebunul „unchi”, calul „mătușă”, iar pionii „șmecheri”, nu „copii”.

— Știi, după ce ne-ai trădat, te-am văzut – o singură dată, probabil, în atâția ani – învești mântat în straiele unui Mehmet Cuceritorul cu totul straniu, adept al sectei Hurufi…

— Gândește-te la tihna nemărginită a unui bărbat care stă așezat la o masă, într-o seară ca oricare alta, și dezleagă cu orele tot soiul de ghicitori strecurate în poezia clasică otomană, precum și careuri de cuvinte încrucișate apărute prin ziare. Gândește-te că toate lucrurile din acea încăpere – scrumierele, perdelele, ceasurile, timpul, amintirile, amărăciunile, tristețea, trădarea, mânia, înfrângerea (ah, înfrângerile noastre!), cu excepția hârtiilor și a slovelor, asupra cărora se răsfrânge lumina lămpii de pe masă, sunt cufundate în întuneric. Gândește-te că plăcerea lipsei de gravitație pe care o încerci în vidul misterios însemnat cu litere care se înșiruie de la stânga la dreapta și de sus în jos nu se poate compara decât cu nesățioasele capcane pe care le presupune deghizarea.

— Uite ce e, amice, a spus vocea de la celălalt capăt al firului pe un ton versat, care l-a uimit pe Galip, hai să uităm acum de toate capcanele, de toate farsele, de toate literele și gemenii tăi; le-am lăsat în urmă pe toate, am trecut peste toate. Da, ți-am întins o capcană, dar n-a avut nicio urmare. Știi și tu la ce mă refer, dar tot am să ți-o spun de-a dreptul: la fel cum se întâmplă cu numele tău, care nu figurează în cartea de telefon, n-a existat nicio lovitură de stat militară și niciun dosar! Te iubim, ne gândim mereu la tine, te admirăm amândoi, zău că da! Întreaga noastră viață s-a scurs și se va scurge alături de tine. Acum să dăm uitării tot ceea ce se cuvine să fie uitat. Aș vrea să vin diseară la tine cu Emine. O să ne comportăm ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. O să vorbești ore întregi despre toate cele, așa cum vorbești și acum. Te rog, spune da! Ai încredere în noi, am să fac așa cum vrei tu, am să-ți aduc tot ce vrei tu!

Galip a chibzuit îndelung.

— Dă-mi numerele de telefon și adresele mele! a spus el apoi.

— Am să ți le dau imediat, dar n-am cum să le uit.

— Dă-mi-le!

În vreme ce bărbatul s-a dus să-și aducă agenda, receptorul a fost preluat de soția lui:

— Ai încredere în el, a spus o voce în șoaptă. De data asta chiar îi pare rău, e sincer! Ține foarte mult la tine. Era cât pe ce să săvârșească o nebunie, dar s-a răzgândit demult. Orice-ar fi să facă acum, mie o să-mi facă; ție n-o să-ți facă nimic, e laș, garantez eu în privința asta. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că le-a aranjat pe toate. Diseară o să mă îmbrac cu fusta aia în carouri albastre care îți place ție atât de mult. Dragul meu, vom face amândoi ce vrei tu, și el, și eu; ce vrei tu! Să-ți mai spun și că, pentru a putea fi ca tine, atât hainele sultanului Mehmet Cuceritorul ca adept Hurufi, cât și literele pe care le-a observat pe chipurile tuturor celor din familia voastră…

Cum se auzeau pașii soțului ei, a tăcut.

Când acesta a reluat receptorul, Galip și-a notat atent, pe ultima pagină a unei cărți pe care a scos-o din raftul aflat lângă el *(Caracterele* de La Bruyère), celelalte numere de telefon și adrese ale lui Celâl, punându-l pe interlocutorul lui să repete ceea ce spunea de nu știu câte ori. Urma să le spună după aceea, așa cum plănuise dinainte, că se răzgândise, că nu voia să se mai vadă cu ei, că nu avea prea mult timp de pierdut cu niciunul dintre admiratorii săi insistenți. S-a răzgândit însă în ultima clipă. Avea altceva în minte. Mult mai târziu, când avea să rememoreze, corect sau eronat, evenimentele acelei nopți, urma să cugete: „Probabil că mi-au trezit curiozitatea. Curiozitatea de a-i vedea, chiar și de departe. Poate că voiam, totodată, să le pot povesti, lui Celâl și Rüyei, atunci când urma să dau de ei cu ajutorul numerelor de telefon și al adreselor pe care le primisem, nu numai despre această întâmplare incredibilă ori despre convorbirile mele telefonice,

ci și despre felul cum arătau, cum mergeau, cum se îmbrăcau cei doi soți”.

— N-am să-ți dau adresa la care locuiesc, a spus el, dar ne putem întâlni în altă parte. Bunăoară, în Nișantași, în fața prăvăliei lui Alâaddin, diseară, la ora nouă.

Chiar și puținul acesta i-a făcut atât de fericiți pe cei doi soți, încât Galip a fost stânjenit de potopul de mulțumiri care se revărsau asupra lui de la celălalt capăt al firului. Dorea oare ca diseară, când urmau să vină, să aducă un chec cu migdale, sau să cumpere niște fursecuri de la Cofetăria Viața, sau, având în vedere faptul că urmau să se așeze undeva și să tăifăsuiască îndelung, să vină cu alune, fistic și o sticlă mare de coniac?

Bărbatul, obosit, a slobozit un hohot de râs înspăimântător și ciudat și a strigat:

— O să-mi aduc și colecția de fotografii, și portretele, și pozele cu fete de liceu!

Galip și-a dat seama că cei doi soți aveau de multă vreme în față o sticlă de coniac deschisă. Au repetat intenționat locul și ora întâlnirii, apoi au închis, fiecare, telefonul.

XIV

Picturile misterioase

Ți-am preluat misterul din Mesnevi.
Șeyh Galip

La începutul verii anului 1952, în prima sâmbătă a lunii iunie, dacă e să furnizăm o dată mai exactă, pe una dintre ulițele acelea înguste care fac legătura între strada bordelurilor din Beyoğlu și Consulatul Britanic, s-a deschis cel mai mare loc de pierzanie din Balcani și din Orientul Mijlociu. Fericitul moment coincidea cu sfârșitul unui concurs de pictură controversat, care durase șase luni. Aceasta pentru că cel mai vestit tâlhar din Beyoğlu, care în anii următori avea să dispară în apele Bosforului cu Cadillacul lui cu tot, devenind mai apoi o figură legendară, comandase o serie de imagini ale Istanbulului, care urmau să fie amplasate în holul spațios de la intrarea în ceea ce era afacerea sa.

Nu, vestitul tâlhar nu comandase picturile cu pricina pentru a sprijini această ramură a artei (mă refer la pictură, nu la prostituție) – domeniu în care rămăseserăm cu mult în urmă din pricina interdicțiilor formulate de islam cu privire la imagine, ci pentru a le putea oferi aleșilor săi clienți, care urmau să se abată pe la palatul plăcerii, venind din cele patru zări ale Istanbulului și ale Anatoliei, pe lângă muzică, droguri, băutură și fete, o seamă de splendori ale Istanbulului. Când pictorii academiști care se foloseau de raportoare și echere, imitându-i pe cubiștii din Occident și zugrăvindu-le pe fetele de la țară sub formă de baclavale, l-au refuzat pe tâlharul nostru, pe motiv că nu primeau decât comenzi de la bănci, acesta le-a trimis solie tuturor pictorilor, pictorilor de firme și zugravilor care înviorau tavanele caselor mai

fățoase din provincie, pereții cinematografelor de vară, corturile înghițitorilor de șerpi de la bâlciuri, precum și căruțele și camioanele. Când cei doi meșteșugari care și-au făcut apariția peste luni de zile au pretins, ca niște artiști adevărați, că erau unul mai bun decât celălalt, tâlharul nostru, inspirat de ceea ce se petrecea la bănci, a organizat un concurs intitulat „Cele mai frumoase imagini ale Istanbulului”, punând în joc o sumă de bani considerabilă și oferindu-le ambițioșilor meșteri, spre a-și putea arăta talentul, doi pereți care se găseau față în față, la intrarea în palat.

Pictorii, care se măsurau din priviri plini de suspiciune, au întins între cei doi pereți, încă din prima zi, o draperie groasă. După o sută optzeci de zile, în noaptea în care s-a deschis palatul plăcerilor, în holul de la intrare, care gemea de fotolii aurite, tapisate cu catifea reiată roșie, de covoare de Gordes, de sfeșnice de argint, de vaze de cristal, de fotografii ale lui Atatürk, de servicii de masă din porțelan, de măsuțe cu intarsii de sidef, continua să se afle atârnată aceeași draperie peticită. Când patronul, aflat printre numeroșii și aleșii săi invitați, între care se găsea și guvernatorul, deoarece în documentele oficiale respectivul loc de pierzanie figura sub numele de Clubul de conservare a artelor tradiționale din Turcia, a dat la o parte draperia din pânză de sac, oaspeții au văzut pe un perete o imagine „somptuoasă” a Istanbulului, iar pe celălalt o oglindă care înfățișa aceeași imagine – și mai strălucitoare, și mai frumoasă, și mai atrăgătoare la lumina sfeșnicelor de argint.

Desigur că premiul i-a revenit pictorului care pusese oglinda unde o pusese. Dar, de-a lungul timpului, cei mai mulți dintre mușteriii care se nimereau pe acolo erau atât de fascinați de imaginile neverosimile de pe cei doi pereți, încât le contemplau ore în șir, gustând cele două zămisliri

și rătăcind dintr-o parte în alta, în încercarea de a pricepe misterul plăcerii pe care o încercau.

Câinele de pripas, jalnic și melancolic, de pe primul perete se transforma, în oglinda de vizavi, într-un câine deopotrivă melancolic și viclean, pentru ca atunci când reveneai la imaginea de pe primul perete, să intuiești că, de fapt, și în ea era zugrăvită viclenia acestuia, ba mai mult, că aici câinele făcea o mișcare ce îți stârnea neliniștea, răstimp în care te întorceai și te uitai în oglindă, în care se zăreau alte unduiri și semne ciudate, de natură să-ți indice tâlcul mișcării, însă de data aceasta privitorul, zăpăcit de-a binelea, se stăpânea cu greu să nu revină în fugă la primul perete și să nu contemple imaginea originală.

O dată, un client mai în vârstă și mai suspicios a băgat de seamă că cișmeaua secată din piața în care dădea strada pe care rătăcea câinele acela melancolic curgea, șipotind, în oglindă. După ce s-a întors din nou spre frescă, cu îngrijorarea unui bătrân uituc care tocmai și-a adus aminte că a lăsat robinetele deschise acasă, și a observat că cișmeaua zugrăvită în ea era secată, iar apoi s-a răsucit din nou spre oglindă și a văzut cu ochii lui cum apa cișmelei se revărsa și mai din belșug, a vrut să le împărtășească descoperirea sa și „femeilor de plăcere”, dar, confruntat cu indiferența damelor de consumație cărora li se acrise de interminabilele jocuri cu pictura și oglinda, s-a retras neputincios în existența sa mărginită, în singurătatea vieții sale, care fusese marcată mereu de neînțelegerea celor din jur.

Or, femeile care lucrau la „palat”, departe de a fi cu totul neinteresate de acest subiect, se foloseau, în nopțile de iarnă potopite de zăpadă, în care picoteau spunându-și povești una alteia, plictisite, de jocurile magice ale picturii și ale oglinzii așezate în fața ei ca de o piatră de încercare distractivă, menită să dea în vileag personalitatea celor care le vizitau; existau clienți grăbiți,

insensibili, agitați, care nu remarcau deloc nepotrivirile misterioase dintre pictură și imaginea din oglindă: aceștia fie își istoriseau neîncetat propriile necazuri, fie nu doreau altceva decât să obțină cât mai degrabă cu putință un singur lucru – lucrul la care se așteptau toți bărbații – de la damele de consumație pe care nici măcar nu izbuteau să le deosebească una de alta. Existau bărbați care observau cum se cuvenea jocul dintre oglindă și pictură, fără a-i acorda însă vreo însemnătate; aceștia erau cutezătorii trecuți prin toate încercările sorții, cărora nu le păsa de nimic și de care era bine să te temi. Sau cei care le înnebuneau cu neastâmpărul lor pe damele de consumație, dar și pe chelneri și pe scandalagiii care-și făceau veacul pe-acolo, stăruind ca niște copii pentru îndreptarea cât mai grabnică a nepotrivirii dintre oglindă și pictură, de parcă ar fi fost atinși fără speranță de o boală a simetriei. Aceștia erau cărpănoși, calculați; nu puteau uita de lume nici când își beau mințile, nici când făceau dragoste; obsesia de a pune ordine în tot și în toate făcea din ei niște prieteni și, deopotrivă, niște îndrăgostiți ratați.

Într-o vreme în care locuitoarele „palatului” se deprinseseră cu felul de a flirta al oglinzii și al imaginilor, comisarul din Beyoğlu, care onora adeseori localul de noapte nu atât prin forța banilor, cât prin afecțiunea aripilor sale protectoare, și-a dat seama, de cum s-a pomenit confruntat în oglindă cu un răufăcător chel, care fusese zugrăvit pe o uliță întunecoasă, cu un pistol în mână, pe primul perete, că cel pe care îl zărea atunci era autorul renumitei „crime din Piața Șișli”, care rămăsese neelucidată de ani de zile, și s-a apucat să facă cercetări asupra identității artistului care orânduise oglinda pe perete, susținând că acesta îi cunoștea misterul.

Într-o noapte cleioasă de vară, în care apa care se scurgea pe trotuare se evapora înainte de a

ajunge la gurile de canal de la colțurile străzilor, băiatul unui agă[144], care parcase Mercedesul tatălui său în dreptul semnului de „parcare interzisă”, a ajuns la concluzia că fata de familie bună pe care o zărea țesând covoare în oglindă, într-un cartier de la periferia Istanbulului, era iubita sa tainică, pe care o căuta zadarnic de ani de zile, însă când s-a răsucit spre pictură, s-a trezit în fața uneia dintre fetele acelea nefericite și nesărate care viețuiau în cine știe ce sat stăpânit de părintele său.

Pentru patronul care, mai târziu, urma să descopere cealaltă lume din căușul lumii, mânându-și Cadillacul în apele Bosforului de parcă ar fi mânat un cal, toate aceste pozne nevinovate, toate aceste coincidențe plăcute, tot acest mister ce sălășluia împrejur erau departe de a constitui vreun truc al picturii ori vreun joc al oglinzii; clienții care-și abureau mințile cu droguri și cu rachiu descopereau la un moment dat, când ajungeau pe culmile nefericirii și ale melancoliei, o lume veche și fericită, aflată chiar în mințile lor, și, cuprinși de fericirea copilărească de a fi deslușit misterul Paradisului pierdut, confundau ghicitorile din propriile năluciri cu imaginile care li se înfățișau în fața ochilor. În ciuda acestui realism sănătos, vestitul tâlhar fusese văzut uneori participând cu plăcere la jocul „Să descoperim cele șapte deosebiri dintre cele două picturi”, care se desfășura duminică dimineața, de parcă ar fi fost vorba să dezlege un careu de cuvinte încrucișate din suplimentul de duminică al cine știe cărui ziar, alături de copiii femeilor de la localul de noapte, care își așteptau mamele trudite ca să-i ducă la cinematograf.

Dar diferențele, sensurile, schimbările uluitoare erau departe de a se limita la șapte – erau infinite. Pentru că oricât demult ar fi amintit, sub aspect tehnic, de picturile cu bâlciuri ori căruțe, imaginea Istanbulului de pe primul perete te trimitea cu gândul, din punctul de vedere al spiritului în care

fusese realizată, la o seamă de gravuri umbroase, întunecate și dătătoare de fiori, iar din punctul de vedere al abordării subiectului, la o frescă generoasă. În oglindă, pasărea aceea mare care se zărea în frescă bătea alene din aripi ca o pasăre legendară, fațadele cu vopseaua scorojită ale vechilor case de lemn deveneau tot atâtea chipuri înspăimântătoare, locurile care găzduiau iarmaroace ori scrâncioburile se însuflețeau, iar tramvaiele vechi, căruțele, minaretele, podurile, ucigașii, vânzătorii de *muhallebi,* parcurile, cafenelele de pe țărm, vapoarele liniilor orășenești, inscripțiile, cuferele se dovedeau a fi tot atâtea semne ale unei lumi cu totul aparte. O carte neagră, pe care pictorul o pusese în mâna unui cerșetor orb, folosindu-se de o ghidușie simpatică, se desfăcea în oglindă în două, se preschimba într-o carte cu două înțelesuri și două povești, pentru ca atunci când reveneai la primul perete, să-ți dai seama că era vorba de o singură carte și că misterul se pierdea înlăuntrul acesteia. Steaua autohtonă de cinema de pe primul perete, pe care pictorul o înzestrase cu buze roșii, cu priviri languroase și cu gene lungi, folosindu-se de amintirea mai vechilor sale lucrări privitoare la bâlciuri, dobândea în oglindă aspectul mamei unei întregi națiuni – o mamă cu pieptul mare, căzută pradă sărăciei, însă privirile încețoșate care reveneau la primul perete sesizau, cu groază și plăcere, că mama cu pricina nu era mama, ci o femeie căsătorită, cu care privitorul se culca de ani de zile.

Dar ceea ce-i îngrozea, de fapt, pe cei care vizitau palatul erau sensurile noi, semnele stranii, lumile necunoscute care se iveau pe chipurile din oglindă ale ființelor omenești ce păreau să puiască la nesfârșit ori pe chipurile înspăimântătoarelor mulțimi de oameni care ticseau podurile, chipuri pline de vioiciune, pe care pictorul le așezase pretutindeni în plămada sa. Faptul că, atunci când

te uitai la pictură, intuiai că fața unei persoane care îți sugera un cetățean necăjit, trist, simplu sau un ins conștiincios, cu pălărie de fetru, mulțumit de viața lui, gemea, de fapt, de semnele unei hărți, ale unui mister ori ale unei povești dispărute, așa cum o vedeai când ți se arăta în oglindă, deștepta în orice vizitator care rătăcea cu mintea tulbure printre fotoliile de catifea și care își dădea seama, făcând ba un pas înainte, ba unul înapoi, că imaginea sa sfârșise prin a se strecura ea însăși în oglindă, iluzia că se găsea printre rarii aleși care descoperiseră o taină cunoscută de foarte puțină lume. Toți știau că persoanele de acest fel, față de care damele de consumație se comportau de parcă ar fi fost niște pașale, nu-și găseau liniștea până când nu deslușeau taina din spatele picturii și al oglinzii, că riscau multe călătorii, aventuri ori gâlcevi până când reușeau să născocească o explicație potrivită pentru misterul, pentru ghicitoarea cu care se confruntau.

La ani de zile după aceea, ca și la ani de zile după ce patronul localului dispăruse, la rândul lui, în necunoscutul apelor Bosforului, damele de consumație ce atinseseră acum vârsta bătrâneții au sfârșit prin a-și da seama fără zăbavă, iscodindu-i chipul trist, că și comisarul din Beyoğlu, care obișnuia să se abată pe la local și care căzuse între timp în dizgrație, se număra printre acei oameni fără odihnă.

Comisarul a dorit să se mai uite o dată în oglindă, pentru a încerca să deslușească taina vechii și vestitei „crime din Piața Șișli”. I s-a spus însă că, în urmă cu o săptămână, în timpul unei bătăi care se iscase între feluriți scandalagii, mai degrabă din pricina lâncezelii și a sastiselii decât a vreunei femei ori a banilor, oglinda aceea mare crăpase și se prăbușise peste mardeiași, făcându-se fărâme. Prin urmare, comisarul, aflat acum în pragul pensiei, nu a mai apucat să elucideze,

scormonind printre cioburi, nici crima cu autor necunoscut, nici taina ascunsă în spatele oglinzii.

XV

Nu povestitorul, ci povestea

Metoda mea de a scrie se întemeiază nu atât pe curiozitatea de a ști cine este cel care mă ascultă, cât pe deprinderea de a gândi cu voce tare și de a-mi urma propriile stări de spirit.

De Quincey

Cu puțin timp înainte de stabilirea întâlnirii care urma să se petreacă în fața prăvăliei lui Alâaddin, vocea din receptor îi dictase lui Galip șapte dintre numerele de telefon ale lui Celâl. Galip era atât de convins că avea să dea de urma lui Celâl și a Rüyei la unul dintre acele telefoane, încât vedea deja cu ochii minții străzile, apartamentele și pragurile care urmau să găzduiască revederea cu ei. Știa că, de îndată ce avea să-i întâlnească, ba chiar de la prima frază pe care urmau s-o rostească, avea să considere că motivele care îi determinaseră să se ascundă erau cât se poate de logice și de întemeiate. Era, totodată, încredințat că Celâl și Rüya îi vor spune: „Galip, și noi te-am căutat mereu, dar nu erai nici acasă, nici la birou. Pe unde ai umblat?”

Galip s-a ridicat din fotoliul în care stătea de mai multe ore, s-a dezbrăcat de pijamaua lui Celâl, s-a spălat, s-a bărbierit și s-a îmbrăcat. Când s-a uitat în oglindă, slovele de pe chipul său, care se zăreau cu ușurință, nu i-au lăsat nici impresia prelungirii unei uneltiri misterioase ori a unui joc nebunesc, nici impresia unei iluzii vizuale care i-ar fi putut trezi suspiciuni asupra propriei identități. Slovele făceau și ele parte din lumea reală, la fel

ca săpunul Lux de culoare roz pe care îl folosea Silvana Mangano, ori ca briciul vechi aflat în fața oglinzii.

Și-a citit frazele apărute la rubrica lui Celâl din ziarul *Milliyet,* care fusese vârât pe sub ușă, de parcă ar fi fost vorba de frazele altcuiva. Având în vedere faptul că apăruseră sub fotografia lui Celâl, erau, pesemne, frazele lui Celâl. Pe de altă parte, Galip știa foarte bine că el le scrisese. Situația nu i se părea deloc contradictorie; dimpotrivă, vedea în ea o prelungire a lumii inteligibile. Și l-a închipuit pe Celâl citind, la rubrica lui, articolul altcuiva, într-o casă aflată la una dintre adresele pe care tocmai le obținuse, însă era de presupus că Celâl nu vedea în ceea ce se petrecea vreun atac sau vreo impostură. În mod foarte probabil, n-ar fi izbutit să-și dea seama nici măcar de faptul că articolul acela nu figura printre mai vechile lui foiletoane.

După ce și-a domolit foamea cu pâine, icre, limbă și banane, a vrut să pună ordine în treburile pe care le lăsase neisprăvite, pentru a-și consolida și mai mult legăturile cu lumea reală. L-a căutat pe unul dintre prietenii săi avocați, alături de care se ocupa de o serie de procese politice, și, după ce i-a spus că lipsise din Istanbul mai multe zile, dată fiind o călătorie urgentă, a aflat că, într-unul dintre procese, lucrurile se mișcau greu, ca de obicei, în vreme ce în altul fusese pronunțată sentința, iar clienții lor fuseseră condamnați la câte șase ani de închisoare pentru că adăpostiseră persoane care întemeiaseră organizații comuniste clandestine. Și-a amintit că aruncase o privire peste acea știre în gazeta pe care o citise cu puțin timp în urmă, fără a stabili nicio conexiune cu persoana lui, și și-a ieșit din fire. Nu izbutea să deslușească limpede împotriva cui se îndrepta furia pe care o încerca și ce anume o pricinuia. A telefonat acasă, de parcă ar fi săvârșit cel mai firesc lucru cu putință. „Dacă răspunde Rüya, s-a gândit el, am să-i joc și eu o festă.” Avea să-și schimbe vocea și să pretindă că

era cineva care îl căuta pe Galip. N-a răspuns însă nimeni la telefon.

I-a telefonat lui Iskender. Intenționa să-l anunțe că era pe punctul de a da de Celâl și să-l întrebe, totodată, cât timp aveau să mai rămână la Istanbul realizatorii de televiziune englezi.

— Asta este ultima lor noapte, a spus Iskender. Pleacă la Londra mâine-dimineață, devreme.

Galip i-a destăinuit că era pe cale să-l găsească pe Celâl. Celâl îi spusese, la rândul lui, că voia să se întâlnească cu cei de la televiziunea britanică, pentru a le oferi o serie de lămuriri în chestiuni importante; și el acorda o însemnătate deosebită acestei întrevederi.

— Atunci, a zis Iskender, am să fac în mod sigur un aranjament pentru diseară. Știu că și ei își doresc foarte mult să-l întâlnească.

Galip a precizat că „acum se afla aici” și i-a dictat lui Iskender numărul de telefon pe care îl deslușea pe receptor.

A format numărul lui Tanti Hâle și i-a spus acesteia, îngroșându-și vocea, că era un cititor și un admirator fidel al lui Celâl Bey, care dorea să-l felicite pentru articolul din ziua aceea. Oare nu cumva se duseseră la Secția de Poliție, de vreme ce nu primiseră niciun fel de vești de la Rüya și de la el? Sau poate că încă îi mai așteptau să se întoarcă de la Izmir? Ori poate că Rüya trecuse pe la ei și le povestise totul? Oare Celâl dăduse vreun semn de viață în tot acest răstimp? Vocea gravă a lui Tanti Hâle, care îl înștiința că Celâl Bey nu se afla acolo, sfătuindu-l să-l caute la gazetă, nu era deloc de natură să ofere un răspuns la asemenea întrebări. La ora două și douăzeci de minute s-a apucat să verifice, rând pe rând, cele șapte numere de telefon de pe ultima pagină a „personalităților”.

Când a priceput că la cele șapte numere de telefon răspundeau familii pe care nu le cunoștea deloc și copii buni de gură pe care-i cunoștea toată lumea, bătrâni rudimentari, cu voci stridente,

prăvălii în care se vindea *kebab,* agenți imobiliari atotștiutori care nu erau deloc curioși să știe cine erau foștii deținători ai numărului lor de telefon, o croitoreasă care i-a dezvăluit că avea același număr de telefon de patruzeci de ani și o tânără pereche care ajunsese acasă abia târziu, spre seară, se făcuse deja ora șapte. La un moment dat, pe când se lupta cu telefonul, a găsit pe fundul unei cutii aflate undeva pe rafturile de jos ale dulapului din lemn de ulm, sub niște cărți poștale pe care le răvășise ceva mai devreme, fără să-i trezească vreun interes, zece fotografii.

Aflată în cafeneaua umbrită de vestitul platan de la Emirgân, în timpul unei plimbări pe Bosfor, Rüya, în vârstă de unsprezece ani, privește curioasă spre aparatul de fotografiat, despre care se poate deduce că se află în mâna lui Celâl, alături de Unchiul Melih, gătit cu sacou și cravată, de frumoasa Tanti Suzan, care aducea în tinerețe cu Rüya, și de o altă persoană, care trebuia să fi fost imamul Moscheii Emirgân, dacă nu cumva era vreun coleg al lui Celâl… în vreme ce Rüya, îmbrăcată cu sarafanul pe care obișnuia să-l poarte în vara dintre clasa a doua și clasa a treia primară, îi arată lui Kömür, motanul de două luni al lui Tanti Hâle, peștii din acvariu, împreună cu Vasif, Esma Hanim râde, pe de o parte, către ei, închizând ușor ochii, pentru că are țigara în gură, iar pe de altă parte își îndreaptă baticul cu mâna, pentru a se apăra de aparatul de fotografiat, neștiind sigur dacă se vede sau nu în cadru… După ce își face apariția, pe neașteptate, chiar dacă singură, la prânzul de Sărbătoarea dulciurilor[145], care se desfășoară în familie, într-o zi de iarnă, și după ce se ghiftuiește bine, revoluționara și neîngrijita Rüya, care, în primul an al primei sale căsnicii, nu se prea sinchisea de mama, de unchii și de mătușile ei, doarme adânc în patul Bunicii, unde s-a lungit frântă de oboseală, cu picioarele ghemuite la piept și capul înfundat în pernă, exact

așa cum o văzuse Galip cu șapte zile și unsprezece ore în urmă… În vreme ce întreaga familie pozează înșirată în fața intrării Blocului Orașul Inimii, alături de portarul Ismail și de Kamer Hanim, cu ochii îndreptați spre aparatul de fotografiat, Rüya, cu o fundă în păr, privește din brațele lui Celâl spre un câine al străzii, aflat pe trotuar, care trebuie să fi murit demult… Tanti Suzan, Esma Hanim și Rüya urmăresc, alături de mulțimea aliniată pe cele două trotuare care mărginesc Bulevardul Teșvikiye, de la liceul de fete până la prăvălia lui Alâaddin, trecerea lui De Gaulle, care nu se vede în fotografie, așa cum nu se vede nici botul mașinii în care se află… Rüya, așezată la masa de toaletă a mamei sale, plină de pudriere, de tuburi cu cremă Pertev, de sticle cu apă de trandafiri și colonie, de sticle de parfum cu pulverizator, de pile de unghii și de agrafe de păr, a deschis canaturile oglinzii și și-a strecurat capul între ele, astfel încât în oglindă se ivesc trei, cinci, nouă, șaptesprezece și treizeci și trei de Rüya tunse scurt… Rüya la cincisprezece ani, care nu-și dă seama că este fotografiată, cu un castron cu năut prăjit alături, îmbrăcată cu o rochie de stambă fără mâneci, aplecată deasupra unui ziar pe care se răsfrânge lumina soarelui ce pătrunde pe fereastra deschisă, purtând pe chip o expresie care-l face întotdeauna pe Galip să simtă, temător, că este dat la o parte, se joacă, pe de o parte, cu părul, iar pe de altă parte rezolvă cuvinte încrucișate cu un creion căruia-i rontăie guma de șters din capăt… Rüya, cu cel mult cinci luni în urmă, având în vedere că poartă soarele hitit pe care i l-a cumpărat Galip de ziua ei, așezată în fotoliul în care stă acum Galip, lângă telefonul la care a vorbit cu puțin timp în urmă Galip, în camera prin care s-a preumblat cu orele Galip, râde fericită, în hohote… Rüya, întristată de certurile dintre părinții ei, care se întețesc considerabil în timpul călătoriilor, stă bosumflată într-un restaurant dintr-

o zonă de câmpie, despre care Galip nu reușește să-și dea seama unde se află… Rüya, pe plaja din Kilyos, în anul în care a absolvit liceul, cu marea înspumată în fundal, cu o bicicletă alături, care nu este a ei, dar pe a cărei șa își sprijină brațul frumos de parcă ar fi a ei, purtând niște bikini care lasă să se vadă, în partea de sus, urmele operației de apendicită, două alunițe gemene, de mărimea unui bob de linte, aflate între urmele de cusături și ombilic, și umbra vagă aruncată de coaste pe pielea mătăsoasă – Rüya care ține în mână o revistă al cărei titlu Galip nu reușește să-l deslușească, nu din cauza fotografiei neclare, ci a lacrimilor, și care își dorește să fie veselă, dar care zâmbește cu o tristețe și o melancolie a căror taină i-a rămas întotdeauna inaccesibilă soțului ei, care tocmai se uită la fotografii.

Galip, cu lacrimile lui, se găsea acum în abisurile misterului: era, parcă, într-un loc pe care-l știa, dar pe care nu știuse că-l știa; avea impresia că se afla printre paginile unei cărți pe care o citise mai demult, dar pe care o percepea cu emoție, pentru că uitase că o citise. Știa că mai încercase și înainte sentimentul de catastrofă și de vid pe care-l trăia atunci, însă știa, totodată, că suferința prin care trecea era atât de puternică, încât nu putea fi îndurată decât o singură dată în viață. Simțea, pe de o parte, că durerea de a fi fost înșelat, durerea pricinuită de iluzie și pierdere îi era proprie doar lui, până într-atât încât nu s-ar mai fi putut abate și asupra altcuiva, iar pe de altă parte intuia că ea era consecința unei capcane urzite de altcineva, de parcă ar fi fost vorba de o partidă de șah plănuită dinainte.

Nu ștergea lacrimile care îi picurau pe fotografiile Rüyei, făcea eforturi să respire pe nas și stătea în fotoliu, fără să se clintească din loc. De afară, dinspre Piața Nișantași, răzbăteau zgomotele serii de vineri; sunetele care se revărsau dinspre motoarele obosite ale autobuzelor aglomerate,

dinspre mașinile care claxonau în neștire, blocate în trafic, dinspre fluierele polițiștilor nervoși postați la colț, dinspre difuzoarele magazinelor de la intrările în pasaj, care vindeau discuri și casete, și dinspre mulțimea care invada trotuarele făceau să trosnească la răstimpuri, ca o părere, nu doar ferestrele, ci și lucrurile din cameră. Când și-a îndreptat atenția asupra sunetelor din încăpere, Galip și-a amintit că mobilele și lucrurile își aveau propria lume și propriul timp, situate în afara zilei și a mediului pe care le împărtășeau cu ceilalți. „A fi înșelat înseamnă a fi înșelat", și-a spus el în sinea lui. A repetat atât de stăruitor aceste vorbe, încât cuvintele s-au curățat de sens și suferință și s-au preschimbat în simple sunete și litere, care nu mai însemnau nimic.

Apoi și-a închipuit că nu se afla în încăperea aceea, ci acasă, alături de Rüya, că era vineri seara și că urmau să mănânce undeva, iar după aceea să se ducă la Cinematograful Konak. La întoarcere, aveau să cumpere edițiile de seară ale ziarelor și, o dată ajunși acasă, aveau să se cufunde în lectura lor și a cărților. Într-o altă reverie, cineva, cineva cu chip de nălucă, îi spunea: „Eu știu de ani de zile cine ești, dar tu nici măcar nu mă cunoști". Când își amintea cine era bărbatul fantomatic care rostea aceste cuvinte, își dădea seama că acesta îl supraveghea de ani de zile. Mai târziu rezulta că bărbatul respectiv nu îl spiona, de fapt, pe el, ci se afla pe urmele Rüyei. Cândva, îi cercetase de vreo două-trei ori în taină pe Celâl și pe Rüya și fusese cuprins de o spaimă la care nu se aștepta deloc. „Era ca și cum aș fi murit și aș fi urmărit întristat, de undeva, de departe, cum continua viața după dispariția mea." S-a așezat la masa lui Celâl, a așternut grăbit pe hârtie un foileton care începea chiar cu aceste cuvinte și l-a semnat cu numele lui Celâl. Era sigur că îl iscodea cineva: dacă nu un om, cel puțin un ochi.

Zgomotul care se auzea dinspre Piața Nișantași era înlocuit treptat de vuietul unui televizor, care răsuna dinspre clădirile învecinate. Auzind, dinspre cei doi pereți laterali, semnalul muzical al știrilor de la ora opt, Galip și-a dat seama că întreaga populație a Istanbulului era reunită în jurul mesei și că șase milioane de oameni se uitau în clipa aceea la televizor. A încercat imboldul de a se masturba. Apoi s-a simțit stânjenit de prezența permanentă a ochiului la care se gândise mai devreme. Simțea o dorință atât de puternică de a fi el însuși, doar el însuși, încât îi venea să facă zob toate lucrurile din cameră și să-i ucidă pe toți cei care-l aduseseră în situația în care se afla. Tocmai plănuia să scoată telefonul din priză și să-l arunce pe fereastră, când a auzit soneria acestuia.

Era Iskender, care vorbise cu realizatorii de televiziune britanici; aceștia erau foarte emoționați și îl așteptau în seara aceea pe Celâl la Pera Palas, ca să-l filmeze într-o cameră de hotel. Galip îl găsise cumva pe Celâl?

— Da, da, da! a spus Galip, mirându-se și el de mânia sa. Celâl este pregătit. Va face niște precizări foarte importante. O să fim la Pera Palas la ora zece.

După ce a închis telefonul, a fost copleșit de un val de emoție care oscila între teamă și fericire, tihnă și neliniște, sentimentul răzbunării și bucuria fraternității. S-a apucat să caute grăbit ceva printre caiete, hârtii, articole vechi și tăieturi din ziare, dar nici el nu știa ce anume căuta. Vreun semn care să adeverească existența slovelor de pe chipul lui? Dar atât slovele, cât și tâlcurile lor erau îndeajuns de limpezi ca să nu mai solicite vreo altă dovadă. Vreo logică de natură să-l ajute să aleagă poveștile pe care urma să le depene? Nu părea însă pregătit să creadă decât în propria-i mânie și în propria-i emoție. Vreo pildă menită să demonstreze frumusețea misterului? De aceea știa că trebuia să povestească, trebuia să povestească numai crezând

în propriile povești. A scotocit prin dulapuri, a parcurs în grabă carnetele cu adrese, a silabisit „frazele-cheie”, s-a uitat pe hărți și a privit sute de portrete fotografice, pe care le-a luat repede la mână. La nouă fără trei minute, tocmai când ajunsese să scormonească prin cutia cu veșminte și accesorii sortite deghizării, s-a năpustit afară din casă, copleșit de un sentiment de remușcare zdrobitor pentru că întârziase în mod conștient la întâlnire.

La ora nouă și două minute pătrundea în zona de întuneric ce străjuia intrarea într-un bloc aflat vizavi de prăvălia lui Alâaddin, pe celălalt trotuar, dar pe trotuarul cu prăvălia nu se găseau nici povestitorul chel, nici vreo persoană care să fi putut trece drept soția lui. Simțea un soi de furie la adresa lor, din cauza numerelor de telefon pe care i le dăduseră și care se dovediseră a fi greșite: cine pe cine înșela, cine cui îi juca feste?

Prin vitrina ticsită cu tot felul de lucruri nu se zărea decât o parte a prăvăliei lui Alâaddin, care era bine luminată.

Galip remarca, din *vreme-n vreme,* trupul și capul lui Alâaddin, care se tot apleca și se tot ridica, arătându-se dintre puști de jucărie atârnate cu sfori în tavan, mingi de cauciuc puse în plase, măști de urangutani și de Frankenstein, cutii cu jocuri de societate, sticle cu rachiu și cu lichior, reviste de divertisment și de sport agățate cu cârlige în vitrină, păpuși așezate în cutii: număra ziarele pe care tocmai le împachetase, în vederea returului. În prăvălie nu se mai afla nimeni. Probabil că soția lui Alâaddin, care vindea în timpul zilei la tejghea, se afla deja acasă, în bucătărie, și își aștepta soțul. În prăvălie și-a făcut apariția un bărbat, iar Alâaddin a trecut în spatele tejghelei; imediat după aceea, a intrat o pereche în vârstă, care l-a făcut pe Galip să tresară. Cei doi soți în vârstă au părăsit magazinul după bărbatul cu veșminte ciudate care intrase înaintea lor,

ducând cu ei o sticlă voluminoasă, și, o dată ajunși afară, s-au luat de braț, dar Galip și-a dat repede seama că nu puteau fi cei pe care-i aștepta, deoarece păreau prea cufundați în lumea lor. Domnul îmbrăcat în palton cu guler de blană care a pătruns mai apoi în magazin s-a apucat să tăifăsuiască cu Alâaddin. Nefiind în măsură să-i audă, Galip nu putea decât să-și închipuie ce vorbeau.

Pe trotuar nu se mai afla acum nimeni care să-i atragă atenția, nici în partea care dădea spre Piața Nișantași, nici în partea care dădea spre moschee, nici pe strada care venea dinspre Ihlamur: oameni duși pe gânduri, vânzători fără paltoane, pășind grăbiți, tot soiul de singuratici cufundați în bleumarinul plumburiu al nopții. Preț de o clipă, s-a golit întreaga stradă, iar Galip a avut impresia că auzea bâzâitul lămpii cu neon care însoțea panoul publicitar de la magazinul de vizavi, în a cărui vitrină erau expuse mașini de cusut.

Lăsându-l la o parte pe polițistul înarmat cu pușcă automată care stătea de pază în fața Secției de Poliție, pe stradă nu se mai afla nici țipenie de om. Când și-a întors privirile spre ramurile întunecate și golașe ale castanului, de care Alâaddin obișnuia să atârne tot felul de reviste colorate, prinse cu elastic de chiloți și cârlige, a încercat o anumită teamă. Sentimentul că era supravegheat, că se știa că se afla acolo, că era în primejdie. S-a auzit un zgomot: un Dodge model 54, care venea dinspre Ihlamur, era cât pe ce să se ciocnească la colțul străzii cu un autobuz vechi, marca Skoda, care urca spre Nișantași. Galip i-a văzut pe călătorii din autobuzul care se oprise, frânând scurt, cum își veneau treptat în fire și cum se ridicau de pe scaune, pentru a se uita în partea cealaltă a drumului. S-a pomenit față în față cu un chip obosit, care nu arăta niciun fel de interes pentru ceea ce se petrecea în jur și care se găsea la cel mult un metru depărtare de el, în lumina palidă

din interiorul mașinii: un bărbat sfârșit, de vreo șaizeci de ani; avea niște ochi stranii, încărcați de suferință și tristețe. Oare îl mai întâlnise undeva înainte? Un avocat pensionar sau un profesor care-și aștepta moartea? S-au privit fără sfială, gândind poate amândoi lucruri asemănătoare și profitând de clipa întâmplătoare pe care le-o îngăduia viața orașului. Când autobuzul a accelerat brusc, s-au pierdut unul de altul, pentru a nu se mai revedea poate niciodată. Galip a băgat de seamă, prin haloul gazului de eșapament violet care îl învăluia, că pe trotuarul opus se iscase între timp o oarecare agitație: a observat că în fața prăvăliei lui Alâaddin erau postați doi tineri, care-și aprindeau unul altuia țigările – doi studenți aflați în așteptarea unui al treilea coleg, spre a se duce la cinematograful de vineri seara. În prăvălia lui Alâaddin se vedeau mai mulți inși: trei persoane care se uitau la niște reviste și un paznic. La colț, se ivise deodată un vânzător de portocale cu o ditamai mustața, care se opintea din greu la căruciorul lui cu marfă, dar oare să se fi aflat acolo mai demult, fără să-l fi remarcat Galip? Din josul trotuarului, dinspre moschee, se apropia o pereche cu niște pachete în mâini; Galip a văzut că tânărul tată mai căra în brațe și un copil. În aceeași clipă, bătrâna patroană a micii cofetării care se afla chiar alături – doamna grecoaică – a stins luminile din magazin și a ieșit în stradă, înfășurată în paltonul ei vechi. I-a zâmbit elegant lui Galip și, apucând oblonul de la fațadă cu un cârlig, l-a coborât cu zgomot. Atât trotuarele, cât și prăvălia lui Alâaddin s-au golit brusc. Dinspre liceul de fete și-a făcut apariția, îmbrăcat cu o uniformă bleumarin garnisită cu galben și împingând un cărucior de copii, nebunul cartierului aflat mai în susul străzii, care se credea un fotbalist celebru; se folosea de cărucior, ale cărui roți iscau un sunet melodios îndrăgit de Galip, pentru a vinde ziare la intrarea în Cinematograful Inci[146] din Pangalti. S-a stârnit o

pală de vânt, nu peste măsură de puternică. Lui Galip îi era frig. Era nouă și douăzeci și cinci de minute. „Mai aștept să treacă trei persoane”, s-a gândit el. Acum nu-l mai vedea în prăvălie pe Alâaddin, după cum nu-l vedea nici pe polițistul aflat, pesemne, în post, în fața Secției de Poliție. La balconul înghesuit al unuia dintre apartamentele de vizavi s-a deschis o ușă; Galip a văzut licărirea roșie a unei țigări aprinse, apoi persoana care ieșise la aer a aruncat țigara și a revenit înăuntru. Pe trotuare se zăreau urme vagi de umezeală, care reflectau lumina metalică a panourilor publicitare și a lămpilor de neon; bucăți de hârtie, gunoaie, mucuri de țigară, pungi de plastic… Preț de o clipă, lui Galip i s-a părut că strada pe care trăia de mic copil și a cărei prefacere o urmărise în timp cu de-amănuntul, cartierul, blocurile din zare, ale căror coșuri de fum se profilau pe fundalul albastru-închis al nopții anoste erau, toate, la fel de străine și de îndepărtate ca niște dinozauri pe care-i vezi desenați într-o carte pentru copii. După aceea, s-a simțit ca bărbatul care se dorea a fi în copilărie și din ai cărui ochi țâșneau raze X: vedea sensul tainic ascuns în măruntaiele lumii. Deși literele de pe panourile publicitare ale magazinului de covoare, restaurantului ori cofetăriei, prăjiturile, cornurile, mașinile de cusut și ziarele din vitrine indicau, de fapt, toate, al doilea sens – cel perceput de el, nefericiții care rătăceau pe trotuare ca niște buimaci trăiau la strâmtoare, nutrindu-se cu primul sens care le rămăsese, pentru că-și pierduseră amintirile legate de celălalt univers al cărui mister îl cunoșteau o dată, așa cum se întâmplă cu cei care au uitat ce înseamnă dragostea, fraternitatea, eroismul și care se comportă potrivit celor văzute în filme pe asemenea teme. S-a îndreptat spre Piața Teșvikiye și a luat un taxi.

În vreme ce taxiul trecea prin fața prăvăliei lui Alâaddin, și l-a imaginat pe bărbatul acela pleșuv

ascunzându-se după un colț oarecare, așa cum făcuse și el, în așteptarea lui Celâl. Oare visa ori chiar zărise lângă vitrina în care se aflau expuse mașini de cusut, printre manechine împietrite care coseau la mașină și trupuri fascinante și terifiante, luminate de neoane, o umbră înspăimântătoare, înveșmântată straniu? I s-a părut, parcă, imposibil să-și dea seama pe moment. O dată ajunși în Piața Nișantași, a oprit taxiul și a cumpărat ediția de seară a ziarului *Milliyet.* Pe când își citea propriul articol, stăpânit de o anumită tulburare, de sentimentul jocului și al curiozității, de parcă ar fi citit articolul lui Celâl, și-l imagina pe acesta citind, la rândul lui, articolul altcuiva, publicat la rubrica al cărei titular era, sub fotografia și semnătura sa, dar nu reușea deloc să-și dea seama cum ar fi putut reacționa într-o asemenea împrejurare. A fost cuprins de mânie, și la adresa lui, și a Rüyei, „O să mai aveți parte și de altele!", îi venea să exclame, dar nu reușea să-și dea seama dacă avea în minte răzbunarea ori recompensa. Mai mult, undeva în mintea lui stăruia iluzia că urma să-i întâlnească pe amândoi la Pera Palas. În vreme ce taxiul trecea pe străzile desfundate din Tarlabași, prin fața hotelurilor întunecoase și a cafenelelor mizere, cu pereți goi, pline până la refuz de bărbați, Galip a simțit că întregul Istanbul aștepta ceva. Mai apoi s-a mirat de vechimea automobilelor, a autobuzelor, a camioanelor pe care le vedea pe drum, de parcă ar fi băgat de seamă pentru prima oară acest lucru.

În holul de la Pera Palas era cald și multă lumină. Așezat pe unul dintre divanurile rămase de pe vremuri, în sala mare din dreapta, Iskender urmărea din priviri, alături de o parte dintre turiști, un grup de oameni: niște cineaști autohtoni care turnau un film istoric, folosindu-se de ambianța de sfârșit de secol XIX pe care le-o oferea hotelul. În sala bine luminată domnea o atmosferă de divertisment, prietenie și voioșie.

— Celâl lipsește de la apel, n-a putut veni, a început Galip să-i spună lui Iskender. Are de rezolvat o treabă foarte importantă. De altfel, din cauza acestei afaceri misterioase se și ascunde. Tot din cauza aceluiași mister, dorește să vorbesc eu în locul lui. Știu cu de-amănuntul povestea pe care trebuie s-o relatez. Am să vorbesc eu în locul lui.

— Nu știu dacă or să fie de acord cu asta.

— Ai să le spui că eu sunt Celâl Salik, a zis Galip, cu o îndârjire care l-a mirat și pe el.

— De ce?

— Pentru că importantă este povestea, nu povestitorul. Acum avem o poveste de spus.

— Ei te cunosc, a spus Iskender. În noaptea aceea, la local, ai depănat până și o poveste.

— Mă cunosc? i-a răspuns Galip, așezându-se. Folosești acest cuvânt în mod eronat. M-au văzut, și atâta tot. În plus, astăzi sunt un altul. Nu cunosc nici persoana pe care au văzut-o în ziua aceea, nu mă cunosc nici pe mine, cel pe care urmează să-l vadă astăzi. Gândesc, cu siguranță, că toți turcii seamănă unul cu altul.

— Chiar dacă le spunem că persoana pe care au văzut-o în ziua aceea nu erai tu, ci altcineva, a spus Iskender, e sigur, cel puțin, că se așteaptă să vadă o persoană în vârstă, care să se prezinte drept Celâl Salik.

— Ce știu ei despre Celâl? a replicat Galip. Cineva le-a spus „Vorbiți și cu foiletonistul acesta faimos, fiindcă o să dea bine în programul dumneavoastră despre Turcia”, iar ei și-au notat numele respectiv pe un petic de hârtie. În orice caz, n-au pus niciun fel de întrebări legate de vârsta lui sau despre felul cum arată.

În aceeași clipă, s-a auzit un hohot de râs care venea din partea în care se turna filmul istoric. Și-au răsucit trupurile, pe divanul pe care ședeau, și au privit într-acolo.

— De ce râd? a întrebat Galip.

— Nu-mi dau seama, a spus Iskender, dar zâmbea de parcă și-ar fi dat seama.

— Niciunul dintre noi nu este el însuși, a spus Galip în șoaptă, de parcă i-ar fi dezvăluit o taină. Niciunul dintre noi nu poate să fie el însuși. Nu ai niciodată bănuiala că toți te iau drept altcineva? Chiar ești convins că ești tu însuți? Iar dacă ești convins, ești sigur de identitatea acelei persoane cu privire la care ești convins că ești tu? Ce vor oamenii aceștia? Oare persoana pe care o caută nu este, de fapt, străinul de ale cărui necazuri să se-ntristeze, a cărui melancolie să-i umple de melancolie, ale cărui povești să-l înduioșeze pe telespectatorul britanic care se uită la televizor după cină? Am o poveste tocmai potrivită pentru ceea ce vor ei! Nici măcar nu trebuie să-mi vadă cineva chipul. N-au decât să mi-l filmeze cufundat în întuneric. Misteriosul și vestitul gazetar turc care se teme de guvernul opresiv, de crimele politice și de autorii loviturilor de stat militare – nu uita nici cel mai interesant dintre subiecte, faptul că sunt musulman! – a răspuns întrebărilor BBC-ului, dorind să-i fie protejată identitatea. Așa e chiar mai bine, nu?

— Bine, a zis Iskender. Să dau un telefon sus, pentru că suntem așteptați.

Galip a urmărit turnarea filmului, care se desfășura în celălalt capăt al sălii spațioase. Un pașă otoman cu barbă și fes, înveșmântat într-o uniformă nouă, care strălucea orbitor de o sumedenie de medalii, centuri și alte însemne, vorbea cu supusa lui fiică, iar aceasta îl asculta pe dragul ei tată, numai că nu stătea cu fața întoarsă spre el, ci spre camera de filmat, care era pornită și pe care chelnerii și băieții de serviciu o urmăreau cufundați într-o tăcere plină de venerație.

— Nu ne e dat să avem parte de niciun sprijin, nu avem nicio putere, nu e nicio nădejde, suntem ca vai de capul nostru și întreaga lume, toți, absolut toți îi dușmănesc pe turci! zicea Pașa. Mi

se pare că statul a fost nevoit să sacrifice și această cetate…

— Dar, tăticule, uite, noi încă… a început să spună fata, arătând înspre cartea pe care o ținea în mână, mai degrabă pentru privitori decât pentru tatăl ei, însă lui Galip i-a fost imposibil să-și dea seama, după cuvintele pe care le rostea, despre ce carte era vorba. N-a izbutit să deducă titlul cărții, care îi stârnise și mai mult curiozitatea pentru că pricepuse că nu era vorba de Coran, nici după ce s-a mai repetat o dată aceeași scenă.

Mai târziu, când a urcat cu vechitura aceea de ascensor și a intrat în camera 212, condus de Iskender, avea sentimentul de frustrare pe care îl trăia ori de câte ori uita câte un nume pe care îl știa foarte bine.

În încăpere se aflau, printre alții, și cei trei gazetari englezi pe care îi văzuse în localul de noapte din Beyoğlu. Bărbații, cu pahare de rachiu în mâini, pregăteau camera de filmare și dispozitivele de iluminat. Femeia a ridicat capul de pe revista pe care o citea.

— Vestitul nostru gazetar și foiletonist Celâl Salik se află în fața dumneavoastră! a spus Iskender, într-o engleză pe care Galip a găsit-o foarte ciudată și care l-a făcut imediat să se gândească, asemenea unui elev bun, la faptul că limba maternă a acestuia era turca.

— Încântați de cunoștință! au rostit într-un glas femeia și cei doi bărbați, de parcă ar fi fost niște gemeni dintr-o bandă desenată. Dar noi nu ne-am mai întâlnit și înainte? a întrebat apoi femeia.

— Întreabă „Dar noi nu ne-am mai întâlnit și înainte?”, i-a spus Iskender lui Galip.

— Unde? l-a întrebat Galip pe Iskender.

Iskender i-a spus femeii că Galip întreba „unde?”.

— La clubul acela, a spus femeia.

— N-am mai fost pe la cluburi de ani de zile, nu, a spus Galip cu convingere. Ba chiar cred că n-

am fost în viața mea la vreun club. Consider că genul acesta de activități de socializare, soiul acesta de locuri aglomerate contravin singurătății de care am nevoie pentru a-mi zămisli scrierile, dar și igienei mele mentale. Intensitatea activității mele creatoare, care a ajuns la cote înspăimântătoare, densitatea incredibilă a existenței mele de cugetător, precum și crimele politice și opresiunile, care au atins dimensiuni și mai incredibile, nu-mi permit, de fapt, să duc o asemenea viață. Pe de altă parte, nu am cum să nu știu că atât în cele patru zări ale Istanbulului, cât și în restul țării există concetățeni de-ai mei care se consideră Celâl Salik, care se prezintă drept Celâl Salik și care fac acest lucru cu deplină îndreptățire, într-un mod cum nu se poate mai potrivit. Ba mai mult, m-am întâlnit și eu, plin de temeri, cu o parte dintre aceștia, în unele nopți în care colindam orașul deghizat, în cuiburi ale mizeriei situate în cartierele de la periferie, în viața noastră întunecată, ininteligibilă, în inima misterului, ca să nu mai spun că am legat chiar prietenii cu astfel de nefericiți care ar putea deveni „eu” în cel mai îngrozitor chip cu putință. Istanbulul este un ținut foarte întins – un ținut de neînțeles.

Când Iskender a început să traducă, Galip a contemplat, pe fereastra deschisă, Cornul de Aur și luminile palide ale vechiului Istanbul: se dorise, probabil, iluminarea în stil turistic a Moscheii Yavuz Sultan Selim, dar, așa cum se întâmpla mereu în asemenea situații, o parte dintre becuri fuseseră furate, astfel încât moscheea se transformase într-o grămadă înspăimântătoare și ciudată de pietre, aducând cu gura întunecată a unui bătrân căruia nu-i mai rămânea decât un dinte. Când Iskender a isprăvit de tradus, femeia și-a cerut scuze pentru confuzie, cu o distincție nelipsită de un anumit simț al umorului și al farsei, și a spus că-l confundase pe domnul Salik cu romancierul acela deșirat, cu ochelari, care le

spusese o poveste acolo, la club, în seara la care se referea; nu lăsa însă impresia că era convinsă de confuzie ori de ceea ce spunea. Decisese, pesemne, să vadă în acea împrejurare stranie, precum și în Galip o particularitate interesantă a Turciei; adoptase aerul acela de „nu pricep, dar respect" pe care îl adoptau de obicei persoanele instruite, tolerante care se confruntau cu o altă cultură. Galip a simțit că-i era dragă femeia aceea înțelegătoare și zglobie care, deși băgase de seamă că se folosea de cărți măsluite, nu strica jocul. Oare nu aducea puțin cu Rüya?

Au băgat apoi de seamă că, o dată așezat în fotoliul în spatele căruia fuseseră amplasate diverse surse de lumină și care semăna cu un scaun de tortură modern, date fiind camera de filmare, microfonul și cablurile electrice de culoare neagră aflate în imediata sa apropiere, Galip nu se simțea în largul lui. Unul dintre bărbați i-a vârât în mână un pahar și i-a turnat în el, fără să se rețină, elegant și zâmbitor, rachiu amestecat cu apă. Femeia a pus repede o casetă în aparat, cu același sentiment al jocului – zâmbeau, de fapt, fără încetare, și a apăsat cu voluptate pe buton, asemenea cuiva care pune pe negândite o casetă pornografică într-un aparat de proiecție, astfel încât pe un ecran mic, portabil și-au făcut apariția un șir de imagini pe care le filmaseră în Turcia în răstimpul celor opt zile petrecute acolo. Priveau în tăcere, cu un vag simț al umorului, fără a rămâne însă impasibili, de parcă s-ar fi uitat la un film porno: un cerșetor vesel, cu înclinații de acrobat, care-și expunea brațele frânte și picioarele răsucite anapoda; un miting politic înfierbântat și un lider la fel de înfierbântat, care dădea declarații la sfârșitul acestuia; doi bătrâni care jucau table; imagini din cârciumi și din localuri de noapte; un negustor de covoare care se mândrea cu vitrina lui; un trib care urca un povârniș, alături de cămilele ce alcătuiau zestrea sa; un tren, care înainta răspândind aburi în

jur; copii care fluturau din mâini către camera de filmat și femei acoperite de văluri, care se uitau la portocalele unui fructar din bidonviluri; victima unui asasinat politic, acoperită cu foi de ziar; un hamal bătrân, cu o căruță trasă de un cal, care căra un pian cu coadă.

— Îl cunosc pe acest hamal, a spus deodată Galip. Este hamalul care ne-a mutat acum douăzeci și trei de ani din Blocul Orașul Inimii în blocul aflat pe strada aceea dosnică!

Se uitau cu toții, mânați de un sentiment al jocului și al divertismentului, dar și cu o anumită seriozitate, la bătrânul hamal care zâmbea spre camera de filmat cu același sentiment al jocului și al divertismentului, în vreme ce-și mâna căruța împovărată de pian spre grădina din față a unui bloc.

— S-a întors pianul Prințului, a remarcat Galip.

Pe când rostea aceste cuvinte, nu reușea parcă să-și dea seama a cui era vocea pe care o auzea, cine era cel care vorbea, dar era convins că toate se aflau pe făgașul cel bun.

— În pavilionul de vânătoare care se ridica mai demult pe locul acelui bloc trăia cândva un prinț. Am să vă spun povestea lui!

Au pregătit totul în cel mai scurt timp. Iskender a repetat că renumitul foiletonist se afla acolo pentru a face o declarație istorică importantă, foarte importantă. Femeia a plasat povestea într-un context foarte larg, care cuprindea referiri la ultimii padișahi otomani, la Partidul Comunist Turc aflat în clandestinitate, la moștenirea necunoscută și misterioasă a lui Atatürk, la mișcarea islamistă din Turcia, la asasinatele politice și la probabilitatea unei lovituri de stat militare, și le-a prezentat-o, emoționată, ascultătorilor săi.

— Cândva, în orașul în care ne aflăm trăia un prinț care descoperise că cea mai însemnată

problemă a vieții este putința sau neputința omului de a fi el însuși, și-a început Galip povestea.

În vreme ce o depăna, simțea atât de amarnic mânia Prințului, încât avea sentimentul că era o altă persoană. Cine era acea persoană? Când a relatat copilăria Prințului, a simțit că noua personalitate pe care o adoptase era cea a copilului numit Galip care fusese el o dată. Când a povestit cum se lupta Prințul cu cărțile, s-a pus în pielea autorilor cărților cu care se lupta Prințul. Când a vorbit despre zilele de singurătate petrecute de Prinț în pavilionul său, s-a pus în pielea personajelor din poveștile Prințului. Când a dezvăluit cum îl punea Prințul pe secretarul său să-i aștearnă gândurile pe hârtie, s-a simțit ca și cum ar fi fost persoana închisă în acele gânduri. Depănând poveștile Prințului de parcă la mijloc s-ar fi aflat poveștile lui Celâl, a avut senzația că era personajul unei povești istorisite de Celâl. Vorbind despre ultimele luni de viață ale Prințului, se gândea „și Celâl le povestea așa” și era furios pe cei din camera de hotel pentru că nu erau în stare să priceapă acest lucru. Povestea cu atâta foc, încât englezii îl ascultau de parcă ar fi cunoscut limba turcă. A isprăvit de depănat ultimele zile ale Prințului, după care a luat-o de la capăt, fără nicio pauză: „Cândva, în orașul în care ne aflăm trăia un prinț care descoperise că cea mai însemnată problemă a vieții este putința sau neputința omului de a fi el însuși”, a rostit el, cu aceeași convingere. Peste patru ore, când urma să revină în Blocul Orașul Inimii și să se gândească la diferența dintre modul în care rostise acea frază prima și a doua oară, avea să cugete că atunci când rostise fraza pentru prima oară, Celâl era încă în viață, iar atunci când o rostise a doua oară, Celâl zăcea fără suflare vizavi de Secția de Poliție din Teșvikiye, ceva mai încolo de prăvălia lui Alâaddin, iar trupul lui neînsuflețit era acoperit cu ziare. Când a spus povestea a doua oară, a insistat asupra episoadelor

cărora nu le acordase atenție prima oară, iar când a spus-o a treia oară, a priceput limpede că la fiecare nouă repovestire putea să devină alt om. „La fel ca Prințul, și eu spun povești pentru a izbuti să devin eu însumi”, îi venea să spună. Când a terminat de băsmuit a treia oară, stăpânit de mânie împotriva celor care nu-i îngăduiau să se simtă el însuși, convins că doar prin povești putea fi dezlegat misterul care se strecurase în oraș și în viață, trăind sentimentul de moarte și de alb care stăruia la sfârșitul istorisirii, s-a lăsat o clipă de tăcere. Apoi, gazetarii englezi și Iskender l-au aplaudat din răsputeri, cu sinceritatea unor spectatori care răsplătesc un actor iscusit, la capătul unei demonstrații fără greș.

XVI

Povestea Prințului

Ce bune erau tramvaiele de altădată!
Ahmet Rasim

Cândva, în orașul în care ne aflăm trăia un prinț care descoperise că cea mai însemnată problemă a vieții este putința sau neputința omului de a fi el însuși. Această descoperire se confunda cu viața sa, iar viața sa se confunda cu această descoperire. Succinta relatare de mai jos, privitoare la scurta-i existență, a fost dictată chiar de Prinț, către sfârșitul vieții, când angajase un secretar care să aștearnă în scris povestea descoperirii pe care o făcuse. Prințul vorbea, iar secretarul scria.

Pe vremea aceea – acum o sută de ani, orașul nostru nu era ceea ce este acum: o așezare pe ale cărei străzi rătăcesc, ca niște găini buimace, milioane de șomeri, pe ale cărei povârnișuri se revarsă mormane de gunoaie, pe sub ale cărei poduri trec canale de evacuare, pe ale cărei coșuri țâșnesc trâmbe de fum negru ca pucioasa și prin ale cărei stații de transport în comun se îmbrâncesc fără cruțare cei ce așteaptă autobuzele. Pe vremea aceea, tramvaiele cu cai mergeau atât de încet, încât puteai să urci ori să cobori din ele din mers, iar vapoarele de pe Bosfor lunecau pe unde atât de molcom, încât unii călători coborau la câte un debarcader, mergeau pe jos, pe sub tei, castani și platani, sporovăind și râzând, până la debarcaderul următor și, după ce beau câte un ceai la cafeneaua de pe țărm, urcau pe vaporul care tocmai acostase și își urmau călătoria. Pe vremea aceea, nucii și castanii nu fuseseră încă tăiați și înlocuiți cu stâlpi de electricitate, pe care urmau să-și lipească mai apoi circumcizorii și croitorii tot soiul de anunțuri scrise de mână. Acolo unde se sfârșea orașul nu

începeau gropile de gunoi și colinele golașe împânzite de stâlpi de electricitate și de stâlpi de telegraf, ci desișuri, pajiști și codri în care vânau triștii și necruțătorii noștri padișahi. Într-un pavilion de vânătoare aflat pe una dintre aceste coline împânzite de verdeață, pe care urmau să le distrugă mai târziu conductele de canalizare ce împresurau orașul, drumurile pavate cu piatră cubică și blocurile, a viețuit, vreme de douăzeci și doi de ani, Prințul.

Pentru Prinț, scrierea la dictare era un mod de a fi el însuși. Prințul credea că nu putea fi el însuși decât dictându-și spusele Secretarului, care obișnuia să stea la o masă de mahon. Nu putea să pună stavilă vocilor celorlalți, care îi răsunau în urechi cât era ziua de lungă, poveștilor celorlalți, care îl obsedau în vreme ce străbătea odăile pavilionului de la un capăt la altul, ideilor celorlalți, de a căror înrâurire nu izbutea să se desprindă cu niciun chip în timp ce se plimba prin grădina împrejmuită cu ziduri înalte, decât dictându-i Secretarului său ceea ce cugeta. „Pentru ca omul să poată deveni el însuși, nu trebuie să afle în sine decât propria sa voce, propriile povești, propria gândire!”, spunea Prințul, iar Secretarul scria.

Asta nu însemna însă că, în timp ce dicta, Prințul își auzea doar propria voce. Dimpotrivă, știa că, atunci când începea să depene o poveste, se gândea la povestea altcuiva, că tocmai când era pe cale să-și dezvolte propria idee, se împiedica de o altă idee, formulată de altcineva, că de îndată ce se lăsa pradă propriei mânii, simțea în el și mânia altcuiva. Știa însă, totodată, că doar împotrivindu-te vocilor pe care le auzi în tine, doar născocind alte povești, ca antidot al poveștilor, sau, potrivit expresiei Prințului, „luptându-te necontenit cu horcăielile celorlalți”, îți poți surprinde propria voce. Se gândea că scrisul la dictare era un

adevărat câmp de luptă, pe care această gâlceavă avea să se rezolve în favoarea sa.

În vreme ce se confrunta, pe acest câmp de luptă, cu gândurile, poveștile ori cuvintele, Prințul străbătea odăile pavilionului de la un capăt la altul, schimba câte o frază pe care o rostise în timp ce urca o scară pe când cobora o altă scară, ce sfârșea în locul în care începea cealaltă, iar apoi îl punea pe Secretar să repete, în vreme ce suia din nou prima scară, sau în vreme ce se așeza ori se lungea pe divanul aflat chiar în fața mesei la care stătea Secretarul, fraza pe care tocmai i-o dictase. „Ia citește-mi", spunea Prințul, iar Secretarul citea cu voce monotonă ultimele cuvinte pe care le rostise stăpânul său:

„Prințul Osman Celâlettin Efendi[147] știa că cea mai însemnată problemă pe aceste meleaguri, pe aceste blestemate meleaguri, este putința omului de a fi el însuși, știa că, fără rezolvarea acestei probleme, suntem cu toții osândiți la prăbușire, la înfrângere, la robie. Toate semințiile care n-au izbutit să afle o cale de a fi ele însele sunt osândite la robie, toate neamurile care n-au izbutit să afle o cale de a fi ele însele sunt osândite la degenerare, toate națiile care n-au izbutit să afle o cale de a fi ele însele sunt osândite la pieire, la nimicnicie, la nimicnicie, spunea Osman Celâlettin Efendi."

„Nimicnicie să fie scris nu de două, ci de trei ori!", spunea Prințul, coborând sau urcând scările, ori dând târcoale mesei la care stătea așezat Secretarul. Rostea acest lucru pe un asemenea ton și cu o asemenea atitudine, încât de îndată ce pronunța cuvintele cu pricina avea impresia că nu făcea altceva decât să imite posturile pe care le adopta, la ora de „dictare", François Efendi, care îl învăța franțuzește în prima tinerețe, și pașii lui furioși, ba chiar și tonul lui didactic, așa că era cuprins pe neașteptate de o criză care „îi bloca întreaga activitate mentală" și care „vestejea toate nuanțele imaginației sale". Secretarul, deprins cu

asemenea crize, lăsa din mână condeiul, cu experiența pe care i-o conferiseră anii, și aștepta, purtând pe chip o expresie înghețată, impenetrabilă, goală, de parcă și-ar fi pus o mască, să ia sfârșit zbuciumul și mânia pricinuite de faptul că „nu pot să fiu eu însumi”.

Amintirile Prințului Osman Celâlettin Efendi cu privire la anii copilăriei și ai fecioriei sale erau contradictorii. Secretarul își amintea că, pe vremuri, așternea adeseori în scris scene care zugrăveau o copilărie și o tinerețe amuzante, vesele și pline de însuflețire, care se petrecuseră în palatele, pavilioanele și conacele otomane de la Istanbul, dar acestea rămăseseră în vechile caiete de însemnări. „Pentru că mama, Nurucihan Kadin Efendi, era cea mai îndrăgită dintre soțiile sale – favorita sa, tata, sultanul Abdülmecit[148] Han, mă iubea cel mai mult pe mine, dintre cei treizeci de copii pe care-i avea”, spusese o dată Prințul, iar cu un alt prilej, tot cu ani în urmă, în vreme ce-i dicta scene pline de fericire, remarcase: „Pentru că, dintre cei treizeci de copii pe care-i avea, tata, sultanul Abdülmecit Han, mă iubea cel mai mult pe mine, cea de-a doua dintre soțiile sale, Nurucihan Kadin Efendi, care era mama mea, a fost favorita lui”.

Secretarul consemnase o scenă în care eunucul negru al haremului leșinase când micul Prinț, fugărit de fratele său mai mare, Reșat, care alerga după el trântind ușile haremului din Palatul Dolmabahçe și coborând câte două trepte deodată, îi trântise ușa în nas. Secretarul consemnase că, în noaptea ce urmase zilei în care îi fusese dată unui nătărău de pașă, care avea patruzeci și cinci de ani, sora sa, Münire Sultan, care avea paisprezece ani, îl luase în brațe pe drăgălașul ei frățior și îi spusese, plângând, că era tristă doar pentru că avea să se afle departe de el, iar gulerul alb al Prințului se udase leoarcă de lacrimile surorii sale mai mari. Secretarul consemnase că, la o petrecere dată în

cinstea englezilor și a francezilor veniți la Istanbul cu ocazia Războiului Crimeii, Prințul, în afară de faptul că dansase cu o englezoaică de unsprezece ani, primind în această privință învoirea mamei sale, se uitase îndelung, împreună cu aceeași fată, într-o carte în care erau desenate căi ferate, dar și pinguini și corsari. Secretarul consemnase că, la o ceremonie în timpul căreia o corabie primise numele bunicii sale dinspre tată, Bezmiâlem Sultan, după ce câștigase un rămășag cu netotul său de frate mai mare, mâncând nici mai mult, nici mai puțin de două ocale de rahat cu esență de trandafiri și fistic, Prințul îi trăsese acestuia o palmă peste ceafă. Secretarul consemnase că o dată, când se zvonise la serai că el, împreună cu frații și cu surorile sale mai mari, se duseseră cu trăsura de la palat la un magazin din Beyoğlu, târguind nu numai nenumărate batiste, sticle cu colonie, evantaie, mănuși, umbrele și șepci, ci și un șorț numai pete pe care îl purta copilandrul de la tejghea, căruia îi ceruseră să și-l scoată, pe motiv că urmau să-l folosească la piesele lor de teatru, fuseseră pedepsiți. Secretarul consemnase că, în copilărie și în prima tinerețe, Prințul obișnuia să imite tot și pe toată lumea – pe doctori, pe ambasadorul britanic, corăbiile care treceau prin fața ferestrei, pe sadrazami, sunetele iscate de ușile care scârțâiau, vocile ascuțite ale eunucilor din harem, pe tatăl său, trăsurile, zgomotul picăturilor de ploaie care se izbeau de geam, ceea ce citea în cărți, pe cei care plângeau la înmormântarea tatălui său, valurile și pe profesorul său de pian, Guateli Pașa, de origine italiană, că Prințul spusese că aceste amintiri, pe care urma să le evoce, în anii următori, cu aceleași detalii de fiecare dată, dar cu mânie și vorbe de dezgust, trebuiau asociate întotdeauna cu prăjiturile, zaharicalele, oglinzile, cutiile muzicale, nenumăratele jucării și cărți, precum și cu sărutările – sărutările pe care le primea de la nu

știu câte duzini de femei și fete tinere, cu vârste cuprinse între șapte și șaptezeci de ani.

Mai apoi, când și-a angajat un secretar și l-a pus să-i aștearnă pe hârtie propriul trecut și propriile gânduri, Prințul avea să afirme despre acei ani fericiți: „Anii fericiți ai prunciei mele au durat nemăsurat. Fericirea neroadă a copilăriei a durat atât de mult, încât am viețuit ca un țânc nătâng și fericit până la exact douăzeci și nouă de ani. Este firesc ca un imperiu care-și permite să-i asigure prințului pe care-l va aduce pe tron o viață de copil nătâng și fericit până la vârsta de douăzeci și nouă de ani să fie osândit la ruină, la descompunere, la dispariție". Așa cum ar face orice prinț care se află pe locul al cincilea în ordinea succesiunii la tron, până la douăzeci și nouă de ani, Prințul s-a distrat, a făcut dragoste, a citit, a dobândit proprietăți și felurite alte bunuri, a arătat un interes superficial pentru muzică și pictură și a manifestat o curiozitate și mai superficială pentru ceea ce se numește armată, a avut trei copii, dintre care doi băieți, și, la fel ca toată lumea, și-a făcut prieteni și dușmani. Ulterior, Prințul avea să-i dicteze Secretarului său: „Prin urmare, trebuia să ajung la douăzeci și nouă de ani ca să pot scăpa de toată această povară, de toate lucrurile și de toate femeile, de prieteni și de gândurile mele neghioabe". Pe când avea douăzeci și nouă de ani, în urma unor evoluții istorice cu totul neașteptate, a ajuns dintr-odată să fie al treilea succesor la tron, nu al cincilea, ca pe vremuri. Dar, potrivit Prințului, netoții afirmau neîncetat că nu era nimic „cu totul neașteptat" în desfășurarea evenimentelor; deoarece faptul că unchiul său dinspre tată, sultanul Abdülaziz[149], al cărui spirit era la fel de stricat ca gândurile și voința, se îmbolnăvise și murise, iar fratele mai mare al Prințului, care îi urmase la domnie, fusese detronat la scurt timp după aceea pentru că, la rândul lui, își pierduse mințile, nu putea fi socotit o evoluție

firească. După ce dicta asemenea considerații, Prințul spunea, urcând scările pavilionului, că și fratele său Abdülhamit, care se afla atunci pe tron, era la fel de nebun ca și fratele lor mai mare, pentru ca în vreme ce cobora scările, venind dinspre cealaltă aripă, să ceară să se consemneze, poate pentru a mia oară, că celălalt prinț, care urma la tron înaintea sa și care aștepta să-i vină rândul la tron într-un alt conac, la fel ca el, era și mai smintit decât frații lor mai mari, iar Secretarul, după ce așternea în scris, pentru a mia oară, primejdioasele vorbe, nota, răbdător, deslușirile Prințului cu privire la pricinile pentru care o luaseră razna frații lui mai mari, pentru care fuseseră nevoiți să o ia razna și pentru care prinților otomani nu le mai rămânea altceva de făcut decât să o ia razna.

Pentru că, la drept vorbind, oricine s-ar afla în situația de a trăi astfel, așteptând toată viața să ajungă pe tronul unui imperiu, ar fi sortit nebuniei; pentru că oricine și-ar vedea înnebunind frații mai mari, care așteptau nutrindu-se din aceleași iluzii, ar fi, de fapt, obligat să înnebunească, prins în dilema de a înnebuni ori de a nu înnebuni; deoarece înnebuneai nu pentru că doreai acest lucru, ci pentru că nu doreai acest lucru și pentru că făceai din asta un adevărat capăt de țară; pentru că orice prinț care cugeta, fie și numai o dată, în răstimpul anilor de așteptare, cum își uciseseră străbunii săi ori stră-străbunii săi frații, de îndată ce se pomeniseră pe tron, nu mai putea trăi fără să înnebunească; pentru că oricărui prinț care afla, dintr-o carte de istorie oarecare, cum, o dată ajuns sultan, Mehmet al III-lea[150], unul dintre strămoșii lor, îi condamnase la moarte pe cei nouăsprezece frați ai săi, între care se aflau și prunci, și care era nevoit să cunoască poveștile padișahilor ce-și uciseseră frații la rând, pentru că era nevoit să cunoască istoria statului pe al cărui tron urma să urce, îi era dat să înnebunească; pentru că, într-un

spațiu al insuportabilei așteptări, în care sfârșitul însemna să fii otrăvit, sugrumat ori ucis, sub aparența sinuciderii, sminteala însemna „eu mă retrag din competiție”, ea devenea cel mai simplu subterfugiu și, totodată, cea mai profundă și mai tainică năzuință a prinților care așteptau să urce pe tron de parcă și-ar fi așteptat moartea; pentru că nebunia era un prilej de a scăpa de iscoadele padișahului, care vegheau asupra lui, și de urzelile, de capcanele puse la cale de politicieni ticăloși care răzbăteau până la prinț, străpungând rețeaua de iscoade, și de a scăpa de insuportabilele iluzii legate de tron; pentru că atunci când își dădea seama cât de vaste, cât de nemărginite, cât de întinse erau ținuturile a căror răspundere urma să și-o asume în curând și pe care urma să le diriguiască prin propriile, da, doar prin propriile porunci, orice prinț care-și arunca ochii asupra hărții imperiului pe al cărui tron visa să ajungă era nevoit să ajungă-n pragul smintelii, iar prințul care nu încerca acest sentiment de nemărginire trebuia socotit, de fapt, nebun, pentru că nu era în stare să-și dea seama de mărimea imperiului a cărui răspundere urma să și-o ia pe umeri într-o bună zi. Ajuns în acest punct al enumerării pricinilor de nebunie, Prințul Osman Celâlettin Efendi afirma: „Dacă astăzi sunt mai lucid decât toți neghiobii, smintiții și proștii care au condus Imperiul Otoman, aceasta se datorează simțământului nemărginirii nebunești de care vorbesc! Meditația asupra nemărginirii răspunderii pe care mi-o voi asuma într-o bună zi nu m-a adus în pragul nebuniei, așa cum s-a întâmplat cu ceilalți nevolnici, neputincioși ori amărâți, nu! Ba dimpotrivă, meditația grijulie asupra acestui simțământ m-a făcut să-mi vin în fire; pentru că am luat în stăpânire acest simțământ, cu toată voința și hotărârea de care dispun, am descoperit că cea mai însemnată problemă a vieții este putința omului de a fi sau de a nu fi el însuși”.

De îndată ce a devenit al treilea, în ordinea succesiunii la tron, în loc de al cincilea, cum era mai înainte vreme, s-a așternut pe citit. Chibzuia că orice prinț care nu socotea că ar fi fost un miracol să ajungă la tron într-o bună zi trebuia să se instruiască și credea, plin de încredere, că lucrul acesta se putea înfăptui prin lectură. Pentru că voia să creadă că îi era dat să pună în curând în aplicare, într-un fericit Imperiu Otoman al viitorului, „ideile folositoare", orientate spre viitor, pe care le extrăgea din cărțile pe care le citea cu pasiune, din cărțile ale căror pagini le răsfoia cu atâta nesaț, pentru că se lăsa în seama acestor iluzii spre a nu înnebuni, pentru că voia să se lepede cât mai degrabă de tot ceea ce îi amintea de viața lui neghioabă și copilărească de dinainte, s-a mutat într-un mic pavilion de vânătoare, în care urma să trăiască vreme de douăzeci și doi de ani, lăsându-și soția, copiii, vechile lucruri și deprinderi în casa de pe malul Bosforului. Pavilionul de vânătoare se afla pe o colină care, peste o sută de ani, avea să fie înțesată de liniile de rulare, pavate cu piatră cubică, ale tramvaielor, de blocuri înspăimântătoare, întunecate, care imitau diferite stiluri occidentale, de licee de fete și de băieți, de o secție de poliție, de o moschee, precum și de un magazin de confecții, o florărie, un magazin de covoare și o curățătorie chimică. După un secol, din zidurile ridicate de Prinț pentru a se proteja de neghiobiile vieții de afară, dar și de padișah, care urmărea să-l supravegheze mai îndeaproape pe acest frate primejdios, nu se mai zăreau decât castanii și platanii falnici de ale căror ramuri urmau să spânzure cabluri negre de telefon și de ale căror trunchiuri aveau să fie prinse în cârlige de rufe reviste ilustrate, cu paginile înțesate de femei goale. Singurul sunet care se mai auzea în pavilion, lăsând la o parte țipetele stolurilor de ciori bezmetice, care nu vor părăsi măgura nici peste un secol, era zvonul de instrucție și muzică

militară ce răzbătea dinspre cazărmile aflate pe colinele de vizavi, în zilele în care vântul își schimba direcția spre mare. Prințul a cerut să se consemneze în repetate rânduri că primii șase ani petrecuți în pavilion au fost cei mai fericiți din viața sa.

„Pentru că în perioada aceea nu făceam decât să citesc", spunea Prințul. „Pentru că nu visam decât despre ceea ce citeam. Pentru că în acei șase ani nu trăiam decât cu gândurile și cu vocile autorilor pe care-i citeam." Și adăuga: „Dar nici n-am izbutit, de-a lungul celor șase ani, să fiu eu însumi". De câte ori își amintea, cu tristețe și dor, de acei ani fericiți, Prințul cerea să se scrie „Eu nu eram eu și poate că de aceea și eram fericit, însă datoria unui padișah nu este să fie fericit, ci să poată să fie el însuși!", iar apoi rostea și cealaltă frază pe care Secretarul o notase, poate, în caiete de mii de ori: „Nu doar padișahii, ci fiecare, fiecare dintre noi are datoria de a fi el însuși, fiecare!"

Prințul a cerut să se aștearnă pe hârtie că intuise în chip nelămurit adevărul pe care îl numea „cea mai mare descoperire și scopul vieții mele" într-o noapte, către sfârșitul celor șase ani: „Așa cum mi se întâmpla adeseori în acele nopți fericite, îmi închipuiam din nou că mă aflam pe tronul otoman și îl mustram mânios pe un netot imaginar, pentru a pune în ordine o problemă de stat. «După cum spunea și Voltaire…», îl mustram eu pe netotul cu pricina, când, deodată, dându-mi seama de situația în care mă găseam, am înlemnit. Persoana pe care o vedeam în închipuire pe tronul otoman, ca al treizeci și cincilea padișah, nu păream să fiu eu, ci Voltaire, nu păream să fiu eu, ci o persoană care îl imita pe Voltaire. Atunci am priceput pentru prima oară groaza pe care o încearcă un padișah care urmează să decidă destinele a milioane și milioane de robi și să diriguiască ținuturi ce par fără fruntarii, fără sfârșit dacă te uiți pe hartă – groaza de a nu putea fi el însuși, ci altcineva".

În timpul izbucnirilor de mânie de mai târziu, Prințul avea să depene și alte povești privitoare la clipa în care i se revelase acest adevăr, dar Secretarul știa că momentul descoperirii se concentra întotdeauna în jurul aceleiași intuiții. Era, oare, drept ca prin mintea unui padișah care urma să decidă destinele a mii și mii de oameni să forfotească frazele altora? Oare un prinț care urma să conducă, într-o bună zi, unul dintre cele mai mari imperii ale lumii nu trebuia să acționeze numai și numai din proprie voință? Cel căruia îi umblau prin minte ideile altora, ca niște coșmaruri care nu se mai sfârșeau, se cuvenea să fie socotit un padișah sau o umbră?

„După ce am înțeles că trebuia să fiu un padișah adevărat, nu o umbră, că trebuia să fiu eu însumi, nu altcineva, am hotărât că era necesar să mă desprind de toate cărțile pe care le citisem nu numai de-a lungul celor șase ani, ci de-a lungul întregii mele vieți”, spunea Prințul atunci când prindea să-și depene următorii zece ani din viață. „Pentru a fi eu însumi, și nu o altă persoană, eram nevoit să mă eliberez de toate cărțile, de toate scrierile, de toate poveștile, de toate vocile care mă urmăreau. Iar lucrul acesta mi-a luat zece ani.“

Prin urmare, Prințul i-a cerut Secretarului său să aștearnă în scris cu de-amănuntul cum anume se desprinsese el de cărțile care îl înrâuriseră. Secretarul consemna că Prințul arsese toate volumele de Voltaire din casă, pentru că ori de câte ori îl citea, ori de câte ori îi venea în minte acest scriitor, își dădea seama că avea de-a face cu un francez mai inteligent decât el, ascuțit la limbă, ateu și pus pe șotii, dar că nu putea deveni una cu el. Secretarul consemna că din pavilion fuseseră îndepărtate toate cărțile lui Schopenhauer, pentru că din pricina lor, Prințul ajunsese să se pună în pielea unei persoane care cugeta ore și zile în șir la propria sa voință, astfel încât bărbatul pesimist care urma să urce, într-o bună zi, pe tronul otoman

nu avea să mai fie Prințul, ci chiar filosoful german. Și volumele lui Rousseau, a căror procurare prilejuise cheltuieli însemnate, fuseseră rupte și înlăturate din pavilion, pentru că îl transformau pe Prinț într-un adevărat sălbatic, care încerca necontenit să-și surprindă propriile greșeli. „Am poruncit să fie date pradă focului cărțile tuturor gânditorilor francezi, ale lui Deltour, ale lui De Passet, ale lui Morelli, care afirmă că lumea este inteligibilă, dar și ale lui Brichot, care pretindea exact contrariul, pentru că pe măsură ce le citeam nu mă mai identificam cu un padișah al viitorului, așa cum trebuia să fiu, ci cu un dascăl batjocoritor, cu vână de polemist, care se străduiește sa veștejească observațiile aberante ale gânditorilor care l-au precedat", spunea Prințul. Ceruse să fie arse basmele din *O mie și una de nopți* pentru că, din pricina acestei cărți, padișahii care obișnuiau să hoinărească pe străzi deghizați și cu care ajunsese, la rândul lui, să se contopească încetaseră să mai fie padișahi pe măsura celor cu care se cuvenea să se potrivească el. Pusese să fie pusă pe foc piesa *Macbeth,* pentru că ori de câte ori o citea, se considera un laș, un individ fără voință care era gata-gata să-și mânjească mâinile cu sânge pentru a urca pe tron și, ceea ce era și mai rău, în loc să se rușineze, încerca mai degrabă un soi de mândrie poetică pentru că putea să fie astfel. Înlăturase din pavilion *Mesnevi*-ul lui Mevlâna pentru că de fiecare dată când se cufunda în poveștile din cartea aceea dezlânată, se identifica cu un derviș rătăcitor care socotea, plin de bună-credință, că poveștile dezlânate constituiau esența vieții. „Pe Șeyh Galip l-am ars pentru că, citindu-l, am ajuns să văd în mine un îndrăgostit melancolic", explica Prințul. „Pe Bottfolio l-am pus pe foc pentru că, pe măsură ce-l citeam, mă socoteam un occidental care își dorea să fie oriental, iar pe Ibn Zerhani, pentru că, citindu-l, mă consideram un oriental care-și dorea să fie

occidental, pentru că nu-mi doream să mă cred nici oriental, nici occidental, nici pătimaș, nici nebun, nici aventurier, nici vreun alt personaj ivit din cărți.” După aceste cuvinte, Prințul relua înfocat refrenul pe care Secretarul îl notase în nenumărate caiete, deoarece stăpânul său îl repetase de nenumărate ori de-a lungul celor șase ani: „Nu-mi doream decât să fiu eu însumi, nu-mi doream decât să fiu eu însumi, îmi doream să fiu eu însumi și-atât!”

Știa însă că ceea ce dorea nu era lucru ușor. După ce s-a descotorosit de o serie de cărți și după ce, în cele din urmă, a sfârșit prin a nu mai auzi vocile poveștilor pe care acestea i le depănaseră în continuare, ani de zile, tăcerea din mintea sa i s-a părut atât de greu de îndurat, încât obișnuia să-l trimită pe unul dintre slujitorii săi în oraș, ca să-i cumpere alte cărți. Mai întâi își bătea joc de autorii scrierilor cu pricina, pe care le citea pe nerăsuflate de îndată ce le scotea din pachete; apoi punea volumele pe foc, cu mânie, ceremonios, dar pentru că nu contenea să le audă vocile în el și pentru că îi imita, vrând-nevrând, pe cei care le zămisliseră, își trimitea din nou omul la Bâbiâli, la vânzătorii de carte străină din Beyoğlu, care îl așteptau cu nerăbdare, ajungând la concluzia că nu avea să se poată desprinde de scriitorii respectivi decât cufundându-se în alte cărți și simțind cu mâhnire că doar cui pe cui se putea scoate. „După ce s-a decis să devină el însuși, Prințul Osman Celâlettin Efendi s-a luptat cu scrierile altora vreme de zece ani, bătuți pe muchie”, a scris într-o zi Secretarul, la care Prințul l-a corectat: „Scrie «s-a luat la trântă», nu «s-a luptat»”. După ce Prințul Osman Celâlettin Efendi s-a luat la trântă, vreme de zece ani, cu scrierile altora, cu vocile care răzbăteau din cărți, și-a dat seama că nu putea fi el însuși decât făcându-și auzită propria voce, care urma să se împotrivească celorlalte voci, așa încât și-a tocmit un Secretar.

„În acești zece ani, Prințul Osman Celâlettin Efendi nu s-a luat la trântă doar cu cărțile, cu poveștile, ci cu tot ceea ce pricepea că îl împiedica să fie el însuși”, adăuga Prințul, țipând din capul scărilor, iar Secretarul așternea grijuliu pe hârtie fraza care i se dicta și care, deși fusese repetată de mii de ori, era rostită cu aceeași convingere și cu același patos ca prima oară, chiar dacă era rostită pentru a o mie și una oară, precum și frazele care urmau și care erau pronunțate cu aceeași fermitate. Secretarul consemna că, de-a lungul celor zece ani, Prințul nu se luase la trântă doar cu cărțile, ci și cu lucrurile din jurul lui, care-l înrâureau la fel demult ca ele. Pentru că toate mobilele, mesele, fotoliile, măsuțele îl deconcertau prin senzația de tihnă ori de disconfort nedorit pe care o transmiteau; pentru că rămânea cu privirile pironite asupra nenumăratelor scrumiere și sfeșnice, nemaiputând să se concentreze asupra gândurilor care urmau să-l facă să devină el însuși; pentru că acuarelele de pe pereți, vazele de pe măsuțe și pernele moi de pe divane îl atrăgeau către niște stări de spirit la care nu năzuia defel; pentru că toate acele ceasuri, boluri, condeie și scaune vechi erau împovărate de asocieri mentale și de amintiri care-l împiedicau să devină el însuși. Secretarul consemna că, dincolo de lucrurile de care se descotorosise, spărgându-le pe unele, arzându-le ori aruncându-le pe altele, Prințul se luase la trântă, în cei zece ani, și cu amintirile, care-l îmboldeau mereu să fie altcineva. „Faptul că regăsesc deodată, după ani de zile, în centrul gândurilor și al reveriilor mele, câte un amănunt neînsemnat, care aparține trecutului, ca un ucigaș nemilos care vrea să-mi ia viața, ca un bezmetic care a gonit ani de zile pe urmele unei răzbunări de neînțeles, mă scoate din minți”, spunea Prințul. Pentru că era îngrozitor ca în centrul gândirii unei persoane care, după înscăunare, se cuvenea să chibzuiască la soarta a milioane și milioane de amărâți, să-și facă loc, pe

neașteptate, vreun bol cu căpșuni mâncat în copilărie ori vreo vorbă fără noimă a nu știu cărei agale din harem, care nu făcea nici două parale. Un padișah care trebuia să fie el însuși, care nu trebuia să fie pătruns decât de propriile gânduri și de consecințele propriei voințe, ale propriei determinări – nu, de fapt, nu doar padișahul, ci orice om – era obligat să se împotrivească muzicii întâmplătoare și arbitrare a amintirilor, care-l împiedicau să fie autentic. „Pentru a se bate cu amintirile care-i afectau puritatea gândurilor și a voinței, Prințul Osman Celâlettin Efendi a pus să fie înlăturate toate sursele de miresme din pavilionul său, și-a distrus toate obiectele și veșmintele familiare, a renunțat la arta aceea născătoare de beatitudine numită muzică și la pianul său alb, la care de altfel nu cânta niciodată, și a cerut ca toate odăile pavilionului să fie zugrăvite în alb”, consemna o dată Secretarul.

„Dar mai răi decât toți și toate, mai greu de îndurat decât toate amintirile, lucrurile și cărțile, sunt oamenii”, adăuga Prințul, întinzându-se pe un divan pe care nu îl aruncase încă, după ce îl pusese pe Secretar să-i citească ceea ce scrisese mai înainte. Erau tot soiul de oameni; îți intrau pe ușă și pe fereastră în cele mai imposibile momente, în cele mai nedorite clipe și umblau cu felurite cleveteli dezgustătoare și cu vorbe de două parale. Când voiau să-ți facă un bine, nu reușeau decât să-ți alunge pacea. Dragostea pe care ți-o purtau era nu atât liniștitoare, cât sufocantă. Pentru a-ți dovedi că le trecea ceva prin minte, dădeau din gură. Pentru a te convinge că erau niște persoane demne de interes, depănau povești. Îți stricau tihna, ca să-ți arate că te iubesc. Poate că aceste lucruri nu aveau mare importanță, dar Prințul, care tânjea să fie el însuși, care nu-și dorea decât să rămână singur, cu propriile-i gânduri, simțea multă vreme după vizitele pe care i le făceau toți acei netoți, toți acei ponegritori de prisos, lipsiți de

orice pasiuni, banali, că nu mai putea să fie el însuși. „Prințul Osman Celâlettin Efendi considera că cea mai mare piedică în calea aspirației omului de a fi el însuși sunt cei care-l înconjoară”, consemnase o dată Secretarul. „Cea mai mare plăcere a oamenilor este să-i compare pe ceilalți cu ei”, consemnase altădată Secretarul. Mai scrisese că cea mai mare spaimă a Prințului era obligația de a stabili relații cu acești oameni cândva, în viitor, când urma să ajungă la tron. „Sfârșești prin a fi înrâurit, pentru că ți se face milă de cei jalnici, mizeri și amărâți”, spunea Prințul. „Ajungem să fim înrâuriți de tot soiul de persoane banale, fără niciun fel de aptitudini, pentru că, în compania lor, începem și noi să fim, în cele din urmă, niște persoane banale și fără niciun fel de aptitudini”, spunea Prințul. „Suntem înrâuriți și de cei cu personalitate, de cei demni de considerație, pentru că, fără să ne dăm seama, prindem să-i imităm – de fapt, aceștia din urmă sunt cei mai primejdioși”, spunea Prințul. „Dar scrie că i-am îndepărtat pe toți din jurul meu, pe toți! Scrie, totodată, că nu am dat această bătălie doar pentru mine, pentru ca eu să izbutesc să devin eu însumi, ci pentru izbăvirea a milioane de oameni!”

Pentru că, în cel de-al șaisprezecelea an al acelei „incredibile confruntări pentru existență ori nonexistență” pe care o purta pentru a nu se lăsa înrâurit de absolut nimeni, într-o noapte în care se luase la trântă cu lucrurile cu care era deprins, cu miresmele care-i plăceau, cu tomurile care-l influențau, pe când contempla, printre lamelele jaluzelelor „occidentalizate” de la ferestre, zăpada care acoperea grădina întinsă și lumina lunii, Prințul a priceput că lupta pe care o dădea nu era, de fapt, doar lupta lui, ci lupta a milioane de oameni nenorociți, ale căror destine se legau de cel al Imperiului Otoman, aflat în pragul prăbușirii. Deoarece, așa cum consemnase, poate de zeci de mii de ori, Secretarul în catastife în ultimii șase ani

de viață ai Prințului, „toate semințiile care nu pot să fie ele însele, toate civilizațiile care imită alte civilizații, toate națiile care-și află fericirea în poveștile altora” sunt sortite să se prăbușească, să dispară, să cadă pradă uitării. Așadar, în cel de-al șaisprezecelea an de la retragerea sa în pavilion, în așteptarea momentului în care avea să urce pe tron, pe timpul când își dăduse seama că nu avea să poată lupta cu poveștile pe care le auzea răsunând în sine decât contrapunându-le vocea propriilor sale povești, pregătindu-se să-și tocmească un secretar, Prințul a înțeles că lupta pe care o trăia de șaisprezece ani ca pe o experiență personală și spirituală era, de fapt, „o luptă istorică, pe viață și pe moarte”, „ultima fază a unei confruntări legate de schimbarea ori neschimbarea solzilor, lucru care nu se întâmpla decât o dată la câteva mii de ani”, „cea mai însemnată haltă istorică a unei evoluții în care istoricii vor vedea pe bună dreptate, peste secole, un punct de cotitură”.

La ceva timp de la noaptea aceea în care văzuse luna strălucind pe întinsul grădinii acoperite de troiene – lucru care te ducea cu gândul la întinderea și la grozăvia timpului veșniciei pe vremea când obișnuia să-l așeze, dimineață de dimineață, pe bătrânul, credinciosul și răbdătorul său Secretar la o masă de mahon aflată în fața divanului pe care stătea el, prinzând apoi să-și depene propria poveste și, deopotrivă, povestea propriei descoperiri, Prințul avea să-și aducă aminte că aflase, de fapt, cu mulți, mulți ani în urmă acea „dimensiune istorică, nespus de însemnată” a faptelor pe care le evoca: nu văzuse oare cu ochii lui, înainte de a se fereca în pavilion, cum străzile Istanbulului se schimbau de la o zi la alta, maimuțărind un oraș iluzoriu dintr-o țară străină care nici măcar nu exista? Oare nu știa că nenorociții și nefericiții care se îmbulzeau pe aceste străzi își schimbaseră portul și înfățișarea pe potriva a ceea ce văzuseră la feluriți călători

occidentali ori prin cine știe ce fotografii străine care le căzuseră în mână? Oare nu auzise că melancolicii care se adunau seara la gura sobei prin cafenelele de la periferie aveau obiceiul de a-și citi unii altora tot felul de gunoaie scrise prin gazete de foiletoniști de mâna a doua, care-și luau personajele din *Cei trei muschetari* și din *Contele de Monte Cristo,* islamizându-le numele, în loc să depene basme moștenite din tată-n fiu? Mai mult decât atât, nu-și făcuse el însuși cândva o deprindere din a se abate pe la negustorii de carte armeni, care tipăreau volume cu asemenea lucruri rușinoase, gândind că astfel avea să-i treacă timpul mai lesne? Oare înainte de a manifesta hotărârea și voința de a se zăvorî în pavilion, pe când viețuia cufundat în banalitate laolaltă cu toate aceste ființe nefericite, triste și lipsite de noroc, nu simțea și el, ori de câte ori se privea în oglindă, că vechiul tâlc misterios întipărit pe chipul său dispărea încetul cu încetul, așa cum li se întâmplase și nenorociților de care vorbea? „Da, simțea”, scria Secretarul, după fiecare dintre aceste întrebări. „Da, Prințul simțea că și chipul său se schimbase.”

Înainte de a se fi împlinit cel de-al doilea an de lucru cu Secretarul – Prințul numea îndeletnicirea la care se dedau împreună „a lucra”, Prințul îl pusese pe acesta să aștearnă totul pe hârtie, de la sunetele pe care le iscau diverse vapoare, și pe care obișnuia să le imite, la delicioasele sortimente de rahat pe care le mânca în copilărie, de la coșmarurile pe care le avusese de-a lungul vieții, care număra acum patruzeci și șapte de ani, la cărțile pe care le citise, de la veșmintele care-i plăceau cel mai mult la cele care nu-i plăceau deloc, de la bolile cu care se căptușise la speciile de animale pe care le cunoștea și, potrivit spuselor sale, repetate adeseori, făcuse acest lucru „cântărind fiecare frază, fiecare cuvânt în lumina marelui adevăr pe care-l descoperise”. În fiecare dimineață când își reluau locurile – Secretarul, la

masa de mahon, iar Prințul pe divanul din fața mesei, sau în preajma acesteia, spre a se învârti apoi în jurul ei, sau pe scara care ducea la catul de sus, sau pe cea care cobora de la catul de sus la catul de jos, amândoi știau poate că Prințul nu avea la îndemână o poveste nouă, demnă de a fi așternută pe hârtie. Ceea ce căutau însă amândoi era tăcerea care însoțea acele momente. Pentru că „numai atunci când nu-ți mai rămâne nimic de spus se cheamă că te-ai apropiat temeinic de puterea de a fi tu însuți", spunea Prințul. „Nu poți simți cum se înalță din profunzimile propriului spirit, din labirinturile nesfârșite și întunecate ale eului adevărata ta voce – cea care te face să devii tu – decât după ce percepi tăcerea profundă care se așterne de îndată ce isprăvești tot ceea ce aveai de povestit, de îndată ce tac toate amintirile, cărțile, poveștile, ca și memoria."

Într-una dintre acele zile în care așteptau să se înalțe treptat, dintr-un puț cu basme fără fund, de undeva din adâncuri, această voce, Prințul a abordat tema femeilor și a dragostei, la care se referise până atunci foarte puțin, afirmând că era vorba de „cel mai primejdios subiect cu putință". A istorisit preț de aproape șase luni despre fostele sale iubiri, despre relații care numai de dragoste nu se puteau numi, despre „apropierile" sale de femeile din harem, de care își amintea cu milă și tristețe, exceptându-le pe vreo două-trei dintre ele, precum și despre soția sa.

Potrivit Prințului, acest gen de relație era înspăimântător prin faptul că până și o femeie obișnuită, fără nicio trăsătură aparte, îți putea ocupa o bună parte dintre gânduri, fără ca măcar să-ți dai seama. În prima tinerețe, de-a lungul căsniciei, în anii de după instalarea soției și a copiilor săi în casa de pe malul Bosforului și de după retragerea sa în pavilion, adică până pe la treizeci și cinci de ani, Prințul nu prea lua seama la astfel de lucruri, pentru că nu descoperise și nu

avea în vedere „să fie doar el însuși”, „să nu fie înrâurit de nimic”. Ba mai mult, pe atunci se simțea chiar mândru „să fie îndrăgostit”, la fel ca gloata de pe străzi, pentru că „societatea noastră mizeră, gata să imite totul” îl învățase și pe el, așa cum îi învățase și pe ceilalți, că puterea de a uita totul grație dragostei pe care o nutrești față de o femeie, față de un copilandru ori față de Dumnezeu ori „beatitudinea dragostei” era un simțământ vrednic de laudă.

Când a descoperit, după ce s-a ferecat în pavilion și s-a cufundat în cărți vreme de șase ani, fără istov, că cea mai însemnată problemă a vieții este putința sau neputința omului de a fi el însuși, Prințul a decis îndată că se cuvenea să fie precaut cu femeile. Era adevărat că, în absența lor, avea senzația că îi lipsea ceva. Dar la fel de adevărat era și faptul că orice femeie de care-ar fi fost să se apropie i-ar fi vătămat curăția gândurilor și s-ar fi instalat, încetul cu încetul, în inima reveriilor sale, a căror sursă nu dorea să se afle decât în sine. Chibzuia într-o vreme că, atașându-se de cât mai multe femei, ar fi reușit să-și strecoare în sânge antidotul otrăvii numite dragoste, dar pentru că încercările sale de apropiere erau însuflețite de o viziune pur utilitară, cum ar fi ideea de a se deprinde cu dragostea, cu beția dragostei, n-a simțit cine știe ce interes față de cele cu care i s-au încrucișat pașii. Mai apoi a început să o frecventeze îndeosebi pe Leyla Hanim[151], despre care i-a cerut Secretarului să consemneze că era „cea mai lipsită de însușiri aparte, cea mai ștearsă, cea mai neîntinată și cea mai nevătămătoare” dintre femeile pe care le cunoștea, deoarece socotea că, tocmai datorită trăsăturilor ei, nu s-ar fi putut îndrăgosti de ea. „Deoarece socotea că nu s-ar fi putut îndrăgosti de ea, Prințul Osman Celâlettin Efendi și-a putut deschide fără teamă inima în fața Leylei Hanim”, a consemnat Secretarul într-o noapte, pentru că acum lucrau și

nopțile. „Numai că, fiind singura femeie în fața căreia îmi puteam deschide inima fără teamă, m-am îndrăgostit de ea imediat”, a adăugat Prințul. „A fost una dintre cele mai îngrozitoare perioade din viața mea.“

Secretarul a așternut pe hârtie amintiri de pe vremea când Prințul și Leyla Hanim obișnuiau să se întâlnească și să se ciorovăiască în pavilion: Leyla Hanim își făcea apariția acolo însoțită de slujitori, după un drum cu trăsura care dura o jumătate de zi, venind de la conacul tatălui său, care era pașă, mâncau împreună la o masă așternută special pentru ei, asemenea celor despre care citeau în romanele franțuzești, timp în care sporovăiau despre poezie și muzică, la fel ca protagoniștii rafinați ai acelorași romane, pentru ca îndată după masă, deoarece se apropia vremea plecării, să se aștearnă amândoi pe o sfadă care stârnea îngrijorare printre bucătarii, slugile și vizitiii care-i ascultau din dosul ușilor întredeschise. „Gâlcevile noastre nu aveau o cauză precisă”, a spus o dată Prințul. „Eram însă furios pentru că, din pricina ei, nu mai puteam să fiu eu însumi, din pricina ei gândurile mele își pierduseră nevinovăția, din pricina ei ajunsesem că nu mai percep vocea care răsuna în abisurile eului meu. Ca urmare a unei greșeli de care n-am înțeles și n-am să înțeleg niciodată dacă m-am făcut vinovat sau nu, lucrurile au continuat astfel până la moartea ei.“

Prințul a cerut să se consemneze că, la moartea Leylei Hanim, încercase o mare amărăciune și se eliberase. Chiar dacă Secretarul, întotdeauna tăcut, întotdeauna respectuos, întotdeauna supus a făcut ceea ce nu făcuse niciodată de-a lungul celor șase ani închinați trudei sale de scrib, încercând să redeschidă subiectul de câteva ori, Prințul n-a mai revenit asupra lui decât în felul și în momentele în care și-a dorit el să vorbească despre acest lucru.

Bunăoară, într-o noapte, cam cu șaisprezece luni înainte de a se stinge din viață, în vreme ce arăta că, dacă nu izbutea să devină el însuși, dacă lupta pe care o ducea în pavilion de cincisprezece ani urma să se soldeze cu un eșec, străzile Istanbulului aveau să se prefacă în străzile unui oraș nenorocit, „care nu izbutise să fie el însuși”, și în timp ce afirma că nici nenorociții care pășeau pe terenurile virane, prin parcurile, pe străzile care imitau terenurile virane, parcurile, caldarâmurile altor orașe nu aveau să mai devină vreodată ei înșiși, și în vreme ce spunea că, deși nu ieșise nici măcar o dată din grădina pavilionului, cunoștea ca-n palmă toate străzile dragului său Istanbul – fiecare piatră de pavaj, fiecare lampă de pe stradă, fiecare prăvălie, de parcă le-ar fi străbătut zilnic, iar acestea prindeau viață în reveriile sale, Prințul a cerut să se consemneze că pe timpul când Leyla Hanim venea zi de zi cu trăsura la el, își petrecea cea mai mare parte a timpului visând la trăsura care înainta pe străzile orașului, „În zilele în care se lupta să fie el însuși, Prințul Osman Celâlettin Efendi își petrecea jumătate din timp visând la străzile și la povârnișurile pe care le străbătea trăsura cu doi cai – unul roib, altul negru, pe drumul dinspre Kuruçeșme spre pavilionul nostru, pentru ca după masa și după cearta dintotdeauna, să-și irosească cealaltă jumătate de zi visând la drumul de întoarcere al trăsurii care o purta pe înlăcrimata Leyla Hanim înapoi, la conacul pașei, tatăl dumisale, trecând, de cele mai multe ori, pe aceleași străzi și aceleași povârnișuri ca la venire”, nota Secretarul, cu scrisul lui îngrijit și migălos dintotdeauna.

Cu un alt prilej, cu doar o sută de zile înaintea morții sale, pe când înșira, rând pe rând, personalitățile pe care le purtase în sine de-a lungul vieții, în mod conștient sau inconștient, ca pe un al doilea spirit, spre a putea înăbuși vocile și poveștile celorlalți, pe care începuse din nou să le

audă pe atunci, Prințul a cerut să se consemneze că, dintre toate personalitățile pe care le îmbrăcase – așa cum faci când îți schimbi straiele, asemenea unui padișah nefericit, nevoit să adopte seară de seară o altă înfățișare, cel mai mult îi plăcuse personalitatea îndrăgostită de femeia al cărei păr mirosea a liliac. Pentru că Prințul citea și recitea mai apoi cu meticulozitate fiecare rând, fiecare frază pe care-i ceruse s-o scrie și pentru că, de-a lungul celor șase ani, ajunsese să cunoască, să stăpânească și să-și însușească încetul cu încetul, în amănunt, întreaga memorie și întregul trecut al Prințului, Secretarul și-a amintit că femeia al cărei păr mirosea a liliac era Leyla Hanim, deoarece, cu un alt prilej, Prințul îi ceruse să aștearnă-n scris povestea unui îndrăgostit care nu izbutise să fie el însuși din pricina unei femei al cărei păr mirosea a liliac și care, atunci când femeia murise în urma unui accident, ori a unei erori de care nu avea să-și dea seama niciodată dacă se făcea sau nu vinovat, nu mai izbutise să fie el însuși pentru că nu putuse uita, de această dată, mireasma ei de liliac.

Ultimele luni petrecute împreună de Secretar și de Prinț au fost marcate, așa cum spunea Prințul într-o clipă de avânt, înaintea bolii care avea să se abată asupra sa, „de o muncă aprigă, de o speranță aprigă și de o credință aprigă”. Erau zile în care Prințul dicta toată ziua și în care, pe măsură ce dicta și pe măsură ce-și depăna poveștile, distingea în el cu și mai multă tărie vocea aceea care îl făcea să fie el însuși. Lucrau până la ceasuri târzii din noapte, după care, oricât de târziu ar fi fost, Secretarul urca în trăsura care stătea priponită în grădină și se ducea acasă, pentru ca a doua zi dimineață să revină la revărsatul zorilor și să-și reia locul la masa de mahon.

Prințul istorisea poveștile unor regate care se prăbușiseră și dispăruseră pentru că nu izbutiseră să fie ele însele, ale unor seminții care fuseseră nimicite pentru că imitaseră alte seminții, ale unor

popoare care se pierduseră-n uitare, pe meleaguri îndepărtate și neștiute, pentru că nu izbutiseră să viețuiască pe potriva firii lor. Ilirii se făcuseră nevăzuți de pe scena istoriei pentru că, vreme de două sute de ani, nu fuseseră în stare să-și găsească un rege care să-i învețe, prin personalitatea sa puternică, cum să devină ei înșiși. Prăbușirea Babilonului nu se datora, așa cum se credea, faptului că regele Nimrud îl înfruntase pe Dumnezeu, ci faptului că acesta își închinase întreaga energie înălțării vestitului turn, secătuind, astfel, resursele propriei sale deveniri. Seminția nomadă a lapiților, aflată pe punctul de a trece la viața sedentară și de a pune bazele unui stat, s-a lăsat vrăjită de neamul aitipa, cu care făcea negoț, s-a abandonat cu totul imitației și a sfârșit prin a fi nimicită. Prăbușirea Sassanizilor s-a datorat, așa cum scria și Tabari[152] în *Istoria* sa, faptului că, de-a lungul întregii lor existențe, ultimii suverani ai dinastiei, Kavad, Ardașir și Yazdegerd, fascinați de bizantini, de arabi și de evrei, n-au izbutit să fie ei înșiși nici măcar o zi. La doar cincizeci de ani de la ridicarea primului său templu, sub înrâurirea Susei, marea Lydie, a cărei capitală se găsea la Sardis, s-a prăbușit și a dispărut din istorie. Sibirii erau un neam de care nici măcar istoricii nu-și mai aduc aminte, nu numai din pricină că, tocmai când erau pe cale să întemeieze un mare imperiu asiatic, au prins să-și însușească veșmintele sarmaților, să le poarte podoabele, să le recite poeziile, de parcă tot norodul ar fi fost atins de o molimă, astfel încât și-au pierdut toate amintirile, ci și din cauză că au uitat misterul care îi făcea să fie ei înșiși. „Mezii, pafchionițiii, celții”, dicta Prințul, iar Secretarul adăuga, înaintea stăpânului său, „au fost nimiciți pentru că n-au putut fi ei înșiși”. „Sciții, calmucii, mysienii”, spunea Prințul, iar Secretarul adăuga „au fost nimiciți pentru că n-au putut fi ei înșiși”. La ceasurile târzii ale nopții, când își isprăveau munca și poveștile despre moarte și nimicire, uzi

leoarcă de sudoare, auzeau afară, în liniștea nopții de vară, țârâitul îndârjit al câte unui greier.

Când Prințul a răcit și a căzut la pat, într-o zi vântoasă de toamnă în care frunzele castanilor roșietici se rostogoleau în havuzul plin de nuferi și de broaște din grădină, niciunul dintre ei n-a acordat prea mare însemnătate acestei întâmplări. Prințul tocmai vorbea despre ceea ce avea să se aleagă de bezmeticii care urmau să viețuiască pe străzile ticăloșite ale Istanbulului dacă el rata prilejul de a deveni, în sfârșit, el însuși, dacă nu reușea să urce pe tronul otoman însuflețit de puterea de a fi el însuși, afirmând că nefericiții aceia „aveau să-și privească viețile prin ochii altora, aveau să asculte basmele altora, nu propriile povești, aveau să se lase fascinați de chipurile altora, nu de propriile chipuri”. Au pus la fiert flori de tei culese din grădină, au băut ceai și au lucrat până noaptea târziu.

A doua zi, când Secretarul a urcat la catul de sus ca să mai ia o plapumă pentru a-l acoperi pe stăpânul său, care se întinsese pe divan, pradă fierbințelii, a băgat de seamă, năpădit de o vrajă ciudată, că pavilionul era cu desăvârșire pustiu, după ce, de-a lungul anilor, toate mesele și toate scaunele fuseseră făcute surcele, toate ușile fuseseră scoase din balamale, toate lucrurile distruse. Odăile pustii, pereții și scările casei erau stăpânite de un alb de vis. Într-o încăpere altminteri goală se găsea un pian alb marca Steinway, rămas din copilăria Prințului, la care nu cântase nimeni de ani de zile, care nu fusese aruncat pentru că, de fapt, fusese dat cu totul uitării și care nu avea pereche la Istanbul. Secretarul a văzut, pe de altă parte, albul acela care îți dădea senzația că, prin îndepărtarea tuturor sunetelor, mirosurilor și lucrurilor, amintirile păliseră, memoria încremenise, iar timpul se oprise în loc la lumina albă, imaculată ce se revărsa pe ferestrele pavilionului ca și cum ar fi fost vorba de

o altă planetă. Pe când cobora scările, purtând în brațe o plapumă albă, fără niciun miros, a simțit că divanul pe care era întins Prințul, masa de mahon la care lucra el de ani de zile, hârtiile albe și ferestrele erau la fel de fragile, de delicate și de ireale ca obiectele din casele de jucărie cu care se distrau copiii. În vreme ce-l acoperea cu plapuma pe stăpânul său, a observat că barba acestuia, nerasă de două zile, albise. La căpătâiul lui se aflau un pahar pe jumătate plin cu apă și niște hapuri albe.

„Noaptea trecută am visat-o pe mama, care mă aștepta într-o pădure deasă și întunecoasă de pe un tărâm îndepărtat", i-a dictat Prințul, de pe divanul pe care era lungit. „Turna apă dintr-o carafă mare, roșie, dar aceasta era foarte vâscoasă și curgea anevoie", i-a dictat Prințul. „Am priceput atunci că am rămas în picioare pentru că am stăruit toată viața să fiu eu însumi", i-a dictat Prințul. „Prințul Osman Celâlettin Efendi și-a petrecut toată viața în așteptarea tăcerii din el, pentru a-și putea auzi propria voce și propriile povești", a scris Secretarul. „Așteptând tăcerea", a repetat Prințul. „Să nu se oprească ceasurile din Istanbul", a dictat Prințul. „Când mă uitam la ceasurile din visul meu", a spus Prințul, „socoteam că toate depănau poveștile altora", a continuat Secretarul. A urmat un moment de tăcere. „Invidiez pietrele din deșerturile sterpe, stâncile pierdute între munți neatinși de picior de om, copacii din văi nevăzute de ochi omenesc pentru simplul motiv că pot să fie ei înșiși", a dictat cu greutate și cu nostalgie Prințul. „Plimbându-mă, în vis, prin grădina amintirilor mele", a început la un moment dat. „Nimic", a adăugat apoi. „Nimic", a scris grijuliu Secretarul. S-a așternut o lungă, o foarte lungă tăcere. Ceva mai târziu, Secretarul s-a ridicat de la masă, s-a apropiat de divanul pe care stătea întins Prințul, s-a uitat cu atenție la stăpânul său, iar apoi a revenit în tăcere la masă. „După ce a dictat

această propoziție, Prințul Osman Celâlettin Efendi s-a stins în pavilionul de vânătoare de pe povârnișurile de la Teșvikiye, joi, 7 *Șaban* 1321[153], la ora trei și un sfert dimineața", a scris el apoi. Peste douăzeci de ani, Secretarul avea să scrie, cu aceeași caligrafie, cele ce urmează: „După șapte ani, pe tronul de care n-a avut parte Prințul Osman Celâlettin Efendi a urcat fratele său mai mare, Mehmet Reșat Efendi[154], cel căruia îi trăsese o palmă peste ceafă în copilărie, iar pe vremea acestuia din urmă, Statul Otoman, intrat în Marele Război, s-a prăbușit".

Caietul i-a fost adus lui Celâl Salik de o rubedenie a Secretarului, iar acest articol a fost descoperit printre hârtiile foiletonistului, după moartea acestuia.

XVII

Dar cel care a scris toate acestea sunt eu

Voi, cititorii, vă găsiți încă printre cei vii,
Dar eu, plăsmuitorul acestor rânduri,
Voi fi ajuns demult la capătul drumului,
Pe tărâmul umbrelor.
E.A. Poe

„Da, da, eu sunt eu!”, a cugetat Galip când a sfârșit de depănat povestea Prințului. „Da, sunt eu!” Era atât de convins că izbutise să fie el însuși pentru că istorisise acea poveste și, totodată, atât de satisfăcut de faptul că, în cele din urmă, reușise să fie el însuși, încât își dorea să ajungă cât mai degrabă în Blocul Orașul Inimii, să se așeze la masa lui Celâl și să aștearnă pe hârtie alte foiletoane.

Șoferul taxiului în care a urcat după ce a plecat de la hotel s-a apucat să-i spună o poveste. Deoarece sfârșise prin a-și da seama că nu poți să fii tu însuți decât depănând povești, Galip îl asculta plin de îngăduință.

Cu un secol în urmă, într-o zi caldă de vară, pe când inginerii nemți și turci care construiau gara Haydarpașa lucrau așezați la niște mese pe care-și întinseseră hârtiile cu calcule, un scufundător pornit la vânătoare de comori, care se afla la mică depărtare de ei, găsise o monedă pe fundul mării. Pe aversul acesteia era gravat un chip de femeie. Un chip ciudat, captivant. Scufundătorul se dusese cu obiectul descoperit la unul dintre inginerii turci, care trudeau la adăpostul unor umbrele negre, în speranța că acesta i-ar fi putut desluși misterul chipului, nedibuit de el, urmând inscripția de pe monedă. Tânărul inginer fusese atât de impresionat de expresia fascinantă de pe chipul împărătesei bizantine, nu și de inscripție, încât îl cuprinsese

tulburarea, ba chiar teama, ceea ce sporise confuzia scufundătorului. Aceasta se datora faptului că pe chipul împărătesei bizantine nu stăruia doar ceva nelămurit, care se lega de literele arabe și latine pe care le așternea inginerul pe hârtie[155], ci și un nu știu ce care îl trimitea cu gândul la chipul mult iubit al verișoarei sale, cu care visa să se însoare de ani de zile. La vremea aceea, fata pe care o iubea era pe cale să se mărite cu un alt bărbat.

— Da, drumul spre Secția de Poliție din Teșvikiye e blocat, a spus șoferul, răspunzând întrebării lui Galip. Iar a fost împușcat cineva.

Galip a coborât din taxi și a luat-o pe o uliță scurtă și îngustă, aflată între Bulevardul Emlak și Bulevardul Teșvikiye. Luminile albastre, pâlpâitoare ale mașinilor de poliție parcate în zona în care străduța se intersecta cu bulevardul se reflectau pe asfaltul umed ca niște lămpi cu neon, palide și triste, în piațeta din fața prăvăliei lui Alâaddin, în care luminile continuau să rămână aprinse, domnea o tăcere încărcată de vrajă cu care nu se mai confruntase niciodată și pe care ar fi socotit-o firească doar în vise.

Circulația era oprită. Copacii păreau încremeniți. Nu se simțea nicio pală de vânt. Atmosfera care domnea în spațiul acela restrâns te trimitea cu gândul la o scenă de teatru zămislită din culori și sunete artificiale. Manechinele răspândite printre mașinile de cusut Singer expuse în vitrină păreau gata să li se alăture polițiștilor și celorlalte autorități prezente la fața locului. „Da, în ceea ce mă privește, eu sunt eu”, a fost tentat să spună Galip. Când din puzderia de gură-cască și de polițiști a lucit lumina albastră-argintie a *flash*-ului unui fotograf, Galip a observat, ca și cum i-ar fi venit brusc în minte o amintire desprinsă din vise, ca și cum ar fi dat peste o cheie pierdută cu douăzeci de ani în urmă, ca și cum ar fi recunoscut un chip pe care nu-și dorea să-l vadă, că pe trotuar,

la doi pași de vitrina în care erau etalate mașinile de cusut Singer, se zărea o pată albă. O singură persoană: Celâl. Era acoperit cu niște foi de ziar. Unde era Rüya? Galip s-a apropiat.

Capul lui Celâl, neacoperit de ziarele care îi înveleau tot trupul aidoma unei plăpumi de hârtie tipărită, zăcea pe trotuarul murdar, plin de noroi, ca pe o pernă. Avea ochii deschiși; purta pe chip o expresie gânditoare, de parcă ar fi visat ceva, o expresie obosită, de parcă ar fi fost cufundat în propriile gânduri; era, totodată, stăpânit de tihnă, de parcă ar fi contemplat stelele, de parcă ar fi spus „Mă odihnesc, dar îmi și amintesc". Unde era Rüya? Galip a încercat sentimentul unei farse, sentimentul unei glume și sentimentul remușcării. Nu se vedeau urme de sânge. Cum de pricepuse, încă înainte de a-l vedea bine, că trupul acela fără viață era trupul lui Celâl? „Să vedeți", i-a venit să spună, „se pare că nu știam că știam totul". În mintea lui, în mintea mea, în mintea noastră stăruia un puț; un nasture, un nasture vinețiu; monede, capace de răcoritoare, nasturi ivindu-se din dosul dulapului. Contemplăm stelele – stelele care lucesc printre ramurile copacilor. Trupul de pe trotuar părea să spună „Acoperiți-mă bine, să nu-mi fie frig!" Acoperiți-l bine, să nu-i fie frig! Pe Galip l-a luat cu frig. „Eu sunt eu!" Și-a dat seama că paginile de ziar despăturite pe care le vedea în fața lui fuseseră desprinse din gazetele *Milliyet* și *Tercüman.* Pete de motorină în șapte culori. Bucăți de ziar peste care își aruncaseră ochii cei din jur, ca să vadă dacă apăruse articolul lui Celâl. Să nu-ți fie frig! E frig.

O voce metalică îl căuta, prin stația de radiorecepție aflată în microbuzul poliției, a cărui portieră era deschisă, pe comisarul-șef. Vă rog, unde este Rüya, unde, unde? Luminile semaforului din colțul străzii, care se schimbau în zadar… Verde. Roșu. Apoi, încă o dată, verde. Roșu. La fel și în vitrina cofetăresei: verde, roșu. „Îmi amintesc,

îmi amintesc, îmi amintesc”, spunea Celâl. Obloanele prăvăliei lui Alâaddin erau coborâte, dar înăuntru era lumină. Să fi fost, oare, un indiciu? „Domnule comisar”, a simțit Galip imboldul să spună, „scriu primul roman polițist din Turcia, iar acesta este primul indiciu: luminile dinăuntru au rămas aprinse.” Pe jos, mucuri de țigară, petice de hârtie, gunoaie. Galip a ochit un polițist tânăr, s-a apropiat de el și a început să-i pună întrebări.

Incidentul se petrecuse între orele nouă și jumătate și zece. Nu se știa cine era asasinul. Bietul om se prăbușise la pământ de îndată ce fusese împușcat. Da, era un gazetar renumit. Nu, nu era nimeni cu el. Nici polițistul nu știa de ce rămăsese cadavrul acolo. Nu, nu fuma. Da, meseria de polițist era grea. Nu, bărbatul care fusese împușcat nu era însoțit de nimeni, agentul era sigur de asta: de ce îi punea domnul o asemenea întrebare? Cu ce se ocupa domnul? Ce căuta domnul acolo, noaptea, la o astfel de oră? Putea să-i prezinte domnul actul de identitate?

În vreme ce polițistul îi examina actul de identitate, Galip s-a uitat la plapuma de gazete sub care zăcea trupul lui Celâl. De departe se putea observa mai bine că neoanele din vitrina cu manechine proiectau asupra gazetelor o lumină care bătea în roz. A chibzuit: domnule polițist, răposatul era atent la astfel de detalii mărunte. Cel din fotografie sunt tot eu, așa cum și chipul de pe chipul meu este eu. Poftiți, luați-l! Vă rog. Păi, să plec. Mă așteaptă soția acasă. S-ar zice că am rezolvat totul cât ai bate din palme.

Tocmai pătrunsese pe strada pe care locuia el, după ce trecuse prin fața Blocului Orașul Inimii fără să se oprească deloc și după ce traversase, de asemenea, în fugă Piața Nișantași, când, pentru prima oară după mulți ani, a mârâit la el, de parcă ar fi fost gata să se repeadă asupra lui, un câine de pripas, un animal ca vai de el, de culoarea mocirlei. Ce putea să însemne asta? A trecut pe

trotuarul de vizavi. Oare erau aprinse luminile în salon? Cum de nu fusese atent la asta? se gândea el în ascensor.

Acasă nu era nimeni. Nu se vedea nicăieri vreun semn care să arate că Rüya ar fi trecut pe acolo. Lucrurile pe care le-a atins – clanțele ușilor, foarfecile lăsate neglijent ici și colo, lingurile, scrumierele în care își stingea Rüya țigările cândva, masa la care se așezau o dată pentru a mânca împreună, fotoliile goale, demne de milă în care se așezau față în față până mai ieri, tot ceea ce se afla în casă era insuportabil de trist, insuportabil de melancolic. S-a năpustit afară în pas alergător.

A rătăcit pe străzi îndelung. Pe trotuarele care făceau legătura între Nișantași și Șișli, pe care el și Rüya pășeau emoționați, în mare grabă, când se duceau la Cinematograful Site[156], în copilărie, nu se zărea niciun suflet, în afara câtorva câini care scormoneau prin tomberoanele de gunoi. Câte articole ai scris despre asemenea câini? Câte am să mai scriu eu? După o lungă rătăcire, a revenit în Piața Teșvikiye, făcând un ocol pe strada din dos, pe care se găsea moscheea, și, după cum se aștepta, pașii l-au purtat către colțul unde, cu patruzeci și cinci de minute în urmă, zăcea cadavrul lui Celâl. La colț nu mai era însă nimeni. Mașinile de poliție, gazetarii, gloata – toți se făcuseră nevăzuți, o dată cu trupul mortului. Pe trotuarul din fața vitrinei cu mașini de cusut, unde văzuse trupul lui Celâl scăldat în lumina neoanelor ce se strecura în stradă printre manechine, nu se mai zărea nicio urmă. Pesemne că foile de ziar care acopereau leșul fuseseră strânse cu grijă. În fața Secției de Poliție se afla, ca în fiecare noapte, un polițist care stătea de pază.

Când a pătruns în Blocul Orașul Inimii, a simțit o sfârșeală care nu-i stătea deloc în fire. Apartamentul lui Celâl, care imita neabătut trecutul, i s-a părut înduioșător, tulburător și familiar, asemenea căminului unui ostaș care

revine la vatră după aventuri și lupte care au durat ani de zile. Cât de departe se afla acel trecut! Or, nu trecuseră nici șase ore de când ieșise din apartament. Trecutul era la fel de ademenitor ca somnul. S-a întins în patul lui Celâl și a adormit gândind, ca un copil neprihănit, ca un copil vinovat, că avea să viseze articolele de gazetă pe care cădea lumina lămpii, fotografiile, misterul, pe Rüya, toate lucrurile în căutarea cărora se afla, gândind că în vis nu avea să săvârșească greșeli, că în vis avea să săvârșească greșeli.

Când s-a trezit, s-a gândit: „E sâmbătă dimineața”. Dar era sâmbătă la prânz. O zi în care nu trebuia să mergi la birou ori la judecătorie. S-a dus, desculț, să ia ziarul *Milliyet,* care fusese strecurat pe sub ușă: „Celâl Salik a fost ucis”. Știrea fusese pusă pe manșetă. Publicaseră o fotografie cu trupul întins pe trotuar, făcută înainte ca acesta să fi fost acoperit cu ziare. Consacraseră întreaga pagină incidentului. Luaseră imediat declarații de la primul-ministru, de la alte oficialități și persoane celebre. Puseseră într-un chenar articolul cifrat al lui Galip, intitulat „Întoarce-te acasă”, arătând că era vorba de „ultimul lui articol”. Publicaseră, totodată, o fotografie reușită a lui Celâl, din ultima perioadă. Potrivit celebrităților care dăduseră declarații, gloanțele erau îndreptate împotriva democrației, a libertății de gândire, a păcii și a altor lucruri pozitive care erau evocate cu orice prilej de acest fel. Se luaseră măsuri pentru prinderea asasinului.

Ședea la masa pe care se aflau tot soiul de hârtii și de tăieturi din ziare și fuma. A rămas multă vreme așa, îmbrăcat în pijama, și a fumat. Când a sunat soneria de la ușă, a avut sentimentul că trecuse o oră de când fuma aceeași și aceeași țigară. Era Kamer Hanim. Văzându-l pe Galip în pragul ușii ce se deschisese pe neașteptate, s-a uitat mai întâi la el ca la o stafie, stând cu cheia apartamentului în mână, apoi a intrat, s-a prăbușit

greoaie în fotoliul de lângă telefon și s-a pornit pe plâns. Toată lumea crezuse că murise și Galip. Toată lumea își făcea griji pentru ei de nu știu câte zile. De cum citise știrea în gazete, în zori, ieșise din casă în fugă, ca să se ducă la alde Tanti Hâle. Trecând prin fața prăvăliei lui Alâaddin, văzuse că înăuntru se afla o droaie de oameni. Pricepuse că, în dimineața aceea, fusese descoperit acolo cadavrul doamnei Rüya. Când își deschisese dugheana în faptul zilei, Alâaddin descoperise înăuntru trupul neînsuflețit al Rüyei, care dormea printre păpuși.

Cititorule, o, cititorule, îngăduie-mi ca, o dată ajuns în acest moment al cărții mele, în cuprinsul căreia m-am străduit, de la un capăt la altul, deși fără prea mare succes, să fac meticulos diferența între narator și personaje, între foiletoane și paginile în care erau relatate felurite întâmplări, adică după atâtea eforturi însuflețite de cele mai bune intenții, pe care le-ai băgat, poate, și tu de seamă – îngăduie-mi, așadar, ca, înainte de a trimite la cules aceste rânduri, să intervin și eu măcar o dată. Există, după cum știi, în unele cărți pagini care ne mișcă atât de profund – nu atât datorită harului scriitorului, cât datorită faptului că povestea, plăsmuită „parcă de la sine”, curge „parcă de la sine”, încât nu mai izbutim să le uităm cu niciun chip. Asemenea pagini nu ne rămân întipărite în minte, în inimă ca pagini în care scriitorul, pe deplin stăpân pe uneltele sale, a zămislit minuni slujindu-se de condei – puteți să faceți orice remarcă doriți, ci ca o amintire tulburătoare, răscolitoare și amară până la lacrimi, pe care o vom evoca ani de zile, așa cum se întâmplă cu ceasurile uneori paradiziace, alteori infernale ale propriei noastre vieți – cu ambele și, mai cu seamă, cu cele situate dincolo de ele. Dacă aș fi fost un foiletonist de primă mână, înzestrat cu har, și nu unul „ajuns”, aș fi cugetat acum, încrezător, că am ajuns la una dintre acele pagini

ale operei mele intitulate *Rüya și Galip* care-i vor întovărăși pe cititorii inteligenți și sensibili ani de zile. Dar pentru că sunt realist în aprecierea abilităților și scrierilor mele, îmi lipsește o asemenea siguranță. De aceea, aș dori să-l las pe cititor, în aceste pagini ale poveștii, singur cu amintirile sale. Cel mai bun lucru pe care l-aș putea face în această privință ar fi să-i propun zețarului să acopere această parte cu cerneală neagră, așa încât dumneavoastră să puteți zămisli, apelând la propria imaginație, ceea ce eu nu am izbutit să aștern pe hârtie așa cum se cuvine. Asta pentru a putea reda culoarea neagră a coșmarului în care am pătruns din punctul în care am rămas cu povestea, pentru a vă aduce mereu aminte de tăcerea care domnea în mintea mea în vreme ce rătăceam mai apoi, în zilele ce au urmat, prin hățișul evenimentelor, ca un somnambul. Priviți, așadar, paginile de mai jos ca pe niște pagini negre – ca pe amintirile unui somnambul.

Kamer Hanim se dusese în goană de la prăvălia lui Alâaddin la Tanti Hâle. Acolo plângeau cu toții, credeau că murise și Galip. Kamer Hanim le dezvăluise, în cele din urmă, taina lui Celâl – le spusese că acesta se ascundea de ani de zile în apartamentul aflat la ultimul etaj al Blocului Orașul Inimii, așa cum făceau și Galip și Rüya de o săptămână. Așa încât, din nou, toată lumea socotise că Rüya și Galip erau morți. Mai apoi, când Kamer Hanim revenise în Blocul Orașul Inimii, Ismail Efendi îi spusese: „Ia du-te și aruncă o privire sus!” Kamer Hanim luase cheia și, după ce urcase, cu puțin înainte de a descuia ușa, fusese cuprinsă de o spaimă ciudată, iar apoi de o convingere – de convingerea că Galip era în viață. Purta o fustă verde, de culoarea fisticului, cu care Galip o văzuse îmbrăcată adeseori, și un șorț murdar.

Mai târziu, când s-a dus la Tanti Hâle, Galip a constatat că și aceasta era îmbrăcată tot cu o fustă

verde fistic, imprimată cu flori vinețiii. Oare era o simplă coincidență sau un imperativ vechi de treizeci și cinci de ani, menit să-i aducă aminte că lumea era la fel de plină de vrajă precum grădinile memoriei? Le-a povestit mamei și tatei, Unchiului Melih și lui Tanti Suzan, tuturor celor care îl ascultau cu ochii în lacrimi, că el și Rüya se întorseseră de la Izmir cu cinci zile în urmă și că, în ultimele cinci zile, își petrecuseră cea mai mare parte a timpului, uneori și nopțile, în Blocul Orașul Inimii, alături de Celâl; Celâl cumpărase de ani buni ultimul etaj al blocului, tăinuindu-le acest fapt celorlalți. Se ascundea de niște indivizi care îl tot amenințau.

După-amiaza târziu, pe când le furniza aceeași explicație responsabililor de la Organizația Securității Naționale și procurorului, care doriseră să-i ia o declarație, a vorbit îndelung și despre vocea de la telefon. Nu a reușit însă să-i atragă în povestea pe care-o depăna pe cei doi indivizi din fața sa, care îl ascultau cu o atitudine ce sugera că știau totul. S-a simțit neputincios, asemenea cuiva care nu izbutește să răzbată din propriile vise și să ademenească în ele pe altcineva. În mintea lui stăruia o liniște adâncă, nemărginită.

Către seară, s-a pomenit în camera lui Vasif. A văzut în ea urmele nealterate ale unei vieți fericite de familie, care se pierdea undeva în trecut – poate pentru că era singura încăpere din casă în care nu plângea nimeni; peștii japonezi, care degeneraseră din pricină că se „căsătoriseră” mereu între ei, se legănau tihniți în acvariu. Kömür, motanul lui Tanti Hâle, stătea tolănit lângă covor și îl fixa gânditor din priviri pe Vasif. Vasif stătea pe marginea patului și cerceta teancul de hârtii pe care îl ținea în mână. Erau telegrame de condoleanțe trimise de sute de oameni, de la primul-ministru la cititori obișnuiți. Galip a zărit pe fața lui Vasif acea expresie uimită și jucăușă care i se ivea pe chip de îndată ce se așeza între

Rüya și Galip, în același colț al patului în care se afla acum, pentru a se uita împreună cu ei la vechi tăieturi din ziare. În cameră stăruia aceeași lumină stinsă, vlăguită pe care o vedea ori de câte ori se adunau acolo, înainte de masa de seară pe care le-o pregătea Tanti Hâle sau, mai înainte vreme, Bunica; lumina toropită de somn pe care o generau, într-o conjuncție statornică, neabătută, becul slab, fără abajur, lucrurile vechi, decolorate, și tapetul de pe pereți i-au adus aminte lui Galip de melancolia care însoțea momentele în care se afla alături de Rüya, de tristețea cuibărită în el ca o boală fără leac. Melancolia și tristețea acelor clipe reprezentau acum o amintire plăcută. Galip l-a ridicat pe Vasif de pe marginea patului. A stins lumina. S-a întins pe pat îmbrăcat, ca un copil care-și dorește să plângă înainte de a se cufunda în somn, și a dormit douăsprezece ore.

A doua zi, la înmormântarea care a avut loc la Moscheea Teșvikiye, Galip, rămas singur cu redactorul-șef, i-a relatat acestuia că de pe urma lui Celâl rămăseseră nenumărate cutii cu articole nepublicate, că în ultimele săptămâni, deși predase foarte puține materiale noi, lucrase necontenit, că dusese la bun sfârșit niște proiecte mai vechi, că încheiase o serie de articole rămase neisprăvite de-a lungul timpului, că abordase, într-o manieră alertă, o sumedenie de teme mai mult decât inedite, pe care nu le mai tratase niciodată înainte. Redactorul-șef i-a spus că dorea, desigur, să publice articolele respective la rubrica lui Celâl. Așa a ajuns Galip să-și înceapă viața de scriitor, care urma să se întindă pe ani de zile, la rubrica lui Celâl. În timp ce lumea ieșea din Moscheea Teșvikiye și înainta spre Piața Nișantași „unde aștepta carul mortuar, Galip l-a zărit pe Alâaddin, care se uita la ei, dus pe gânduri, din ușa prăvăliei sale. Avea în mână o păpușă mică, pe care tocmai se pregătea s-o împacheteze într-o foaie de ziar. După ce s-a dus la gazeta *Milliyet* cu noile articole

ale lui Celâl, Galip a visat-o pentru prima oară, noaptea, pe Rüya alături de acea păpușă. Predase articolele lui Celâl și ascultase cuvintele pline de mâhnire pe care i le adresaseră prietenii și dușmanii acestuia, între care se afla și bătrânul foiletonist Neșati, precum și opiniile lor cu privire la crimă, iar apoi se retrăsese în biroul celui dispărut și se apucase să citească ziarele de pe masă, apărute în ultimele cinci zile. Între articolele ai căror autori puneau responsabilitatea crimei pe seama armenilor, a mafiei turcești („a tâlharilor din Beyoğlu", a vrut Galip să corecteze cu pixul verde), a comuniștilor, a contrabandiștilor de țigări, a grecilor, a islamiștilor, a idealiștilor, a rușilor, a Nakșibendiilor, între coloanele în care erau inserate frânturi de amintiri lacrimogene, peste măsură de elogioase, ori în care erau depănate crime asemănătoare din istoria Turciei, i-a atras atenția articolul de investigație al unui tânăr gazetar, referitor la modul în care fusese înfăptuit omorul. Articolul, apărut în ziarul *Cumhuriyet* în ziua în care avusese loc înmormântarea, era succint, limpede, dar pentru că era redactat într-un stil plin de elocință, protagoniștii nu erau menționați nominal, ci potrivit calității pe care-o aveau – menționată cu majuscule:

Vestitul Foiletonist ieșise vineri seara la ora șapte din locuința sa aflată în Nișantași, însoțit de propria Soră, pentru a se duce la Cinematograful Konak. Filmul *Întoarcerea acasă* se terminase la ora nouă și douăzeci și cinci de minute, iar Foiletonistul și Sora sa, căsătorită cu un tânăr avocat (aici Galip s-a pomenit menționat pentru prima oară în viața sa într-o gazetă, chiar dacă între paranteze), ieșiseră de la cinematograf o dată cu restul spectatorilor. Ninsoarea care luase Istanbulul în stăpânire de zece zile contenise, dar era frig. După ce au traversat Bulevardul Valikonagi, au pătruns pe Bulevardul Emlak, iar de acolo, pe Bulevardul Teșvikiye. Moartea i-a

surprins exact când se aflau în dreptul Secției de Poliție, la ora nouă și treizeci și cinci de minute. În mod foarte probabil, asasinul, care avea asupra lui un pistol Kinkkale, de felul celor pe care le dețineau militarii ieșiți la pensie, îl ochise pe Foiletonist, dar sfârșise prin a-și descărca gloanțele asupra ambilor frați. Poate pentru că arma era defectă, doar trei dintre cele cinci gloanțe îl atinseseră pe Foiletonist; unul dintre ele o nimerise pe Sora acestuia, iar celălalt se înfipsese în zidul Moscheii Teșvikiye. Cum unul dintre gloanțe îi străpunsese inima, Foiletonistul se prăbușise chiar la locul incidentului și murise imediat. Un alt glonț îi făcuse praf stiloul, aflat în buzunarul stâng al sacoului (toate gazetele se cramponau cu înfrigurare de acest simbol întâmplător), astfel încât cămașa sa albă se mânjise mai degrabă cu cerneală verde decât cu sânge. Sora Foiletonistului, rănită grav în plămânul stâng, își continuase drumul și intrase într-un debit de tutun și ziare. Ziaristul relata, iar și iar, asemenea unui detectiv care privește în mod repetat filmul unei scene importante, derulând mereu pelicula înapoi, cum se apropiase Sora Foiletonistului de dugheana aceea cunoscută în zonă drept „prăvălia lui Alâaddin”, cum pătrunsese în ea, pășind cu mare greutate, și cum nu putuse s-o observe Alâaddin, care se folosise în acest răstimp de rădăcina copacului ca de o apărătoare. Sora Foiletonistului se strecurase încet în prăvălie și se rostogolise într-un colț, printre păpuși. Apoi, deodată, ritmul filmului se accelera, o lua razna: proprietarul afacerii, care tocmai dădea jos gazetele prinse de trunchiul castanului din fața dughenei, pe care se pregătea s-o închidă, fusese cuprins de neliniște la auzul focurilor de armă și, pentru că n-o văzuse pe femeia care pătrunsese în prăvălie, coborâse în pripă oblonul și fugise într-un suflet de la locul evenimentelor, îndreptându-se spre casă.

În ciuda faptului că luminile din magazinul cunoscut în împrejurimi drept „prăvălia lui Alâaddin” rămăseseră aprinse până dimineața, nici polițiștii care făceau investigații în perimetru, nici alte persoane nu sesizaseră prezența tinerei, care își dădea sufletul înăuntru; de asemenea, organele abilitate reacționaseră cel puțin ciudat când aflaseră că polițistul aflat în post pe trotuarul de vizavi nu numai că nu intervenise, dar nici măcar nu băgase de seamă că fusese împușcată și o a doua persoană.

Asasinul fugise într-o direcție necunoscută. Un cetățean care se adresase autorităților a doua zi dimineață semnalase că în seara precedentă, după ce cumpărase un bilet la Loteria Națională de la prăvălia lui Alâaddin, observase în preajma locului în care se petrecuse incidentul, cu puțin timp înainte de producerea acestuia, o umbră întunecată, cu aspect înfricoșător, care purta o pelerină și niște veșminte ciudate („Parcă ar fi fost sultanul Mehmet Cuceritorul”, spusese el), numai bune pentru filmele istorice, ba chiar că, înainte de a afla din ziare ce se întâmplase, le povestise emoționat soției și cumnatei sale despre peripeția cu pricina. În încheierea articolului, tânărul gazetar își exprima dorința ca indiciile pe care le furnizase să nu cadă pradă dezinteresului sau incompetenței, așa cum se petrecuseră lucrurile cu tânăra al cărei cadavru fusese descoperit în zori, printre păpuși.

În noaptea aceea, Galip a visat-o pe Rüya printre păpușile care se vindeau în prăvălia lui Alâaddin. Nu murise. Îl aștepta, respirând ca o părere alături de celelalte păpuși și clipind din ochi înspre el, dar Galip întârzia, nu reușea cu niciun chip să ajungă la prăvălie; nu putea decât să contemple înlăcrimat, de departe, de la o fereastră aflată în Blocul Orașul Inimii, luminile vitrinei lui Alâaddin, care se răsfrângeau pe trotuarul podit cu zăpadă.

Într-o dimineață însorită de la începutul lui februarie, Galip a aflat de la tatăl său că venise răspunsul la solicitarea adresată de Unchiul Melih Biroului Cadastral din Șișli, date fiind problemele legate de succesiune, și că din el rezulta că Celâl ar mai fi avut un apartament, pe o stradă dosnică din Nișantași.

Apartamentul pe care s-au dus să-l vadă Unchiul Melih și Galip, în tovărășia unui lăcătuș ghebos, se găsea pe o străduță îngustă, pavată cu piatră cubică, ale cărei trotuare erau pline de gropi și care îi dădea lui Galip prilejul să se întrebe, ori de câte ori pătrundea pe ea, de ce trăiau cândva oamenii cu stare în locuri atât de nenorocite, sau de ce se socotea odinioară că cei care trăiau în locuri atât de nenorocite erau oameni cu stare, la ultimul etaj al uneia dintre clădirile acelea cu trei sau patru caturi, cu fațadele înnegrite de funingine și fum, cu zugrăveala coșcovită pe ici, pe colo, ca pielea unui bolnav fără leac, din spatele cartierului Nișantași. Lăcătușul a deschis ușa, pe care nu se afla nicio plăcuță lămuritoare, fără a fi nevoit să forțeze lacătul uzat.

Dincolo de ușă se aflau două dormitoare nespus de strâmte și, în fiecare dintre ele, câte un pat. În partea din față a casei se găsea un mic salon, luminat de soarele care pătrundea pe fereastra orientată spre stradă, iar în mijlocul acestuia, o masă masivă; pe masă, care era încadrată de două fotolii, zăceau tăieturi din ziare cu relatări despre cele mai recente crime, fotografii, reviste de cinema și de sport, reviste de benzi desenate precum *Teksas* și *Tommiks,* care datau de pe vremea copilăriei lui Galip și care fuseseră retipărite de curând, romane polițiste, teancuri de hârtii și de gazete. Cojile de fistic care umpleau până la refuz o scrumieră mare din aramă îi dovedeau lui Galip fără putință de îndoială că la masa aceea stătuse Rüya.

În ceea ce trebuia să fi fost camera lui Celâl, Galip a văzut cutii cu Mnemonics, medicamentul pentru stimularea memoriei, cu vasodilatatoare și cu aspirină, precum și cutii cu chibrituri. Obiectele pe care le-a zărit în camera Rüyei, pe un scaun, i-au adus aminte că soția sa nu-și luase prea multe lucruri când plecase de acasă: o parte din trusa de machiaj, papucii, brelocul fără cheie despre care socotea că-i aducea noroc și peria de păr cu oglindă montată pe spate. Galip a privit atât de intens obiectele așezate pe scaunul Thonet, în încăperea pustie, ai cărei pereți erau lipsiți de orice podoabă, încât a simțit într-o clipă că se lepăda de vraja iluziei și că percepea celălalt sens pe care i-l indicau lucrurile – misterul uitat, tăinuit în lume. „Veneau aici ca să-și spună povești unul altuia", s-a gândit el, o dată revenit lângă Unchiul Melih, care continua să respire cu greutate, după ce urcase scările. Modul în care erau așezate hârtiile de îndosariat din capul mesei arăta că Rüya se apucase să aștearnă în scris istorisirile lui Celâl și că, de-a lungul ultimei săptămâni, Celâl stătuse întotdeauna așezat în fotoliul din stânga, unde se afla acum Unchiul Melih, iar Rüya, care asculta ceea ce spunea el, pe celălalt fotoliu, acum gol. Galip și-a pus în buzunarul sacoului povestirile lui Celâl, de care avea să se folosească mai târziu în articolele din *Milliyet,* și a oferit explicația așteptată de Unchiul Melih, care nu insistase, de altfel, prea mult în această privință.

Celâl contractase o boală îngrozitoare, care îi afecta memoria, boală pe care o descoperise, cu mult timp în urmă, vestitul medic englez Cole Ridge, fără a izbuti însă să-i vină de hac. Pentru a-și disimula boala în fața celorlalți, se ascundea în asemenea apartamente și le cerea necontenit ajutorul, Rüyei și lui. Din acest motiv, obișnuiau să rămână acolo peste noapte – uneori Galip, alteori Rüya –, să asculte ceea ce le istorisea Celâl, spre a-și regăsi și a-și recrea trecutul, ba chiar

apartamentul închiriat în care locuise cândva cu soția sa și s-a mutat în apartamentul lui Celâl din Blocul Orașul Inimii, întocmai așa cum nu voise să se uite la trupul neînsuflețit al Rüyei, nu a vrut să se uite nici la lucrurile din casă, pe care tatăl său le-a împărțit rând pe rând, în dreapta și-n stânga, vânzând, totodată, o parte din ele. Nu mai nutrea acum iluzia că Rüya urma să-și facă iar apariția într-o bună zi, așa cum socotea, optimist, în vise, venind de aiurea, la fel ca după prima ei căsnicie, și că urmau să-și continue viața de acolo de unde o lăsaseră, de parcă la mijloc s-ar fi aflat o carte pe care o citeau împreună și care rămăsese neisprăvită. Zilele calde ale verii continuau să-și facă simțită prezența, de parcă nu aveau să se mai sfârșească niciodată.

La sfârșitul verii, a avut loc o lovitură de stat militară. Noul guvern, alcătuit din patrioți prudenți, care nu se cufundaseră în cloaca numită politică, a declarat că urma să-i descopere, unul câte unul, pe cei care se făceau vinovați de crimele politice comise în trecut. Gazetele care nu izbutiseră să publice știri politice din pricina cenzurii, au amintit atunci, pe un ton elegant și moderat, că, la un an de la săvârșirea ei, nu putuse fi elucidată nici măcar „crima Celâl Salik”. Un ziar – nu *Milliyet*-ul, în care publica Celâl Salik, ci o altă publicație – a anunțat că informatorul care avea să ajute la descoperirea asasinului urma să primească o recompensă substanțială. Cu acești bani se putea achiziționa un camion, o mică moară sau o băcănie, de natură să-ți asigure un venit lunar sigur până la sfârșitul vieții. Astfel s-au dezlănțuit agitația și exaltarea care urmau să limpezească misterul ce se ascundea în spatele „crimei Celâl Salik”. Comandanții din orașele de provincie, numiți pe perioada legii marțiale, și-au suflecat și ei mânecile și au trecut la treabă cu nădejde, din dorința de a nu pierde acest ultim prilej de a atinge nemurirea.

V-ați dat seama, după stil, că cel care a reînceput să relateze desfășurarea evenimentelor sunt eu. În zilele acelea, în care castanii prindeau din nou să înfrunzească, începusem să mă metamorfozez, treptat, dintr-o persoană copleșită de tristețe într-o persoană copleșită de furie. Iar persoana furioasă care eram pe cale să devin nu pleca prea mult urechea la știrile pe care le transmiteau la Istanbul corespondenții din provincie, cu mențiunea că „ancheta se desfășoară în secret”, într-o săptămână citeai că asasinul fusese prins într-un târg de munte, de al cărui nume auzise mai demult, când un autobuz plin cu fotbaliști și suporteri se prăbușise în prăpastia de la intrarea în localitate, zdrobindu-se de fundul ei, fără să se fi înregistrat supraviețuitori, pentru ca în săptămâna următoare vinovatul să fie prins într-un târg de coastă, în timp ce privea cu jind, însuflețit de sentimentul datoriei, către o țară învecinată, care îl blagoslovise cu un sac de bani, pentru a săvârși ceea ce săvârșise. Deoarece aceste prime vești îi stimulau pe cetățenii care nici măcar nu îndrăzniseră să viseze vreodată la calitatea de informator și, pe de altă parte, îi îndemnau la sârguință pe comandanții răspunzători de legea marțială, invidioși pe izbânzile altor colegi, pe la începutul verii s-a declanșat o adevărată isterie a „asasinului prins”. În aceeași perioadă, angajații de la „securitate” au început să vină să mă ia în miez de noapte pentru a mă duce în centrul orașului, cu scopul de a „apela la informațiile mele”, de „a-i ajuta la identificarea vinovatului”.

Așa cum se întâmpla prin târgurile izolate atașate de credința și de cimitirele lor, în care, o dată cu intrarea în vigoare a interdicției de circulație, generatorul electric era oprit de la miezul nopții până a doua zi dimineață, pentru că primăria nu avea suficienți bani, și în care, din această pricină, domneau o atmosferă de pedeapsă capitală și o beznă tăcută, înspăimântătoare, la

adăpostul căreia măcelarii de contrabandă își hăcuiau mânioși bătrânele mârțoage, viața din întreaga țară fusese împărțită în două jumătăți, în alb și negru, de parcă ar fi fost despicată cu un cuțit drept prin mijloc. Cu puțin după miezul nopții, mă ridicam încetișor de la masă, desprinzându-mă de norii de fum care înconjurau biroul la care scrisesem ultimul articol al lui Celâl, recurgând la un tip de inspirație și de inventivitate pe potriva lui, coboram la poarta Blocului Orașul Inimii, pe trotuarul pustiu, și așteptam mașina poliției, care urma să mă ducă pe povârnișurile din Beșiktaș, la sediul Organizației Securității Naționale, ce aducea cu un castel împrejmuit de ziduri înalte. Pe cât de mort, de încremenit și de întunecat era orașul, pe atât de aglomerat și de zgomotos, de însuflețit și de viu luminat era castelul.

Îmi arătau fotografiile unor tineri nedormiți, cu priviri visătoare, cu cearcăne sub ochi, cu părul vâlvoi. Ochii unora dintre ei îmi aminteau de fiul sacagiului, care venise o dată, cu ani în urmă, la noi acasă și ai cărui ochi negri înregistraseră îndată în memorie, cu proiectoarele privirilor, lucrurile din jur, răstimp în care băiatul turna apă într-un vas, iar alții mă purtau cu gândul la „prietenul fratelui mai mare al unui prieten”, cu fața spuzită de coșuri, care se apropiase o dată, îndrăzneț, de Rüya, pe când ne aflam împreună la cinematograf, fără să-i pese o clipă de vărul ei, așezat chiar alături, în vreme ce ea își savura înghețata, în „pauza de cinci minute” a unui film; unii dintre ei îmi readuceau înaintea ochilor imaginea unui vânzător de vârsta noastră, care se uita cu ochi cârpiți de somn la droaia de copii de școală ce se revărsau pe ușa întredeschisă a unei vechi prăvălii cu articole de mercerie, întipărită în istoria bine-cunoscutei geografii a drumului pe care-l străbăteam între casă și școală; alții – aceștia erau și cei mai înspăimântători dintre ei – nu-mi

aminteau de nimeni, nu-mi sugerau nicio asociere. Când, în vreme ce contemplam aceste chipuri goale – pe cât de goale, pe atât de îngrozitoare, ai căror deținători fuseseră siliți să-i pozeze fotografului în fața zidurilor nezugrăvite, murdare și mânjite de cine știe ce soi de pete ale clădirilor în care funcționau diversele direcții ale Securității, aveam senzația că disting cu precizie ori că nu pot distinge cu precizie, prin perdeaua de ceață a amintirilor, o umbră, o expresie care nici nu se dezvăluia întru totul, nici nu rămânea întru totul indistinctă, cu alte cuvinte atunci când aveam o ezitare, agenții însărcinați cu protecția mea, pe care n-aveai cum să-i păcălești, mă încurajau și-mi furnizau informații provocatoare cu privire la persoana a cărei expresie fantomatică o zăream în fotografie: tânărul acela fusese prins în urma unui denunț, într-o cafenea din Sivas unde obișnuiau să se adune idealiștii, și mai săvârșise cândva patru crime, iar celălalt, care pe vremuri nu avea încă mustața cănită, publicase un lung articol în foileton, într-o revistă care susținea ideile lui Enver Hodja, articol în care se vorbea despre Celâl ca despre o posibilă țintă; cel căruia îi lipseau nasturii de la sacou fusese trimis de la Malatya la Istanbul, era învățător, dar, cu cincisprezece ani în urmă, cu ocazia apariției unui articol al lui Celâl despre Mevlâna, le repetase stăruitor elevilor săi, care pe atunci aveau nouă ani, că Celâl trebuia ucis pentru că îl insultase pe marele teolog; bărbatul temător, de vârstă mijlocie, care aducea cu un tată de familie, era un bețiv care ținuse o lungă cuvântare despre necesitatea stârpirii tuturor microbilor din țară, într-o cârciumă din Beyoğlu, astfel încât un alt cetățean, care se afla la o masă alăturată și căruia-i intrase în cap povestea cu recompensa oferită de ziar, îl turnase la Comisariatul din Beyoğlu, pretinzând că între microbii respectivi fusese pomenit și numele lui Celâl. Oare Galip Bey îi cunoștea pe bețivul acela

cu mutră de buimac, pe toți acei disperați, pe toți acei furioși, pe toți acei nefericiți pierduți în vise, duși de pe lume? Oare Galip Bey îl văzuse, în ultima vreme sau în ultimii ani, pe vreunul dintre bărbații aceia cu chipuri visătoare și vinovate, ale căror fotografii îi fuseseră puse în față rând pe rând în compania lui Celâl?

Pe la mijlocul verii, când tocmai constatam că pe bancnotele de cinci mii de lire fusese tipărit portretul lui Mevlâna[157], am citit în ziare un ferpar care anunța moartea unui colonel pensionar pe nume Fatih Mehmet al III-lea. În aceleași zile calde de iulie, inevitabilele mele vizite nocturne la Securitate au prins să se îndesească, după cum au prins să se înmulțească și fotografiile care-mi erau vârâte sub nas. În pozele pe care mi le arătau vedeam chipuri mai melancolice, mai triste, mai înfricoșătoare și mai neverosimile decât cele pe care le văzusem în modesta colecție a lui Celâl: persoane care reparau biciclete, studenți la arheologie, inspectori, benzinari, ajutoare de băcani, figuranți în filmele produse la Yeșilçam, proprietari de cafenele, autori de mici tratate religioase, vânzători de bilete de autobuz, paznici de parcuri, scandalagii care-și făceau veacul prin barurile de noapte, tineri contabili, vânzători de enciclopedii… Cu toții fuseseră schingiuiți, cu toții fuseseră mai mult sau mai puțin bătuți și maltratați, cu toții priveau spre aparatul de fotografiat cu o expresie care sugera „eu nu sunt aici”, cu o expresie care spunea „eu sunt, de fapt, altcineva”, care le masca tristețea și teama întipărite pe chip, de parcă și-ar fi dorit să dea uitării cunoașterea aceea tainică, misterul acela pierdut care dăinuia în tainițele memoriei lor, pe care îl uitaseră acolo și pe care, de vreme ce-l uitaseră, nici măcar nu-l mai căutaseră, de parcă toți și-ar fi dorit să-l facă pierdut, prin uitare, într-un puț fără fund, astfel încât să nu mai iasă la iveală niciodată.

Pentru că nu mai doresc să revin asupra faptelor și să arăt care dintre piesele unui joc vechi, ce mie mi se pare că s-a sfârșit demult (la fel și cititorilor mei), și-a aflat locul cuvenit, sau ce mutări – prevăzute cu mult înainte – am făcut fără să-mi dau seama, n-aș fi adus deloc vorba despre literele pe care le observasem pe chipurile din fotografie. Dar într-una dintre nopțile acelea fără sfârșit pe care le petreceam la castel (ar fi fost, oare, mai nimerit să-l numesc „fortăreață”?), când am restituit, cu aceeași hotărâre dintotdeauna, toate fotografiile cu chipuri care-mi fuseseră înfățișate, un angajat al Organizației Securității Naționale, despre care aveam să aflu mai apoi că era colonel de stat-major, m-a întrebat:

— Nu vedeți și literele?

Apoi a adăugat, cu maturitate profesională:

— Și noi știm cât de greu este să fii tu însuți în această țară. Dar măcar dacă ne-ați ajuta și dumneavoastră puțin!

Într-o noapte, mi-a fost dat să ascult raționamentele unui locotenent-colonel rotofei, care flecărea despre perpetuarea credinței cu privire la Mahdi în rândurile supraviețuitorilor unor confrerii mistice din Anatolia de parcă ar fi vorbit despre nu știu ce amintiri din copilăria sa întunecată și insipidă, nu despre rezultatele unei activități informative: în cursul călătoriilor sale secrete prin Anatolia, Celâl luase legătura cu aceste „vestigii reacționare” și izbutise să se vadă cu niște lunatici în casa unui mecanic de mașini dintr-un cartier mărginaș al Konyei și a unui plăpumar din Sivas, spre a-i înștiința că urma să strecoare în articolele sale o seamă de semne privitoare la sfârșitul lumii, dar că se cuvenea să mai aștepte o vreme. Articolele în care vorbea despre ciclopi, despre retragerea apelor Bosforului, despre pașale ori despre padișahi care umblau pe străzi deghizați gemeau de asemenea semne.

Când un funcționar destoinic, care declarase că, în cele din urmă, izbutise să descifreze semnele respective, afirmase cu toată seriozitatea că acrostihurile obținute din prima literă a fiecăruia dintre paragrafele cuprinse într-un articol al lui Celâl intitulat „Sărutul” erau de natură să elucideze enigma, mi-a venit să spun „Știam”. Când mi-a arătat ce semnificație avea faptul că volumul în care Khomeini își depăna lupta și viața se intitula *Descoperirea misterului,* precum și fotografiile care-i fuseseră făcute bărbatului pe străzile întunecate ale Bursei, pe vremea exilului său în acest oraș, îmi venea să spun, știind foarte bine ce anume voiau să semnifice astfel de lucruri, „Știu”. Și eu știam, la fel ca și ei, cine era persoana dispărută, care era misterul pierdut din spatele scrierilor lui Celâl privitoare la Mevlâna. Când se afirma, în glumă, că Celâl se afla în căutarea cuiva pe care să-l omoare, pentru a putea „reinstitui” misterul pierdut, pentru a „muri de râs”, cum ziceau unii, sau pentru că-și pierdea memoria, sau când mă confruntam, în vreuna dintre fotografiile care-mi erau puse în față, cu câte un chip ce aducea foarte bine cu nu știu care dintre persoanele acelea cu expresii pierdute, melancolice, triste din fotografiile pe care le descoperisem în adâncurile dulapului de ulm, îmi venea să exclam „Știu!”. Voiam să spun, totodată, că știam cine erau iubitele cărora li se adresa în articolul privitor la retragerea apelor Bosforului, soția imaginară căreia i se adresa în articolul în care-și imagina un sărut, personajele cu care se confrunta în reveriile dinainte de culcare. Când îmi dezvăluiau, pe un ton batjocoritor, că vânzătorul acela de bilete la negru care se îndrăgostise de tânăra grecoaică cu chipul palid de la ghișeul de bilete al unui cinematograf, despre care vorbea Celâl într-unul dintre articolele sale, era, de fapt, un polițist în civil, angajat în structurile lor, și când afirmam, la ore târzii din noapte, după ce priveam îndelung

chipul vreunui suspect care arăta și mai stingher pentru că, din pricina oglinzii magice care ne despărțea, noi îl puteam vedea pe el, dar el nu ne putea vedea pe noi, chip care, din pricina bătăilor, a torturii și a nesomnului, își pierduse aspectul neștirbit, tainele și tâlcul, că nu izbutisem să-l recunosc nici pe acel bărbat, iar ei îmi explicau că, de fapt, articolele lui Celâl cu privire la chipuri și la hărți erau „o farsă ordinară", că se folosise de o metodă ieftină pentru a-i amăgi și a-i face fericiți pe cititorii care așteptau să le încredințeze o taină, un lucru de preț, un semn de parteneriat, îmi venea să spun, deși nu credeam în vorbele lor, „Știu".

Poate că știau și ei că știam, ori că nu știam și, pentru că voiau să-și isprăvească treaba mai repede, pentru că doreau să înăbușe încă din față neliniștea care pâlpâia într-un cotlon al minții tuturor cititorilor de gazete, al tuturor cetățenilor, nu doar al minții mele, voiau să ucidă misterul acoperit de smoala neagră și de sedimentele cenușii ale vieților noastre, misterul negru, pierdut al lui Celâl, înainte de a ajunge să-l descoperim noi.

Se întâmpla uneori ca vreunul dintre agenții aceia suspicioși, care socotea că povestea se lungise destul, vreun pașă plin de fermitate, pe care îl vedeam pentru prima oară, ori un procuror uscățiv, pe care-l cunoscusem cu luni în urmă, să se apuce să depene o istorie fără cusur, asemenea unui detectiv neverosimil care le deslușește rând pe rând cititorilor unui roman, cu iscusința unui scamator, tâlcul necunoscut al tuturor indiciilor și amănuntelor din carte. În vreme ce se desfășura această scenă, care îmi aducea aminte de ultimele pagini ale romanelor pe care le citea Rüya, ceilalți slujbași ascultau discursul, răbdători și mândri ca niște profesori care, reuniți într-un juriu, în timpul unei „dezbateri" școlare, stau cu urechile ciulite la neprețuitele cuvinte rostite de cel mai strălucit dintre elevii lor, și își luau notițe pe niște hârtii cu

antetul Serviciului de Aprovizionare al Statului, aflate în fața lor: asasinul era un simplu pion, trimis de forțele externe care voiau să ne „destabilizeze” societatea; Bektași-Nakșibendiii, care constataseră că tainele lor deveneau subiect de deriziune, precum și o serie de poeți și rapsozi moderni, care scriau poeme cu acrostihuri, în *aruz vezni*[158] – Hurufiii benevoli, cu alte cuvinte, își asumaseră, fără să-și dea seama, rolul de reprezentanți ai puterilor străine, într-un complot care ne împingea spre anarhie, spre un soi de sfârșit al lumii. Nu, crima nu avea nicio implicație politică; pentru a-ți da seama de acest lucru, era suficient să-ți aduci aminte că gazetarul ucis scrisese tot soiul de aberații, care constituiau tot atâtea obsesii de-ale lui, fără nicio legătură cu politica, și pe care nu le-ar fi putut citi nimeni, dată fiind lungimea articolelor și stilul în care erau redactate, ca să nu mai vorbim de registru, care nu mai era la modă de ani de zile. Asasinul era fie un vestit tâlhar din Beyoğlu, care ajunsese la concluzia că legendele trase de păr pe care i le pusese Celâl în cârcă erau o bătaie de joc, fie un trăgător tocmit de acesta. Într-una dintre acele nopți în care mărturisirile făcute de feluriți studenți care se denunțau unii pe alții ca autori ai crimei, din dorința de a deveni faimoși, sfârșeau prin a fi retractate sub tortură, sau în care oameni neîntinați, ridicați din cine știe ce moschee, erau constrânși să-și dezvăluie „vinovăția”, un universitar, profesor de literatură clasică otomană, care purta proteză dentară și care-și petrecuse copilăria prin grădinile dosnice și pe străzile cu balcoane spânzurate deasupra străzii din partea veche a Istanbulului, la fel ca un pașă de la Organizația Securității Naționale, a oferit o lămurire plictisitoare, presărată cu tot soiul de glume, privitoare la confreria Hurufi și la vechile jocuri și forme artistice țesute în jurul cuvintelor, după care a ascultat povestea pe care i-am depănat-

o eu în silă și a afirmat, dându-și tot felul de aere, ca ghicitorii de prin mahalalele de la periferie, că întâmplările pe care le trăisem puteau fi incluse, fără prea mari sforțări, în *Frumusețe și Dragoste,* poemul mistic al lui Șeyh Galip. Scrisorile de denunț adresate gazetelor și Organizației Securității, sub imboldul ideii de recompensă, erau analizate, pe vremea aceea, la castel, de o comisie alcătuită din doi membri; aceștia nu au luat în considerare descoperirea literară a profesorului, care atrăgea atenția asupra unor detalii de ordin poetic, vechi de două sute de ani.

Atunci s-a ajuns la concluzia că asasinul era un frizer care făcuse obiectul unui denunț. După ce mi l-au arătat pe bărbatul acela mărunt și delicat, care avea vreo șaizeci de ani, și după ce și-au dat seama din nou că nu aveam cum să-l identific, nu m-au mai solicitat să particip niciodată la acele serbări demente ale morții, vieții, misterului și puterii desfășurate la castel. Povestea detaliată a frizerului, care mai întâi a negat crima, apoi a mărturisit-o, apoi iar a negat-o, apoi iar a mărturisit-o, a apărut, la o săptămână după aceea, în gazete. Celâl Salik vorbise pentru prima oară despre acel bărbat într-un articol intitulat „Trebuie să fiu eu însumi”; în articolul respectiv, ca și în alte câteva articole ulterioare, se relata că frizerul venise la el la ziar, îi pusese felurite întrebări menite să lămurească un mister profund privitor la Orient, la noi și la existența noastră, iar gazetarul îi răspunsese de fiecare dată printr-o glumă. Frizerul constatase furios că glumele acelea, pe care le socotea tot atâtea insulte și la care fuseseră de față și alte persoane, erau evocate într-un prim articol, pentru ca apoi să fie reluate de mai multe ori. Văzând că, după douăzeci de ani, era din nou insultat prin republicarea primului articol, care purta același titlu ca pe vremuri, frizerul decisese să se răzbune pe foiletonist, la instigarea câtorva „focare” ce gravitau în jurul lui. Nu rezulta care

erau acele „focare instigatoare”, a căror existență fusese negată de frizer, care își definea acțiunea ca pe o formă de „terorism individual”, preluând limbajul deprins de la polițiști și din gazete. Într-o dimineață, la puțină vreme după ce apăruseră în ziare felurite fotografii care înfățișau chipul obosit și maltratat al bărbatului, limpezit de sens și de literele întipărite pe el, la o oră la care pe străzile Istanbulului nu hoinăreau decât haitele de câini – singurele care nu se sinchiseau de interdicția legii marțiale frizerul a fost executat prin spânzurare, ca urmare a unei sentințe de condamnare la moarte ce fusese pronunțată imediat, în chip de avertisment, după un proces precipitat, care avusese tot rolul unui avertisment.

În zilele acelea lucram la poveștile de care izbutisem să-mi amintesc și pe care izbutisem să le descopăr în legătură cu Muntele Qaf, iar pe de altă parte ascultam, cu acea senzație de buimăceală care te stăpânește când te trezești din somn, teoriile formulate de cei care mă vizitau la biroul meu de avocatură cu privire la „evenimente”, fără a fi în stare să ajut pe cineva. Așa am ajuns să-l ascult pe un elev pătimaș de la Liceul Imam Hatip, care dedusese, din articolele lui Celâl, că acesta era Dajjal, explicându-mi îndelung că, de vreme ce el trăsese această concluzie, de bună seamă că o făcuse și asasinul care, ucigându-l pe Celâl, i se substituise lui Mahdi, adică Lui, și care îmi indica tot soiul de litere în niște tăieturi din ziare ce gemeau de poveștile călăului, așa l-am ascultat și pe un croitor din Nișantași, care îmi povestea că îi confecționase și îi vânduse lui Celâl felurite veșminte de inspirație istorică. Mi-am amintit cu mare greutate, asemenea cuiva care-și aduce aminte ca prin vis de un film văzut cu mulți ani în urmă, chiar și de faptul că el era croitorul pe care-l zărisem trudind în atelierul lui, în noaptea cu ninsoare în care dispăruse Rüya. Am avut aceeași reacție și față de Saim, care dorea să se

documenteze cu privire la comorile din arhiva Organizației Securității Naționale și care a dorit să mă-nștiințeze că, în cele din urmă, adevăratul Mehmet Yilmaz fusese arestat, iar studentul nevinovat care fusese întemnițat în locul lui, eliberat. Pe când Saim medita asupra formulei „trebuie să fiu eu însumi", atrăgându-mi atenția asupra titlului articolului care fusese invocat ca motiv al crimei, eu eram atât de departe de a fi eu însumi, încât aveam sentimentul că mă îndepărtam atât de această carte neagră, cât și de Galip.

M-am consacrat o perioadă doar avocaturii și proceselor mele. Într-o vreme, am lăsat-o mai ușor cu lucrul, mi-am căutat vechii prieteni, am frecventat restaurantele și cârciumile în tovărășia unor persoane pe care le cunoscusem de curând. Uneori băgăm de seamă că norii care atârnau deasupra Istanbulului dobândeau o culoare neverosimil de gălbuie ori de cenușie, alteori încercam să mă conving pe mine însumi că cerul de deasupra orașului era același cer dintotdeauna, bine cunoscut. În miez de noapte, după ce scriam degajat, dintr-un foc, așa cum făcea Celâl în perioadele lui faste, două-trei articole care urmau să apară în acea săptămână la rubrica sa, mă ridicam de la masă, mă așezam în fotoliul de lângă telefon, îmi întindeam picioarele, sprijinindu-mi-le de măsuța joasă, și așteptam ca lucrurile care mă înconjurau să se preschimbe, treptat, în lucruri și semne ale unei alte lumi, ale unui alt univers. Simțeam atunci cum se clintea, ca o umbră, o amintire aflată undeva în străfundurile memoriei mele, cum umbra aceea înainta, pătrunzând pe poarta grădinii memoriei, care se deschidea spre o altă grădină, apoi spre o a doua, apoi spre o a treia grădină, și aveam sentimentul că, în răstimpul acestui proces atât de familiar, propria mea personalitate, ale cărei porți se deschideau și se închideau, la rândul lor, rând pe rând, devenea personalitatea altui om, care urma să se întâlnească

cu acea umbră, care avea să fie fericit alături de ea, iar apoi mă surprindeam pe punctul de a sta de vorbă cu vocea acelui alt om.

Ca să nu mă confrunt cu amintirile legate de Rüya în momente în care nu eram pregătit pentru așa ceva, îmi supravegheam viața, chiar dacă nu la modul foarte strict, și mă feream cu grijă de melancolie, despre care mă temeam să nu mă copleșească pe neașteptate, ori în locuri imprevizibile. Când mă duceam, seara, la Tanti Hâle – de două-trei ori pe săptămână, hrăneam peștii japonezi după cină, alături de Vasif, dar nu mă așezam niciodată cu el pe marginea patului, ca să ne uităm la tăieturile din ziare pe care ar fi urmat să mi le arate. (Cu toate acestea, aici am ajuns să văd o cupură în care fotografia lui Celâl fusese înlocuită cu cea a lui Edward G. Robinson, și astfel am descoperit că cei doi semănau, deși destul de vag, de parcă ar fi fost niște rude de departe.) Când se făcea târziu și când Tata ori Tanti Suzan îmi spuneau să mă întorc acasă fără întârziere, de parcă m-ar fi așteptat Rüya, bolnavă, în pat, le spuneam „Da, să plec ceva mai devreme de ora la care se oprește circulația pe străzi”.

Dar n-o luam pe strada care trecea prin fața prăvăliei lui Alâaddin ori pe străzile pe care mergeam întotdeauna cu Rüya, ci pe ulițe dosnice, care lungeau atât drumul până la vechea noastră casă, cât și drumul până la Blocul Orașul Inimii, îmi modificam apoi din nou traseul, ca să nu ajung pe străzile pe care pășiseră Celâl și Rüya după ce ieșiseră de la Cinematograful Konak, și astfel mă pomeneam rătăcind pe drumurile lăturalnice ale Istanbulului, printre lămpi, litere, ziduri necunoscute, blocuri oarbe, cu fațade înspăimântătoare, draperii trase, înnegurate ori curți de moschei, ciudate și sumbre. Faptul că pășeam printre aceste semne întunecate și moarte mă făcea să devin în asemenea măsură altcineva, încât, de cum ajungeam pe trotuarul pe care se afla

Blocul Orașul Inimii, la puțină vreme după ce intra în vigoare interdicția de circulație pe timp de noapte, și vedeam bucățile de pânză care continuau să rămână spânzurate de balconul de la ultimul etaj, descifram în ele cu ușurință un indiciu că Rüya mă aștepta acasă.

Văzând, la grilajul de la balcon, semnul pe care-l atârnase Rüya pentru mine, după ce pășisem pe străzile pustii, cufundate-n beznă, îmi aduceam aminte că, în cel de-al treilea an al căsniciei noastre, în toiul unei nopți în care orașul era copleșit de ninsoare, stătuserăm de vorbă îndelung, ca doi prieteni înțelegători aflați de multă vreme în termeni amicali, fără a ne înțepa unul pe altul, fără a lăsa conversația să se prăbușească în puțul nesfârșit al indiferenței Rüyei și fără a simți vreo clipă că se apropia tăcerea aceea profundă care se strecura de obicei între noi, ca un spirit ivit pe neașteptate. Eu fusesem cel care deschisese discuția, iar Rüya mi se alăturase, cu acea plăcere pe care i-o stârnea zborul propriei imaginații, și astfel ajunseserăm să ne imaginăm o zi pe care urma s-o petrecem împreună, la vârsta de șaptezeci și trei de ani.

Se făcea că într-o zi de iarnă, pe când aveam șaptezeci și trei de ani, ieșeam amândoi la plimbare prin Beyoğlu. Ne cumpăram unul altuia daruri, cu banii economisiți de fiecare: un pulover sau o pereche de mănuși. Eram îmbrăcați cu paltoanele noastre vechi și grele, pe care le îndrăgeam pentru că eram deprinși cu ele și care erau îmbibate de propriul nostru miros. Ne uitam aiurea la vitrine, sporovăind, fără să căutăm nimic în mod special. Ne plângeam că totul se schimbase, blestemam scârbiți și spuneam că vechile haine și vechile vitrine erau mai bune și mai plăcute vederii, așa cum erau și oamenii de pe vremuri. Știam că ne comportam așa pentru că eram suficient de bătrâni ca să nu mai așteptăm nimic de la viitor, dar asta nu ne împiedica să ne

purtăm în continuare la fel. Cumpăram un kilogram de castane în sirop, uitându-ne cu băgare de seamă la modul în care erau cântărite și ambalate. Descopeream apoi, pe o stradă dosnică din Beyoğlu, o veche dugheană cu cărți, pe care n-o mai văzuserăm până atunci, și ne felicitam reciproc, uimiți și bucuroși.

Aflam în prăvălie romane polițiste ieftine, pe care Rüya nu le citise niciodată, sau pe care uitase că le citise. În timp ce scotoceam printre cărți, un motan bătrân, rătăcit printre teancurile de terfeloage, începea să icnească, iar librăreasa ne zâmbea, plină de îngăduință. După ce plecam de acolo cu pachetele de cărți, mulțumiți că le cumpăraserăm ieftin și bucuroși că urma să potolim astfel foamea de romane polițiste a Rüyei pe cel puțin două luni, beam un ceai la un vânzător de *muhallebi* pe la care ne abăteam în drum, timp în care între noi se isca o gâlceavă măruntă. Ne certam pentru că împliniserăm șaptezeci și trei de ani, pentru că știam că ajunseserăm la șaptezeci și trei de ani irosindu-ne viața, așa cum li se întâmpla tuturor celor de seama noastră. O dată ajunși acasă, desfăceam pachetele, ne scoteam hainele fără nicio sfială și ne lăsam trupurile albe și îmbătrânite, cu mușchii fleșcăiți, să se iubească îndelung, mâncând castane dulci stropite din belșug cu sirop. Corpurile noastre îmbătrânite și ostenite aveau aceeași culoare crem, semitransparentă pe care o aveau trupurile noastre de copii la vremea când ne vedeam pentru prima oară, cu șaizeci și șapte de ani în urmă. Rüya, a cărei imaginație a fost întotdeauna mai bogată decât a mea, adăugase că, la mijlocul acelei partide de dragoste nebunești, urma să ne oprim, să ne aprindem țigările și să plângem. Deschisesem discuția deoarece știam că la șaptezeci și trei de ani, când nu avea să mai poată tânji după alte vieți, Rüya avea, în sfârșit, să mă iubească. În ceea ce privește Istanbulul, acesta urma să se scalde în aceeași mizerie ca și până

atunci, după cum au băgat de seamă cititorii mei. Uneori mai dădeam peste câte un lucru vechi de-al ei, care nu fusese aruncat pentru că scăpase privirilor mele, prin cutiile lui Celâl, printre obiectele aflate în biroul meu de avocatură ori prin cine știe ce cameră de la Tanti Hâle. Un nasture vinețiu de la rochia înflorată pe care o purta când ne-am văzut prima oară; ochelarii „moderni", cu partea de sus a ramei retrasă spre interior, care își făcuseră apariția pe chipurile femeilor iscusite și sănătoase tun din revistele de modă europene ale anilor 1960 și pe care Rüya îi purtase, în aceeași perioadă, vreo șase luni, pentru ca apoi să-i abandoneze; agrafe mici, negre, de felul celor pe care obișnuia să și le prindă în păr cu amândouă mâinile, timp în care mai ținea între buze o altă agrafă; capacul de la coada rățuștei de lemn, în care își ținea acele și ața de cusut, pe care îl socotise pierdut și pentru care se amărâse ani de zile; o temă la literatură, copiată dintr-o enciclopedie și rătăcită printre dosarele de avocatură ale Unchiului Melih, referitoare la pasărea legendară Simurgh, care trăia pe Muntele Qaf, și la aventurile celor porniți în căutarea ei; niște fire de păr rămase în peria cu care se pieptăna Tanti Suzan; o listă de cumpărături, pe care o așternuse pe hârtie ca să mi-o dea mie (macrou sărat, revista *Perdeaua albă,* gaz pentru brichetă, bomboane Bonibon cu alune); imaginea unui copac, desenată împreună cu Bunicul; calul din *Abecedar,* unul dintre ciorapii verzi cu care o văzusem încălțată în urmă cu nouăsprezece ani, când închiriase o bicicletă.

Înainte de a abandona încetișor, cu prețuire, cu infinită grijă acele mărunțișuri într-unul dintre tomberoanele așezate în fața blocurilor de pe străzile din Nișantași și, apoi, de a fugi, le purtam câteva zile, uneori câteva săptămâni, ba chiar – bine, bine! – o lună, două prin buzunarele mele murdare, iar apoi, după ce mă-ndepărtam de ele cu

tristețe, visam că lucrurile acelea melancolice urmau să se întoarcă într-o bună zi la mine, unul câte unul, cu toate amintirile pe care le purtau cu ele, la fel ca lucrurile care reveneau din bezna blocului.

Astăzi nu mi-au mai rămas de la Rüya decât scrierile – aceste pagini negre, negre ca smoala, întunecate. Uneori, când îmi amintesc de noaptea de iarnă cu ninsoare în care l-am auzit pentru prima oară pe Celâl depănând una sau alta dintre poveștile înșirate în aceste pagini – bunăoară, povestea călăului, sau basmul intitulat *Rüya și Galip*, îmi vine în minte o altă poveste, care arată că singura cale de a fi tu însuți este să fii altcineva, sau să te pierzi în poveștile altcuiva, și toate aceste povești, pe care am dorit să le reunesc într-o carte neagră, îmi aduc aminte, cu emoție, de o a doua, de o a treia poveste, așa cum se întâmplă cu poveștile de dragoste și cu memoriile noastre, care dau din una în alta, îmi aduc aminte de povestea îndrăgostitului care a devenit alt om când s-a făcut nevăzut pe străzile Istanbulului, și de povestea bărbatului aflat în căutarea sensului și a misterului pierdut de pe propriul chip și, astfel, mă dăruiesc cu și mai mult zel noii mele îndeletniciri, care constă în reluarea unor povești vechi, foarte vechi, foarte, foarte vechi, ajungând la sfârșitul cărții mele negre. La acest sfârșit, Galip scrie ultimul articol al lui Celâl, pe care trebuie să-l trimită la gazetă și de care, de altfel, nu se mai sinchisește nimeni prea mult. Apoi, spre dimineață, își amintește cu tristețe de Rüya și, ridicându-se de la masă, contemplă întunericul orașului, care tocmai se deșteaptă din somn. Îmi amintesc de Rüya și, ridicându-mă de la masă, contemplu întunericul orașului. Ne amintim de Rüya și contemplăm întunericul orașului, iar în miez de noapte suntem cuprinși de acea tristețe și acea tulburare care m-au cuprins pe mine când, șovăind între somn și trezie, am crezut că dădusem de urma Rüyei pe suprafața

plăpumii în carouri albastre. Pentru că nimic nu este atât de uimitor ca viața. În afară de scris. În afară de scris. Da, desigur, în afară de scris – singura consolare.

1985–1989

Sfârșit

---

[1] În traducere, „Visul“.

[2] Băutură dulce, preparată din tuberculii uscați și măcinați ai unor specii de orhidee; se servește caldă, cu scorțișoară presărată deasupra.

[3] În traducere, „Biruitorul”.

[4] În traducere, *Națiunea*; cotidian de mare tiraj în Turcia.

[5] Hebdomadar celebru, care apărea la Paris (1844-1P44); era foarte citit și în România.

[6] În traducere, *Lumea.*

[7] În traducere, „Popasul” sau „Conacul”; cel mai popular cinematograf din cartierul istanbulez Nișantași în anii 1970.

[8] Termenul de mai sus desemnează, în Turcia, cele două mari sărbători islamice: Sărbătoarea Jertfei *(Kurban Bayrami)* și sărbătoarea de încheiere a postului din luna Ramadan *(Șeker Bayrami).*

[9] În traducere aproximativă, „Compania de binefacere” societate anonimă care deținea monopolul asupra transportului de călători și de mărfuri în zona Bosforului, în perioada 1854-1945; a fost naționalizată în perioada republicană.

[10] În traducere, „Drumul falezei”.

[11] În traducere, „Noua aromă”.

[12] În traducere, *Libertatea*; cotidian de mare tiraj din Turcia.

[13] Cântăreață de muzică pop, celebră în anii 1970–1980.

[14] Reviste de benzi desenate, foarte populare printre copiii din Turcia, care preluau, de fapt, o serie similară patentată în Italia. *Tommiks* a apărut inițial în alb-negru (1955-2002); revista a fost reluată în 2004, într-o formulă grafică nouă, modernă.

[15] „În numele lui Dumnezeu cel Milos și Milostiv" (formulă rostită de musulmani înaintea actelor ritualice importante, dar și înaintea unor demersuri profane; are rolul de a sanctifica gestul credinciosului și este socotită de bun augur).

[16] Hayreddin Barbaros (m. 1546), pirat și apoi amiral al flotei otomane (din 1533), pe care a și reorganizat-o, transformând-o într-o forță redutabilă. În anii 1950 a devenit erou de benzi desenate, iar apoi de desene animate.

[17] Subdiviziune a lirei turcești.

[18] Poem alegoric de Șeyh Galip (1757-1799), la care se face adeseori aluzie în cuprinsul romanului.

[19] Este vorba de puciul din 27 mai 1960, îndreptat împotriva guvernării Partidului Democrat; junta militară s-a retras de la putere în octombrie 1961. Evenimentele s-au soldat, printre altele, cu execuția primului-ministru, a ministrului de externe și a ministrului de finanțe, acuzați de înaltă trădare, de deturnare de fonduri și de abrogarea constituției.

[20] Sultanul Abdülhamit al II-lea a domnit în perioada 1876-1909, fiind supranumit de către Junii Turci și de către susținătorii lor occidentali „sultanul roșu". A fost ultimul sultan care a beneficiat de puteri discreționare, reușind să amâne cu câteva decenii destrămarea inevitabilă a Imperiului Otoman și să tempereze valul de reforme preconizate de tânăra generație de politicieni și birocrați.

[21] A se vedea Povestea Prințului (partea a doua, capitolul XVI).

[22] Conducătorul suprem al musulmanilor din Imperiul Otoman, numit și revocat de către sultan: în perioada clasică, această demnitate revenea muftiului Istanbulului.

[23] Vălul musulman, care acoperă trupul feminin din cap până-n picioare, fiind menit să-l ferească de privirile indiscrete; acesta este numit în Turcia *garşaf,* „cearșaf".

[24] Personaj din romanul de debut al lui Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Ogullan (Cevdet Bey și fiii săi),* apărut în 1982.

[25] Personaj evocat, mai mult sau mai puțin pasager, în alte două romane ale lui Orhan Pamuk: *Sessiz Ev (Casa tăcută),* din 1983, și *Beyaz Kale (Fortăreața albă),* din 1985.

[26] Munte celebru în imaginarul islamic, privit adeseori ca spațiu al necunoscutului divin. Potrivit tradiției, el înconjura lumea ca un brâu, iar pe el își avea sălașul legendara pasăre Simurgh (sau Anqa, potrivit uneia dintre variantele sale).

[27] În traducere, „Banca de afaceri", una dintre băncile mari din Turcia.

[28] În traducere, „Progresul".

[29] Termenul Yeșilçam (literal, „bradul verde") desemnează, convențional, industria de filme din Turcia, așa cum, bunăoară, Hollywoodul este sinonim cu industria de film americană, iar Bollywoodul, cu industria de film indiană.

[30] În traducere, „Trandafirul".

[31] Nume similare cu cele ale eroilor poemului alegoric omonim de Șeyh Galip (1757-1799), amintit și mai sus.

[32] *Muhallebi* este un gen de budincă preparată, de obicei, din făină de orez și lapte, care poate fi îndulcită sau neîndulcită și asezonată cu alune, fistic, migdale, nuci, praf de nucă de cocos, scorțișoară, sirop de ciocolată, dulceață, șerbet etc. *Muhallebici*-ul este, în principiu, persoana care prepară și comercializează *muhallebi;* gama de produse preparate și servite în asemenea localuri este, în realitate, cu mult mai largă, mergând de la diverse varietăți de budincă până la ciorbe cu lapte, fripturi cu sosuri pe bază de lapte etc.

[33] Bine-cunoscut reper topografic din centrul Istanbulului; aici se află una dintre cele mai vechi linii de metrou (1875) — a doua din lume, după cea de la Londra.

[34] În traducere, „neînfricat, cutezător, curajos".

[35] Situat în apropiere de Istanbul.

[36] Autor fictiv.

[37] Titlu onorific acordat marilor maeștri spirituali și conducătorilor unor ordine mistice (sufite); era folosit și pentru a-i desemna pe conducătorii lăcașelor sufite.

[38] Instrument tradițional cu coarde, folosit îndeosebi de barzii populari.

[39] În traducere, „Ali Țară-minune”.

[40] Ramură populară a ordinului Bektași, cu tendințe șiite, dar și cu împrumuturi semnificative din credințele turcice preislamice. Unii exegeți văd astăzi în ea o religie independentă, desprinsă din islam. Are un mare număr de adepți în Turcia contemporană, care nu își declină întotdeauna identitatea confesională, prevalându-se de principiul șiit al disimulării defensive a credinței.

[41] Ordin mistic fondat de Haci Bektaș Veli sau de succesorii săi în secolul al XIV-lea; istoria sa s-a confundat în mare măsură cu cea a statului otoman. A cunoscut mai multe perioade de evoluție, cu particularități distincte, dar s-a remarcat întotdeauna prin adaptabilitate și prin capacitatea de absorbție a celor mai diverse formule religioase. A fost, printre altele, patronul spiritual al ienicerilor.

[42] Sectă șiită fondată de Fazlallah (Fadl Allah) din Astarabad la sfârșitul secolului al XIV-lea, care relua, în anumite privințe, ideile ismailiților (karmaților) și care a cunoscut o largă răspândire printre populațiile nonarabe, inclusiv printre cele turcice. Predicația fondatorului s-a desfășurat în Horasanul iranian, în Irak și în Azerbaidjan, centrul mișcării situându-se, până la moartea sa, la Baku.

[43] Fondatorul cvasilegendar al ordinului Bektași, despre care se presupune că a trăit în secolul al XIII-lea și a murit la începutul secolului al XIV-lea. Era un derviș de factură extatică, originar din Horasanul iranian, și pare să se fi bucurat de o largă susținere populară, atât în mediile islamice, cât și în cele nonislamice din Asia Mică. I se atribuie nenumărate miracole, consemnate într-un corpus hagiografic.

[44] Referitoare la Ali, ginerele și vărul profetului Mahomed, la familia sau la adepții acestuia, ori avându-și sursa în aceste medii, cu înclinații ezoterice pronunțate; de ele se leagă, de altfel, și învățăturile diverselor grupări șiite.

[45] Ordin mistic de orientare sunnită, fondat de Muhammad Baha ad-Din Nakșband (1317-1389) din Buhara, extrem de popular în regiunea Caucazului și în Asia Centrală. Se remarca prin practici

devoționale specifice și prin accentul pus pe metodele de concentrare și reculegere. Adepții săi erau practicanți fervenți ai „invocației inimii", realizată în tăcere, prin intermediul „inimii spirituale", ca centru al virtuții.

[46] În cazul de față, lideri de triburi, care aveau și autoritate spirituală asupra comunității pe care o păstoreau situație frecventă printre triburile turcice, în perioada timpurie a colonizării anatoliene, dar și printre cele kurde.

[47] Mișcare reformatoare, care militează pentru instaurarea unui regim constituțional în Turcia. După ce își desfășoară cea mai mare parte a activității în exil, membrii ei reușesc să determine detronarea sultanului (1909) și să câștige alegerile din 1912. Ajunși la putere în anul următor, în urma unei lovituri de stat, impun un triumvirat care se va discredita prin acțiunile ultranaționaliste, prin atitudinea discreționară, dar și prin acte de mare corupție. Se vor compromite definitiv prin alianța cu Puterile Centrale (Germania și Austria), în timpul Primului Război Mondial, care va conduce la dezmembrarea *de facto* a Imperiului Otoman.

[48] Principiile de acțiune formulate de Mustafa Kemal (1881-1938), supranumit Atatürk („părintele turcilor"), fondatorul Turciei moderne, și asumate de succesorii săi politici.

[49] Celebru poet arab (750-810), cu ascendență arabă și persană, renumit îndeosebi pentru poemele sale consacrate elogiului vinului și iubirii homosexuale. A sfidat în mod constant convențiile sociale, trezind reacții violente din partea puritanilor, care-i reproșau imoralitatea și comportamentul ostentativ, contrar principiilor islamului.

[50] Sultan al Imperiului Otoman în perioada 1730-1754; a reușit să pună capăt rebeliunii conduse de Patrona Halil, un fost ienicer, rebeliune care se soldase, printre altele, cu detronarea predecesorului său, Ahmet al III-lea. Domnia sa a fost marcată de conflicte armate cu Persia și cu Rusia.

[51] Antoine Ignace (Ignaz) Melling (1763-1831), de origine germană, a fost arhitectul imperial al sultanului Selim al III-lea (1789-1807). A petrecut optsprezece ani la Istanbul, a proiectat mai multe clădiri de interes public sau privat și a publicat mai târziu nenumărate gravuri inspirate de experiența sa otomană, devenite celebre.

[52] Mawlana Jalal ad-Din Rumi pentru turci, Mevlâna Celâleddin Rumi (m. 1273) —, celebru mistic persanofon, descendent al unei familii cu vechi tradiții intelectuale, stabilite la Konya (Asia Mică), și inspiratorul ordinului sufit Mawlawi (pentru turci, Mevlevi). Opera sa cuprinde, printre altele, un vast *Mațnawi* (în turcă, *Mesnevi),* devenit canonul confreriei al cărei întemeietor este socotit, și un volum de poeme închinate lui Sams ad-Din Tabrizi (pentru turci, Șemseddin din Tabriz), după tragica dispariție a acestuia. Numele turcizat al misticului, Celâleddin (Celâl ad-Din), cu sensul de „măreția credinței", trimite la numele personajului Celâl din romanul lui Pamuk.

[53] Pseudonimul poetic al sultanului Mahmut II (1808-1839).

[54] Pseudonimul poetic al sultanului Ahmet I (1590-1617).

[55] Această formulă desemnează în Turcia lupta purtată în perioada 1919–1922 pentru eliberarea teritoriului țării de sub ocupația Aliaților și a Greciei, survenită în urma înfrângerii Imperiului Otoman în Primul Război Mondial, ca aliat al Puterilor Centrale. Ea a condus, printre altele, la proclamarea Republicii Turcia (1923), ale cărei granițe aveau să fie recunoscute la Conferința de la Lausanne (1924).

[56] Literal, „Impostorul" (sensul comun al termenului este cel de „fals profet") – un gen de „Anticrist", în variantă islamică. Nu este menționat în Coran, dar este descris pe larg în unele „tradiții" privitoare la faptele și spusele Profetului. Potrivit acestora, Dajjal va avea un singur ochi sau va vedea cu un singur ochi și va aduce cu sine Raiul și Iadul deopotrivă, iar ceea ce va numi el Raiul va fi, de fapt, Iadul; uneori se precizează că va fi scund sau ghebos, că va avea picioarele strâmbe și părul roșcat. Apariția lui Dajjal este asociată cu sfârșitul lumii; înaintea acestui moment, Dajjal va fi antrenat într-o confruntare decisivă cu izbăvitorul Mahdi, care îl va învinge și va instaura o ultimă perioadă de pace și bunăstare pe pământ.

[57] Reprezentanți ai literaturii clasice otomane (sec. XIV-XIX); puternic influențată de cultura arabo-persană, aceasta era redactată într-o limbă hibridă, artificială, specifică administrației și elitelor culturale.

[58] Fazlallah sau Fadl Allah (m. 1393–1394), care se socotea a fi ultima manifestare a ciclului sfinților, s-a autoproclamat

„Încarnarea lui Dumnezeu” și a declarat că fusese trimis spre a le oferi oamenilor o revelație „mai completă” decât cele precedente; aceasta implica o „relectură” a revelațiilor anterioare, prin apelul la calcule complicate, axate pe cumularea valorii numerice a grafemelor din componența alfabetului arab. Pentru sectanții Hurufi, Cuvântul era manifestarea absolută a lui Dumnezeu; taina divină era revelată și prin mijlocirea chipului uman, devenit astfel Coranul, „Scriptura” prin excelență.

[59] Mare poet și mistic turc (1757-1799), adept al ordinului Mevlevi și superior al celebrului lăcaș Mevlevi din cartierul istanbulez Galata (1791-1799). Cea mai semnificativă creație a sa este lungul poem erotico-mistic *(mesnevi)* intitulat *Hüsn ü Aşk, Frumusețe și Dragoste. A* fost un apropiat al sultanului Selim al III-lea, la rândul său poet și protector al artelor, dar și membru inițiat al ordinului Mevlevi.

[60] În escatologia islamică, Mahdi („cel călăuzit”) este un gen de izbăvitor despre care se crede că își va face apariția înainte de Ziua Judecății de Apoi și că, alături de Iisus Hristos, va crea o societate perfectă, ideală; la fel ca Dajjal, nu este menționat în Coran. Natura și atributele acestui personaj sunt definite în mod diferit în mediile sunnite și în cele șiite. De-a lungul timpului, nenumărate personaje din lumea islamică s-au pretins a fi Mahdi, provocând tulburări sociale de proporții.

[61] Cel mai însemnat istoric arab premodern (1332-1406), originar din zona Maghrebului. Principiile sale de abordare a istoriei sunt expuse în *Prolegomene* introducerea teoretică la *Cartea considerațiilor asupra istoriei arabilor, perșilor și berberilor*, opera sa de căpătâi. A avut preocupări și în alte domenii, precum demografia, economia, filozofia. A fost, totodată, magistrat și diplomat.

[62] Această denumire este rezervată, în Turcia contemporană, școlilor secundare care pregătesc imami salarizați de statul turc. Programa acestor instituții include, pe lângă instruirea religioasă și obiectele specifice, discipline similare cu cele care se predau în alte instituții școlare de stat.

[63] „Cartea Străbunului Korkut”, epopee turcică datând, probabil, de la sfârșitul secolului al X-lea, dar transpusă în scris în secolul al XV-lea, care reflectă procesul de tranziție de la viața nomadă la cea

sedentară; printre cele douăsprezece episoade care s-au conservat pe această cale figurează și o „povestire” al cărei erou este un ciclop.

[64] Roman gotic de William Thomas Beckford (1760-1844), conceput inițial în franceză (data apariției: 1787), iar apoi tradus și publicat în engleză de reverendul Samuel Henley, fără menționarea numelui autorului (1786). Era inspirat de o poveste din O *mie și una de nopți,* în varianta franceză datorată lui Antoine Galland (1646-1715)'.

[65] Palat istanbulez aflat pe țărmul vestic, european al Bosforului; a fost centrul administrativ al Imperiului Otoman în perioada 1853-1923 (exceptând intervalul 1889-1909, când funcția sa a fost preluată de Palatul Yildiz), luând astfel locul Palatului Topkapi, construit de Mehmet al II-lea Cuceritorul. Palatul, cu multiple influențe europene, datează din epoca sultanului Abdülmecit (a fost ridicat în perioada 1842-1853).

[66] Joc care implică nouă piese de mici dimensiuni.

[67] Pieptul de pui este servit, în asemenea localuri, cu un sos dulce, preparat cu lapte.

[68] Actriță de film (n. 1945) extrem de populară în Turcia, laureată a mai multor premii naționale și internaționale, cu o filmografie bogată.

[69] Actriță turcă de film (n. 1954)

[70] Actriță de film (n. 1947) la fel de populară în Turcia ca și Türkân Şoray; a reprezentat Turcia la diverse festivaluri internaționale.

[71] Imnul național al Turciei.

[72] În mai 1919, Mustafa Kemal, supranumit ulterior „Atatürk” a fost numit inspector general al trupelor otomane din Anatolia și a părăsit Istanbulul, însoțit de un mic număr de colaboratori. La 19 mai 1919 a ajuns la Samsun (pe coasta turcă a Mării Negre), de unde a declanșat un șir de operațiuni cunoscute în istoria Turciei sub numele de Războiul de Independență; acestea s-au soldat, printre altele, cu eliberarea teritoriului anatolian de sub ocupația forțelor aliate, cu destrămarea Imperiului Otoman și, ulterior, cu proclamarea Republicii Turcia (29 octombrie 1923).

[73] Născut în 1304 și mort în 1368 sau 1377, Ibn Battuta era de origine berberă. Deși s-a remarcat, în epoca sa, ca savant islamic și ca judecător, și-a dobândit celebritatea postumă mai ales datorită unei „cărți de călătorie”, care cuprinde consemnări privitoare la teritoriile islamice cu care a venit în contact în timpul peregrinărilor sale, pe parcursul a aproape treizeci de ani (Iran, teritoriile din Asia Centrală aflate pe Drumul Mătăsii, Africa de Est, Imperiul Bizantin, Asia Mică și India, sud-estul Asiei și China, Andaluzia și nordul Africii, Mali etc.).

[74] Oraș în Irakul actual, la nord-est de Bagdad. Capitală a califatului abbasid în secolul al IX-lea, orașul are o semnificație deosebită pentru șiiți: aici se află mausoleele celui de-al zecelea și celui de-al unsprezecelea imam șiit, precum și altarul celui de-al doisprezecelea imam, Muhammd al-Mahdi, numit și „Imamul ascuns”.

[75] Sultan la Delhi în perioada 1351-1388. S-a remarcat prin persecuții sistematice la adresa hindușilor. A inițiat numeroase proiecte arhitectonice în Delhi și a construit peste 300 de sate, precum și un număr apreciabil de școli coranice și de instituții de binefacere destinate musulmanilor nevoiași. I se atribuie o vastă bibliotecă, cu manuscrise în arabă, persană și alte limbi.

[76] Unul dintre cei mai importanți mistici islamici (sufi) ai tuturor timpurilor (m. 1240). Născut în Andaluzia, a călătorit în întreaga lume musulmană, stabilindu-se, o vreme, și în Asia Mică. Existența i-a fost aproape în întregime consacrată studiului, ceea ce explică bogăția și varietatea operei sale. învățătura sa a fost popularizată îndeosebi de Sadr al-Din al-Qunyawi și de așezământul patronat de acesta la Konya (vechiul Iconium), devenind apoi obiect de studiu în școlile coranice din Imperiul Otoman.

[77] Cunoscut în Europa sub numele latinizat de Alkindus, Al-Kindi (cca 801 cca 873) a fost o personalitate multilaterală, afirmându-se ca filozof, astrolog, astronom, chimist, matematician, fizician, medic, farmacolog și muzician; s-a remarcat în mod deosebit prin eforturile de a introduce filosofia greacă în spațiul islamic, inclusiv prin intermediul traducerilor. În domeniul matematicii, a contribuit la impunerea numeralelor indiene în spațiul creștin și în cel islamic. A fost, totodată, unul din precursorii criptanalizei și criptologiei, elaborând mai multe metode de spargere a cifrurilor. La fel ca și alți

filosofi islamici, a încercat în mod constant să demonstreze compatibilitatea dintre filosofie și diversele științe islamice, îndeosebi teologia. Cele mai multe dintre tratatele sale (peste 250) sunt considerate astăzi pierdute.

[78] Abu Dawud al-Tayalisi (750–818/819), autor al unei culegeri de 2 767 de „tradiții privitoare la actele și cuvintele profetului Muhammad" *(hadith),* cu lanțuri de transmitere *(isnad)* complete, menite să le ateste autenticitatea. Izvoarele de acest tip constituie cea de-a doua sursă a legislației musulmane.

[79] Cunoscut în Europa sub numele latinizat de Averroes (1126–1198), Ibn Rușd a fost unul dintre cei mai vestiți filosofi islamici, câștigându-și totodată reputația ca medic și jurist. Era originar din Andaluzia, fiind nevoit să se exileze în ultimii ani în Maroc, unde a și murit, după ce o parte a operei sale a fost arsă la dispoziția teologilor dogmatici; după moarte, rămășițele sale pământești au fost readuse la Cordoba. A încercat să reabiliteze filosofia, după atacurile lansate la adresa ei de teologul al-Ghazali (m. 1111), și să definească raporturile dintre această disciplină și revelația coranică. Principalele sale opere sunt *Incoerența incoerenței* (cunoscută în Europa medievală ca *Distrugerea distrugerii)* și *Cuvânt hotărâtor privind stabilirea legăturii dintre legea revelată și filosofie.* A lăsat și un tratat medical de notorietate, intitulat *Principiile generale ale medicinei.*

[80] Scriitorul face aluzie la scrierea alegorică intitulată *Hayy bin Yaqzân sau din tainele înțelepciunii răsăritene* de Ibn Tufayl (cca 1105-1185), cunoscut în Europa sub numele latinizat de Abubacer. Unii comentatori apreciază că traducerea latină a acestei lucrări a fost folosită ca sursă de inspirație de Daniel Defoe în romanul *Robinson Crusoe* (1719).

[81] Abdurrahman Șeref (1823-1925) a fost ultimul cronicar oficial al Imperiului Otoman (1909-1922). După Războiul de Independență, a devenit deputat în Marea Adunare Națională a Turciei.

[82] În traducere, *Corespondentul.*

[83] Aluzie la romanul *Fortăreața albă (Beyaz Kale)* de Orhan Pamuk, apărut în anul 1985.

[84] Nișă practicată în zidul orientat către Mecca al unei moschei; indică direcția în care se orientează credincioșii în timpul rugăciunilor rituale.

[85] Murat 124, numită de turci și Haci Murat, „Pelerinul Murat", marcă de mașină autohtonă, produsă în perioada 1971-1975.

[86] Cunoscut și ca Derviș Mehmet Zilli (1611-1682) unul dintre cei mai faimoși călători otomani, autor al unei celebre „cărți de călătorie", în zece volume *(Seyahatname).*

[87] În traducere, *Viața.*

[88] În traducere, „Mahir al doilea".

[89] În traducere, „Macul".

[90] Hülagü/Hulagu Han (1217?-1265), fondatorul dinastiei ilkhanide, care a dominat circa șaptezeci de ani Persia și regiunile învecinate. Nepot al lui Genghis Khan și frate cu Kublai Khan și cu Mangu Khan, Hulagu a inclus Persia și Irakul în Imperiul mongol, distrugând, în 1256, celebra fortăreața a ismailiților de la Alamut.

[91] Handan Sultan (1576-1605) a fost soția sultanului Mehmet al III-lea și mama sultanului Ahmet I. Era de origine greacă. A condus formal Imperiul Otoman vreme de doi ani, în numele fiului ei, ajuns pe tron la vârsta de treisprezece ani, fără a reuși să-și impună autoritatea în scurtul răstimp pe care l-a avut la dispoziție, așa cum s-a întâmplat cu alte sultane-mame.

[92] Stelă din epoca ptolemaică, cuprinzând o unică inscripție, în egipteană și în greaca clasică; a contribuit în mod nemijlocit la descifrarea scrierii hieroglifice egiptene de către François Champollion, în 1822.

[93] Sultan în perioada 1623-1640. Ajuns pe tron la vârsta de unsprezece ani, s-a aflat inițial sub tutela mamei sale, Kösem Sultan. Ulterior s-a dovedit a fi un sultan energic, implicându-se nemijlocit în redresarea financiară a statului și în campaniile militare. Obișnuia să colinde Istanbulul noaptea, deghizat, pentru a verifica modul în care îi erau îndeplinite poruncile. A interzis, pe lângă consumul de alcool, consumul de cafea și de tutun.

[94] Școală coranică, cu diverse niveluri de învățământ.

[95] Poet otoman condamnat la moarte (1532) din cauza unui distih în limba persană care contesta amplasarea unei statui aduse din campania de la Budin (Ungaria) în zona Hipodromului (Atmeydani) din Istanbul.

[96] Episodul amintit s-a petrecut, de fapt, în epoca sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), mai precis pe vremea viziratului lui Ibrahim Pașa, a cărui reședință se afla în zona Hipodromului. Ibrahim Pașa (căsătorit cu Hatice Sultan, fiica lui Soliman) avea să cadă la rândul lui în dizgrație, ca urmare a intrigilor de la curte, fiind condamnat la moarte și executat în 1536.

[97] Versiune a *Pancatantrei,* veche colecție de „povești cu animale" de proveniența indiană; aceasta a fost tradusă în pahlavi (persana medie), apoi în siriacă și, ceva mai târziu, în arabă. Versiunea arabă a devenit foarte populară în întreaga lume islamică și a stat, totodată, la baza unor traduceri în diverse limbi occidentale.

[98] Celebră poveste de dragoste arabă, care a cunoscut numeroase prelucrări în lumea islamică, atât în perioada clasică, cât și în cea modernă. A fost una dintre temele de inspirație favorite ale miniaturiștilor. Titlul ei original era *Majnun Layla (Nebun după Layla);* se presupune că datează din cea de-a doua jumătate a secolului al VIII-lea.

[99] Denumire aproximativă pentru hagiografiile islamice, adeseori contestate de teologii dogmatici, care vedeau în ele și în diversele forme de devoțiune populară o abatere de la „dreapta cale". Opusculele de acest gen se bucurau însă de o largă popularitate în toate mediile; paternitatea lor era adeseori greu de stabilit.

[100] Gen consacrat al literaturii clasice, centrat asupra unor episoade celebre din existența profeților recunoscuți de islam. Mai mulți autori otomani au semnat opere cu acest titlu.

[101] Mistic persan de expresie arabă. A fost declarat eretic, torturat și executat public în anul 922, pe esplanada noii moschei din Bagdad. Discipolilor săi, urmăriți și persecutați fără cruțare de-a lungul timpului, li se atribuie revigorarea poeziei mistice din Iran și din Turcia. Este și astăzi popular în spațiul islamic, îndeosebi în mediile heterodoxe.

[102] Poemele lui Mevlâna (Mawlâna) sunt compuse în limba persană.

[103] În traducere, „Strada dreaptă” - arteră istorică, ce străbate Damascul de la est la vest.

[104] Cel mai important cartier comercial (ar. *suq*) din partea veche a orașului Cairo; datează de la sfârșitul secolului al XIV-lea.

[105] Silâhtar Findikhli Mehmed Aga (1658-1724), autor al unei cronici otomane cunoscute, la fel ca și alte lucrări similare, după numele autorului.

[106] Sultanul Mehmet al IV-lea (1648-1687), supranumit „Vânătorul”. A urcat pe tron la vârsta de șapte ani, după detronarea lui Ibrahim I, într-o perioadă de criză determinată, printre altele, de războaiele împotriva Veneției și Austriei. A fost detronat în 1687, murind cinci ani mai târziu.

[107] În traducere, „Timur, fiul lui Yildirim” / „Timur, fiul Fulgerului”.

[108] Bătălie în cursul căreia cuceritorul turco-mongol Timur Lenk l-a învins și l-a luat prizonier pe sultanul otoman Baiazid I Fulgerul (Bayezit I Yildirim), care avea să moară apoi în captivitate. Acest eveniment a deschis calea unei îndelungate lupte pentru succesiunea la tron între urmașii sultanului decedat.

[109] Actor de notorietate în anii 1930 - anii de început ai cinematografiei egiptene.

[110] Mustafa Naima (1655-1716), cronicar al Imperiului Otoman, originar din Alep (Siria). A ocupat funcții relativ importante în ierarhia birocratică a vremii, fiind, pe de altă parte, autorul mai multor opere, cu orientare istorică sau politică. Cronica sau „istoria” sa se referă la perioada 1591-1659.

[111] Identitatea autorului acestei cronici rămâne controversată. Mehmet Halife era, se pare, de origine bosniacă și și-a desăvârșit pregătirea în școala imperială de la Topkapi. Istoria sa se referă la perioada 1650-1668, fără a avea pretenția de a fi exhaustivă; autorul se dovedește a fi un fin observator al vieții sociale.

[112] Talismane împotriva deochiului, omniprezente în Turcia.

[113] În cea de-a XXVII-a sura a Coranului, intitulată „Furnicile”, pupăza mijlocește relația dintre regele Solomon și regina din Saba. În poemul alegoric *Limba păsărilor* de Farid ad-Din Attar (cca 1142 - cca 1220), pupăza, care în context islamic simbolizează clarviziunea și medierea, devine călăuza celorlalte păsări aflate în căutarea Simurghului, întruchipare persană a divinității.

[114] Literal, „cuvânt, spusă, vorbă”; termenul, de origine arabă, aparține registrului livresc al limbii turce, fiind folosit, îndeosebi în perioada otomană, pentru desemnarea cuvintelor Coranului.

[115] „Comoară ascunsă” (sintagmă în turca otomană, specifică vocabularului misticii islamice).

[116] Tulburări provocate, în secolul al XIV-lea și la începutul secolului al XVII-lea, de soldați demobilizași, care atacau și jefuiau așezările anatoliene; au fost declarați rebeli de către autoritățile otomane și supuși unei ample campanii de exterminare.

[117] Este vorba de prima literă a alfabetului latin (a) și de prima literă a alfabetului arab, numită *alef* (în turcă, *elif)*.

[118] Variantă a Simurghului, răspândită îndeosebi în mitologiile din Orientul Mijlociu. Se socotea că pasărea Anqa ar trăi pe o insulă îndepărtată, inaccesibilă omului, situată sub ecuator. Potrivit unei alte tradiții, această pasăre și-ar avea sălașul pe Muntele Qaf.

[119] Pasăre mitologică de origine persană, preluată de întreg imaginarul islamic. Particularitățile ei amintesc de pasărea Phoenix: are aspectul unei păsări de pradă, este unică, nu se poate reproduce, este extrem de longevivă, iar când i se apropie sfârșitul piere prin autocombustie, pentru ca din cenușa ei să-și facă apariția o altă pasăre similară. Pasărea Simurgh poate simboliza desăvârșirea, nemurirea și, de aici, divinitatea; în sens mai larg, trimite la ideea de iluminare, de împlinire spirituală; uneori sugerează reincarnarea, respinsă însă de islamul ortodox. Și despre Simurgh se susține că și-ar avea cuibul pe Muntele Qaf.

[120] Inițiale identice cu cele ale sultanului Mehmet al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, cunoscut în Turcia sub numele de Fatih (Sultan) Mehmet.

[121] Unul dintre pseudonimele folosite de Celâl la începuturile carierei sale de gazetar.

[122] În traducere, „nod orb” - nod care refuză să se lase dezlegat; în limbajul colocvial, formula exprimă astăzi o situație complicată, greu de rezolvat. Pretinsul autor al tratatului recurge la o falsă etimologie, transpunând în turcă toponimul antic Gordium (capitala Phrygiei, aflată în apropierea actualului oraș Ankara).

[123] Episod evocat într-un alt roman al lui Orhan Pamuk, *Fortăreața albă.*

[124] Protagonistul se referă la *Geschichte des osmanichen Reiches, 1827-1935* de Joseph Freiherr von Hanimer-Purgstall, lucrare de referință, în zece volume, tradusă și în limba turcă.

[125] Yavuz Sultan Selim sau Selim I (14707-1520), sultan al Imperiului Otoman în perioada 1512-1520. A contribuit decisiv la includerea teritoriilor arabe în componența Imperiului Otoman și a dublat teritoriul acestuia. De asemenea, a mutat sediul administrației otomane din vechea capitală, Edirne (fostul Adrianopol), la Istanbul, a pus la punct un cod penal și a consolidat flota imperială.

[126] Bătălie celebră (23 august 1514), în cursul căreia otomanii, sub conducerea lui Selim cel Crunt, i-au învins pe safavizii din Iran, conduși de Șahul Ismail, oprind înaintarea acestora către Anatolia.

[127] Perioada 1950-1961.

[128] Stelele funerare din perioada otomană aveau în vârf sau în porțiunea superioară o reprezentare stilizată a tipului de turban purtat de defunct în timpul vieții; forma și aspectul acestuia indicau rangul celui decedat, starea sa socială, breasla din care făcuse parte etc.

[129] În turcă, „Rüya“.

[130] Un gen de „pizza“ autohtonă, cu blatul constituit din lipie, pe care se întinde un strat subțire de carne tocată, asezonată cu diverse condimente și cu sos de roșii; de obicei, este foarte picantă.

[131] Actorul care interpreta rolul principal în producția respectivă.

[132] Băutură foarte populară în Turcia, obținută prin smântânirea laptelui.

[133] Moschee construită de sultanul Mehmet Cuceritorul (în turcă, Fatih), căruia îi poartă numele.

[134] În turcă, *attar,* denumirea îndeletnicirii sale trimite cu gândul la Farid ad-Din Attar (cca 1142 - cca 1220), poetul mistic persan evocat și el în roman, cu referire la poemul alegoric *Limba păsărilor.*

[135] Pești aurii japonezi, probabil originari din China.

[136] Entități malefice, în mitologia islamică. Sunt imaginate ca ființe fără trup, invizibile, născute din foc, având vocația răului. Sura a LXXII-a din Coran este intitulată chiar „Ginnii".

[137] Joc de cuvinte care mizează pe ambiguitate: în turcă, cuvântul „smalț, email" și, de aici, „argintare (a unei oglinzi)" (*sir*) este omonimul cuvântului „taină".

[138] Vezi nota de la p. 374.

[139] Cuvânt intraductibil, în context. în turca contemporană, el înseamnă, pur și simplu, „chimie"; în perioada clasică, desemna un obiect rar și prețios, cu valențe mistice, care făcea adeseori obiectul căutărilor cu valențe inițiatice. Din forma sa arabă articulată, *al-kimiya,* provine cuvântul „alchimie" din limbile europene.

[140] Masă de piatră în curtea unei moschei, pe care sunt spălați și depuși morții, înaintea ceremoniei de înhumare.

[141] Cele două nume, Mehmet (Mehmed) și Muhammed (Muhammad), provin din același radical consonantic arab.

[142] Dans popular; participanții dansează în cerc, ținându-se de mână.

[143] În traducere, *Viața, Vocea, Bazarul, Poșta,* 7 *zile, Evantaiul, Zâna, Revista, Săptămâna.*

[144] Mic proprietar de pământ.

[145] Sărbătoare care marchează încheierea perioadei de post din luna Ramazan *(Şeker Bayrami).*

[146] În traducere, „Perla".

[147] Personaj fictiv. Sultanul Abdülmecit I, amintit mai departe, a avut treizeci și șapte de fii și fiice, între care figurau Șehzade Murat (viitorul sultan Murat al V-lea), Șehzade Abdülhamit (viitorul sultan Abdülhamit al II-lea), Șehzade Mehmet Reșat (viitorul sultan Mehmet al V-lea) și Münire Sultan; nici unul dintre fiii săi nu se numea Osman Celâlettin Efendi.

[148] Sultanul Abdülmecit I (1823-1861) era fiul lui Mahmut II. Potrivit surselor de epocă, stăpânea bine limbile arabă, persană și franceză, era un bun caligraf și admira muzica occidentală; făcea parte din ordinul mistic Mevlevi. Conducerea statului în vremea sa a fost asumată mai degrabă de birocrația care pregătise așa-numita „perioadă a reformelor” (în turcă, Tanzimat). Nurucihan (Kadin Efendi) nu figurează nici printre soțiile, nici printre concubinele ori favoritele sultanului amintit - personajul este fictiv, la fel ca si Prințul Osman Celâlettin Efendi.

[149] Sultan în perioada 1861-1876; era fiul lui Mahmut II și i-a succedat fratelui său, Abdülmecit I. Marea sa realizare a fost modernizarea flotei otomane, care a contribuit, de altfel, la sporirea cheltuielilor publice și, în cele din urmă, la detronarea sa (moartea subită a fostului sultan, survenită câteva zile mai târziu, a alimentat zvonurile privitoare la o posibilă sinucidere). A pus, de asemenea, bazele primei rețele de căi ferate din Turcia și, impresionat de muzeele de la Londra, Paris și Viena, a fondat Muzeul de Arheologie din Istanbul.

[150] Mehmet al III-lea, sultan în perioada 1595-1603, a fost ultimul suveran otoman care a aplicat „legea fratricidului”, la care face aluzie autorul. Această practică s-a afirmat treptat din secolul al XIV-lea și a dobândit un caracter sistematic din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, urmărind prevenirea conflictelor dinastice și menținerea unității statului. Din secolul al XVII-lea, prinții susceptibili de a revendica tronul otoman nu mai erau asasinați, ci închiși (uneori, pe viață) într-o aripă secretă a Palatului imperial de la Topkapi, numită „cușca” (*kafes*).

[151] Cunoscută și sub numele de Leyla Saz, Leyla Hanim (1845 sau 1850-1936) era fiica medicului-șef al Palatului otoman. Dată fiind poziția oficială a tatălui său, a beneficiat de o educație de excepție și și-a petrecut o parte din copilărie în mediile haremului imperial, pe care avea să le evoce mai târziu într-o carte de memorii. S-a afirmat, totodată, ca poetă și compozitoare de muzică otomană.

[152] Al-Tabari (839-923), istoric arab, originar din nordul Iranului; s-a afirmat, totodată, ca jurist și comentator al Coranului. Cea mai însemnată lucrare a sa este o istorie a lumii până în anul 915,

intitulată *Istoria profeților și a regilor* (cunoscută și ca *Istoria lui al-Tabari).*

[153] 28 octombrie 1903, potrivit calendarului gregorian (data de mai sus este furnizată conform calendarului islamic, folosit în perioada otomană).

[154] Mehmet V Reșat sau Reșat Mehmet (1844-1918), al treizeci și cincilea sultan otoman, a urcat pe tron la vârsta de 65 de ani. La fel ca și alți pretendenți la tronul otoman, și-a petrecut mai bine de treizeci de ani din viață în claustrare, consacrându-se studiului literaturii persane și remarcându-se, de asemenea, ca poet. A murit cu puțin timp înainte de încheierea Primului Război Mondial.

[155] Gara Haydarpașa din Istanbul, care face legătura cu partea de est a Turciei, a fost proiectată și construită de doi arhitecți germani, în perioada 1906-1908, când încă se folosea alfabetul arab (alfabetul latin a fost introdus în 1928).

[156] În traducere, „Microraionul”.

[157] Bancnotele pe care se afla imprimat chipul lui Mevlâna, alături de mausoleul poetului de la Konya, datează din anii 1980.

[158] Metru specific poeziei clasice otomane, de inspirație arabo-persană.

Table of Contents

Prima parte 6
- I 6
- II 24
- III 31
- IV 56
- V 66
- VI 81
- VII 91
- VIII 114
- IX 126
- X 152
- XI 165
- XII 180
- XIII 190
- XIV 204
- XV 216
- XVI 242
- XVII 251
- XVIII 280
- XIX 287

Partea a doua 317
- I 317
- II 333
- III 339
- IV 361
- V 366
- VI 385
- VII 397
- VIII 417
- IX 430
- X 453

XI	458
XII	497
XIII	506
XIV	537
XV	545
XVI	566
XVII	593